

FRA FIRE KONGERS TID

GEHEIMERÅD J.P.TRAPS

ERINDRINGER

BIND II

J.P. TRAP
FRA FIRE KONGERS TID
BIND II
FREDERIK VII

UDGIVET AF DET DANSKE
SPROG- OG LITTERATURSELSKAB
VED
HARALD JØRGENSEN

G·E·C GAD · KØBENHAVN

1966

Udgivet af
Det danske Sprog og Litteraturselskab
Med understøttelse af
Statens almindelige Videnskabsfond

Omslaget af
Erik Ellegaard Frederiksen SIG
Sat og trykt hos
Andelsbogtrykkeriet
i Odense

© G · E · C Gads Forlag

Indholdsoversigt

Tronskiftet 1848	<i>Side</i> 1
Christian VIII.s Begravelse	15
Martsdagene	21
De første Krigsmaaneder	39
Hoffet paa Frederiksborg	61
Det norsk-svenske Hjælpekorps.	
Forhandlingerne i Malmø	64
Kongens Rejse til Hæren	70
Efteraaret 1848	75
1849 <i>Side</i> 79	1857 <i>Side</i> 266
1850 91	1858 302
1851 107	1859 329
1852 140	1860 380
1853 170	1861 412
1854 181	1862 438
1855 205	1863 475
1856 224	Noter 531

Tronskiftet 1848

[157] Om Eftermiddagen omtrent Kl. 6 forlod Kronprindsen sin døende Fader. Alle Omværende tilskyndede ham dertil; thi den Ro, som man med Rette ønsker i de Øieblikke, da Sindet er saa stærkt bevæget, blev kun altfor meget forstyrret af Prindsen; ei heller var det denne givet at finde et Andre tiltalende Udtryk for sine egne Følelser. Ritmester Gyldenstjerne-Sehested ledsagede ham som Adjutant; formodentlig traf han sin Hofstat samlet paa Slottet, da han kom derhen. Den bestod dengang af Hofmarskallen Kammerherre Oberstlieutenant Hedemann som Hofchef*, Adjutanterne Kammerherre Major af Cavalleriet P. M. v. Bülow, Kammerjunker Capitainlieutenant af Sætaten C. L. C. Irminger, Kammerjunker Capitain af Infanteriet A. E. B. v. Bibow og Kammerjunker Ritmester à la suite i Cavalleriet F. Gyldenstjerne-Sehestedt; Cabinetssecretair Justitsraad Lunding; Hofmedicus (den senere Livlæge) Lund**. Jfr. Louise Rasmussen og hendes Led-sager Typograph Carl Berling har vel ogsaa været der. Klokken var vel henved 11, da Budskabet bragtes ham, at Kong Christian var død, og han nu var Danmarks Konge. Endnu samme Aften (rimeligvis endog forinden Faderens Død) begav Kongen sig til gamle Stemann, til hvem han i Faderens Brev var henvist.¹ Det vilde have været værd at se, hvorledes den gamle Statsmand modtog den nye Konge. Han holdt i hvert Fald hans Mod oppe, og han skildrede ham ikke Regjeringens Byrder som overvældende, thi han gjemte hos sig den Tanke, at om disse vare faa eller mange, vilde Kong Frederik ikke være istand til at bære dem; Stemann ansaa ham kort sagt for aldeles regjeringsudygtig (Etatsraad Regenburg skylder jeg denne Udtalelse). Han havde ogsaa tænkt sig,

* Valdemar Oxholm var gaaet af som Hofchef i 1847 og var efterfulgt af Hedemann, der havde været Hofcavalier hos Kronprindsens anden Gemalinde Prindsesse Mariane af Mecklenborg-Strelitz.

** Det var egentlig brave og redelige Folk allesammen, den eneste virkelig begavede Mand var Lunding, men han var altfor distrahit og urolig til, at det ret kunde komme hans Herre tilgode. Fra Charakterens Side stod vel P. M. Bülow lavest, han var noget nærig, smaalig og misundelig.

hvorledes han vilde ordne Alt i Kongens og Statens Interesse. Selv vilde han være første Mand og holde Tøilerne i sin Haand; hans tvende Søsterdøttres Mænd* E. Bardenfleth og F. Tillisch skulde være hans Nærmeste [til] at lede Kongen.² Bardenfleth var opdraget eller i hvert Fald havde tilbragt en Del af sin Barndom med denne og nævnedes stedse af Kongen som hans Ven.³ Alt den 22de Januar blev han udnævnt til Geheime-Statsminister, indtil videre uden Portefeuille, men med Bibehold af hans Embede som Stiftamtmand i Fyn, hvilket Baron Christian Bille-Brahe, Cancellist i Cabinetssecretariatet skulde bestyre for ham. Dagen forinden var Grev Carl Moltke, Præsident i det slesvig-holsten-lauenborgske Cancelli udnævnt til Statsminister overensstemmende med Kong Christians Brev. Bardenfleth var Kongens eget Valg, som det vistnok forekom denne selv; men Stemann har i hvert Fald støttet, maaske fremkaldt det. Tillisch blev strax bekræftet i sit Embede som Cabinetssecretair, og hans Stilling nogle Dage efter yderligere støttet derved, at han lod sig give Rescript paa, at hvad enten han gik af efter eget Valg eller efter Kongens skulde han beholde sin fulde Gage (5000 Rdl.). Alt d. 27de Januar udnævntes han til Storkors af Dannebrogen. Den gamle Onkels Plan at føre Regjeringen med sine to Neveuer blev dog alt strax forstyrret ved Jalosi mellem disse og maaske ogsaa mellem Konerne – man har jo set Sligt før – baade Tillisch og Fru Tillisch vare de ældste, og nu gik Bardenfleth dem vidt forbi i Rang og anselig Stilling! Jeg har selv modtaget Indtrykket af, hvormeget hin Udnævnelse d. 22de Januar mishagede Tillisch.

Den Sygdom (Podogra), der strax paakom Stemann efter Statsraadet den første Nat i Christiansborgs kolde Værelser, og efter at han havde udraabt Kong Frederik den Syvende fra Slottets Altan Dagen efter, gjorde ogsaa Sit til, at han ikke fik etableret sit Styrelsessystem – senere gjorde Begivenhederne det jo umuligt; men han beholdt dog stedse en betydelig Indflydelse, og den fik senere en Støtte i Grevinden, som han altid dog vidste, da han havde

* En af hans Søstre var gift med General Grev Schmettau, en anden med Oberst, Kammerherre, [Georg Fred. Tillisch]. Cabinetssecretair F. Tillisch var saaledes ogsaa Stemanns Neveu.

maatte opgive at holde hende i en vis Afstand, at cajolere,⁴ ja vel endog at smigre, og i C. F. Wegener, da denne blev Ven ved Hoffet.⁵

Samtidig med, at Kong Frederik udnævnte sin Ven Emil Bardenfleth til Geheime-Statsminister, gav han en anden Ven ikke fra Barndommen, men fra hans Ungdomstid Kammerjunker, Oberst-lieutenant Henrik Berregaard Kammerherrenøglen; hans Venindes Ven Carl Berling blev Privatsecretair. Det var en Gaade for os Alle dengang at se denne Trykker, som vi kaldte ham (Typograph havde dog været rigtigere), der manglede alle Manerer for dannet Selskab, der talede med et tykt og utydeligt Mæle og gebærdede sig næsten som en halv fjollet Person, komme daglig paa Slottet, spise ved Taflet, tilbringe Aftenerne hos Kongen. Vi kjendte ikke og kunde i hvert Fald ikke forstaa Forholdet. Stemann havde dog strax søgt at fjerne Mamsellen, saa kaldtes hun dengang, fra Christiansborg, og det synes ogsaa for en ganske kort Tid at være lykkedes ham. Man finder saaledes i Jourprotocollen, at hun et Par Dage efter Thronbestigelsen har meldt sig til Audients. Hvilket dog kunde være en Art Demonstration fra den Listiges Side for at lade det være klart, at hun ikke egentlig var hjemme paa Slottet, men kom ude fra Byen i sine daglige eller natlige Besøg, hvilket dog endnu dengang ogsaa skal have været Tilfældet. (Roepstorff er her min Kilde, han havde Øie for saadanne Forhold). Sehested fortalte mig ogsaa engang, at Kongen en af de første Morgener, da han kom op til ham, sagde: „Ser du Sehested denne Fod; med den har jeg igaar Aftes furet denne gamle Karl, denne Stemann ned af min Trappe“. „Hvorfor det Deres Majestæt?“ „Fordi han vovede at sige mig, at jeg kunde bygge Jfr. Rasmussen, om jeg vilde, et Palais ude i Byen, men paa Christiansborg kunde hun ikke være“. Som sagt, længe varede Fjernelsen ikke; fra den Tid, at hun tog fast Bo paa Slottet, var hun uadskillelig fra Kongen; ved at fjerne Kjedsomhedens Dæmon fra ham og ved bestandig at holde ham i Frygt og Spænding udøvede hun en Magt, som ingen Kvinde har havt større over en Mand, en Magt som lod denne leve i en Frygtens Fortryllelse, der end ikke lod ham skjelne Ven fra Fjende; der strax begyndte med at lade ham i det daglige Liv tro, at han elskede denne Berling, som havde solgt ham sin Forlovede,

men som han dog længe maatte erkjende, endnu at have en Prioritet staaende i Eiendommen, for hvilken der ikke var givet Liquidation i Kjøbesummen af 30,000 Rdl. Jeg er strax her kommet ind paa dette Forhold, fordi det blev saa betydningsfuldt for Kong Frederiks, ja for Danmarks Fremtid. Den Skandale, som fremgik deraf, og det først og fremmest ved at beholde „Kjæresten“ – jeg mener Trykkeren – i Huset og senere holde andre Elskere til Huset, skadede Danmark, der rolig saa derpaa, idet det i demokratisk Retning ventede Fordel deraf, i langt høiere Grad end maaske almindelig antaget ligeoverfor Europas Folk, ja end mere ligeoverfor dets Souverainet.

Det ses af Bangs Breve i Historisk Tidsskrift, at der endogsaa holdtes tvende Statsraad den første Nat og Dag.⁶ Foruden Prinds Ferdinand og Ministrene Stemmann, Ørsted, Moltke-Bregentved og Reventlow-Criminil var vel ogsaa den nyudnævnte Moltke-Nüttschau tilstede. P. G. Bang, der havde udarbejdet Forfatningen, og Cabinetssecretair Tillisch vare ogsaa tilkaldte.⁷ Man kan vide, at der var en ængstelig Stemning blandt Kongens Raadgivere denne Nat. Af Bang har man et Vidnesbyrd herom, saavel han, der jo rigtignok hørte til de Bange – Fædrelandet raadede ham jo ogsaa nogle Aar efter til at lægge det e til sit Navn, ligesom Scheel havde gjort – som Tillisch havde tolket for hinanden deres Frygt for, at Overgangen af Kong Christians Regjering til Sønnen ikke vilde gaa af uden voldsomme Bevægelser i Hovedstaden.⁸ Stemmann delte jo deres Præmisser, men han concluderede anderledes; medens Bang vilde, at man skulde strax, naar Kongens Liv af Lægerne virkelig var opgivet, samle Statsraadet, og til dette tillige tilkalde Etatsraad Hvidt som Borgerrepræsentanternes Formand og det saakaldte liberale Partis mest ansete Navn, og iøvrigt øieblikkeligen i en Proclamation udtale sig i beroligende Retning, vilde Stemmann, at Kongen skulde optræde strengt og ved sin Tiltrædelsesproclamation Intet love. Byen vilde kunne holdes i Orden ved Politiet og den øvrige executive Magt. Tillisch havde gjort Stemmann de mest indtrængende Forestillinger derimod, men udrettede Intet; til hans Forslag om dog at conferere med de andre Ministre, om hvem Tillisch vidste, at Reventlow, W. Moltke og Ørsted vare af anden Anskuelse, svarede han, at det kunde Intet nytte, han blev dog ved

sin Mening og vilde ei raade Kongen til Andet. Den gamle snilde Mand har nu forresten nok vidst, at det vilde tage sig bedst ud at give saadant Raad til Kongen, han var jo sikker paa nok at blive overstemt – hvor tit har man ikke set ham raade til det Yderste og dog finde sig sluttelig i, at dette Raad ikke blev fulgt. Reventlow-Criminil, Treschow⁹ (altsaa alt dengang Fødselshjælper ved store Omskiftelser) og Oxholm bleve nu satte i Bevægelse, og Bang mener, at de dog, navnlig den sidstnævnte, havde havt nogen Indflydelse paa den Gamle. Dette var nu sket, forinden Statsraadet var sammenkaldt om Natten, og inden Kongen havde ved Irminger modtaget Faderens Brev. I dette indeholdtes det Raad fra Faderen „strax ved sin Tiltrædelse i et Patent at tilkjendegive, at han vilde indføre en for den hele Stat fælles fri constitutionel Forfatning“. Derved blev det nu, dog vilde Stemann, at man skulde benytte mere almindelige Udtryk. Udkastet til det aabne Brev var oprindeligt af Bang, senere modificeret af Reventlow-Criminil med Amendement af C. Moltke, hvori udtales, at Landsdelenes gjensidige Rettigheder vilde blive sikrede.¹⁰ Dette forandret til Borgernes gjensidige Rettigheder*. Om Morgen Kl. 2¹/₂ hævdes [158] Statsraadssessionen, „i hvilken alle“, efter Bangs Vidnesbyrd, „havde fundet sig nedtrykte ved Tanken om det nu indtraadte skjæbnesvangre Thronskifte, og som blev end mere uhyggeligt derved, at det afholdtes i de store Værelser paa Slottet, der ikke alene vare slet opvarmede, men ogsaa slet oplyste“. Kongen anmodede sluttelig alle Deltagerne om at være tilstede igjen Kl. 9 ved den offentlige Proclamation. Til denne Tid mødte ogsaa den afdøde Konges Nærmeste, deriblandt dennes særlige Fortrolige Adler og Levetzau. Alle vare høist bevægede. „Kun Stemann var

* Bang siger, at det var ham, der udtalte sig imod Moltkes Forslag, da han fandt det mindre passende i Patentet at henvise til Spændingen mellem Landsdelene og foreslog at sætte *Borgernes*. Ørsted gjorde dog opmærksom paa, at det var for ampelt.¹¹ „Det var Skade“, siger Bang, „at denne Indvending ei blev paaagtet, og at man overhovedet saaledes indlod sig paa det færdige, iøvrigt vel redigerede, Patents Forandring under selve Renskrivningen, thi Udtrykket „sikre Borgernes gjensidige Rettigheder“ blev senere mistydet af Oppositionspressen for at bevise, at Patentet ei henviste til Indførelsen af en constitutionel Forfatning, uagtet det iøvrigt fremgik af Sammenhængen“.

oprømt og geskæftig og gererede sig som den alt formaaende Minister“, siger Bang.

Udraabet skete som bestemt Kl. 9 fra Balconen paa Slottet ved Stemann som ældste Statsminister. Den paa Pladsen forsamlede Mængde, der maaske var mindre talrig, fordi Hyldingen foregik tidligere, end man havde ventet, istemte Hyldingsraabet, hvorpaa Kongen viste sig paa Balconen. Senere toges de paa Allarmpladsen forsamlede Tropper og borgerlige Corpser i Ed, dels af Prinds Ferdinand som commanderende General i Sjælland, dels af Landgreve Vilhelm som Commandant i Kjøbenhavn. De Kongelige Herolder gjentog Udraabet paa Slotspladsen med Touche af Pauker og Trompeter og omgiven af Hestgarder. Den samme Høitidelighed foregik paa de øvrige Pladser i Byen.

Det Kongelige aabne Brev, der var blevet vedtaget i det natlige Statsraad, læstes om Aftenen i Berlingske Tidende . . .¹²

Det andet Statsraad, som Bang omtaler at være afholdt samme Dag, har vel alt behandlet Forfatningsspørgsmaalet, og det blev vel alt da besluttet, at Kongen ikke vilde modtage Deputationer med Petitioner angaaende Forfatningssagen, da denne nu saa snart vilde foreligge. Den Petition, som de af Østifternes Stænderdeputerede, der vare bosatte i Kjøbenhavn (B. Christensen, H. N. Clausen, I. C. Drewsen, W. Duntzfeldt, H. Hage, M. Hammerich, A. N. Hansen, H. P. Hansen, L. N. Hvidt, J. C. Jacobsen, J. C. Lund, P. F. Lunde, N. Meinert, J. F. Schouw, A. C. Øst) alt d. 21de Januar havde affattet, og hvori de fremsatte den Begjæring: at en Forsamling af Mænd, i Besiddelse af Kongens og Folkets Tillid, maa blive sammenkaldte fra Statens forskjellige Dele, og at et Udkast til en fri constitutionel Forfatning maa blive forelagt samme til Drøftelse for derefter at underkastes en endelig Behandling af vedkommende Provindsialstænder i Forening, blev ikke modtaget af Kongen personlig, der lod Petitionerne vide ved Cabinetssecretairen, at „Hans Majestæt Kongen har besluttet for nærværende Tid, da saamange vigtige Statsanliggender ganske optage Allerhøistsammes Tid, ikke at modtage nogen Adresse eller Petition i Anledning af Thronskiftet.“¹³

En Petition fra Kjøbenhavns Borgerrepræsentanter omtrent af samme Indhold blev heller ikke modtaget. Da det var blevet be-

kjendt i Byen, at Repræsentanterne havde anholdt om Audients for Kongen, og at de holdt Forsamling paa Raadhuset om Formiddagen Kl. 9 d. 24de Januar for at modtage Meddelelse om Svaret samt i den Anledning fatte Beslutning, indfandt en Mængde Ældre og Yngre, mest Borgere og Studenter, sig i Raadhusforsalen og i Gangene for at afvente og erfare denne – man ser jo nok, at der arrangeredes en Demonstration dermed. Da Borgerrepræsentanterne vare blevne underrettede om de Forsamledes Ønske, traadte de efter Mødets Slutning alle ind i Raadhusforsalen, hvor Formanden, Hvidt, gav en Meddelelse om det Passerede: at de havde vedtaget et Andragende til Kongen, ansøgt om Tilladelse til at overrække det, erholdt Svar, at det ikke kunde modtages, hvorimod det var dem tilladt at lykønske Hans Majestæt i Forening med Magistraten samme Dag Kl. 10 samt endelig, at Repræsentationen enstemmig havde besluttet ikke at benytte denne Tilladelse. Forsamlingen besvarede denne Meddelelse med et nidobbelt Hurra for Kjøbenhavns Borgerrepræsentanter og gav derefter særlig Hvidt et Hurra.

Magistraten benyttede Tilladelsen til at fremstille sig til Lykønskning. Overpræsidenten holdt Talen og takkede for det aabne Brev. Kongen oplæste et Svar, hvori han igjen henviste til de deri indeholdte Løfter.

Det var ogsaa den 24de, at Kongen rescriberede Statsraadet om en Indskrænkning med Hensyn til de Sager, der i Statsraadet skulde foredrages under Kongens eget Præsidium.¹⁴ En Afskrift af dette mærkelige Rescript, der aabenbart kun har til Hensigt at lette sig selv Forretningerne, og som forresten ikke førte til Noget, hvad Forretningsformerne angaar, vedlægges i Afskrift til Optagelse i Bilagene. Kongen oppebiede forøvrigt ikke den deri forlangte Betænkning, forinden han (Dagen efter) udnævnte sin Cabinetssecretair Lunding til tillige at være Secretair i Statsraadet med den meget pretentieuse Titel af Statssecretair.¹⁵ Naar det i Udnævnelsen hedder, at det er med Forpligtelse til at føre Protocollen i Statsraadet, da vidste man vel dengang ikke nogen anden Function, som han skulde udføre som Statssecretair, og man har vel heller ikke senere fundet nogen Anden. Som Cabinetssecretair havde han til den Tid aldeles ingen Function, og som Statssecretair debarasse-

rede han sig ogsaa snart, idet Auditeur Liebe blev udnævnt til Expeditionsscretair i Statssecretariatet, og det var da egentlig denne, der som forhenværende Secretair i Provindsialstænderne havde en stor Routine i Protocolførelse, som udførte Forretningerne.¹⁶ Liebe, der i det Hele var en dygtig Forretningsmand, blev ogsaa i Forening med Expeditionsscretairposten Secretair hos Conseilspræsidenten, og han gjorde som saadan efter Martsdagene Grev W. Moltke vigtige Tjenester.

Den 24de Januar var Discussionen af Forfatningssagen begyndt i Statsraadet.¹⁷ Den fortsattes den 26de, 27de og 28de. Foruden Prinds Ferdinand og de 3 ældre Ministre (W. Moltke, Ørsted og Criminil, Stemann var syg) vare begge de nye Ministre C. Moltke og Bardenfleth tilstede, endvidere Grev Otto Moltke, forhenværende Statsminister, P. G. Bang og Tillisch. Sidstnævnte fungerede som Referent og havde til dette Hvervs Udførelse ekstraheret det Bangske Forslag Post for Post.¹⁸ Grev C. Moltke havde forinden Discussionens Begyndelse udarbejdet Udkast til det Rescript, som skulde meddeles Offentligheden betræffende Forfatningen. Kongen afgav sin endelige Bestemmelse under Discussionen, „og fulgte han i det Hele altid [159] Pluraliteten, selv hvor det var kjendeligt, at han personligen hældede til Minoritetens Mening“.¹⁹ Den 28de Januar, Stænderforfatningens Giver, Kong Frederik den Sjettes Fødselsdag blev det saakaldte Forfatningsrescript underskrevet . . .²⁰ P. G. Bang skriver, at det var C. Moltke, der i Forfatningsrescriptet havde indbragt den Passus om, at der ikke skulde ske Forandring i Slesvigs og Holstens Forbindelse. Bang havde opponeret derimod i Statsraadet, om han end ei vilde bryde „Forbindelsen“, „men fordi det altid var muligt, destoværre endog rimeligt, at Slesvigs Deputerede vilde optræde fjendtligt mod Statsenheden, saaledes som de havde gjort det i den forrige Stænderforsamling, og at de vilde begjære Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund; Kongen burde da ei være bunden ved et Art Tilsagn, naar Forbindelsen under slige Forhold ei længere kunde tilstedes.“²¹ Bardenfleth var af samme Mening i Statsraadet. W. Moltke vilde gaa en Middelvei, men alle de andre Medlemmer af Raadet, ogsaa Grev O. Moltke, var af den modsatte Mening. Kongen var personlig af samme Mening(!?) som Bang og Bardenfleth, men gik dog over til

Pluraliteten. Den syge Stemann lod senere tilkjendegive, at han var paa Bangs og Bardenfleths Side. Stemann har i Meningsulighederne mellem Bardenfleth og den anden Neveu Tillisch vistnok som oftest staaet paa Bardenfleths Side, men denne var ogsaa den mere begavede af disse Tvende. Han tiltroede sig maaske selv for meget og kom derved til Skade.

Det er noksomt bekjendt, hvor liden Anerkjendelse den nye Forfatning, saaledes som den med korte Træk var betegnet i Rescriptet, vandt, ikke alene i Danmark, men ogsaa i Hertugdømmerne, og hvorledes den blev aldeles bortskyllet af den store Tidsbølge, der snart efter væltede sig over Europa. Jeg skal derfor ikke videre forfølge den Opposition, som gjorde sig gjældende. Disse Liniers Hensigt er jo dog fornemmelig at redde saadanne Facta fra Forglemmelse, som ikke andetsteds have fundet Omtale.

Alt under 24de Januar havde Kongen overdraget Cabinetssecretair – dette Prædicat beholdt han ogsaa under Frederik 7 – Geheime-Etatsraad Adler, Cabinetssecretair Kammerherre Tillisch, Cabinetssecretair Etatsraad Lunding og Adjutant Major Fensmark at gennemse og gjøre Fortegnelse over den afdøde Konges Papirer. Af den hoslagte Liste, der er benyttet ved Conferencen af Brevpakkerne, ser man hvilken udbredt Correspondance, den afdøde Konge havde havt . . .²²

Fensmark nævnes alt i Rescriptet Vor Adjutant, han og F. Blücher gik ogsaa over i Kongens Adjutantsstab, der forøvrigt kom til at bestaa af: Kammerherre Oberst v. Schøller, tidligere Commandeur for Generalcommandostaben i Fyn og Jylland, som Generaladjutant hos Hans Majestæt Kongen og Chef for Adjutantstaben. Han var en velbegavet Mand med nogen Autoritet hos Kongen, af en Figur, der tenderer mod den kuglrunde Form; som Adjutant fornævnte P. M. Bülow og Fensmark, Irminger af Søetaten, Sehested, Bibow og F. Blücher samt endvidere kort Tid efter den zirlige Premierlieutenant af Søetaten Peter Smidth. Desuden blev Grev G. Blücher-Altona, der nu blev udnævnt til Hofchef hos Enkedronningen, staaende i Adjutantnummer, dog uden at gøre Tjeneste. 9 Adjutanter var tilvisse en stor Stab.

Kong Frederiks Hofstab blev forøvrigt ogsaa i andre Henseender meget talrig. Jeg skal her nævne de vigtigste Personer i denne efter

Statscalenderen for 1849 – den for 1848 havde jeg alt udgivet faa Uger forinden, da Kong Frederik kom til Regjeringen. Overkammerherre udnævnt af Kong Frederik VII: Geheimeconferentsraad Ordenscantsler P. C. v. Stemann. Denne Post var hel Honneurpost og blev ikke gageret. Udnævnelsen af Kammerherrer resorterede forsaavidt under ham, som Nøglerne bleve tilstillede de Vedkommende fra Overkammerherren. Overhofmarskal: Kammerherre J. G. v. Levetzau, udnævnt af Kong Christian VIII. Under ham sorterede hele Hofetaten. Overkammerjunker Alphonso d'Aguirre & Gadea Grev Yoldi, udnævnt af Kong Frederik VI. Hans Post var aldeles Sinecure. Overskjænk Grev C. Danneeskjold-Samsø, udnævnt til Overstaldmester af Kong Christian VIII, blev Overskjænk, da Frederik VII inddrog Overstaldmesterposten. Denne Post var, som jo let ses, ren Sinecure*. Overceremonimester: Generallieutenant von Holstein, Anføreren for Livjægerne ved Udfaldet 1807, forhen Theaterchef m. m. m., udnævnt af Kong Frederik VI. Posten complet Sinecure. Hofmarskal: Kammerherre, Oberstlieutenant Hedemann. Havde Bestyrelsen af Kongens særlige Oeconomi paa Frederiksborg og Christiansborg. Ceremonimester: Kammerherre Grev Ahlefeldt-Laurvig. Sinecurepost med 4520 Rdl.

Naar hertil kommer 3 Cabinetssecretaerer, 3 Staldmestre (Roepstorff, Haxthausen og Bardenfleth) samt en Mængde Contoir-embedsmænd, Officianter og underordnede Betjente, kan man let begribe, at der kunde fremstaa en Gageliste, hvis Beløb naaede 173,000 Rdl.

I de første Dage af Februar udgik der Ordre til Overhofmarskal Levetzau, Kammerherre Commandeurcapitain Falbe, Directeur for den afdøde Konges particulaire archæologiske Samling, Etatsraad

* Jeg ved ikke, om jeg andetsteds har fortalt, hvorledes Kong Frederik, den Dag Prinds Ferdinand blev begravet i Roskilde, da man ved Frokostbordet havde saa temmelig recolligeret sig med Vine, og da General Thestrup under den stigende Stemning havde tilhvisket Kongen: „Er det nu ikke paa Tiden Deres Majestæt, at vi synge Psalmen „Med Sorger og Klager hold Maade“, sagde til Danneeskjold i det første Nedstemningsmoment, da Sodavandet kom frem, og denne ikke kunde regjere en Flaske, han vilde servere Kongen: „Det er sku' første Gang Danneeskjold, jeg har set Dig fungere som Overskjænk“.

Thomsen, Inspecteur ved det kongelige Kunst-Museum og ved det kongelige Museum for de nordiske Oldsager, Overinspecteur ved det kongelige Museum for Naturvidenskaberne Dr. philos. C. Pingel, Professor Forchhammer og Inspecteur ved den afdøde Konges particulaire Mineralsamling Olufsen for at tage under Overveielse, hvorledes de af Kong Christian den Ottende efterladte private Kunst- og Naturaliesamlinger mest hensigtsmæssigen kunde være at fordele blandt de vedkommende offentlige Stiftelser og Samlinger, hvortil enhver især nærmest henhører. Geheime-Etatsraad Cabinetssecretair Adler blev som Executor testamenti* beordret til at tiltræde. Som bekjendt bleve Samlingerne derefter, overensstemmende med den afdøde Konges Villie, indlemmet i Statens Samlinger, dog saavidt vides [160] som særlige Afdelinger. Det archæologiske Cabinet, almindelig bekjendt under Navn af Vasesamlingen, grundlagt paa Prinds Christians Reise i Italien i Aarene 1819–22 ved Indkjøb af den Erkebiskoppen af Tarent Monsignore Capece Latro tilhørende Samling af græske og romerske Oldsager, forøget endnu under Opholdet i Neapel og paa Sicilien ved Udbyttet af en under Prindsens egen Ledning foretagen Udgravning af en antik Grav mellem Ruinerne af det gamle Cumæ og ved mindre Indkjøb samt ved Gaver, hermed forenet en Myntsamling dels arvet fra Faderen, dels kjøbt, dels skjænket (saaledes Kong Ludvig Philips ved Decazes bragte Gave af alle i hans Regjeringstid i Frankrig slagne Medailler) blev indlemmet dels i det Kongelige Kunstmuseum, dels i det Kongelige Mynt og Medaillecabinet.²⁴ Det particulaire mineralogiske Cabinet, paa-begyndt i Prindsens Barndom som Veiledning ved Undervisningen, derefter forøget ved Indkjøb tildels af større Samlinger (Major

* Det er ogsaa paa dette Udtryk, der dog vel er valgt for tilnærmelsesvis at betegne Stillingen, uden at det vel just er benyttet af den afdøde Konge, da han skrev Brevet Søndagen før sin Død til min kjære Søn og min tro Adler. Adler blev jo vistnok efter dette Brev den, hvem Kongens sidste Villie i pecuniær Henseende blev anbetret. Ham blev det vel ogsaa overdraget at sørge for, at de Pensioner, som Kongen havde bestemt for forskjellige Damer og Andre, kom disse tilgode. Hendes Majestæt Dronning Caroline Amalie valgte jo ogsaa denne hendes afdøde Gemahls gamle Ven, fra den Tid han bar Norges Kongekrone, til Laugværge.²³

Petersens i 1825, Conferentsraad Monrads i 1839), ved Erhvervelse paa selve Stederne af Prindsen selv og af Cabinetts nidkjære Bestyrer Grev Vargas Bedemar paa dennes mange Reiser, ved Gaver, ved Bytte, blev tilligemed det betydelige particulare Conchylicabinet af 10–12000 Nummere, oprindeligt Undervisnings-Apparat, senere forøget ved betydelige Indkjøb (afdøde Biskop Otto Fabricius's Samling, en Samling af den engelske Reisende Hugh Cuming m. m. fl.) ved Bytte og ved Gaver, indlemmede i det Kongelige Museum for Naturvidenskaberne.

Det var jo alt Tanken, da Bardenfleth blev Geheime-Statsminister, at han skulde blive Stemanns Efterfølger som Justitsminister. A. S. Ørsted stod jo i den Henseende iveien. Det var derfor, at der rimeligvis efter Stemanns Raad allerede d. 10de Februar afgik følgende Rescript til Ørsted:

Da vi finde Din hidtilværende Function som Generalprocureur og Medlem af det danske Cancelli mindre passende med Din Stilling som Vor Geheime-Statsminister, og Vi desuden ønske at benytte Dine sjeldne og udbredte Kundskaber og Din udmærkede Forretningsdygtighed til at ordne en vigtig Del af Statsstyrelsen, hvis Ordning ligger Os særdeles paa Hjerte, og som Vi kun ved Din Hjælp tør vente at bringe paa en tilfredsstillende Fod, have Vi allernaadigst besluttet at udnævne Dig til Præsident i Directionen for Universitetet og de lærde Skoler. Idet Vi derfor bevidner Dig Vor Allerhøieste Tilfredshed og Erkjendtlighed med Hensyn til den fortrinlige Dygtighed, Flid og Nidkjerhed, som Du har udvist i Dine Functioner, nære Vi den tillidsfulde Overbevisning, at Du i den nye Virkekreds, som Vi saaledes allernaadigst ville betro Dig, vil finde en kjær Leilighed til endmere at forøge Dine Fortjenester af Konge og Fædreland.

Ørsted ønskede ikke at modtage en Stilling, paa hvilken der nu ogsaa var lagt den trykkende Byrde at skulle gennemføre den forvirrede Plan for Sorø Academi.²⁵ Han følte sig ogsaa krænket ved, at det kom ham saa uforberedt, at han saa Tendentsen (man merkt die Absicht und wird verstimmt, Goethe). Han bad sig strax fritaget, og hans Udnævnelse til Præsident findes end ikke i Collegialtidenden. Derimod meddeler dette Blad i et af sine sidste

Nummere under Dato 2den Marts*, „at Geheime Statsminister A. S. Ørsted Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrogen og Dannebrogsmænd i Naade er entlediget fra de ham hidtil anbettede Forretninger som Generalprocureur og Medlem af det danske Cancelli, hvorimod han vedbliver i sit Embede som Geheime-Statsminister, ligesom han ogsaa vil have at fuldføre det ham overdragne Hverv som Medlem af den Commission (med C. Moltke og P. G. Bang), der har at udarbejde et Lovforslag i Overensstemmelse med Allerhøieste Rescript af 28de Januar d.A. angaaende de tilsigtede Forandringer i Forfatningen.“ Endvidere meddeles, at Geheime-Stats- og Justitsminister P. C. Stemmann, Ridder af Elefanten, Storkors af Dannebrogen og Dannebrogsmænd i Naade er entlediget fra de ham hidtil anbettede Forretninger som Justitsminister og Præsident i det danske Cancelli, som Kongelige Commissair ved Nationalbanken, som Medlem af Missionscollegiet, Directionen for Vaisenhuset samt Qvægsygecommissionen, hvorimod han fremdeles vedbliver i sine Stillinger som Geheime-Statsminister, som Cantsler for de kongelige Ordener og som Patron for Herlufsholm. Geheime-Statsminister Bardenfleth fik de af Stemmann opgivne Stillinger. Algreen-Ussing blev Generalprocureur, alt fra 1ste April d.A. at regne. Vi skulle se, at inden denne Dag var naaet, var saadanne Forandringer sket, at disse Entledigelser og Udnævnelser gik ind under den store Strømning i Tiden. Gamle Stemmann fik dog samtidig med sin Afgang fra Cancelliet en ny Stilling, nemlig som Overkammerherre og blev som saadan den første Overcharge ved Hoffet. Man erindres derved uvilkaarlig om, hvorledes Adam Gottlob Moltke fra Overhof-

* No. 11 for 1848. I No. 14 for samme Aar var det, at Ørsted, der siden 1815 havde været dels Medarbejder dels Redacteur for dette Blad (i de senere Aar kaldtes det Ny Collegialtidende), meddelte i en Notits i Slutningen af Bladet: „Da den Forandring, der er foregaaet i Udgiverens Stilling, ikke tillader ham at fortsætte denne Tidendes Udgivelse, saa vil samme sluttes med første Qvartal af nærværende Aargang“. Rimeligvis vilde Ørsted, efter at han var afgaaet som Generalprocureur og Medlem af Cancelliet, allerede af den Grund have fratraadt Udgivelsen. Collegialtidenden efterfulgtes som bekjendt af Departementstidenden.

marskalken regjerede Kongen og Landet med vældig Haand, og den gamle Statsmand fra vor Tid havde vel heller ikke opgivet at virke paa den lidet begavede og villieløse Konge gennem sin Hofstilling, medens Tidens Aspecter jo noksom viste, at Statsstyrelsen i mange Henseender vilde gaa over paa andre Hænder.²⁶

Christian VIII's Begravelse

Naar Begivenhederne saaledes gribe i hinanden, føres man let bort fra den successive Fremskriden i Fortællingen. Det maa derfor være tilladt mig at vende tilbage til den sørgelige Aften efter Torsdagen den 3die Februar. Da forlod Christian den Ottende som Lig dette Palais, der siden hin ulykkelige Brand, der fortærede Christiansborg, havde været hans Hjem.¹ Liget, der var bleven obduceret og balsameret samt derefter iført en Ligdragt af Sølvmor og den kongelige Kroningskappe, blev i den sildige Aften baaret af den Afdødes egne Kammerbetjente over Slotspladsen til det saakaldte Christian den Syvendes Palais, i hvis Riddersal det skulde finde Plads indtil Begravelsen. Liget fulgtes af Prinds Ferdinand, Prinds Bentheim, Overhofmarskal Levetzau, Geheime-
etatsraad Adler, Cabinetssecretair Tillisch, Adjutanterne, Staldmesteren, Lægerne Etatsraad Bang og Livlæge Dr. Dahlerup. Liget blev modtaget af de øvrige Embedsmænd henhørende til Hofetaten. Det blev i Riddersalen stillet paa en sort Fløiels med et Kors af Sølvmor og Sølvfryndser prydet Estrade under en ligeledes med Fløil betrukken og med Sølvgalloner, Fryndser og Kvaster udsiret Baldaquin. Omkring Forhøiningen var stillet Sølv Girandoler med Voxlys. Rundtom Liget blev Regalierne og den Afdødes Ordener og Commandostav placerede paa lave Piedestaler. Om Løverdagen d. 6te Februar aabnedes Adgangen til at se Kongen ligge med ubedækket Ansigt paa lit de parade. Omkring dette vare opstillede Mænd af Landets første Stillinger og 12 Officerer som Drabanter. Liget af Kongen, den Pragt der omgav det, de mange tildels gamle Mænd med alvorsfulde Ansigter, Værelsets sorte Beklædning, Alt efterlod et Indtryk paa Sindet, der kun kunde forøges med den Forventning, hvormed man saa Fremtiden imøde, ja vel endog ved den Sammenligning man gjorde mellem den Bortgaaede og den nuværende Konge, i saa høi Grad til den Førstes Fordel.

Ved Castrum doloris, der fulgte nogle Dage efter, var Liget sat i Sarcophagen, der ogsaa var hævet af en høi Katafalk, foran hvilken var opstillet de 3 Sølvløver. Ogsaa dette var tilgængeligt

for Publicum, men var paa ingen Maade af det Indtryk som lit de parade.

Paa Katafalken læstes følgende Stropher af H. P. Holst.²

Kort var hans Herskertid i Aar beregnet,
 Men lang hvis den skal maales i Bedrift,
 Thi hvert et Aar staar med en Daad betegnet,
 Der blomstre skal i Ord, i Sang, i Skrift,
 Men da sit sidste Stovværk han udførte,
 Et Kongeværk til hele Folkets Fryd,
 Kom hans Valkyrie, og se hun rørte
 Hans Kongelige Hoved med sit Spyd.

[161] Fredagen d. 25de Februar om Aftenen Kl. 10 udførtes det Kongelige Lig af Staden.³ Der foregik først en Sørgeact i Palaiet, hvor Liget var hensat, en Psalme blev afsunget, derefter holdt Biskop Mynster en Tale, hvorefter atter fulgte en Psalme.

Kort efter satte Processionen sig i Bevægelse, i Spidsen en Escadron af Hestgarden ført af Prinds Christian af Glücksborg. Ved Charlottenborg standsedes der. Kunstnere afsang følgende Sang af Kaalund:

Farvel, Kong Christian! det er vort sidste,
 Fornem det i Din sorte Kongekiste,
 Det er et Suk fra Kunst og Poesi.
 I Dig nu Danmarks Børn en Fader miste;
 Men Ingen, Ingen taber meer end vi!
 Saalænge Kunsten svinger Tryllestaven,
 Saalænge Skjalde deres Harper slaa,
 Skal ei Kong Christian Dit Navn forgaa!
 Farvel, Farvel! sov sødt i Kongegraven!
 Tusind Godnat! Dit Navn skal ei forgaa!

Atter ved Vesterport standsedes (omtrent Kl. 11), og der udførtes følgende af H. P. Holst digtede og af Rung componerede Sang af 200 Medlemmer af forskellige Sangforeninger

Stands Du, som aldrig fra Nogen Dig vendte!
Fik Du den Høst, som Din Udsæd fortjente?
Har vi betalt Dig vor sønlige Gjæld?
Du, som for Folket har altid havt Øre,
Stands da, og sidste Gang kjærligt Du høre
Tak for Din Troskab i Ve og i Vel!

Fader! vi veed det – nu veed vi det Alle –
At vi forgjæves Dig tidt vil paakalde.
At Du vil savnes og mindes som Faa!
Konge! vi veed det, Din Tanke, Din sidste
Var, at Dit Blik dog ei før maatte briste
Før Du Dit Land som et Sorgenfri saa!

Ak! nu et andet, et himmelsk, Du skuer
Men over Danmark et Morgenskjær luer,
Forbud fra Dig om en straalende Dag!
Tak da for hvad Du har virket og villet,
Fredet og styrket, forsonet, formildet, –
Tak! Du har stridt for den helligste Sag.

Atter ved Frihedsstøtten blev sunget en Sang af 120 Mandsstemmer.

Paa en Æresport, som Landmændene fra Kjøbenhavns Amt havde ladet opreise, læstes:

O! hvis Du fra den dybe Fred,
Der skiller Livet fra de Døde,
End eengang saae til Folket ned,
Da vilde trofast Kjærlighed
Fra dette Sted Dit Øie møde.

Ja! havde Kongen kunnet skue ned fra hin dybe Fred, da vilde han have fundet Stadfæstelse i den Sætning, han knap for et halvt Aar siden havde nedskrevet:

I Livet ligger Miskjendelse, i Døden Erkjendelse.

Da Ligtoget var kommet til Frederiksberg Alle, opløstes det. Kongen og Prindserne begav sig til Jernbanegaarden og derfra med Extratog til Roeskilde.

Næste Morgen Kl. 11 $\frac{1}{2}$ satte Processionen sig i Bevægelse fra Pladsen foran Jernbanen, Alle gaaende, med Undtagelse af den ridende Escorte, i følgende Orden:

1) En Escadron af Hestegarden, ført af Prinds Christian, 2) det Kongelige Livré, 3) Herolderne, 4) Hofembedsmændene (Jeg var mellem disse), 5) Deputanterne for Roskilde By, Studenterforeningen, Kjæden, Frimurerlogen, Kunstacademiet, Videnskabernes Selskab, 6) Secondsørgemarskallen, 7) den Afdødes Adjutanter, 8) Ceremonimesteren og Hofmarskallen, 9) Overhofmarskallen, 10) det høie Lig baaren af Bønderne, 11) Kongen, 12) Arveprindsen og øvrige Prindsler, 13) Excellencerne og Storkors af Dannebrog, 14) Generaladjutanten, 15) Kongens Cavalerer og Adjutanter, 16) Prindsernes og Prindsessernes Cavalerer, 17) Deputerede af Godseierklassen, 18) Nestved Dragoncorps, 19) Premiersørgemarskaller, 20) en Escadron Husarer.

Kongen var iført Dragonuniform med Kasque, som han ogsaa beholdt paa i Kirken. Indtrykket af hans Fremtræden var høist uheldigt.

Geistligheden modtog Processionen ved Indgangen til Kirken. Af Cantaten af Oehlschläger med Musik af Glæser udførtes først en Del, derefter talte Biskoppen, derefter udførtes den anden Del af Cantaten, der sluttede saaledes:

Saa gjemme vi, vor Kongelige Fader!
Dit Støv i Gravens tause Hvælving nu.
Med Taarer Dig Dit Folk forlader.
Faa Konger der i Danmark var, som Du!

Kisten bares derpaa ned i Frederik den Femtes Capel, hvor Biskoppen endnu til Slutning holdt en Bøn.

Et smukt Udtryk for den vemodsfulde Stemning, der havde grebet Folket ved Kongens Død, en Stemning der bar i sig Erkjendelsen af, at man ikke noksom havde skjænket den Afdøde den Paaskjønnelse i levende Live, som han i mange Henseender fortjente, fandtes i Heibergs af Wiehe saa kjønt og værdigt fremsagte Digt den Aften kort efter Begravelsen, da Skuespilhuset atter aabnedes efter Kongens Død.⁴ Enhver, der den Aften var tilstede i det danske Theater, vil med mig erindre det Indtryk det gjorde

navnlig ved sin blide Tone i Modsætning til den Larm, den ydre Verden alt da gjentonedede af:

Naar Landets elskte Fader kaldes bort,
Da hylle Landets Muser sig i Sort,
Og deres Tempel lukker sig som Graven.
O! hvilket Tidsrum er dog rundet hen,
Fra sidst vi saaes, til nu vi sees igjen:
Af Kongens Haand rev Døden Herskerstaven!

Hvad han har været for sin Tid, sit Folk,
Derom skal andre Tunger være Tolk,
Historien er Kongers Eftermæle.
Men som de fædrelandske Musers Ven,
Skal Tanken drages til den Tabte hen
Og vemodsfuld ved hans Erindring dvæle.

Hvor ofte saas han i vor Midte her!
Som Faa han fatted Digtekunstens Værd,
Og lytted til dens Røst fra denne Scene,
Han fryded sig ved Alvor som ved Skjemt;
Nu har Thalia Lystigheden glemt,
Hun fælder Taarer nu med Melpomene.

Hvad Mangen ikke ved, det vidste han:
At Muser fandt i dette lille Land
Et Hjem, tidt nægtet dem paa større Steder,
Og stolt og glad ved disse Huldes Leg
I Ly af Danmarks gamle Skjoldung-Eg
Han satte selv sin Roes i deres Hæder.

Og ofte naar den travle Dag var endt,
Hvis hede Sol hans Isse havde brændt,
Og Dagens Byrde fra hans Bryst var væltet,
Gik han ved Qvæld i Musalunden ind,
Og aanded Kjølning i dens Maaneskin,
Og følte Hjertet ved dens Toner smelte.

Christian VIII's Begravelse

Nu er han vandret til et andet Sted,
 Hvor Aftnens Hvile har en bedre Fred,
 Og bedre Skygge svaler Folkets Hyrde;
 Der høster han de gode Kongers Løn,
 Der beder han om Styrke for sin Søn,
 som nu skal bære Kongers tunge Byrde.

Vort Øie stirrer nu mod denne Kant,
 Hvor Haabets Sol staaer op, da Mulmet svandt
 Og lover os, at Himlen vil sig klare.
 Da tindre Kunstens Stjerner atter frem,
 Da samles vore Muser under dem
 Og vil et gjenfødt Liv os aabenbare.

Da samles efter Sorgens første Tid
 Da mer ei heftig, men som Vemod blid
 Den sagte svæver over Danmarks Dale.
 Lad Floret, som om denne Bygning hang
 Da briste nu! lad Tale, Spil og Sang
 Og Dandsens Rhytmer ende deres Dvale.

Thi vist skal Sorgen ikke være glemt,
 Men holdes i sin milde Tone stemt
 Naar Pieriders⁵ Chor ei mer forstummer;
 Held Hjærtet, som for denne Trøst har Sands!
 De Himmelske, som flette Skjønheds Krands
 Forædle Livets Lykke, som dets Kummer.

Martsdagene

Alt paa Hjemveien fra Sørgehøitiden med Jernbanen til Kjøbenhavn vidste man at fortælle om Urolighederne i Paris (formodentlig efter de Hamborgske Blade, der vare afleverede i Roskilde), men først Mandagen d. 28de Februar gave de danske Blade nogen Efterretning. Saaledes meddeler Fædrelandet: „Forbudet mod Reformbanketten i Paris har den 22de fremkaldt en stærk Bevægelse. En Vaabensmeds Boutik er bleven plyndret, og en Barricade opkastet i Rue St. Honoré; uhyre Folkemasser fyldte Place de la Concorde og omringede Palais Bourbon. En stor Troppstyrke er opbudt, og alle Adgange til Deputeretkammeret besatte. Flere Indhug ere gjorte paa Mængden og besvarede med „aux armes“ og Marseillaisen.“

Anden Dagen efter Bisættelsen i Roskilde indeholdt Fædrelandet (Berlingske Tidende havde vægret sig for at optage den) en Erklæring, der ligesom sluttede sig til Madvigs og Monrads kraftige Udtalelser i Fædrelandet nogle Dage forinden, underskrevet af 45 af de betydeligste Mænd i Hovedstaden*, hvori der i den danske Nations Navn nedlægges en bestemt Indsigelse imod den offentliggjorte Forfatningsplan og nærmere udvikles, at den bedste Ordning af Statens Anliggender sker derved, at Danmark og Slesvig faar en fælles Forfatning, og at Holsten faar en egen Forfatning for sig. (Den tiltraadtes inden kort Tid af en stor Del af Landets Kjøbstæder og af flere Landdistricter).¹

Tirsdagen d. 7de Marts indeholdt Fædrelandet L. N. Hvidts Opfordring til Møde i Casino Løverdagen d. 11te Marts (det første

* Deriblandt H. G. Bohr, V. A. Borgen, F. C. Bornemann, C. Brix, G. Brock, E. Buntzen, B. Christensen, H. N. Clausen, Drewsen, F. Fiedler, Flor, Gjødvad, Gram, H. Hage, F. og M. Hammerich, Andreas Hansen, L. N. Hvidt, Høyen, C. J. Kayser, A. F. Krieger, O. Lehmann, Liebmann, Lunde, J. N. Madvig, Markmann, Meinert, O. Müller, C. Otto, C. Pedersen, C. Ploug, F. Schiern, Schouw, A. F. Tscherning, L. Ussing, N. L. Westergaard. De fleste af disse Mænd leve jo endnu (1872) men hvor mange af dem have ikke gjort Vandrigen fra Venstre til Høire nogle endog til yderste Høire.

Casino Møde). Danmarks og Slesvigs constitutionelle Forening var Løsnet.

Begivenhederne i Frankrig vare imidlertid skreden fremad. Allerede d. 3die Marts kom Ludvig Philip med sin Gemalinde som Flygtning til England, og Republiken udfoldede sit Banner i Frankrig og truede med at lade det vaie over de nærmeste Lande. Det var under Paavirkning heraf og under Trudsler og Haansord fra Holsten, at Casinomødet holdtes d. 11te Marts. 2300 danske Mænd havde der forsamlet sig. Det der Passerede blev publiceret i 3 særskilte Blade med Overskrift: Forhandlinger om Danmarks og Slesvigs constitutionelle Forening, udgivne af Comiteens Formand L. N. Hvidt. Det tør jo tilvisse ikke nægtes, at ogsaa denne Publicationsmaade havde et fast revolutionairt Præg . . . [162] . . .²

Etatsraad Hvidt dirigerede Forsamlingen og aabnede den med nogle faa indledende Ord. Derpaa holdt Clausen et langt og temmelig tørt Foredrag, men da han fremhævede, hvor lykkeligt det var for Danmark, at det havde en folkelig og virkelig Dansksindet Konge, om hvem man skulde samle sig, udbrod Forsamlingen i en Bifaldsstorm, som ikke syntes at ville faa Ende. Jeg, der første Gang overværede en saadan stor Folkeforsamling, og det var jo ogsaa den første i sit Slags her hos os, var jo i høieste Grad overrasket over den Virkning, en snild demagogisk Ledelse kan udøve i Øieblikket. Jeg havde for kort Tid siden modtaget for mange Vidnesbyrd om, at det hele danske Folk mistvivlede om, at Kong Christians Efterfølger var egnet til at bære den store Byrde, der var lagt paa hans Skuldre; og nu var han paa eengang en Frelsermand. Jeg forundres over, at denne det danske Universitets første Lærer i Christendom dog kunde i den Grad vel ikke forvandske, men dog skjule en Del af Sandheden, da han udtalte de begeistrede Ord om Kongen. Jeg var kort sagt dybt indigneret over Clausens Omtale af Kongen. Lehmann talte derefter meget indtrængende og med en henrivende Veltalenhed. Han var betaget af sin Patriotisme, og han gjorde et godt Indtryk paa mig. Hvidt talte ogsaa, men mig tiltalte han egentlig ikke. Jeg havde stedse en Følelse af, at han gik med fuldere Seil, end hans Ballast kunde med Sikkerhed give Modvægt til, nogen særdeles ydre Veltalenhed besad han ikke. Krieger gjorde ved sin Tale Indtrykket af, at han var

en grundig tænkende Mand. De talte naturligvis alle i Retning af Programmet. Da opfordrede Tscherning med sin Stentorstemme dem, der var af modsat Retning, til at fremkomme med deres Mening for at aabne en Discussion. Skolelærer Rasmus Sørensen maatte vi nu høre holde en lang Tale om Menneskerettigheder, der stod over Nationaliteterne. Goldschmidt, dengang endnu temmelig ubekjendt, i hvert Fald bedst bekjendt fra Corsaren, hvis Redacteur han havde været, kom nu frem, og paa en noget usikker Maade fremhævede han, at man ikke skulde tage nogen Bestemmelse om Slesvigerne, før man først havde spurgt dem. Jeg fandt, han havde fuldkommen Ret i denne Bemærkning. Det var forholdsvis meget faa Slesvigere, som ved Thronskiftet ønskede at forenes med Danmark og derved forlade Forbindelsen med Holsten, og havde man ladet det gaa til Afstemning om Danmark-Slesvig eller Slesvig-Holsten havde man vel næppe faaet nogen Majoritet, der gik synderlig ud over Als, Ærø og det Tørningehnske, paa Als vel knap Sønderborg Kjøbstad. Forslaget om Slesvigs Indlemmelse i det tyske Forbund gjorde tilvisse senere mange betænkelige ved at følge Schleswigholsteinismens Banner. Tscherning svarede med en Vitz. Spørger man den slesvigske Stænderforsamling, vil man faa et slesvig-holstensk Svar. Det vakte stærkt Bifaldsraab, men jeg tror nu tilvisse ikke, at det var Goldschmidts Mening at spørge Stænderne. Præsidenten hævdede derpaa Forsamlingen, for sit Vedkommende gjorde han deri Ret, thi denne Discussion om at spørge Slesvigerne kunde let have ført derhen, hvor man efter Forsamlingens Tendents ikke kunde ønske det. Naar Berlingske Tidende i Beretningen har fremhævet, at den Maade, hvorpaa Sørensen og Goldschmidt blev modtaget af Forsamlingen, ikke kunde indeholde Opfordring for Andre, naar der, som Etatsraad Hvidt havde fremhævet, snart igjen holdtes en Forsamling, til at gaa ind paa en Discussion af de foreliggende Spørgsmaal, da maa jeg forsaavidt give denne Bemærkning Medhold; men fra Præsidiets Side skete der alt for at vedligeholde en passende Tone, og Modtagelsen laa jo ogsaa for en Del i Sørensens Personlighed og i Goldschmidts sociale Stilling.

Denne Folkeforsamling efterfulgtes forøvrigt af flere andre. Dagen efter holdtes et temmelig tumultuarisk Møde i Hippodromen

af Underskriverne af en Petition om Valgrettens Udvidelse.³ Den 14de Marts holdt den københavnsk-slesvigske Forening et Møde i Casinos store Sal, hvortil ogsaa Damebilletter vare uddelte, og ved hvilket Foredrag holdtes af Proff. Clausen, Flor og Høyen samt af Pastor Grundtvig;⁴ den 18de holdtes et almindeligt Studentermøde, som bivaanedes af over 700 Studerende om at træde i Vaaben og opnaa Øvelse i Vaabenbrug. I modsat Retning af denne Bevægelse samlede sig i Tiden nærmest før Casinomøderne vel ogsaa mellem det første og andet Møde endel ansete Mænd i Hotel Phoenix (den saakaldte Phoenixklub) med det ostensible Øiemed at danne et Støttepunkt for Udførelsen af Rsc. 28de Januar 1848 (Sponneck, P. G. Bang, F. M. Knuth, C. N. David, Francke).

Selvfølgelig afgik der fra de mange dengang i Kjøbenhavn sig opholdende Slesvig-Holstenere af Embedsstanden og udenfor denne uopholdelig Efterretning om denne Forsamling. Börsenhalle af 13de Marts indeholdt den vistnok urigtige Efterretning, at der i Kjøbenhavn den 10de Marts var afholdt et Statsraad, hvori alle Ministre paa Grev C. Moltke nær havde stemt paa Slesvigs Incorporation.⁵ Da var det, at der den 18de Marts holdtes et Møde af 74 slesvigske og holstenske Stænderdeputerede i Rendsborg, hvor der – under haanende Udtryk mod Danmark (det var her, at Olshausen kaldte de Danske et dovent, dorsk og usammenhængende Folk, Ord ligesaa ophidsende som Lehmanns „blodige Striber paa Tydskernes Ryg“) – toges Beslutninger om at fordre Sønderjylland løsrevet fra al Forbindelse med Danmark og indlemmet i Tydskland for sammen med Holsten at danne en Stat under en fælles fri Forfatning.⁶ Kun den brave Gaardeier Hans Krüger fra Bevtøft og Kjøbmand Schmidt fra Flensborg protesterede.⁷ Det besluttedes ogsaa at sende en Deputation til Kjøbenhavn. Efterretningen herom kom med Dampskibet Kopenhagen fra Kiel om Formiddagen d. 20de Marts, tillige bragtes den Efterretning, at Deputationen alt kunde ventes Onsdagen d. 22de med Skirner. Man vidste alt om Morgenen, at Skibet vilde komme, og man havde det paa Følelsen, at det vilde bringe vigtige Efterretninger. Mange vare derfor forsamlede ved Skibets Anlægsplads ud for Toldkammeret, da det kom; jeg var iblandt dem. Hvor bevægende, hvor ophidsende vare ikke de Efterretninger, vi modtog igjennem de mundtlige Med-

delelser, disse suppleredes senere med Breve. De bragtes vel ogsaa videre i Overdrivelser. Det blev, inden faa Timer var forløbet, besluttet at holde det Møde i Casino, der var berammet til d. 22de Marts, allerede samme Aften Kl. 8, vel fornemlig for. at Regjeringen, naar Deputationen kom, kunde være støttet ved en udtalt Folkemening. Man havde saa langt fra her i Kjøbenhavn den Mening om Ministeriet, som var udtalt i Börsenhalles Artikel af 13de Marts, at man endog troede det Modsatte. Vist er det, at der i Kongens Omgivelser og hos enkelte Ministre var den Mening, at man maatte indrømme Slesvigs Forening med Holsten i Personalunion med Danmark. Det var det Sørgelige i den Tids Forhold, at Ingen havde Tillid til Kongens Villiekraft; og det maa derfor ogsaa holdes Slesvigholstenerne noget tilgode, at de havde forenet sig for at modstaa den Bevægelse i Kjøbenhavn, som de vel vidste [163] vilde rive Kongen med sig, især efterat han havde optaget Bardenfleth i sit Ministerium, noksom bekendt fra Odense som heldende sig til det dansk-nationale Parti, medens han tillige var Kongens Barndomsven og Fortrolige.

Forinden Aftenmødet i Casino havde Hvidt sammenkaldt Borgerrepræsentationen paa Raadhuset, og det var her, at man vedtog paa Forslag af den graanende, men glødende Formand hin mærkværdige kortfattede Henvendelse til Kongen, „der indeholdt de djærveste og de frimodigste Ord, der nogensinde offentlig var talt til en dansk Enevældskonge“ (en nyere Forfatters Ord), men det var kun „til saadan en Konge“ (en dalevende høi Embedsmands Ord til mig), at man vovede at rette det, og med Souverainiteten var det jo stærkt paa Heldningen.⁸ Det maa derfor ogsaa bemærkes, at disse Ord vare skrevne af en Mand [Orla Lehmann], der var saa stærkt Part i Sagen, at han 2 Dage efter sad paa en af de Tabouretter, som var nys forladt af de Mænd, på hvis Fjernelse han androg . . .⁹

Jeg ved heller ikke, at Lehmann har modsagt dette [at Schouw tøvede over for Udtrykket: Fortvivlelsens Selvhjælp]. Vist er det, at disse Ord Fortvivlelsens Selvhjælp bleve rundt om i Europa, og ikke alene i Tydskland, brugte til Skildring af Tilstanden i Danmark som oprørsk og ultrademokratisk. Det er noksom bekjendt, at Andragendet gik ud paa at fjerne samtlige Ministre, fordi de

ikke vare „i Besiddelse af Folkets Tillid, ligesaa lidt i det egentlige Danmark som i Slesvig og Holsten“ (nogle havde dog Tillid i Danmark, det viste Ministerlisten 2 Dage senere, nogle havde dog vel ogsaa Tillid i Holsten og Slesvig; Stemmann og Ørsted vare jo alt traadte tilbage fra deres betydelige Stillinger udenfor Statsraadet). „Afgjørelsens Time nærmer sig med Kæmpeskridt. Staten vil opløses, dersom Deres Majestæt ikke uopholdeligen omgiver Deres Throne med Mænd, som ere Opgavens Storhed voxen(!), og som kunne tilføre Regjeringen en energisk Villie og Nationens(?) Bistand Mænd der kunne redde Danmarks Ære og grundlægge Landets Frihed. Vi anraabe Deres Majestæt ikke at drive Nationen til Fortvivlelsens Selvhjælp(!!!).

2500 Mænd, gamle og unge mellem hverandre, havde modtaget Adgangskort til Casinos store Sal, tæt sluttede stode de Ventende udenfor. L. N. Hvidt kunde ikke naa at komme til den til Mødets Aabning bestemte Tid (det var i denne Ventetid, at man afsang med svulmende Begeistring Folkesangen „Danmark deiligst Vang og Vænge“), men da han kom, hilstes han med stor Jubel, der blev end stærkere, da han meddelte Grunden til sin Forsinkelse, og for tredje Gang faldt Mængdens Hylding i hans Lod, da han havde oplæst Borgerrepræsentanternes Adresse, som han havde bragt med. Derefter motiverede Lehmann i et svulmende og pikant Foredrag de bekjendte 5 Resolutioner . . .¹⁰

Den derpaa følgende Forhandling* vandt særlig Interesse derved, at Etatsraad Francke, Departementschef for det saakaldte tyske Generaltoldkammer, forsøgte at optræde mæglende og det i det tyske Sprog. Han blev imødegaaet af Monrad og Tscherning.

* Under denne holdt ogsaa Monrad en Tale, som Berlingske Tidende har refereret saaledes i sin Beretning om Mødet, men som ikke findes omtalt af „Fædrelandet“. Den er mærkelig ved Sammenligningen med Talerens blodige Planer i 1864: „Magister Monrad fremstillede for Forsamlingen Betydningen af den første Resolution og bad den vel at lægge Mærke til, hvad det vilde sige, at det danske Folk aldrig kan taale Slesvigs Adskillelse fra Danmark. For at kunne sige at have gjort Alt, hvad der stod i Ens Magt til at holde dette Løfte, maatte man ingen Offre sky, men vove selv det, der var En det dyrebareste, og først naar man laa knust og overvunden, kunde man sige at have holdt sit Løfte“.

Ved den paafølgende Afstemning blev alle 5 Resolutioner antagne saagodtsom eenstemmigt. Herefter var Stemningen for, at man strax skulde henvende sig til Kongen for at bringe den til hans Kundskab. Da var det, at Tscherning med vældig Stemme udraabte: „Nei, mine Herrer, vi sove først paa det i Nat.“ Dette blev besluttet og derhos, at man skulde mødes Kl. 11 paa Gammeltorv for at ledsage Borgerrepræsentanterne, naar de bragte Kongen den vedtagne Adresse.

Studerterne, Kunstnerne og Polytechnikerne mødte samtidig i Universitetets Sal. De havde ikke villet optage Pladsen for Borgerne i Casino.

Kongen modtog vel alt samme Aften Meddelelse om Casino Mødets Resultater, som jeg formoder først ved Berling og dernæst ved Bardenfleth. Denne sidste har vistnok alt forinden henledet Kongens Opmærksomhed, og ligesom han selv successive under Begivenhedernes Gang havde forladt den Helstatspolitik, som han havde kundgjort i det Forfatningsudkast, han Aaret forinden havde udarbejdet for Kronprindsen, saaledes havde han vistnok ogsaa ført Majestæten derhen, at han stemte for Danmark-Slesvig og Holstens Udskilling (Hvortil Lehmann, der havde havt flere Audientser, ogsaa havde bidraget Sit).¹¹ Nu raadede Bardenfleth Kongen til at sammenkalde Ministrene saa tidligt næste Dag, at der kunde være taget Beslutning om deres Forbliven eller Fjernelse, forinden Demonstrationen skete. Kl. 6 om Morgenen paa den saa mærkelige 21de Marts havde Bardenfleth dog alt saa fast en Overbevisning om, hvad der vilde passere i Ministrenes Møde med Kongen, der var berammet til Kl. 9, at han kunde med Bestemthed sige P. G. Bang, at det hele Ministerium vilde komme til at gaa af. I Mødet sagde Kongen (efter Bangs Meddelelser), at Regjeringen nu maatte forandre sin Politik, navnlig i Henseende til Slesvig i den Retning, som det danske Folk fordrede, og som Bardenfleth nærmere vilde forklare dem.¹² Dersom de kunde og vilde gaa ind herpaa, var det ham kjært, han vilde helst beholde sin Faders gamle Raadgivere. C. Moltke, Ørsted og Reventlow forlangte strax Demission. V. Moltke tilkjendegav, at den antydede Retning af den fremtidige Politik kunde vel i det Væsentlige tiltrædes af ham, men naar hans gamle Colleger alle trak sig

tilbage, vilde han det ogsaa. Dermed endte Sessionen, og Ministeriet var altsaa opløst.

Forinden Borgerrepræsentanterne omtrent 2 Timer efter, at dette var passeret, tiltraadte Vandrigen til Christiansborg, bleve de af Magistraten indbudt til en Sammenkomst, hvori Overpræsident Lange (der efter P. Hjorts Meddelelse havde talt med A. S. Ørsted) i et værdigt Foredrag tilkjendegav, at Magistraten vel ikke fandt sig foranlediget til uden videre at underskrive en Adresse, i hvis Affattelse den ikke havde havt nogen Del, og hvori navnlig Slutningsordene havde vakt dens Betænkelighed, men at den forøvrigt fuldkommen delte den Erkjendelse, at Landets farefulde Stilling krævede et nyt og kraftigt Ministerium og derfor ønskede at slutte sig til Repræsentanterne.¹³ Dette blev med Paaskjønnelse modtaget, og Toget satte sig nu med Overpræsidenten og Borgerrepræsentanternes Formand gamle Hvidt i Bevægelse fra Raadhuset af og fulgtes snart af de 10–15000 Mennesker, der havde samlet sig paa Gammeltorv og i Vimmelskaftet. Jeg har selv set fra Christiansborg af denne imponerende Masse med Rolighed og Orden bevæge sig over Høibro og ordne sig foran Slottet. Anders Sandøe Ørsted mødte Toget i Vimmelskaftet, da han gik til sit Hjem paa Gammeltorv, men hverken veg denne ædle Mand fra sin Vei af Frygt eller i Uvillie, bevidst som han var, at han kun havde villet det Bedste for Kongen og Landet, ei heller faldt der fra den store Hob, han passerede, nogen Yttring, der kunde være ham krænkende. Magistraten og Borgerrepræsentanterne forlod paa Slotspladsen den samlede Mængde og begav sig ind paa Slottet for at komme til Foredrag for Kongen. Generaladjutant Schøller anmeldte Overpræsidenten, og da han var stedet for Kongen, bad han om Adgang for hele Magistraten og Borgerrepræsentanterne. Dette tilstededes. Ved Kongens Side stod Geheime-Statsminister Bardenfleth.

Borgerrepræsentanternes Formand Etatsraad Hvidt sagde da til Hans Majestæt Kongen, at den dybe Overbevisning, at det hidtilværende Regjeringssystem, som havde ført Danmark til Afgrundens Rand, nødvendigvis maatte forandres, havde bestemt Borgerrepræsentanterne til at affatte den Adresse, som han nu

vilde forelæse, og hvis Indhold jeg foran har refereret og derfor ei her skal gjentage.

Hans Majestæt svarede „med en Stemme og en Holdning som en Mand, der har taget en fast Beslutning“ (Fædrelandet d. 21de Marts 1848) omtrent Følgende:

„Det glæder mig at kunne sige Dem, at jeg allerede har forekommet det, hvorom De har bedt mig. Det gamle Ministerium er opløst. De have idag tilbageleveret mig deres Fuldmagter (hvor constitutionelt!). Naar De, mine Herrer, ville have samme Tillid til Deres Konge, som jeg har til mit Folk, saa vil jeg være Dem en tro Leder til Ære og Frihed.“

Borgerrepræsentanterne udbragte et „Kongen leve“, og dette gjentoges, da Deputationen var kommet ned paa Slotspladsen, og Hvidt havde udraabt: Ministeriet er opløst, med Tusinder af Stemmer, med svingende Hatte, med den Øieblikkets Begeistring, som Danmark maaske aldrig før i et enkelt Moment og i en saa stor Kreds har set opblusse. Arm i Arm gik Repræsentanterne tilbage til Raadhuset, og Folket fulgte dem, og atter tolkedes Begeistringen ved Adskillelsen paa Gammeltorv ved et rungende „Kongen leve“.

„Ministeriets Opløsning var en let Sag“ siger Fædrelandet Dagen efter, men det maatte indrømme, at Dannelsen af et nyt ikke faldt saa let.¹⁴ Bang har skildret de forskjellige vekslende Momenter d. 21de og 22de Marts i Dannelsen, som jo fra først af var overdraget Bardenfleth. Efter en Artikel af Berling i Fædrelandet 5/1868 havde Bardenfleth tænkt sig at kunne slippe med at tage Monrad med fra venstre Side.¹⁵ Artiklen er forøvrigt tendentiøs i Retning af at stille Kongens – og Berlings – Kjærlighed til Friheden i det bedste Lys, men Monrad vilde have Hvidt med, det vilde Francke ikke, han vilde desuden beholde den administrative Forbindelse mellem Slesvig og Holsten, hvorefter han fik den Besked af Kongen: „Sie sind entlassen, doch im Gnade.“ Disse Ord sagdes om Aftenen d. 21de paa Christiansborg. Underhandlingerne fortsattes i Gemakkerne paa Christiansborg, nemlig i den nuværende Konges Audientsgemak og [164] omliggende Værelser, hvor Kong Frederik dengang havde sin officielle Bolig, medens hans mere private Værelser vare i Mezzaninen. Det var i disse, at

pensioneret Figurantinde ved Theatret Louise Danner og hendes Ven Privatsecretair Berling havde deres Opholdssted, og der søgte Kongen hen for at finde Trøst i disse Dages Trængsler – hvor ofte talte han ikke senere om, hvad Louise „havde været ham“ paa den Tid, og altid opnaaede han kun, at vi gjorde os Reflectioner over, hvorledes hun da havde været.¹⁶ Francke var nu borte, og nu blev der sendt Bud ud til Kronprindsessegade efter Hvidt, men da erklærede Sponneck, at efterat Francke var traadt tilbage, vilde han ikke blive i Ministeriet, med mindre P. G. Bang indtraadte. Under disse Forhandlinger var Midnat allerede overskredet. Baade Tillisch og Lunding vare tilstede i Forgemakket under hele denne Forhandling. Jeg var con signeret i Cabinetssecretariatet for at expedere det nye Ministeriums Udnævnelse, hvilket man jo havde forestillet sig som en temmelig hurtig paafølgende Begivenhed. Omsider erindrede Tillisch sig min ensomme og forladte Stilling og kom ned for at hente mig op i Forgemakket, hvor der nu var kommet nogle Styrkningsmidler tilsyne. Det var paa den Tid, at Monrad bragte Bang, og jeg gjensaa her for første Gang igjen den samme Monrad bleg og mager med uroligt Blik, som jeg paa Borchs Collegium saadtilt havde formanet ikke at gaa for stærkt paa det Syrochaldæiske.¹⁷ Bardenfleth var febrilsk urolig. Jeg ser ham endnu sidde ved Skrivebordet ved Vinduet i det nuværende Forgemak for at udfærdige de idelige Skrivelser. Jeg ser Kong Frederik alt dengang en meget tyk og bugrund Herre vraltte hen imod ham med et Uhyre af Tobakspibe i Munden, klappe ham paa Skulderen og sige: Vær nu rolig Bardenfleth og tag Dig lidt Hvile, men Bardenfleth vilde ikke: Den slesvig-holstenske Deputations Ankomst med Skirner den næste Dag stod for ham som en truende Skikkelse, før man havde et Ministerium, kunde man ikke skaffe noget Svar til dem tilveie. Kl. 1–2 begyndte Forhandlingerne mellem Sponneck, Monrad, Hvidt og Bang. Sidstnævnte vilde have et selvstændigt Slesvig, kun Diplomati og Armee fælles med Danmark. Bang vilde endvidere have en Mand fra Hertugdømmerne i Ministeriet og proponerede Carl Plessen. Hvidt og Monrad betingede deres Tilslutning dertil af en Conference med Lehmann, Clausen og Tscherning, med dem Hovedlederne af Casino Bevægelsen. Da man ikke troede efter Bangs Forslag at kunne tage Tschern-

ning til Krigsminister, fordi han var ilde lidt af Officerscorpset, blev Generaladjutant Schøller bragt paa Bane. Kongen gik ind paa det nye Forsøg og gik tilsengs omtrent Kl. 3. Kl. 4^{1/2} begyndte Underhandlingerne. Plessen gik ind paa det selvstændige Slesvig. Schøller vilde kun interimistisk være Krigsminister; men Plessen forlangte, naar baade Monrad og Hvidt skulde være Ministre, at styrkes ved endnu en Mand fra Hertugdømmerne (f. Ex. Advocat Clausen af det Nyholstenske Parti, der stemte for Hertugdømmernes Adskillelse), ellers vilde efter hans Mening „det nye Ministerium dog væsentligen i Hertugdømmerne blive betragtet som et af det ultradanske Parti udgaaet Ministerium i ensidig dansk Interesse. Han og enhver ærekjær Mand, der indtraadte i et saadant Ministerium for Hertugdømmernes Vedkommende, vilde tabe al Agtelse og Indflydelse hos disse. Plessen var under Fremstillingen heraf temmelig bitter mod Monrad og i det Hele mod de 5 Ledere af Casinoforsamlingen, der havde styrtet det gamle Ministerium uden nu at kunne fyldestgjøre den heraf følgende Forpligtelse at foreslaa Kongen et andet Ministerium, der kunde have nogen Rimelighed for sig, at det med Held vilde kunne styre Monarchiets Anliggender. Monrad og Hvidt vilde benægte denne Forpligtelse, men saavel Sponeck som Bang vare enige med Plessen.“ Forhandlingerne forblev frugtesløse og dermed Forsøget paa at danne et Ministerium, der kunde have nogen Sandsynlighed for at bevare Freden imellem Monarchiets forskjellige Dele. Kl. 6 maatte Bardenfleth, der under Forhandlingerne havde taget liden Del i samme og var nedtrykt med Hensyn til, at et Ministerium nu heller ikke ad den Vei kunde dannes, [meddele Kongen dette].

Kongen var høist afficeret og talte om at resignere, han maatte igjen ind til Louise for at hente Mod. Omtrent saa ved den Tid kom Monrad frem med den Yttring, at skulde hans Parti nu overtage sig Forretningerne, maatte det antage en ultrademokratisk Charakter; thi alene derved kunde det holde sig og sætte sine Anskuelser igjennem. Jeg ved ikke bestemt, om Berling alt dengang stod i den nøie Forbindelse med Balthazar Christensen, som han senere gjorde, thi fra denne Side vilde da ogsaa have lydt Ord, der skulde gjøre Majestæten fortrolig med Democratiets Herredømme, aldenstund havde han jo alt hørt af Bang, „at for Frem-

tiden maatte han indrømme det nye Ministerium en selvstændig Ledelse af Regjeringsforretningerne, for hvilken det maatte staa til Ansvar, at ved Dissenser mellem ham og Ministeriet i Henseende til væsentlige Ting kunde han ei forandre Ministeriernes Indstillinger og beholde det, men han maatte i saa Fald entledige Ministrene og vælge nye.“ Det var i det Øieblik, da den anden Combination ogsaa var bristet, at Bang „for at gjøre et Forsøg paa at redde sit Fædreland“ foreslog, at Bardenfleth, Plessen og han provisorisk skulde overtage Ledelsen af Forretningerne i nogle Dage, midlertidig besørgede de løbende Forretninger og modtage Deputationen fra Hertugdømmerne. Bang fordrede derhos, at de 5 Ledere af det ultradanske Parti, Hvidt, Monrad, Tscherning, Clausen, Lehmann, skulde underskrive en Erklæring, der gik ud derpaa, „at de efter de dem meddelte Oplysninger erkjendte det for hensigtsmæssigt, at Hans Majestæt i nogle Dage havde udsat Dannelsen af det nye Ministerium og havde provisorisk overdraget Ledelsen til de 3 nævnte Mænd“. Bang vilde jo derved sikre sig fra denne Side og „sikre Roligheden i Hovedstaden, hvis Stemning var i høieste Grad ophidset og let kunde gaa over til virkeligt Oprør, naar Forretningerne overdroges til tvende Mænd som Plessen og ham, der i Henseende til Hertugdømmernes Forhold havde Mening imod sig og af de Fleste ansaas som verkappede Schleswigholstenere, men ogsaa at constatere, at det ultradanske Partis Ledere vilde indrømme en Afgjørelse af de internationale Forhold paa Tvedelingens Basis, som Plessen og han havde antaget.“ Kongen gik ind paa Arrangementet. Klokkeren var dengang fem Morgen. Monrad og Hvidt, der var gaaede ind paa at ville give de 3 den omtalte Erklæring, vare til den Tid gaaet bort fra Slottet for at søge Lehmann, Tscherning og Clausen. Da det imidlertid antoges for uvist, om disse vilde underskrive, blev det vedtaget, at Tillisch og Oxholm skulde forsøge at formaa Grev V. Moltke og Grev C. Moltke til at møde paa Slottet for at conferere med Kongen om et Ministeriums Dannelselse, hvis Provisoriet ikke kom istand. Da stod Kongens Tanke paa at danne et Ministerium: V. Moltke, Bardenfleth, Bluhme, Schøller. Han erklærede derhos paa det Høitideligste gjentagne Gange for Bardenfleth og Bang, at han aldrig vilde tillade, at en Soldat skjød paa Folket, det var Uret at bruge Mili-

tairt mod Folket, og det førte aldrig til noget godt Resultat (vide Ludvig Philip der nylig havde maattet flygte); han vilde derimod ved at bekjendtgjøre, hvilke Ministre han havde udnævnt, overgive sig og sin Throne til det kjøbenhavnske Borgerskabs Beskyttelse, og vilde eller kunde det ei beskytte ham – vilde han resignere.¹⁸ Bang maatte opsætte en Proclamation i den Retning. Monrad og Hvidt bleve imidlertid borte, og Bang maatte ud efter dem og de 3 andre Folkeledere. De havde imidlertid samlede sig hos Schouw, og her traf Bang dem Kl. 9 tilligemed Hother Hage, Ploug og Krieger. De vare alle høist alvorlige, paa den ene Side meget betænelige ved at underskrive Erklæringen, hvorved de forlod deres Hovedsætning om Slesvigs nøiere Forening med Danmark, medens de ogsaa frygtede for Følgernes Skyld at nægte Underskriften. Tscherning erklærede sig dog først villig, da han sagde, at der var saa liden Forskjel mellem, om Slesvig fik en selvstændig Landdag eller en provindsiel, at han ei derfor vilde udgyde Borgerblod eller raade til dette, han vilde altsaa underskrive. Monrad sagde, at vel var den Ordning efter hans vedblivende Mening ei den rigtige, men hans Samvittighed tillod ham ei at nægte sin Underskrift. Derpaa erklærede Hvidt, Clausen og Schouw at ville underskrive. Lehmann krympede sig endnu og underskrev kun, som han udtrykte sig „som Monrads og Schouws Slave“. Kl. 9^{1/2} begav Bang sig til Slottet med Erklæringen. Her havde imidlertid alt forandret sig. Skirner var kommet og havde bragt Kongen [165] et uforskammet Brev fra Prindsen af Augustenborg, hvori han skrev, at han havde stillet sig i Spidsen for Bevægelsen i Hertugdømmerne, at naar han uden Fradrag fik Indrømmelse af alle disses Fordringer, vilde han conservere dem for Kongen, ellers var de tabte, at Officererne i Rendsborg ei vare sikke paa deres Liv o. s. v. Kongen var i høieste Grad forbittret, erklærede, at nu vilde han selv gaa i Spidsen for Folket, at Oprøret var allerede udbrudt. Bang mente nu ogsaa, at Provisoriet ikke mere var anvendeligt. Da var det, at Oxholm, der imidlertid tilligemed Tillisch havde talt med V. Moltke og faaet dennes Erklæring at ville overtage Dannelsen af et Ministerium, men paa den Betingelse, at han ved sit Komme til Slottet traf Folkepartiets Ledere (C. Moltke vilde kun indtræde med Criminil, og denne vilde ikke) – udtalte sit

„Deres Majestæt det er nødvendigt, at De sender Bud efter Skandinaverne*.“

Kongen paalagde da Bang at hente dem og føiede endnu til, da B[ang] var i Døren: „Rolighed vil jeg have til det Sidste, det siger jeg Dem“. Kl. 10¹/₂ kom de Tilkaldte Monrad, Hvidt, Clausen, Tscherning og Lehmann til Forgemakket. V. Moltke, C. Moltke vare der efter Tillischs og Oxholms Anmodning, Bluhme skal have mødt proprio motu, men vilde vel dog være bleven kaldet (forøvrigt erindrer jeg mig, da jeg efter at have været hjemme nogen Tid, atter kom op i Forgemakket og der traf Bluhme, kunde jeg ikke forklare mig hans Nærværelse). Bardenfleth og Schøller vare blevne tilstede. Bang gik paa den Tid bort, som ikke længere hørende til Situationen, og meldte det blot til Adjutanten, at han gik hjem. C. F. Hansen havde imidlertid været kaldet til Kongen, men vilde ikke modtage Krigsministeriet. Alle, der have skrevet om den Tids Begivenheder have været enige om, at Grev V. Moltke var bleven hjertelig modtaget af Kongen, og at han havde ogsaa strax gaaet ind paa at opfylde Kongens Ønske om at danne Ministeriet. Om Kongen har sagt Ordene: „Naar Du ikke vil staa mig bi, maa jeg nedlægge Regjeringen“, saa er denne Trudsel eller Floskel at ville abdicere bleven af den høie Herre i hans Regjeringstid endogsaa ved ubetydelige Leiligheder anvendt saa tit, at det virkelig ingensomhelst Betydning havde. At Moltke var utilbøjelig til at optage Bardenfleth i det nye Ministerium, som O. Müller beretter, er sandsynligt nok, da Bardenfleth jo aabenbart havde spilt under Dække med Casinomændene (testante Regensburg), men da Kongen, som jo dog havde noget tilovers for ham og for hvem gamle Stemann, Bardenfleths Onkel, stod som en dæmonisk Skikkelse, holdt saa fast som muligt paa B[ardenfleth], gav den godmodige Moltke efter. Moltke lod nu de 5 Tilkaldte En for En komme ind til sig. Oxholm førte dem ind. Af Lehmann har man en Fremstilling (Hist. Tidskr. 3 Række VI, 1) om hans Samtale med Moltke. „Da han opfordrede mig“ saaledes skriver Lehmann, „til

* Oxholm har vel benægtet at have brugt netop disse Ord, som Bang har citeret, men da Bang med sin sikke Hukommelse har nedskrevet dem allerede 9de Juni 1848, og de forøvrigt have den indre Sandsynlighed for sig, maa jeg antage, at Oxholms Benægtelse 20 Aar efter ikke kan komme i Betragtning.

at indtræde i Ministeriet, spurgte jeg naturligvis om Programmet og om S sammensætningen. Det første Spørgsmaal besvarede han ved uden Forbehold at acceptere de af det store Borgermøde d. 20de Marts tagne Beslutninger. Med Hensyn til det andet Spørgsmaal foreviste han mig en Liste, hvorpaa der fandtes opført: Grev Moltke som Finantsminister og Marineminister ad interim, Bardenfleth Justitsminister, Oxholm Udenrigsminister, Monrad Cultusminister, Knuth Præsident i Rentekammeret, Hvidt og jeg Ministre uden Portefeuille“. Tscherning havde Kongen altsaa endnu ikke dengang gaaet ind paa, og om Bluhme (om hvem Lehmann ogsaa havde hørt, at han „tilfældigen(!?) var kommen tilstede“) var der endnu ikke Tale. Lehmann ansaa det for sin Pligt „strax at gjøre en bestemt Indsigelse imod, at Oxholm skulde være det nye Systems Udtryk og Forsvar ligeoverfor Udlandet“. Moltke gik nu ind til Kongen og tilbød derefter Lehmann selv denne Portefeuille, men han proponerede da Knuth, hvilket fandt Moltkes særdeles Bifald (Knuth var som bekjendt Moltkes Neveu og opdraget i hans Hus¹⁹.)^{*} Lehmann har endvidere beskrevet den første Audients for Kongen og den videre Fremskriden af Ministeriets Dannelselse, hvilket Bang naturligvis ikke har kunnet beskrive efter egen Opfattelse, da han var gaaet bort og ikke denne Gang kom tilbage. „Efterat saaledes det Fornødne var bragt i Rigtighed“, skriver Lehmann, „stededes vi enkeltvis til Audients hos Kongen, hvis rolige og milde Holdning kun kunde gjøre et gunstigt Indtryk.“ I det sidste Øieblik, forinden Ministeriet skulde constitueres, gjorde Prinds Ferdinand Ham et kort Besøg, men fjernede sig fra Statsraadets Værelse, da man gjorde ham opmærksom paa, at han indtog en for høi Stilling i Staten til, at han kunde være ansvarlig^{**}).

* I de danske Godseieres Adresse, som jeg foran har meddelt, hvilken var conciperet af Knuth, havde denne jo ogsaa alt antydnet Danmark-Slesvig.

** Stakkels Prinds vidste kun lidt om, hvad Ansvarlighed var; han var endnu ganske i Frederik den Sjettes Tids Ideer. Han havde siden den Tid Intet lært og Intet glemmt, ogsaa af den Grund, at han aldrig havde vidst Noget. Hans Venner af det høie Aristocrati, t. Ex. General Krogh, Staldmester Roepstorff, ja endog Berregaard, der spillede Kort med ham og vandt hans Penge, tirrede ham imellem op, og den skikkelige Caroline, der i sin Ferdinand saa en hel Karl, var vel ogsaa i saa Henseende medvirkende. Det fortæltes saaledes, at

„Derpaa traadte Kongen ind, holdt en kort Tiltale, hvori han erklærede, at han hermed udnævnte os til sit ansvarlige Ministerium, under Forsæde af Grev Moltke som Statsraadets Præsident. Han betragtede fra nu af sig selv som constitutionel Konge og agtede derfor kun at møde i Statsraadet, naar han dertil indbødes af dets Præsident.“ Efterat have afleveret det fra Prindsen af Augustenborg modtagne Brev, hvorefter Oprøret maatte betragtes som allerede udbrudt, trak Kongen sig tilbage. Ved denne Cour vare tilstede Moltke, Bardenfleth, Tscherning, Monrad, Hvidt, og jeg fandt desuden Bluhme og Baron Carl Plessen. Hvorledes sidstnævnte kunde deltage i et Ministerium paa Casinoprogrammet er endnu ikke oplyst, men vist er det, at han denne Dag gererede sig som Minister, som senere skal omtales. Jeg har ogsaa hørt, at han paa denne Titel skal have paastaet Excellencetitelen, og Lehmann meddeler, at han udtrykkelig havde forbeholdt sig Rang som Collegiepræsident²⁰ . . .²¹

Den 22de Marts var Deputationen fra de Stænderdeputeredes Møde i Rendsborg (Neergaard, Engel, Gülich, Olshausen og Clausen) som anført kommen til Kjøbenhavn med Skirner. De havde samme Dag tilskrevet Tillisch om Audients og ifølge dennes Svar indsendt en Afskrift af deres Andragende . . .²² Efterat disse 23de Marts vare oplæste for Kongen og overleverede til Plessen, forelagde denne dem i det derefter afholdte Statsraad.²³ Her gjentog sig nu Discussionen fra den foregaaende Dag, i hvilken nu ogsaa Grev Knuth, der var kommen fra Sorø og havde modtaget Udenrigsportefeullen, deltog og [166] endte med et kort og klart Resumé af Grev Moltke, som ganske stemmede med det Dagen efter afgivne Svar; hvorhos han fremhævede, at Svaret ikke blot burde være negativt, men aabent indrømme, hvad der burde indrømmes, og bestemt afslaa, hvad Regjeringen ikke kunde gaa ind paa. Formiddagsmødet endte med, at Plessen paatog sig at affatte Udkastet til et Svar, hvorom han erklærede at ville conferere med Francke,

han havde den 21de om Morgenen været hos sin Kongelige Ven og Neveu og tilraadet denne at aflukke Slotsholmen for det tilstrømmende Folk. Senere kommer jeg til nærmere at afhandle mere vedholdende Kraftyttringer af Arveprindsen.

som han havde udset til Præsident i den slesvig-holstenske Regjering istedet for Scheel, der ikke kunde holde sig mod Folkestemningen og mod den Deputerede i det slesvig-holsten-lauenborgske Cancelli Warnstedt. Imidlertid stededes Deputationen til Audients for Kongen Kl. 12. Plessen og Francke vare tilstede. Tiltalen blev holdt af Kammerherre Neergaard som Ordfører og besvaredes af Kongen i mildeste Tone, ligeledes meddelte Kongen, at Scheel paa Ansøgning var entlediget. Derefter forelæste Plessen det foreløbige Svar, „at Alt skulde ske for at tilfredsstille Deputationen, men at Kongen paa sin Side ventede, at alle tro Under-saatter vilde samle sig om ham og beskytte hans nedarvede Rettigheder; videre Svar maatte forbeholdes, da derom først maatte forhandles i Statsraadet. Neergaard svarede: Jeg kan give Deres Majestæt den hellige Forsikkring og tror, at alle mine Colleger ville bekræfte den, at jeg indtil nu ikke har fornummet et eneste Ord i Hertugdømmerne, der krænker de Deres Majestæt af Gud forlenede Rettigheder; men Deres Majestæt! det hele Land ligner en Hob Tønder; en Gnist og det staar i Flamme. Gud give, at Deres Majestæt endnu maatte finde Midler til at opretholde Ro og Fred.“ Om Aftenen bragte Plessen et Udkast med til Statsraadmødet og confererede med Lehmann langt ud paa Natten om Indhold og Form, og Plessen tog det med de vedtagne Rettelser hjem for at lade det renskrive*. Om Morgenen Fredagen den 24de Marts underrettede Baron Plessen Conseilspræsidenten om, at han traadte tilbage fra de ham „midlertidig“ overdragne Functioner. Da Statsraadet derefter samledes Kl. 11, geraadede man i en ikke ringe Forlegenhed derved, at man ei var i Besiddelse af det modtagne Udkast – Plessen var ikke at finde, han var taget til Lindholm. Deputationen imidlertid mødt paa Slottet for at modtage Svaret, udenfor samledes imidlertid en større og større Menneskehob, der var i høieste Grad ophidset over de Forhaanelser, som Deputationens Medlem Olshausen i Rendsborg havde udslynget mod det danske Folk, og hvilke nu vare komne til Mængdens

* Lehmann har skildret det som holdt i Formen i en forskruet Cancellistil, men at det efter at være rettet stemmede overens med, hvad der var bleven vedtaget af Ministeriet, „om det end var et kummerligt Udtryk af samme“.

Kundskab. Da var det, at man maatte beslutte sig til, forinden man havde kunnet vedtage et andet Svar, at lede Deputationen, for ikke at udsætte den for Molest, ad en Omvei (over Gammelholm) og derfra (i Baad) føre ombord i Hekla, der var bestemt til at skulle føre den tilbage, og paa Skibet lade den oppebie Svaret. Dette blev nu conciperet af Lehmann, vedtaget og derefter af ham bragt de Deputerede. Vi ved det gik ud paa Holstens Udskilling, paa Slesvigs Forening med Danmark ved en fælles Forfatning med udvidet provindsiel Forfatning for Slesvig. Kl. 4 om Eftermiddagen lettede Dampskibet Anker, medens talrige Folkemasser bedækkede Toldboden og Langelinie, syngende fædrelandske Sange og raabende Hurra for Danmark indtil Eideren. Dette skete den 24de Marts; men alt den 23de var det den 21de Passerede bekjendt i Slesvig og Kiel (ved Oberstlieutenant Fabricius m. fl.). Advocat Beseler, der boede i Slesvig, reiste strax til Kiel; Ilbud bleve sendte efter Prindsen af Noer og Grev Reventlow-Preetz, og endnu samme Aften constituerede den provisoriske Regjering sig i Kiel bestaaende af disse Trende samt af Kjøbmand M. T. Schmidt og Advocat Bremer. Samme Dag udstedtes den officielle Udnævnelse af de nye danske Ministre . . .²⁴

De første Krigsmaaneder

Lauritz Skau har vistnok Ret, naar han i sin Brochure fra October 1848 „Hvorvidt ere vi komne“ udtaler, at Svaret til de slesvigholstenske Afsendinge burde kun have været negativt og ikke positivt. „Havde man“, siger han, „paa Andragendet om Slesvigs Indlemmelse blot givet det Svar, som man i Hertugdømmerne i saa mange Aar havde været fortrolig med: „dass auf diese Bitte nicht einzugehen sei“, saa havde enhver Undskyldning for Indblanding fra Tydscklands Side været afskaaret, og vi staaet ulige bedre ligeoverfor Udlandet.“¹ Men disse Meddelelser have ikke sat sig den Opgave at betragte disse „hvis“ og „dersom“. Danmarks seneste Historie har desuden noksom vist, hvor ufrugtbare de ere. Factum var, at efter det Svar var der Krig mellem de Danske og Slesvigholstenerne. Men crindres maa det dog stedse, at man ikke afventede Svaret fra Kongen, men at de alt Natten mellem 23de og 24de Marts havde dannet deres provisoriske Regjering, og at denne Regjerings første Medlem Prinds Friedrich af Augustenborg alt den næste Morgen med 5te Jægercorps havde smuglet sig selv og det femte Jægercorps ind i Rensborg Fæstning, inden enten den commanderende General (Lützow) eller Commandanten (Seyffarth) vidste det, og havde derefter i Kongens Navn taget Fæstningen i Besiddelse. Han sagde, at Kongen var ikke fri. Han vidste meget godt, at en Mand uden Charakter aldrig er fri, og at det forsaavidt var skuffende Tale, han førte; men han manglede jo i hvert Fald Kongens Bemyndigelse i hvilken som helst Form. Prindsens ældre Broder Hertugen var alt den 20de Marts reist til Berlin for at faa Preusserkongen til at tilsikre sig og sit Parti Hjælp, den som ogsaa senere ydedes . . .²

Da Efterretningen om Forsamlingen i Rensborg den 20de Marts var kommen med Dampskibet Kopenhagen, fandt det daværende Ministerium, vel ogsaa General Schøller, der som Generaladjutant for Landetaten efter den endnu da bestaaende Ordning havde den væsentligste Styrelse af Armeens Sager, det nødvendigt, at der gjordes Skridt til at sammenkalde Hæren. General Schøller havde derhos den Plan at samle alt disponibelt Mandskab i Kjøbenhavn

og sende det med Dampskibe til Eckernförde og derfra til Rendsborg. Det kom nok dog end ikke til Udfærdigelse af nogen Ordre i saa Henseende. Schøller var dog, efter hvad der er mig sagt, tilstede i Statsraadet d. 20de og har der vistnok fremdraget sin dristige Plan.³ Kongen har vistnok staaet paa hans Side og har vel ogsaa havt det Brev med, som Lauritz Skau omtaler i Piecen „Hvorvidt ere vi komne“ S. 8.⁴ Ministrene have aabenbart været imod den Schøllerske Plan. Som det af hoslagte i Afskrift til Bilagene, vedlagte Brev fra Tscherning til Harbou af 28de Marts 1868 ses, var Tscherning af tactiske Grunde mod Schøllers Plan.⁵ 27de Marts bleve Søfolkene og det saakaldte femaarige Mandskab for Kongeriget indkaldt; det blev ved Parolen befalet at concentrere 3 Batailloner, et Jægercorps, 3 Dragonregimenter, 4 Batterier ved Kolding og Ribe, at sammentrække i Kjøbenhavn Garden tilfods, 10 Batailloner, 1 Jægercorps, Livjægercorpset, Garden til Hest og i Nærheden af Kjøbenhavn 6 Batailloner og 4 Batterier. Kun Indkaldelser af Frifolkene blev af nogen Betydning under de forandrede Forhold nogle Dage efter. Herved blev det dog muligt allerede 28de Marts om Morgenen Kl. 6 at afsende 1ste og 5te Liniebataillon samt 2den Husarescadron. Dagen forinden var følgende Proclamation trykt:

Soldater! Hele det danske Folks Øie er henvendt paa Eder! Et skjønt Hverv er Eder overdraget: at kjæmpe for den retfærdige Sag. Eders Konge er overbevist om, at denne Følelse besjæler Eder Alle. Saa antager da Eders Konges Løsen: Med Gud for Konge og Fædreland! og Kongens og Folkets Velsignelse følger Eder.

Christiansborg Slot d. 27de Marts 1848.

Frederik R.

De nævnte Troppeafdelinger vare om Eftermiddagen Kl. 6 paa den sidstnævnte Dag forsamlede paa Rosenborg Excerplads. Prinds Ferdinand var som commanderende General paa Sjælland tilstede, og han lod Proclamationen meddele til Folkene, og den gjorde et godt Indtryk paa disse. Pladsen var fyldt med Mennesker af alle Samfundsklasser. Den nære Afmarsch af disse vore første Landsoldater – jeg tror dog ikke dette Udtryk endnu var det almindelige – havde gjort et stærkt Indtryk paa Alle. Da kom

Kongen tilhest (han red vistnok sin hvide Hest fra Frederiksborg Stutteri „Perlen“), ledsaget af sine Adjutanter. Han lod Tropperne defilere forbi Sig; han tiltalte dem derpaa saaledes: Jeg er vis paa Børn, at I ville gjøre mig og Fædrelandet Ære. Jeg haaber selv at kunne stille mig i Eders Spidse. Lev vel, vi ses snart! Jublen blev derefter uendelig baade fra Soldaterne og Tilskuerne. Bifaldsyttringer [167] havde ledsaget Kongen, da han fra Christiansborg red til Excerpladsen, da han red tilbage, vare de endnu stærkere, endnu inderligere, Damerne viftede, Buketter tilkastedes ham. Han red ad Gothersgade, Kongens Nytorv, langs Canalen mod Holmensbro. Folket trængte sig tæt omkring ham og tiltalte ham, han svarede igjen med venlige Ord; man vilde dog trænge de Nærmeste tilbage af Frygt for, at det skulde blive Kongen besværligt eller vel endog af andre Grunde. „Lad Folket kun holde sig til mig“, lød hans Ord til de Ængstelige. Det var fra dette Tog, fra dette Farvel foran Christian den Fjerdes gamle Borg, at der udgik en Følelse for Kong Frederik, som varede hans Livsdage ud. Det var fra dette Tog og den Hylding, der paa dette ydedes den nye, forhen kun saa lidet ansete Fyrste, at denne ret fik Øie for og senere aldrig glemte, at han gjorde vel i at sætte paa sit Skjold „Folkets Kjærlighed min Styrke“. Det var en Hylding fra et Folk – det forstod han ogsaa godt – der netop nu tragtede efter Frihed for Enevældens Byrde og var dybt rystet af Fjendens haanende Udfordren.

Det var travle Dage for Kongen, der nu paafulgte; Referaterne og Statsraadene vexlede med Audientser til de mange Deputationer, der kom fra Jylland og Øerne, flere Gange var Kongen paa Jernbanen ved Soldaternes Afreise, stedse modtoges han med Jubel af de brave Jenser – endnu heller ikke noget almindeligt Udtryk – der droge mod Oprørerne, som de vare ret inderlig tilfredse med at skulle møde paa Kamppladsen . . .⁶

Det var paa denne Tid, at de danske Fædrelandssange begyndte at lyde gennem vore Gader i Aftenstunden af store Skarer, der dels hørte til de nys udskrevne Soldater dels ogsaa til andre Folkeklasser, der vare grebne af Fædrelandets truede Stilling og af Begeistring for den forestaaende Kamp. Nu begyndte Folkeviser at blive udbudne til Salg. Den første var vel noget nær Kaalunds Sang til det Danske Folk:

Opmand Dig, Du Danske! Lad Verden nu see
 At ei Du vanslægted i Tiden.
 Skal Dannemark rammes af Skændsel og Spe,
 Nei, før skal vi knuses i Striden!

End ruller derude det sortladne Hav,
 det bruser om Fædrenes Seire.
 Paa Kæmpernes Høie, paa Heltenes Grav,
 Skal Voldsmænd ei haanligt sig leire!

For Frelse, for Frihed, i Trængselens Stund
 Vi kæmpe saa mange vi ere,
 Og den skal vi kalde den feigeste Hund,
 Som svigter sit Fædrelands Ære!

Vi drives jo ikke af Trods eller Had,
 Vi kæmpe for Danmark vor Moder
 Vort ældgamle Land vil man splitte os ad,
 Og bortrive Broder fra Broder.

Vi rase jo ikke med Ulvenes Mod,
 Om hvo der den Anden skal trykke;
 Vi føle ei Tørst efter Menneskeblod,
 Men Tørst efter Menneskelykke!

I Kreds om vor Konge som Mur vil vi staae,
 Thi Dansk er hans ærlige Tanke;
 Og Fjenden skal trække det korteste Straa,
 Naar Løven først reiser sin Manke.

Ja, Seier skal følge vor ærlige Sag,
 Saavist som med kneisende Pander
 Vi vende vort Øie mod Frihedens Dag
 Og Ryggen mod Verdens Tyranner.

Denne Sang traf jo ganske godt Stemningen, men den var endnu for meget af den gamle Skole, med altfor mange Udraabstegn. Vi skulle i de følgende Aar komme frem i Folkevisen.

Krigsministeren, der alt den 24de havde tiltraadt sit Embede og taget sin Bolig midt imellem sine Contoirer, udviklede paa

den Tid en mageløs Iver og Flid. Den 26de om Aftenen afsendte han Capitain Læssøe med mundtlige og skriftlige Instruxer og Bemyndigelser for at bringe Tropper snarest muligt over til Slesvig. Læssøe blev kort efter Stabschef hos Oberst Hedemann, der blev udnævnt til commanderende General for hele vor Slagstyrke . . . Ogsaa for Marinens Vedkommende udfoldedes stor Iver, og Zahrtmann, tilvisse den dygtigste af de Marineministre, vi have haft, gik Haand i Haand med Tscherning. Det første bevæbnede Skib, som afgik fra Kjøbenhavn, var Hekla, med hvilket fulgte Passagerskibet Skirner. Capitain St. A. Bille (senere Marineminister) førte Overcommando over begge Skibene; han skulde bringe Brev til Hertuginde Vilhelmine af Glücksborg, der indeholdt Opfordring fra Kongen til hende og hendes Gemal at begive sig bort fra Oprørets Arne og tage Ophold i Kjøbenhavn.⁷ Bille traf ved Ankomsten til Kiel, – med Skibene fulgte som nævnt de 5 Deputerede og desuden Etatsraad Francke, som B[ille] formodentlig har antaget for endnu at være i Regjeringens Tjeneste – Byen i fuld Oprør, han bragte dog Brevet, men fandt alt Hertugen og hans Broder Friedrich i Vognen for at begive sig til den slesvig-holstenske Arme. Hertuginde var opløst i Taarer, men vilde ikke forlade sin Gemal. Bille vendte tilbage med uforrettet Sag. Da han kom til Kjøbenhavn igjen d. 28de, var Oprøret jo noksom bekjendt der. Ligesom General Schøller havde havt Planer om at kaste Tropper over for at forhindre Udbrud af Oprøret, saaledes havde Bille ved sin Hjemkomst nu Planen at standse dette ved, at Kongen selv skulde gaa til Kiel og stævne Lederne for sin Throne (Bille har selv fortalt derom i Hist. Tidsskr. 3die Række VI.3). Han forebragte dette for Conseilspræsidenten, Grev V. Moltke, der med det „ham eiendommeligt godmodige polidske Smil“ blot svarede: „Ja det kunde være rart, kan De faa Kongen til at gjøre det?“ Bille har forøvrigt ogsaa fortalt, at en af de Deputerede, han tror det var Olshausen, da de vare komne ombord, i Samtale med de andre tog et Kort over Slesvig frem, hvorpaa han med et Blyant pegede paa en Streng tværs over omtrent ved Flensborg og sagde, at det Tilbud kunde man maaske være gaaet ind paa, „men det gik de jo fra“ sagde han. Dette sigter aabenbart til, hvad der hos Droysen og Samwer (S. 318) fortælles om de Deputeredes Samtale

med Minister Lehmann om Aftenen den 22de Marts i Consul Hages Hus. „Dann wurde als einziges Vergleichsmittel bezeichnet, dass Schleswig sich kirchspielsweise zwischen Deutschland und Dänemark entscheiden möge. Der Minister Lehmann war damit einverstanden, wollte nur, dass die Gränze mit dem Bleistift auf der Charte gemacht werde. Auf sein eben von ihm selbst aufgestelltes Princip verwiesen, fügte er sich denn auch jener Ansicht.“ Lehmann har jo aabenbart dengang talt paa egen Haand og ikke kunnet faa sine Colleger med sig. Som jeg før har bemærket, vilde denne sognevisse Afstemning paa den Tid have været meget precair for Danmark. Senere var Sagen jo helt anderledes, efterat den preussiske Embedsmyndigheds og Skattevæsens Tryk har hvilet paa Slesvigerne, og efter at der paa den danske Throne er kommen en Mand, for hvem de kunne have Sympathi.

Af de andre Skibe, der udsendtes, gik Corvetten Najaden under Capitain Dirckinck-Holmfeld til Allsund og sikkrede derved den vigtige Ø Als. Dampskibet Geiser under Premierlieutenant Krieger blev sendt for at recognoscere Flensborg Fjord. Den fandt Byen Flensborg besat af Insurgenttropper og Friskarer og blev modtaget med Geværskud, de første der faldt i Krigen. Rapporterne om disse Begivenheder af 28de Marts referere[de]s i Aftenbladene Dagen efter . . .⁸

[168] Imidlertid havde Kjøbenhavn havt sit 3die Casino Møde, som dog ikke har naaet de tvende Foregaaende i Navnkundighed*.

* Et mindre Casinomøde for Herrer og Damer var holdt d. 14de Marts af en af de slesvigske Foreninger: i hvilket Clausen, Høyen og Flor talte, og i hvilket Grundtvig holdt et Foredrag, som P. Hjort har gjengivet i „Kritiske Bidrag til nyere dansk Tænkemaades og Dannelses Historie“. Politisk Afdeling.⁹ Det lyder saaledes: „Jeg har været en Kryster alle mine Dage og vilde ogsaa være det iaften, hvis jeg ikke saa mine Bundsforvandte dernede; thi Damerne og jeg ere altid Eet. Men, at de nu sidde dernede og rundt omkring, det giver mig Mod til at tale om en meget delicat og pirrelig Sag. Jeg mener nemlig, at Alt hvad her tales om iaften er Noget, som egentlig Slesvigerne skulde afgjøre med dem selv og deres Hertug, og hvad man synes at ville opnaa her i Casino, nemlig at inddrage Slesvig under Danmark, det er en stor Uret, som man har for. Se! det lettede, at jeg fik den Ting sagt, og det maa jeg takke mine Bundsforvandte for dernede. . . . Man kan kalde vor Tid en bevæget Tid; jeg finder, at det er en meget rolig Tid; men selv om der kom en Bevægelse,

Det holdtes egentlig for at give Deputationerne, der i stort Antal var kommet fra Jylland og Øerne, Leilighed til at udtale sig.¹² Rector Olsen var Viborg, der havde været Præsident i det store Folkemøde, der nogle Dage forinden havde været holdt i denne By, refererede om Mødet, om den herlige, opvakte Stemning han havde truffet paa Reisen til Hovedstaden. Deputationens Ordfører Overretsprocurator Jespersen føiede dertil en Beretning om Audientsen hos Kongen, hvis Svar paa Deputationens Henvendelse han gjen-gav saaledes:

„De har talt som ud af mit Hjerte, og det er mig velgjørende at høre, hvad jeg har udtrykt. Ja tilvisse, Folkets Sag er mig dyre-bar og opfylder mit Bryst, al min Tanke og alle mine Idrætter. Tro De mig, at jeg som Konge tilfulde skal besvare den Stemme, der udtaler sig i Folket, og at ingen Glæde kan være større for mig, end at samles med mit Folk og i det[s] Midte for at værne om dets

vilde jeg, med Englænderne, langt foretrække en uordentlig Frihed for en Orden uden Frihed (Stærke Bifaldsraab) . . . Altid var jeg kongeligsindet, men nu er jeg ikke blot roialistisk, men har Lyst til at være Konge selv; og deri stemme igjen mine Bundsforvandre. Thi Damerne sige, at naar de selv blot faa deres Villie, saa maa alle andre for dem [gjærne] gjøre, hvad de ville; og i Grunden ville nok alle Herrerne ogsaa være saadanne Smaakonger, saa at tilsidst den egentlige Konge blot bliver en raadgivende Konge. De andre Ting, jeg har at sige, ere ikke farlige, og dem kan jeg nok slippe fra, uagtet jeg er en Kryster. Der skal være kommen de Ord fra en Mund, som nok oftere siger saadan Noget (formodentlig menes O. Lehmann), at nu maatte den danske Løve ryste sin Manke; men det kan den saamænd ikke.¹⁰ Hvorfor ikke? Den har ingen. Den var allerede for flere Hundrede Aar siden kun en Løvinde, og nu er den blevet til en udmagret, udmalket Ko; den Ko kan man intet vente af; og hvo vil have et saadant Fæ til Landsbillede? Men jeg tænker, at naar nu den norske Løvinde og den svenske Løvinde kommer sammen med vores danske, naar nemlig Koens Kalve engang igjen ere blevne til danske Løvinder, saa faa de Lyst til alle tre endelig at blive Han-Løver igjen, og skal det saa blive det Skjønneste, jeg i mit Liv har set, at disse Løver sluge helt og holdent den vendiske Lindorm – og saa vil jeg gjerne dø.“ Jeg meddeler det som en Prøve paa den Grundtvigske Veltalenhed, som har henrevet saa Mange i min Tid. Hovmod og Forfængelighed er der nok af i den, men sund Sands end sige Aand er der kun saare lidet. Nydelsen af Grundtvigs store Begavelse i enkelte Momenter kjøbes dyrt ved at maatte presse sig igjennem en Mængde tom Tale og Ordskvalder.

Ret og Nationens Ære. Hvad De har udtalt om at drage til Fredericia for en Tid er netop, hvad jeg alt har besluttet. Ordningen af adskillige diplomatiske Forhold ligeoverfor Udlandet og Sikkringen af vor Stilling til dette kræver endnu min Nærværelse her; men da, og jeg haaber ret snart, kommer jeg til mine kjære Jyder. Hils dem, hils dem Alle. Jeg selv er Jyde (formodentlig skulde det være „Jydens“), som jeg er hele Danmarks Folks trofaste Ven. Jeg er stolt af at være Konge for et saadant Folk; og al min varme Stræben skal være rettet paa dets Bedste.“

Mødet fortsattes med Referater om Folkemøder i Randers, Aarhus. Ordføreren for en Deputation fra Nordslesvig, Krüger fra Beftoft, fremtraadte og hilstes med umaadelig Jubel, han gav et meget tiltalende Billede af Stemningen i Nordslesvig og fortalte, hvorledes det var gaaet til i Rendsborg d. 18de Marts; han oplæste Adressen til det danske Folk fra Nordslesvigerne. Consul A. Hage foreslog Københavns Indvaanere at sammenskyde en Sum for at leie eller købe et Dampskib og stille dette til Regjeringens Disposition. 6000 Rdl. tegnedes strax (2000 af Proponenten). H. Hage motiverede en Opfordring til at stille Heste, den modtoges med Acclamation (den efterfulgtes ogsaa som vi vide af Mange)*. Præsidenten Professor Clausen forelagde en Adresse fra Danske Mænd til Slesvigerne, som sluttede: Vort Løsen være da: Danmark og Slesvig! Konge og Fædreland! Frihed og Ære! Kl. 9^{3/4} hævedes Forsamlingen.

Den 31te Marts læstes paa Børsen følgende Bekjendtgjørelse fra Udenrigsministeriet:

At den Kongelige preussiske Regjering officielt har underrettet den Kongelige Danske Regjering om, at den, efter at være kommen til Kundskab om Insurrectionen i Hertugdømmerne, har beordret Troppers Afsendelse til de Holsten nærmest liggende preussiske Grændser samt opfordret Mecklenborg, Hannover og Brunsvig til

* Prinds Friedrich af Hessen stillede saaledes 10000 Rdl. til Krigsministerens Disposition for at købe Heste for Artilleriet, alene Holbæk Amt leverede 240 Heste. Krigsministeriet maatte alt under 8de April bekjendtgjøre, at det ikke kunde modtage flere.

at samle deres til det 10de Forbunds-Armecorps henhørende Troppecontingenter.

I den tidlige Morgen den 5te April afseilede Kongen paa Dampskibet *Ægir* fra Kjøbenhavn, Geiser med Garden til Fods ombord escorterede. Krigere paa Lystkutter[en] *Neptun*, ført af P. Schmidth, var ogsaa afgaaet. Paa Kongens Dampskib fulgte 12 Skibscapitainer, der frivilligt havde tilbudt at tjene som Mandskab paa samme, paa *Neptun* vare ogsaa Capitainer og Styrmand medfulgt som Frivillige. Med Kongen fulgte Bluhme som ansvarlig Minister, Ceremonimester Grev Ahlefeldt-Laurvig, Cabinetssecretair Tillisch, Generaladjutant Schøller, Generaladjutant for Søetaten Lütken, Kammerherre Berregaard, Staldmester Bardenfleth, Adjutanterne Oberstlieutenant Bülow og Major Fensmark, surnummerair Adjutant Baron Zytphen Adeler, Lund som Livlæge, Berling som Kasserer. Jeg var ogsaa med paa denne Reise i Kongens Følge. Efter Tilladelse var medfulgt Capitain H. Helgesen, der fra Holsten var kommen for at tilbyde sin Tjeneste, og Digteren H. P. Holst, der som Referent skulde ansættes ved Hovedkvarteret.¹² Uagtet det endnu knap var lyst, da vi fra Gammelholm, hvor Kongen var gaaet ombord, passerede Toldboden, vare dog mange Mennesker, især Damer – deriblandt min kjærlige Hustru – forsamlede paa Toldboden og Langelinie; de tilraabte og tilviftede et varmt Levvel til den bortdragende Konge og dem, der ledsagede ham. Vi vare alle fulde af Alvor ved Bortseilingen: vort Fædrelands Skjæbne stod jo foran en Afgjørelse, og vi troede, at vi selv vilde komme til at deltage, naar Momentet herfor maaske inden faa Dage viste sig. Det var den almindelige Mening, at Kongen gik til Fredericia: Dette var jo ogsaa bestyrket ved Hans Majestæts Udtalelse til den viborgske Deputation. Saluten var givet fra *Qvintus* og de paa Rheden liggende Krigsskibe, og vi vare passerede *Trekroner*, hvor overraskede bleve vi da ikke, da Skibet, istedetfor at fortsætte Coursen mod Nord, gjorde en Vending mod Syd. General Schøller oplyste os snart om, at vi gik til Als, og det maa være sagt, at det opfyldte os Alle med Glæde. „Hans Majestæt agter at komme uventet bag paa Fjenden og sende en Bombe ind i Leiren“, var ogsaa en Udtalelse, jeg hørte. Den

findes ogsaa i H. P. Holsts Correspondenceartikler til Fædrelandet. Veiret var haardt, og Hans Majestæt var ingen Ven af at seile om Natten, vi kastede derfor Anker ved Masnedø endnu temmelig tidlig paa Dagen . . .¹³

Den 6te April om Eftermiddagen kom begge Dampskibe til Sønderborg, hvor alt Bille laa med Hekla. Tordnende Hurraraab lød fra Strandbredden, Dannebrog vaiede fra det gamle Slot, fra Skibe og Huse. Salutter lød fra Krigsskibene og Skandsen ved Byen. Garden paa Geiser presenterede Geværer her under fuldtklingende Musik for den forbiseilende Konge. Det Hele var af et ubeskriveligt rigt og løftende Indtryk.

[169] Kongen tog Bolig i den lille Bygning ligefor Havnen, der senere blev beboet af Borgermester Finsen. Følget og Garden blev indkvarteret omkring i Byen. Dagen efter Kongens Ankomst til Byen indtraf ogsaa Udenrigsministeren, Grev Knuth, med hvem den unge Grev Moltke, Conseilspræsidentens ældste Søn (senere Lehns greve til Bregentved, Udenrigsminister) fulgte som Secretair. Der var et livligt Røre i Sønderborg, Landfolkene, der under Generalcommissair Riegels havde dannet sig til et væbnet Korps paa 2000 Mand, strømmede i Mængde ind til Byen. I den nærmeste Omegn var 9de Bataillon indkvarteret. Krigsskibe laa paa Rheden, Capitain Krenckell kom den 6te om Eftermiddagen med 4 Kanonbaade, slæbte af Dampskibene Maagen og Dragen, Commandeur Paludan kom med Skirner og overtog Commandoen af den samlede Esquadre og heiste sin Stander paa Geiser. Kort efter sin Ankomst lod Kongen uddele en Proclamation til Slesvigerne, som H. P. Holst havde skrevet ombord. Dennes Tilblivelse havde sin egen Historie, som fremkalder Minder om de særlige Tilstande i Kong Frederiks første Regjeringsdage, tillige vor unge Friheds og vor nationale Krigs første Morgengry. Da det var bleven udtalt ombord, at nu skulde der seiles til Als og ikke til Frederits, kom det paa Bane, at Kongen egentlig burde medbringe en Proclamation til Slesvigerne. Hans Majestæt bifaldt dette og befalede Bluhme – Ministeren! – og H. P. Holst hver at skrive sin, saa kunde han vælge. Jeg tvivler om, at Bluhme virkelig gik ind paa Concurrencen, men han cederede i hvert Fald for Holsts Udtryk, og Kongen fandt det fortræffeligt. Da vi kom til Sønderborg, skulde den strax trykkes –

der var heldigvis en Bogtrykker i Byen, men medens Holst sad med Correcturen, kom Wolfhagen, dengang flygtet Amtssecretair, senere Minister, netop op i Bogtrykkeriet og gjorde da den Bemærkning, at den maatte contrasigneres – dengang endnu noget temmelig ubekjendt. Holst gik da til Bluhme, men denne havde ikke Lyst til at gaa til Kongen, raadede ham selv at gaa. Han traf Hans Majestæt ganske gemytlig siddende med sin Pibe, sin Flaske og sin Ven – Adjutanten Gyldenstjerne-Sehestedt – og fik et Glas med og Tilladelse til at sætte „Bluhme“ under; men da han kom til Bluhme, bemærkede denne, at han vel jo egentlig ikke heller havde Kongens Underskrift. Det var jo ogsaa sandt, men det blev man jo enig om, at det fulgte af sig selv, at man kunde trykke Frederik R under Proclamationen. Man kommer uvilkaarligt til at tænke paa en vis Lighed mellem den danske Konges første Proclamation fra Sønderborg, der var uden originale Underskrifter, og den sidste Proclamation fra dette Sted, da man [med] Bemyndigelse i Kjøbenhavn til et Udkast tilføiede: Christian R./D. G. Monrad.¹⁴

Om Aftenen var Sønderborg illumineret. Morgenen den 7de April vækkedes jeg ved at høre – for første Gang i mit Liv – Generalmarschen blive slaæet. Den begyndte med en enkelt Tromme og ved immer crescendo ved de tilkommende Tambourer. Garden og 9de Bataillon stillede nu. En Commando af sidstnævnte afgik til Holnæs, hvor alt 5te Bataillon og $\frac{1}{2}$ Ingenieurcompagni forinden var indtruffet og havde taget Position. Efterretningerne vare komne om en Forpostfægtning ved Rinkenæs. 3 Canonbaade afgik til Flensborg Fjord, 1 til Aabenraa Fjord. Om Eftermiddagen var jeg med Kongen paa Augustenborg. Hushofmesteren og Tjenerskabet stod i Forhallen i deres zirlige blaa[?] Livreer, et Bord var opdækket i Spisesalen tilhøre, hvor jeg 8 Aar tidligere havde set Kong Christian og Dronning Caroline Amalie færdes mellem den hertugelige Familie, deres nære Frænder, men disse vare nu borte. Alt bar Sporet af, at de enten pludselig havde maattet flygte, eller at de havde ventet at komme snart tilbage igjen, da de forlode Slottet. I det daglige Værelse laa Sytøi og Bøger, saaledes som man kunde forlade det for at gaa ind at tage en Frokost. Musikalier laa opslagne paa Klaveret, uaabnede Breve paa Skrivebordet, men Sølvttøiet var dog borte, det havde den omhyggelige

Hushofmester Speerschneider (senere Castellan paa Glücksborg) skjult. Paa Hertugens Skrivebord laa „Hippologische Blätter“, „Protokoll der Bundestags-Versammlung“, den antidanske Piece „Die Dänen in Flensburg“. Da jeg med H. P. Holst i det smukke Foraarsveir gik langs ned af den herlige Alle ved Augustenborg Fjord, hørte vi den dybe Tone af Kanonskud i det Fjerne. Nu havde vi selv Indtrykket af, at Kampen var i Udbrud, og at vort Fædrelands Skjæbne stod sin Afgjørelse nær. Vi erfarede senere, at det var Steen Bille, der med Hekla angreb et fjendtligt Batteri nær ved Holnæs.

Jeg erindrer ikke bestemt, om det var den 7de eller 8de April, at Major Wildenbruch kom til Sønderborg for at pleie directe Underhandlinger med Kongen eller Udenrigsministeren.¹⁵ Efter at det alt den 2den April var meddelt den danske Gesandt i Berlin Grev Scheel Plessen, at et preussisk Armeecorps havde faaet Ordre til at rykke ind i Holsten og besætte Rendsborg, og denne Erklæring havde fremkaldt en bestemt Protest fra Plessens Side, vedblev den preussiske Udenrigsminister Baron Arnim at forsikke, at denne militaire Foranstaltning ikke havde nogen fjendtlig Charakter mod Danmark og bebudede en speciel Mission, som skulde overbevise Kongen af Danmark om Preussens fredelige Hensigter. Det var denne Mission, der nu var bleven betroet den unge Major Wildenbruch, en uægte Søn af Prinds Louis Ferdinand af Preussen, der saaledes skulde forhandle i Sønderborg paa samme Tid, som Bonin samlede de preussiske Tropper i Rendsborg. Wildenbruch udtalte for Grev Knuth, at Preussen fremfor Alt ønskede at bevare Hertugdømmerne Slesvig og Holsten for sin „Kongehertug“. Preussen var langt fra at ville tjene sine egne Interesser eller tredie Persons Ærgjerrighed, alene Ønsket om at forhindre de radicale og republicanske Elementer i Tydskland fra at blande sig i Sagen havde bevæget Preussen til at optræde; men paa samme Tid betegnede han en Udsoning med Preussen som betinget af, at det ikke kom til Kamp mellem Kongen og hans Undersaatter, og som eneste Basis for en Overenskomst angav han Hertugdømmerne Slesvig og Holstens fuldstændige Ordning som en selvstændig og uadskillige Stat. Grev Knuth kunde naturligvis ikke gaa ind paa

dette Forslag og holdt sig til det af det danske Ministerium udstedte Program. Vi skulle se, at Wildenbruch efter Træfningen ved Bau dog viste sig tilbøielig til at gaa ind paa eller i hvert Fald at begynde Underhandlinger paa en Basis, der ikke udelukkede den danske Del af Slesvigs Udskillelse af Staten Slesvig-Holsten . . .¹⁶

I spændt Forventning imødesaa vi den kommende Dag, Søndagen den 9. April; vi vidste nok, at den kunde blive afgjørende for vore Tropper, der nu stod 9–10,000 Mand stærke ligeoverfor Fjenden. Jeg gik langt ud med Stranden mod Syd for at lytte. Der mødte de dumpe Drøn af Kanonskudene mine Øren (Klokken var da 9). Jeg syntes, de fjernede sig; senere da jeg kom igjen paa min Lyttepost, hørte jeg den atter og stærkere, det var Krigsskibene i Flensborg Fjord. Ogsaa disse ophørte. Klokken var vel dengang Eet. Nu gik jeg ned til Færgestedet ved Byen for at udspørge dem, der kom fra den modsatte Side, og jeg var virkelig den Første, der modtog den Efterretning af en Bonde, at de danske Soldater vare i Fremgang, da han passerede dem. Jeg bragte denne Efterretning op til Kongens Bolig. Men nu kom i Mørkningen sikkre Efterretninger om, at vi havde seiret, og det skulde ikke vare en Time, inden vi havde Syn for Sagn. De fangne Jægere, Infanterister og Friskaremænd bragtes, da det var blevet mørkt, paa Dampskibe til Sønderborg for at tages i Forvaring Natten over paa Slottet. Det var et eiendommeligt Skue at se disse unge – af Ideen om Tydsklands Enhed grebne Mennesker, der ikke ret havde tænkt sig Krigens Omskiftelser, klædte i tynde Bluser og forfrosne ved deres Ophold paa Dampskibets Dæk i den kolde Østenvind, blive bragte op til Slottet gennem en Espalier af de kraftige Garderkarle med Bjørneskindshuer. Befaklerne kastede sit Skjær ud over denne Scene af en saa mærkelig Modsætning . . .¹⁷

Foruden Udenrigsministeren Grev Knuth var ogsaa Krigsministeren Tscherning kommen til det Kongelige Hovedkvarter i Sønderborg. Jeg erindrer godt, at han overraskede os ved at møde med graatærnede Benklæder, hvilket endnu ikke var set til Uniform. Efter at Efterretningen var kommen om Slaget ved Bau, blev han af Kongen udnævnt til Oberst.

Næste Morgen var jeg med Kongen og Følget paa Sønderborg

Slot, hvor de Fangne af 5te Jægercorps vare opmarscherede i Gaarden. Kongen henvendte sig til en gammel Underofficer eller Sergeant, der var prydet med Dannebrogskorset og spurgte ham, hvorledes han havde kunnet deltage i Oprøret; han undskyldte sig med, at han var forledt, og at man havde udsagt, at man handlede i Kongens Navn. Kongen udtalte sig mildt til de Fangne. Derefter begav Hans Majestæt sig til Hest, ledsaget af sin Stab paa Veien til Flensborg. Garden til Fods ledsagede ham. Henimod Mørkningen kom han til Flensborg, hvor han blev modtaget med ustandselig Jubel. Da han red op ad Hovedgaden, faldt der bag ham et Skud, om hvis Oprindelse man ikke har kunnet skaffe nogen Oplysning. Det beskjæftigede Kongen i høieste Grad, og gav han senere de forskjelligste Beskrivelser af denne, som jeg antager, helt tilfældige Begivenhed. Hans Majestæt fortalte saaledes til Exempel: „Jeg red ind i Flensborg i Spidsen for min Garde. Pludselig hører jeg et Skud. Tøilen paa min Hest er skudt over. Jeg holder. En Dreng, der gaar nærmest i Hoben, vinker jeg ad. Bind mig denne Tøile sammen, siger jeg. Jeg rider videre. Ingen mærkede Noget“!

Under Opholdet i Flensborg var der forelagt Kongen tvende Breve, som ved Insurgenternes hurtige Flugt ikke vare blevne afhentede paa Postcontoiret. De var begge til Hertugen af Glücksborg. Det ene fra hans Gemalinde, Kong Frederik den Sjettes Datter, i første Ægteskab gift med Kong Frederik den Syvende som Prinds, det andet fra hans Broder Prinds Vilhelm, der alt dengang var gaaet i østerrigsk Krigstjeneste. Hertuginen skrev, efterat hun i det hjærteligste Sprog havde udtalt sin uendelige Kjærlighed for Hertugen, hendes Mand, at „hun ikke kunde fordølge for ham, at hans Beslutning at tage Tjeneste i den schleswig-holstenske Arme er hendes Ulykke, at Nætterne ikke unde hende Søvn, fordi en indre Stemme stedse forekaster hende, at hun ikke har kunnet forhindre ham, der er hende det Dyrebareste paa Jorden, fra det gjorte Skridt; thi at han kjæmper mod hendes Ungdomsland, ved den hellige Gud! det er Uret; han maa tilgive hende dette Brev, men hun kan ikke længere fortie for ham, hvad der saa længe piner hende. Det vorder hende daglig klarere, at Hertugen og Prinds

Nicolaus* havde handlet langt ædlere ved at blive udenfor Sagen, og havde Prinds Julius** ogsaa yttret, at han ikke begreb, hvorledes Nicolaus, der havde nydt saa meget godt af Danmark, havde kunnet bringe det over sit Hjerte.“ Prinds Vilhelm udtalte i sit Brev, „at han saa hjertelig gjerne sluttede sig til sine tvende Brødre, der nu staa forenede i Felten, hvis deres Sag blot var istand til at begeistre ham, men desværre, det er jo kun en sørgelig Borgerkrig. Vel finder Prindsen, at Danmark har fuldkommen Uret, og at Kongen ikke mere er fri til at handle efter egen Villie, og derfor lader meget sig undskylde(!), men at føre Tropperne mod deres egen Konge, det er dog Noget, hvori han aldrig kan finde sig. Det Eneste, hvad der endnu kan berolige ham, er, at de handle i Kongens Navn; for Guds Skyld maa de dog ikke længere hænge ved Sagen end den er retmæssig“.

Dagen efter besøgte Kongen med Følget de nu i Flensborg Havn forsamlede Skibe „Hekla“, „Galathea“, „St. Thomas“, „Neptun“, „Geiser“, „Skirner“ [samt] Kanonbaadene. Paa denne Dag udstedte Kongen ogsaa, vel i Overensstemmelse med Udenrigsministerens Udtalelser til Wildenbruch, et Rescript til Conseilspræsidenten, hvori Hans Majestæt udtalte sig for en særlig Regjeringscommission for Holsten, der directe skulde resortere under Kongen og nævner som dens Medlemmer Grev C. Moltke, C. Plessen og Dumreicher . . .

Dagen efter kom Hestgarden til Flensborg. Den imponerede i høi Grad Indvaanerne. Med denne gjorde Kongen Torsdagen d. 13de Staden Slesvig, hvor Modtagelsen var med nedrullede Gar-

* Den yngste af de Glücksborgske Prindser, født 22de Decbr. 1828, opdraget i Kjøbenhavn, i Statshaandbogen for 1848 opført som Captain à la suite i den danske Arme, udslettet 1848, findes ikke opført i Staats-Handbuch für die Herzogthümer Schleswig-Holstein für das Jahr 1849 ligesaa lidt som Hertug Carl som ansat i den schleswig-holstenske Arme. De havde altsaa alt dengang taget Afsked igjen. Som bekjendt døde denne indskrænkede unge Prinds nogle Aar efter i Berlin, da han havde taget Medicin til udvendig Brug som Mixtur.
** Prinds Julius født 14de Octbr. 1824 og Prinds Johann født 5te December 1825, begge ældre Brødre af Prinds Nicolaus, vare Lieutenanter i den preussiske Arme og vare med denne i Jylland 1849.

diner overalt. Det havde aabenbart gjort et uhyggeligt Indtryk paa Kongen. Ogsaa begyndte der nu at gaa op for ham og os Alle, at en Kamp med de tydske Magter ikke var til at undgaa. Oberst Bonin, Høistcommanderende over de preussiske Tropper i Holsten, havde nemlig alt d. 11te April ladet Capitain Læssøe, der var gaaet forud for Hovedkvarteret til Slesvig, meddele, at „ethvert Angreb af de danske Tropper paa holstenske, hvor disse end maatte være, vilde, ifølge ham meddelte Instructioner blive anset som en Krigserklæring mod Preussen“. Herefter modtog General Hedemann Krigsministerens bestemte Ordre til fremdeles som hidtil at sprænge ethvert sig nærmende Insurgentcorps og indtog derpaa den tidligere angivne Stilling med Hovedkvarteret paa Gottorp, Forposterne ved Sorgfloden og Krop. Den 12te tilstillede derpaa Oberst Bonin Generallieutenant Høegh-Guldberg commanderende General i Nørre-Jylland og Fyn en Skrivelse af det Indhold, at da det tydske Forbund ved Beslutning af 4de April havde ved at overdrage Preussen at optræde som mæglende(!) Magt, gjort status quo ante til Betingelse, og denne nu var gaaet tabt ved den af de danske Tropper indtagne Stilling, saa var det umuligt længer for Kongen [af Preussen] at lade sine Tropper indtage en blot iagttagende Stilling paa den holsten-slesvigske Grændse. Hertil knyttes vel den Erklæring, [170] at de preussiske Troppers Tilstedeværelse kun skulde give Mæglingen det ved de danske Troppers Fremrykning nødvendiggjorte Eftertryk, men at de ingenlunde stode som Fjender ligeoverfor disse. Til Underhandlinger om denne status quo ante fordredes endelig en tre Dages Vaabenstilstand, under hvilket ethvert Angreb paa preussiske og i Forening med disse opererende Tropper vilde være at betragte som en Krigserklæring ikke blot mod Preussen, men mod hele Tydskland (det vil sige, man truede, fordi man endnu ikke var stærk nok, man vilde have Tid til at samle Tropper). I Anledning heraf havde Oberst Bonin modtaget en Skrivelse fra Kongen selv, hvori det udtaltes, at denne Skrivelse fra ham vistnok maatte anses som en Misforstaaelse; at man kunde anse de tydske Troppers Indrykning for at være sket i den Hensigt at hævde den legitime Herres Autoritet. Herpaa erklærede Bonin nu, at det var Kongen

af Preussens og Forbundets Agt at hævde Holstens statsretlige begrundede Forening med Slesvig. Hedemann havde som rette Autoritet under d. 13de April svaret paa Brevet til Guldberg, at hans Ordre lød paa at sprænge Insurgenterne, hvor han traf dem, om formelig Vaabenstilstand kunde der efter hans Competence ikke være Tale, men han vilde gjerne underhandle om den Stilling, i hvilken de respective Forposter foreløbig kunde blive; de øvrige Underhandlinger maatte ske ad diplomatisk Vei; til at pleie disse foreslog han en Frist af 14 Dage. Herpaa svaredes nu under 14de April fra Major v. Wildenbruch, der alt med Fuldmagt til at underhandle havde truffet Grev Knuth i Sønderborg, ved Brev til denne Sidstnævnte, og hvis han ikke skulde findes i Hovedkvarteret, til General Hedemann. Heri meddeles, at den preussiske Regjering ikke havde kunnet gaa ind paa den Underhandlingsbasis, Grev Knuth havde forelagt ham (Wildenbruch) i Sønderborg, og at hans Regjering ikke kunde gaa ind paa nogen Underhandling, saalænge den danske Regjering faktisk havde afgjort den hele Strid til Fordel for sig ved at holde Hertugdømmet Slesvig besat. Han gjentog den tidligere fremsatte Fordring, at Tropperne skulde rykke tilbage samt derhos den Paastand, at de preussiske Tropper ikke havde fjendtlige Hensigter, hvilket han nærmere godtgjorde ved at ytre, „at Preussens Opgave ved denne Mæglingsforretning(!) ikke var nogen anden end denne: Beskyttelse af Hertugdømmernes forfatningsmæssige Rettigheder uden Indskrænkning i Konge-Hertugens anerkjendte Souverainitet.“ Herpaa svarede Hedemann den 15de ved en simpel Henviisning til sit Brev af 13de. Endnu samme Dag Brevet kom Bonin tilhænde, d. 16de, svarede denne og paastod deri som nærmere Bestemmelse af den forlangte status quo ante: 1) at de danske Tropper [skulle] rømme Hertugdømmet Slesvig, 2) at de danske Krigsskibe [skulle] forlade Hertugdømmets Havne, 3) at alle saavel Militaire som Civilpersoner, der siden Fjendtlighedernes Udbrud ere tagne til Fange, øieblikkelig [skulle] sættes paa fri Fod. Han vilde oppebie Svar til den 18de. Fik han ikke dette i bekræftende Form, saa han sig med Beklagelse nødsaget til at adlyde de ham i denne Henseende givne Instructioner. Hvor alvorligt det end kunde synes, modtog

Grev Knuth* samtidig med denne Bonins endelige Erklæring en Skrivelse fra Major Wildenbruch, hvori denne i sin Souverains Navn tilbyder en Commission med Hensyn til status quo, ved at erklære det tilstrækkeligt for Opnaaelsen af en fredelig Overenskomst at drage de danske Tropper tilbage i den Stilling, de før Fjendtlighedernes Begyndelse havde indtaget nord for Flensborg og Tønder. Paa den Proposition – saa meget mærkeligere som Bonin og Wildenbruch begge opholdt sig i Rendsborg, og der kun laa Timer mellem Udfærdigelsen af deres Skrivelser – svarede Knuth under 18de April fra Flensborg af med et kategorisk Afslag, idet han henholdt sig til, hvad han gjentagende havde udtalt for den preussiske Gesandt, at preussiske Troppers Fremrykken i Slesvig fra dansk Side vil blive betragtet som et Krigsoverfald, og at den danske Regjering paa første Efterretning om, at Saadant er sket, til sit Forsvar vil anvende ethvert Middel, der staar til dets Raadighed, navnlig mod Preussens Handel og Handelsmarine. Knuth har næppe dengang ret set, at Forslaget indeholdt Spiren til den Proposition om Slesvigs Deling efter Sproggrænsen, som han selv senere skulde saa afgjort helde til. Udenrigsministeriet havde ved at bringe disse Actstykker til Kundskab tilføiet, at et Sammenstød med de preussiske Tropper kunde ventes meget snart, maaske alt den følgende Dag (den 19de).

Alt den 12te April havde Kongen med sin Adjutant Fensmark afsendt et egenhændigt Brev til Kong Oscar, hvori Han berettede, at den danske Arme har sprængt Insurgenterne og derefter indtaget en defensiv Stilling ved Slesvig; men at Preussen og andre tyske Magter uden foregaaende Krigserklæring have besat Rendsborg, og at det ikke har været muligt mod et saa uventet og pludseligt Angreb at samle den fornødne Styrke. Han rettede det Spørgsmaal til sin Broder og ædle Ven, om han er villig til at yde Ham nogen Bistand og beraabte sig derhos paa de venskabelige Forsikringer, han som Kronprinds havde modtaget af Kong Oscar. Dette Brev kom forøvrigt ikke Kong Oscar tilhænde før den 29de

* Grev Knuth var efter Underhandlingerne med Wildenbruch i Sønderborg og efter at have erfaret Resultaterne ved Bau reist tilbage til Kjøbenhavn, men blev atter d. 14de kaldet til Kongens Hovedkvarter. Han traf ikke Kongen i Flensborg, men han har dog derfra ført diplomatiske Forhandlinger.

1. Christiansborg slot

2. Lensgreve A. W. Moltke

3. Frederik VII og lensgrevinde Louise Danner

4. Frederik VII

5. Lensgrevinde Louise Danner

6. Kammerherre Carl Berling

April, idet Grev Knuth holdt Overbringeren tilbage i Kjøbenhavn i nogle Dage, – paa hvilket han dog strax søgte og fik Kongens Approbation, indtil Skiftet i Udenrigsministeriet i Stockholm, der da stod for Døren, var foregaaet (Ihre afløstes af Stjerneld) og indtil de for Danmark gunstige Udtalelser fra Rusland (Oxholm var jo sendt derhen, og man kjendte Kejsereus Udtalelser til ham), med hvilket Naboland Sverrig vidstes nødvendig at ville komme i Modstrid, havde beredt samme en god Modtagelse.¹⁸

Fredagen den 14de April forlod Kong Frederik med Suite til Hest Flensborg for at gaa til Fredericia. Jeg og nogle Andre al Følget, deriblandt Generaladjutanten for Søetaten Lütken, gik derfra med Ægir under Capitainlieutenant Christian Wulff. Jeg erindrer endnu, at da jeg kom ombord, laa der paa Kahytbordet et Stykke Papir, hvorpaa den skikkelige Lütken, der for sin noget svage Hukommelses Skyld noterede Alt, havde skrevet: Donner (Capitain af Marinen, var gaaet i Tjeneste hos Oprørerne) Afsked paa graat Papir. Da vi vare komne under Sejl, kom Lütken ned og henvendte sig til mig med disse Ord: Sig mig Kjære! hvad vil det sige Afsked paa graat Papir? Kongen sagde mig, før han reiste, at Donner skulde have Afsked paa graat Papir. Jeg svarede ham, at det var Afsked i Unaade. „Men skriver man da saadan en Afsked paa graat Papir?“ Jeg mente, at man i hvert Fald ikke tog det fineste Papir dertil. Saadan var denne brave Mand, som vi Alle holdt særdeles meget af. Han maatte have Forklaring paa Alt. Han vilde i sin Tid absolut have at vide af Tillisch, hvorfor han (Lütken) var bleven udnævnt til Storkors, og han var ikke at formaa til at modtage Godtgjørelse for bouche en cour, fordi man ikke ret kunde gjøre ham det begribeligt, af hvilken Grund man havde tillagt ham denne Godtgjørelse. Saavidt jeg erindrer, kom jeg Fredag Aften til Fredericia og blev indkvarteret i Oberst Morgenstjernes Hus. Obersten var selv som Bataillonscommandeur ved Armeen. Kongen blev Natten mellem den 14de og 15de i Aabenraa. Dagen efter red han fra denne By til Haderslev, hvor han først kom Lørdag Aften d. 15de. Ved Kongens Side red ifølge Allerhøieste Befaling Lauritz Skau. 400 slesvigske Bønder til Hest havde sluttet sig til Følget. Om Aftenen var Byen illumineret, og der bragtes Kongen en Serenade, hvorved fædrelandske Sange

bleve afsungne og udbragt et 9 Gange gjentaget Hurra. Den følgende Dag, Søndagen den 16de, red Kongen til Kolding, ligeledes ledsaget af L. Skau og mange Bønder. Jeg erindrer ikke, om han denne Aften eller først næste Dag kom til Fredericia. Hans Majestæt havde alt paa Reisen følt sig upasselig og strax efter Ankomsten havde det decideret sig til en Bronchitis, der endog krævede Aareladning. Dette meddelte Livlægen, Etatsraad Lund i en Bulletin af 18de April, der læstes i Berlingske Tidende om Aftenen d. 20de April og vakte stor Uro i Hovedstaden. Kongen boede i sit forrige prindselige Palais og havde ladet Jomfru Louise Rasmussen komme derhen. Hun var under Sygdommen stedse omkring Kongen. Kun Berling og Lægen var det tilladt foruden hende at komme ind til den Syge. Jeg tvivler ikke paa, at Louise Rasmussen gjorde Sit for at pleie sin Kongelige Herre og paa alle Maader at underholde ham under Sygdommen. Det var derfor ogsaa det Første, han foretog sig, da han følte sig noget bedre, at paalægge Berling at nedskrive en Udnævnelse for hende til Baronesse. Den lød saaledes:

Det er min Allerhøieste Villie, at Mademoiselle Louise Rasmussen, der som min sande Veninde har knyttet sit Livs Skjæbne til min, skal herefter føre Titel af Baronesse af Dannefeldt; dog vil et Erectionspatent først ad Aare blive at udfærdige for hende, naar Tidsforholdene, som nu ere saa bevægede, ere blevne roligere. Indtil da har jeg ved nærværende Linier udtalt min Kongelige Ville.

Fredericia d. 21de April 1848.

Frederik R.

Der blev ikke talt om denne Udnævnelse (der tillige var en Fødselsdagsgave til Mamsellen) og først i 1849, før Kongen i Foraaet reiste til Armeen, blev det bekjendt, at hun skulde kaldes Baronesse, men Navnet var imidlertid forandret til Danner, hvilket hun synes i nogen Tid at have ført i den intime Kreds som Fru Danner. Dagene gik ensformigt i Fredericia. Kongens Sygdom bidrog ogsaa Sit dertil. Efterretningerne fra Slesvig bleve mere og mere truende. Da kom endelig om Morgenen tidlig den 25de April et dunkelt Rygte om et stort Slag ved Dannevirke. Det hed sig dengang, at de Danske havde seiret, men op paa Dagen lød Efterretningerne modsat. Da hed det, at Armeen var aldeles oprevet,

at Tusinder vare faldne eller saarede. Det gjorde et forfærdeligt Indtryk i denne By, hvor næsten hvert andet Hus indeholdt en Officers eller en Underofficers Familie. De stakkels Koner saas hændervridende og hulkende paa Gaderne rundtomkring. Saa kom om Eftermiddagen en som det synes paalidelig Liste over de Faldne og Saarede. For Mange blev derved Frygten til Vished; min Værtinde, Oberstinde Morgenstjerne modtog beroligende Efterretninger om sin Mand; men det var ikke længe efter, at det Budskab skulde træffe hende, at denne tappre Mand, ved hvem hun hængte med stor Kjærlighed, var falden paa Ærens Mark.

[171] Generalmajor Valdemar Oxholm, der var sendt til St. Petersborg for at paakalde Ruslands Hjælp, vendte tilbage d. 22de April. Han havde haft Audients hos Keiser Nicolaus, og denne havde udtalt sig mod Preussens Overgreb. Saavidt jeg erindrer, kom O[xholm] til Fredericia og fulgte med Kongen paa Ægir til Kjøbenhavn. Siden hans Sendelse var imidlertid Slaget ved Slesvig indtruffet, og samme Dag Kongen kom tilbage til Kjøbenhavn, afgik et andet Sendebud til den mægtige Keiser, nemlig Overhofmarskal Levetzau. Det er bekjendt nok (Kong Christian IX gjentog det idag for mig 8/11 69), at denne elegante Mand gjorde et særdeles godt Indtryk hos Selvherskeren, og det tør vel antages, at han ikke uvæsentlig har bidraget til de Skridt, som i Sommerens Løb skete fra Ruslands Side til at støtte Danmark i dets ulige Kamp mod Tydskland.

Alt Torsdagen d. 27de April om Middagen Kl. 12 forlod Kongen med Følge Fredericia paa Dampskibet Ægir. Da vi passerede Hindsgavl var Skoven ganske grøn paa Fyns Siden, først 8 à 10 Dage senere var Løvspringet i Dyrehaven. Han anløb Aabenraa Fjord, hvor Capitainlieutenant Suenson var stationeret med en Brig (jeg tror Mercurius). Suenson kom ombord og meldte, at Preusserne alt havde Byen besat. Vi troede ogsaa at kunne se Pikkelhuerne derinde. Ægir løb nu uden om Als og kom Kl. 1 til Alsund, hvor vi bleve liggende til Morgenens. Da vi kom paa Dækket, var Entrenettet oppe, og der var gjort, hvad man kalder klart Skib. Kl. 6 gik Kongen iland ledsaget af Alle, der vare i hans Følge, vi saa fra Baadene Pikkelhuerne paa Dybbøl Bakke. Tropperne paa Als havde alt forvundet Dagen ved Slesvig og dens nærmeste Føl-

ger, og det overraskede os paa en behagelig Maade at se dem saa vel organiserede. Efterat have confereret med den øverstcommanderende General, Hedemann, begav Kongen sig til de nord for Byen anlagte Skanser. Det [er] fra et Besøg paa disse paa denne Dag, at vi have en Afbildning, hvor Kongen ses ved Siden af en stor Bombekanon at rette en Kikkert over mod Sundeved. Efter at have set Skanserne tog Kongen til Augustenborg, hvor der var indrettet et Lasareth i Enkehertugindens tidligere Bolig. Kongen talte venligt og deltagende med de Saarede. Jeg erindrer, at En af dem fortalte, at han var blevet reddet fra Døden, ved at en Kugle havde prellet af mod en Sølvdaler, som han havde i Lommen, og som hans Kjæreste havde givet ham ved Afreisen. Den havde nu kun givet ham et lettere Saar. Fra Augustenborg kørte vi til Høruphav, hvilken Havbugt var opfyldt af over 100 Skibe, der fra Flensborg og Flensborg Fjord vare af vore Krigsskibe bragte derfra for at sikkres mod Fjenden. Kl. 3 forlod Ægir med Kongen og Følge Als og kom omtrent Kl. 3 til Kjøbenhavn, hvor Kongen blev modtaget med Jubelraab af de talrige Skarer, der vare opstillede langs med Langelinie, ved Bommen, overalt paa Skibene og ethvert andet Sted, der kunde findes Plads lige til Gammelholm, hvor Majestæten steg iland. Paa Veien til Christiansborg vilde Mængden have trukket Vognen, men det vilde Hans Majestæt ikke have, og grebet af en vis Nerveusitet skal han endog have gjort Mine til at ville trække sin Sabel for at forhindre det. Berlingske siger, at han paa det Indstændigste og Kraftigste frabad sig det. Samme Dag holdt han endnu Statsraad.¹⁹

Hoffet paa Frederiksborg

Garden, der var fulgt med Kongen til Als, forblev paa Krigsskuepladsen efter Kongens eget Ønske, og om eller paa Christiansborg Slot, hvor Kongen forblev nogen Tid endnu, var ingen Vagthold hverken af Militair eller Borgere. Som alt bemærket var Hestgarden ogsaa ved Armeen. Heller ikke paa Frederiksborg Slot, hvorhen Kongen d. 6te Mai forlagde sin Residents*, havde han nogen Militairvagt, da han forlagde Residentsen derhen.

Paa Frederiksborg, der herefter i 11½ Aar skulde blive Kong Frederiks Hovedopholdssted, arrangerede Han sig fuldkommen efter sine daværende huslige Forhold. Mademoiselle Rasmussen fik nogle af de bedste Værelser i Beletagen, og Berling blev indlogeret i Nærheden. Den saakaldte Valdemarssal i Prindsessefløien valgte Kongen til sit daglige Værelse. Han, Louise og Berling og de enkelte fortrolige Venner, der besøgte dem, saasom Louises Læge fra hendes Kjærlighedsdage med Berling, da hun maatte søge Permission 3 Maaneder ad Gangen fra Theatret**, Dr. Bock, senere Etatsraad, hendes Søskendebarn eller Næstsøskendebarn senere Klokker ved Garnisonskirken og Kammermusicus Hansen førte deres afsondrede Liv, medens Cavalernerne næsten aldrig saa Kongen, undtagen naar Nogen af dem havde Referat. Det var paa denne Tid, at Kongen foretog lange Ridetoure i Skovene omkring Frederiksborg med Louise og Berling, ledsagede af en anden af Demoisellens Elskere, Berider Hoff*** og den ubetalelige Livsadel-

* At Kongen alt umiddelbart efter Martsdagene, der i saa høi Grad havde paavirket ham, havde vendt sin Tanke til et mere tilbagetrukket Ophold paa Frederiksborg ses af Rescriptet af 28de Marts til Overhofmarskalken, hvori det bestemmes, at Meublerne paa Bernstorff (anskaffede i sin Tid af Kong Christian den Ottende i Anledning af, at han havde bestemt dette Palais til Sommerbolig for hans Neveu, Prinds Friedrich af Hessen og Gemalinde Storfyrstinde Alexandra) skulle anvendes til Frederiksborgs Meublering.¹

** Gamle Levetzau besad et Brev fra Kronprinds Frederik, hvori han beder Theaterchefen om Permission for Figurantinde Jomfru Rasmussen paa Grund af, at hun var i Forventninger og ikke kunde dandse.

*** Hoff var blandt dem, som gjæstede Jomfru Rasmussen ved Nattetide, da hun i 1845 eller 1846 boede paa Christiansro.² De andre Beboere yttrede deres

knægt Anders Petersen. Kongen spillede om Dagen Schack med Berling om Louisdorer, og om Aftenen spillede Kongen, han og den fælles Elskede Mademoiselle Rasmussen Rembours, altid gik det ud over den ulykkelige Konge. Det fattes heller ikke paa dem, som have set, at der i Remboursen foregik noget under Bordet eller bag Kongens Ryg, som ikke kunde være ham gunstigt i Spillet*.

Fra de første Dage af Kongens Ophold paa Frederiksborg skrev sig hans Rescript til General V. Oxholm, hvorved han overdrager denne at forelægge Sig Status af samtlige de Kongelige private Kasser og at gjøre Forslag til alle derhenhørende Forholds Ordning. Med Kongens Tilladelse gik jeg Generalen tilhaande med disse Sager og derfra begynder et nøiere Bekjendtskab, som vistnok har bidraget Sit til, at jeg i 1863 gik over i Kong Christian den Niendes Tjeneste.

Til de første Udnævnelser, Kongen foretog paa Frederiksborg, hørte den opvartende Kammerherre, Oberstlieutenant Berregaards og Justitsraad, Privatsecretair Berlings til Riddere af Dannebrogen. Førre Reisen i Eftersommeren til Leiren blev Berling ogsaa udnævnt til Reisekasserer (Bouche en cour Godtgjørelse havde han

Misfornøielse med at have hende iblandt dem, da det gav for megen Uro om Natten, og hendes Rygte forøvrigt ikke var godt. Berling gav da en Bevidnelse om, at hun var hans Forlovede. Den har været blandt Badeanstaltens Papirer. Etatsraad, Borgermester Holm, som i nogle Aar var Directeur ved Klampenborg Badeanstalt, er min Hjemmel.

* Jeg tror ogsaa, det alt var i 1848, at der saas en ganske ung Person i Hoffets Kjøkken, som der skulde lære den høiere Kogekunst. Hun lignede meget Mademoiselle Rasmussen. Hun kom ogsaa ofte til hende i „de høie Sale“. Kongen blev dog altid forbittret, naar han saa hende og var vanskelig at faa god igjen. Hun maatte derfor sendes bort. Senere, jeg tror i 1855, saa jeg hende som Værtinde i Gjæstgivergaarden i Ringsted, hun [var] nu gift med Værten. Hun var en meget flot Person og har vel ladet denne Flothed for meget raade; thi hun blev skilt fra Manden. Nogle Aar efter kom hun til mig i Kjøbenhavn for at gjøre et Laan til at anskaffe en Symaskine og hentydede dengang til sin Oprindelses Mysterier. Hun gjorde imidlertid saa mange Laan og under saa mange Foregivender, at hun blev tiltalt for Bedrageri og maatte udholde en Straf af Fængsel eller Vand og Brød, jeg mindes ikke ret hvad. Nu i 1871 ere disse Laan blevne refunderede. Det siges, at en Mand, som siden fik en høi Hofstilling, gav Bidrag dertil og derefter blev hendes Elsker. Hun var dog maaske Søster til Danner.

alt opnaaet)* og strax derefter til Etatsraad samt fik Adgang til Hofparquettet. Aaret sluttede med, at han den 31te December 1848 udnævntes til Generalkasserer for Civillisten.³

Fra Sommeren 1848 og Opholdet paa Frederiksborg skriver sig Kongens Resolution af 16de Juni, hvori han bestemmer sig for Valgsproget „Folkets Kjærlighed min Styrke“ og Rescriptet af 22de Juli til Premierministeren, hvorved Kongen bestemte Marienlyst til et Invalide-Hotel. Af denne noget sentimentale[?] Udfærdigelse vedlægges en Afskrift til Optagelse i Bilagene.⁴ Som bekjendt fra-raadede Grev Moltke denne Disposition baade som altfor kostbar, og som ikke stemmende med den danske Landsoldats Sædvaner og Interesser.

Kongens store Interesse for Uniformsvæsenet gjorde sig nu ogsaa gjældende i forskjellige Regulativer i saa Henseende for Hoffets Personale, og under 8de August blev de korte Uniformskjoler afskaffede og Uniformsfrakker reglementerede for alle Hofcharger, ogsaa Hoffets Underpersonale og tjenende Personer fik Frakker istedetfor Kjoler.

* Gage havde han rigtignok ikke, og han lod sin høie Herre derfor ogsaa idelig fremhæve, at han tjente gratis (!). Senere behagede det ham dog at lade sig beregne Gage som Privatsecretair og samtidig som Generalintendant for Civillisten og Reisemarskal.

Det norsk-svenske Hjelpekorps Forhandlingerne i Malmø

[172] Men forinden jeg skrider videre i min Beskrivelse af „Hoffet paa Frederiksborg“ (sit venia verbo),¹ maa jeg give en Skildring af de vigtigste politiske Tildragelser fra Midsommertid i dette skjæbnsvangre Aar og af Kong Frederiks Stilling dertil, saaledes ogsaa af, hvad der var bleven [en] Følge af Kong Frederiks Brev til Kong Oscar . . .²

Kong Oscar, [173] der endog havde besluttet Selv at overtage Overcommandoen over den svensk-norske Hær, saafremt det skulde komme til Krig mellem Sverrig-Norge og Tydskland (se Billes vedlagte Rapport),³ begav sig i de første Dage af Juni til Skaane for at paaskynde Troppernes Samling. Her indtraf nu ogsaa den 7de Juni Kong Frederik fra Frederiksborg. De svenske Prindser Carl, Gustav og Oscar vare ogsaa tilstede. En umaadelig Jubel hilste dette Møde af Nordens Konger, det svenske Folk ligesaavel som Nordmændene havde jo forinden noksom vist, at Danmarks Sag af dem blev betragtet som hele Nordens. Prindsernes Nærværelse tydede vel ogsaa paa Veie til at gjøre „Skandinavismen practisk“. Den 8de Juni holdtes stor Revue over Tropper, der vare bestemte til at gaa til Danmark. Endnu et Par Dage blev Kong Frederik hos sin Ven og Nabo Kong Oscar og vendte tilbage d. 10de Juni over Landscrona og Helsingborg. Det var vistnok i dette Møde, at Kong Oscar udviklede for Kong Frederik, hvorledes efter hans Mening Freden var bedst og rigtigst at naa ved at gaa ind paa den Tanke, som senere atter kom frem i Berlin – et selvstændigt Slesvig. Dette var, som vi vide, senere ogsaa Tschernings Yndlingstanke. Begge Kongerne havde ved dette Møde været ledsagede af deres Udenrigsministre, mellem hvilke Spørgsmaalet om Cooperationen af de to Armeer var Gjenstand for gjentagne Forhandlinger. Grev Knuth gjorde gjældende, at Jyllands imidlertid indtraadte Rømning ikke i mindste Maade kunde svække Betydningen af de svenske Troppers Overførelse til Danmark, da Tydskland, paa hvis Opfattelse af Forholdene Løftet om Hjælp fra Sverrig-Norge øiensynlig havde haft en gunstig Indflydelse,

i den seneste Tid synes at have faaet Tvivl om dens virkelige Udførelse, hvorfor det var af Vigtighed, at der omsider blev Alvor deraf, og det i lige høi Grad, hvad enten Krigen skulde fortsættes eller en fredelig Løsning indledes. Men Friherre Stjerneld var ikke at formaa til at gaa ud over en bevæbnet Demonstration, ialtfald indtil Rusland maatte bestemme sig til med den Flaade, den nu udsendte, at blokere de tydske Havne. Selv Overførelsen til Fyn af den hele lovede Troppestykke mødte mange Betæneligheder, og alt hvad der i saa Henseende kunde opnaas var, at Kong Oscar afsendte en Adjutant til Berlin med Ordre til den derværende svenske Gesandt om at erklære, at naar Preussen vilde forpligte sig til – hvilken Udgang den i Slesvig endnu vedvarende Kamp maatte faa – i intet Tilfælde at overskride den jyske Grændse eller at foretage Landgang paa de danske Øer, vilde Sverrig standse sine Troppers yderligere Bevægelser i det Haab, at den saaledes til Hertugdømmerne indskrænkede Strid vilde kunne løses uden dets active Mellekomst. Resten af Forhandlingerne, hvis Resultater nedlagdes i tvende Noter af 9de og 11de Juni, angik Betingelserne for en Vaabenstilstand, hvis Tilveiebringelse laa den svenske Regjering alt mere og mere paa Hjærte. De svenske Tropper, hvis Bestemmelse foreløbig skulde være det fredelige Fyn, vare alt paa den Tid tildels indskibede fra Malmø og Götheborg, Østgøtharegimentet gik fra Helsingborg til Helsingør og marscherede gennem Sjælland, hvor Kong Frederik modtog dem d. 23de Juni, hvor Hans Majestæt, der var redet dem imøde, gav dem en Collation i Slotshaven.⁴ Hovedcorpset under General Lefrén blev staaende i Skaane, det var kun Avantgarden, c. 4000 Mand der gik til Fyn under General Lövenhjelm. Det var en Skuffelse for disse brave Soldater, at de blot kunde yde Fynboerne Hjælp med Høsten; da de droge bort, stod Tanken for dem om Bedrifter. Overhofmesterinde Bille, der som Gesandtfrue ved Bortmarschen fra Stockholm kjendte og hørte selv Stemningen blandt Svea Livgardes Officerer, og som fra deres Kvarter hos hendes Fader [Greve Preben Bille-Brahe] paa Hvedholm modtog Ytringer om deres Skuffelse og Kjedsomhed, har netop idag (10/11 69) i saa Henseende skildret mig med levende Træk Modsætningen mellem Foraaret og Sommeren 1848.

Medens de svenske Regimenter indtogte Kvarter i Fyn for derfra at være rede til at gribe ind i Begivenhederne, var ogsaa den norske Flaade kommet til vore Farvande. Fra Slutningen af Juni indtil langt ind paa Sommeren kunde jeg fra mine Vinduer paa Bjerggaarden i Valby, hvor jeg da havde Sommerbolig, se de store Skibe i den sydlige Del af Kjøgebugt.

„Skræmmet af Tingenes Vending i Frankfurt og trængt af Ruslands og Englands alvorlige Formaninger havde den preussiske Regjering bestemt sig til d. 26de Juni at sende Grev Pourtalès til Malmø med Forslag til en Vaabenstilstand, som aabenbar frembød større Udsigt til at føre til et Resultat end de Forhandlinger, der hidtil under Lord Palmerstons langmodige Mægling vare førte mellem den preussiske og danske Minister ved dette Hof, Ridder Bunsen og Grev Reventlow“ (Lehmann, „Den Svensk-norske Hjælp 1848 S. 51).⁵ Det synes jo næsten ogsaa, som om den hele Forhandling i London var bristet, at dømme efter den ledende Artikel i Times meddelt i Berlingske Tidende af 22de Juni, af hvilken jeg vil vedlægge en Afskrift som Bilag.⁶ Underhandlingerne aabnedes uopholdelig mellem Pourtalès og Kammerherre Reedtz under Mægling af Stjerneld understøttet af Baron Manderström, dengang svensk Cabinetssecretair, hvilket svarer til Directeur i Udenrigsministeriet. Sagen kom for i Statsraadet paa Frederiksborg d. 30te Juni, efter hvilket Kongen lod dictere til Statsraadsprotocollen (hvem der har dicteret *ham*, det er ikke let at sige, maaske Scheele)⁷: Skjønt jeg har lovet mit tro Folk, at der ingen Forbindelse skulde finde Sted imellem Hertugdømmerne, som det eneste Middel til kraftig at modvirke det slesvig-holstenske Parties forræderiske Planer, og jeg ogsaa stedse har holdt fast ved dette givne Løfte, saa har jeg dog, da mit ansvarshavende Ministerium nu har anset det nødvendigt med Hensyn til mit Forhold til de mig venskabelig sindede Magter, Rusland, Sverrig og England, at der, forsaavidt der er Tale om en Vaabenstilstand, indrømmes en midlertidig fælles Bestyrelse for Hertugdømmerne, vel troet at kunne give mit Samtykke dertil, men kun fordi mit ansvarshavende Ministerium har erklæret en saadan Modification for at være aldeles nødvendig ifølge de forhaandenværende Omstændigheder; men jeg erklærer tillige, at hvis jeg selv skulde have baaret An-

svaret ligeoverfor Folket, jeg havde aldrig indladt mig derpaa.“ Hvo der nu endog har dikteret Kong Frederik denne Erklæring, der efter hans Befaling er indført i Cabinetssecretariatets Protokoller, saa har det været uværdigt at lade denne stakkels svage Mand gjøre saadanne Knibs i Lommen . . .⁸ Jeg har naturligvis ikke set det i Statsraadsprotocollen, saa jeg ved ikke, om det virkelig er blevet indført der. Anledningen til Dictatet har maaske været, at Kongen den 1ste Juli gjorde en Forandring i sin Resolution af 30te Juni. (Af Grev Knuths Forestilling og af begge Resolutioner vedlægges en Afskrift til Optagelse blandt Bilagene. Det bemærkes, at den første Resolution er skrevet med Tillischs Haand, den anden med Knuths).

Den 2den Juli blev Conventionen afsluttet, strax ratificeret af Kongen af Danmark, overbragt af Manderström til Berlin og med et Par uvæsentlige Tilsætninger antaget af Kongen af Preussen. Da den skulde underskrives af de tvende commanderende Generaler, overbragtes Fuldmagterne dertil af Kammerherre Reedtz til General Hedemann og af Grev Pourtalès til General Wrangel. Men den 15de Juli meddelte Pourtalès, at Wrangel nægtede at underskrive, idet han blandt Andet fordrede, at alle af den provisoriske Regjering udfærdigede Anordninger skulde anerkjendes, og at Ratification skulde erhverves hos den til Rigsforstander udvalgte Erkehertug Johan af Østerrig, i hvis Hænder Forbundsforsamlingen d. 12te Juli havde nedlagt sin Myndighed. Ved denne „ligesaa jammerlige som troløse Fremfærd fra Preussens Side“ vare Underhandlingerne selvfølgelig afbrudte og altsaa Krigens Fortsættelse forhaanden. Fjendtlighederne begyndte ogsaa igjen. Sverrig vilde dog ikke skride ind til Fordel for Danmark, men nøiede sig med at concentrere sine Tropper noget mere i Skaane, hvorefter 12000 Mand passerede Revue for begge de nordiske Konger d. 24de Juli (mellem disse Kong Frederiks tvende Besøg i Skaane havde Kong Oscar i Begyndelsen af Juli været som Gjæst paa Frederiksborg).⁹ Den svenske Regjering vedblev dog at virke for Vaabenstilstanden, og virkelig kom d. 14de August den preussiske General Below til Malmø med Fuldmagt fra Rigsforstanderen til Kongen af Preussen til Afslutning af en Vaabenstilstand. Nu afsluttedes virkelig ogsaa d. 26de August den 2den Vaabenstilstand

i Malmø, efter at lange Underhandlinger vare førte mellem Below og den ham tilforordnede Major Wildenbruch paa den ene Side og Reedtz og den danske Gesandt i Stockholm [Chr. Bille] paa den anden Side. Den danske Udenrigsminister Grev Knuth var ogsaa kommen til Malmø. Ratificationerne udvexledes i Lybek d. 1ste September* . . .¹⁰

[174] Endnu engang skulde Kong Frederik foretage en Reise til Nabolandet, denne Gang var det vel nærmest for at bringe Tak til Kong Oscar for den svensk-norske Hjælp og for den mæglende Virksomhed. Vel var Hjælpen jo kun lovet under meget indskrænkende Betingelser og kom ikke til Anvendelse, Vaabenstilstanden blev ogsaa vel derfor mindre gunstig; men det maatte dog i saa Henseende tages i Betragtning, at Sverrig, saafremt Rusland vilde have gaaet videre, ikke skulde have holdt sig tilbage, og at det endog ikke synes at have vundet Bifald fra russisk Side, saafremt Sverrig havde gaaet stærkere paa, end det gjorde. Rusland vilde vel nok forhindre Danmarks Undergang, og dets Keiser var personlig indigneret over, at Preusserkongen rakte et Oprør Haanden fornemlig for at aflede Stormen fra sig selv, men Keiseren vilde ikke, at Danmark blev understøttet paa en Maade, der kunde lade Krigsflammen i Europa blusse høiere op, ei heller vilde han, at der skulde tages saadanne Bestemmelser ved Vaabenstilstandens Afslutning, at de indeholdt Motiver til saadan en Misfornøielse i Tydskland, at deraf kunde opstaa yderligere, ja vel endog republikanske Bevægelser. Han vilde sluttelig ikke, at der skulde under en fælles Kamp opstaa saadan Intimitet mellem Danmarks og Sveriges Konger og mellem de nordiske Folk, at der deraf kunde resultere en Overdragelse af Successionen i Danmark til Bernadottes Hus.

Den 3die September Kl. 11¹/₂ Formiddag kom Kong Frederik paa Ægir til Malmø. Kl. 5¹/₂ kom Udenrigsminister Grev Knuth paa Dampskibet Waldemar og bragte den i Lybæk udvexlede

* Vistnok var det ved denne Leilighed, at Grev Knuth, da han havde forelagt Kongen Ratificationen paa Frederiksborg, glemte at tage den med til Kjøbenhavn, hvorfor der maatte sendes Expres efter den, og det blev oplyst af „Rasmus“, hvor den laa. Saadanne Distractioner vare iøvrigt nok ikke sjeldne hos den forøvrigt saa brave og nidkjære Knuth.

ratificerede Tractat. Han gik strax ombord i Ægir, hvor begge Konger befandt sig. En kort Tid efter Ministerens Ankomst fremtraadte Malmøs Borgermester paa Dækket og forkyndte, „at Vaabenstilstanden var afsluttet.“ Stor Jubel fulgte denne Efterretning, denne faldt og i Kong Frederiks Lod, da han viste sig paa Dækket. Han udbragte derpaa et Leve for Kong Oscar og forlod umiddelbart derefter paa sit Dampskib Malmø for at gaa til Kjøbenhavn, hvor han ogsaa modtoges paa Toldboden „med lydelige Glædesyttringer“ . . .¹¹

Kongens Rejse til Hæren

Den 9de September tiltraadte Kongen, ledsaget af Prinds Ferdinand og en talrig Suite, paa Dampskibet Hekla Reisen til Armeen. Blandt de Medfølgende var jeg ogsaa dennegang. Kl. 1 forlod Kongen Helsingør og gik sydpaa. Ved Dragør blev kastet Anker, og der gik derfra Expres til Kjøbenhavn for at give Underretning til Grev Knuth om Kongens Opholdssted. Knuth kom om Aftenen ud til Skibet i en Baad og havde Referat i Kahytten for Kongen. Fra det aabne Dæksvindue kunde jeg se, at Kongen og Greven sad og passiarede ganske gemytlig nede i Kahytten med en Cigar og et Glas Punsch. Jeg var i Frederik den Sjettes og Christian den Ottendes Tid ikke vant til den Slags Referater. Jeg var jo noget forundret. Senere blev jeg ganske godt vant dertil.

Man maa af Resolutionens Dato (d. 10de Septbr.) antage, at den Sag, Grev Knuth foredrog Kongen denne Aften, var Beretningen om, at de ved Malmøer Conventionen til Dannelsen af den midlertidige Administration af Hertugdømmerne udvalgte Mænd med Undtagelse af Grev Moltke-Nütschau, havde undslaaet sig for at modtage det paa dem faldne Valg og Forestilling om, at Amtmand Johannsen og Biskop Hansen for Slesvigs Vedkommende maatte tiltræde denne Regjeringscommission, hvilket Kongen bifaldt.¹

Først den 11te om Formiddagen kom vi til Sønderborg. Kongen blev modtaget med stor Jubel, skjønt man havde ventet Kongen Dagen forud, og mange Mennesker rundt omkring fra Øen Als og fra Sundeved havde været forsamlede til hans Modtagelse, men nu havde maattet vende hjem uden at have set deres Konge. Slige Afvigelse gjorde Kong Frederik sig ikke saa sjelden skyldig i, og det skete almindelig, saaledes som her, fordi han var bange for at seile i Storm eller ved Nattetid; men det fortryllede Folk tilgav ham det altid, hvorimod Christian den Ottendes Overskridelse af Tiden, der rigtignok vare hyppigere, men paa den anden Side mindre, bleve lagt ham høiligen til Last: deres Grund laa dog i Almindelighed i, at han vilde se Alt, han vilde tale med Alle,

han interesserede sig for saa Meget. Strax ved sin Ankomst til Als overrakte Kongen General Hansen, dengang den der samlede Troppestyrikes Høistcommanderende, Storkorset af Dannebrogen. Den 13de September skete Uddelingen af Hæderstegn til Tropperne i Nærheden af Sønderborg. Først defileredes der i Revuemarsch forbi Kongen, og efterat de forskjellige Regimenter og Batailloner vare opstillede, blev hver Enkelt, der skulde modtage Hæderstegn, opraabt af Generaladjutant Schøller, hvorpaa Kongen Selv overleverede den Paagjældende Ordenstegnet, som oftest med et Par Ord henvendte til Modtageren. Stemningen var udmærket, Veiret godt, Omgivelserne henrivende – det Hele gjorde derfor ogsaa et meget godt Indtryk. Efter Ordensuddelingen blev Folkevæbningen paa Als, commanderet af Øens Civilgouverneur Kammerherre Riegels, forestillet for Kongen; den bestod baade af Cavalleri og Infanteri, det sidste bevæbnet dels med Rifler dels med Piquer; den samlede Styrke var noget over 2000 Mand. Jeg traf flere gamle Venner og Bekjendter denne Dag ved Sønderborg og paa Augustenborg: Oberstlieutenant Fuhrmann af Artilleriet, der havde henrevet os ved sine skønne Sange i min Fødeby Randers, Baron Schaffalitzky der havde taget Tjeneste som frivillig Capitain (han var Capitain i Studentercorpset, nu Amtsforvalter) senere død, hans Lieutenant var Professor Tyge Becker, ogsaa Frivillig, begge mine gamle Bekjendtere fra Studenteraarene, Capitain Grove af Artilleriet en Slægtning af det Jessenske Hus. Dagen efter var Kongen ombord i de ved Sønderborg liggende Krigsskibe og uddelte ogsaa der Ordener.

Den 15de September forlod Kongen paa Ægir Sønderborg og gik til Fredericia, hvorfra han atter den 18de om Formiddagen kom til Veile. Det var i Nærheden af Byen paa Lerbæk Mark, han lod den i Jylland samlede Armeestyrke, vel 20000 Mand stærk, defilere forbi sig og derefter paa samme Maade som paa Als uddelte Hæderstegn til de Mange, der havde vist sig tapre og brave i Krigens første Akt. 6 til 7 Timer gik der med til denne Kongen ikke lidet angribende Høitidelighed; men ved saadanne overordentlige Leiligheder lod Hans Majestæt, der ellers ikke hørte til de pligtivrige, sig ikke gaa paa og gjorde snarere mere end mindre

ud af det. Derefter deltog Kongen med Omgivelser Kl. 6 om Eftermiddagen i en af Officererne* foranstaltet Collation, der indtoges staaende. Her blev følgende Sang af H. P. Holst omdelt og siungen:

Vel mødt igjen, Kong Frederik! ved Hæren!
 Til Kamp beredt den venter kun Dit Bud.
 Hvor Stevnet blodigst var, vi frelste Æren –
 Lad os da trøstigt fægte Striden ud!
 Giv Intet bort, thi viid, før Du skal miste
 Een Fodsbred Jord af Dine Fædres Land,
 Før vil vi Alle kjæmpe til det Sidste
 Før vil vi Alle falde som een Mand!

Og hvis Dit Blik i disse tætte Rader
 Har søgt forgjæves mangel Kammerat,
 Beklag ham ei! Vær stolt af ham som Fader,
 Og husk for Dig han døde som Soldat.
 I Dødens Stund og skilt fra sine Kjære
 Hans sidste Suk gjaldt Fædrelandets Ret
 Hans sidste Tanke var Din Krones Ære –
 I Kamp for den vil Ingen blive træt.

See her er Nok, der vil udfylde Pladsen!
 See her er Nok, der kjæmpe vil som han,
 Men ikke Een der er i hele Massen,
 som vil see deelt sit skjønne Fædreland!
 „Det skal ei skee! det Løfte har Du givet,
 „Det skal ei skee! fra Folket lød igjen
 Og, Kongen troe i Døden som i Livet,
 „Det skal ei skee! vi sværge her som Mænd!

Denne Sang, i hvilken ikke alene Officererne, men ogsaa de omstaaende Skarer af Landsoldater og Omegnens Beboere deltog, gjorde et gribende [175] Indtryk. Kongen var rørt og takkede med

* Blandt disse Chefen for Livgarde-Esquadronen Prinds Christian af Glücksborg, der for sin loiale Holdning og sin Deltagelse i Krigen paa dansk Side var i Sommerens Løb tildelt Prædicat af „Høihed“.

en Stemme, der bævede, idet den vilde tilkjæmpe sig Herredømmet over den indre Bevægelse, ja vel endog mod de frembrydende Taa-
rer, men han endte med de med høi og klar Stemme udtalte Ord:
„Det skal ei ske“, det lover jeg. Det var disse Ord „Det skal ei
ske“, der ligesom blev Kong Frederiks Symbolum, og som gik det
hele Land rundt, og vel ogsaa hin Side Beltet og hin Side Elben.
Det er altid antaget, at Kongen derved specielt tænkte paa Slesvigs
Deling, og at Digteren Holst ogsaa ved Affattelsen af Sangen har
tænkt derpaa. Den sidste Strophe (Det skal ei ske! Det Løfte har
Du givet!) kunde dog tyde paa, at Holst i hvert Fald ikke har særlig
havt Deling efter Sproggrændse for Øie*. Vistnok er det, at Kon-
gen her alt forlængst har været bekjendt med Palmerstons Plan at
tilveiebringe Freden, enten ved et Slesvig-Holsten i personel Union
dog uden Slesvigs Indtrædelse i Forbundet eller ved en Deling af
Slesvig, og at han har misbilliget den. C. F. Wegener, der har
kjendt Kongen nøie og heller ikke været ubekjendt med de diplo-
matiske Forhandlinger paa den Tid, har i sit Mindeskrift over
Kong Frederik den Syvende yttret sig derhen, at Udtalelsen fra
Kongens Side var en Protest mod Slesvigs Deling.³ Jeg maa dog
her gjenkalde i Erindringen, at Wegener dog saa ofte tilkjende-
giver sin Tvivl om Kong Frederiks skarpe Opfattelse af politiske
Forhold.

Kongen tog alt samme Aften ombord i Ægir, anløb paa Hjem-
reisen Helgenæs for at se de der opførte Forskandsninger og kom
den 20de om Aftenen silde til Kjøbenhavn, hvorfra han Dagen
efter vendte tilbage til det ham alt nu kjære Frederiksborg. Kort
efter modtog han der nogle af de nu hjemreisende svenske Tropper.

* Holst har idag (23/2 72) meddelt mig, at han fuldt vel kjendte hele
Situationen. Han levede nemlig dengang ved det nørrejydske Armecorps
meget med Stabschefen Læssøe, der inderlig ærgrede sig over den Tone, hans
Venner i „Fædrelandet“ istemte over Delingen, idet han fremhævede, at man
efter at have leveret saa djærve Slag, maatte man ikke føre saadan Tale. Det
var Læssøe, der opfordrede Holst til at skrive „Det skal ei ske“. Holst
skildrer Jubelen, efterat Kongen havde sagt: „det skal ei ske“ som ustandselig.
Den varede i Timer. „Da Kongen sagde Ordene, var han bleg som et Lig“.
I den lille Hornblæser har H[olst] givet en Skildring af Scenen paa Lerbæk
Mark.²

Sin første Fødselsdag som Konge høitideligholdt han imidlertid i Kjøbenhavn. Staden var for en stor Del illumineret. Kongen red igjennem flere Gader og blev overalt modtaget med Jubel. Først den 8de gav han Taffel for den kongelige Familie og de første Statsebedsmænd paa Christiansborg. Ved dette Taffel var ogsaa indbudt Syndicus Banks, der var kommen til Kjøbenhavn for at bringe et Brev, hvori Erkehertug Johan af Østerrig tilmelder Kongen af Danmark sin Udvælgelse til Tydsklands Rigsforstander (Reichsverweser).⁴

Efteraaret 1848

Dette Efteraar bragte ikke Kong Frederik den forventede Ro paa Frederiksborg. Alt d. 23de October var han igjen i Kjøbenhavn for Selv at aabne den grundlovgivende Rigsdag. Vaabenstilstanden kunde ikke komme til Udførelse, og idelig fornyede Forhandlinger maatte i den Anledning føres, Fredsunderhandlingerne skulde nu ogsaa fremmes under Englands Mægling, i Ministeriet var Uenighed, og det truede med at skille sig ad, idet det mere og mere indsaa, at det efter sin revolutionære Oprindelse og efter nogle af dets Personligheders tidligere Stilling (Lehmann, Monrad tildels Tscherning) ikke havde nogen god Stilling ligeoverfor Ulandet til Gjennemførelse af Underhandlinger, der kunde være [til Gavn for] Fædrelandet. Gamle Hvidt, der kun havde paataget sig at være Minister for en Tid, afgang alt i September . . .¹

Imidlertid vare Underhandlingerne om Fredsafslutning rykkede nærmere.² Ministeriet havde udsendt Depechen af 23de October „med dens sørgelige Alternativer“, som Bluhme senere omtalte i Folketinget d. 6te Marts 1852. Grev Reventlow, Gesandt i London, var kommet til Kjøbenhavn for at modtage Instructioner. Da var det, at Kongen d. 10de November paa Udenrigsministeriets Forestilling gav følgende Resolution: Vi approbere allernaadigst indbemeldte Instruction (til Grev Reventlow angaaende Fredsslutningen) dog saaledes, at der ikke maa gaas ind paa Deling af Hertugdømmet Slesvig, førend nærmere Allerhøieste Resolution erhverves.

Frederiksborg Slot d. 10de Novbr. 1848. Frederik R.

Efter denne Resolutions Afgivelse (Cabinetssecretair Tillisch, Grev Reventlow fra London og Bluhme vare medvirkende til denne, men allermest dog maaske H. P. Holsts af Kongen gjentagne „Det skal ei ske“) var det, at Ministerkrisen udbrød. Knuth, der egentlig selv havde ønsket at gaa til London som Underhandler, havde saa decideret stillet sig paa den Side, der søgte Stridens Afgjørelse i den af Palmerston alternativt proponerede Deling af Slesvig efter Nationaliteter, at han ikke kunde modtage den givne Resolution; paa hans Side stod vel ogsaa Lehmann og Monrad. Tscherning, som i Begyndelsen af Krigen udviklede stor Virksomhed, stræbte nu efter Fred med en Iver, der begyndte at

blive fordærlig. Det er vel ogsaa sandt, hvad der er udsagt, „at Tscherning ogsaa i de indre politiske Spørgsmaal ved sin excentriske Bevægelighed virkede opløsende og forvirrende“. ³ Meningsforskjellighed hørte til Dagens Orden, og det kunde vel heller ikke være anderledes efter Ministeriets S sammensætning af gamle og nye Elementer. Lehmann bekræftede dette i Svaret paa Treschows Interpellation d. 16de Novbr. 1848. ⁴ „Det kan næppe være en Hemmelighed for Nogen, at der i det nærværende Ministerium, som blev sammensat af saa forskjellige Elementer, i mangfoldige Tilfælde har været stor Meningsulighed, og det har været forbundet med stor Anstrengelse at holde Ministeriet enigt sammen.“ Men fremfor Alt Omdømmet om Ministeriet var næsten i hele Europa ugunstigt baade paa Grund af dets Tilblivelsesmaade og paa Grund af dets enkelte Medlemmers demokratiske Udtalelser før deres Indtrædelse i den høiere Statsstyrelse, hvilket navnlig gjaldt Lehmann – „de blodige Strimer paa Tydskernes Ryg“ kunde heller ikke glemmes. Ministrene følte dette selv, Anledningen var given, og den 15de November udtraadte Knuth, Monrad, Tscherning og Lehmann, ja endog Bluhme, men denne vistnok med en Forventning – som dog blev skuffet – om atter at indtræde... ⁵

Jeg var under denne Crisis paa Frederiksborg. Jeg kørte om Aftenen d. 24de November derfra med Finantsministeren Grev Sponneck. Han var meget tilfreds i sin nye Stilling. Jeg erindrer godt, han sagde: „Danmark har ikke staaet [176] saa opreist som nu siden Valdemarernes Tid.“ Jeg erindrer og, at han raillerede med sin Collega Bang, der havde faaet en ny lukket Vogn, men den var dog saaledes indrettet, at han kunde tage et Anker Øl med ud i den, naar han kørte til sit Landsted i Smidstrup. ⁶ Han var ikke tilfreds med Berlingske Tidende, han vilde enten have en ny Redacteur eller et eget Regjeringsblad, til hvilket han vilde have sat mig til Redacteur. ⁷ Jeg fandt mig meget tiltalt ved den ivrige Mands Tillid; men havde dog ikke ret Mod til at overtage en saadan Stilling. Sagen blev da heller ikke senere fremmet. Paa Forslag fra Grev Sponneck blev jeg kort efter Secretair i den Commission, som ved Commissorium af 20de December 1848 nedsattes for at gjøre Forslag ang. Alt, hvad der vedkom Ordningen af Civillisten

i dens Forhold til Staten, derunder indbefattet det Kgl. Theaters og Capels, de Kongelige Museers og Galleriers og det Kongelige Naadessecretariats fremtidige Stilling og Bestemmelse. Medlemmerne af Commissionen vare Overhofmarskal Levetzau, Generalmajor V. Oxholm, Conferentsraad Hofbygmester Kock, Conferentsraad, Finantsdeputeret Holm, Etatsraad Thomsen. Resolutionen paa denne Commissions Indstillinger, saaledes som de vare forelagte af Conseilspræsidenten, faldt den 28de Mai 1849 og paa dem grunder sig Bekjendtgjørelsen ang. Civillisten. Af denne vigtige Resolution, der influerede paa saa mange Forhold og opgjorde Stykket i mange Henseender mellem det gamle souveraine Kongehus og den nye Statsordning vedlægges herved en Afskrift til Optagelse i Bilagene.⁸

Kongen var vel tilfreds med sine nye Ministre – Sætningen nye Koste feie altid godt har efter min Erfaring særlig fundet Støtte ved Ministerskifter. Kjøbenhavn kaldte ham ikke mere i dette Aar; han kunde nu leve sit eget Liv i Juletiden med sin Louise og hendes Ven Carl. Valdemar Oxholm, der var sendt til London med et egenhændigt Brev fra Kongen, var kommet tilbage og besøgte Hans Majestæt ved Juletid. Kongen havde bestandig meget tilovers for denne smukke, insinuante og virkelig vel- om end ikke altid ganske klarttænkende Mand. Der existerede paa den Tid en Tanke om at gjøre ham til Husminister, men Berling, der immer tenderede herimod, forlod snart denne Combination, ved hvilken hans Umidelbarhed i Pengesagerne vilde lide, medens han paa den anden Side nok følte, at der ved Oxholms Ansættelse i saadan Post vilde skaffes ham en Dækning, der kunde være ham tjenlig.

Henimod Jul udnævnte Kongen ham, som han stedse i en engere Kreds kaldte, sin Broder, [og] Jægermester Eide til Ridder af Dannebrogen, og paa selve Juletræet Aftenen d. 24de December overraskedes den nyttige Professor Bock ved at finde et Ridderkors.

Berling fandt nu Tiden passende til at slaa sin Stilling fast og tage Kassen i sin Haand. Rescriptet om hans Udnævnelse til Generalkasserer for Civillisten dateret 31te December 1848 lød saaledes:

Idet Vi herved giver Dig tilkjende, at Vi ved Vort Rescript af Dags Dato til Vor Overhofmarskal have udnævnt Dig, med Bihold af de Dig alt overdragne Functioner, til Generalkasserer

for Vor Cilliste, i hvilken Egenskab Du vil have at bestyre Vore Pengesager under Vort Eget Allershøieste Tilsyn(!), efter de fra de forskjellige Brancher indkomne Forslag at udarbeide det aarlige Generalbudget for hele Vor Civilliste, i Finantserne quartaliter en avance at oppebære de for denne anviste Beløb og derefter at udbetale de fornødne Summer til de vedkommende Kasserere, at udfærdige Vore Udgiftsordrer til den Kongelige Chatolkasse samt at modtage og for Os at opbevare de i den ophævede Particulairkasse værende Obligationer som en Del af Vor Formue, ville Vi tillige have Dig meddelt, at Du vil kunne vente nærmere Allershøieste Instruction med Hensyn til Udførelsen af det Dig saaledes anbefoede vigtige Embede.

[177] Aaret 1849 begyndte med Sorg og Bekymring for mig, ligesom ogsaa 1848 var sluttet. Vort ældste Barn Caroline Margrethe, en herlig lille 6 Aars Pige, var død i October 1848 af Hjernebetændelse. Min Hustrues Helbred blev angrebet af denne Sorg, og da hun i Januar 1849 nedkom med en Søn, fulgte en Sygdom, som endte den ædle Kvindes Dage d. 6te Marts derefter. Denne Tids Begivenheder gik derfor over mit Hoved uden at efterlade saa stærkt Indtryk paa mig, som de under lykkeligere Forhold vilde have gjort. Mine Erindringer ere derfor ogsaa sparsommere. Kongen boede Vinteren over paa Frederiksborg; jeg kom dog sjelden derhen, da Kammerherre Tillisch vidste, at jeg nødigt forlod Hjemmet. Den 9de Februar var Kongen i Kjøbenhavn. Det var dengang, at det hændte, at idet han med et lille Følge red ud ad Amagerport, formodentlig for at overvære Artilleriets Øvelser, var Vidne til, at en Dreng, der løb paa Skøiter paa Stadsgraven, faldt igjennem Isen.¹ Kammerherre F. Blücher, der ledsagede Kongen som Adjutant, bad om at maatte forsøge at redde Drengen. Det lykkedes ham ved at lade sig glide ud paa en Stige at faa Drengen fat; men nu brast Isen med dem begge, og det saa helt farligt ud. Berider Hoff, der var med, kom nu til Hjælp paa Kongens Opfordring; han viste megen Aandsnærværelse og Iver og fik virkelig Stigen med Blücher og Drengen halet ind. Kongen udnævnte paa Stedet Blücher, der i Forveien havde den saakaldte Medaille for Druknendes Redning, til Commandeur af Dannebrog . . .²

Kongen havde været i Fredericia i Slutningen af Marts for at bese de nu forstærkede Fæstningsværker omkring Byen. Den 2den April var han i Kjøbenhavn. Berlingske Tidende beretter under denne Dato i sit Aftennummer:

„Efter Coureren Kammerjunker Sicks Tilbagekomst fra London holdtes Statsraad, som Hans Majestæt Kongen bivaanede. Efter Forlydende er det modtagne Svar af den Beskaffenhed, at vi maa anse Vaabenhvilen for ophævet.³

Hans Majestæt Kongen forlader Staden Kl. 5¹/₂ og iler til Armeen for at føre sine brave Tropper til Kampen“ . . .⁴

[178] Hans Majestæt gik dog kun til Frederiksgave, hvor han traf sin elskede Louise, og hvor han modtog den sørgelige Efterretning om vore tvende Skibes Tab i Eckernförde Fjord Skjærtorsdag d. 5te April, hvor forskjellig fra hin Skjærtorsdag i Aarhundredets Begyndelse.⁵ Han forlod derefter strax Frederiksgave og begav sig paa Dampskibet Ægir til Als, hvor han inspicerede Fæstningsværkerne og besøgte derfra Forposterne ved Dybbøl. Løverdag Aften d. 7de April holdtes Krigsraad hos General Hansen, som den 1ste April tilligemed den franske Oberst Fabvier var kommen til Als. Derefter forlod Kongen Øen samme Aften og kom næste Dag paa Ægir til Korsør, hvorfra han uopholdelig reiste til det kjære Frederiksborg.

Forinden Kongen forlod dette i Slutningen af Marts, havde han tilskrevet Conseilspræsident Grev Moltke saaledes under 13de Marts:

„Da det har behaget Os at beslutte, før Vi begiver Os til Armeen, hvor kun Gud raader for Vort Liv og Skjæbne, at lade Os forene med Vor inderlig elskede Frue Louise Danner til venstre Haand som ægteviet Hustru, ville Vi ikke lade Dig være uvidende derom, for at Du kan lade Sligt komme til Vort Statsraads Kundskab. Dog ønske Vi, at dette saavidt muligt bliver en Hemmelighed, da Vi have besluttet, at Hendes Stilling derved i det Offentlige ei skal forandres.“

Ministeriet blev naturligvis høist allarmet over dette Rescript og indsendte alt den 16de en Beretning, hvori det paaviste det Uheldige i at gjøre dette Skridt, nu medens Fredsunderhandlingerne verserede og Arvefølgen endnu ikke var bestemt.⁶ Af Forestillingen vedlægges Afskrift til Bilagene. Dagen efter rescriberede Kongen Premierministeren, som vedlagte Afskrift udviser. Han har deri ladet Louise Rasmussen avancere siden det forrige Brev af 13de fra Frue til Baronesse, hvilket han jo alt Aaret forinden havde givet hende Brev paa at være under et andet Navn.⁷ Hans Majestæt har bevilget Udsættelsen i Giftermaalet, saa længe (Understreget i Rescriptet af Kongens egen Haand), som de nuværende Fredsunderhandlinger og den forestaaende Ordning af Arvefølgen gjør det nødvendigt (ligeledes Allerhøiest understreget).

Jeg var kommet til Frederiksborg, umiddelbart før Kongens Reise

til Fredericia. Jeg erindrer godt, at Ceremonimester Grev Ahlefeldt i stor Uro kom til mig om Natten⁸ med Anmodning fra Kongen om at opsætte en testamentarisk Disposition, hvorved Kongen gav „Baronesse Louise Christine Danner“ forskjelligt Løsøre. Den hofølgende Notits, hvorefter Udfærdigelse skete, er skrevet med Berlings Haand. Den lyder saaledes:

Testamente 21de Marts 1849 til Fru Baronesse Louise Christine Danner, født Køppen, kaldet Rasmussen. Vor private Formue, navnlig Alt hvad Vi som Kronprinds have eiet af Pretiosa, Sølvtoj, Mobilier, Linned, Porcelain, Glas efter den hofølgende Fortegnelse og alt Andet, Intet i nogen Maade undtaget.

Saavidt jeg ved, gik der en Afskrift af dette Testamente til Geheimearchivet; men det er jo siden flere Gange blevet ombyttet med andre Testamenter. Man havde grebet et ganske heldigt Moment saavel til Ægteskabsplanen, som da denne var mislykket, til Testamentet, man havde hævet Hans Majestæt i hans egen Indbildning til en Helt – de gjentagne Udtryk i Berlingske Tidende om at ile til Armeen og stille sig i Spidsen vare vistnok dikterede af Privatsecretairen, der tillige var Udgiver af Berlingske – det andet Skridt var det Ridderlige. Det Hele var en Parodi: l'amour à la plus belle, l'honneur au plus vaillant.

Det er sandsynligt, at der med Testamentet tillige fulgte en Gave af Statspapirer givne ihænde; thi under 16de Marts 1849 lod Kongen sig udlevere af Particulairkassens Beholdning Værdipapirer til Beløb ca. 180,000 Rdl. (250,000 Rdl. havde Kongen maattet afstaa til Dækning af Underbalancen paa Hofholdningskasserne fra Faderens Tid).

Jeg kan ikke forlade denne lille Episode uden at give Nogen Forklaring til disse Ord „født Køppen kaldet Rasmussen“.

Jeg maa dog gaa langt frem i Tiden for at hente mine Oplysninger. Det var i Sommeren 1863, at Professor Køppen kom fra Grækenland hertil for at lære Hellenernes Konge Gregorios det græske Sprog.⁹ Han kom ud til Frederiksborg eller Skodsborg, jeg erindrer ikke hvilket; men jeg erindrer nøie, at Kong Frederik sagde til mig: „Det maa dog være underligt for min Kone saaledes at være sammen med sin Broder.“ Der fremkom deraf en Forklaring, at Lovise (saaledes hed hun egentlig, Louise er fra en senere Periode) Chri-

stine Rasmussen var en uægte Datter af en Mægler Køppen i Kjøbenhavn med en Tjenestepige Rasmussen, som senere blev Pyntekone ved Theatret og fik sin Datter sat ind paa Dandseskolen.¹⁰ Hun var født den 21de April 1815*. Hendes Moder blev senere gift med en Mand ved Navn Jensen. At hun var Pyntekone under dette sidste Navn, ved jeg af Bournonville, som jeg kan huske samtidig med denne Meddelelse fortalte mig, hvorledes han paa Dandseskolen engang havde bemærket, [179] at den lille blonde ganske kvikke Jomfru Lovise Rasmussen, der dengang alt følte sig lidt ved sin høitstillede Velynder og sine forskjellige Elskere – deriblandt vistnok tidligst Sangerne Sahlerts og Rømelings Neveu, senere Rottbøll, Auditeur Glahn, Literatus Magnus, Agent Bruun fra Assens m. m. m. fl. – paa Dandseskolen trak Lorgnet frem og tog sine unge Colleger i gunstigst Betragtning. Han tiltalte hende da med de Ord: „Væk med Lorgnetten Rasmussen! ikke disse Marquisemanerer!“ Dette maa have været efter 1830, da Bournonville overtog en fast Ansættelse ved Balletten. Jeg sporer Louise i 1832 i en Fortælling af Irminger, hvorefter han i dette Aar modtog Tak fra Prindsen, fordi han havde reddet en lille Jomfru fra

* Jeg ved ikke, om jeg har fortalt det før i disse Blade, at Grevinde Danner mange Aar efter endag ved Taffel sagde ganske tilfældig, at hun var født paa Store Bededag. Jeg havde stedse troet, at hun var egentlig født 1814, thi saaledes siges det i Gotha Calenderen, da hun først nævnes der som Frederiks morganatiske Gemalinde. Jeg eftersaa derfor paa Bibliotheket, om Store-Bededag 1815 var den 21, og det var rigtigt. Ganske vist kan Hendes Naade have villet dupere ved denne Yttring, som imidlertid nævntes i en Mellem-sætning og uden kjendelig Tendents. Der kan tilvisse ogsaa have været Grunde, hvorfor hun havde ladet sætte 1814. Kammerraad Jonas, som senere vil blive omtalt, havde besørget Meddelelsen til Gothaeren. Hun kan gerne have nævnt det Fødselsaar til Prinds Fritz, da hun som Dandseelev gjorde hans Bekjendtskab 1828 i den frivole Cirkel hos Adjutanten Kammerherre Rømeling eller mellem Couliserne et Par Aar tidligere, da hun i en Entre kom til (?) at træde Prindsen paa Foden og da havde hendes første Ordvexling med hendes tilkommende Gemal (autore F. VII).¹¹ Der kan have været Grund til at lade Prinds Fritz tro hende noget ældre, da de i 1828, omtrent paa den Tid Formælingen var med Prindsesse Vilhelmine, havde deres første amoureuse Møde, som jeg et Par Gange hørte omtale med de Ord: „Ja, det var rigtignok temmelig tidligt“ – og dog maa man i hvert Fald supplere denne Imperfectum med et Perfectum, hvor Subjectet dog er forskjellig.

at blive overkjørt ved Holmens Bro – dengang var Jfr. Veiner saavidt jeg ved Prindsens Maitresse.¹² Da Prindsen blev forvist til Fredericia, kom Jomfru Louise om Sommeren i Theaterferien i Besøg hos Veiner, men blev bortvist af gamle Castonier med disse Ord: „Een Dulle er nok!“¹³ Nu kom de Aar, da hun var forlovet med Berling og var hans Elskerinde. 1841 havde hun Forfald fra Theatret i nogen Tid – et Brev fandtes hos Levetzau herom, som jeg andetsteds har fortalt.¹⁴ 1843 gik hun fra Theatret med Pension som Figurantinde. Hun gjorde nu Reiser til Paris og blev derefter etableret i Vimmelskaftet som Modehandlerinde under Firma Charpentier.¹⁵ Mange husker vistnok Dreiedukken i Vinduet fra den Tid og de mange Vitzer af meget billig Art, den gav Anledning til paa Udstillerindens Bekostning. Kronprindsen blev i denne Tid gift anden Gang, og hans Forhold til Louise traadte i Baggrunden. Giftermaalet var ikke heldigt, som vi have omtalt. Den skikkelige Prindsesse Mariane var allermindst af Alt flot – men *det* var Lovise, og Forholdet oplivedes, Berling trak sig tilbage – paa gode Vilkaar vistnok – den bekjendte Ildebrand i Vimmelskaftet i Vinteren 1846 bragte ved Nattetide Kronprindsen ind til Lovise.¹⁶ Forholdet naaede atter stor Ømhed fra dette Øieblik. Berling maatte endnu i 1845 eller 1846 bevidne paa Klampenborg, at hun var hans Forlovede.¹⁷ Alt forinden havde hun gjort Sommerbesøg i Odense, og det var under et af disse, at Kronprindsen havde – formodentlig i et Øiebliks Bacho dominante, af den Slags havde han dengang ikke faa – trukket hende ind til sin Gemalinde og forestillet hende som „Sin Genius“.¹⁸ I Maidagene 1844 saa Prindsesse Mariane Danmark for sidste Gang som Kronprindsesse. Nu blev det lettere for Lovise at tage Ophold paa længere Tid i eller ved Odense. I 1846 boede hun i Næsby. Det var der, at hun tog sig over at læse og skrive med sin Kongelige Elsker, hvis Kundskaber hun fandt altfor tarvelige for „Danmarks Haab“. Det var paa den Tid, at han fortryllet af hendes Kjærlighed og hendes Omhu, træt af sin Gemalindes Modstræben mod at vende tilbage, skal have lovet Lovise i en Fremtid at ville ægte hende. (En hoslagt Notits efter Meddelelse fra Frøken Arntz angiver 15de Febr. 1846 som Løftets Dato).¹⁹ Foruden den Afbrydelse af Louise Rasmusens Dandseudøvelse, som Billetten hos Levetzau tydede paa, har

der ganske vist ogsaa været andre lignende Afbrydelser senere. Den i hoslagte Brev omtalte Frederik Carl Christian Berling født paa Flakkebjerg og døbt i Høve Kirke i Aarene 1844 eller 1845 har vistnok ogsaa givet en Afbrydelse.²⁰ Afdøde Stiftsprovst Paulli har ogsaa engang omtalt for mig, hvorledes Berling i sine mægtige Dage vilde have Paulli til at foretage en Forandring i Kirkebogen ved Slotskirken – hvilket denne hæderlige Mand naturligvis vægrede sig ved. Dette tyder vist ogsaa paa Afbrydelse for Berlings Forlovede. Mærkeligt nok synes Afbrydelserne at være endt med, at de vedkommende Afbrydere ere døde.²¹ I 1847 boede hun i selve Odense og saas ofte der i Skuespilhuset med Kammertiener Løitved og dennes Kone. En Række af Bræder over det fugtige Græs i Odense Slotshave viste noksom, at der gik Veien for Nogen, der nød den høie Beboers særlige Beskyttelse.

Havde det ikke villet rigtig slaa til at faa Louise Rasmussen forfremmet til morgonatisk Gemalinde, gik det derimod bedre med Forfremmelsen af hendes Ven og Elskede, dog nu ikke mere hendes Forlovede*. Carl Berling, der alt med Slutningen af Aaret 1848 var fra Bogtrykkersvend blevet Etatsraad, Generalkasserer for Civiletaten og Kongens Privatsecretair, Ridder af Dannebrogen, blev den 27de April benaadet med Dannebrogsmændenes Hæders tegn, d. 1ste September som Generalkasserer tillagt Rang i 2den Klasse No. 6 med Titel af Geheime-Etatsraad, d. 23de November udnævnt til Kammerherre.

Jeg forlader nu disse løst henkastede Bemærkninger om disse eiendommelige, vistnok exempelløse Forhold, som det blev min Lod senere hen at se paa nært Hold. Det var en særlig Skjæbnens Tilskikkelse, at Louise Christine Rasmussen, Lehnsgrvinde Dan-

* Det staar vistnok i Forbindelse med hans Tilbagetræden fra denne Stilling – Kong Frederik yttrede engang herom: Berling har offret det Høieste, man kan offere en Ven, han har offret ham sin Elskede – at der den 22de Septbr. 1849 gik Rescript til Finantsministeren om at lade nogle Statsobligationer til Beløb 30–40,000 Rdl. „der alt have tilhørt Os som Kronprinds“ ombytte mod nye lydende paa Ihændehaveren. Havde disse Obligationer endnu til den Tid været i Kongens Eie, vilde han vistnok ved Testamentet af Marts 1849 have optaget dem deri. Den første Ihændehaver næst Kongen blev ganske sikkerlig Berling.

ner, skulde i Foraaret 1871 staa ved Carl Berlings Dødsleie i Ismaila i Egypten, hvorhen de fra Italien vare reiste sammen.

Kongen var fra Frederiksgave som anført vendt tilbage til Frederiksborg, og derhen kom ogsaa kort efter Baronesse Danner. Ved Pindsetid gjorde hun det betydelige Avancement, at hun indførtes ved Taffelet, dog ikke naar der var fremmede Gjæster. Kongen havde den Fordel deraf, at nu kunde han ogsaa have sine Cavalerer til Middag, hvorpaa han satte saa megen Pris. De afsondrede Middage med Louise og Carl havde vistnok i Længden faldet ham noget trættende.

Den 5te Juni underskrev Kongen Danmarks Riges Grundlov paa Christiansborg og var nu „Grundlovens Giver“! Gud ved, at han vidste meget lidt af dens Indhold, og saavidt han kjendte det, var det ham meget ubehageligt. Han vidste meget godt Besked om § 22, der siger „Kongen besætter Embeder ligesom hidtil“, men naar jeg i senere Aar, naar der var Tale om Embedsbesættelser, og Hans Majestæt citerede sin Yndlingsparagraph, til Sammenhold med denne Bestemmelse kom med Citatet af § 8 om ansvarlige Ministre, blev Hans Majestæt altid meget forbittret.

[180] Løverdag Morgen d. 7de Juli rygtedes alt her i Kjøbenhavn Slaget ved Fredericia, og en glad Bevægelse havde alt grebet Folket ved denne første gunstige Efterretning. Canonaden fra den russiske Flaades 30 Skibe, der laa paa Rheden og ved disse uendelige Skud celebrerede Keiser Nicolaus's Aarsfest, slog godt ind i Stemningen . . .²²

Det var dog atter et Smil af Krigslykkens Gudinde, men det kunde dog ikke lade forglemme den knugende Smerte, Eckernfördedagen havde fremkaldt. Søndag Aften kom Kongen til Byen. Det var ikke alene Seierens Glæde, men det var ogsaa vigtige Forhandlinger sigtende til Fredens Gjenoprettelse, som bød ham at komme ind. Underhandlingerne i London havde ikke ført til noget Resultat. Den 3die Juni vare nye Underhandlinger aabnede i Berlin, Reedtz var dansk Befuldmægtiget, Schleinitz preussisk, Lord Westmoreland engelsk. Den revolutionaire Tilstand i Tydskland, de preussiske Havnes Blokade, en russisk Flaades Nærværelse i Østersøen med Instruxer man vel vidste, der under visse Tilfælde vare til Fordel for Danmark, gjorde det forklarligt, at Preussen

kunde ønske, at Fjendtlighederne kunde afbrydes. Danmark kunde jo kun ønske Fred nu, som det stod ligeoverfor saa mægtige Modstandere, medens der stedse anvendtes Paamindelser om Eftergivenhed fra den mæglende Magts Side. Kampen ved Fredericia var endnu ikke bekjendt i Berlin, da man var kommet overens om Fredspreliminairer og Vaabenstilstandsconventionen, begge underskrevne d. 10de Juli. I Præliminairerne bestemte Art. I: Hertugdømmet Slesvig skal have en særegen Forfatning, forsaavidt angaar dets Lovgivning og indre Bestyrelse, uden at være forenet med Hertugdømmet Holsten, og saaledes, at den politiske Forbindelse, som knytter Hertugdømmet Slesvig til den danske Krone, lades urørt. Art. IV bestemmer, at ved denne og følgende Artikel skal Spørgsmaalet om Successionen ingenlunde foregribes. „For at forebygge de Forviklinger, som kunde opstaa af de Tvivl, som ere reiste med Hensyn til Arvefølgen, vil Hans Majestæt Kongen af Danmark uopholdelig efter den ende[lige] Fred tage Initiativet til Forslag sigtende til at ordne denne Arvefølge efter fælles Overenskomst med Stormagterne.“

I Vaabenstilstands Conventionen gjældende for 6 Maaneder er bestemt, at der skulde drages en Demarkationslinie fra et Punct paa Kysten i Nærheden af og sydost for Byen Flensborg til et Punct paa Kysten nordvest for Byen Tønder. Kongen af Preussen besætter den sydlige Del med indtil 6000 Mand; den Del nord for Demarkationslinien besættes med svenske Tropper, indtil 2000 Mand; Als og Ærø holdes militarisk besat af de Danske. En Bestyrelsescommission anordnes, hvilken under Vaabenstilstanden skal regjere Landet i Hans Majestæt Kongen af Danmarks Navn. „Den skal bestaa af tvende Medlemmer, hvoraf den Ene vælges af Kongen af Danmark, den Anden af Kongen af Preussen.“ Dronningen af England anmodes om at udnævnte en Commissair til at mægle under Meningsforskjelligheder.

Delingsplanen kom, uagtet Præliminairernes modsatte Udtalelse, dog saaledes atter frem. Man har ment, at dette var Grunden, at P. G. Bang, der var indtraadt i November Ministeriet under Forudsætning af, at et selvstændigt Slesvig skulde være Ministeriets Formaal, i September Maaned udtraadte.²³ Stiftamtmand paa Island Mathias Hans Rosenørn blev hans Efterfølger i Indenrigs-

ministeriet. Det er forøvrigt ogsaa anført, at Bang var bleven ængstelig for de Reformer, som den under hans eget Contrasignatur d. 9de Februar 1849 nedsatte Landbocommission kunde fremkalde.²⁴ Bangs begavede Søster, der nød hans Fortrolighed i høi Grad, har dog paa mit derom til hende rettede Spørgsmaal sagt mig, at det var Frygten for Slesvigs Deling, der drev Broderen til at nedlægge Portefeullen.

Det Uklare i Udtrykkene i Præliminairerne om Slesvigs fremtidige Stilling til Danmark vakte almindelig Uro. Der var dog Mange, der mente, at en Deling var bedre – jeg hørte til dem, jeg havde bragt det i den Formel: hellere det halve Slesvig helt end det hele Slesvig halvt. J. F. Schouw skrev: Jeg overser ikke de Indvendinger, der kunne gjøres mod Forslaget om Slesvigs Deling . . . men jeg antager ikke desto mindre, at en Sondring af Sydslesvig, t. Ex. efter Linien Slesvig-Husum, vilde være langt at foretrække for en Fred paa Grundvold af Slesvigs fuldstændige indre Sondring fra Danmark. Den danske Befolkning i Slesvig vilde da dog være reddet.²⁵ D-d fremhævede i Fædrelandet Faren ved, at Forholdet mellem Danmark og Slesvig bestemtes ved en Fred; thi derved blev Tydskland berettiget til at paase Fredsbetingelsernes Opfyldelse.²⁶ Hans Majestæt Kongen tog sig Sagen meget let, han havde begivet sig til Asserbo for at udgrave Levningerne af den gamle Gaard, hans Louise boede paa Frederiksværk, selv laa han i Leir og havde Berling under sin specielle Opsigt, at han ikke søgte hen til sin gamle Flamme – hvilket han jo forøvrigt vogtede sig for nu, da Sagen om Giftermaalet stod paa Dagsordenen.²⁷ Kongen skal ogsaa fra Asserbo have igjen moneret om Sagen, har Grev Sponneck fornylig fortalt mig.

Som bekjendt blev Tillisch udnævnt til Dansk Regjeringscommissair i Slesvig. Bluhme blev constitueret som Chef for Cabinetssecretariatet. (Jeg blev ved denne Leilighed udnævnt til Expeditionssecretair). „Skiftet i Kongens Cabinet mærkedes snart meer end Ministerskiftet“, siger Wegener og vil derved vistnok udtale en Dadel mod Bluhme, som han vel med Rette tillagde stor Letsindighed og kun liden moralsk Overbevisning.²⁸ Fremtiden viste jo, at Bluhme var Helstatsmand, men det havde vel ikke alt dengang gjort sig gjældende eller kunde ikke endnu gjøre sig gjældende.

Bluhme modarbejdede vistnok ikke Ægteskabet med samme Energi, som Tillisch vilde have gjort, og holdt ikke Berling i samme Afstand som hin i Cabinettet. Jeg maatte kort efter Bluhmes Ansættelse – saavidt jeg erindrer i Slutningen af August – gjøre en Reise for at fremme itide Sagen angaaende Civillistens Kasse- og Regnskabsvæsen, i hvilken jeg var Secretair for Adler og V. Oxholm, der dannede en Comité.²⁹ Mine høie Foresatte vare nemlig reiste hver sin Vei, Oxholm var paa sin Gaard Taarnborg, og Adler var taget over at besøge sin Ven Admiral Falsen paa Søby-søgaard. Jeg opholdt mig et Par Dage hos Oxholm og fik hans Bifald til nogle Forslag. Jeg reiste derefter til Søbysøgaard; men Falsen var pludselig død, og Adler var reist til Kammerherre Christian Benzon paa Christiansdal. Ogsaa der gjorde jeg et Ophold – Resolutioner vare meget lette dengang at erhverve hos den med Alderen meget svækkede Adler. Det interesserede mig at se dette livlige og gjæstfri Hus, hvor en ganske almindelig Søndagsmiddag talte 30–40 Bordgjæster, hvor man drev Billardspillet under Anførsel af Kammerherren selv med Iver og Alvor i blotte Skjortærmene, og hvor Lhombren blev spilt bedre, men ogsaa i det Hele høiere end andetsteds i Landet. Jeg maatte ogsaa bøde lidt til en af de unge Benzoner, Faderens værdige Successor i Spillekunsten. Derfra tog jeg til Mattrup for at besøge min Cousine og hendes freidige og dygtige Mand Jægermester – nu Kammerherre – Thygesen.³⁰ Denne Reise var mig til stor Opmuntring og Adspredelse efter den megen Sorg, Aaret havde bragt mig.

Nu begyndte Troppernes Hjemkomst. Søndagen d. 9de September modtog Kongen saaledes 2det Jægercorps, der skulde til Helsingør, paa Frederiksborg. Kongen red dem imøde og tiltalte dem med venlige Ord. Senere fulgte Modtagelserne i Kjøbenhavn, hvor Kongen ogsaa holdt Revue over Tropperne, Mandag d. 10de over Livgarden tilfods, d. 11te over Livgarde-Escadronen, d. 12te over Gardehusarerne, d. 13de over de øvrige hjemvendte Tropper. Den 15de September fandt General Olaf Rye's høitidelige Jordefærd Sted fra Garnisonskirken af. Kongen, Arveprindsen og Landgreve Vilhelm af Hessen fulgte. Sin Fødselsdag høitideligholdt Kongen paa Christiansborg. Det gamle Ceremoniel var nu atter indført. Der var Cour Kl. 12 paa Christiansborg for de 3 første Klasser

af Rangen og for Deputationer. Taffel synes der ikke at have været. Derimod havde Baronesse Danner Dagen efter i hendes nye Bolig i Mezanninen mellem den store Slotsgaard og St. Jørgensgaard, hvori Kongen deltog tilligemed nogle af hans Kronprindselige Hofstat: Lunding, Bülow, P. Schmidt. Endvidere af den nyere Conferentsraad Linde, Justitsraad Andresen, Chatolkasserer og jeg. Berling og Bock vare der naturligvis og endvidere af Extraneis Heiberg og Hofbygmester Etatsraad Kock. Kongen holdt en Tale til Baronessen, [181] hvori han skildrede i stærke Udtryk hendes Fortjenester af ham i Martsdagene. „Da jeg var nærved at synke, da holdt hun mig oppe.“ At jeg blev indbudet til dette Selskab, tydede jo paa nogen Gunst hos Hendes Naade; men den blev mig i hvert Fald ikke længe tildel. Den langvarige Strid, jeg efter hendes Formæling maatte føre om hendes Optagelse i Statskalenderen, hvilken Kongen og hun vilde have jeg skulde udføre paa eget Ansvar, medens jeg forlangte officiel Meddelelse – den jeg da ogsaa omsider naaede i 1856 – berøvede mig den ganske . . .³¹

Af de 800,000 Rdl., Kongen havde forlangt for Civillisten, erholdt han kun 600,000 Rdl. udbetalt for Danmark og Slesvig. De 200,000 Rdl. for Holsten skulde senere komme, hvilket de jo ogsaa gjorde. Det store Gagebudget af 173,000 og Understøttelserne dels fra den gamle Particulairkasse dels fra Chatolkassen udgjorde, uagtet der skete Nedsættelser, ca. 100,000 Rdl. Staldetatens Udgifter af henvend 60,000 og Hofetatens mellem 100,000 og 200,000 Rdl. kunde jo med Nød og Næppe dækkes deraf. Der blev derfor tænkt alvorligt paa Bespareser, saa meget mere som Baronessen og Berling tilvisse havde stillet dem det Formaal gennem deres Guldkalv at skabe dem en Formue. Under 8de November 1849 udgik derfor Rescript til Overhofmarskal Levetzau som Præses, Geheimeraad fungerende Chef for Cabinetssecretariatet Bluhme, første Staldmester Roepstorff og Generalkasserer Berling om at sammentræde i en Commission med mig udtrykkelig nævnt som Secretair for at tage forskjellige navngivne Poster under Overveielse for at opnaa Bespareser.

Bluhme havde stor Lyst til at gjøre sig nyttig ved Hoffet, og han var derfor ikke uden Indflydelse paa denne Commissions Nedsættelse. Berling havde foruden Bespareser tillige særlig for

Øie at blive sat paa Rad med de høie Herrer. Commissionen bragte næsten aldeles intet Resultat. De gamle Hofmænd Levetzau og Roepstorff vare naturligvis imod disse Besparelser, der skulde gaa ud over deres Etater, Bluhme vilde ikke alliere sig med Berling, da han jo nok snart saa, at denne Alliance var smudsig. Secretairen var heller ikke Sagen gunstig, da det Hele var myntet mod de Smaa. Det er i det Hele en særdeles vanskelig Sag at sammensætte Commissioner . . .

I Slutningen af Aaret maatte Kongen paa Grund af et Fald, hvorved han havde faaet en Contusion paa venstre Knæ, holde Sengen i flere Dage. Henimod Jul var han atter oppe, han kom dog ikke til Kjøbenhavn. Den Bevægelse, som Valgene til Folkethinget og Landstinget fremkaldte, havde vel heller ikke tiltalt ham . . .³²

[182] Allerede i 1850 begyndte de aarlige Kampe med Kongen om Indreisen til Nytaarsdag til Kjøbenhavn. Det staar vistnok til at antage, at Martsdagene have forøget Kongens alt fra Ungdomstiden stammende Modbydelighed for Hovedstaden, en Modbydelighed der bragte den ellers temmelig bøielige Mand til at give Scener med Grevinde Danner og hans øvrige Omgivelser, som vare af den voldsomste Charakter. Jeg skulde her udtrykkelig fremhæve denne Modbydelighed ved tillige at nævne Martsdagene, for at kunne gjentage og atter gjentage, at man befinder sig i den fuldkomneste Vildfarelse, saafremt man tror, at det var Kongen behageligt at give efter for Folkerøret i 1848: Kongen glemte aldrig den Tvang, som var bleven ham paaført af Kjøbenhavns Indvaanere. Naar man vil lede efter i de fra det Berlingske Privatsecretariat efter Berlings Flugt afleverede, af Conferentsraad Wegener ordnede og derefter til Geheimearchivet afleverede Papirer, vil man finde en Plan med Tegninger fra Kongens egen Haand over Slotspladsen med Placements for Kanoner til at bestryge Høibro, Holmensbro og Marmorbroen og Knippelsbro. Den viser noksom Hans Majestæts Stemninger mod dem, der trængte frem til hans Slot paa den 21de Marts i dette Aar.¹

Kongen var ikke i Kjøbenhavn Nytaarsdag 1850. Ministrene og de høie Statsembedsmænd samt Hoffets Personale maatte tage ud for at complimentere ham paa Frederiksborg. Dengang kunde hans Upasselighed i Slutningen af Aaret jo tilvisse være en Grund til ikke at komme til Kjøbenhavn.

Den 20de Januar bortkaldte Døden Adam Oehlenschläger. Christian den Ottende havde været tilstede ved Thorvaldsens Bisættelse i Frue Kirke; man havde tænkt sig, at Sønnen vilde have vist den samme Ære til Nordens første Skjald, som Faderen havde vist den store Kunstner, men nei! Remboursen med Baronesse Danner og Kammerherre Berling holdt ham bunden paa Frederiksborg; Han sendte Generaladjutant Schøller i Sit Sted. Prinds Ferdinand mødte dog selv i Frue Kirke ved Høitideligheden d. 26de Januar. Sørgetalerne holdtes af de tvende navnkundigste blandt vore Geist-

lige i dette Aarhundrede, af Jacob Peter Mynster i Kirken og af Nicolai Severin Grundtvig paa Frederiksberg Kirkegaard, hvorhen Liget blev baaret af Mænd af alle Stænder.

Da Toget passerede det lile beskedne Hus ved Indgangen til Alleen, hvor Oehlenschläger fødtes, udbragte Sangforeningerne følgende Sang af H. C. Andersen.²

Farvel, Du største Skjald i Norden!
 Ud til Dit Hjem nu Toget gaaer;
 „En smuk Allee til Kirkegaarden“*
 Et Folk i Sorg langs Veien staaer.
 Til Frederiksberg! der var din Vugge
 Der Aandens Lampe straalte rigt
 Der skal om Dig sig Graven lukke.
 Din Vandring er et Skjønheds Digt,
 Guds Lys i Dig blev Aandens Eie
 Deel af os selv og altid vort.
 Farvel! hvil sødt! redt er dit Leje!
 – I Graad dør Vuggesangen bort.

Farvel! Farvel! – nu græder Norden,
 Som Du forstod, som Du besang,
 Saa Oldtid steeg igjen af Jorden,
 Dens Hjerte slog, dens Skjolde klang,
 – som Foraarsvinden over Voven
 Saa frisk, saa sund blev Sangen bragt.
 Din Sang var dansk som Bøgeskoven
 Og nordisk som Nordlysets Pragt. –
 Farvel, Du største Skjald i Norden!
 Ud til dit Hjem nu Toget gaaer;
 „En smuk Allee til Kirkegaarden“
 Et Folk i Sorg langs Veien staaer.

* Oehlenschlägers egne Ord d. 14de Nov. 1849 paa hans 70 Aars Fødselsdag paa Skydebanen, paa hvilken Grundtvig i de nordiske Kvinders Navn rakte ham en Laurbærkrands og ledsagede den med en Tale, der sluttede med Ønsket, at Krandsen længe maatte blive baaret –“ med Kroneglands, som vi ved skal omstraale Navnet, mens Bøgen har Liv og Dannekvinden har Hjerte.“ I et Takkedigt henpegede Ø. paa den nærliggende Kirkegaard, men trøstede dog sig selv og Andre med, at endnu „en smuk Allee førte derhen“.³

Den 30te Januar 1850 sammentraadte Rigsdagen. I Kongens Aabningstale sagdes: Endnu er Krigen ei tilende, men kun standset; dog haaber jeg, at de begyndte Underhandlinger ville føre til det forønskede Maal, naar kun ei vildledede Undersaatter finde Understøttelse hos en større Magt.⁴

Af de Underhandlinger, som efter Keiser Nicolaus's Bemyndigelse vare løbende om Successionen i Danmark, var det fremgaaet, at Keiseren gav det bestemte Raad, at Kongen af Danmark skulde henvende sig til det storhertugelige oldenborgske Hus om at tiltræde Successionen i det danske Monarchi paa nogle nærmere Betingelser. Den 3die Februar 1850 havde Conseilspræsident og Udenrigsminister Grev Moltke, efterat Sagen var foredraget i Statsraadet, Referat hos Kong Frederik paa Frederiksborg Slot og blev det af Kongen besluttet overensstemmende med Statsraadets Indstilling

- 1) At forberedende Skridt ske for at afhandle det Fornødne med det hessiske Hus om Afstaaelse af dettes Rettigheder.
- 2) At der sendes en Afsending for at sondere Forholdene i Oldenburg.
- 3) At den sluttelige Bestemmelse af Successionsspørgsmaalet søges afgjort ved en europæisk Congres under Samtykke af Rigsdagen.⁵

Det blev nu uopholdelig overdraget Geheimeconferentsraad Dankwart at træde i Underhandling med Kongehusets i Kjøbenhavn sig opholdende Cognater for at erfare, under hvilke Betingelser de maatte være sindede at gjøre Afkald paa deres under visse Eventualiteter indtrædende Arveret til den danske Throne, naar Rigets Vel udfordrede det.

Geheimeconferentsraad Dankwart havde alt den 17de Februar tilendebragt dette Hverv. Af hans Beretning fremgaaer det, at de nævnte Cognater ved deres Beredvillighed til at indgaa paa den forlangte Frasigelse, som de betegne som et stort og smerteligt Offer, i Gjerningen have bevist, at de ere besjælede af det oprigtigste Ønske, med Tilsidesættelse af personlige Hensyn, at bidrage til at løse Øieblikkets faretruende Forviklinger, at lette den danske

Stats Forviklinger og at sikre dens Bestaaen og dens Integritet. De til Frasigelsen knyttede Betingelser vare af underordnet Betydning og bestode fornemlig for Prinds Frederik af Hessens Vedkommende deri, at Kongen af Danmark maatte ville paa det Kraftigste understøtte hos de tvende Magter hans Ønske med Hensyn til en Forøgelse af Hessens Territorium og en Forfinelse af dets Rang (til Kongerige); for Prinds Christian af Glücksborgs Vedkommende deri, at Kongen vilde bemyndige Ham og hans Børn til at kalde sig danske Prindser, eller i alt Fald at tildele dem et i Arv gaaende Tillægsnavn, hentet fra en eller anden Del af det danske Monarchi, dels for at antyde en inderligere fremtidig Forbindelse mellem denne Slægt og Danmark, og dels for at hidføre en Forbedring i Familiens materielle Kaar, og endelig for Prindsesse Julianes Vedkommende i Ønsket om en forøget Apanage.

„Prinds Ferdinand erklærede, at han ikke vilde modsætte sig, „ihvorvel at alle hans Ønsker stedse havde været og vilde blive for Prinds Christian af Glücksborg og hans Søn“. Det var gamle Frederik den Sjette, der her talte gennem Prindsesse Caroline [183] og hendes Gemal; thi vistnok har jeg alt tidligere omtalt, hvorledes den gjentagende var udtalt af den høisalige Konge, at han vilde ønske, at Prinds Christian af Glücksborg var hans Søn.⁶

Foruden fra Cognaterne i Danmark kom ogsaa en Renunciation fra Prindsesse Marie af Dessau, til hvem Baron Pechlin ifølge Kongens Ordre fra Berlin havde begivet sig.⁷

Nu blev Kammerherre Bernhard Bülow sendt til Oldenburg, hvor han ankom d. 20de Marts. Han fandt en god Modtagelse.⁸ Allerede fra 27de Marts kunde han fra Hamborg indsende sin Beretning. Det var jo Meningen, at den ældste Søn af Storhertugen skulde overtage Successionen i Danmark. Keiseren af Rusland støttede ogsaa Sagen ved at sende Baron Budberg, første Ambassade-secretair i Berlin i overordentlig Mission til Oldenburg. Keiseren udtalte samtidig sit Bifald med Prinds Frederik af Hessen og hans Moders Afkald.⁹ Han vilde tage alt muligt Hensyn til Prindsens Ønsker, men var dog af den Formening, at Prindsen burde opgive sit Ønske om en territorial Forøgelse af Hessen paa Oldenburgs Bekostning eller paa at erholde Kongeværdigheden; hvorimod han mente, at Fyrstendømmet Birkenfeld kunde give Erstatning. Kei-

seren vilde jo derhos selv give Afkald paa Successionen i Holsten til Fordel for det Oldenborgske Hus.

Mærkeligt nok synes Underhandlingerne med Oldenburg at være blevne standsede. Kong Christian har sagt mig som Forklaring her-til, at paa den Tid blev Keiser Nicolaus høist forbitret, fordi Hertugen sluttede sig til Gothapartiet i Tydskland, hvorefter Hans Majestæt senere slet ikke vilde høre Noget om Hertugen at sige.¹⁰ Denne havde ogsaa [bevæget] sig i slesvig-holstensk Retning, hvilket jo forøvrigt ogsaa fra dansk Side maatte gjøre ham umulig.

Det skal derefter en kort Tid have staaet paa at overdrage Successionen i Danmark til den sig i Rusland opholdende Prinds Peter af Oldenburg, Søn af en Broder af Storhertugen i Ægteskab med Storfyrstinde Catharina Poullovna af Rusland. Dog det blev ogsaa snart opgivet.

Da Hans Høihed Prinds Christian af Glücksborg i Efteraaret 1850 kom til Warschau, hvor Keiser Nicolaus da opholdt sig, for at takke Keiseren for de med Storfyrst Constantin sendte Ordener til de danske Officerer, der havde udmærket sig ved Idsted, (Grev Wulff Scheel Plessen ledsagede Prinds Christian paa denne Reise) var Keiseren, der alt flere Gange tidligere havde set Prindsen (han var sendt i 1842 for at lykønske til Keiserens og Keiserindens Sølvbryllup, i 1844 tvende Gange under Storfyrstinde Alexandras Sygdom og senere til hendes Ligbegjængelse for at være sin Svoger Prindsen af Hessen til nogen Trøst) særdeles venlig og naadig imod ham og talte vel allerede da om sine forandrede Tanker (i Faveur af Prindsen) og Successionen i Danmark . . . [184] . . .¹¹

Kong Frederik begav sig paa denne Tid af Foraaret 1850 til Leiren ved Søborg, hvorfra skulde gjøres Udgravninger af de gamle Slotslevninger af hint Slot, om hvem det hedder

Vixit Aristoteles & Alexander dominatur
Dum per gentiles castrum Søborg fabricatur,

skjønt det først i Valdemarernes Tid fremtræder med nogen Bestemthed i Historien.¹² Hans Majestæts søde Louise var ogsaa med ved Udgravningen, og man kan derfor begribe, at Allerhøistsamme har været meget fortrædelig stemt, da hans kjæreste Beskjæftigelse og hans Venindes ømme Pleie blev ham berøvet „ved alt det Vrøvl,

som Preussen kommer med“, som Hans Majestæt udtrykte sig i et Brev.¹³ Hans Majestæt maatte ind til det forhadte Kjøbenhavn, han maatte holde Statsraad og endelig fik man da et Ultimatum udfærdiget, jeg tror Quaae blev afsendt med det, og den 2den Juli blev den simple Fred afsluttet.

Det var samtidig med Kongens Nærværelse i Kjøbenhavn til Afholdelse af Statsraadet om Ultimatum til Preussen, at Ministeriet i hemmelige Møder i begge Thing d. 24de Juni gjorde Meddelelser om den diplomatiske Stilling.¹⁴ Det var ved denne Leilighed, at Monrad fremhævede, at Danmark nu havde „et Mæglingsministerium“ med forskjellige Anskuelse, men dette medførte i vanskelige Tider store Farer. „Naar nogle Ministre foretrak et selvstændigt Slesvig, Andre Helstaten, Andre igjen et Slesvig-Danmark og et Slesvig-Holsten, og naar hver Enkelt mistvivlede om at sætte Sit igjennem, kunde man maaske altfor let forene sig om at gribe til Krig som det mindre Onde.“ Han spurgte, om Ministeriet havde taget en eenstemmig Beslutning om, hvad det vilde gjøre, dersom Preussen ikke gik ind paa vort Ultimatum eller paa at opfylde den hemmelige Artikel – denne var nemlig meddelt i det hemmelige Møde. Krigsminister Hansen svarede (jeg følger her J. A. Hansens Referat), at det ikke var muligt at sige forud, hvad man vilde gjøre under alle mulige Eventualiteter, og der var ikke i den omspurgte Henseende fattet nogen Beslutning. Det var umuligt at opnaa en fredelig Forstaaelse med Oprørerne eller en Enighed med Preussen. Han havde ikke begyndt Krigen, men arvet den. Insurgenternes factiske Besiddelse af Sydslesvig og Belows Sendelse hertil viste Tilfulde Preussens Stilling, og derfor var der ingen anden Udvei end Afgjørelse ved Vaaben eller Underkastelse, det sidste var umuligt, og derfor blev [kun] det første tilbage. Ministeren uden Portefeuille Clausen meddelte mod Tscherning og B. Christensen, der havde yttret, at Rustningerne vare forhastede, og der toges endelig Beslutning om Rustningerne d. 11te Mai. Ved Anvendelse af den hemmelige Artikel kom Danmark dog i Besiddelse af Slesvig. Modsatte Preussen sig, og de andre Magter undlod at gjøre Noget, var det dog et Trøst, at det sidste Middel var forsøgt. Finantsministeren Grev Sponneck bemærkede, at da Krigsministeren havde fremsat Forslaget om Rustningerne, var

han, skjønt Finantsminister, dog den første til at tilraade det. Enten var det Sandhed med de preussiske Tilbud, der mundtlig vare gjorte, og i saa Fald maatte vi være beredte paa selv at gjen-nemføre Freden; derfor rustede vi, eller hvis det kun var tomme Løfter fra Preussens Side for at vinde Tid, da kunde det blive nød-vendigt at gjøre Brug af den hemmelige Artikel og dertil behøvedes Armeen rustet. Monrad svarede nu yderligere, at der synes at maatte være Uenighed i Ministeriet. Der var Forskjel i den Tillid, man havde til de enkelte Ministre. Dersom de man havde mest Tillid til gik af eller overstemtes, kunde Alt blive uvist. Helt igjen-nem traf man paa forskjellige Anskuelser. Slesvigs Deling var antydet i Vaabenstilstanden med Demarkationslinien. Selvstændig-hed og Helstaten derimod i Fredspræliminairerne. Forslaget om den blandede Commission havde Underhandlerne nok gjort paa egen Haand i Berlin. Beslutningen om Rustningerne var nok taget eenstemmigt, men Hovedspørgsmalet var om Ordningen i Frem-tiden. Kunde Ministeriet vise, at Programmet fra 1848 var muligt, da var man vist beredt til at udholde Kampen og gjøre Opoffrelser, men hvis dette ikke var Tilfældet, hvis Ministeriet selv havde for-nægtet den oprindelige Tanke, „da drag ikke Sværdet for en usik-ker Slesvigs Selvstændighed, men prøv først nye Underhandlinger“. Langt større Indrømmelser kunde blive Følge af en uheldig Krig. Skyd ikke Afgjørelsen over paa en Commission, som de selv skulde vælge, men fat en bestemt og eenstemmig Beslutning. Herpaa sva-rede Sponeck: Vi sky intet Ansvar, vi se i Commissionen det mindste mellem flere Onder, en Udvei for ikke at udsættes for en ny Krig eller for at Underhandlinger skulde udsættes i det Uende-lige. Disse Mænd skulle kun give Raad. Regjeringen skulde selv tage Beslutning og bære Ansvaret. Ministeriet kunde ikke nu give et bestemtere Svar paa, hvad den vilde gjøre i alle mulige Til-fælde, man vidste ikke, hvorledes Stemningen vilde optage Preus-sens mulige Nei. Hos Ministeriet var der ingen overveiende kri-gersk Tendents. Herefter vedtoges Forhandlingernes Afslutning med stor Majoritet . . . [185] . . .¹⁵

Selve Begivenhederne fulgte nu snart efter; men de høre jo til den almindelige Historie og skulle ikke finde deres Beskrivelse her, undtagen forsaavidt det kunde [være] mig forundt at fremdrage

Noget til deres Belysning. Jeg vender mig nu til Begivenheder i Kongehuset.

Ved Underhandlingerne om Cognaternes Afkald paa Thronen til Fordel for det Oldenborgske storhertugelige Hus har jeg senest nævnt Prindsesse Juliane. Der er nu næsten Ingen, der ved, hvem Prindsesse Juliane var, men vi fra den Tid kjendte hende godt, idetmindste af Udseende. Dette opfattedes nærmest ved Sammenligning med Kugleformen, og de runde Former toges ogsaa til Udgangspunct, naar man vilde beskrive hendes Næses Form eller Ryggens Bøining. Alle vidste, at hun var godmodig som Faa, og at hun efter [186] sin Evne gjerne vilde række den Trængende en hjælpsom Haand. Hun var som foran anført Enke efter den i 1834 afdøde Prinds af Hessen-Philipsthal-Barchfeld. Som gift og senere som Enke havde hun beboet den forrige Rybergske Gaard i Store-Kongensgade, der nu forlængst er nedrevet eller i hvert Fald ombygget. Det var ogsaa der hun efter et Par Ugers Sygeleie endte sine Dage den 10de Mai 1850. Den 21de Mai bisattes hendes Lig i Roskilde Domkirke. Af den Kongelige Familie overværede Arveprinds Ferdinand, Landgreve Vilhelm af Hessen, Prinds Christian af Glücksborg og Prinds Friedrich af Hessen Bisættelsen. Det var vel omtrent i den nærmeste Tid derefter, at Kongen begyndte Udgravningerne paa Søborg gamle Slotsplads. Da Fodgarden var stillet til Krigsministerens Disposition, kunde dens Mandskab ikke, saaledes som jeg tror var Tilfældet i 1849 med Adserbo, blive benyttet af Kongen til Udgravningen; der var derfor beordret Mandskab af Hestgarden til at møde ved Søborg. Baronesse Danner boede i Nærheden. Kongen selv laa i Telt.

Paa samme Tid lod Kongen Grev Moltke kalde ud til sig, jeg tror næsten det var til Søborg, maaske dog kun til Frederiksborg og lod ham vide, at da Freden nu var sluttet med Preussen, kunde der ikke være Grund for Allerhøistsamme længere til at opsætte Udførelsen af den i Rescript af 17de Marts udtalte Hensigt at lade sig vie til venstre Haand til Baronesse Danner. Hans Majestæt vilde dog modtage Grevens skriftlige Ytringer i Sagen. Disse indkom den 8de Juli og vare jo naturligvis fraraadende. Om Fredsunderhandlingerne end ikke nu vare til Hinder, da Freden var sluttet, saa vare dog endnu Underhandlingerne om Arvefølgen en

Anstødssten. Baronessens personlige Stilling vilde ogsaa kræve Udsættelse, til disse Forhandlinger vare sluttede, „at ikke noget ubilligt og ugrundet Omdømme“ skulde blive paaført hende. Ved denne Passus i Forestillingen havde Kongen skrevet med Blyant „Dette er det Eneste, som maa tages i Overveielse, thi for hende gjør jeg Alt.“ Sluttelig havde Hans Majestæt skrevet paa samme Maade: Udsættelse kan jo vare i 4 Uger, men da ei en Time længer, er De da ei færdig med Deres Negociationer om Arvespørgsmaalet, maa det briste eller bære, mig ligegyldigt; thi enten gifter jeg mig paa Thronen, eller jeg forlader Thronen og gifter mig.“ Det var vel nu ikke saa alvorlig ment. Disse Thronfrasisgølgelser kom jo ogsaa senere for uden at blive udførte, til Exempel da Martensen skulde være Biskop i 1854, og da Scheele skulde gaa af i 1856*. Paa Grev Moltke gjorde det dog sit Indtryk, som vi skulle se, da disse Blyantsresolutioner bleve ham meddelte. De 4 Uger, der vare tilstaaede som Udsættelse, begyndte roligt. Udsigten til den ægteskabelige Forening med Louise beskjæftigede udelukkende hans Tanke; ei heller tænkte han derfor paa at „drage i Felten“ saaledes som i 1848 og 1849, skjønt det ikke varede længe, inden Efterretninger kom, at Preusserne vare gaaede ud af Slesvig, og at Oprørerne vare rykkede ind, samt at vore Soldater vare marscherede dem imøde. Jeg erindrer godt, at jeg med Danmarks Konge deltog [i] en Fisketur paa Esrom Sø den 20de Juli, den Dag vi sikkert ventede Underretning om, at der var kæmpet med Oprørerne. Telegraph-Efterretningen, dateret Flensborg Natten mellem 25de og 26de Juli, kom dog først om Natten Dagen efter. Den lød: Efter 2 Dages Kamp har Armeen vundet en afgjørende, men

* De Tilstedeværende i det Statsraad, da Martensens Udnævnelse blev foredraget, skildre især en Scene, der altid fortælles med en hjærlig Latter. Hans Majestæt havde talt om hellere at ville resignere end modtage den Forhadte (eller rettere den af Louise Hadede). Det havde ikke gjort den fornødne Virkning. Da tog Hans Majestæt et Stykke Papir og skrev paa dette „Jeg nedlægger herved Regjeringen og overdrager den til Prinds Ferdinand“. Hans Majestæt leverede dette Papir til F. og sagde: „Nu er Du Konge Ferdinand“. Hans Kongelige Høihed blev høist forbauset og skal have taget sig ganske ynknærdig ud i sin nye Værdighed. Han remonstrerede, og Hans Majestæt lod sig nøie med den øieblikkelige Effect; men Martensen blev Biskop.¹⁶

blodig Seir og naaet Byen Slesvig.¹⁷ Vi have taget 5 Kanoner og eet Tusinde Fanger. Vort Tab er stort. Hans Majestæt udstedte næste Morgen Befaling til at reise Teltet nede paa Engen ved Slottet. Han vilde „bivouaquere“. Om Aftenen kom imidlertid Efterretning om, at tvende Slaver vare undslupne fra Kronborg Fæstning. Hans Majestæt lod strax Teltet nedtage, men lod Slot-tets Poster fordoble. Først Mandagen den 29de Juli tog Kongen til Kjøbenhavn. Søndagen var, som man ser af Grev Moltkes Brev, anvendt til en Udflugt. Han tog endnu ikke til Armeen, men vendte tilbage til Frederiksborg for at holde Bryllup. Han havde Dagen forinden han tog til Byen anmodet Grev Moltke om at være hans Forlover og derved tillige erindret ham om de 4 Uger. Grev Moltke undskyldte sig i et Brev af 26de Juli og var hjærteløs nok til at tilføie: „jeg tillader mig kun at gjentage, at jo længere den (For-mælingen) kunde udsættes, indtil den nuværende Krigs- og politiske Tid stod for os i et klarere Lys, og jo nærmere Successions-Spørgs-maalet var sin Afgjørelse, jo ønskeligere var det“.

Kongen vedblev dog sin Bestemmelse og blev jo vistnok deri bestyrket ved Louise og Berling, skjønt Louise naturligvis spillede den Rolle, at der paaførtes hende en Tvang, da hendes Beskedenhed ikke lod hende tænke sig, at hun kunde naa den høie Værdighed af Kongens Hustru. De indsaa begge, hun og Berling, at den bevægede Tid bortdrog Opmærksomheden fra denne skandaleuse Forbindelse, mere end dobbelt skandaleus, fordi Elskeren vedblev at være i Huset og endogsaa fik snart efter sine Værelser forlagt, saaledes, at der førte en Løntrappe mellem hans Værelser og Grevinde Danners. Man kan endnu i Thuras Vitruvius se Trappen, der gaar ned ved Hjørnetaarnet ud til Søen.¹⁸

Den 7de August foregik da ogsaa Vielsen til venstre Haand i Frederiksborg Slotskirke. Ceremonimesteren Grev Ahlefeldts Hustru, født Comtesse Frijs-Frijsenborg og Amtmand Grev Knuths Hustru, født Løvenørn maatte bide i det sure Æble og være Brudekoner. Adjutanten P. M. Bülow og Livlægen Lund vare Forlovere. Tilstede vare forøvrigt Overhofmarskal Levetzau, Geheimeraad Bluhme, Geheimeraad Scheele, de to Brudekoners Mænd, begge Generaladjutanterne Schøller og Irminger, begge Staldmestrene Roepstorff og Haxthausen samt det øvrige egentlige Hofpersonale.

(Jeg var ikke tilstede). Vielsen foretoges af Confessionarius, Biskop Mynster. Bruden var samme Dag udnævnt til Grevinde. Over den hele Act udfærdigedes et Document, der blev nedlagt i Geheimerarchivet. En Afskrift af dette vedlægges til Bilagene.¹⁹ Blandt de, der overværede Vielsen og Taflet derefter, var ogsaa Geheimeraad Scheele. Han [var] alt dengang optraadt som en Art Husven, videre dog dengang endnu ikke*. Det er fortalt, at han deducerede den Sætning, at Ægteskabets Afslutning vilde lette Forhandlingerne om Successionen, fordi Kongen derved tydelig viste, at han havde givet Afkald paa at efterlade sig successionsberettigede Arvinger(!) Det var fra denne Formæling af og indtil Aaret 1855, at der forløb en Tid for mig ved Hoffet, fuld af særlige Vanskeligheder, fordi man vilde have, at jeg skulde proprio motu²¹ anføre Grevinde Danner i Statscalenderen [som] Kongens Hustru, medens jeg vilde have en officiel Tilkjendegivelse derom. Jeg erholdt omsider denne, som det af hoslagte Documenter ses, under 3die Januar 1856.²² De mange Trakasserier, som min fuldkommen berettigede Modstand fremkaldte, vil jeg overgive til Forglemmelse.

[187] Forinden Formælingen d. 7de August var fuldbyrdet, havde dog Successionssagen og derved ogsaa Monarchiets Integritet gjort et betydeligt Fremskridt, idet der den 2den August i London var i Henhold til de tidligere Forhandlinger underskrevet en Protocol af de Befuldmægtigede fra Danmark, Frankrig, Storbritanien, Rusland og Sverrig-Norge . . .²³

Den 24de August kom Storfyrst Constantin af Rusland sydfra til Kjøbenhavn med et russisk Dampskib og steg iland paa Toldboden. Kongen var i den Anledning kommet til Byen. Om Middagen var der stort Gallataffel paa Christiansborg. Efter at Kong Frederik havde udbragt en Skaal for Keiseren af Rusland, udbragte Storfyrsten en Skaal for Kongen og derefter en Skaal „til Ære for den brave danske Armee, der saa tappert har kæmpet for den gode Sag, for sit Fædreland og for sin Konge.“ Den gode Sag, det var den Sag, der gik imod Bevægelsen fra 1848 i Tydskland. Snart skulde imidlertid Bevægelsen der være overvundet, og da blev

* Om Scheels Reise til Slesvig i September 1850 se Fragmenter 2. Hefte. Slutningen.²⁰

Danmark med sin frie Forfatning og sit Democrati ikke længere betragtet som Kjæmper for „den gode Sag“ – tvertimod! Vi skulde se, at Rusland da optræder helt modsat mod Danmark.

Storfyrsten kom med en formelig Lykønskning til Kongen i Anledning af Sirenen ved Idsted og bragte tillige en Mængde Decorationer af Gottorpernes Orden af St. Anna.

Dagen efter spiste Storfyrsten hos Enkedronning Caroline Amalie paa Sorgenfri og tog derefter ombord og begav sig til den russiske Esquadre paa Østkysten af Holsten. Kongen tilbragte derefter nogen Tid i den af ham saa høitskattede Rolighed paa Frederiksborg. Dag ud og Dag ind var han paa Fiskeri enten paa Søen ved Slottet eller paa Esrom Sø. Den 26de September gik han og Prinds Ferdinand med Dampskibet Eideren til Flensborg. Hans Majestæt besøgte Lazaretherne i Flensborg og Stillingen ved Slesvig og Dannevirke. Han vendte derefter tilbage til Kjøbenhavn, hvor han ankom Onsdagen den 2den October. Dagen efter gik han til Frederiksborg Slot, hvor Hans Majestæts høitelskede Gemalinde med Længsel ventede ham. Han kunde ikke strax rive sig løs fra disse ømme Baand og lod Conseilspræsidenten aabne Rigsdagen d. 5te October og forelæse det Kongelige Budskab.²⁴ Hans Majestæt maa dog vistnok endnu om Aftenen være kommet til Hovedstaden, thi Dagen efter, Allerhøistsammes Fødselsdag, gav han Cour paa Christiansborg Slot og gav Taffel i Riddersalen, hvori Kongehuset – men ikke Louise – Ministrene og Rigsdagens Medlemmer deltog. Dagen efter gik Hans Majestæt atter til Frederiksborg.

Paa denne Tid havde Geheimeraad Bluhme, som var bleven udnævnt til Directeur for Øresunds Toldkammer, ansøgt om Permission paa 14 Dage og indstillet, at jeg skulde overtage Bestyrelsen af Cabinetssecretair-Embedet saalænge. Hans Majestæt behagede imidlertid at befale, at Statssecretair Lunding, der fra den Kronprindselige Tid var forbleven staaende i Cabinetssecretairs Nummer og Gage, skulde overtage Embedets Bestyrelse. Bluhme tog dette meget ilde op, men fandt sig dog deri. Jeg blev tilligemed Justitsraad Sally sendt til Før for at realisere Kong Christians Eiendomme paa Øen, som nu ved Arv antoges at være tilfalden Kong Frederik. Jeg gjorde en meget interessant Reise, maatte under en Storm ligge i Dagebøl, saa liggende – staa kunde man

ikke – fra Digets Top det af Vestenvinden mod Diget drevne Hav, kom til Wyk, saa det interessante lille Øland, besøgte en Fuglekøie, saa Vaderne, Flodens og Ebbens Virkninger, de smukke Piger paa Øen m. m. m. Jeg tog med et Skib til Husum, naaede ikke med Floden derhen, blev liggende med Skibet paa Vaderne, saa det storartede Syn af de vidtstrakte brungraa Klægstrækninger, kun gennemstrømmede af de ilende Løb mod det tilbagevigende Hav, gik iland nord for Husum, besøgte en slesvig-holstensk Soldats Kone i et lille Hus ved Diget, hørte hendes Sorg over Krigen, der holdt hendes Mand borte hinsides Eideren, kom til Husum, besøgte min Ven forud Collega Johannsen, der var constitueret Amtmand, var i Frederiksstad, hvor Bomberne endnu faldt,²⁵ saa de rygende Ruiner af vel det Halve af Byen, Dynger af Bombestumper og Kugler, der vare bragte tilside for ikke at [gjøre] Gaderne end mere ufremkommelige, hilste paa Bülow, min gamle Bekjendt fra Studenterforeningen, Lorck, Helgesen og Henckell, bragte min Slægtning Postmester Krey, der havde rolig holdt ud under Bombardementet i sit af Kugler gjennemborede Postcontoir, nogle Penge, jeg havde hævet for ham; blev vist om paa Diget og paa Skandserne – med vendt Kaskjet for at Slesvigholstenerne ikke skulde sigte efter min Guldtrøse – af Capitain (senere General) Stjernholm, vendte tilbage til Husum, gik derfra til Slesvig, traf min gamle Ven Würtzen, – atter ligesom før auf [de]m Wirthshaus, dennegang hos Doris Esselbach* – min Svoger Waldemar Hoskiær dengang Secondlieutenant i Ingenieurerne, Finsen, nu Stiftamtmand paa Island, dengang Auditeur m. m. fl. . . . [188] . . .²⁷

[189] Som alt tidligere anført, havde Kongen forbeholdt sig

* Doris protegerede Würtzen og blev vistnok hans Creditrix med en ikke ringe Sum. Tonen mellem dem var fri, men det var den i det Hele taget ved det Esselbachske Bord i Krigens Tid. Jeg erindrer til Exempel Capitain Saabyes Henvendelse til Værtinden, idet han traadte ind til Aftensbordet, hvor hun gemytlig sad, ene Dame mellem alle Officererne: Liebe Doris! Du altes bemoostes Haus meiner Freundschaft! Ich habe eben eine schöne Schäferstunde gehabt. Scharffenberg sagde mig engang, at Doris, da hun havde spurgt ham, om han var gift, og han havde svaret benægtende, yttrede: Ich kann es wohl begreifen, die selbe Chausse zu passieren und verpassen kann annoyant [?] werden. Doris sagde mig dennegang eller maaske en anden Gang, da jeg besøgte hende, om Peder Hjort, der netop var reist: Der Mann weiss ängstlich viel.²⁸

Jagtretten paa den saakaldte Vildtbane og paa Frederiksgave og Flensstofte Godser. Paa denne gav han Afkald ved det i Afskrift (til Optagelse i Bilag) vedlagte Rescript af 1ste December 1850.²⁸ Det er contrasigneret af Grev Sponneck, men jeg skulde drage meget i Tvivl, at han var første Ophavsmand dertil. Der begyndte vistnok allerede nu at gjøre sig en Indflydelse gjældende paa Kongen i bondevenlig Retning. Dens Vei gik dengang gennem Berling. Dens Kilde var Balthazar Christensen. Denne havde ikke alene ved denne Forbindelse med B[erling] en Indflydelse gennem Kongemagten, men hans derangerede Finantser havde ogsaa en ikke ubetydelig Hjælp fra Civillisten. Paa den anden Side havde Kongen og det Kongelige Trediegangsgiftermaal en Støtte i det bondevenlige Parti. Da Berling i 1859 havde maattet flygte, udøvedes Indflydelsen og vedligeholdtes Forbindelsen gennem Etatsraad Klemp, som da blev Bestyrer af Civillisten, og som bekvemt nok boede paa Godthaabs Veien ved Siden af B. Christensen. Fædrelandet havde forøvrigt Ret, naar det i sin Artikel af 6te December [1850] udtaler sin Paaskjønnelse af Rescriptets Indhold, fordi „det ikke blot giver et Exempel, der hverken bør eller kan [for]blive uden god Virkning paa de høiere Samfundsklasser, men tillige fordi det netop er lagt for Dagen paa rette Tid og derved sandsynligvis vil give den fornødne Impuls, [til en billig] alle Parter tilfredsstillende Ordning af en Sag, der vel ikke hører til de største og vanskeligste af dem, der foreligge, men som dog heller ikke ganske er uden politisk Betydning, fordi den sætter ondt Blod i Mange.“²⁹

Blandt de Udkast til Landboreformer, som P. G. Bang som Indenrigsminister – fra hvilken Post han var aftraadt den 21de September 1850 og deri efterfulgt af den skikkelige M. H. Rosenørn – forelagde den paa hans Forslag under 9de Februar 1849 Allerhøist sammenkaldte store Landbocommission til at overveie Forslag til Reformer Landboforholdene vedkommende, var ogsaa et Forslag om Jagtrettens Udøvelse, efter hvilket denne skulde kunne afløses paa den kongelige Vildtbane, paa alt Arvefæste og Selveiergods, paa Jorder, hvor den var forbeholdt Andre end Grundeieren, og endelig paa uudsiftede Kjøbstadjorder og Fællig. Den nedsatte Commissions Flerhed, hvoriblandt Grev Knuth-Knuthenborg, forment i den afgivne Betænkning, at Afløsning af Jagtretten ikke

blot burde kunne finde Sted paa de anførte Jorder, men ogsaa paa de til et Gods hørende Fæstejorder i deres Helhed, naar en Trediedel af Fæsterne forlangte saadant; hvorimod Majoriteten ikke troede at turde anbefale, at enhver Bruger af Jord maatte kunne udøve Jagtret paa samme tilligemed Eieren for at beskytte Jordens Producter. M. H. Rosenørn holdt sig i det Væsentlige til Bangs Forslag, uden forsaavidt han ogsaa af delicate Hensyn havde undtaget den største Del af den kgl. Vildtbane fra Afløsning og var ikke gaaet ind paa den af Landbocommissionens Flerhed foreslaaede Afløsning for Fæstegods. Landstinget, som Sagen først blev forelagt, gik imidlertid med sin Pluralitet i den liberalere Retning. Men hvad sker? Ved anden Læsning reiser Premierminister Grev Moltke sig (han havde formedelst Sygdom ikke været ved første Møde) og erklærer sig ikke blot meget bestemt og personlig bevæget imod Majoritetens Indstilling, men antyder endog i sit Foredrag, at han, „naar der blev foreslaaet et saa betydeligt Brud paa Eiendomsretten, som Udvalgets Majoritets Forslag gaar ud paa, meget vilde tage i Betænkning at anbefale Hans Majestæt Sanctionen af den Lov, som saa[ledes] maatte udkomme.“³⁰ Det ses nu, hvorfor Fædrelandet og med dem dets Parti lagde saa megen Vægt paa Kongens Rescript af 1ste December, der i saa høi Grad maatte lette Grev Moltke at trække sig tilbage fra disse Udtalelser af en vistnok øieblikkelig opirret Stemning.³¹

Foruden denne lille Episode skal jeg endnu nævne fra 1850 det Kongelige Rescript af 12te October til Civillistens Generalkasserer:

Vi ville af særdeles Kongelig Naade og til muligst Lettelse til sin Tid for Statskassen, at de heri anmeldte og specificerede Obligationer og Capitaler til paalydende Beløb af to hundrede og tre Tusinde, tre Hundrede og fire og tredsindstve Rigsbankdaler 92 Sk. og de deri ligeledes specificerede Eiendomme, under de i Indstillingen nævnte nærmere Betingelser, skulle danne et Fond til, saavidt det dertil kan tilstrække, at sikkre de i Indstillingen ommeldte Obligationer samt Pensioner og øvrige annua, der forstørstedelen tidligere have paahevilet Particulairkassen, og bifalde Vi, næst at tilkjendegive Dig dette, forøvrigt Dine heri fremsatte allerunderdanigste Indstillinger, samt paalægge Dig at foranstalte det i Overensstemmelse hermed Fornødne.

Den nyere Particulairkasse var af Frederik den Sjette oprettet paa Basis af, hvad der indflød i hans Kasse som den commanderende Generals Andel i Prisepengene i Krigsaarene 1807–14. Han havde derpaa anvist forskjellig privatissime Udgifter, saaledes t. Ex. de 5–6000 Rdl. aarlig til Demoiselle Seyffarth i Wien.³² Kong Christian VIII havde erklæret Particulairkassen for den souveraine Konges Eiendom – Frederik VI havde dog vistnok ikke tænkt sig det saaledes – han anviste ogsaa privatissima derpaa. Frederik VII arvede den, lod sig dog bevæge til af denne at lade indeholde Faderens Underbalance paa Hofkassen med fl. dsl., udtog de realisable Værdipapirer, hvilke han formentlig strax har givet Louise Danner, og anviste nu paa Berlings Indstilling de usikre eller i hvert Fald ikke realisable til Dækning af sin Faders og Kong Frederiks Privatissima m. m. Hans Majestæt blev dog ved selv at afholde Aarsudgifterne, medens Renter og andre Indtægter lagdes til denne saakaldte synkende Fonds Capital. Da det skulde ske, at Kongen herefter levede endnu i 14 Aar, naaede denne virkelig en Størrelse, at der i 1864 noget nær blev Tilstrækkeligt til Dækning af de paahvilende Krav.

Jeg skal, forinden jeg forlader dette Aar, nævne, at jeg den 2den Mai 1850 havde Bryllup med Malvine Hoskiær, min nuværende Kone, der derefter har gjengivet mig et kjærligt Hjem og været mine Børn af første Ægteskab den ømmeste Moder.³³

[190] I Henhold til et i det danske Ultimatum, der var oversendt til Berlin forinden Afslutningen af Freden af 2den Juli 1850, givet Løfte indeholdt den derefter udstedte Kongelige Bekjendtgjørelse af 14de Juli – foruden Tilsagn om, at i Hertugdømmet Slesvig saavel det tydske som det danske Sprog skulde erholde de forønskede Garantier, og om at dette Hertugdømme ikke skulde blive indlemmet i Danmark – følgende Udtalelse af „den landsfaderlige Villie“: „Saafremt Ingen fra Hertugdømmet Holsten udgaaende Fjendtligheder hindre Os deri, ville Vi uden Ophold sammenkalde [ansete] Mænd fra Hertugdømmet Slesvig, Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Holsten for at høre deres Mening angaaende Ordningen af Hertugdømmet Slesvigs Forhold til Kongeriget Danmark paa den ene og til Hertugdømmet Holsten paa den anden Side. De for Hertugdømmet Slesvig tilkaldte Mænd skulde i Antal overgaa paa den ene Side dem fra Danmark, paa den anden Side dem fra Holsten, men for Kongeriget og det sidstnævnte Hertugdømme skal et lige Antal Mænd tilkaldes.“¹

Det var i Overensstemmelse hermed, at Ministeriet („under Raadslagning med Udlandets Diplomater“ siger J. A. Hansen)² toge under Overveielse at give en Forfatning for det hele danske Monarchie, og [at] Finantsministeren Grev Sponneck sendtes i Begyndelsen af Aaret 1851 til Berlin og Wien for at forelægge de tvende tydske Stormagter de Betragtninger, som i den Henseende havde gjort sig gjældende, og de Resultater man var kommen til . . . Han kom alt tilbage igjen i Midten af Februar, han havde fundet velvillig Modtagelse, man havde hørt opmærksom paa ham, han fik endogsaa rosende Omtale for „la sagesse de ses vues“. Senere viste det sig dog, at man aldeles ikke ansaa sig bundet – man havde slet ikke indladt sig paa at undersøge eller bedømme det, som Noget der skulde være Tale om endelig at gennemføre . . .

Dette Udkast viser jo aabenbart en Overgang til Helstaten – og dog havde det nationale Partis tvende Tillidsmænd i Ministeriet Madvig og Clausen stemt derfor: Vistnok ikke, fordi de ansaa det for det ønskeligste, men fordi de maatte antage, at det var det

yderste, som kunde opnaas. Wegener har vistnok fuldkommen Ret, naar han med Hensyn til hin Periode i sit Mindeskrift over Kong Frederik den Syvende siger: „Kongen selv mægtede næppe ganske at gennemskue Forholdene.“³ For ham stod det saa høitidelig udtalte: „Det skal ei ske“ vistnok under dette saakaldte Notabelprojekt fuldkommen urystet, om han i det Hele taget nogensinde har tænkt sig noget bestemt ved dette „Det skal ei ske“. Naar Wegener ytrer, at de hyppige Forhandlinger med Udlandet aabnede tillige Adgang for fremmed Paavirkning og styrkede den antinationale ogsaa i Kongens nærmere Kreds repræsenterede Opposition mod de af Ministeriets Medlemmer, der holdt fast ved den fri Forfatning og den engeste Forbindelse med Slesvig, som Danmarks Fjender hjemme og ude allerede nu tydelig undergravede, samt tilføier, at der gik en hemmelig efterhaanden stigende Strøm mod den liberale og nationale Retning, saa er dette ikke hel Sandhed.⁴ De bedste Mænd bøiede sig for en Nødvendighed (Wegener omtaler slet ikke Clausens og Madvigs Stilling paa den Tid). Vistnok talte Geheimeraad Scheele, der omtrent paa den Tid udgav sine „Fragmente“ og senere var den saakaldte Storkorscorrespondent (Artiklerne vare mærkede med en Stjerne) til Hamborger-Correspondent⁵ i Kongens Kreds, hvor han alt da hyppig kom, dog uden endnu dengang at være traadt i nærmere personlig Forhold til Grevinde Danner, om Umuligheden af at gennemføre Eidergrænsen vel endogsaa i den modificerede Sponeckske Form, vistnok var Bluhme ogsaa gennemtrængt af Tvivl om Muligheden af Slesvigs nøiere Tilknytning til Danmark; men dels var Kongens Øre kun momentalt deres, og Bluhme fjernedes jo endog, som vi skulle se, ganske i Begyndelsen af 1851⁶; dels vare Indtrykkene af det Hørte saa flygtigt, at det saa at sige intet betød. Berling og hans Veninde talte, som de hørte Tscherning og Balthazar tale, og dem havde Kongen om sig Morgen, Dag og Aften. Jeg tror gjerne, at Geheimeraad Schele, Overhofmarskal Levetzau, General Schøller, Kammerherre Fensmark, senere Conferentsraad Dumreicher kunne have understøttet Kongen i Anskuelse forskjellige fra de, der gjaldt i Martsdagene 1848 i Kjøbenhavn, og som jeg alt har anført egentlig var Kongen selv de aller-

ubehageligste, og jeg vil gjerne tro, at Hans Majestæt, naar han havde talt med en eller anden af disse sine jevnligere Omgivelser kan have ladet Ord falde, som Wegener siger, om den altfor stærke Rav-Danskhed, om den Behagelighed at have et helt lille Rige, om Tydskernes tilbagevendende Loialitet, der var lige saa fast som de Danskes Troskab⁷, men jeg vedbliver, at dette betød i og for sig aldeles Intet, det næste Øieblik kunde Louise lade ham sige det stik Modsatte, og Udsigten til et Hurra fra de ham ellers vistnok saa forhadte Kjøbenhavnerne lod ham ogsaa tale helt anderledes, ja lod ham stige op til en vis Pathos i Retning „Det skal ei ske“. Jeg for mit Vedkommende kom vel ogsaa til Kongen imellem istedetfor Bluhme, der ofte var syg, men jeg vedblev at være af min Anskuelse fra 1848, som jeg havde reduceret til den korte Formel „hellere det halve Slesvig helt end det hele Slesvig halvt“. Min Ven og Velynder Geheimeraad Hall vil paa den anden Side kunne bevidne, at jeg aldrig delte hans sangvinske Forhaabninger om, hvad han kunde sætte igjennem; skjønt jeg ikke skal nægte, at jeg en kort Tid begyndte at tro paa, at han dog havde ved sin Seighed sat Noget igjennem, hvilket han jo vel ogsaa havde gjort, saafremt Forholdene havde stillet sig heldigere. Jeg dadlede stedse for ham den slesvigske Administration navnlig i sproglig Retning, at [161] man lod Religionen gaa i Tjeneste hos Sprogsagen, at man lod den flensborgske Clique udøve en saa stor Indflydelse, at man ikke i Virkeligheden gennemførte Sprogernes Ligeberettigelse, hvorved man bedst havde fremmet Danskheden. Jeg anbefalede ham stedse Kammerherre Johannsen som Minister. Da han henimod Trængslens Dage 1863 begyndte at tale til mig om, at jeg selv skulde være slesvigsks Minister, hvilket han vel antog for en mindre Concession end at gaa over til Johannsen, laa vel ogsaa deri en Indrømmelse til de Sætninger, jeg havde fremhævet, skjønt jeg dog vel fornemlig skyldte min Mangel paa politisk Fremtræden under al den Lidenskabelighed, som Tiden avlede, denne Tanke. Jeg beder tilgive denne Digression, som jeg kun tilsteder mig at give Plads, idet jeg forøvrigt ikke tænker atter i Fremtiden at komme tilbage herpaa.⁸

Udkastet, saaledes som det foran er anført, blev bekjendt for

Rigsdagens Medlemmer kort efter Sponnecks Tilbagekomst – dog under Tausheds Forpligtelse overfor Udenverdenen. Det var dengang, at Grundtvig stillede følgende Forespørgsel:

„Antager Ministeriet at have eller ikke have fuld Ansvarlighed for alle Regjeringshandlinger i og angaaende Slesvig eller Sønder-Jylland, som ikke blot efter Grundloven maa regnes til „Danmarks Rige“, men som Riget i hele 3 Aar har gjort store Opoffrelser for og som endelig Danehæren(!) ved og efter Idsted[-Slaget] har med Vaaben indtaget og forsvaret?“

Ministeriet forlangte denne Forespørgsel foretaget i et hemmeligt Møde, der afholdtes d. 22de Marts.⁹ Ministrene Sponneck, Clausen og Madvig forsvarede den paatænkte i Planen indeholdte Ordning, vel ingenlunde som stemmende med deres Ønsker eller deres Overbevisning, men som den, der var fremgaaet af en ydre Nødvendighed. De lagde derhos særdeles Vægt paa, at Udkastet kun var Basis for Forhandlinger, hvorigjennem man kunde komme til noget Bedre, naar Tillidsmændene tilraadete Saadant. Disse Forklaringer fra de 3 ansete Ministres Side gav dog ogsaa Repræsentationen den Overbevisning, at der fra dens Side intet Andet var at gjøre end fremdeles at overlade Sagen i Regjeringens Hænder, da en Indgriben kunde let vise sig farlig. Grundtvig kunne dog ikke modstaa sin Lyst til at sige Skjælde-Vittigheder 2 Dage efter i det offentlige Møde, idet han henkastede den Sætning, „at Ministeriet stod paa Nippet til at opofre Slesvig for at faa Lov til at gribe feil af Holsten, stod paa Nippet til at offere Danmarks Ret, Ære og Frihed for at skaffe Kongen en tom Titel af Hertug i Holsten.“¹⁰ Monrad, hvis motiverede Dagsorden indeholdende en vis Misbilligelse af Ministeriets Forholdsregler i det hemmelige Møde, havde maattet tages tilbage, kunde heller ikke bare sig for den Udtalelse, „at man seiersglad for fulde Seil var styret ind i et Farvand, hvor der fandtes mange blinde Skiær.“¹¹ Sponneck svarede Grundtvig, at Ministeriet vidste godt at hævde Danmarks Ret, Interesse og Ære; saalænge det var i Besiddelse af Majoritetens Tillid, skulde det vide rolig at betræde sin Vei og overse slige Yttringer. Til Monriad lød Svaret: „Ministeriet tror fuldtvel at kjende Farerne og fuldtvel at kjende de Skjær, mellem hvilke Statsskibet seiler, og Ministeriet tiltror sig sikker Haand til, saavel som nogen Anden, at føre Skibet

igjennem disse Skjær, hvis iøvrigt den Almægtige dertil vil give sin Velsignelse.“¹² Den 25de Marts sluttedes Rigsdagens 2den Session.

De „ansete med deres Medborgeres Tillid hædrede Mænd“, almindelig kaldet Notablerne, ligesom deres Forsamling Notabel-Forsamlingen, udnævntes d. 28de April: for Slesvig 9, nemlig Kjøbmand i Flensborg Casper Christiansen, Amtmand for Gottorp og Hütten Amter Davids, Godseier Hagemann, Agent Jensen, Gaardeier Krüger, Dr. Manicus, Etatsraad Paulsen, Etatsraad Prehn, Gaardeier L. Skau. 6 for Kongeriget: Major Andræ, Høiesterets-assessor Bruun, Overauditeur Hall, Professor Krieger, Generalauditeur Scheel, Stiftamtmand Grev Sponneck; 6 for Holsten: Grev Baudissin-Borstel, Administrator A. Moltke, Amtmand Grev Rantzau, Kjøbmand Reincke, Gaardeier Scharmer, Overappellationsretsraad Wiese.

Til Commissarius udnævnte Kongen paa Grev Sponnecks – i dette Tilfælde vistnok meget uheldige – Forslag Ministeren ved det østerrigske Hof Grev Bille-Brahe. Sponneck havde ved dette Valg vel særlig for Øie, at Bille-Brahe var i Wien kjendt som en hæderlig Mand, der ikke henhørte til det dengang saa vidt og bredt udskregne danske Democrati. Men Bille-Brahe kjendte paa den anden Side for lidt til Danmark og de Forhold, som vare eiendommelige for Slesvig – de slesvigske Eiendommeligheder som de ogsaa senere kaldtes. Han vilde vistnok i modsat Fald ikke have begyndt med at antyde, at Notablernes Betænkning vilde blive forelagt Provindsialstænderne i Slesvig og Holsten – hvortil han desuden vistnok manglede Instrux eller i hvert Fald tilstrækkelig Instrux. Fædrelandet beklagede hans Ansættelse og mente, at enten Sponneck eller Tillisch burde have overtaget Stillingen som Commissair.¹³ Bladet gav dog Bille-Brahe det Vidnesbyrd, at det ikke vidste noget Ondt om ham. Forsamlingen sammentraadte i Flensborg d. 14de Mai. Den afgav sin Betænkning den 16de Juli. De kongerigske Medlemmer havde deri tilligemed de 5 slesvigske Medlemmer i det Væsentlige sluttet sig til Forslaget; Prehn havde et eget mere afvigende Votum (han vilde have Fællesanliggenderne overdraget til et Rigsraad bestaaende af Udsendinge fra Rigsdagen og fra Landdagene, 7 fra Kongeriget og 7 fra Hertugdømmerne).

De holstenske Medlemmer havde derimod alle erklæret sig imod Forslaget og opstillet Fordringen om Hertugdømmernes Selvstændighed og indbyrdes Forbindelse, og forøvrigt skulde Tilstanden den 1ste Januar 1848 lægges til Grund. Skulde ved Arvefølgens Ordning og Stormagternes Villie Monarchiet have et constitutionelt Centralorgan for samtlige til Monarchiet hørende Lande, saa var dette efter deres Mening kun mulig under den løsere Form af et Føderativmonarchi. I Henhold hertil skulle alle Monarchiets Dele have Fyrste, Arvefølge, diplomatisk og consular Repræsentation fælles. Flaget ogsaa fælles, men med de enkelte Landsdeles Mærker; Holsten og Lauenborg forblive Dele af det tyske Forbund; Slesvig beholde sin hidtil havde Selvstændighed; de 3 Hertugdømmers særegne Stilling sikkres ved Landdage, der hver for sig i Forening med Landsherren havde besluttende Myndighed i deres indre Anliggender. Den indre Ordning, navnlig af deres særegne Forfatningsbestemmelser, skulde nærmere fastsættes efter væsentlig overensstemmende Grundsætninger; Slesvig og Holsten skulde beholde deres Fællesskab i Administration og Retspleien, overensstemmende hermed skulde begge Hertugdømmer have den højeste Repræsentation hos Landsherren tilfælles ligesom de øverste Embedsmænd i Forvaltning og Justits; kun Indfødte i de nævnte Landsdele skulde kunne ansættes ved Forvaltning og Retspleien; for Als, Ærø og Tørningelehn skulde det bestaaende Forhold med Hensyn til Kirke og Undervisningsvæsen vedblive; begge Nationaliteter i Slesvig lige Rettigheder, hvad angik Kirke- og Skolesproget. Tilstanden 1ste Januar 1848 lægges tilgrund; hvert Hertugdømme skulde deltage i Udgifterne til Monarchiets Fællesanliggender efter et nærmere bestemmende Kvotaforhold; een Gang for alle skulde ved Overenskomst fastsættes et vist Beløb for enhver Gren af disse Udgifter, som det Mindste Hertugdømmerne skulde aarlig tilveiebringe, til Udredelse af et større Bidrag var Samtykke af ethvert Hertugdømmes Landdag nødvendig; et muligst ensartet Told-, Post-, Mynt-, Handels- og Skibsfartssystem forbeholdtes Overenskomst mellem samtlige Landsrepræsentationer under Landsherrens Mægling og Tilslutning; for Slesvig og Holsten skulde i denne Henseende [192] Tilstanden fra 1ste Januar 1848 lægges til Grund; Monarchiets samlede Hær skulde staa under

samme Krigsherre og samme øverste Ledelse, hvilken sidste var i Henseende til de enkelte Hærafdelinger ansvarlig for den danske Rigsdag og for Hertugdømmernes Landdage; de holstenske og lauenborgske Tropper skulde udgjøre det tyske Forbundscontingent, i hvilket kun Tydskere kunde indsættes, og for hvilkes militaire Uddannelse de nødvendige Foranstaltninger maatte træffes i Holsten; ligeledes skulde Tropperne i Slesvig danne en særegen Afdeling, for hvilken de nødvendige Bestemmelser nærmere vare at fastsætte til Sikkring for begge Nationaliteter med Hensyn til Tjenesten og de almindelige Garnisonssteder i Fredstid, Bekostningen ved enhver af disse Hærafdelinger skulde bæres af den Landsdel, hvortil de hørte. Holstens Deltagelse i den danske Flaade forbeholdtes nærmere Overveielse med det tyske Forbund; hvorvidt Statsgjælden og Statsactiverne skulde vedblive at være fælles eller deles og da paa hvilken Maade forbeholdtes en nærmere Overveielse. Denne Plan skulde forelægges de forskjellige Landsdeles Stænderforsamlinger til Prøvelse.

Saaledes vovede Repræsentanter for det Land, der havde gjort Oprør mod sin retmæssige Konge og igjennem tre Felttog vare overvundne, at udtale sig – ikke meget forskjellig herfra havde knap et Aar forinden den preussiske Hr. v. Usedom¹⁴ udtalt sig ligeoverfor de danske Underhandlere – ad den Vei Fredspræliminairerne af Juli 1849 anviste var der derefter, i hvert Fald efter den danske Opfattelse, ikke meget at haabe uden en ny Krig; Eiderprogrammet var jo endnu vanskeligere at gennemføre. Delingen af Slesvig havde man desværre forlængst opgivet, om det endog synes fra tysk Side endnu at være holdt ilive ved Demarkationslinien af August 1849. Helstaten havde alt fra først af havt sine Forkjæmpere, den skinnede jo ogsaa igjennem Notabelprojectet, Udlandets Magter vare enten stemte derfor eller saa det i hvert Fald gjerne gennemført, forsaa vidt det kunne bringe Freden.¹⁵

Den danske Regjering havde imidlertid i Henhold til Fredstractaten af 2den Juli dens § 4 meddelt de tyske Stormagter sine Hensigter med Hensyn til Ordningen af Hertugdømmernes Forhold og det i Overensstemmelse med, hvad Grev Sponneck alt havde gjort foreløbig Meddelelse om, og som det synes havde troet

at have vundet Bifald for. Østerrigs og Preussens Tropper stode imidlertid, som vi have set, nu i Holsten, og det var indlysende, at de ikke vilde forlade Landet, forinden en Enighed var naaet med den danske Regjering. Den „sagesse des vues“, som var bleven Sponnecks Ros fra det wienske Cabinet gik i hvert Fald paa det Almindelige, og man ansaa sig aldeles ikke bunden ved Specialiteterne. Helstatstanken laa Østerrig nærmest, da den selv var i Begreb med at ordne sig efter denne, og det er let begribeligt, at man paa den Maade ogsaa fra vor Side maatte komme hen derimod. Den indeholdtes jo tildels alt i Notabelprojectet, hvilket havde endog fundet varme Talsmænd blandt de forhenværende Eiderdanske og hos Kongen ikke ansaas stridende med „Det skal ei ske“. Men i Forbindelse med disse Spørgsmaal stod nu ogsaa Successionssagen, hvis Afgjørelse ikke alene var af største Vigtighed for Statens fremtidige Bestaaen som et Hele, men som ogsaa naar den endelig var afsluttet vilde yde en væsentlig Støtte til de øvrige Spørgsmaals heldige Besvarelse for Danmark. Storhertugen af Oldenborgs slesvig-holstenske Planer havde vist Umuligheden af at løse dette Spørgsmaal ad den hidtil forsøgte Vei, hans Tilslutning til Gotha Partiet i Tydskland havde derhos, som tidligere omtalt, fjernet Keiseren af Rusland fra ham. Opmærksomheden var alt forlængst henvendt paa Prinds Christian af Glücksborg. Vi have jo i hvert Fald set, at Wegener alt i Christian den Ottendes Dage havde haft en Fremtidstanke for ham og hans Søn; Landgrevinde Charlotte udtalte sig jo med ganske bestemt Forventning i denne Henseende for Dankwarth, og det tør vel deraf sluttes, at blandt de Alternativer, der havde været forelagte Keiser Nicolaus, det glücksborgske Huses Linie paa Amalienborg havde været en af disse. Cultusminister Madvig synes at have offret denne Sag en særdeles Interesse, og han opnaaede ogsaa ad denne Vei en personlig Stilling til Prinds Christians Hus, som først i de senere Aar atter har tabt sig. Man tør vel antage, at Grev Carl Moltke paa sin Reise til Wien og Berlin ogsaa har bragt dette Spørgsmaal paa Bane. Nu prøvede Kongen „atter at vinde det russiske Hof for en Afgjørelse paa Grundvold af Kongelovens Arvefølge til Fordel for sin Faders Søsterdatter, Prindsesse Louise, hendes Gemal og deres Efterkommere“. (Wegeners Mindeskrift [s. 66], i dette yttres

ogsaa, at Regjeringen alt d. 15de Juli 1850 lod udarbeide en Memoire om Vigtigheden af den gamle Arvefølgelovs Opretholdelse ogsaa i det nye danske Dynasti).¹⁶ Da de foreløbige Aftaler for samme vare trufne, skrev Kong Frederik selv 2den April 1851 i denne Anledning egenhændigt til Keiser Nicolaus. Geheimeraad Baron Pechlin var Overbringeren af Brevet (han indtraf igjen i Kjøbenhavn d. 21de Mai, hvor man da ogsaa var underrettet om hans Sendelses Anledning). Dette Brev havde de vigtigste Følger. Keiseren bifaldt d. 21de April Forslaget og lovede at understøtte det. Men der skete samtidig et Omslag i det russiske Cabinets Stemning for Danmark. Tillischs Administration i Slesvig havde vakt Misnøie, jeg kommer senere tilbage derpaa, selv vor Regjerings Sammensætning og vor Repræsentations bondevenlige Bestanddele blev skildret paa en ingenlunde fordelagtig Maade, Meddelelserne om Hoffet, om det skandaleuse Forhold med Berling, der vedblev at være Kongens og Gemalindens daglige Omgang – tillige Grevindens natlige mente man – naaede ogsaa Ruslands Keiser. Da Ministeriet ikke i hvert Fald nu syntes at kunne faa Sagen om Arvefølgen eller i det Hele taget Sagen om Ordningen af vore Forhold, til at rykke videre frem ad den sædvanlige diplomatiske Vei, medens de østerrigske Tropper vedbleve at staa ved Eideren og spærrede Kongen Veien til Elben, besluttede den at sende en med Forholdene velbekjendt Mand, som tillige var fuldkommen indviet i Regjeringens Politik, til Keiser Nicolaus for ved mundtlig Samtale at oplyse ham om Sagernes rette Sammenhæng. Heri bestyrkedes Ministeriet yderligere ved den Omstændighed, at man vidste, at Keiseren reiste til Warschau, og det var bekjendt, at Kongen af Preussen og hans Premierminister Manteuffel vilde indfinde sig sammesteds for at træffe sammen der, ikke alene med Keiseren, men ogsaa med Rigskantsleren Nesselrode og den russiske Gesandt i Wien Meyendorff og muligen ogsaa med den østerrigske Premierminister Schwarzenberg. (Denne kom dog ikke). Det var at forudse, at den danske Sag vilde blive en af Gjenstandene for de Forhandlinger, der vilde finde Sted, og Vigtigheden af, at de danske Interesser der repræsenteredes, var derfor indlysende. Statsraadet fandt, at Underhandleren fra Berlin i 1850 [193] nu siden August 1850 Udenrigsminister Kammerherre H. C. Reedtz, der havde er-

hvervet sig Navn blandt Tydskerne af „der alte schlaue Fuchs“, skjønt han hverken var gammel, ei heller i særlig Grad snu, men en rigtig skikkelig Mand, velinstrueret i sit eget Fag, i Astronomi og andre Humaniora fremfor nogen Andre forenede de Egen-skaber, der udfordredes til denne vigtige Sendelse. Han gjorde sig imidlertid for sit eget Vedkommende intet Haab om et gunstigt Udfald, dertil kjendte han for nøie de tydske Forhold, og det var kun ifølge Statsraadets eenstemmige Begjæring til ham, at han begav sig til Warschau.¹⁷ Reedtz havde sin første Audients for Keiseren d. 3die Juni; hvorefter han forhandlede med Nesselrode og Meyendorff. Under 10de Juni kunde han alt indsende Beretning til Conseilspræsidenten. Herefter havde Arvefølgen især taget Diplomaterne i Beslag under Forhandlingerne; thi heri mødtes det russiske og det danske Cabinet ret snart at se denne Sag tilende-bragt. Om forskjellige Puncter herskede der vel Uklarhed hos det russiske Cabinet; man mente saaledes, at der retlig kunde tilkomme de sønderborgske Agnater Arverettigheder og fremtidig Godtgørelse for Afkald paa samme. Kammerherre Reedtz saa sig imidlertid fuldkommen istand til at afsløre, hvor grundløse de Argumenter vare, hvilke man havde anført for at godtgjøre de sønderborgske Prindsers og navnlig Augustenborgernes formentlige Arvefølgeret: nemlig at denne paagaende[?] Sidelinie havde førend det tydske Riges Opløsning afstaaet sine Lehnbesiddelser og dertil knyttede Rettigheder i Holsten til det danske Kongehus, og derpaa ophørt med at søge den Simultan-Forlehning, hvorpaa i denne Sidelinie al Successionsret til det forrige Lehnshertugdømme Holsten uimodsigeligt beroede som en udtrykkelig udtalt og aner-kjendt Betingelse: ikke at tale om, hvad de augustenborgske Prind-ser have kunnet tabe ved Indgaaelse af ulige Ægteskaber, og hvad de i den seneste Tid havde forspildt ved Høiforræderi mod den retmæssige Souverain. Reedtz's mundtlige Forklaringer fandt Indgang hos Cantsleren, og han begjærede en ganske kort skriftlig Gjengivelse af den Maade, hvorpaa man fra det danske Hofs Side opfattede disse Spørgsmaal. Denne meddeltes ham, og den føl-gende Dag sagde han til Reedtz, at Keiseren og han nu fuldkommen forstode Sagen og billigede Danmarks Opfattelse af samme, nemlig at Arvefølgespørgsmaalet kun kunde løses derved, at de Paagjæl-

dende, Prinds Christian og hans Gemalinde, ved de andre nærmere staaende Arveberettigedes Renunciationer bleve de Nærmeste, Prindsessen til den ene og langt overveiende Del af Monarchiet og Prindsen til den anden, og at de eller rettere deres Descendenter da forenede de fornødne retlige Adkomster til hele Monarchiets Throne. Imidlertid, tilføiede Cantsleren, ønskede Keiseren, at Ulemperne ved en mulig Mindreaarighed ikke tabtes af Sigte, og at han vilde foretrække den fremtidige Combination, som gav Prinds Christian mest Anseelse. Endelig tilføiede Nesselrode, at det efter hans Formening var hensigtsmæssigst for Sagens Fremme, at han i Forening med Reedtz vedtog en Protocol, hvori Resultaterne af deres Samtaler nedlagdes. Paa en fra Reedtz's Side fremsat Betænkelighed svarede han, at det blot handlede sig om, under Forbehold af Kongens og Keiserens Sanction at gjøre klart, hvad de erkjendte, at der nødvendiggen maatte ske. Et af den russiske Baron Sacken affattet Udkast med nogle af Reedtz foranledigede Smaaforandringer undertegnedes derpaa d. 5te Juni (24de Mai efter russisk Tidsregning) 1851 af Reedtz, Nesselrode og Meyendorff. Dette var den saakaldte Warschauer Protocol, ved hvilken Keiseren af Rusland næst at udtale, at det Maal, man har stillet sig for at bevare saavel Freden i Norden, som den indre Fred i det oldenborgske Hus, nemlig Opretholdelsen af det danske Monarchis Integritet, kun kan naas ved Hjælp af en Combination, som med Udelukkelse af Kvinderne kalder Mandsstammen alene til Arv i alle de Lande, som ere forenede under Kongen af Danmarks Scepter, erklærede sig beredt til at give Afkald paa de eventuelle Rettigheder, som maatte tilhøre ham, til Fordel for Prinds Christian af Glücksborg og hans mandlige Afkom. Protocollen indeholdt desuden nogle nærmere Bestemmelser, som vil kunne ses af de publicerede Actstykker betræffende Arvefølgesagen trykte som Manuscript for Rigsdagen Marts 1853.¹⁸

Ved Rescript af 5te Marts 1851 havde Kongen Selv, som det hed, overtaget Regjeringen af Hertugdømmet Slesvig og som en Følge deraf tilbagekaldt den Geheimeconferentsraad F. F. Tillisch d. 11te Juli 1850 tillagte Allerhøjeste Ordre om i Kongens Navn midlertidig at overtage som overordentlig Regjeringscommissair den civile Styrelse af dette Hertugdømme. Tillisch udnævntes

derhos under samme Dato til for Kongen alene ansvarlig Minister for Hertugdømmet Slesvig. Under samme Dato udnævnte Kongen ham til Ridder af Elefanten. Nogle Dage efter blev der givet den slesvigske Minister Sæde og Stemme i Statsraadet. Samtidig med, at Tillisch gjorde denne Forandring i sin Stilling, overtog han tillige sit Embede som Cabinetssecretair, fra hvilket Embedes midlertidige Bestyrelse Directeuren for Øresunds Toldkommer, Geheimeconferentsraad Bluhme traadte tilbage. 3 Uger efter overdroges imidlertid med Kongens Samtykke Cabinetssecretairforretningerne, men ikke Gagen til Statssecretair Lunding, der havde bibeholdt sin Gage og Benævnelse som Cabinetssecretair fra den Kronprindselige Tid. Justitsraad Julius Liebe, Expeditionssecretair i Statssecretariatet og Secretair hos Conseilspræsidenten constitueredes som Statssecretair. Tillisch havde et dobbelt Øiemed med sin Tiltrædelse til Cabinetssecretairposten, dels at træde i Gjennydelse af sin Gage og dels at fjerne Bluhme, der begyndte at brede sig vel meget i denne Stilling. Bluhme convenede heller ikke Kongen, dertil var han alt for manuducerende vidtløftig, altfor pathetisk. Berling og Grevinden havde derhos ogsaa en vis Mistillid til Bluhme, og det viste sig ogsaa senere, at Bluhme virkelig omgikkes med Ideen om at fjerne dem, skjønt han jo havde været med til at lette dem Indtrædelsen i Magten. Bluhme havde ogsaa vakt Frygt hos Berling derved, at [194] han havde bragt frem, at Conferentsraad Generaldecisor Wedel skulde gjøre Forslag til en bedre Ordning af Civilistens Kasse- og Regnskabsvæsen, hvilket Berling nok dog indsaa kunde trænge til Forbedringer. Wedel satte sig med stor Iver ind i det hele Regnskabsvæsen og paaviste, at der var store Underslæb i Kjøkkenoeconomien, men han foreslog tillige en Regnskabsorden, hvorefter Decisoren ved Civillisten, en Post han synes at have forbeholdt sig selv, blev mægtigere end Generalintendanten. Berling, som havde bidraget Sit til, at kalde Wedel til, blev høist forskrækket herover og vidste ikke, hvorledes han skulde komme fra det, især da Bluhme støttede Wedel. Glad var han derfor, da Bluhme fjernedes. Under 16de Marts 1851 rescriberede Kongen Conferentsraad Wedel, Kammerherre Berling og Justitsraad Trap saaledes:

Da Vi allernaadigst have bifaldet, at Ordningen af Vor Civil-

listes Bestyrelse skal ske efter de Hovedbestemmelser, som indeholdes i den hosfølgende af Conferentsraad Wedel udkastede Plan, dog saaledes, at Overbestyrelsen naturligvis, uden at have Myndighed til at forandre de instructive Bestemmelser, ogsaa skal føre umiddelbart Tilsyn med, at Bogholderne og Kassererne efterkommer deres Pligter, saa ville Vi allernaadigst have Conferentsraad Wedel, Kammerherre Berling og Justitsraad Trap tillagt Ordre til at sammentræde for snarest muligt at udarbejde de Instructioner og øvrige Udfærdigelser, som til Opfyldelsen af Vor Villie i denne Henseende ere fornødne, og derefter at indsende dem til Vor Allerhøieste Approbation og eventuelle Underskrift.

Det var en Uriaspost, jeg der havde faaet. Begge de kjæmpende Herrer vilde jo søge Støtte hos mig. Heldigvis laa d. 1ste April, da det nye Regnskabsaar skulde begynde, altfor nær til, at man kunde faa noget sat igang til den Tid. Ved Rescript af 31te Marts blev derfor den hele Wedelske Plan stillet i Bero og kom egentlig aldrig senere til Udførelse. Jeg fik, som det iblandt mine Bestallinger vedlagte Rescript udviser^{*)}, en udvidet Instrux som Revisor, og der skete en forandret Ordning af Kasserer- og Controlleurforretningerne; men desværre kom dette for silde. Begge Kassererne havde alt dengang Underbalancer, som ikke kunde dækkes, og de maatte fjernes fra deres Poster, medens der tillige resulterede store Tab for Civillistekassen af Overhofmarskal Levetzaus Administration, thi denne elegante og fortræffelige Mand var intet mindre end god Oeconom. Det var Skade, at der derved skulde gives Berling Palmer i Hænderne ligeoverfor Kongen, og at han, medens han legitimo titulo med Kongelige Underskrifter og atter Kongelige Underskrifter ja vel endog under fingerede Remonstrationer saa Tusinder og atter Tusinder flyde i sin egen Kasse, kunne han „mit Entrüstung“ give Beretning om de Uordener, der var skete før hans Tid, og som han ved sin (!) Dygtighed vidste at faa afskaffet.

Samtidig med, at Tillisch atter tiltraadte Cabinetssecretairposten, rescriberede Kongen Conferentsraad Dumreicher, forhenværende første Deputeret i det slesvig-holsten-lauenborgske Cancelli, en af de faa tyske Embedsmænd i Collegierne, som vare forblevne i

* Rescriptet gives i Anmærkningen.

deres Stillinger i Kjøbenhavn, en i alle Henseender hæderlig og loial Mand saaledes:

„Wir haben Uns Allerhöchst bewogen gefunden, Dir von heutigem Dato an und bis weiteres das Referat und die Expedition der an Uns eingehenden Unser Herzogthum Holstein betreffende Sachen zu übertragen.“

Dumreicher fik derved en Stilling, som paa en vis Maade var betydeligere end en slet og ret Secretairs, og jeg tror ogsaa, han havde en Opfattelse af, at der paalaa ham et særligt Ansvar ifølge denne. Fædrelandet var ogsaa af den Mening, at Dumreicher ikke kunde kaldes Cabinetssecretair for Holsten, men snarere maatte kaldes Statssecretair.¹⁹ De af ham forelagte Resolutioner bleve dog indførte i Cabinetssecretariatets Bøger. Forøvrigt bemærker Fædrelandet, at hvis Dumreicher igjen var „tagen i Brug“, maatte det være sket, forinden Tillisch kom hjem eller ogsaa imod hans Raad og Villie, „thi han har i Flensborg under Vaabenstilstands Regjeringen havt meer end tilstrækkelig Leilighed til at lære Conferentsraad Dumreichers politiske Farve at kjende og hans Paalidelighed at skatte, hvorfor han ogsaa øieblikkelig afskjedigede ham, da han alene overtog Slesvigs Regjering“. Jeg tror dog, at det ærede Blad i sin Antagelse om Tidspunktet for D[umreicher]s Ansættelse har feilet.

Ved at omtale disse Forhold, der saa nær berørte Kongen, kan jeg ikke unddrage mig fra at give en lille Episode fra hin Tid. Geheimeraad Tillisch havde indstillet, at 4 Damer i Flensborg til Minde og Anerkjendelse med Hensyn til deres Opoffrelser under Krigen navnlig mod Saarede tildeltes det Kongelige Navneciffer i Diamanter at bære i Dannebrogsgaard. Disse Damer vare Fru Agentinde Christiansen, i hvis Hus Tillisch havde boet, Fruerne A. Christiansen jun., Svigerdatter af Agenten, og W. Schmidt, født Christiansen samt Frøken Ingwersen. Hans Majestæt, der havde stor Sands for Decorationer, paalagde Tillisch, som mærkeligt nok gik ind derpaa, at lade gjøre et femte Navnechiffer – saa vidt jeg ved endogsaa paa den slesvigske Kasses Regning – til Hendes Naade Lehnsgravinde Danner.

Under 29de April rescriberede Hans Majestæt den høie Dame saaledes (i Lighed med Rescripterne til de 4 Flensborgske Damer):

Det har været Os kjært at bemærke, hvorledes De har bevaret en urokket Troskab mod Deres Konge og varm Hengivenhed for Fædrelandet.

Vel vidende, at De i Deres Egen Bevidsthed søger den bedste Løn for Deres ædle Færd, have Vi dog ikke kunnet nægte Os den Tilfredsstillelse at give Dem et Bevis paa, at ogsaa Deres Konge anerkjender og paaskjønner det trofaste Fædrelandssind, som De saa hæderligen har lagt for Dagen, og Vi oversende Dem derfor herved Vort Allerhøieste Navnechiffer for af Dem at bæres i Dannebrogordenens Ridderbaand som et Tegn paa Deres Konges særdeles Naade og Tilfredshed.

Vi forblive Dem med al Kongelig Naade huld og bevaagen.

Frederik R.

Denne Udfærdigelse er vistnok ligelydende med den, der tilhændekom de 4 Flensborgske Damer. Disse vilde vistnok have følt sig meget lidet smigrede ved dette Fællesskab.

Som alt tidligere omtalt var Oprørsregimentet i Holsten i Begyndelsen af Aaret opløst, efterat Østerrigerne havde besat Hertugdømmet. Nu vendte Tropperne tilbage, og i Midten af Februar kom alt 7de Bataillon, der havde deltaget i Frederiksstads Forsvar og blev modtaget med umaadelig Jubel; derefter kom flere Afdelinger. De skønne festlige Dage, der begyndte i Februar 1851, havde en varm Deltager i Kongen, „som mesterlig forstod personlig at træde frem for og tale til den menige Mand“, siger Wegener, og han har fuldkommen ret i denne Udtalelse.²⁰ Kongens Ord vare altid jevne, og han saa mild og velvillig ud. Han kunde godt opfatte det Eiendommelige i Momentet og vidste paa en overraskende Maade at finde Ordene til sin Opfattelse, om endog en og anden Vending viste, at han egentlig ikke hørte til, hvad man vilde kalde den dannede Klasse – i hvert Fald vilde saadanne Vendinger hos en Ikke-Konge modtage saadan Dom. Hans runde Figur bidrog ogsaa til at give ham en vis Gemytlighed i Fremtræden. Den lidt vraltende Gang, foraarsaget ved en vis Blødhed i Benene som Følge af en Disposition til Vandsyge, stemte paa en Maade med den skjægløse Kind og det bløde nedhængende Haar paa Hovedet og Hagen. Øiet var livligt og Profilen med den ret høie Pande og den

krummede Næse var skjønt, om den endog noget skjæmmedes ved den altfor korte Overmund, de smalle Læber og den lange Hage.

Med den tilbagevendende fredelige Tid kunde Kongen nu hengive sig til sin gamle Tilbøjelighed for Oldsagerne. Han fandt sig til en vis Grad tiltalt af sin Stilling som Præsident i det nordiske Oldskriftselskab; men da han i sin Ungdom slet ikke havde lært at kjende de gamle nordiske Odskrifter, hvis Bearbejdelse og Udgivelse var Selskabets egentlige Formaal, og da han desværre heller ikke, uagtet den Undervisning han i Fyn havde modtaget af Louise Rasmussen, „var tilbørlig hjemme i Fædrelandets egentlige Historie“ (Wegener), fik Selskabets Aarsmøder under hans personlige Præsidium efterhaanden en anden Retning, der mere tiltalte ham.²¹

[195] Da han saaledes den 15de Februar 1851 første Gang efter sin Tronbestigelse havde Oldskriftselskabet samlet hos sig paa Christiansborg var det ham en Fornøielse at meddele en udførlig Beretning om de af ham i de 2 afvigte Sommere foretagne Udgravninger af Asserbos og Søborgs Ruiner, hvorefter han opfordrede Selskabet til at søge, hvad der i gamle Skrifter maatte findes til deres Historie (Se Wegeners Beretning om Asserbo og Søborg i *Annaler for nordisk Oldkyndighed* 1851).²²

I den følgende Sommer 1851 fortsatte Kongen sine antiquariske Undersøgelser af gamle Borgpladser og valgte dennegang Grønholt Vold, der laa i Skoven mellem Frederiksborg og Fredensborg, og om hvilket det var godtgjort, at der paa denne havde ligget en Borg, hvorfra Kong Knud den Sjette har udstedt flere Breve.²³ Paa en vis Maade fandt Kongen sig skuffet i denne Undersøgelse, da det jo stedse kom ham an paa Massen af Fundene. Det viste sig nemlig ved Udgravningen, at der paa Borgpladsen ikke havde staaet nogen Stenbygning, Spor af en saadan var aldeles ikke tilstede. Det har altsaa været en Træbygning opført for Jagtens Skyld midt i de vidtstrakte Skove og til Sikkerhed omgivet af en Grav og Palisader. Men i en anden Henseende havde Kong Frederik, der under Krigsaarene havde gaaet med den krigerske Stemning, og nu da Freden var ivente ret fik Lyst til at exploitere hin Stemning, en stor Tilfredsstillelse af den Maade, hvorpaa han fik sit Leirliv indrettet: Alt var krigersk – jeg har selv besøgt denne

Leir, Skildvagter vare udstillede (Fodgardere der var vendt tilbage fra Felten paa Vagt og Graveri) Feltraab blev givet til hele Besætningen, der blev stillet i Kreds, Kokken og Kjøkkenkarlen inclusive; Reveille og Tappenstreg løde, Kongen selv laa i Telt, ligesaa Adjutanter og Mandskabet. Hendes Naade kom hver Dag for Taffel og blev til Aften. Høie „Klagen und Wonnen laut Bräutigam und laut Braut“ lød undertiden da fra Kongeteltet, at Udenverdenen kunde modtage Indtrykket af, at Kongen ogsaa var vældig i Amors Tjeneste; men dette viste vel kun, at Hendes Naade ogsaa som hendes Gemal eller vistnok mere end denne var „stor i Forstillelseskunsten“. Det er Forfatteren V. S., der i Dansk Maa-nedsskrift for 1865 hævder for Frederik VII, at han var „stor i Forstillelseskunsten“, hvortil føies, „at han tilfulde forstod det constitutionelle Kongedømmes Behageligheder og vilde bevare sin Popularitet, hvorfor han aldrig sluttede sig til en bestemt Politik, som til en personlig Politik, men valgte sine Venner af andre Hensyn, hvilket ikke forhindrede, at disse Venner ofte kom til at udøve en vis politisk Indflydelse.“²⁴ Det er til disse Yttringer om Frederik VII, at Fædrelandet for 5te April 1865 knytter disse Yttringer: Det Sidste er ganske sandt, men tilvisse ikke nyt; overraskende ny er derimod den Paastand, som ogsaa har brudt Hjernen paa adskillige af vore agtbare samtidige i Provindserne, at Frederik den Syvende var „stor i Forstillelseskunsten“, en moderne Udgave af Ludvig den Ellefte. Denne Høiesteretsdom tro vi ingenlunde Historien vil stadfæste. Vistnok har Frederik VII kunnet forstille sig; thi hvilken Konge, hvilken Mand, der leve i den store Verden kan ikke det [og maa ikke det]; det turde tværtimod have været sær-egget for ham, at han ikke kunde bevare den Mine, han gav sig ret længe. Den afdøde Konge havde nemlig efter sin Moder arvet en Omskiftelighed og Uro i Sindet, som speilede sig i hans Øie, og som fremkaldte bratte Overgange i hans Holdning og Adfærd, fra sand kongelig Værdighed til Jevnhed, stundom Plathed, fra godmodig Gemytlighed til spydig Malice og omvendt. En saaledes beskaffen Natur kan ikke være „stor i Forstillelseskunsten“; men det kan selv for den i Nærheden stillede Iagttager være vanskeligt at afgjøre, naar den mest er sig selv, eller hvilken Side af Charakteren, der er den overveiende.“ Fædrelandet har vistnok Ret i sin Betragt-

ningsmaade, men det vil dog af flere Yttringer i disse Erindringer fremgaa, at Kong Frederik selv tiltroede sig Adskilligt i Forstillelseskunsten: Karakterløs som han var, gik han jo tilvisse, naar han vilde forestille sig, ved den mindste givne Anledning fra den antagne Rolle og kun nogle særlige Glas dertil slog ham helt om, og det var navnlig da, naar han ikke netop tabte sig i „det Historiske“, at han let slog over i Malice – i sidstnævnte Henseende taler jeg af egen Erfaring, da Malicen saa tit gik ud over mig – maaske tildels ogsaa fordi jeg ikke altid viste Opmærksomhed nok for det Historiske. Forøvrigt sad Kongen næsten hele Dagen stille paa en Stol og saa paa Gravningen. Naar en Gjenstand fra Kong Knuds Dage blev funden, blev den bragt hen til ham, han saa paa den og faldt snart atter hen i denne slappe Tilstand – den samme hvori jeg saa mangen Gang har set ham paa de dagelange Fisketoure, jeg alt dengang blev tvungen til at deltage i. Thi Kongen elskede egentlig i høieste Grad ikke Lediggang, men Ledigsiddens, med Piben i Munden, af og til afbrudt ved en lille Historie eller en Spas, hvortil den ham i Leir, paa Jagt, paa Reiser og paa Fiskeri stedse ledsagende Anders Petersen gav jevnlig Stof.

Kongen var egentlig ikke fortællende ved disse Leiligheder, det skulde da være, efter at Portvinsflasken havde gaaet rundt nogle Gange. I Jagten tog Kongen egentlig heller ikke Del. For ham var jo paa den Tids Klapjagter, hvor Dyrene joges forbi med Hunde, indhegnet en Plads, nedenfor denne var foruden Kongen Livskytten og en Jæger af Forstetaten. Disse to Sidstnævnte passede egentlig Jagten, og Kongen sad sædvanligvis ned, han skal have været en god Skytte, og saa Sagen an, eller han stegte selv sin Bocuufsteg, til hvis Nydelse han lod komme en eller to af de andre Skytter. Det blev altid mærkeligt, ja i højeste Grad mærkeligt, hvorledes Kongen under denne Tilbøielighed til Ledigværen under denne Dage, ja Uger lange Tilbringningen af Tiden uden noget Indtryk, der kunde være vækkende, dog pludselig kunde tage sig sammen, pludselig kunde være istand til at samle sig baade til en rigtig Opfattelse af en Sag og til Gjengivelse af sine Tanker i Ord, der endog havde Udtryksformer, som henrev. Man maa næsten komme tilbage til, hvad Reverdil siger om Christian den Syvendes

første Regjeringsdage: „Il est imposible de debuter d'une maniere plus brillante. Les occasions d'éclat l'élevaient au dessus de lui meme et le rendaient meconnaisable.“²⁵

Efter Grønholt Gravningen var Kongen oftere i Kjøbenhavn i Anledning af den politiske Stilling, som nu fremstod til Udlandet, og hvilken herefter skal omtales. Han paatænkte alt tidlig en Reise til Bornholm med sin høitelskelige kjære Gemalinde, der skulde introduceres hos det danske Folk, efter at Introductionen i den store Verden var mislykket eller vist sig galt anlagt*.

Berling skulde naturligtvis ogsaa have sin Del af den offentlige Hylding, og han blev udnævnt til Reisemarskal. Man blev dog atter bange for denne Glorie, og Levetzau fik følgende Skrivelse, dateret 21de Mai: Vi ville allernaadigst have Dig tilkjendegivet, at det er Vor Allerhøieste Hensigt i næste Maaned at foretage en Reise til Bornholm, og da Vi antage, at det vil være Dig behageligt at befinde Dig i Vor Omgivelse paa Reisen til denne Vor Ø, eftersom det er Os bekjendt, at Du ikke tidligere har bereist den, er det Vor Villie, at Du, skjønt Vor Reisemarskal Kammerherre Berling selvfølgelig ledsager Os, fungerer som Marskalk paa bemeldte Reise. Vi ville derfor have Dig paalagt at sammentræde med fornævnte Vor Reisemarskal for at gjøre Os Forslag til Reisens Ordning samt derefter at foranstalte det videre Fornødne.

Først i August foregik Reisen, som yderligere var bleven udsat derved, at Kongen havde forvredet sin Fod. Taarnet paa Rytternægten [196] har bevaret Mindet om Reisen ved denne Indskrift.²⁶

Til Erindring om Hans Majestæt Kong Frederik den Syvendes Allerhøieste Nærværelse her paa Øen fra 9de til 16de August 1851

* Nogle Dage efter Formælingen kjørte Kongen med Grevinden ned til Sorgenfri for at præsentere denne for Enkedronning Caroline Amalie. De bleve modtagne, men der var ingen Cavaler i Forgemakket, en Laquai var anset nok til Tjenesten. Saaledes blev der fortalt. Kongen og Grevinden talte aldrig om dette Besøg. Det kunde naturligtvis have været Kongen muligt at danne en Kreds for Grevinden; men hun havde selv ikke ret Lyst til at omgaas virkelige Damer, og [han] forfulgte derhos ikke nogen ordentlig Plan og drømte i de første Aar om at indføre hende ved et coup de main, hvortil det baade bristede paa Veiledning og Mod, naar det kom til Stykket.

tilligemed høie Gemalinde reiste Bornholmerne Aar 1855 af under-saatlig Kjærlighed og Hengivenhed denne Bygning og gav den navnet Kongemindet.

Man maa dog ikke antage, at den høie Gemalindes Ommeldelse i denne Indskrift gik af uden Modstand. Havde Kongen ikke atter i 1856 gjort en Reise med sin Gemalinde til Bornholm, ved hvilken Leilighed Kongemindet blev indviet d. 9de Septbr. var det vel heller ikke sket. Det er nok nu ogsaa det eneste Mindesmærke i Danmark udenfor Grevindens egen Eiendom Jægerspris, hvor hun findes ommeldt; thi Støtten paa Allerup Bakker, der skulde minde om Kongens og Gemalindens Nærværelse der i 1852, er omstyrtet, og det Navn, der blev givet Høien, hvor den stod, „Dannerhøi“, kjendes vel næppe mere;²⁷ Navnetrækkene saavel paa Kaminen, hvorfra Frederiksborg Slots Brand udgik, som paa Springvandet i Gaarden findes ikke mere. Jeg erindrer ikke nøie, om den Sten Kong Frederik i Efterligning af Christian den Fjerde lod lægge paa Øen i Skovdammen ved Frederiksborg, foruden Kongens Navnetræk tillige havde Grevindens.²⁸ Kong Frederik havde vel i hvert Fald ikke vidst, at Stenen, som Christian den Fjerde lod lægge, minder om den Haan, hans Venstrehaands Gemalinde Kirstine Munk viste ham paa den Tid, hun skjænkede den tydske Greve sin Gunst. Han skulde da vel ikke have fremdraget saa nærliggende Sammenligninger med før og da. Paa Jægerspris Gavl ses det Dannerske Vaaben: en Lillie omgivet af Bier med en Løve og en Kund som Skjoldholdere og Devisen *Fidélité ma gloire*. Hvad betyder Lillien? hvad Bierne? Er Løven Hentydning til Kongen? hvad tyder da Hunden til? hvilken Troskab er her Tale om? Hendes Naade synes ikke at have været vel raadet, da hun valgte dette Vaaben. Kronen, der dækker Skjoldet, synes at være en Hertugindekrone. Kjøbet af Jægerspris skriver sig jo ogsaa fra den Tid, da Scheele støttede *sin* Stilling ved at nære disse Hertugindeideer endnu værre end de Marquiseideer Bournonville omtalte. Stakkels Mand, da han ikke kunde skaffe den nye Krone, maatte han give sin gamle Person.

Et Minde fra Bornholms Reisen haves dog endnu i et Legat paa 1000 Rdl., som Grevinde Danner stiftede i Anledning af en overhængende Fare, som truede Kongen ved, at Hestene for hans Vogn

bleve løbske ved Indkjørselen til Allinge den 9de August. Jægeren Christensen viste megen Aandsnærværelse ved at standse de vilde Heste og blev derfor udnævnt til Dannebrogsmænd paa Stedet.

Kongen var sin Fødselsdag i Kjøbenhavn og aabnede ved denne Tid ogsaa Rigsdagen. Derefter gik han til det kjære Frederiksborg, som han kun forlod for d. 28de October at bringe den gamle Enkedronning Marie sin Lykønskning til hendes 80 aarige Fødselsdag. Under denne Nærværelse i Kjøbenhavn har Kongen vistnok ogsaa modtaget Referatet om den politiske Stilling og de Forandringer, der viste sig mere og mere nødvendige; om hvilke der i det Efterfølgende vil blive gjentagende Leilighed til at tale. I Aarets sidste Dage var han angrebet af sin gamle Sygdom Bronchitis, saa at der endogsaa udstedtes Bulletiner.

Jeg vender nu næst disse Meddelelser om Kongen og hans Nærmeste atter tilbage til den Tid, da Udenrigsministeren skulde vende tilbage fra sin betydningsfulde Reise. Han havde efter Besøget i Warschau ogsaa været saavel i Wien som i Berlin for at pleie Underhandlinger med Hensyn til Danmarks politiske Stilling og navnlig om Gjenvindelsen af Holsten og Slesvigs Stilling. Men alt forinden han kom, ja endnu medens Notablerne vare forsamlede i Flensborg, lød der truende Beretninger fra Udlandet. Det var navnlig Tillischs Administration i Slesvig, der skildredes af de flygtede eller bortjagede slesvigske Embedsmænd som Tyranni, Despoti, Voldsherredømme, Indlemmelse i Danmark m. m. dsl. Det tør ikke nægtes, at der fandt Misgreb Sted i Slesvig, de nyvalgte Embedsmænd vare ikke alle til at anbefale, og megen Ukyndighed er vel ogsaa bleven tolket som Vilkaarlighed; men Forholdene vare ogsaa særdeles vanskelige. Hvorledes det nu endog er, Klagerne vare blevene troede selv af Keiseren af Rusland. Tre Ankeposter fremtraadte dog i en særlig bestemt Form, ikke alene fra de tyske Stormagter, men ogsaa fra vore Allierede og Venner, hvad man vilde kalde dem, England og Rusland: 1) Toldgrændsens Ophævelse mellem Nørre- og Sønderjylland og dens Henlæggelse til Eideren; 2) Tilsidesættelse af det tyske Sprog ligeoverfor det danske; 3) unødvendig Strenghed i Haandhævelsen af den offentlige Orden, dels med den i Sydslesvig vedligeholdte Beleirings-tilstand eller dels med Udvisning eller haard Behandling af Per-

soner, der enten ikke havde forbrudt Noget, eller i alt Fald ikke vare videre compromitterede, end at de ifølge Manifesterne af 14de Juli 1850 maatte have kunnet anse sig fri for al Tiltale.

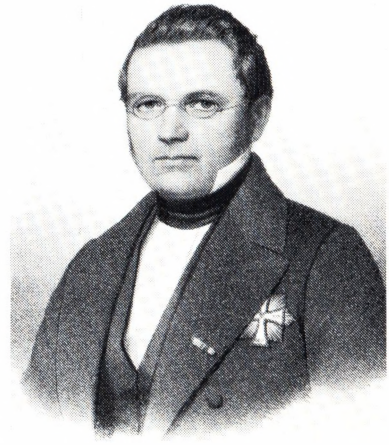
„Med Hensyn til den første Ankepunkt“ – jeg følger her „Meddelelse til Rigsdagen om Rigets politiske Stilling 28de October 1851. Trykt som Manuscript“ [s. 7] – „holdt det imidlertid ikke vanskeligt at vise, at Hertugdømmet Slesvigs Tilslutning til Kongerigets Toldvæsen var en i det indtraadte Forholds Natur grundet Foranstaltning og en af Forudsætningerne for den Bestemmelse i det de tyske Magter forelagte Forslag, ifølge hvilken hele Monarchiet skulde have et fælles Toldsystem. Det erkjendtes ogsaa, at ligesom Østerrig og Preussen ingen Ret havde til at blande sig i Danmarks og Slesvigs indre Anliggender eller til at klage over Ophævelsen af Toldgrænsen mellem disse to Lande, saaledes var den Kongelige Regjering, ved at forlægge Toldgrænsen til Eideren, ikke kommen i Strid med de i Londoner Protocollen udtalte Grundsætninger og med de i Henseende til Slesvigs Ikke-Incorporation ofte gjentagne Erklæringer, saalænge der fra det Kongens Herredømme unddragne Hertugdømme Holstens Side ikke foretages Skridt til bemeldte Grændses Forlæggelse til Elben. Hvad derimod Sprog og Amnestisagen angik, saa stode de i saa Henseende fremsatte Ankepunkter i en altfor nøie Forbindelse med de i Tydskland endnu fremherskende og af de mange bortflygtede Slesvigere stadigen paavirkede og opflammende Følelser og Lidenskaber til, at det var muligt at berigtige alle de falske Domme, som fra de forskjelligste Sider udtaltes og benyttedes til Støtte for den Slutning, at den danske Regjering ikke vilde holde sine Løfter, men benyttede den ved Holstens Occupation motiverede provisoriske Tilstand til lidt efter lidt i Stilhed at forberede en fuldstændig Incorporation af Slesvig i Kongeriget.“²⁹ Selv de venskabeligsindede Magter udtalte en fra Klogskabens Side afgjort Misbilligelse af, hvad de kaldte de ultranationale Tendenser i den slesvigske Administration og betegnede Udvisningen af de afsatte Embedsmænd og andre Ildesindede som en høist uklog Foranstaltning, hvis uudblivelige Følge vilde være, at Revolutionen, som ved en kraftig Administration kunde betvinges i Hjemmet, vilde danne sig en desto farligere focus i Udlandet, hvor Regjeringen ingen directe

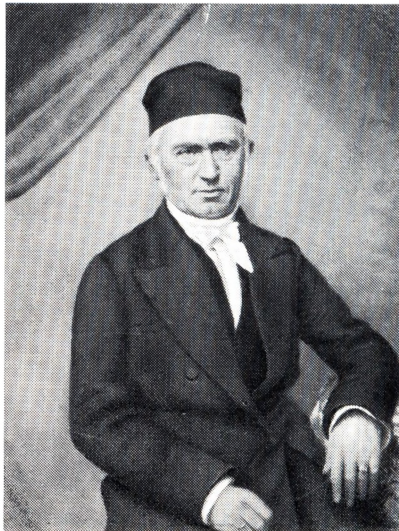
7. Justitsminister C. E. Bardenfleth

8. Premierminister C. A. Bluhme

9. Kabinetssekretær F. Tillisch

10. Premierminister P. G. Bang

Indflydelse kunde udøve paa den. Fra Cabinetterne i Wien og Berlin var alt i Foraaret disse Besværinger fremkommet gjennem Noter i en bestemtere Form, og Beskyldningerne for en formentlig tilsigtet Incorporation af Hertugdømmet Slesvig søgtes derhos af begge Cabinetter, men især af det østerrigske yderligere begrundet ved den Paastand, at den danske Regjering ikke skulde være sindet fremdeles at anse sig bunden ved det til at forelægges den da forestaaende Notabelforsamling bestemte Forslag, og at overhovedet den Retning, som fulgtes ved Valget af Notabler, noksom røbede Hensigten at ville bane Veien for Modificationer sigtende til nærmere Tilslutning til Kongeriget. Desværre støttede Rusland de tvende tyske Stormagter i disse Udtalelser. Den danske Regjering tilsendte nu officielle Gjendrivelser saavel til de 2 tyske Magter som til [197] Rusland og udstedte for at vise sit forsonlige Sindelag Amnestipatentet af 10de Mai 1851 . . .³⁰

Det er vist foran, at Udenrigsministeren havde været særdeles heldig i Warschau med at fremme Arvefølgesagen. Derimod var Resultatet af de Forklaringer, som fandt Sted mellem ham og de russiske Diplomater angaaende den danske Regjerings Politik med Hensyn til Slesvig langt mindre fyldestgørende. Disse Forklaringer, hvorved Reedtz havde sat sig som Øiemed dels at gjenvinde Tilliden til hans Regjering og dels i alt Fald at skaffe sig nøie Underretning om, hvad der fordredes af Danmark, viste vel i førstnævnte Henseende en Tilbøielighed til at tage Hensyn til de særlige Vanskeligheder den danske Regjering havde havt at bekjempe og til den Maade, hvorpaa disse Vanskeligheder vare blevne forøgede fra tysk Side. Men, saasnart Talen kom paa den danske Politiks egentlige Hovedretning, bragtes alle de Foranstaltninger, som fra dansk Side vare trufne i Slesvig, siden dette Land kom tilbage under Kongens Besiddelse, i Forbindelse med hinanden og med formentlige endnu tidligere Manifestationer af den danske Regjering i en Retning, der betegnedes som altfor national, og paa alt dette støttedes derefter, med en forudfattet Mening, som ikke lod sig rokke, den Slutning, at det danske Ministerium i sin Sammensætning ikke var skikket til at indgyde Udlandet Tillid. Saavel Nesselrode som Meyendorff vare vedholdende i den Grad i deres Anskuelse om den saakaldte nationale Retning i den danske Poli-

tik, at Alt, hvad der af Reedtz anførtes, faldt lydløst til Jorden og besvaredes kun paa en Maade, som om man mente, at hvad han sagde vel fra et vist Standpunct lod sig forsvare, men at man vidste bedre Besked og al Discussion var overflødig. „Det være sig nu, at det Russiske Cabinet enten allerede længe tilforn havde til-egnet sig en saadan urokkelig Anskuelse, eller at det i Warschau ligeoverfor Kongen af Preussen og Baron Manteuffel og i Olmütz ligeoverfor Keiseren af Østerrig og Fyrst Schwarzenberg, havde bundet sin Dom, i ethvert Tilfælde maatte den Erkjendelse staa fast, at det ikke var muligt at indvirke i en forandret og for Danmark gunstigere Retning paa den Keiserlig Russiske Regjerings Forestilling om Personer og Forhold saavel i Kongeriget som i Slesvig“.³¹ Ogsaa Keiseren selv udtalte sig til Reedtz i den Retning, og det fremgik tydeligt af hans Ord, at hans Mening var, at Danmark burde give yderligere Garantier imod de formentlige Daniserings- og Incorporationsplaner, og at det skyldte Tydskland disse. Man kan vide, at Udenrigsministerens Reise til Wien og Berlin efter saadanne Udtalelser, om hvilke de ikke vare uvidende, ikke gav noget Resultat. Keiseren af Østerrig udtalte vel sit ven-skabelige Sindelag for Kongen af Danmark, men han betegnede det derhos som en uomgængelig Nødvendighed, at Bestyrelsen af Slesvig gaves en forsonligere Charakter, idet han derhos lovede, at han paa denne Betingelse vilde virke for Gjenoprettelsen af Kongens Herredømme i Holsten. Fyrst Schwarzenberg betegnede som Grundlag for den svækkede Tillids Gjenoprettelse, at man fra dansk Side beroligede Udlandet og Kongens tyske Undersaatter med Hensyn til de formentlige Daniserings- og Incorporationsplaner, og at den danske Regjering paa Grundlag af det Notablerne forelagte Organisationsforslag saavel ved Valget af passende Personligheder som ved at følge ensartede Grundsætninger med Hensyn til Slesvig og Holsten søgte at tilveiebringe en parallel Retning i disse Landes Bestyrelse og derved fremme Pacificationsværket. Derimod erklærede Schwarzenberg, at den østerrigske Regjering erkjendte Nødvendigheden af, at den holstenske Administration styrkedes i monarchisk og en mere loial Retning ved Afskjedigelser af en Del af de derværende Embedsmænd, hvoraf de Fleste vare ansatte af de forskjellige oprørske Regjeringer uden Kongens

Medvirkning; at Hoveddeltagerne i Oprøret udvistes af Landet; at Besættelsen af Holsten med fremmede Tropper maatte ophøre, saasnaart Kongen ved hine Midler og ved Contingentets Reorganisation var bleven sat istand til selv at opretholde Orden i Hertugdømmet, og at de fremmede Troppers Nærværelse indtil den Tid ikkun skulde tjene til at styrke Hans Majestæts lovlige Myndighed og ikke Oprørets Prætentioner. Overensstemmende hermed vare ogsaa Udtalelserne i Berlin.

Alt forinden Udenrigsministeren kom tilbage, kjendte man paa Frederiksborg og i Kjøbenhavn gennem de tyske Blade Resultaterne af hans Sendelse, ja man vidste, at Ministeriets Bestaaen var truet, og skjønt den liberale Presse ikke havde været November-Ministeriet gunstigt, saa havde man dog den sikke Forestilling, at der kunde komme det, der var endnu mindre tiltalende. Scheeles „Fragmente“ og hans Artikler i Correspondenten havde bidraget til at vække Frygten for den Helstat, som ogsaa prædikedes gennem Grundeierforeningen og dens Formand Blixen-Finecke. Scheele vidste man var en velset og mægtig Mand ved Hoffet; og om end Blixen-Finecke – der ikke paa Kongens Opfordring havde villet gjøre hendes Naade sin Opvartning, vel for Øieblikket tog Plads blandt Hoffets Modstandere*, var han vistnok bekjendt som en saa foranderlig Størrelse, at et Omslag i saa Henseende ikke alene var mulig, men ogsaa sandsynlig. Det øvrige Hoffolk ansaas ogsaa for helstatlig, og det fremgik af den Tids [198] liberale Organers hele Tone, at man ikke var uden Frygt for et Omslag hos den folkekjære Konge. De tyske Blade betegnede Madvig og Clausen som Ministeriets demokratiske Medlemmer og som dem, der først og fremmest stod for Fald. Clausen ved vi var en af Martsmændene, men han havde jo, ligesom ogsaa Madvig, gennem Notabelprojectet nærmet sig Helstaten og fjernet sig fra Eiderprogrammet – dog udtalte „Fædrelandet“ Dagen før Reedtz kom tilbage: „de ere den sidste Støtte, hvorpaa Nationalitetens og Frihedens Venner

* Efter at han havde ladet sig skille fra sin første Hustru, en født Ankerkrona, formæledes han meget mod Landgrev Vilhelms Villie, men støttet af Landgrevinden i Juni 1854 med Prindsesse Augusta af Hessen. Det var eet eller to Aar derefter, at han, da han søgte Audiens og blev nægtet denne, indsendte sin Kammerherrenøgle.

bygge deres Haab; vakle eller falde de, saa vil Folket se mørke Dage komme.“³² „Efter Madvig og Clausen maa Sponeck og Tillisch falde, og snart vil Rosenørn være en for dristig Indenrigsminister og Bardenfleth en for reformatorisk Justitsminister.“ Til Kongen talte det dengang saa mægtige Folkeorgan disse Ord, der ikke vare Fortrøstningens, men meget mere de, der skulde vække Frygten for at tabe „Folkets Kjærlighed“, som han havde kaldet „sin Styrke“:

„Og til Danmarks Konge, til hvis folkelige Sind man ikke skammer sig ved at appellere i et Øieblik, da man i lige Grad vil bedrage ham og hans Folk, til ham ville vi henvende den undersaatlige Bøn: Tro ikke dem som sige, at Folket vil elske Dig lige høit, hvordan det end regeres; tro ikke, at den Kjærlighed, som Du ved Din Trofasthed i Farens Dage har forhvervet Dig, ikke kan forspildes af slette Raadgivere; tro ikke, at Folket vil være taknemmelig mod Dig den Dag, da det ser den blodige og haarde Kamps Offre spildt og Din Kongelige Frihedsgave bortstjålet eller forhutlet!“ . . .³³

Reedtz var imidlertid vendt tilbage med den Overbevisning, at de Cabinetter, uden hvis Medvirkning det ikke var muligt at opnaa Gjenoprettelsen af Kongens Herredømme i Holsten og Arvefølgesagens fuldstændige Ordning, ingen Tillid nærede til den danske Regjering i dens daværende Sammensætning. Han erklærede derfor, at han under disse Forhold ikke saa sig istand til fremdeles at repræsentere Landets Politik i Udlandet og indgav alt d. 28de Juni sin Begjæring om Afsked som Udenrigsminister. Hans Exempel fulgtes af de øvrige Ministre . . .³⁴

[199] Under den nu indtraadte Ministerkrise yttrede Scheele (under * Mærket) sig saaledes i Hamburger Correspondent:

Det er ikke vor Hensigt her at fremhæve alle svage og fordærvelige Sider ved vore tidligere Ministres politiske System, kun i Almindelighed ville vi gjentage, hvad vi alt tidligere have sagt, at det førte til at indskrænke Kongens Magt og lidt efter lidt bære det monarchiske Princip til Graven. Ret øiensynlig fremtræder dette i den især siden Slaget ved Idsted indtil Væmmelse gjentagne Phrase: „Vi ville ikke have bragt saa mange Offre for Ingenting.“ Denne Phrase skal ikke blot antyde, at man afgjort har tilsidesat

Tydscklands Fordringer paa Slesvig, nei den skal udtale Beføielsen til at gjøre den souveraine Hertug i Slesvig til den danske Rigsdags Vasal. Men vi mene, at Krigen er ført for at opretholde Kongens Rettigheder, ikke for at formindske dem, og derfor kunne vi heller ikke anse den for en tro Undersaat af Kongen, som gaar ud paa at berøve ham nogen Del af hans souveraine Magt, det være hist eller her. Bort altsaa med hin troløse Phrase og gid det nye Ministeriums Program bliver „Det danske Monarchies Integritet og Helligholdelse af Kongens gamle Rettigheder.“ Et Ministerium, som opstiller dette Program, vil alene i Indlandet som i Udlandet finde en sikker Støtte og erhverve begges Agtelse og Tillid.“

Vi gjenfinde i den Tale det samme Motiv, som Goldschmidt havde anslaaet i Casino Mødet: Slesvig var ikke spurgt, om det vilde gaa med Danmark eller med Holsten. Det var heller ikke spurgt, om det vilde deltage i den danske fri Forfatning. Scheele antyder ogsaa, at nu gjaldt Souverainerne igjen noget i Europa. Da vor Forfatning blev grundlagt kort efter Julimonarchiets Omstyrtelse i Frankrig gjaldt Folkene. Havde man underkastet vor Forfatning en Revision umiddelbart efter Idstedslaget og tilkaldt slesvigske Deputerede ved denne, havde der jo været nogen større Sandsynlighed for en nærmere Tilknytning af Slesvig til Danmark. Naar Scheele fremdrager de gamle Loialitetsfølelser for Kongen, slog han paa en Streng, som ikke gav den rette Klang mere eller i hvert Fald klang sammen med den Mislyd, Kongens personlige Forhold til Grevinde Danner med Berling – senere med Scheele selv – fremkaldte. Man maa ikke tro, at disse Forhold omkring Kongen var uden Betydning i Danmarks politiske Stilling til den Tid. De svækkede eller tilintetgjorde aldeles Kongens personlige Anseelse hos hans Brødre og Cousiner paa Europas Throner, og de gav Democraterne i Landet selv en Fortrøstning til, at Kongen maatte blive ved at gaa med dem, eftersom hans Elskede og hendes Elsker ellers ikke vilde kunne begaa sig – det de begge To ogsaa godt selv vidste*. Havde Kongen været en hæderlig og anset Mand, havde man i Danmarks Riges Grundlov ikke gjort

* „Hold Dig gode Venner med Hr. Sørensen ellers bliver Du hængt“ raabte en Maske til Berling paa en Casino Maskerade.

et saa voldsomt Spring fra Souverainitetens Standpunkt, vilde vistnok Danmarks Skjæbne have føiet sig bedre.

Scheeles foranførte Yttringer bragte Fædrelandet af 12te Juli som Argument for at vise, „at vore Helstatsmænd speculere i Grundlovens Omstyrtelse“.³⁵ Bladet tilføier: Men saalænge Dherer kun spille Mestre i Ham[burger] Cor[respondent] og Kjøbenhavnsposten ere de ikke farlige. Dette Blad var dengang fra i sin Tid at have tilhørt den liberale Opposition gaet over til at blive Organ for en „Grundeierforening“ stiftet i December 1850 med Baron Blixen-Finecke, Grev Emil Frijs, Kammerherre W. Haffner til Egholm, Grev Holstein-Holsteinborg, Kammerherre J. Neergaard til Svenstrup og Baron Carl Plessen. „Danmark er endnu ikke blevet noget scheel-plessensk Fideicommiss* og bliver det med Guds Hjælp heller aldrig, thi det vil ikke være det. Og har det havt Mod og Kraft nok til at værgre sig mod Slesvigholstenernes Angreb og Tydsklands Overfald, saa vil det ved Enighed og Aarvaagenhed ogsaa kunde afvende den Fare, der endnu truer. Vel havde det maaske gjort, om det i 1848 aldeles havde ryddet den tydske Vesperede, der havde sat sig fast [her] i Kjøbenhavn, og som herfra styrede og forraadte Riget, og ikke tilladt hvem der ikke selv fløi bort at blive her; thi at der endnu er adskillige Exemplarer af den samme giftige Slægt tilbage her, og at disse [maaske] ikke blot lægge deres Æg i hamborgske Aviser, men ogsaa af og til omsumme Kongens Øre, det er desværre kun altfor rimeligt.“

Det ses, at Ploug eller Lehmann, hvem der nu har skrevet det, har taget fast Sigte paa Scheele.

Under 13de Juli udnævntes de nye Ministre (Juli Ministeriet kaldes denne Combination) . . .³⁶

Det kan vel være, at Fædrelandet fik Ret i dets Udtalelse forinden Ministeriets Stiftelse, at man ikke vilde søge noget reactionairt grundlovsfjendtligt Helstatsministerium, men synes bestemt paa at fortsætte den Middelveispolitik i de ydre og indre Forhold,

* Man maa vistnok med dette Udtryk tænke paa, hvad der i sin Tid fortæltes om Carl Plessen, at han skulde have yttret, at Danmark til Eideren var altfor lille et Land. „Det kan jo ingen Diplomati underholde. Hvorledes skal man der faa sine Sønner anbragt“.

som havde betegnet den sidste Halvdel af Novemberministeriets Tilstedeværelse.³⁷ At Reedtz, der var kommen med Indtrykkene fra Warschau, Wien og Berlin jo som det sagdes „havde paataget sig at rense den danske Regjering for dens saakaldte demokratiske Elementer og skille de forsonlige Slesvig-Holstenerne af med den uforsonlige Tillisch“,³⁸ at denne skulde ville gjenindtræde med Madvig og Tillisch synes vistnok ubegribeligt; at Madvig vilde gaa ind med Carl Moltke synes ikke mindre ubegribeligt; men man maa erindre sig, at det var patriotiske Mænd allesammen, der havde den Opgave at danne en Forening, som kunde være gyldig saavel overfor Udlandet som overfor Indlandets Repræsentation. Nogle vilde kun deltage med C. Moltke og Reedtz, Andre kun med Madvig og Tillisch; de øvrige stod midt imellem disse. Man antog, at der var gjort tilstrækkelig Indrømmelse til Udlandet, naar Clausen udtraadte, og naar C. Moltke indtraadte, og naar Tyrannen fra Flensborg gaves en anden Plads. General Hansens Udtrædelse havde en særlig Grund i hans faste Vedholden ved Armeens Enhed. At man maatte have en ny Udenrigsminister for at faa Forhandlingerne bragt til Ende, havde man alt Øie for, man indsaa vel, at Reedtz var altfor impressioneret af Udlandets Diplomater og var i Grunden kun middelmaadig begavet – men det var dengang saare vanskeligt at faa nogen anden, „fordi de allerfleste af vore Diplomater vare mindre dygtige eller mindre paalidelige.“ Det var først senere Grev A. W. Moltke – ikke Grev C. Moltke som andetsteds er sagt – som fik Blikket for Bluhmes Egenskaber for denne Post.

Efter at det nye Ministerium var bleven dannet, viste der sig i Begyndelsen virkelig Udsigt til, at dets Stilling ligeoverfor Udlandet vilde være en saadan, at det vilde blive istand til at fuldbyrde den Opgave, det havde stillet sig, at frigjøre Landet for den fremmede Indblanding i dets indre Forhold, hvorunder det led, saalænge Holsten holdtes besat af fremmede Tropper. Den preussiske Regjering, der længere end den østerrigske havde tøvet med at udtale sig om Toldgrændsesagen, meddelte [200] nu et tilfredsstillende Svar paa i saa Henseende gjorte Forslag, og begge disse Regjeringer erklærede sig rede til at lade de tyske Forbundstropper forlade Holsten; men til dette Udsagn knyttedes dog den

Betingelse, at Kongen af Danmark tilkjendegav sine Hensigter med Hensyn til dette Hertugdømme.

Notabelforsamlingen havde imidlertid endt sine Forhandlinger, og den danske Regjering kunde derefter meddeele de Magter, der handlede i Forbundets Navn, hvad der tilsigtedes med Holsten. Men den Erklæring, Regjeringen i saa Henseende afgav, ansaa hine Magter ikke for tilstrækkelig. Begge Magter udtalte, at der udfordredes Mere end [det], den danske Erklæring indeholdt.

Til Arvefølgespørgsmaalets Afgjørelse gjorde Juli-Ministeriet et yderligere Skridt ved Noten af 26de September til den østerrikske, preussiske, engelske, franske og svenske Regjering. Der gaves i denne en Fremstilling af de Betragtninger og Bevæggrunde, der havde ledet Kongen i denne Sag, hvortil knyttedes Ønsket om at maatte erhverve deres Bifald og Understøttelse for, at Afgjørelsen kunde blive stadfæstet ved en almindelig europæisk Sanction. Noten ledsagedes med en historisk Fremstilling af de Omstændigheder, der godtgjorde, at de afdelte Huse manglede al Adkomst til at succedere i Holsten.

Fra Wien og Berlin indkom i Midten af September Noter (tildels vel i Gjensvar paa den danske Regjerings Noter af 26de August indeholdende nye Forslag til en Overenskomst med Tydskland), der vel viste, at de to tyske Stormagter vel vilde indrømme Existenten af det danske Monarchi, men vilde modsætte sig Indførelsen af den danske Grundlov i Slesvig, idet man ikke holdt denne for varig og navnlig af dens demokratiske Beskaffenhed udledede Frygt for nye revolutionaire Bevægelser, som let kunde forurolige Tydskland. Man forlangte derfor Opretholdelsen af Provindsialstænderinstitutionen for Slesvig ligesom for Holsten, uden denne sidste Betingelses Opfyldelse vilde Magterne ikke yde deres Bistand til Afgjørelsen af de mellem Danmark og Tydskland svævende Stridsspørgsmaal. Østerrig udtalte særligt, at det ikke anerkjendte noget fra Danmark særlig adskilt Schleswigholsten, men lige saa lidt noget Eider-Danmark; følgelig ingen voldsom eller ad administrativ Vei hidført factisk Incorporation af Slesvig i Danmark; det anerkjender kun den danske Helstat.

Disse stigende Fordringer fra Tydsklands Side fornyede Juli-Ministeriets allerede noksom vanskelige Stilling og fremkaldte en

delvis Forandring i samme d. 18de October. Carl Moltke og Reedtz udtraadte, Geheimeraad Bluhme overtog midlertidig Udenrigsministeriet, General Flensborg afløste Fibiger i Krigsministeriet . . .³⁹

Imidlertid var Rigsdagen sammentraadt d. 4de October, og Kongen havde selv, som foranført, aabnet den. Hans Tale indeholdt Intet om Ordningen af de ydre Forhold, undtagen forsaavidt den nævnte Arvefølgesagen som fremadskridende. Det var en noksom bekjendt Sag, at Ministeriet ikke havde kunnet blive enige om, hvad der i Talen skulde siges om hin Ordning. Den nogle Dage efter paafølgende Forandring i Ministeriets Sammensætning antoges ogsaa særlig fremkaldt ved den ved denne Leilighed end stærkere kundgjorte Meningsulighed . . .⁴⁰

[201] Jeg kan ikke forlade Aaret 1851 uden ogsaa for mit eget Vedkommende at nævne den store Sorg, det havde bragt, idet Døden Søndagen d. 9de Marts bortkaldte Hans Christian Ørsted, „den tredie og den sidste af de store Mænd, hvem det var lykkedes at forene deres eget Folks udelte Beundring og Kjærlighed med europæisk Navn[kundighed]“. ⁴¹ Det var ikke blot som Videnskabsmand, at hans Bortgang maatte beklages; thi det var ikke blot ind i Naturens store Hemmeligheder, hans klare Øie stræbte at trænge, det var ikke blot Verdensordenens høieste Love, som hans grublende Tanke forfulgte, men det var hans ligesaa dyrebare og uafbrudte Opgave at gjøre Videnskabens Resultater nyttige for Livet, at aabne en let Adgang til den Kundskab, han selv havde hentet fra dens Kilder, for Hvermand. „Og dog er det ikke hans uhyre Fortjeneste og hans udødelige Berømmelse alene, der gjør hans Tab saa smerteligt for den vide Kreds af Venner og Disciple, af Ældre og Yngre, som hans omfattende Virksomhed nogensinde bragte ham i Berøring med, men det er maaske fuldt saa meget“ – og her kan jeg af min personlige Berøring med denne ædle Mand træde til med mit varmeste Vidnesbyrd – „dette rene barnlige Gemyt, dette friske varme Hjerte, denne ædle Naturlighed, Sandhed og Oprigtighed, som gennemtrængte hele hans Væsen.“

Jeg var naturligvis med ved den skønne Høitidelighed, der Tirsdagen den 18de Marts i Frue Kirke ledsagede min ædle Lærers og, jeg tør sige det, min Velgjørers Jordfæstelse.⁴² Allerede Søndag Aften den 16de Marts havde den polytechniske Læreanstalts

Lærere og Elever forsamlet sig paa Universitetet og begivet sig derfra til Ørsteds Bolig i Lærestaltens Gaard i Studiestrædet, hvor de lagte en Sølvkrands paa Kisten og afsang en Sang af P. Faber. De ledsagede derpaa med Fakler Kisten til Universitetet, hvor den sattes i den med Sort decorerede Festsal paa en Katafalk omgivet af Sølvkandelabrer. Paa selve Jordfæstelsesdagen havde samlet sig en overordentlig stor Mængde af alle Samfundsklasser. Kun faa fattedes af dem, der befatte sig med Videnskab, med Kunst, Rigsdagen, Armeen, Marinen, Communen, Næringsdriften var talrigt repræsenteret. Kongen var ikke mødt, han sendte sin Generaladjutant, men lille Prinds Ferdinand han var der i Egen høie Person. Kl. 12 aabnedes Universitetets store Sal, hvor Liget som anført henstod; en Deputation fra 8 af Byens Skoler henlagde paa den med grønne Krandsse tæt bedækkede Kiste en stor Egekrands af Sølv. Midt i Krandsen laa en Sølvplade med indridsede Klangfigurer samt et Magnetnaal med Indskriften „Du lærte mig at lyde.“ Studentersangforeningen udførte en Choral af Hauch, hvorpaa Ministeren (!) Clausen fremtraadte og gav en kort træffende Charakteristik af Ørsted som Videnskabsmand og Universitetslærer. Et Farvel af Hauch til en Melodi af Weyse sluttede Høitideligheden her. Ligtoget gik nu til Frue Kirke, der var decoreret paa samme Maade som ved Thorvaldsens og Oehlenschlägers Begravelse. En Sørgemarsch af Hartmann og en Sang af Heiberg med Melodi af Gade udførtes. Stiftsprovst Tryde talte hjærteligt og smukt.

Af Hauchs skønne Choral vil jeg fastholde her nogle Stropher:

Nu sank den Haand, der øved den sjeldneste Bedrift
 Nu brast det Blik, der læste den vanskeligste Skrift.
 Nu flyve Rygtets Fugle mod Vesten og mod Øst,
 Og bringe Sorgens Budskab fra Danmarks blege Kyst.

Thi der hvor Stjernen blinker og høit paa Himlen gaaer,
 Og der, hvor Malmen voxer og Jordens Hjerte slaaer,
 Og der, hvor Elven synger sin underlige Sang,
 Der læste han de Love, der styre Verdens Gang.

Hvad Ingen før har anet, det har hans Øie seet,
De Kræfter, der forbinde, hvad forhen syntes spredt.
Det skjulte Liv, der bæver i Jordens Ledemod;
De hemmeligste Gaader at løse han forstod.

Men skjønt hans Navn nu bredtes med Ros i Verden ud
Saa gik han dog uskyldig som Barnet til sin Gud,
Og trofast var hans Hjerte og ydmyg var hans Aand
Og hvem han kunde hjælpe, den rakte han sin Haand.⁴³

I samme Uge – et Par Dage senere døde Universitetets Senior Conferentsraad Engelstoft. Ogsaa denne Mand, til hvem jeg var anbefalet, da jeg blev Student (hans Hustru der lever endnu (1870) var en Datter af Provst Estrup i Randers og en Ungdomsveninde af min Moder), havde vist mig Velgjerninger;⁴⁴ jeg havde navnlig ham at takke for, at jeg i sin Tid fik Valkendorfs Collegium.⁴⁵

[202] Forinden jeg gaar over til at meddele Noget om Begivenhederne i 1852, maa jeg først dvæle ved de politiske Forhandlinger i Slutningen af 1851, som staa i nøie Forbindelse med Helstatsprogrammet af 28de Januar 1852.

Det var den 28de October 1851, at Udenrigsministeren Bluhme oversendte til Rigsdagen en Meddelelse ledsaget af flere Aktstykker, hvoriblandt Notabelbetænkningen, med Tilkjendegivelse om, at disse Meddelelser maatte betragtes som givne i et hemmeligt Møde. Der opstod nogen Debat, om man skulde modtage Meddelelse i et hemmeligt Møde. Tscherning og B. Christensen gjorde især en forfærdelig Spektakel, Blixen-Finecke gjorde sig naturligvis ogsaa vigtig; men selv forstandige Folk som J. A. Hansen var derimod – denne Sidstnævnte var dog tilstede, da Meddelelserne bleve givne i de 3 Dages hemmelige Møder d. 3die, 4de og 5te November; thi skjönt han „ikke tog videre Del“, saa have vi dog en Beretning af ham om det Passerede.¹

Bluhme begyndte med at anbefale sig til Thingets Velvillie, med særlig Hensyn til de vanskelige Forhold, under hvilke han havde faaet Andel i Statsstyrelsen. Ved hans Indtrædelse i Regjeringen havde denne forenet sig om en bestemt Ordningsplan for hele Monarchiet, som den under Hensyn til Stormagternes Anskuelse troede at kunne tilraade Kongen. Denne Plan havde imidlertid ikke kunnet komme til hel Udførelse. Man kunde sige, at Kongen skulde afvise Stormagternes Indblanding, da han var Herre i sit eget Hus, men et Ministerium, der vilde handle praktisk, kunde ikke undlade at tage Hensyn til de Stater, der havde Rettigheder (det tyske Forbund med Hensyn til Hølstén) eller til de Stater, som kunde udøve Magt. Kongen havde Allierede, der havde støttet ham baade i Arvefølgespørgsmaalet og med Hensyn til Londoner-Protocollen, hvilken gik ud paa at sikre Rigets Opretholdelse i dets Helhed. Tog Ministeriet ikke Hensyn til saadanne Allierede, vilde det ikke kunne udrette nogetsomhelst. Overfor det tyske Forbund havde Regjeringen altid fastholdt, at det var uberegtiget til at blande sig i det egentlige Danmarks og Slesvigs For-

hold, men det kunde ikke forhindre, at Forbundet eller de to tyske styrende Stormagter ønskede at give Raad i saa Henseende, idet de paastode, at Forbundsbeslutningen af 17de September 1846 gav Forbundet en Ret, og fordi de 2 tyske Stormagter tillige vare europæiske Stormagter. Ikke-Indblandingsprincippet var vel anerkjendt paa Papiret, men ikke i Virkeligheden. Stormagterne skjulte ikke, at de ønskede Ordning i et Land, som de ikke ansaa for at være i ønskelig Orden, og at Keiseren af Rusland, Danmarks Allierede, der kunde kaldes det europæiske Ordenspartis Repræsentant, heri vilde støtte de øvrige europæiske Stormagter, kunde man forud vide . . .² Det danske Ministerium, der ikke vilde tage tilbørligt Hensyn hertil, maatte ophøre at hævde Danmark en Plads i de europæiske Staters Række.

Derefter forelagde Ministeren den af Regjeringen paatænkte „Plan til det danske Monarchis Ordning“, som var opstillet paa Notabelprojectet . . .³ Efterat Bluhme havde gjort Thinget bekjendt med denne Plan, tilføiede han, at efter de senere modtagne Efterretninger end ikke denne kunde ventes at finde Billigelse af de venskabelige Allierede. Det var snart blevet bekjendt i Ulandet, at de 2 Medlemmer af Ministeriet, der af Stormagterne ansaas som Garanter for en konservativ Politik (C. Moltke og Reedtz) var udtraadte, og man frygtede nu for en modsat Politik og forberedede sig derfor paa alvorlige Skridt. Der var i den senere Tid foregaaet et stort Omsving i den europæiske Politik, der var bleven væsentlig monarchisk konservativ, ja absolutistisk, og denne Politik anstøder Alt, hvad der synes at gaa imod den og røbe demokratiske Tendentser. Det var kun altfor klart, at man aldrig vilde samtykke i den i Forslag bragte Sammentræden af den slesvigske Landdag med den danske Rigsdag i de for Danmark-Slesvig fælles Sager, hvilket man betegnede som Incorporation og Daniseringsforsøg og paastod, at det stred imod Kongens tidligere givne Løfter. Udenrigsministeren kunde ikke udføre et Resultat til Trods for Stormagterne. Disse Omstændigheder havde bragt Ministeriet til foreløbig at pausere(!); Ministrene vilde holde fast ved det angivne Program saa længe som muligt, men Ingen kunde fordre, at han kunde paatage sig at udføre det Umulige. Ministeriet kunde altsaa ikke for Øieblikket udtale med Bestemthed, hvad det kunde og

vilde udføre. Grev Sponneck gav flere Oplysninger i Anledning af Spørgsmaal fra Lehmann og Krieger. „Allerede da han reiste i Vinteren 1850–51 til de tyske Stormagter, havde han kun lidet Haab om at naa Slesvigs constitutionelle Forbindelse med Kongeriget. Han blev vist til den russiske Gesandt i Wien, som bedst vidste, hvilke Vanskeligheder Sagens Ordning havde. Denne Gesandt forklarede ham aabent den hele Stilling og navnlig Kjærnen i Sagen: det slesvigske Spørgsmaal, hvorom Alt herhjemme dreiede sig. I den første Samtale med Gesandten opfordrede denne ham til skriftlig at opsætte sine Tanker om Forholdets Ordning, og saaledes var Notabelprojectet fremkommet. Det var først i London og dernæst i Berlin, at der var forhandlet om at bevare en constitutionel Forbindelse mellem de tvende Statsdele, men da Kongen af Preussen ikke var til at bevæge til at gaa ind derpaa, afsluttedes den simple Fred.

Han (Sponneck) overleverede da den russiske Gesandt det omtalte Forslag, og det lykkedes derpaa ved denne Gesandts Hjælp at erholde Østerrigs og Preussens indvilligende Svar, der vel kun strakte sig til, at Forslaget skulde forelægges ansete Mænd, men dette Svar havde dog den særlige Betydning, at det var første Gang, at Preussen indvilligede i at forhandle paa Basis af Slesvigs constitutionelle Forbindelse med Danmark. Denne Forbindelse, som for 9 Maaneder siden fandt Understøttelse i Wien, betegnedes nu som en Incorporation, en Danisering, og heri laa Beviset for det store Omslag, der var foregaaet ogsaa i Ruslands Politik ligeoverfor Danmark. Den dybere Grund hertil laa i Reactionens fuldkomne Seir, som ikke dengang kunde forudses. Dog havde hverken Novemberministeriet eller Juliministeriet opgivet Slesvigs nærmere Tilknytning til Danmark som Basis. Anledningen til Cabinetsforandringen i Juli (1851) var temmelig vanskelig at omtale. Regjeringen var efterhaanden blevet overtydet om, at den ikke i sin daværende sammensætning nød den Tillid i Udlandet, som ønskeligt var. Da Udenrigsministeren (Reedtz) efter sin Hjemkomst fra Warschau tog Initiativet ved at forlange sin Afskjedigelse, fulgte de øvrige Medlemmer hans Exempel for at lade Kongen fuldkommen fri Haand til at sammensætte Ministeriet, som han ifølge Forholdene maatte anse det for rettest. Juliministeriet sam-

lede sig om Notabelprojectet som sit Udgangspunct, men det viste sig, da man kom til nærmere Forhandling [203] derom i Statsraadet, at ikke alle Ministeriets Medlemmer kunde forene sig om samtlige Punkter, idet nogle fandt, at Forfatningsudkastet skulde direkte forelægges Slesvigs Provindsialstænder, medens Andre vare af den modsatte Mening, hvorhos der ogsaa vare forskjellige Meninger angaaende Hæerspørgsmaalet.

Madvig udtalte sig herefter, vel ogsaa for en Del til Besvarelse af de stillede Spørgsmaal. Han fandt sig særlig opfordret til at bemærke, at Novemberministeriets Opløsning var væsentlig fremkaldt ved Personalspørgsmaal, bag hvilke der gjerne kunde have ligget Principspørgsmaal. De stigende Vanskeligheder ved at føre de diplomatiske Underhandlinger foranledigede Reedtz's Reise og efter hans Beretning ved Tilbagekomsten var en stor Del af Forstemningen rettet mod Personer, om hvis Meninger og Indflydelse man i Udlandet havde dannet sig visse Forestillinger (Madvig, Clausen, Tillisch), som det ikke var muligt at faa fjernede. Udenrigsministeren indgav først og særlig sin Afskedsansøgning, idet han antydede, at han, som den der specielt skulde føre Forhandlingerne, maatte træde af, naar ingen anden Forandring skete. Da de betegnede Ministre ikke ansaa det passende med Landets Værdighed, at de, alene efter den skete tydelige Anmodning fra Udlandet, gik af, men paa den anden Side ikke kunde ønske, at deres Personligheder skulde staa Sagens fordelagtigere Ordning iveien, opfordrede de Ministeriet i det Hele til at opløse sig. Man førte da først i nogen Tid Forhandlinger, i hvilke han ikke havde nogen Del, for at danne et Ministerium, der skulde gennemføre det samme ved andre Personer. Han havde nedlagt sin Post med det Ønske at blive udenfor enhver Dannelses af Ministeriet, og han troede, at dette ogsaa var Tilfældet med de to andre aftraadte Ministre, der vare i samme Stilling som han. Det ansaas imidlertid ikke muligt at danne et Ministerium, der kunde indtage en tilfredsstillende Stilling, saavel over for Indlandet som for Udlandet, uden at nogle af disse Personer atter indtraadte i Ministeriet, og med en Tilføielse i en anden Retning (Grev C. Moltke der blev Minister uden Portefeuille) vilde man overtude Udlandet om, at det havde taget feil af disse Mænds Charakter. Ministeriet danne-

des da væsentlig paa samme Grundlag som det foregaaende . . .⁴ Forhandlingerne om Ministerskiftet havde imidlertid trukket sig saa længe ud, at det tilsidst næsten ikke var muligt at udsætte deres Afslutning længere, og derfor blev maaske Stillingen mellem Medlemmerne indbyrdes ikke bragt til behørig Klarhed. Desuden udviklede Forholdene sig andetsteds paa anden Maade, end man havde forudsat. Det viste sig, at der dog bagved Personespørgsmaalet laa et Principspørgsmaal, idet det med Hensyn til det slesvigske Forhold ikke var Meningen at indrømme, hvad Reedtz havde antaget, at man vilde indrømme et modificeret Ministerium. Da Notablernes Betænkning kom til Forhandling, viste der sig ikke blot forskjellige Meninger om, hvorvidt man var indbyrdes bunden ved Udkastet som Grundlag; denne Meningsforskjellighed fik derhos den største Betydning derved, at Udlandet optraadte ganske anderledes mod Udkastet, end der havde været Anledning til at formode, og ved Uenigheden om, hvorvidt der nu maatte gives efter for denne Optræden. Dette var den sande Grund til Ministeriets sidste Opløsning . . .⁵

Jeg har troet at burde optage disse Udtalelser i de hemmelige Møder, fordi de kaste et Lys paa Ministerskifterne i 1848–52. Det er mærkeligt at se, hvorledes Kongen aldeles ikke omtales i disse Meddelelser, og man maa vistnok tiltræde Wegeners Yttringer: „Kongen selv mægtede næppe ganske at gennemskue Forholdene.“⁶ Naar derimod Wegener mener, at de hyppigere Forhandlinger med Udlandet i Sommeren 1851 aabnede Adgang for fremmed Paavirkning og styrkede den antinationale Retning, ogsaa i Kongens nærmere Kreds repræsenterede Opposition (formodentlig sigtes der til Geheimeraad Scheel, Overhofmarskal Levetzau, General Schøller m. fl.) mod de af Ministeriets Medlemmer, der holdt fast ved den frie Forfatning og den engeste Forbindelse med Slesvig, saa ved jeg virkelig ikke, hvad Wegener egentlig vil sige med den Bemærkning. Ligesaa vist, som Kongen „ikke selv mægtede at gennemskue Forholdene“, lige saa vist er det, at han heller ikke skjænkede saadanne Insinuationer sin Opmærksomhed, idet Høieste gjorde han Mine til at høre derpaa – i Forstillelseskunsten stod han jo ikke tilbage – men Udsigten til en Fisketour blev ham dog altid interessantere end de dybsindige Explicationer af Scheele,

11. Prins Christian (IX)

12. Prinsesse Louise

13. Premierminister A. S. Ørsted

14. Ekspeditionssekretær J. P. Trap og hustru
Malvine Trap, f. Hoskier

ja selv af Bluhme. Lunding og Tillisch kjendte den høie Herre for godt og vare for ærlige til, at de skulde fortabe sig i Declamationer; de vidste ogsaa godt, at en velanbragt Spas og i Nødsfald et truende Blik og et stærkt Ord bragte dem langt større Resultater.

Det var jo fornemlig ved de givne historiske Oplysninger, at de hemmelige Møder i November 1851 fik Interesse, og David havde fuldkommen Ret deri, at disse Møder vare forfeilede, idet Ministeriet ikke troede nu at kunne forelægge et Program. De ophørte da ogsaa, og nu fulgte der igjen offentlige Møder med lange Adressediscussioner og Discussioner om Tillids- eller Mistillidsvotum til Ministeriet. Programmet var jo ogsaa daglig Emne for Spørgsmaal. Bestandig maatte der svares, man havde endnu intet Program . . . [204] . . .⁷

Man vedtog derefter enstemmigt at afslutte Forhandlingerne i Folkethinget. Dette foregik d. 25de November. Dagen efter var der Forhandlinger i Landstinget . . .⁸

De langvarige og vidtløftige Forhandlinger, der gjennem hemmelige Møder og i Form af Forespørgsler, Dagsordener og Adresseforslag, der dog ikke førte til Noget, vare nu snart til Ende. De havde dreiet sig om uklare og svævende Spørgsmaal, hvorom Ingen i Thinget ret vidste Besked. Man var dog kommen til den Overbevisning, at der fra Rigsdagens Side ikke var Noget at foretage. Der kunde intet nyt Ministerium dannes, hvilket kunde vinde Nationens Tillid, man var jo ogsaa kommet til den Overtydning, at man kun havde at bøie sig for en Nødvendighed, der baade laa i Magten og i den forandrede Tidsaand; man indsaar vel ogsaa, at de, der nu stod i Spidsen for Regjeringen, i hvert Fald hørte til Landets mest begavede og indsigtfulde, prøvede Mænd.

Nu havde Ministeriet „pauseret“, som Bluhme udtrykte sig, det havde vel ogsaa havt Leilighed til at orientere sig lidt nærmere om, hvad der kunde naas hos Udlandet – Bluhmes sidst anførte Yttringer tydede jo derpaa. Da brød Bluhme atter Tausheden ved Depecherne af 6te December [205] til de danske Gesandter i Wien og Berlin, ledsagede hver med to Bilage, hvoraf det ene var en Besvarelse af de i disse Magters Depescher af 9de September fra Wien og af 14de September fra Berlin forekommende Yttringer og Paastande, og det andet var en ligelydende Meddelelse om,

hvorledes Kongen af Danmark nu paatænkte at ordne Forfatningsforholdene i Monarchiet. Det var i dette Bilag 2 1ste Afsnit, at det udtaltes som Kongens Formaal „ad lovlig og forfatningsmæssig Vei, det er, igjennem de raadgivende Provindsialstænder i hvert Hertugdømme især, og for Kongerigets Vedkommende, igjennem Beslutninger af sammes Rigsdag, ligesom, for Lauenborgs Vedkommende under Medvirkning af Ridder- og Landskab, at tilveiebringe en organisk og ligelig forfatningsmæssig Forbindelse af samtlige Statsdele til et samlet Monarchi“.

Det udtaltes endvidere i andet Afsnit, at ligesom det ikke er Kongens Hensigt at incorporere Slesvig, saaledes kan Kongen heller ei samtykke i Noget, der kunde være eller lede til en Sammensmeltning af Holsten og Slesvig, eller overhovedet en anden og nærmere Forbindelse mellem disse Hertugdømmer indbyrdes end imellem hvert især af dem og Kongeriget. Det navnlig siden 1834 stedfundne Fællesskab for begge Hertugdømmer i Administration og i øverste dømmende Instants skal derfor, ligesom det allerede ved de senere Aars, Kongen utilregnelige Begivenheder de facto er ophævet, ogsaa fremdeles vedblive at være ophævet for bestandig.

Forøvrigt indrømmes i de efterfølgende Afsnit de ikke politiske Baand mellem Slesvig og Holsten og udtales, at Forbundsdagen ikke af Forbundsbeslutningen af 17de September 1846 udleder Rettigheder, der kunde give Forbundsdagen Competence i eller angaaende det danske Kronland Slesvig; at under den provisoriske Tilstand status quo ante saavidt muligt tilbageføres m. m.

Paa disse Erklæringer og Tilbud fra den danske Regjerings Side indløb der Svar fra Wien af 26de December og fra Berlin af 30te s. M. De vare i det Hele taget tiltrædende og bifaldende . . .⁹

Udenrigsminister Bluhme og de, der stode ham nærmest i Ministeriet, (som saadan maatte da vel først og fremmest nævnes Finantsministeren Grev Sponneck) samt de med hvem de udenfor Ministeriet havde truffet Overenskomst, nemlig den holstenske Minister Grev Reventlow-Criminil og den d. 18de October 1851 af Ministeriet udtraadte Grev Carl Moltke, ansaa nu Tiden for kommet til at forelægge den nye Helstatsplan, hvorved der skulde indtræde de Personalforandringer i Ministeriet, som alt vare aftalte indbyrdes mellem Ministrene og med de, hvem det iøvrigt angik.

Det Fornødne var aftalt med Kongen, der efter at være restitueret af sin Bronchitis, den 18de Januar var kommen til Byen. Hans Majestæt syntes endog godt stemt for den foreslaede Forandring. Det er fra den Tid, at Wegener beretter, at Kongen „lod nu stundom falde Ord om den altfor stærke Rav-Danskhed, om den Behagelighed at have et helt lille Rige, om Tydskernes tilbagevendende Loialitet, der var lige saa fast som de Danskes Troskab“.¹⁰

I Folkethingets Møde den 28de Januar vidste man, at Sagen skulde forelægges. Tribunerne, Diplomaten og Tilhørerpladserne vare derfor alle tæt besatte. De udtrædende Ministre saas alt paa de af dem valgte Pladser som Medlemmer af Thinget. Bardenfleth havde saaledes taget Plads ved Siden af Madvig, Tillich mellem Lehmann og David.

Medens Formanden anmeldte endel indkomne Andragender, traadte Bluhme, Hansen og Bang alle i Uniform ind i Salen og toge Plads paa Ministerbænken.

Formanden anmeldte, at han havde modtaget Meddelelse om, at Hans Majestæt Kongen under 27de Januar 1852 havde udnævnt et nyt Ministerium samt, at der under 28de Januar var udkommet en Kongelig Kundgjørelse om Monarchiets Ordning.

Han gav derpaa Ordet til Geheimeraad Bluhme, der udtalte sig saaledes . . . [206] . . .¹¹

Oplæsningen af disse Aktstykker modtoges med dyb Taushed. Kun paa det Sted, hvor det udtaltes, at Kongen vilde holde den danske Grundlovs Bestemmelser, blev der raabt et stærkt Hør, dog hørtes ogsaa samtidig nogen Hyssen.

Formanden erklærede derefter, at han efter en saadan Kundgjørelse ansaa det for upassende, om Thinget vilde gaa over til Dagsordenen (Ja! Ja!) og hævede derpaa Mødet. I Landstinget gjorde Grev Sponneck de samme Meddelelser som Bluhme i Folkethinget. Her syntes man dog at modtage Budskabet uden Misnøie.¹²

Den 28de Januar 1852 satte Kong Frederik atter sit Navn under et Forfatningsværk. Det blev fra alle Sider fremhævet, at det netop var 4 Aarsdagen, efterat han første Gang havde givet sin Underskrift. (Det er et Tilfælde, der ser ud som en Tanke, sagde Krieger i Folkethinget). Denne første Gang var det Reventlow-Criminils,

C. Moltkes og P. G. Bangs Værk, han underskrev, denne Gang fandtes disse 3 Navne ogsaa under Kundgjørelsen. Mellem disse to Tidspunkter laa de trede Aar, da Danmark kjæmpede med Vaaben mod Oprørerne og mod Udlandet, men der laa ogsaa de 4 Aar, i hvilke Europa opløste sig næsten til en anarchisk Tilstand og vendte tilbage til mere ordnede Forhold, medens Danmark ved sin maadeholdne Revolution fra Martsdagene stod paa høire Side, var den nu med 5te Junigrundloven med sin udvidede Valglov, sine Bondevenner og sin voldsomme Presse kommet over paa venstre Side af den europæiske Concert, og samtidig havde Kongen ved at ægte et Fruentimmer af mere end tvetydigt Rygte, uden at Folket havde tilkjendegivet nogen lydelig Misbilligelse deraf, ja tildels under manges Bifald, som derved haabede Frugter for Democratiet, fremkaldt Ringeagt for sig og sit Hus, og hvad værre var for sit Folk blandt Europas Fyrster, der mere og mere gjenvandt sikker Fodfæste. Havde Danmark blevet staaende ved en saadan Frihed, som Mænd som Clausen og Schouw ved Kong Christians Bortgang fandt tilstrækkelig, havde Kongen efter sin Faders saa at sige paa Dødssengen udtalte Ønske ægtet en Fyrstedatter af uplettet Rygte og ikke en ildeberygget Person, saa havde Danmark efter sine hæderlige Kampe vistnok kunnet naaet enten en nærmere Tilknytning af Slesvig, eller hvad vistnok bedre var en Deling af Slesvig efter Sproggrænsen, medens det øvrige Slesvig og Holsten havde dannet en Stat for sig i Personalunion eller med en let Tilknytning igjennem fælles Arvefølge, Diplomati og muligvis Consulatsvæsen og Flaade. Den Jubel, hvormed man i 1848 modtog de Ord, der ved et Tilfælde bleve grebne, men tilvisse ikke opfattedes i sin fulde Udstrækning af denne Fyrste uden al Alvor, altid en Bold for Øieblikkets Indskydelser og for Omgivelsernes Paavirkning, blev skjæbnesvanger for Danmark. De blev ved at lyde endog ud over hans Grav og lød foruden paa hine skjæbnesvangre Dage i London og for den Mands Øren her hjemme, som foretrak i sin blinde Selvkjærlighed at vove det Yderste og sætte Alt paa Spil og derved undgaa Øieblikkets Dom for den Historiens Dom, som dog kun altfor snart kom over ham og ved sin Vægt tyngede ham til Jorden.

Østerrig saavel som Preussen havde erklæret sig tilfredsstillende

ved Kundgjørelsen af 28de Januar; Østerrig erklærede derhos som Præsidualmagt, at det fulgte af sig selv, at Forbundet ikke kunde udstrække sin Myndighed til Slesvig. Det tilstod endvidere, at saavel Kong Christian den Ottendes Erklæring til Forbundet af 7de September 1846 som Forbundets Beslutning af 17de September derefter kun var Udtryk for de Forhold, som dengang fandt Sted, men kunde umulig agtes som bindende Regel for Fremtiden.

Nu forlode baade de østerrigske og de preussiske Tropper Holsten, og d. 29de Juli 1852 billigede Forbundsdagen ikke alene Østerrigs og Preussens hele Virksomhed i denne Sag, men erklærede tillige, at Bestemmelserne i den Kongelige Kundgjørelse stemte fuldstændig med Forbundslovgivningen, forsaavidt de vedkom Holsten og Lauenborg, og meddelte derfor sin „definitive Approbation paa Stridighedernes Bilæggelse mellem Danmark og det tyske Forbund“. Det tyske Forbund var saaledes tilfredsstillet for det Første. Nu gjaldt det at bringe Ro paa Rigsdagen, der ikke havde tøvet mere end til den anden Dag med sine Forespørgsler. Men man maa dog indrømme, at Rigsdagen fandt sig med en vidunderlig „Taalsohmhed“ (Barfod) i Kundgjørelsen, skjønt den jo gjorde Brud paa Martsprogrammet, ja forsaavidt ogsaa paa Grundloven.¹³

Saa meget mere maatte man faa Øie for Rigsdagens „Taalsohmhed“, som Bluhme, der havde været den „pauserende“, nu næsten kunde kaldes den „hoverende“. Da Krieger Dagen efter Kundgjørelsens Meddelelse udtalte: Siden 28de October var der ikke modtaget nogen Meddelelse om Rigets politiske Stilling, og jeg retter derfor det Spørgsmaal til Ministeriet, naar det agter at meddele de Oplysninger og Aktstykker, hvori den søger Retfærdiggjørelse for sin Politik, svarede Bluhme hertil: Retfærdiggjørelsen for den Meddelelse, der er sket den 28de Januar, søger Ministeriet i Meddelelsens Indhold, og Ministeriet tror at finde den deri. Den søger og tror at finde sin Retfærdiggjørelse i Nødvendigheden og Nyttens af Bekjendtgjørelsens Indhold. Vi vide Alle, at der er et dansk Monarchi; vi vide Alle, at det danske Monarchi er overdraget Kongen fra hans Forfædre og af ham bør overleveres til hans Efterkommere. Vi kjende alle de sørgelige Begivenheder, som for fire Aar siden nødte Kongen til saa at sige faktisk at ind-

skrænke sit Monarchi. Begivenhederne vare Vold og Uret; de vare grundede i en Bevægelse, i en Revolution, der greb Europa, der bebudede sig som noget Varigt og af Kongen blev opfattet som Noget, der kunde have Varighed. Det var nødvendigt dengang, saa at sige at indskrænke sig selv, at holde fast paa det, der kunde unddrages den Hvirvel, der fandt Sted. At deri skulde ligge en frivillig Opgivelse af det danske Monarchi, har vistnok Ingen nogensinde troet. Omstændighederne have forandret sig. Denne Indskrænkning, som Kongen frivillig for at undgaa et større Onde paalagde sig selv, er ikke mere fornøden. Regjeringens Bestræbelser har opnaaet det Maal, til hvilket man stræbte fra Begivenhedernes Begyndelse, nemlig at sikkre Monarchiets Integritet og erholde europæisk Garanti derfor. Foranstaltninger ere nødvendige for Kongens Regjering til at styre Monarchiet og til at værne imod Monarchiets Falden fra hinanden. Det er ingenlunde en let Sag, mine Herrer, at udtænke og udføre Foranstaltninger i den Retning, men gjøres maa det. Nødvendigheden er uafviselig.¹⁴

Denne afsluttende Sætning var uafviselig. Det kunde vel være, at Motiveringen ikke altid var uden „Modification“, et Udtryk, man dengang begyndte at bruge i Forbindelse med Bluhmes Navn („Sandhed med Modification“). Der har tilvisse været Noget hos Bluhme, som gav Anledning til, at man saaledes kastede sig over et Udtryk, han havde brugt, jeg tror om en Yttring af Bardenfleth, at den var sand dog med Modification.

Kongen var denne Vinter længe i Kjøbenhavn. Den 19de Marts gav han et Taffel paa Christiansborg for Rigsdagens Medlemmer, Thingenes Formænd sad paa hver sin Side af Hans Majestæt og ved Siden af dem igjen Prinds Ferdinand og Prinds Christian af Glücksborg. Den 23de bortkaldte Døden Kong Frederik den Sjettes Enke Dronning Marie Sophie Frederikke i den høie Alder af 84 Aar og 5 Maaneder. Hun døde i de samme Værelser paa Amalienborg, som hun havde beboet der siden 1794. Dronning Louise bebor nu disse Rum. Grev A. W. Moltke og Geheimeraad Treschow vare hendes Executores testamenti. For Danmarks Sag bevarede hun varm Kjærlighed til det Sidste . . . [207] . . .

Hun nød i sine sidste Levedage den almindelige Anerkjendelse, som hun virkelig fortjente ved sin hæderlige Charakter

og sin Dannelse; i tidligere Tider havde man havt den Mening om hende, at hun var fornem; man sagde ogsaa, at hun var tydsk. Den tydske Udtale og enkelte tydske Vendinger i Talen forlod hende egentlig aldrig ganske. Hun førte næsten altid ved Audientserne selv Talen; Grunden hertil laa vel især i hendes Tunghørighed, som lod hende mistvivle om at kunne forstaa Andres Tiltale. Jeg har tidligere talt om hendes velskrevne Breve. Lige til hendes sidste Dage vedblev hun at skrive disse smukke attentieuse Breve, ikke alene til sin Datter Hertuginde Vilhelmine, men ogsaa til mange Andre. Vor nuværende Konge, hendes Neveu, har Dronning Marie i kjær og dyrebar Erindring, og hun bibeholdt ogsaa til sit sidste Øieblik en varm Kjærlighed for ham og for hele Familien i det nærliggende „gule Palais“. Mindet om den afdøde Gemal forlod hende aldrig, og det var en Fortælling fra hendes Omgivelser, at hun nogle Dage før sin Død vaagnede en Morgen saa hjærteglad, fordi hun i Drømme paa det hende altid dyrebare Fødested Gottorp, havde set „den kjære Konge“ der havde vinket ad hende og sagt „Alte Liebe rustet nicht Marie!“

Den 28de April bortkaldte Døden den ædle Joachim Frederik Schouw i hans 64de Aar og efter 2 Aars saavel legemlig som aandelig Svaghed. Jeg havde hørt Schouws botaniske Forelæsninger med stor Interesse og vundet den aabne sin Videnskab saa hengivne Mand inderlig kjær. Hans hæderlige Færd som Politiker havde jeg ogsaa vidst at paaskjønne. Jeg var derfor ogsaa blandt dem, hvem de efterfølgende skjønne Linier, der bleve afsungne i Frue Kirke efter Grundtvigs Tale (Clausen havde først talt i Botanisk Haves Auditorium, hvorfra Liget blev bragt) aflokkede Vemods Taarer:

Hvil Du sødt i Danmarks Jord
 Du har elsket det saa saare
 Og dets Folk taknemlig snoer
 Sine Krands om Din Baare.
 Vi vil føle dybt Dit Savn
 Paa vor Fremtids dunkle Veie,
 Og vi gjemme vil Dit Navn
 Blandt de kjæreste vi eie.

I Naturens Helligdom
 Blandt de tause Planters Skare
 Vanked helst Din Tanke om
 Dvæled helst Dit Blik, det klare;
 I Dit eget Væsens Bund
 Speiled Planten sig fortrolig
 Derfor var Din Sjæl saa sund
 Og saa reen og fri og rolig.

Derfor stod i Livets Dyst
 Du saa fast og uforskrækket
 Derfor har Din milde Røst
 Hjærter ramt og Aander vækket;
 Derfor lyste vidt Dit Blik
 Som en sikker Ledestjerne
 Mens Du som en Heroe gik
 Gjenopvakt fra Tider fjerne.¹⁵

Nu var Successionssagen tilendebragt, og 15de Mai bragte Torben Bille, dengang Legationssecretair i London, den den 8de s. M. underskrevne saakaldte Londonertraktat . . .¹⁶

Prinds Christian af Glücksborg blev herefter berettiget til Succession i det danske Monarchis Lande efter Kong Frederik den Syvende og Arveprinds Ferdinand, saafremt de ikke maatte efterlade dem Sønner af standsligt Ægteskab, hvortil der jo ikke var Udsigt hverken for den ene eller den andens Vedkommende.

[208] Prinds Christians Designation til Thronfølger i Danmark henvendte Kongens Opmærksomhed paa at pleie sin Popularitet noget mere end hidtil – en Følge af den sædvanlige Jalousi mod Efterfølgeren i Kongemagten. Der taltes nu alt, om at Kongen vilde foretage en Reise. Kongen var nu ogsaa d. 17de Mai i Hoftheatret og bivaanede en Studentercomoedie.¹⁷ Det var vistnok første Gang, at en Konge her i Danmark var set i saadant ungdommeligt Lag. I den Kongelige Loge saas foruden et lidet Følge Professor Clausen og Foreningens Seniorer. Kongen morede sig fortræffeligt og blev hilst med følgende lille smukke Sang, der var fri for al det Skryderi om Kongens Egenskaber, som dengang hørte til Tonen:

Velkommen Kong Frederik til Ungdommens Fest!
 Velkommen imellem Studenter!
 Ei før har vi hilset en Kongelig Gjæst,
 Og Andre end Dig vi ei venter;
 Thi hvem var endnu
 Saa jevn i sin Hu
 Saa glad og saa tryg blandt sit Folk som Du.

Kun Fattige er vi og magte kun lidt
 Men Ungdommens Glæde vi eie;
 Vort lystige Lune vil tumle sig frit
 Vort dristige Ord vi ei veie
 Vi ved jo, naar blot
 Vi mener det godt
 Dit Øre ei saare det vil, vor Drot!

Vær hilset, vær takket, at dele Du vil
 I Aften vor Skjemt og vor Latter!
 Derude i Livets alvorlige Spil
 Engang Du skal finde os atter;
 Med Mund og med Pen
 Med Sværd om vor Lænd
 For Dig og vort Land vil vi slaae som Mænd.

Dagen efter tog Kongen ud for at se det af ham kjøbte Landsted Skodsborg eller Skorsborg, som det dengang endnu kaldtes.

Jeg skal dog her meddele nogle Data til Stedets Historie.¹⁸ Paa ældre Landkort findes det ikke. Derivationen for den nugældende Stavemaade Skodsborg af skode ɔ: skue, fordi man derfra saa ud mod Sundet, er jo kun en Frugt af den gjældende Lyst til at conjecturere. At Navnet skal være kommet af en lille Klædefabrik i Nærheden, der tilhørte en Skotte (en Læderfabrik blev 1786 anlagt af Harries og Nelthrop) forekommer mig ogsaa usandsynlig. I Kongens Haandbibliothek findes en Tegning af Stedet fra forrige Aarhundrede, da det tilhørte Overceremonimester v. d. Lühe. Man ser paa Tegningen en Befæstning paa Høiden mod Syd, der kaldes Schosburg. Det var den samme Schosburg med malede Soldater

og Kanoner, som Ræder omtaler, idet det meddeles, hvorledes en hannoveransk Officer har givet en Skildring af den Bravour, med hvilken Skandsen blev taget ved Landgangen 1807 (et Sidestykke til die Erstürmung der Düppeler Schanzen).¹⁹ Bastionerne ses forøvrigt endnu. Hvor Schossburg laa, blev i Kong Frederiks Tid opført en Spisesalon aaben mod Nord. Efter v. d. Lühe eiedes Skodsborg af en Grevinde Schimmelmänn.²⁰ Jeg tror det var Moderen til den unge Grev Schimmelmänn, der gav Prinds Heinrich af Preussen Anledning til Jalousi. Etatsraad Nathansen havde ogsaa eiet eller i hvert Fald beboet Skodsborg; saa havde Mægler, senere Geheimeraad Holten det; i Trediveerne og Fyrretyverne eiedes og beboedes det af Prinds Ernst af Hessen-Philippsthal, da han var død, kjøbtes det af Major Lythans, fra hvem det kom til Kongen.²¹ Det var dengang en Bygning paa 2 Etager; den er senere forlænget. I Haven laa et mindre Hus. Dette blev i et Par Aar, før Kongen døde, ombygget til den underlige Vanskabning af en Bygning, der efter Kongens eget Rids er opført af Nebelong i Form af et Skovldampskib. Den forrige Drewsenske Eiendom blev ombygget i c. 1862.²² Kongen boede som bekjendt om Sommeren i et Telt beliggende midt mellem begge Bygninger i Haven. Statsraadet holdtes, forinden den nye Bygning opførtes, paa Jagtslottet Eremitagen, da der ingen Leilighed var dertil paa Skodsborg; Hendes Naade beboede jo hele Hovedbygningen.

Det havde været mig overdraget at afslutte Kjøbet af denne Eiendom samt tillige at kjøbe den mindre Eiendom skraas overfor, hvor Familien Drewsen havde boet i ældre Tid, og som nu tilhørte Drewsen paa Strandmøllen. J. L. Heiberg og Fru Heiberg havde boet der tilleie Sommeren forinden og havde atter leiet den for denne Sommer. Jeg blev derfor sendt til dette interessante Ægtepar for at bede dem afstaa fra Leien; hvilket de ogsaa med største Beredvillighed gjorde; det vilde jo vel heller ikke have conveneret dem at komme i nærmere Berørelse med Grevinde Danner, som de jo begge kjendte fra Theatret. Paa Skodsborg var Kongen og Grevinde Danner nu en stor Del af Sommeren. Kongen i Teltet, Grevinden i Hovedbygningen med hendes Selskabsdame, en Frøken Sophie Dreier, en Datter af Geheimeraad Dreier, i sin Tid Gesandt i London og Berlin, en lille rar snakkesalig Dame, der havde

opholdt sig mange Aar i Paris, og i Begyndelsen hun kom kun talte Fransk. Saavidt jeg erindrer, nævner Oehlschläger hende og hendes Søster fra Geheimeraad Bruuns Hus: den ældre Søster, men det var ikke Sophie, nævner han som begavet, men det var lille Sophie heller ikke i nogen mærkelig Grad. Det Drewsenske Hus beboedes af Overhofmarskal Levetzau, Generaladjutanten General Schøller, Staldmester Kammerherre Haxthausen, Livlægen Etatsraad Lund, Cabinetssecretairen havde ogsaa Værelse her, ligeledes den opvartende Kammerherre, den gamle lystige Berregaard. I Havehuset var der Plads for Adjutant du jour og for Maleren Young, en ung Eventyrer der var født i Ungarn, som det synes efter Navnet at dømmes af en Englænders eller vistnok en engelsk Jødes Forbindelse med en Ungarerinde.²³ Han angav sig at have tjent under Opstanden som Adjutant for General Bem, men det var jo paa ingen Maade godtgjort. Han tegnede ret nette Akvareller, men havde aldeles ingen Skole. Berling introducerede ham i Kongens Hus, for at han kunde beskjæftige Kongen, naar Veiret var slet, og Fiskeriet ikke kunde udøves. (Den forrige Kongestue-Adspreder, Billedhuggeren Kolberg, ogsaa udnævnt til Professor, var som mistænkt for at give Rapport fra Valdemarssalen paa Frederiksborg til Landgrevinde Charlotte paa Amalienborg vel ikke uden Grund bleven afskjediget).²⁴ Han tegnede da med Hans Majestæt, lærte ham ogsaa smaa Taskenspillerkunster, hvor Young ogsaa havde Færdighed. Snart var han hele Dagen i de kongelige Værelser, og det varede ikke længe, inden han ogsaa var Natten med. Paa Frederiksborg boede han i den øverste Etage og gik da ind gennem Berlings Værelser og ad dennes Løntrappe ned til Grevinden; paa Skodsborg boede han som anført først i Havehuset, senere da Communicationen blev for vanskelig, paa Kroen. Han gjorde da sine natlige Vandringer langs Stranden til den store Bygning, hvor han nød de Omfavnelser, der tilkom den stakkels Beboer af Teltet; men denne nød det ideelle Gode, at han med sin eiendommelige Indbildningskraft forestilte sig at ligge i Felten mod Landets Fjender. Geheimeraad Bluhme, der fra den Tid han var Cabinetssecretair, var saa temmelig inde i Hoffets indre Forhold og nøie bekjendt med Omgivelserne, tog stor Forargelse af de Youngske Vandringer og havde en Plan, eller i hvert Fald omtalte

han det saa, til at gribe Elskeren og Elskerinden in flagranti; men man var jo ikke sikker paa, at dette Forhold ikke til en vis Grad concederedes af den høie Ægteherre, der havde meldt sig fra Amor. Det viste sig ogsaa senere, da Scheele sendte Young bort og selv overtog Elskerfaget, at Hans Majestæt fandt sig bedre i den ganske skikkelige lille Eventyrer, der var uden Indflydelse paa nogetsomhelst Andet, end i den stortalende og myndige Hr. Overskjæbne, som vi skjemtvis kaldte ham, da der ikke var nogen af Statscalenderens Overcharger til Disposition. Young fik Titul af Professor og Tilladelse til at bære Hofcavalerernes Jagtdragt med Ordre til Skildvagterne at honorere ham. Et Aars Tid efterat Scheele var kommen til Roret, blev han, som alt bemærket, sendt bort. Han forsøgte dog sin Lykke igjen her Aaret efter; men blev uopholdelig atter fjernet. Til at skue ham i hans Herlighed modtog han i 1855 Besøg af en Broder, Sangeren Young fra Münchener Hoftheater, der senere blev gift med Dandserinden Jomfru Grahn. Young vedblev dog, i hvert Fald saalænge den høisalige Herre levede, at oppebære en aarlig Pension af 600 Rdl. Hans Smag har ikke bevaret sig noget hæderligt Vidnesbyrd i Alhambra Salen paa Jægerspris, til hvilken han forskrev Meublement og Decoration fra Wien. Som Maler blev det ham overdraget [at] udføre det Maleri af Kongen, der blev bragt til Keiseren af Frankrig ved Kammerherre Berling – det var vistnok i 1855. Anledningen var nok en Yttring af Keiseren om, at han ønskede at samle Portraiter af alle Europas Fyrster. Skjønt Young copierede et Portrait af Gertner, blev det dog et meget mislykket Arbeide og mishagede i høi Grad Keiseren, der vistnok havde hørt, at det var malet af Venstrehaandsgemalindens Elsker i Nutid og blev bragt af hendes Elsker i Datid (jeg tror ikke, han dengang endnu var helt forbigangen). Skjønt Berling var en høi Rangsperson og Commandeur af Dannebrog samt havde svenske Commandeurkors, gav Keiseren ham først kun Officerskorset, men han svigtede ikke sin sædvanlige Vedholdenhed, og man maatte omsider give ham Commandeurdecorationen.

[209] Skodsborg vedblev at være Kongen et kjært Opholdssted, og han var i Badetiden gjerne en 6 à 8 Uger der om Sommeren. I de første Aar havde han sin Lystkutter Neptun liggende der-

udenfor, senere købte han i England Skruedampskibet Falken, med hvilke Skibe han først under Capitain Peter Schmidts og senere under Capitain Christen Hee Møllers Commando foretog jevnlige Seiltoure paa Øresund og dens Omgivelser, enkelte Gange, som vi senere skal se, ogsaa længere bort. Nogle af disse Toure vare rettede paa Fiskeri, navnlig Pilking efter Torsk, Villinger og Flynder. Hendes Naade var da oftest med og viste varm Interesse for hendes Mands Yndlingsidræt. Naar hun ikke deltog, blev Ceremoniellet ved Middagen ombord hævet. Hans Majestæt tog da sin Kammer-tjener Løitved og Livberider Hoff med til Bords og nød i denne jevnere Kreds meget glade Timer. Paa de længere Toure, da Kongen havde faaet Falken, saaledes paa den til Sverrig i 1859 og omkring de danske Øer i 1861, ligesom til Jellinge og senere, behagede det Hans Majestæt at gaa ind paa den Fiction, at han selv var Skibschef, og jeg var da Messeforstander ombord og sørgede for Kjøkken og Kjælder. Dette morede Kongen meget, og det uvidede sig paa nogle Reiser, saaledes paa Jellingereisen i Efteraaret 1861 til, at jeg paa en Maade iland fungerede som Reisemarskal. Ferskvandsfiskeriet paa Skodsborg blev drevet dels i den smukke Mølle-Aa, dels i en lille Park i Haven. Fiskene i denne Park, Sudere og Aborrer, vare ikke Aborigines, men vare købte i Snesevis og satte i. Naturligvis tabte Fiskeriet derved sin Originalitet, og det var et ynkeligt Syn at se Kongen sidde Dag ud og Dag ind med Snøren i Haanden ved Siden af gamle Berregaard, Young, senere med Professor Bock de la Laing og Adjutanten Cetti – det var jo navnlig dem, der hørte til, hvad Levetzau kaldte Menageriet, som lode sig tvinge til denne forfærdelige Gjerning. Ogsaa i Dammen ved Hjortekjærshuset fik Kammerherre Eide, Overførsteren paa Districtet, senere sat Sudere. Det var der, der forefaldt den morsomme Scene, første Gang Kongen var paa Fangst, at Hans Majestæt sagde til en gammel Skovfoged, da han havde fisket noget: hvordan kan det være, at det nu ikke bider mere? Hvor-mange har Deres Majestæt fanget? Der blev talt efter, og Resultatet var 73. Der skulde dog være 27 endnu, bemærkede da Skovbetjenten.

Næst denne Digression om Skodsborg og Young m. m. vender jeg igjen tilbage til Tidsfølgen.

Prinds Christian afreiste i Begyndelsen af Juni med sin Gemalinde og sine Børn til Schlangenbad i det Nassauske for at bruge de derværende alkaliske Bade. Det var vel ogsaa med Hensyn til, at Keiserinden af Rusland [Alexandra Feodorowna] vilde komme derhen, at dette Bad var valgt. Det var her, at hun, der havde vist stor Interesse for Prinds Christians Familie, sagde til Prindsesse Louise, da hun saa de to ældre Smaa-prindsesser: Et af disse Børn forbeholder vi os. Det var derefter ogsaa Tanken i Prinds Christians Familie, at Storfyrst Thronfølgeren Nicolaus vilde blive et Parti for Prindsesse Alexandra – dette Navn som hun havde efter sin Tante den russiske Storfyrstinde, Keiser Nicolaus Datter, gift med Prinds, nu Landgrev Friedrich af Hessen – Cassel var i saa Henseende meget heldigt – men den unge Storfyrste var svagelig i sin Opvæxt, og Spørgsmaalet om hans Giftermaal trak i Langdrag. Imidlertid meldte Prindsen af Wales sig, og han var jo heller ikke at lade upaaagtet.²⁵ Keiserinden havde heller ikke bestemt nævnt nogen af de 2 Prindsesser. Dagmar opfyldte Løftet, der var givet i Schlangenbad, hvis man kan kalde et henkastet Ord med et indrømmende Svar et Løfte. Hun opfyldte Løftet tvende Gange endog.²⁶

I Begyndelsen af Juni aflagde Kongen et Besøg i Helsingborg, hvor Kong Oscar og Dronning Eugenie og den øvrige Kongelige Familie dengang befandt sig. Der blev det vistnok aftalt, at Kronprindsen af Sverrig kort Tid efter skulde komme til Frederiksborg for at optage Kong Frederik i det svenske Frimurersystems høiere Grader.

Det var ikke mange Dage før den prindselige Families Afreise, at Kongen ogsaa tiltraadte sin Sommerreise. Det synes, som om man først havde tænkt paa en Reise til Holsten. Efterretningerne om den Modtagelse, den høie Gemalinde vilde nyde fra de ridderlige Familiers Side, have formodentlig foranlediget, at man frafaldt denne Plan. Jyllands nordlige Del – hvor der, som det hedder om Vendsyssel, hverken findes Grever eller Karper – blev anset som et mere practicabelt Terrain. Det var den første større Reise, Kongen foretog i sit Land, og det var en Reise med en aandrig Gemalinde (saaledes vilde man gjerne have det anset). Følget maatte derfor være passet efter disse storartede Forhold. Det bestod af

Overhofmarskal Levetzau, Indenrigsminister P. G. Bang, Generalmajor Schøller, Generaladjutant for Landetaten, Kammerherre Commandeur Irminger, Generaladjutant for Søetaten, Kammerherre Ritmester F. v. Blücher og Kammerherre Major v. Bülow, Adjutanter, Kammerherre V. Roepstorff, første Staldmester, Kammerherre Lunding Cabinetssecretair, Kammerherre Berling, Generalkasserer ved Civillisten, Kammerherre Rosenørn, Referendar for slesvigske Sager i Cabinetssecretariatet, Geheimearchivarius Etatsraad Wegener, Livlæge Etatsraad Lund, Frøken Dreier, Selskabsdame hos Hendes Naade og 3 Secretairer resp. for Ministeren, for Overhofmarskallen og for Generalkassereren. Hos Sidstnævnte var det hans Fætter den lille tykke Classing. Reisen tiltraadtes Lørdagen d. 12te Juni fra Skodsborg af paa Dampskibet Eideren, ført af Capitainlieutenant C. H. Møller, gift med Berlings Søster – man ser, her sørges ogsaa for Familien. Ved Ankomsten Søndag Morgen til Aalborg var Modtagelsen straalende. Foruden af Berlingske Tidendes saftige Pensel have vi ogsaa en kort Beskrivelse af Digteren Oettinger i „Der dänische Hof“,²⁷ som paa Invitation af Kammerherre Berling havde gjort en samtidig Reise til Jylland for at kunne bringe Vidnesbyrd om Venindens Triumf, hvilket Vidnesbyrd dog ikke i alle Henseender blev til Baade for Parret*.

[210] Biskop Bindsbøll gjorde strax en god Begyndelse efter Ankomsten til Aalborg, idet han i Budolphi Kirke, hvorhen Kongen med Gemalinde ilede lige fra Skibet „til Dagens Evangelium

* Oettinger giver ogsaa en Beskrivelse af Grevinden, efter at han havde været hende forestillet, saaledes: „Ihrer äusseren Erscheinung nach ist die Gemahlin des Königs klein und untersätzt, keineswegs schön, oder auch nur hübsch, aber in ungewöhnlich hohem Grade pikant! Die Maienfrische ihres Teints, die noch immer jugendliche Gelicht ihrer Augen und die Liebenswürdigkeit ihrer ungenierten und doch imposanten Haltung hatten in der That so viel Ausnehmend-Einnehmendes, dass ich nicht wenig erfreut war, ihre persönliche Bekanntschaft gemacht zu haben“. Man ser jo nok, at Hendes Naade har gjort sig særdeles megen Flid for at være elskværdig for denne Rapporteur til Europas Blade. Han føier til: „Abends soupierte ich beim Kammerherre Berling, der durch sie eine äusserst glänzende Karriere gemacht hat und als General-Intendant der Civilliste, Reisemarschall und Privatsecretair Seiner Majestät mit dem König und seiner Gemahlin damals wenigstens im Christiansburger Schlosse noch unter einem Dache wohnte.“

knyttede en smuk Skildring af de Følelser, der bringe Lykke i Livets kjæreste Forhold.²⁸ Forinden Hans Majestæt forlod Aalborg, blev Hans Høiærværdighed ogsaa udnævnt til Commandeur af Dannebrogen. Fra Aalborg gik Reisen til Hjørring. Paa det høieste Punkt paa Veien, hvilket blev besteget af Hans Majestæt og Gemalinde, bevilgede Allerhøistsamme paa Sognepræsten Pastor Høsts Bøn, at Stedet kaldtes Dannerhøi, „hvor man da for Fremtiden aarlig vilde feire Grundlovsfesten.“ Nu gik Reisen over Frederikshavn til Skagen, derfra til Thisted, Nykjøbing, Agger, Lemvig, Skive, Viborg, Silkeborg, Randers, Aarhus. Redacteur i Aalborg Ree var nok dog den første, der udbragte en Skaaltale for Gemalinden, Pastor Claudi i samme By ligeledes snart vedhaanden*. Sidstnævnte blev ogsaa af Kongen belønnet ved kort efter at befordres til Præstekaldet i Varde, Ree fik den tvivlsomme Folkegave af Navnet „Dannerskjald“. Af Følget belønnedes paa selve Reisen Etatsraad Wegener med Conferentsraadstitlen. Oettinger var ikke den eneste, som havde bemærket den lærde Medreisendes Assiduité for Kongen med høie Gemalinde. Wegener har ogsaa i Minde-skriftet over Kong Frederik særlig dvælet ved denne Reise og givet en Skildring fuld af Liv af Kongens Færden . . .²⁹

Til disse smukke Reiseerindringer, hvori Kongen skildres fra saadanne Øieblikke i hans Liv, hvor han under Reiselivets Paa-virkning, under den Nødvendighed til at være i Bevægelse, til ligesom at vise en vis Virksomhed, som Reiselivet frembringer, tog sig allerbedst ud og virkelig var ret elskværdig, men i hvert Fald meget vindende i sin Adfærd mod den menige Mand, tilføier Wegener, at efter denne Reise tog Kongen endnu stadigere end hidtil Ophold udenfor Hovedstaden, hvor Stemningen bearbejdet af Folk, der ikke betænkte Følgerne af at undergrave den gamle danske Ærbødighed for Kongen, ikke syntes ham at svare til, hvad han paa den nylig fuldendte Reise havde fundet. Det var det lille Skrift „Et Par Ord til Jyderne i Anledning af Hans Majestæt Kongens Reise“ af Intrepidus (Etatsraad Høiesteretsadvokat Salicath ved man nu skjulte sig under denne Benævnelse), der reiste denne

* Det behagede ogsaa Hans Majestæt at staa Fadder til et af Velærværdighedens Børn, der fik Navnet Frederik Ludvig.

Storm, som Kongen veg for.³⁰ Det indeholdt en Protest og en Dadel over den Maade, hvorpaa „Fru Grevinde Danner“, som befinder sig i Hans Majestæts Suite, overalt og offentlig hilses og hyldes af Jyderne i Tiltale, Omtale og Skaaler som Allerhøistsammes Gemalinde. Forfatteren fremhæver, at Vielsen til venstre Haand ikke er kjendt i den danske Lovgivning „Kongens Gemalinde er Hans og Landets Dronning: er hun ikke dette, har Kongen ingen Gemalinde.“³¹ Han omtaler, at det var et Folkeønske, at Kongen efter Faderens Død atter skulde have giftet sig jevnbyrdig. Dette skete imidlertid ikke. „Et Par Aar randt hen, det blev da forsikkert her i Hovedstaden, at det med Kirkebogen, saavel som med de derved tilstedeværende Vidner skulde kunne oplyses, at Hans Majestæt Kongen havde paa Frederiksborg Slot ved sin Confessionarius Biskop Mynster ladet en Vielsesact foregaa mellem Allerhøistsamme og den af Kongen fra borgerlig Stand til Grevinde Danner ophøiede Dame, samt at denne Vielse skulde være foregaaet morganatisk eller til venstre Haand. Hensigten med denne Akt sagdes at være den, at Hans Majestæt, der ikke ønskede 3die Gang at formæle sig jevnbyrdigt, vilde give en ikke jevnbyrdig Forbindelse en vis kirkelig Gyldighed og Lovlighed for at fjerne al Anstød, og for at Allerhøistsammes daglige Omgivelser saaledes i sædelig Henseende kunde forsones med samme. Indenfor de huslige Vægge hørtes derefter af alle de Personer, som stededes til Hans Majestæts engere Kreds, at Allerhøistsamme betjente sig af Udtrykkene „min Kone“, „min Hustru“, „min Gemalinde“, medens derimod Grevinde Danner ei var tilstede enten ved festlige Leiligheder og Præsentationer, eller naar Medlemmerne af det Kongelige Hus eller Diplomater vare nærværende ved Hans Majestæts Taffel. I Hovedstadens Aviser opdukkede vel en aldeles ny og ukjendt Personlighed under Navnet „Grevinde Danner“ snart i Bekjendtgjørelser fra Generalkasserer Berling om ledige Skolepladser, snart fra Pastor Bruun (dengang ved Garnisonskirken) om Confirmationslegater, men hvem denne Dame var, og i hvilke Relationer hun stod, omtaltes ikke med et Bogstav.“³² Forfatteren farer derefter fort i sin Skildring af, hvorledes man er ladt i Uvidenhed om Kongens Ægteskab til venstre Haand; „thi det har ingensinde behaget Hans Majestæt Kongen at lade den angivne

paa Frederiksborg foregaaede Akt . . . komme til offentlig Kundskab; – ei heller har Allerhøistsamme ved noget aabent Brev, Proclamation, Rescript eller andet i constitutionel Form udfærdiget Document tilkjendegivet sine Undersaatter Noget om en Formæling, hvorved Hans Majestæt var traadt over i gift Stand; – ei heller er det til Folkets Kundskab kommet fra Hans Majestæt eller fra hans Regjering noget Aktstykke, hvori Nogen er ophøiet til eller endog kun nævnt som Allerhøistsammes Gemalinde . . .; ei heller er der, hvis ellers saadant var passende, truffet noget Lovs Foranstaltning eller udgaaet nogen Bestemmelse om speciel Rang og Sæde og Gang for en Gemalinde af Kongen, der ei skulde føre Dronnings Navn og Værdighed; ei heller findes der enten i Kirkebønnen eller i det officielle Skrift, som redigeres af en Expeditions-Secretair i Kongens Cabinetssecretariat (hinc illæ lacrymæ for mig),³³ nemlig den kongelige danske Hof- og Statscalender, det Allermindste optaget som kunde tyde paa en Kongelig Gemalinde.³⁴ Intrepidus concluderer derefter, „at H. H. Biskop og Commandeur Bingesbøll og de flere i Berlingske Tidende navngivne Kirke-, Rets- og Communal-Embedsmænd, som have anset det fornødent og passende at føre Ordet til eller om Grevinde Danner som Hans Majestæts Gemalinde, kunde og burde have sagt dem selv og burde vide, at det hverken ved en tilfældig Nærværelse eller i Anledning af Hans Majestæts personlige Besøg og Reise i en Provinds kunde tilkomme dem, offentligen eller ved Hans Majestæts offentlige Ankomst og Tilstedeværelse at manifestere, hvad Allerhøistsamme aldrig har behaget at manifestere for sit Folk.“³⁵

Sluttelig gør Intrepidus et Resumé, hvor han forsaavidt viser stærk Maadehold derved, at han kun nævner Berlingske Tidende og ikke Berling, der var med paa Reisen og baade leverede Materiale (det var tilvisse ubehagelig for Wegener som Historiograph at være i Følget, da Tanken jo let kunde falde paa ham) og beordrede Optagelsen af disse svulmende Reiseberetninger. Han siger saaledes: „At Hans Majestæt paa sin Reise forfølges af den jammerlige Berlingske Tidendes taktløse Details af ethvert Ord, Allerhøistsamme eller de jyske Ordførere i Talens Varme eller under Taffelet kunde betjene sig af, og som man skulde tro bliver steno-graphisk nedskrevet, er jo hensynsløst og beklageligt, men det

kunde ventes af et saa servilt Blad som dette, der hverken har betænkt sig paa eller afholdt sig fra at notificere Udlandet, hvad der er os her [211] i Landet officielt ubekjendt, nemlig at Hans Majestæt Kongen ledsages paa sin Reise af en Gemalinde, der af Jyderne hilses og hyldes som saadan . . . Ogsaa vi og Mange, ja ret Mange med os, vedkjende os en saadan Benægtelse, indtil vi blive overbeviste om det Modsatte. Vi ønske derhos, at Hans Majestæt Kongen hellere maa lade os og Hovedstaden forblive som hidtil, uindviiede i en saadan Hemmelighed, efterdi vi for Hans Majestæts egen Lykke og til Bevarelse af de Følelser, med hvilke Folket nu engang er vant til at se op til Thronen, ere af den Formening, saa ugjerne vi end udtale den, at Fornyelsen af Hans Majestæts i 1848 yttrede*, men da tilbagetrængte Forsæt turde være ønskeligere end Budskabet om den omhandlede Forbindelse.“³⁶

Hendes Naade og hendes Ven Carl, der seierstolte vendte tilbage fra den jyske Reise, blev som rasende ved den Modtagelse, Intrepidi Skrift nød overalt; det udkom i flere Oplag og efterfulgtes af en hel Litteratur af Pjecer. Salicath bevarede godt sin Anonymitet, og man vidste ikke, hvem man skulde gjøre til Gjenstand for sin Hævn. At anlægge Sag mod Bogtrykker eller Boghandler erfarede man jo snart ikke vilde give noget Resultat. Da jeg var citeret som den, der ikke havde optaget Grevinden i Statscalenderen (hvilket man jo havde ønsket, men ikke turdet officielt befale eller ikke kunnet faa nogen Minister til at beordre), gik jeg jo ikke frem i Gunst ved denne Sag. Jeg blev ogsaa i den Frederik Louise Berlingske enge Kreds dadlet skarpt for, at jeg, der med min Hustru havde under Kongens Reise været i Besøg i Randers hos mine Forældre, havde forladt Byen, forinden det høie Ægtepar kom. Jeg nød derfor heller ikke den Ære at blive kaldt til Frederiksborg for at deltage i den store Indvielse i Frimureriet, i hvilket jeg af Lunding var blevet indført og optaget i Christiansstad i Sverrig umiddelbart efter min Tilbagekomst fra Jylland.

Den 12te Juli kom Kronprinds Carl, ledsaget af flere ansete svenske Frimurere, Grev de la Gardie, Baronerne Rålamb, Dahl-

Det er mig forøvrigt ikke bekjendt, at Kongen havde yttret i 1848, at han vilde gifte sig efter sin Stand. Derimod er det jo vel vist, at Kong Christian den Ottende havde yttret dette som Ønske i sit sidste Brev til Sønnen.

feldt, Ahlberg m. fl. til Frederiksborg og bleve der til d. 16de Juli; han optog ved denne Leilighed Kongen, Overhofmarskal Levetzau, Berling, Bræstrup, Lunding og vistnok flere i høiere Grader af Frimurerordenen efter det saakaldte svenske (det Zinnendorfske) System, som var forskjelligt fra det i Danmark hidtil gjældende. Det var vel egentlig nærmest Berling, der havde sat denne Frimurerretning igang hos Kongen, og det var ogsaa ham, der høstede Nytten deraf. Han fik snart høiere og høiere Grader og lod sig give en Stilling, som i sin Tid havde været beklædt af Conferentsraad Manthey og havde den pompeuse Titel Commissarius magni magistri. Det var egentlig som en Legatus a latere,³⁷ han virkede i denne. Hvad han ikke kunde gjøre ud af den, det kunde hans „Committerede“ Pastor Visby, der for at bringe Berling til at blive Landets første Frimurer blev lønnet med Landets største Præstekald, Storeheddinge.³⁸ Frimureriet, i hvilket Kongen alt i Odense, ja vel alt i Genf havde modtaget nogen Indvielse, maatte nødvendigvis tiltale den høie Herre. Det Hemmelighedsfulde var allerede et Moment, der laa for ham: Costumerne vare ham ogsaa særlig tiltalende; men hvad der var ham det Bedste af Alt, var de smaa Gilder, han uden Opsigt af Louise derved fik Leilighed til at holde med Folk, som han kunde lide, som kunde fortælle Historier, kunde synge, og som ikke vare bange for et Glas Punsch paa den sene Aften. Disse Glæder faldt ham dog først ret tildel, da der blev indrettet Capitelloge paa Frederiksborg Slot nogle Aar efter. Der blev ogsaa givet formelige Tafler med Kongelig Opvartning – ogsaa uden Louise; men hun blev dog erindret af det geistlige Medlem Visby i en Skaaltale – jeg maa dog bringe i Minde, at V[isby] let var paavirket af Vinen, hvilket Hoffet alt vidste fra Balpareerne i Christian den Ottendes Tid – i hvilken han nævnte som en beskyttende Treenighed(!) for Frimureriet Kong Frederik, Louise og Berling; da Berling jo nærmest maatte være Sønnen, blev Hendes Naade jo den hellige Aand (vi vide jo, at Kronprindsen alt før havde nævnt hende „sin gode Aand“). Jeg har i 1868, da Prinds Oscar overværede Indvielsesfesten for den nye Frimurerbygning, og jeg havde Plads ved hans Side ved Bordet, draget ham til Minde, hvor slet man pleiede de skandinaviske Interesser, som man dog fra svensk Side havde i Sigte ved Syste-

mets Indførelse i Danmark, ved den Maade, hvorpaa man havde draget Berling frem tildels gjennem Mureriet, og Hans Kongelige Høihed har ikke kunnet Andet end til en vis Grad give mig Ret.³⁹

Jeg skal dog ved denne Leilighed give nogle Data til det danske Frimureris Historie. Den første Loge blev oprettet i Kjøbenhavn 1743 og kaldtes St. Martin. Forsædet førtes af Baron von Munnich, der havde faaet et Patent fra Berlin, som berettigede ham til at stifte en Loge, i hvilken han selv overtog Embedet som „Mester af Stolen“ og udnævnte sine fire Medstiftere til at beklæde følgende Værdigheder: C. F. F. v. Heimenthal første Forstander, Kongelig Medailleur Arbien anden Forstander, hans Broder Hans Arbien Secretair og Pagehofmester Georg Nielsen, senere Conferentsraad og Bibliothekar ved Kongens Haandbibliothek (1710–97, hans Monument paa Assistentskirkegaarden, hans Biographi af Abrahamson i Lahdes Mindesmærker) Kasserer.⁴⁰ Senere dannede der sig under Nielsen en anden Loge Zorobabel, men begge forenede sig 1767 til een Loge: Zorobabel til Nordstjernen. Det tyske Sprog havde indtil 1778 været Logesproget, men nu blev det danske det herskende i Zorobabel, medens der dannede sig en særegen tysk Loge Friedrich zur gekrönten Hoffnung. I Odense var alt tidlig en Loge Marie til de 3 Hjerter, i Horsens havde der ogsaa været en Loge, formentlig i den Tid det russiske Hof var der, men den gik senere ind.⁴¹ En Loge i Helsingør var gaaet ind, men reiste sig igjen i 1850 som Kosmos under Skibsklarerer Knud Gad, bekjendt fra Skriftet „Hvor skal jeg sætte min Søn i Skole“.⁴² Blandt Mestrene efter Georg Nielsen maa nævnes Capitain Abrahamson, Overhofmarskal Hauch, Høiesteretsadvocat Schönheyder, Geheimeraad Christian Colbjørnsen, Commandeur Tuxen; i den tyske Loge Biskop Münter og Pastor Hamburger. Alt i det forrige Aarhundrede var der vistnok anordnet overordnede Bestyrelser for samtlige Loger i det danske Monarchi i Slesvig, Rendsborg, Altona, vistnok ogsaa i Norge; desuden Loger i Kjøbenhavn og i det saakaldte skotske Frimureri eller Stuarts Loge med 2 Grader (ogsaa kaldede 4die og 5te Grad). Hertug Ferdinand af Brunsvig, den berømte Feltherre, Dronning Juliane Maries Broder, havde vistnok oprindelig en Stilling som Overordnet til det danske Frimureri. Efter hans Død 1792 eller maaske allerede efter Frimurer-

Conferencen 1782 i Wilhelmsbad, i hvilket det saakaldte rectificerede System blev almindelig anerkjendt ogsaa for Danmark (med 3 Johannesgrader og 2 saakaldte Skottegrader), kom vistnok denne Stilling til Landgreve Carl af Hessen, Statholder i Hertugdømmerne, Dronning Maries Fader. Efter hans Død 1835 havde vistnok Prinds Christian, senere Kong Christian den Ottende overtaget den høieste Stilling. Indtil Kong Frederik selv traadte i Forgrunden var vistnok Commandeur Tuxen den Første; men snart traadte Berling til som Commissarius magni magistri og ligesom hævdede sig over Tuxen. Jeg skal ved Leilighed supplere disse Meddelelser og vil i hvert Fald, hvis jeg vedbliver disse Mindeblade, igjen komme flere Gange tilbage til Frimureriet under dets videre Udvikling i det svenske System.

Da Kongen næste Gang atter kom til Kjøbenhavn, var det for at aabne Industriudstillingen, for hvilken der var opført en Bygning paa Christiansborg [212] Slots Ridebane.⁴³

Den 14de August modtog vi her i Kjøbenhavn et haandgribeligt Bevis paa, at nu var Helstatsprogrammet traadt „in anerkannter Wirksamkeit“, da der kom en Commando holstenske Tropper hertil, som skulde fremtidig danne en Del af Garnisonen, medens der samtidig var kommen danske Tropper til Holsten.

Den 3die September var Kongen atter i Kjøbenhavn for at holde Revue over Borgervæbningen. Kongen var i Borgervæbningens Uniform, hvilket gjorde et godt Indtryk, og Modtagelsen var fortræffelig.

Atter den 16de September maatte Kongen igjen til Kjøbenhavn. Om Formiddagen Kl. 11 marscherede de holstenske Batailloner, der vare blevne forlagte hertil, op paa Christiansborg Slotsplads, hvor de ved Deputationer af Kongen modtog nye Dannebrogspaner. 16de Bataillons Commandeur Oberstlieutenant Wörishöffer holdt derpaa en Tale til sit Mandskab og udbragte et Leve for Kongen. Fra Slotspladsen marscherede Bataillonerne til Fælleden for at forene sig med de øvrige Tropper af Kjøbenhavns Garnison, der vare opstillede til Revue. Uagtet det regnede stærkt, havde der samlet sig en Masse Mennesker paa Fælleden for at høre den danske Commando lyde igjen for Holstenerne og for at se Kongen, der jo nu sjældnere og sjældnere viste sig for Kjøbenhavnerne.

Henved Kl. 12 kom Hans Majestæt, ledsaget af en meget talrig Stab, deriblandt Krigsminister Hansen, Generalerne de Meza og Bülow, Oberst Baggesen o. s. v. og modtoges af Arveprinds Ferdinand som commanderende General for Tropperne paa Sjælland. Prindsesse Caroline overværede Revuen tilvogns. Ministrene Bluhme, Reventlow-Criminil, C. Moltke og A. V. Scheel havde ogsaa denne Helstatsnydelse fra Vogne. Baade Tropperne og den forsamlede Menneskemasse viste den største Enthusiasme ved at se Kongen. Næste Dag gav Kongen Taffel paa Christiansborg for de samlede Troppers Officerer. Ved denne Leilighed udbragte Krigsministeren Kongens Skaal og indledede den med en Tale, som Berlingske Tidende gjengav saaledes:

Allernaadigste Konge og Herre!

For første Gang efter en lang Aarrække havde de danske Tropper fra alle Monarchiets Dele været forsamlede her i Hovedstaden og ere igaar blevne mønstrede af Deres Majestæt.

Deres Majestæts Armee hilser denne betydningsfulde Begivenhed som den sikreste Borgen for Monarchiets indre Fred og Ro.

Den ser i dette vundne Resultat sin Triumph; den ser med Glæde, at den ikke forgjæves har udgydt sit Blod for sin Konge og for sit Fædreland, for Ære og Ret.

Deres Majestæt har havt den Naade at tilkjendegive mig, at Deres Majestæt har været fuldkommen tilfreds med alle Troppernes Disciplin og Vaabenfærdighed. Jeg tør allerunderdanigst forsikre Deres Majestæt: jeg har den Overbevisning, at skulde Deres Majestæt atter kalde Deres Armee til Vaaben, vilde Deres Majestæts Officerer, Underofficerer og Soldater fra Hertugdømmerne kappes med deres danske Vaabenbrødre, ikke blot i Disciplin og Vaabenfærdighed, men ogsaa i Troskab og Selvopoffrelse, og ligesaa heltemodigt som disse offere Liv og Blod for Deres Konge og hans Krones Ære*.

* Da Kong Frederik i et af de sidste Aar af hans Regjering, da der truedes med Execution fra Tydskland, blev det efter et Taffel paa Christiansborg endnu forsikkert Kongen af flere Officerer fra Hertugdømmet Holsten (Harboe, Branner m. fl.), som vare tilstede, at Kongen, hvis han vilde optage Kampen paa Holstens Grændse og ikke trække sig bag Eideren, vilde han kunne fuldkommen stole paa de holstenske Tropper.

I mine her tilstedeværende og i mine fraværende Vaabenbrødrers Navn nedlægger jeg for Deres Majestæts Fødder Forsikkringen om alle Deres Krigeres Troskab og Hengivenhed.

Maatte Skjæbnen forunde Deres Majestæt i en lang Række af Aar at herske over et enigt og lykkeligt Folk! maatte den skjænke Deres Majestæt mange og lykkelige Dage!⁴⁴

Noget vel almindelig var jo den Tale. De holstenske Batailloner, paa hvis Vegne Talen ogsaa lød, havde tilvisse ikke „udgydt deres Blod for Konge og Fædreland, for Ære og Ret.“ Men derom vare alle overbeviste, at General Hansen ikke udtalte Andet for Kongen med Hensyn til Armeens daværende Stemning, end hvad han selv var overtudet om.

Dagen efter dette Militairtaffel, begyndte Sløifningen af Rendsborg Fæstningsværker.

Saltvands- og Ferskvandsfiskerierne paa Skodsborg bandt Kongen saa stærkt til Stedet, [at han] ikke kunde beslutte sig til at forlade det. [Han] paadrog sig da ogsaa omsider en Forkjølelse. Det fugtige Locale, først Teltet og senere en lav Stueetage (Hendes Naade havde Beletagen) havde vistnok bidraget Sit dertil. Livlægen Etatsraad Lund paastod derfor ogsaa, at Kongen skulde tage til Christiansborg, og herfra modtog man da ogsaa under 3die October den Bulletin:

„En heftig Forkjølelse har tvunget H. M. Kongen til at holde Sengen i en 8 Dages Tid og vil fremdeles fordre, at Allerhøist-samme forbliver i denne indtil videre.“

Geheimeraad Bluhme maatte da aabne den d. 4de October for 4de Gang sammentrædende Rigsdag (nye Folkethingsvalg d. 4de August) og forelæse Throntalen . . .⁴⁵

Hermed begyndte den stormfulde fjerde Rigsdags Session, hvori der viste sig en stærk Opposition mod den nye Successionslov og mod Toldloven.

Kongen kom sig strax efter, at Rigsdagen var aabnet, men først den 27de October tog han dog til Frederiksborg for at blive Vinteren over. Oppositionen mod Arvefølgen var ham paa en vis Maade behagelig, idet den jo ærgrede Prinds Christian, mod hvem Kongen snart, uagtet hans tidligere særdeles Godhed for den unge Prinds,

fik den sædvanlige Stemning mod Successoren, hvilken i dette Tilfælde vel næredes af Hendes Naade Lehnsgravinde Danner, hvis Forventninger om, at Successionen skulde give Prinds Christian og hans Gemalinde saadanne Forbindtlighedsstemninger [213], at de vilde tage sig af hende ved at bidrage til, at hun kunde faa en Stilling i Selskabet, allerede vel dengang havde fundet sig skuffede. Wegeners Skrift om Successionen, som blev omdelt d. 29de October (rigtignok som Manuscript) i 150 Exemplarer til Rigsdagens Medlemmer, har vel ogsaa paa en vis Maade dengang fundet nogen Opmuntring fra Kongens og Gemalindens Side.⁴⁶ Gamle Stemmann, under hvis Auspicer W[egener] havde stillet Skriftet, var jo bestandig af Depit politique Modstander mod de efterfølgende Ministerier og derhos en særlig, jeg vil ikke sige Beskytter, men dog noget nær dette, af Grevinden, der gjorde ham Visitter og spurgte ham tilraads. Det Hele var et Cotteri uden klart Formaals: den stakkels Konge vidste mindst af, hvad man egentlig kom ind paa, og det ledede jo ogsaa omsider til en Ydmygelse for ham, idet han efter store Scener med den mere og mere sædvanlige Tale om Abdication maatte reprimandere Wegener for det Skrift, som han dog sikkerlig havde skjænkt sit Bifald. Wegener blev som bekjendt ifølge Statsraadsbeslutning af 12te Novbr. 1852 sat under Anklage af Generalfiskalen, men blev frikendt i Januar 1854, og det var derefter, at Ministeriet Ørsted under Trudsel af at indgive Demission tvang Kongen til at udtale Dadel over W[egener].

[214] Det stormfulde Rigsdagsmøde blev hævet 13de Januar ved, at Kongen opløste Folkethinget. Wegeners Manuscript havde udøvet en høist uheldig Virkning, idet flere Rigsdagsmænd havde ladet sig særdeles paavirke af samme, selv J. E. Larsen havde sluttet sig dertil, men maatte dog kunne vide, at den Sag nu engang ikke var til at forandre, og det stadfæstedes jo ogsaa ved Udtalelser fra Diplomater, navnlig russiske og engelske, hvilke senere bleve meddelte Rigsdagen, at det virkelig var disse Hoffers Anskuelse, at Londonerconferencens Formaal om Danmarks Udelelighed bedst naaedes ved, at Arvefølgen blev agnatisk. Under 10de Januar havde det i Sagen om Arvefølgen nedsatte Udvalg afgivet sin Betænkning.¹ Enstemmig tilraadedes den Del af Budskabet, hvorved Arvefølgen overdroges til Prinds Christian og Prindsesse Louise. Derimod var der stor Meningsforskjellighed, om hvorvidt al Arvet efter Kongeloven skulde ophæves. J. E. Larsen, Lehmann, Rosenørn, H. Hage, H. P. Hansen, Wessely, Flensborg, Spandet og J. Jørgensen fraraadede paa det Bestemteste at ophæve den kvindelige Arvefølge. Den anførte som Styrke derfor, ligesom Wegener, at denne Ophævelse ikke var vedtaget i de afsluttede Tractater eller forudsat som Betingelse, medens den jo sikrede i alle Tilfælde Kongerigets og Slesvigs Forening. 7 andre af Udvalgets Medlemmer: Hall, Monrad, Madvig, P. D. Bruun, Knuth, F. Tillsch og Unsgaard gik ind paa Udkastet, men vilde have en Udtalelse i Thronfølgeoven om Slesvigs uadskillelige Forbindelse med Kongeriget. De 9 øvrige Udvalgsmedlemmer hidrørende fra yderste Høire og yderste Venstre (Bondevennerne) Alberti, Blechingberg, B. Christensen, Lüttichau, Moltke, Oxholm, Rottwitt, Treschow og Tscherning fandt og det vistnok fuldkommen praktisk, at da Budskabet udtalte den danske Regjerings Opfattelse af Traktaternes sande Mening, og da efter Regjeringens Meddelelser de medkontraherende Magter delte dens Anskuelse, saa ansaa de det for en politisk Umulighed at gennemføre en modsat Fortolkning. Iøvrigt bemærkede de, at med Principet om Monarchiets Integritet lod sig ikke forene en modstridende Arvefølgeorden for forskjellige

Dele af Monarchiet. Warschau Protocollen stillede som den første Forudsætning, at Maalet kun kunde naas ved Hjælp af en Combination, som med Udelukkelse af Kvinderne kaldte Mandsstammen alene til Arv.

Efter at Udvalgets Betænkning var afgivet, indtraf imidlertid Folkethingets Opløsning paa Grund af en anden Helstatssag. Toldgrændsens Forlæggelse til Elben, som havde fundet Modstand. Ny Folkethingsvalg bestemtes til den 26de Februar. Disse Valg fremkaldte jo en stor Bevægelse. Fædrelandet og med det Dagbladet dengang endnu dets stadige Følgesvend kjæmpede jo drabeligt for Wegeners Anskuelse.² Flyveposten stod paa den modsatte Side, talrige Smaapieceer udkom i begge Retninger.³

Den 7de Marts samledes Rigsdagen atter, og den 11te Marts havde den forenede Rigsdag sit første Møde i den ny Samling. De nye Valg havde bragt Regjeringen en større Styrke. Dette saas ved Valgene af Formænd og Næstformænd, idet Blechingberg valgtes til Formand istedetfor Clausen, Rottwitt og Treschow til Næstformænd istedetfor Spandet og H. P. Hansen. Premierministeren fremhævede det høist ønskelige, ja nødvendige i, at Sagen nød Fremme saa hurtigt som muligt. Det var den Grundvold, hvorpaa den Ordning skulde ske, som Folket, Rigsdagen og Regjeringen saa hen til. Ogsaa med Hensyn til Forholdet ud ad var Sagen af stor Vigtighed. Ifald den Tanke skulde vinde Rum hos de forskjellige Cabinetter, at selve Nationen tøvede med at give sit Samtykke til den foreliggende Ordning, da kunde Følgerne ikke beregnes, men de kunde i hvert Fald ikke blive ønskelige. Budskabets Indhold, saaledes som det i forrige Samling var forelagt og i denne gjentoges, ansaa Regjeringen for at være det mest hensigtsmæssige i Nutiden og i Fremtiden. Regjeringen troede derfor paa en rigtig Maade at have opfattet og redeligt at have gennemført de folkeretlige Forpligtelser, som Kongen havde paa-draget sig. En Tilbagevigen herfra vilde være lig med en Erklæring om, at Kongen ikke vilde opfylde i sit fulde Omfang, hvad han selv havde ment at burde opfylde. Regjeringen maatte derfor erklære, at den saaledes ønskede og ventede det kgl. Budskabs rene og ubetingede Antagelse; en delvis eller betinget Antagelse kunde ikke fyldestgjøre Regjeringen. Forsamlingen besluttede at gaa til

Sagernes første Behandling uden Udvalg, og denne Forhandling aabnedes den 17de Marts af Premierministeren. Han fremhævede i sin Tale, hvorledes Ministerierne før 28de Januar 1852 havde fra 1848 stræbt at gennemføre Eiderpolitikken, men at det antoges at vise sig, da det nærværende Ministerium traadte til, at denne Politik ikke var gennemførlig. Europas øvrige Magter kunde i Ligevægtens Interesse ikke undvære en Stat ved Østersøens Indgang som det danske Monarchi. Det var for at de holstenske Havne ikke skulde stilles under en anden Magts Raadighed, at flere Magter havde haandhævet det danske Monarchis Rettigheder. Det var den samme Tanke, som bevægede Europa til at hævde Vedligeholdelsen af Kongen af Danmarks Besiddelser som et vedvarende Princip. Da det blev befundet, at Danmarks vedvarende Styrke og Forsvar laa i denne europæiske Ligevægts- og Vedligeholdelsespolitik, saa fandt Ministeriet af 28de Januar, at det i denne Politik maatte søge Monarchiets Styrke, og at den tidligere Politik ikke kunde fortsættes. Dersom dette var rigtigt, saa maatte Tanken opstaa om en anden Arvegang end den, som efter Kongeloven fandt Sted i Danmarks Rige, for at sikre en fælles Arvegang i alle Landsdele. Iøvrigt vare Forarbejderne for Monarchiets Helhed fra en tidligere Tid end dette Ministeriums. Fra Begyndelsen af 1848 blev det af Regjeringen anset for noget høist ønskeligt at erhverve en europæisk Garanti for Monarchiets Integritet. Man vedblev at arbeide derhenimod, og den første Londonerprotocol af 1850 bragte den tildels tilveie. Men den Ordning af Arvefølgen, som nu forelaa, var en Consequents af det i hin Protocol udtalte Princip. I Warschauerprotocollen var dette Princip udrykkeligen udtalt. Disse Protocoller laa forud for Januar Ministeriets Tilblivelse. Londonertractaten af 8de Mai erklærede Monarchiets Integritet for et vedvarende Princip, som Følge heraf var det nødvendigt at udelukke den kvindelige Arvefølge*.

* Bluhme var jo gennemtrængt af denne Nødvendighed. Man fortalte jo ogsaa i den Tid, at han, da Sagen om Successionen skulde forelægges Rigsdagen, havde det været paa Bane at høre Wegener, men at Bluhme skulde have afslaaet dette og yttret sig, om at det kun fremkaldte Vidtløftigheder uden Resultat. Wegener havde som bekjendt været benyttet til de historiske Arbejder som Veileder ved Underhandlingerne om Thronfølgen, ja havde vel ogsaa

[215] Under 2den Marts 1853 udkom Patentet angaaende Indlemmelsen af de forhenværende Augustenborgske Besiddelser paa Als og Hertugdømmet Slesvigs Fastland i de nærmest liggende Kongelige Amter. Forud for dette Patent var gaaet den af Hertug Christian August af Augustenborg i Frankfurt af ham d. 28de December 1852 udstedte Cessions- og Renunciations Act, hvorved han for sig og sine Efterkommere afstod sine Besiddelser i Slesvig til den danske Krone for 1½ Million Species, hvorhos han forpligtede sig og sin Familie til altid at opholde sig udenfor Kongen af Danmarks Lande og aldrig foretage Noget, hvorved Roligheden i samme kunde forstyrres, eller modarbejde den af Kongen fastsatte Arvefølge i alle under hans Scepter hørende Lande. Angaaende denne Renunciation foreligger der en Udtalelse af Premierminister Bluhme i Beretningen om Forhandlingerne i Folkethinget i Thronfølgesagen d. 21de Marts 1853. Schiern havde ønsket oplyst, om der ved Siden af Hertugens Renunciation var udstedt andre Renunciationer for Sidelinierne i hans Hus, for Prindsen af Nor og hans Søn. Herpaa svarede Bluhme, at den danske Regjering aldrig havde anerkjendt de agnatiske Pretentioner, som vare gjorte af den Augustenborgske Linie. Den havde derfor anset det under sin Værdighed at affordre den Augustenborgske Familie en formelig Renunciation af slige ikke anerkjendte Rettigheder. Man havde fundet det hensigtsmæssigt at afkjøbe Hertugen af Augustenborg de Besiddelser, han havde paa Als og det slesvigske Fastland, og man havde fundet det nyttigt i den dertil hørende Akt at indføre en saadan Forpligtelse for Hertugen og hans Familie, som gjorde det umuligt(!) for dem, der udstedte den, at træde den kongl. Villie om Arvefølgens Ordning imod. Det var ikke nogen formelig Renunciation, og ligesaa lidt som man vilde forlange en Renunciation af Noget, som man ikke erkjendte Hovedlinien i Besiddelse af, ligesaa lidt havde man villet forlange en Renunciation af Sidelinierne af det samme Hus. Den samme Families cognatiske Fordringer vare

udarbejdet Noter i den Retning. Man kan godt begribe, at denne meget sensible Mand blev høilig fornærmet over ikke at blive hørt med Hensyn til det Aktstykke, der ligesom var Slutstenen paa hans Arbejde. Hans hele Opræden blev jo ogsaa den af en dybt krænket Mand. Det er hans Skade som Samtidens Historieskriver, at han ikke godt kan holde sig fri fra de personlige Indtryk.

en anden Sag, men man havde antaget, at Budskabet om Thronfølgen vilde tilintetgjøre slige cognatiske Fordringer.⁴

Arvefølgesagen fortsattes i Rigsdagen. Efter at Regjeringens Forslag og tvende andre Forslag indeholdende Lempninger af Regjeringens Forslag ikke havde kunnet vinde det tilstrækkelige Stemmetal, stod Kampen sluttelig om det af A. S. Ørsted stillede Hovedforslag No. 4 saalydende

„Den forenede Rigsdag meddeler i Henhold til Grundloven af 5te Juni 1849 § 4 for Kongeriget Danmarks Vedkommende, sit Samtykke til, at Hans Majestæt ordner Thronfølgen for det samlede danske Monarchi i Overensstemmelse med Indeholdet af det kongelige Budskab.“

Den 18de April skredes til den sidste Afstemning, hvorved der fordredes tre Fjerdedele af de afgivne Stemmer, for at Forslaget skulde anses som vedtaget. For Forslaget stemte 97 mod samme 49. Formanden udtalte derpaa. „Der er altsaa ikke opnaaet det Stemmetal, som Grundlovens § 4 befaler, og det fordrede Samtykke til det Kongelige Budskab er altsaa ikke meddelt.“⁵

Den 19de April opløstes begge Rigsdagens Thing ved et Kongl. Rescript paa Grund af Afstemningen i Arvesagen den foregaaende Dag.

Geheimeraad Ørsted, der for sit Forslag havde vundet de fleste Stemmer, traadte nu paa Ministeriets Forslag ind som Premierminister samt tillige som Indenrigsminister og Cultus-Minister, fra hvilke Poster Bang og Simony udtraadte. Bluhme vedblev alene som Udenrigsminister. Man fortolkede Bluhmes Tilbagetrædelse derhen, at Ministeriet Ørsted skulde herefter være løst fra det Løfte, der var givet af Ministeriet Bluhme d. 13de Februar 1852, at Forandringen i Grundloven kun skulde ske ad forfatningsmæssig Vei.⁶ Det turde dog have været urigtig sluttet; skjønt jo tilvisse Ørsteds Udnævnelse og den samtidige Udtrædelse af Bang og Simony viste nærmest hen til en Gaaen tilhøre. Den 27de Mai foregik nye Valg paa Medlemmer af Folkethinget og d. 3die Juni Valg paa Medlemmer af Landstinget. Resultatet af Valgene til Folkethinget var, at af de 26, der fra dette Thing havde staaet imod Arvefølgen, 16 ikke bleve gjenvalgte, 12 havde ikke stillet sig, de 4, der havde stillet sig og faldt, vare Grundtvig, Schiern,

Møller og Lindholm. Den forenede Rigsdag samledes paany d. 16de Juni. Den nye Premierminister forelagde det Kongl. Budskab af 4de October 1852 uforandret. Den 24de Juni kom det alt til endelig Behandling og vedtoges med 119 Stemmer mod 10. Derefter forelagde Ørsted i Rigsdagens Slutningsmøde d. 19de Juli Udkast til en forandret Grundlov for Danmark, ved hvilken Rigsdagens Virksomhed indskrænkedes til de saakaldte særlige Anliggender.⁷ Naar denne Lov var antaget, var det vel Hensigten at octroiere Fællesforfatningen. Som bekjendt stod Striden i den nærmest følgende Tid om Opfyldelsen af den Paastand, der gjordes saavel fra Folkethingets som senere fra Landstingets Side at ville kjende Fællesforfatningen, forinden man vedtog den forandrede Grundlov.

Den 31te Juli 1853 udkom Thronfølgeloven dateret Eremitagen, hvor Geheime-Statsraads-Forhandlingerne afholdtes i de første Aar af Kongens Sommerophold paa Skodsborg. Alt forinden d. 26de Juli var Lov om Ophævelse af Toldforskjellen mellem Danmark samt Slesvig og Holsten, om hvilken man dog omsider var bleven enig i Rigsdagen, udkommet ligeledes dateret fra Eremitagen. Kongen forblev nemlig paa Skodsborg under Cholera Epidemien, som var udbrudt i Kjøbenhavn d. 12te Juni (og om hvis Udbrud Kongen fik fuldkommen Vished, da han d. 25de om Aftenen vendte tilbage fra Helsingør, hvor han med Prinds Oscar af Sverrig havde deltaget i en Frimurerfest i Logen Kosmos) og vedblev der med en stigende Styrke indtil den sidste Halvdel af Juli, da der døde indtil 200 om Dagen, derefter aftagende, fra Slutningen af August angrebes kun enkelte daglig. Kongen fik forøvrigt at føle, at han havde valgt sig sin Sommerbolig i umiddelbar Naboskab af en Landsby for fattige Familier; thi i denne udbrød Choleraen pludselig med stor Styrke; da alle Indvaanerne imidlertid strax flyttedes op i et Hus i Dyrehaven, hvor der om Vinteren havdes Foder for Dyrene, ophørte Epidemien strax; end ikke En døde efter Flytningen. Prinds Ferdinand og Caroline forblev under Choleraen i Kjøbenhavn og vandt derved ikke liden Popularitet.

Jeg skal her, forinden jeg gaar videre, omtale et Par Forandringer, der var foregaaet i Kongens personlige Omgivelser. I Februar 1852 var den forrige Indenrigsminister M. H. Rosenørn,

som tidligere, forinden han blev Commiteret i Generaltoldkammeret, Stiftamtmand paa Island og Minister, havde i Aaret 1843 i nogen Tid været Referendar i Cabinetssecretariatet, [blevet] ansat som Referent af de slesvigske Sager i Cabinetssecretariatet (jeg blev samtidig udnævnt til Referendar og skulde som saadan i Lundings hyppige Sygdomsforfald referere for denne). Lunding var Juleaften pludselig blevet syg paa Frederiksborg af den Nyresygd, af hvilken han aldrig reiste sig mere. Rosenørn overtog nu Cabinetssecretaires Functioner, men han var tillige Rigsdagsmand og sluttede sig, formodentlig ikke uden Paavirkning af gamle Stemmann, til hvem han stod i respectus parentelæ (Rosenørns Stedmor var Stemanns Datter), til Oppositionen.⁸ Bluhme fandt denne Stilling uforenelig med Cabinetssecretairposten og forlangte ham fjernet. Fra Kongens Side var der naturligvis ikke synderlig iveien, da min noget theoretiserende Ven jo paa ingen Maade kunde convenere den høie Herre, og – væk var han. Dette skete umiddelbart efter den første Rigsdagsopløsning i Thronfølgesagen Januar 1853. Jeg fik pludselig Ordre at møde paa Christiansborg, hvor Kongen fra Frederiksborg var taget ind til Statsraad, og maatte samme Dag med tilbage med Kongen i Kane som fungerende Cabinetssecretair. Denne Function varede dog ikke længe. Det var omtrent samtidig, at Lunding døde. [216] Jeg fik en Stafet derpaa*, og inden Berling

* Jeg tror, jeg har talt tidligere om det Rygte, der fremstod ved Lundings Død, at Grevinde Danner havde forgivet ham, og om det Usandsynlige deri. Lunding selv synes at have troet det. General Blücher fortalte mig idag (25/2 70), at Lunding selv havde sagt ham det. Ved Lundings Begravelse mødte Berling. Det var ved denne Leilighed, at Staldmester Haxthausen, da han saa B[erling] i Kirken, udbrød: „Det er dog for galt, nu følger Morderen ogsaa den Myrdede.“ Dette blev hørt og blev berettet Berling, der naturligvis gjorde stor Spektakel og klagede til Kongen. Haxthausen maatte ogsaa give en Erklæring. I hvert Fald var Berling snarere end Grevinde Danner Lundings Morder; thi det var ubeskriveligt, hvor meget denne skikkelige Mand tog Ærgrelse af dette Imposteur⁹, der blandede sig i Alt, for omkring med en aldrig stillet Uro, snakkede paa en ubehagelig Maade. Ikke at tale om, at Forholdet til hans forrige Maitresse, nu Kongens Gemalinde, ærgrede Lunding. Det var ogsaa Lundings stadige Tanke i det Tidsrum, der gik næstforan [hans] Død at faa Grevinden fjernet. Han vilde dog [ikke] sige, hvorledes han havde tænkt sig det. Blücher sagde [mig] ligeledes idag, at han kort før sin Død

kunde sunde sig, havde jeg gjort Kongen det Forslag at lade Tillisch, hvem ham betalte fuld Gage i Vartepenge, kalde til Frederiksborg for at overtage Cabinetssecretairposten. Man fandt det underligt af mig, at jeg ikke afventede, hvad disse pludselige Forandringer kunde bringe mig selv; men jeg vidste, at Berling selv omgikkes med den Tanke at ville være Cabinetssecretair, hvis han blot turde, men jeg vidste i hvert Fald meget godt, at han kunde formaa Kongen til at holde mig svævende i Stillingen uden al Soutien ved Hoffet, som jeg dengang var, og formelig lagt for Had, fordi jeg ikke vilde paa eget Ansvar optage Hendes Naade i Statscalenderen.

Jeg havde paa den Tid en ret morsom Scene. Fra Contoiret i Byen meldtes det mig ud, kort efter at Statscalenderen for 1853 var udkommen, at Berling pønsede paa noget Ondt, han havde ladet mig finde en hel Del Statscalendere fra de foregaaende [Aar] og vilde have dem med til Frederiksborg, hvor jeg da var. Saasnart han var kommet, blev jeg ogsaa kaldt ned til Kongen og i en meget alvorsfuld Tone spurgt om de morgantiske Gemalinder i udenlandske Fyrstehuse vare anførte i Statscalenderen. Havde jeg svaret Nei, skulde de udbragte Calendere gribe mig i Usandhed. Men jeg kunde ganske rolig svare: Deres Majestæt! De have været anførte før, men da jeg ikke havde modtaget Deres Majestæts Ordre til at optage Deres Gemalinde, troede jeg det var min Pligt at udelade dem i dette Aars Calender. Denne Forsigtighed fra min Side havde Berling ikke lagt Mærke til, og nu stod han flov og flad. Hans Majestæt saa egentlig gjerne, at hans Ven(!) [havde] prostitueret sig og antog et ubestemmeligt Udtryk, der ikke indeholdt Lidet af dulgt Glæde. Berling fik forøvrigt kort efter en Hevn over mig; hans indflydelsesrige Ven Balthazar Christensen havde taget stor Anstød af, at Grundloven af 5te Juni var udeladt i Statscalenderen for 1853 (Denne var jo nu bleven en Helstatscalender, der udkom enslydende i begge Sprog). Han fik Kongen til at tro, at det vilde blive tydet mod ham, da jeg tjente ham personlig, at jeg

havde yttret, at det var strandet paa Bluhmes Feighed. Meningen var dog nok, at man vilde se at faa hende til at gjøre en tour de plaisir og saa i Mellemtiden oplyse hendes Forbindelser for Kongen og se at forhindre hendes Tilbagekomst.

havde udeladt Grundloven. Hans Majestæt gav en stor Scene i Statsraadet og vilde have Statscalenderen brændt og skjældte dygtigt ud paa mig.¹⁰ Det var ved denne Leilighed, at jeg beklagede mig til Tillisch, og han svarede mig, da jeg replicerede, at det dog var Kongen, der havde brugt disse haarde Ord „Ja saadan en Konge.“ Jeg forstod ham endnu ikke rigtigt dengang, men jeg lærte det noksom. Der blev forøvrigt ikke noget ud af Sagen. Grundloven blev ikke optaget i Statscalenderen for 1854. Senere bleve alle Forfatningslovene optagne. Man ser jo forøvrigt nok af dette Par Træk, hvorledes den stakkels Konge var overspændt. Til Billedet heraf hører ogsaa efterfølgende Rescript af 17de Januar 1853 til Cabinetssecretairen: Ligesom hidtil har fundet Sted, saaledes ville Vi have fastsat som Regel for Fremtiden, at forinden nogen Forestilling, der angaar Udredelsen af Udgifter af Vor Civillistekasse eller Forpligtelser, hvoraf slige Udgifter kunne resultere, bliver Os allerunderdanigst forelagt til allernaadigst Resolution, skal samme have været sendt Vor Generalkasserer til allerunderdanigst Betænkning, og ville Vi derhos, at der samtidig med, at angaaende nogen saadan Forestilling udfærdiges Allerhøieste Resolution forelægges Os til Vor Underskrift Communicationsudfærdigelse til Generalkassereren ang. Resolutionens Indhold.

Tillisch kom forøvrigt ikke ofte som Cabinetssecretair til Frederiksborg og Skodsborg, hvor Kongen jo næsten altid opholdt sig, men lod mig fungere for sig. Da Thronfølge-loven var vedtagen i Rigsdagen, fik Grevinden og Berling den Ide, at der kunde være Noget at naa ved at affordre Prinds Christian en Erklæring i Hendes Naades Faveur, forinden Prindsen var vis paa Underskriften af Loven. Tillisch blev derfor pludselig i Slutningen af Juli hentet til Skodsborg og blev af Kongen overdraget at reise til Rumpenheim for at skaffe Prinds Christians Underskrift paa en Declaration, som Berling havde faaet sin Moders Sagfører* Høiesteretsadvocat, senere Cabinetssecretair Liebenberg til at opsætte. (De vedlagte Afskrifter ere af Berlings Haand.)¹¹ Formodentlig har

* Jeg tror, jeg tidligere har havt Leilighed at omtale det Svogerskab, der var mellem disse Herrer.

Tillisch været indisponeret over Sendelsen og fortrydelig over at være gaaet ind paa denne (jeg tror nu heller ikke, han havde gjort det, saafremt han ikke havde boet i det Classenske Fideicommiss's Gaard ved Siden af Almindeligt Hospital, hvor Choleraen i disse Dage voldsomt rasende).¹² Det turde maaske antages, at Prindsens modificerede Erklæring er redigeret af Baron Pechlin, da Gesandt i Frankfurt. Skjønt Sendelsens Udfald jo ikke i alle Maader var efter Ønske, [blev] Tillisch, der var en snild Mand og [med] en paa engang rolig og bestemt [Op]træden, medens han dog godt kunde slaa en Spas af baade med Kongen og Grevinden, dog ved at staa i godt Forhold til disse sine Herskaber. Han gjorde med dem og en lille Kred, deriblandt Maleren Young, en Reise til Møn i September Maaned. Det var paa denne Reise, at Kongen sagde, da de spadserede neden for Klinten og søgte Stene, – en af Hans Majestæts store Fornøielser – Den som kunde gaa op ad Klinten paa dette Sted, vil jeg give 1000 Rdl. Young, der var smidig og fattig, tog Hans Kongelige Svoger paa Ordet og tiltraadte uopholdelig Opstigningen. Han naaede virkelig Toppen blødende og todesmüde og fik sine 1000 Rdl., men han vilde ikke gjøre det anden Gang, forsikkrede han immer. Choleraen havde imidlertid udbredt sig fra Kjøbenhavn til hele Strandveien. I Skovshoved, hvor jeg denne Sommer havde Bølig [med] min Familie, udbrød Choleraen ogsaa med stor Kraft, og jeg sendte derfor Kone og Børn ind til Forpagteren af Jægerspris Helmers, der var gift med min Kones Søskendebarn. Da Tillisch var kommen tilbage fra Rumpenheimer Touren, vilde han hellere bo paa Skodsborg end ved Siden af Almindeligt Hospital, og jeg fik derfor Permission paa en kort Tid i Midten af August, i hvilken jeg opholdt mig hos Helmers. Jeg antoges derved at have erhvervet mig Kundskab til Jægerspris Forhold. Da derfor Kongen paa Forslag, som det synes af Tscherning, i Efteraaret 1853 tog i Overveielse, om han skulde købe Statseiendommen Jægerspris, blev jeg sendt derhen for at søge nærmere Oplysning og afgav derefter min Betænkning. Det var aabenbart ikke nogen Disposition for Stedet, der havde fremkaldt Ønsket hos Kongen og Grevinden til at erhverve denne Eiendom;¹³ Kongens Erindringer fra Trediverne, da han var som Arrestant der, kunde jo ikke være ham kjære, og Grevinden havde

ofte sagt mig, at hun fandt Egnen trist – men det var et Chateau, skulde man blive Hertuginde, var det endogsaa en værdig Enkelbolig for en Durchlaughtighed, ja endog for en Høihed. Forinden jeg sendtes paa denne Tour i det sene Efteraar til Jægerspris, havde jeg en kort Tid atter fungeret som Cabinetssecretair. Provindsialstænderforsamlingerne for Slesvig og Holsten indkaldtes til 5te October, og Tillisch var valgt for Frederiksstad til Medlem af den slesvigske Forsamling. Længe varede denne min Function imidlertid ikke, da Tillischs Valg ikke blev anerkjendt, og han vendte tilbage ikke mange Dage, efter at han var reist. Henimod Aarets Slutning udkom Patentet ang. Hertugdømmet Lauenborgs Forfatning, navnlig i Henseende til Landets indre Repræsentation og dermed begyndte Rækken af Forfatningslovene for Helstatens særskilte De[le].

Det var paa denne Tid, at det truede med Krig over hele Europa.¹⁴ Det blev i Statsraadet besluttet at vedligeholde Neutraliteten, og der afgik Befaling til Gesandtskaberne i Udlandet om at meddele de respektive Regjeringer en Erklæring om, at Kongen af Danmark i Forening med Kongen af Sverrig og Norge havde besluttet at iagttage streng Neutralitet under den forestaaende Krig mellem Stormagterne. Som bekjendt fraveg Sverrig-Norge dette Fællesskab med Danmark, idet denne Magt traadte i Forbindelse med Vestmagterne. Danmark forblev dog ved sin Bestemmelse og foretog Rustninger til Beskyttelse af Kysterne. Det var disse, der senere bleve Gjenstanden for Rigsretsanklagen mod Ministrene.¹⁵

Den Kongelige Familie, der endnu boede paa Amalienborg, fik sin Kreds forøget med Prinds Frederik af Hessen, der den 8de November 1853 kom til Kjøbenhavn med sin unge Gemalinde Prindsesse Anna af Preussen og tog Bolig i Prindsens Palais i Bredgade. Den 13de November blev Prindsessen forestillet for Kong Frederik paa Christiansborg. Om at se Grevinden var der ikke Tale. Prindsesse Anna var en elskværdig, meget dannet Dame, af stort musikalsk Anlæg . . .¹⁶

[217] Kongen var Nytaarsdag paa Christiansborg og gav Cour for Prindserne, Corps diplomatique, Ministeriet og de tre første Rangklasser.

Alt ved Nytaarstid var der stor Spænding med Hensyn til Forfatningssagen.¹ Efter at Thronfølge-loven var givet, vilde Ministeriets næste Skridt være at tilveiebringe en Læmpning af de enkelte Landsdeles Forfatninger efter den vordende Fællesforfatning. Hvor Folkerepræsentationen endnu kun var raadgivende, lod dette sig let ordne. Det er alt anført, at den lauenborgske Specialforfatning udkom i Slutningen af 1853; den slesvigske Forfatning udkom 15de Februar 1854 og den holstenske 11te Juni 1854. Den holstenske Forfatning blev „en kjødelig Søster til den slesvigske“, og et fremtidigt Schleswigholsten blev derved muligt. Ridderskabet og de store Godseiere fik en uforholdsmæssig Del i Repræsentationen, hvilket i Slesvig gjorde Tydskerne til et født Flertal. Om Thronfølgen var Stænderne ikke bleven hørt, hvilket jo havde været høist ønskeligt. Et Ja vilde have været let at vinde, da Mandsstammens udelukkende Succession jo var indført for Holstens Skyld. De havde derved været bundne, og et Paaskud til Oprør havde været fjernet. Hverken Reventlow-Criminil eller C. Moltke kunne fortjene Tak af Danmarks Kongehus for deres Fremfærd i disse Sager; af det danske Folk have de vistnok aldrig tænkt paa at ville erhverve dem nogen Taknemmelighed.

Rigsdagen, der var sammentraadt i Begyndelsen af October, viste sig noksom villig til at gjøre de Forandringer i Danmarks Riges Grundlov, som nødvendigvis maatte gjøres; i Slutningen af Februar begyndte Sagen at stille sig mere bestemt. Der forelaa dengang tre Hovedforslag til endelig Behandling i Folkethinget. Tscherning foreslog, at det „ved Lov“ skulde fastsættes, naar Grundlovsforandringerne skulde træde i Kraft. Monrad vilde lade Forandringerne indtræde efter Beslutning af en Rigsdag, hvem Fællesforfatningen var meddelt; Aagaard, Bregendahl, H. Hage m. fl. satte som Betingelse, at Fællesforfatningen forinden var vedtaget enten af den danske Rigsdag for Kongerigets Vedkom-

mende eller af en for hele Monarchiet fælles Forsamling. I Landstingets første Møde i Forfatningssagen udtalte nu ogsaa Madvig, at Fællesforfatningen nødvendig maatte være bekjendt, forinden man skred til den sidste Beslutning. Hall sluttede sig senere i Folkethinget til Monrads Forslag. For denne Gang traadte de 2 første Forslag Tschernings og Monrads tilbage, og det tredie forkastedes; men Regjeringens Forslag til en Forfatning for Kongeriget forkastedes ogsaa med 98 Stemmer mod 1 (Ree). Udvalgets Forslag vedtoges dermed. Dette skete d. 23de Februar (i Landstinget 7de Marts). Resultatet er, meddelte Dagbladet med sine fedeste Typer, at Ministeriet har lidt det fuldstændigste Nederlag.² Det Hele sluttede med, at Folkethinget paa Monrads Forslag d. 13de Marts med 77 Stemmer mod 3 vedtog en Adresse til Kongen, hvori Ministeriet, paa Grund af, at det mentes ikke at have holdt sine udtalte Løfter, nemlig det af 13de Februar 1852³, medens Ørsted havde udtalt det som sin Opfattelse af Grundlovsintimationens Forbehold med Hensyn til Slesvig⁴, at dette Forbehold hjem[lede] Kongen Ret til med Forbigaaelse af den danske Rigsdag uden videre at octroyere Fællesforfatningen, skildres som politisk upaalideligt. Landstinget tiltraadte denne Adresse Dagen efter. Begge Formændene overleverede Adressen til Kongen paa Frederiksborg d. 16de Marts. Premierministeren var tilstede. Kongen svarede, at han nu vilde tage under allerhøieste Overveielse, hvad der under de nærværende Omstændigheder maatte været Landet tjenligst og derefter tage sin Beslutning. Venskabet mellem dette [Dagbladet] og Bondevennerne, der havde hjulpet til Arvefølgesagens Gjen-nemførelse, var afløst af et fuldkommen Brud.

„Kongen var under denne Strid mellem hans Ministre og hans Folks Repræsentanter meget fortrykt og misfornøiet, og denne hans Stemning aabenbarede sig dels i private Ytringer dels i hyppige Ministercriser. Selv ude af Stand til at overse den hele Stilling, maatte han dog for det Første offentlig følge den af Ministeriet tiltraadte Vei.“ Saaledes udtrykker Wegener sig i Mindeskriftet [s. 74] over Kong Frederik om denne Tid, og han har vistnok fuldkommen Ret. Man ser forøvrigt af disse Udtalelser, at Wegener personlig har havt Leilighed til at se Kongen paa denne Tid, og det uagtet han samtidig var actioneret for sin Bog om Arve-

følgen, ja endog da han frikjendtes først ved Criminalretten (9de Juli 1853) og senere ved Høiesteret 10de Januar 1854 endog blev tilkjendegivet Kongens Mishag ved Allerhøieste Rescript af 3die Februar 1854.⁵ I Mellemtiden havde han dog paa den anden Side modtaget Kongens Tak – paa Indstilling fra Cultusministeren – for hans Embedsførelse som Geheimarchivar, ja var endogsaa blevet overdraget Hverv[et] som Historiograph.⁶ Det Hele var gaadefuldt nok. Dagbladet vilde vide, at Mishagsrescriptet havde en særlig Anledning deri, at Kongen havde drukket et Glas ved Taffelet med Wegeners Defensor Liebenberg. Saavidt jeg har kunnet skjønne, vedblev Wegener at være persona agreabilis [velset person] ved Hoffet, og de Skridt, der blev foretaget imod ham, vare Ydmygelser for Kongen, saasom han ligefrem var tvungen dertil af Ministeriet. Det er vel ogsaa dertil Wegener sigter, naar han siger om Kongen: „han maatte ogsaa i Spørgsmaal af ringere Betydning bøie sig for Ministeriets Villie“. ⁷ Maaske sigter han ogsaa til Martensens Udnævnelse til Sjællands Biskop, hvilket Kongen havde modsat sig lige indtil Trudsel med Abdication. Paa M[artensens] Jubilæums Dag som Biskop 15/4 79 erindredes jeg igjen herom. Det var ved denne Leilighed, at Kongen skrev en Thronfrasingelse op paa et Ark Papir i Statsraadet, og rakte den til Prinds Ferdinand og sagde: Her er min Abdication, nu er Du Konge Ferdinand. De Samtidige skildre Prindsens Betuttelse som meget comisk. ⁸ W[egener] tilføier: „Han drog sig i Følelsen af den ydmygede Kongeværdighed saagodtsom ud af Regjeringssagerne, beskjæftiget med det for Civillisten nylig kjøbte Jægerspris, hvis gamle Historie og talrige Oldtidsmindesmærker optog hans Interesse.“ ⁹ Rigsdagens Møder sluttede den 24de Marts. Kongen fik sit Leve, men derefter udbragtes ogsaa et for Danmarks Riges Grundlov.

I Begyndelsen af April kom det til en alvorlig Conflict med Krigsminister Hansen – Grevinde Danners Indblanding i Kongens Beslutninger siges at have været Grunden; det er mig endogsaa fortalt, at Hansen og Bluhme (imod Ørsted og Moltke) havde Planer om at fremtvinge Hendes Naades Fjernelse.¹⁰ Udfærdigelsen om hans Entledigelse og Oberst Baggesens Overtagelse af Forretningerne vare udfærdigede; Baggesen meldte sig endogsaa til at fungere; men Hansen sagde, at han ikke kunde respectere Rescrip-

tet, da det ikke var contrasigneret. Dette Rescript var udfærdiget gennem Generaladjutant Schøller og parapheret af denne, det var dateret 7de April. De øvrige Ministre erklærede, at de, hvis Hansen gik af, ogsaa vilde indgive Demission. Alle blev jo altsaa*.

Paa Jægerspris tilbragte Kongen Hendes Naades 39aarige Fødselsdag d. 21de April, og han skjænkede hende vistnok ved denne Leilighed Slottet med Tilliggende med det ominøse Navn Jægerspris i Horns Herred.¹³ Det var efter et langsynet Øienvidnes Forklaring, at den Fortælling udbredtes, at Hendes Naade ikke var mere gennemtrængt af Taknemmelighed for Slotsgaven, end at hun Dagen efter gav sig til Pris for en Jæger i Skoven ved Frederiksborg. Jægeren var Carl Berling, der saa ofte før havde givet sin Ven og Velynder Horn.

Omkring den festlige Dag paa Jægerspris laa urolige Dage, Dage af store Følger for Kongen og Landet. Under 15de April afskjedigedes endelig paa det samlede Ministeriums Indstilling Folkerepræsentanterne Oberstlieutenant Andræ og Professor Hall, der havde stemt imod Ministeriet, den Første som Lærer ved den militaire Høiskole, den Sidste som constitueret Generalauditeur; d. 26de April afskjedigedes ligeledes som Ministeriets Modstander Biskop over Lolland-Falsters Stift Magister D. G. Monrad. De store Stridigheder, Ministeriet havde havt med Kongen, gav dem Anledning til at søge nogen Støtte i Kongens Omgivelse; thi dette var vistnok Hovedgrunden til, at de henvendte dem til den dengang fungerende Chef for Cabinetssecretariatet Geheimeconferentsraad Tillisch om at indtræde i Ministeriet som Indenrigsminister. Ministeriet havde jo desuden Grund til at antage, at Tillisch hyldede dets Politik ligeoverfor Rigsdagen, og Tillisch havde endnu til den

* Iaftes (4/3 70) talte jeg med Geheimeraad Hall om Ministerkriserne 1854. Han mente, at den første Crise, da Hansen fik Entledigelse, havde sin Anledning i Hansens udtalte Villie, at Hall og Andræ skulde afskediges, hvilket Kongen, støttet paa Grevinden, og hun igjen støttet af den ministerielle Opposition gennem Balthazar Christensen, dengang modsatte sig.¹¹ Den senere Crise i Anledning af Martensens Udnævnelse havde sin Grund i, at Kongen ad samme Vei paavirkedes for Clausen, medens Grevinden ogsaa personlig havde meget mod Martensen for de skarpe Udtalelsers Skyld, der vare brugte [af] ham om hendes Forhold og Fortid.¹²

Tid en ikke ringe Popularitet.¹⁴ Tillisch modtog Tilbudet og vedblev efter sine nye Collegers Ønske at beklæde Stillingen som Cabinetssecretair – meget lidet viste han sig dog paa Frederiksborg og Skodsborg for at referere de indkomne Sager, dette overlod han til mig, som derfor næsten uafbrudt i denne Sommer var skilt fra mit Hjem. Kun da Kongen (under Navn af Grev Danner) og Gemalinde i August Maaned gjorde en Reise til Ellaholm i Blekinge, som Hans Majestæt havde kjøbt af Berling*, var Tillisch med (de øvrige Medreisende vare Irminger, Berling**, Berregaard, Adjutanten Bülow, Livlæge Lund), og jeg fik en lille Ferie.

Justitsministeren A. W. Scheels Helbredstilstand viste sig alt tidlig i Foraaret at være stærkt angrebet, og han maatte derfor indtil videre nedlægge sin Post for at søge Hjælp ved et udenlandsk Bad (10de Mai). Premierministeren overtog midlertidig Justitsministeriet. Kort efter beordrede dette Ministerium paa engang

* Det var et dyrt Kjøb, skjønt man havde faaet Kongen til at tro, at det var en Opoffrelse fra Berlings Side, at han overlod Eiendommen til Kongen for det, den stod ham selv i. Berling havde aabenbart oprindelig selv kjøbt for dyrt, og han havde derefter ladet sin Svoger Capitain C. H. Møller bestyre Eiendommen, der ved sine forskjellige Bedriftsarter – Agerdyrkning, Skovdrift, Laxefiskeri, Kornoplæg, Brændevinsbrænding – krævede en særlig kyndig Mands Ledelse. Jeg ved nok, at da jeg efter Liebenberg overtog Administrationen af Ellaholm, gav den ikke i Indtægt mere end 2–3000 Rdl., uagtet den var kjøbt for 100000 Rdl. Kort forinden Kjøbet kom istand, hørte vi Kongen en Dag tale om Ellaholms fabelagtig store Laxefiskeri, om de udstrakte Skove, om Hvedemarken, ikke at tale om, at det var en gammel interessant Borg (Borgpladsen var der virkelig og selv Pladsen, hvor der havde staaet en Kjøbstad). Laxefiskeriet var imidlertid tomt ved en Prøve [?], Hvedemarkerne vare udsatte for Fugtighed, i Skovene stode Træerne i flere Alens Afstand fra hverandre, og Brænderiet kunde ikke holdes i Drift mere end en Del af Aaret.

** Reisen blev naturligvis benyttet til at skaffe denne endnu et Commandeurs kors fra Kong Oscar. Kammerherren blev sendt til Stockholm for at complimentere Kongen i Anledning af Kong Frederiks Besøg i hans Land. Aftenbladet udtalte sig saaledes om Berlings Udnævnelse ved denne Leilighed til Commandeur af St. Olaf: Denne Udnævnelse har naturligvis sin Grund deri, at Hr. Berling blev sendt til Stockholm for at complimentere Kong Oscar, og at han maatte medbringe et eller andet glimrende Tegn til Gjengæld, som Kongen af Danmark havde skjænket Landshøvdingerne Skjöldebrand og Faxe.¹⁵ Hr. Berling var nemlig tidligere Commandeur af Nordstjernen, og Ordensetiketten tillod ikke at give ham noget andet svensk Commandeurskors.

anlagt offentlig Action mod 6 Dagblade for c. 40 Bladartikler indeholdende formentlige Fornærmelser mod Ministeriet, flere Actionsordrer for enkelte Artikler fulgte endvidere i Løbet af Sommeren (de fleste Sager gave Frifindelse, de der resterede endnu ved Ministeriets Fald, hævedes ved kgl. Resolution af 30te December 1854).

Grundlovsdagen d. 5te Juni høitideligholdtes ved en stor Folkefest paa Dyrehavssletten, lignende Fester holdtes rundt om i Landet. 7 ansete Mænd i Kjøbenhavn – Tobaksfabrikeur Bonnesen, Grosserer Broberg, Høiesteretsadvocat Brock, Professor M. Hammerich, Bankdirecteur H. P. Hansen, Brygger J. C. Jacobsen og Grosserer M. G. Melchior indbød paa denne Dag til Dannelsen af en Forening til at værne om Grundloven.

Den 6te Juli var den aarlige Fugleskydning. Kongen, Prins Ferdinand og Prinds Christian vare tilstede. Kongen blev Fuglekonge og mødte derfor igjen Dagen efter. I sin Tale forbigik Hans Majestæt den indenlandske Politik, men talte især om de udenlandske Forviklinger, som jo ogsaa daglig holdtes os for Øie ved de store Flaader, Engelland og Frankrig sendte til Østersøen; tildels ogsaa ved vore egne Rustninger tilsøs, tildels ogsaa tillands.¹⁶

Medens Europa var beskjæftiget med Krigen i Østersøen og Sortehavet, ansaa Ministeriet det for hensigtsmæssigt at gribe Øieblikket til at give Forordningen om det danske Monarchis Fællesanliggender, dateret Eremitagen 26de Juli 1854. „Den Forfatning“, hedder det i Intimationen, „som vi her ville give, agte Vi ikke at omgjærde med særegne Bestemmelser, sigtende til at sikre dens Bestaaen og vanskeliggjøre Forandringer af samme. Vi have meget mere, overbeviste om, at en Forfatnings Varighed alene afhænger af den Fasthed, den kan vinde ved sit eget Værd, med velberaad Hu villet gjøre det muligt for Os selv og Vore Efterfølgere paa Thronen uden sær Vanskelighed at kunne faa de Forandringer i nærværende Forfatning gennemførte, som Erfaring maatte vise at være ønskelige.“

[218] Ved denne Forordning indrettedes et Rigsraad af 50 Medlemmer fra Monarchiets forskjellige Dele . . .¹⁷

Den 29de August holdt Foreningen til at værne om Grundloven

et Møde i Casinos store Sal, til hvilken der var udstedt Billetter til saa mange, som den kunde rumme. Mange, der ønskede Adgang til Mødet, maatte afvises. Mødet havde ingen revolutionair Charakter. „Den Maade, hvorpaa Indbyderne til Foreningen optraadte i Mødet, vidnede om, at de havde gjort sig Stillingen klar og vare beredte paa til det Yderste at gennemføre deres Opgave“. ¹⁸ Man blev enig om at erklære Forordningen af 26de Juli for ulovlig og grundlovsstridig og at udtale Folkets Mistillid til Ministeriet, at erklære sig villig til at støtte Rigsdagen i hvert af dens Skridt til at værne om Frihed og Forfatning, at aabne en Nationalsubscription til Understøttelse for afsatte Embedsmænd og forfulgte Blade (Grosserer D. B. Adler gik i Spidsen ved at give 1000 Rdl.).

Det lille Rigsraad af de 20 Kongevalgte traadte sammen d. 1ste September paa Amalienborg. Grev A. W. Moltke var udnævnt til Præsident, Kammerherre Buchwald til Vicepræsident. Kongen modtog Medlemmerne forinden til Audients. Efter det første Møde vare Raadets Medlemmer til Taffels hos Kongen paa Christiansborg. Det blev kun 5 Uger samlet. ¹⁹

Adresser bleve paa den Tid, medens man saa at sige ikke lagde Mærke til Rigsraadet, der forhandlede en almindelig Fyrlov og nogle Propositioner fra egne Medlemmer, deriblandt Ussings om en Udvidelse af Rigsraadets Myndighed m. m., fra alle Landets Dele indgivne til Kongen mod Ministeriet. En Deputation af 63 Mand fra Jylland, der den 26de September bragte en Monster[?] Adresse, blev ikke modtagen; men Kjøbenhavns Borgere hædrede Deputationens Medlemmer 2 Dage efter ved en Fest i Casino. ²⁰ Orla Lehmann, der kort efter sin Afgang som Minister var bleven Amtmand i Veile, kunde ikke af sin Stilling lade sig afholde fra at agitere mod Ministeriet. Indenrigsministeren Tillisch gjorde derom Beretning til Kongen og modtog under 2den September følgende Rescript:

Efterat det allerunderdanigst har været Os foredraget, hvorledes Amtmand Lehmann flere Gang har gjort sig skyldig i et høist upassende, utilbørligt og med hans Embedsstilling uforeneligt Forhold, ville Vi have ham tilkjendegivet Vor Allerhøieste Utilfredshed med dette hans Forhold og derhos have ham betydet, at han,

naar han paany paa nogensomhelst Maade maatte gjøre sig skyldig i lignende Adfærd, vil blive afskediget.

Kort sagt der var almindeligt Røre, da Rigsdagen traadte sammen 2den October.

Kongen aabnede ikke saaledes som forrige Gang Rigsdagen. Premierministeren oplæste Throntalen . . .²¹

Indenrigsminister Tillisch optraadte i denne Forsamling som Ordfører for Ministeriet, vel navnlig, fordi han ikke tidligere var engageret i de foreliggende Spørgsmaal, dog vel ogsaa af Hensyn til hans endnu ikke tilsatte Popularitet. Tillisch havde ikke Taler-gaver og var som bekjendt jo heller ikke nogen Mand af særdeles hurtigt Hoved. Den 5te October forelagde han [Udkast til en grundlovsbestemmelse om indskrænkning af Grundloven af 5/6 1849] efter at have udtalt, at Ministeriet kun beholdt sin Plads, fordi det var overbevist om sit Systems Rigtighed og Nødvendighed; det forlod den gjerne, naar kun Nogen kunde opstille et System, som det maatte anse for heldigere, og som det derfor kunde anbefale Hans Majestæt.

Den 11te October stillede Hofjægermester Tutein i Folkethinget Forslag om Nedsættelsen af et Udvalg, der skulde forberede en Rigsretsanklage mod Ministeriet for Brud paa Forfatningen, navnlig paa Grund af Loven af 26de Juli og for Overskridelse af Finantsloven. Dette Forslag vedtoges d. 14de October med 80 Stemmer mod 6. Omtrent samtidig havde Hall foreslaaet en Svaradresse til at imødegaa Indholdet af Throntalen. I denne udtaltes, at Rigsdagen aldrig kunde opgive Fordring paa, at den Forsamling, til hvilken Monarchiets Fællesanliggender betroedes, fik virkelig besluttende Myndighed i alle de Dele af Lovgivningen og Stats-husholdningen, som henlagdes under den; den tidligere udtalte Mistillid til Ministeriet gjentoges derfor. Denne Adresse vedtoges med 90 Stemmer mod 1 (d. 16de October). Den 19de October overrakte den Kongen af en Deputation paa Frederiksborg Slot. Hans Majestæt tilkjendegav dog kun Deputationen, at han for Øieblikket ikke kunde give noget bestemt Svar paa Adressen, men han vilde tage den under Allernaadigst Overveielse og derefter „snaest muligt“ tilstille Thinget Svar gjennem dets Formand.

Svaret kom virkelig „snarest muligt“. Den 21de October altsaa 2den Dagen efter oplæste Premierministeren Geheimeraad Ørsted følgende aabne Brev, dateret 20de October, i Folkethinget . . . [219] [hvorefter dette opløstes] . . .²²

Det var, forinden Sagen kom saa vidt, raadet Kongen (formodentlig ogsaa af Scheele) at gjøre en Reise til Hertugdømmerne, hvorom der alt før havde været Tale. Man mente vel, at de loyale Følelser, som vilde blive bragt til Skue paa den anden Side af Belterne, kunde give en Digression i de nu saa forandrede Stemninger mod Kongen. Grev Carl Moltke og Grev Reventlow-Criminil gik med paa denne Reiseplan, skjønt de bleve noget overraskede over, at Grevinde Danner skulde følge med. [220] Hun var endnu ikke officielt annonceret som Kongens Gemalinde. Begge de hertugdømmelige Ministre, Krigsministeren og Indenrigsministeren vare med paa Reisen enten i hele dens Udstrækning saasom Tillisch eller i de Dele af Landet, hvor udover deres Ministerier eller Functioner strakte sig. Levetzau, Berling, Bülow, Lund vare ogsaa med. Jeg blev ogsaa beordret til at følge, uagtet jeg meget nødig vilde, da det forekom mig unødvendigt, da Tillisch jo var fungerende Cabinetssecretair. Det har forøvrigt af denne Vedholden ved, at jeg skulde medfølge, senere været mig tydeligt, at man, forinden Reisen tiltraadtes, havde tænkt sig, at der under Reisen vilde indtræde en Crise, under hvilken Tillisch, som man troede, tilligemed Bluhme og Sponneck at kunne beholde i Ministeriet, maatte reise særskilt til Kjøbenhavn, hvorfor jeg skulde holdes i Reserve som Cabinetssecretair. Under Opholdet i Flensborg udkom den bekjendte Pjece af Jonas, hvori der tales om Kongeparret betitlet: „Dies kleine Büchlein gehört der Gemahlin Sr Majestät, eine Volksstimme aus den Herzogthümern, in Veranlassung der Reise des Hohen Königspaares.“²³ Moltke, hvem det grevindelige og berlingske Følgeskab jo ikke var kjærkommen, greb her ind i Fortryllelsen og lod Pjecen beslaglægge samt beordrede Action i Anledning af samme. Af en anden Pjece fra samme Pen, der skulde være udkommet senere, og som viser „de dunkle“ Planer med den holstenske Reise, vedlægger jeg et Exemplar.

Den 23de gik Reisen da fra Frederiksborg over Roskilde til Korsør, derfra til Flensborg, hvor Ankomsten var Dagen efter*. Den 25de October aabnedes med store Høitidelighed Jernbanen til Tønningen, hvor Sir Morton Peto, dens Anlægger, paa sin Dampkutter gav en splendid Frokost for Kongen og hans nærmeste Omgivelser**. Samme Dag gav Kjøbenhavns Indvaanere en stor Fest paa Skydebanen for Landstinget og det opløste Folkething. Den 26de October besøgt Kongen med Følge Glücksborg, den 27de Graasten, d. 28de Slesvig, den 29de over Husum, Rendsborg,

* Grevinde Danner var ledsaget af den commanderende General Bülow og Appellationsretspræsident Stemanns Hustruer som Æresdamer (Stemann blev Storkors paa Reisen). Ved Aabningen af Jernbanen blev Peto Commandeur af Dannebrog og Westenholz Dannebrogsmænd. Sidstnævntes Nærværelse var ogsaa i en anden Henseende af Betydning.²⁴ Han stod i Forbindelse med Grevindens Pengesager og talte ogsaa Politik med hende. Mellem ham og Balthazar Christensen var der en nøie Forening, som det jo senere vil ses, naar Dannelsen af Ministeriet Blixen-Rottwitt bliver omtalt. Han har vistnok tilskyndet til Ministerskiftet. Han var ikke nogen betydelig Mand, var meget uvidende; men han havde havt Held med sig og førte af en forhenværende Kramboddreng i Aalborg at være en ret artig Person.²⁵ Forøvrigt var hans Charakter vistnok hæderlig.

** Efter at jeg har skrevet Sidestaaende finder jeg Brevene fra Reisen af til min Hustru. Man ser heraf, hvorledes Reisen begyndte, og det er nok værd at lægge Mærke til Placeringen i Vognene. Første Vogn Haxthausen som Staldmester for at lede Cortegen og Lund Lægen for at være nær Kongen, anden Vogn: Hans Majestæt og Adjutanten Bülow, den allerubetydeligste og simpleste af hans Majestæts Adjutanter, som Kongen ikke kunde have Skade af at tale med, mente vel Grevinden, som havde ham saa temmelig i sit Garn. 3die Vogn: Grevinden og Frøken Dreier, endnu turde Grevinden ikke vise sig ved Siden af Kongen, hvilket dog skete paa senere Reiser; 4de Vogn: Overhofmarskallen og Grev Carl Moltke, gamle Venner og lidt beslægtede med hinanden, Criminil kom først til i Holsten, og da tog Moltke bort, saavidt jeg ved, for atter at træffe Kongen i Slesvig i Slutningen af Reisen; 5te Vogn: Indenrigsminister og fungerende Cabinetssecretair Tillisch og Generaladjutant for Landetaten Schøller; 6te Vogn: Gamle Berregaard, der var medgivet som en Slags Pudsensmager til Kongens Moro og jeg, der som anført var medtaget som Reserve; 7de Vogn: Capitain Christen Hee Møller, Historikeren, Berlings Svoger, der var bleven Adjutant (herom skal senere tales nærmere) og Assessor Glasing, Berlings Fætter, der fungerede som Kasserer, altsaa en Familievogn. Berling var formodentlig reist forud for at arrangere de fornødne Hurraer for Veninden. Krigsministeren med Følge stødte til i Korsør.

Neumünster, Pinneberg til Altona. I Pinneberg dineredes hos Landdrosten, Geheimeraad Scheele, som derefter fulgte med gennem Holsten. Den 30te og 31te var Kongen i Altona, hvor han modtog Storhertugen af Oldenburg, der dog, saavidt jeg ved, ikke hilste paa Grevinde Danner. Kongen havde vel ikke ovovet, saaledes som han gjorde ved private Folk, at opfordre Hans Kongelige Høihed til at se ind til hans Kone. I Altona blev den nærmere Aftale truffet mellem Kongen og Scheele under Grevinde Danners Medvirkning, om Dannelsen af et nyt Ministerium, saafremt Vælgerne, hvilket jo rigtignok Alt den Gang tydede paa, skulde gaa Ministeriet Ørsted imod. Fra Lauenborg gik Kongen den 1ste November til Ratzeburg, den anden over Mølln til Lauenborg, d. 3die holdtes Vildsvinejagt i Skoven ved Schwarzenbeck og dineredes i Amtshuset; den 5te over Lübeck, Oldesloe, Travendal til Segeberg, den 6te til Plön. Kongen havde paa hele Reisen været godt tilfreds med Modtagelsen. I Plön havde han indbudt Ridderskabet. De mødte ogsaa ganske talrigt – men uden Damer. Der var bogstavelig kun 5 Damer i sorte Levantinertafteskjoler, den lille Bys Embedsmænds og Borgerrepræsentanters Koner at tage tilbords for den talrige uniformerede Forsamling. Det hændte med Grev Reventlow-Criminil Ministeren for Holsten, at han, da han havde set lidt paa sin Dame, pludselig udbrød: Ist das doch nicht Mari. Mari havde tjent i hans Hus som Stuepige og var nu bleven Frau Senatorin i Plön (Manden havde en lille Boutikshandel). Det Hele blev Kongen lidt broget, han lod spille Danske Landsoldat med et stærkt Trommeaccompagnement. Dherrer Ridderskabsmedlemmer forekom det mig dog ikke bleve videre afficerede af dette Trommespil; men da Kongen Dagen efter saa Professorerne fra Kiel var Nerverystelsen ved denne noget stærke og noget tendentieuse Musik kjendelig*. Kongen tog fra Plön til Nordslesvig og besøgte den

* Fra Plön tog Scheele i Kongelig Mission til Berlin for, som det hed, at complimentere Kong Friedrich Wilhelm fra Frederik, der nu var i hans Nærhed, og som havde sendt General Gerlach til Altona; Kongen vilde først sende Berling, Scheele tillagde sig det som en Fortjeneste, at han fik dette forhindret. Virkeligheden var dog, at han vilde sondere i Berlin hos Manteuffel og erhverve Udtalelser om den Vei, han vilde gaa, naar han, hvad som synes alt aftalt, blev Minister. Tillisch yndede ikke denne Sendelse, og jeg erindrer godt, at

13de November Rødding Høiskole. Den 16de kom han over Korsør og Roskilde tilbage til Frederiksborg, hvor han som sædvanlig blev modtagen med stor Jubel.

Den 1ste December var det Valgdag til Folkethinget. Næsten overalt gik Valgene Ministeriet imod. Scheele var nu kommen til Kjøbenhavn og havde vel paa Veien talt med General Krogh i Kiel om Muligheden af hans Indtrædelse i et nyt Ministerium. Krogh synes ikke at have givet noget bestemt Svar. Søndagen den 3die December vare Ministrene kaldede til Statsraad paa Frederiksborg. Kongen traadte ind, da de vare samlede, og i en brusque Tone forlangte han af dem, at de inden 1 Time vilde give ham Svar paa tvende Spørgsmaal, som han bragte med sig opskrevet paa et Stykke Papir. Maaden, hvorpaa dette skete, maa jo vistnok have været fornærmelig, og der var jo heller ingen Tvivl om, at Scheele havde opskrevet Spørgsmaalene. Istedetfor at svare den stakkels Konge, at de vilde discutere disse Spørgsmaal med ham og derved drage ham ind i Discussion, bleve de Alle Offer for den Scheeleske Intrigue, der jo netop gik ud paa, at de skulde forløbe sig – en Intrigue vi skulle se, han ogsaa ved andre Leiligheder vidste at spille.

Uden Opsættelse nedskrev Ørsted en Forestilling, som hermed meddeles i Afskrift. Kongen kom ind og paategnede selv Resolutionen. Udtrykket „bevilliges“ viser det. Han var forøvrigt ogsaa instrueret for dette Tilfælde, idet han forbeholdt sig Ministeriets Tjeneste, indtil et andet Ministerium var dannet.

Efter hvad Deres Majestæt i det idag afholdte Geheime-Statsraad allernaadigst har behaget at tilkjendegive deres Ministre, maa Vi antage, at Deres Majestæt har taget den Beslutning at forandre Ministerium og har det behaget Deres Majestæt at forelægge os

da Scheele Aftenen før Afreisen til Berlin kom ind til T[illisch] for at laane et Dannebrog's Storkors Baand, da hans ikke var ganske nyt og rent, tog Anledning til [en] sarkastisk Bemærkning om Urenhed, og at der var saameget, der ikke var rent. Om Scheeles Reise var forberedt, saaledes som Dirckinck-Holmfeld udtaler i Skriftet „Danmarks Genius“ af den intrigante preussiske Quehls Conferencer med Grevinde Danner paa Frederiksborg, tør jeg ikke have nogen bestemt Mening om. Usandsynligt er det jo ikke.²⁶ Af Brevet til Kongen af Preussen, som Scheele overbragte, vedlægger jeg Afskrift.²⁷

følgende 2de Spørgsmaal, paa hvis Besvarelse det vilde bero, hvorvidt De maatte ønske at beholde nogen af de nuværende Ministre i det nye Ministerium, nemlig:

- 1) Vil Dhrr. Ministre tiltræde den Maade, Rigsdagen sidst i sin 5te Session enstemmigen antog og var enig i at følge ved Grundlovens Forandring til en særlig Lov for Kongeriget Danmark alene?
- 2) Vil Dhrr. Ministre ubetinget følge Os i Vor Villie at give Rigsraadet besluttende Myndighed i alle Fællesanliggender for hele Monarchiet?

Uden Hensyn til, hvorledes vi hver for sig maatte se os istand til at besvare foranførte Spørgsmaal, maa vi i dybeste Underdanighed bemærke, at vi, efter den Maade, hvorpaa Deres Majestæt har forelagt disse Spørgsmaal, og efter de Yttringer, som De dertil har knyttet, anse det for umuligt, at nogen af os længere kan forblive i Deres Majestæts Tjeneste som Ministre. Vi skulle blot allerunderdanigst tilføie, at det førstmeldte Spørgsmaal er af Deres Majestæt Allerhøistselv gjentagne Gange besvaret netop i den modsatte Retning af den, hvori Deres Majestæt nu vil have det besvaret. Det sidstnævnte Spørgsmaal er ifølge Deres Majestæts Allerhøieste Befaling Gjenstand for Ministeriets Overveielse, og efterat Sagen foreløbig har været udførligen behandlet af under tegnede Sponnek, er et Udkast til en Betænkning af ham sat i Circulation mellem Medlemmerne af Ministeriet og Sagen forberedet til allerunderdanigst at foredrages for Deres Majestæt i det Geheime-Statsraad i Løbet af denne Uge.

Vi antage det efter det Forstaaende at være Deres Majestæts Villie, at vi allerunderdanigst nedlægge vore Portefeuiller, hvorfor vi herved saaledes i dybeste Underdanighed bede om Tilladelse til at betragte os som entledigede.

Frederiksborg d. 3die Dec. 1854.

Ørsted. Reventlow-Criminil. Moltke. Tillisch. Hansen. Bluhme. Sponnek. Steen Bille.

Indstillingen bevilliges. Dog have de Herrer Ministre at forblive i deres respective Ministerier for at besørge de løbende Forretninger, indtil at et andet Ministerium kan dannes.

Frb. 3die Dec. 1854.

Frederik R.

Grev Sponneck, med hvem jeg idag (10/3 70) hos Overskjænken talte om denne mærkelige Decemberdag, fortalte mig, at Kongen, da han med en meget opsat Mine traadte ind i Statsraadsværelset paa Frederiksborg, spurgte: Hvor bliver dog den Betænkning af, som jeg har forlangt over Rigsraadets Andragende om Udvidelse af dets Competence? Sponneck svarede noget kort derpaa, at Sagen var i Circulation, men at den var standset derved, at Kongen havde ladet 3 af Ministrene følge sig paa Reisen til Hertugdømmerne. Det var derefter, at Kongen fremlagde de to Spørgsmaal. Spo[n-neck] vilde ikke indrømme, at man havde gjort Uret i at afbryde saa kort med Kongen. Det var efter hans Mening ikke til at udholde at vedblive med en Mand, der holdtes saaledes afsluttet, som han gjorde paa Frederiksborg, og bestandig var under ensidig Paavirkning af uansvarlige og slette Personer. Gamle Dankwarth havde rigtignok været af den Mening, at man for Landets Velfærds Skyld burde staa imod, og han havde sagt, at man ikke behøvede at bryde sig om Fornærmelser af en saadan – (jeg tror Udtrykket maa anses for saarende for den Kongelige Høihed). Bluhme, Tillisch og Sponneck vare forøvrigt enige om at gaa ind paa Rigsraadets Andragende, Ørsted og Hansen vilde da vistnok have skilt sig fra dem, og de vilde have dannet et nyt Ministerium (jeg har hørt Tillisch udtale sig paa samme Maade). Sp[onneck] mente da, at Rigsdagen vilde have faldet tilføie; men Sp[onneck] mente tillige, at Scheel igjennem Carl Moltke havde faaet nys om denne Sageres Stilling, og at han derfor troede det nødvendigt for selv at komme til Styrelsen at sprænge Ministeriet ved et coup de main. Jeg fik jo forøvrigt af Samtalen med Sponneck det Indtryk, at Enigheden ikke var stor i selve Ministeriet, men at det væsentligt holdtes sammen ved det fælles Tryk. Vistnok er den Skildring ikke uden al Sandhed, som gaves i Artiklen „Reactionaire Aforismer“ i Dagbladet 56/1855: Hvad det personlige Forhold angaar, da var Bluhme temmelig suspect i alle de Andres Øine, og om Sponneck gjælder nøiagtigt det samme; Tillisch var et halvt Aars Tid, førend han sidste Gang blev Minister, Gjenstand for alle de Andres Had og betragtedes ovenikjøbet paa Grund af en vis Begivenhed (Reisen til Rumpenheim antager jeg) som fuldkommen „schofel“. I alle de Andres Øine var Ørsted „en snakkesalig gam-

mel Mand med mange Kundskaber og en fuldstændig politisk Udygtighed.“ . . . Hansen og Tillisch vare dødelige Fjender; den Første hadede den Anden, den Anden foragtede den Første. Sponneck nærrede den dybeste Ringeagt for Hansen og yttrede sig hyp-pigt med største Ugenerthed om dennes fuldstændige administrative Udygtighed, ved hvis Fremtoninger han søgte at undgaa alt muligt Maskepi. Moltke brød sig ikke det mindste om alle de Andre med Undtagelse af Hansen, i hvis Bornerthed og politiske Uvidenhed han saa et frugtbart Redskab, og Redskabet saa med Beundringens „Frygt og Bæven“ op til den Haand, der brugte det. At Bluhme, Tillisch, Sponneck vilde i December 1854 være af med Ørsted og Hansen fremgik noksom af Sp[onneck]s Tale, og man maa med Hensyn hertil maaske ogsaa finde noget Rigtigt i, hvad der i fornævnte Artikel yttres: „Hvor mange Gange indsaa man ikke klart Hensigtsmæssigheden af et partielt Ministerskifte! Hansen, der hverken kunde lære sin Rolle eller spille den, og Ørsted, der af og til glemte den eller fortalte sig, var egentlig Exministeriet til uendeligt Bryderi. Hansen, der altid greb til, før det rette Øieblik kom, og Ørsted, der altid skulde have Fortolkningens Handsker paa, førend han lagde Haand paa Lov og Ret, ønskede man ofte inderlig at være lykkelig og vel af med.“

Nu begyndte Scheeles Virksomhed. Som bekendt mislykkedes det ham ganske at faa Bluhme, Tillisch og Sponneck med sig. Det hele Ministerium ansaa sig fornærmet og gjensidig forpligtet til ikke at gaa ind i et Ministerium dannet af den, der havde styrtet dem, som det vel ogsaa med Rette forekom dem, paa en underfundig Maade. Samtidig var Berling ikke uvirksom. Han førte Underhandlinger foruden med sin sædvanlige Fortrolige Balthazar Christensen tillige med Ploug og Fædrelandspartiet. Ploug mødtes med ham hos den daværende Klokker ved Garnisonskirken Hansen (Kammermusicussen). Jeg var denne mærkelige Dag paa Frederiksborg, og jeg vil her udtale, at jeg anser Ministeriet Ørsteds Vigen for Ministeriet Scheele – man kaldte denne paa den Tid Minister Danner – for en Ulykke, for det Hæderliges Vigen for det Uhæderlige, for en Seir af Kongens slette Omgivelser over hans sande Støtter, for et Brud med Udlandet, om end de bevægede Tilstande i Europa gjorde det i Øieblikket umærkeligt, for en

Gaaen ind paa Forfatningsindrømmelser, som ikke gavnede Landets Udvikling eller Indvaanernes Velvære i den Grad som de Brydninger, der derved vilde fremkaldes, absolut maatte komme til at skade. Den 3die December var efter min Overbevisning en af Danmarks ulykkeligste Dage, uden at det derved skal være paa-
 staaet, at det afgaaede Ministerium i saa Henseende var uden al Skyld. Den Lidenskab, der var opstaaet under Kampen, havde ført dem for vidt, og tilvisse burde de ikke have ladet dem opirre i det sidste Øieblik af lidt forceret Fremtræden [af] den Konge, som de vel vidste var uden al Charakter og i dette Øieblik styredes af en Anden, saaledes som han nu i henvend to Aar havde været styret af dem, uden at de havde skjænket hans personlige Meninger noget synderligt Hensyn.

[221] Scheeles Program var følgende:

Dersom man ser sig om i Landet fra Øresund indtil Elben, saa træffer man overalt en uhyggelig Stemning, som udtaler Misfor-
 nøielse med den Uvished, der omgiver Forfatningens endelige Ordning. Denne Stemning vil ikke føre til revolutionaire Bevægelser, men den træffer sammen med en Constellation af de almindelige europæiske Tilstande, som kan og sandsynligvis vil føre til Omvæltninger, hvis Tilbagevirkning paa os ikke kan beregnes. Jo mindre vi ere organiserede, før dette Tidspunkt indtræder, desto mere ville vi være udsatte for at inddrages heri. Hertugdømmernes Forhold vil paa samme Maade og med samme Uret som i 1848 blive et Agitationsmiddel i Tydskland, de ville igjen benyttes til at reagere paa os. Det burde derfor være enhver dansk Statsmands første Pligt at arbeide paa, at vor indre Organisation snarest muligt kom til Afslutning, selv hvis man ved Fremskyndingen heraf vilde være nødt til at bringe et eller andet Offer. Det tør vel siges, at alle Partier samtykke i dette Raisonnement. I Henseende til Maaden, hvorpaa saadant skal opnaas, have de imidlertid forskjellige Anskuelser.

Der siges af Nogle, at Kongen kunde og burde octroiere. Om en Octroi kunde justificeres af politiske og moralske Hensyn er tvivlsomt, men aldrig kan den retfærdiggjøres uden, at Nødvendigheden er tilstede, og Nødvendigheden foreligger ikke for Øieblikket, den

foreligger ikke saa længe, man kan komme til Maalet ad Overenskomstens Vei. Forøvrigt kunde det dog være, at man feilede ved at antage, at en Forfatningsoctroi kunde foretages uden Fare.

Vilde man maaske paastaa, at Betydningen af det saakaldte Forbehold af 5te Juni 1849 kunde udvides saaledes, at det lod sig benytte til at opnaa Maalet, saa tør man ikke overse, om man end havde nok saa megen Ret i Fortolkningen, at man aldrig vilde bringe Majoriteten af Befolkningen til at anerkjende denne Interpretation.

Naar der af Nogle proponeres, at Kongen burde henvende sig til Nationen og lade den ved en almindelig Votering i hele Riget bifalde, at Hans Majestæt af fri Magtfuldkommenhed giver en ny Forfatning, saa har man vel ikke betænkt, at en Konge, der er født legitim, ikke uden den allerhøieste Nødvendighed burde gribe et Middel, som indtil nu kun er brugt til at træde istedetfor Legitimiteten, og under vor nuværende Forfatning næppe vil kunne anvendes uden ifølge en Lov.

Dersom en Fællesforfatning for hele Monarchiet ikke alene er nødvendig, men dersom det tillige er nødvendigt, saavel m. H. t. de ydre som de indre Forhold, at den kommer snarest muligt, saa maa den foreliggende Opgave være, ved de simpleste Midler at fjerne de Hindringer, som endnu stille sig iveien herfor.

Disse Hindringer bestaa hovedsagelig i Mangelen af en Overenskomst mellem Regjeringen og Rigsdagen dels ang. de Forandringer, som bør foretages i Grundloven af 5te Juni 1849, inden den indskrænkes til Kongerigets særegne Anliggender, dels ang. Tidspunktet naar denne Indskrænkning skal indtræde.

Efter hvad Rigsdagen desangaaende har antaget i dens 5te Session er Uoverensstemmelsen ikke stor, og især efter at Rigsdagen i sidste Møde har betegnet og begrændset sine Krav til Fællesforfatningen, næsten af ingen practisk Betydning, saa at man kunde komme til den Præsumption, at en til Forbittrelse stegen personlig Irritation paa begge Sider alene forhindrer den endelige Overenskomst. Selvom man vilde mene, at det vilde være et Offer, dersom man vilde lægge en Del af Recruiteringsvæsenet under Særskiltforfatningen, saa burde dette Offer bringes, naar Overenskomsten derved kunde fremmes. Ved at antage, hvad Rigsdagen har ved-

taget i 5te Session, vil denne Strid være forbi i 3 à 4 Maaneder, medens man uopholdelig kan gaa frem med Ordningen af den hele Statsorganisation. Vilde Regjeringen gaa en anden Vei, saa er det umuligt, at Spørgsmaalet kan afgjøres saa hurtigt, som Forholdene kræve. Antager Rigsdagen, som træder sammen den 18de d. M., hvad Regjeringen forelægger i en forandret Skikkelse, en Præsumption som vilde være aldeles ubegrundet – saa skal Propositionen forelægges den anden ordinaire Rigsdag og en extraordinair Rigsdag. Indtræder den Supposition ikke – hvad efter al Sandsynlighed vilde være Tilfældet – saa skal hele Proceduren begynde forfra i 1855 og kan ikke bringes til Ende før i 1856. Giør Regjeringen derimod til Sit, hvad Rigsdagen har vedtaget i 5te Session, saa kan den ordentlige Rigsdag opløses, saasnart Finantsloven er bragt til Behandling, en overordentlig Rigsdag sammenkaldes og paa denne Maade Grundlovquæstionen afgjøres i 3 à 4 Maaneder.

Dels samtidig med, dels umiddelbart efter denne Forhandling kan der skrives frem med Organisation af, hvad der vilde være hensigtsmæssigt til at tilveiebringe Samstatens Enhed:

1. Rigsraadet faar besluttende Myndighed m. H. t. Normalreglementet.

2. Rigsraadet sammensættes af 2 Kamre. Iste Kammer besættes af Kongevalgte, som blive udnævnte paa Livstid, Embedstid eller for bestemte Perioder. Medlemmer af 2det Kammer vælges.

3. Rigsdagen forandres ad Overenskomstens Vei efter et Enkammersystem. Medlemmerne vælges tildels ved directe tildels ved indirecte Valg, som nu i Folkethinget og i Landstinget.

4. Stænderforsamlingerne i Holsten og Slesvig faa besluttende Myndighed i deres særskilte Anliggender.

5. Ministrene for Justits, Cultus og det Indre i Danmark, for Holsten og for Slesvig have den samme Rang og nyde den samme Gage, som Ministrene for Samstaten, men ere kun ansvarlige for rsp. Rigsdagen og Stænderforsamlingerne. I enkelte Tilfælde kan Kongen kalde dem til Statsraadet, hvor de kunne tage Del i Discussionen og give Oplysninger, men uden at votere. Kongen sammenkalder Ministrene for de særskilte Anliggender til et fælles

Raad, naar nye Love skulle gives for en Statsdel, eller naar andre mere vigtige Gjenstande gjør det tilraadeligt.

6. Ministrene for Samstaten ere ansvarlige ligeoverfor Rigsraadet og danne Statsraadet.

Den udenlandske Politik angaaende, saa vil den nuværende blive vedligeholdt saa nøiagtigt som muligt, det vil sige Alliancen med Sverrig og Neutraliteten.

3die December 1854.

/undt. Scheel

Jeg tilføjer endnu følgende Bemærkninger: de specielle under No 1-6 indbefattede Puncter udgjøre ingen Del af et Program, men skulle ikke være noget Andet end en Veiledning til at gjøre opmærksom paa, hvad der i Fremtiden kunde og maaske burde være Gjenstand for nærmere Overveielse og Deliberation.

5te Dec. 1854.

/undt. Scheel.

[222] At Tscherning har været med at skrive dette Program synes at fremgaa af den særlige Passus om Udskrivningen, hvilken hørte til de Specialiteter, som denne eiendommelige Mand, der vedblev at høre til dem, der havde under de vextende Forhold særlig Adgang til Kongen og Grevinden. Af de ældre Ministre var der Ingen at vinde, som jeg alt har omtalt. Flere Skuffelser kom til, og der var Dage efter den 3die, paa hvilke Haabet om at danne et Ministerium synes at være opgivet af Scheele. Hendes Naade var i det frygteligste Humeur; hun samlede endogsaa sine Kostbarheder som til en Flugt og lod Kongen tale om Abdication, som han altid gjorde ved slige Leiligheder. Det synes som om, at det har været gamle Treschow, den store Fødselshjælper for vordende Ministerier, der ogsaa denne Gang ved sin Mægling bragte et Resultat tilveie, nemlig ved at formaa sin Ven Hall og dennes Ven Andræ, begge fjernede fra deres Stillinger af det foregaaende Ministerium, til at indtræde.²⁸ Hertil kom snart P. G. Bang og den blide Simony, Michelsen var en fjern Slægting af den store Ministerdanner, Krogh kom vel efter Kongens Kaldelse til Kjøbenhavn, men blev advaret for at indtræde i det nye Ministerium. Lüttichau lod sig da overtale til at tage Krigsministeriet; Grev

Wulff Scheel-Plessen blev ført paa Listen som Udenrigsminister, men det synes at have været uden hans Samtykke; nogen Indrømmelse maa han dog vel have gjort, dengang han under Kongens Ophold var i Holsten, og der vel ogsaa har truffet Scheele. Den 12te December underskrev Kongen Udnævnelser af et nyt Ministerium. Domainedirecteur P. G. Bang blev derefter Premierminister ad interim og Indenrigsminister samt foreløbig Minister for Slesvig, Oberstlieutenant Andræ Finantsminister, Grev W. Scheel-Plessen Udenrigsminister; Oberst M. Lüttichau Krigsminister; Commandeur Michelsen Marineminister; Professor C. Hall Cultusminister, Etatsraad Simony provisorisk Justitsminister (A. W. Scheel havde jo ikke givet sin Demission med de andre Ministre, da han var i Udlandet og blev først senere entlediget), Geheime-raad Landdrost L. N. v. Scheel (først senere Scheele) Minister ad interim for Hertugdømmet Holsten, hvorhos det overdroges ham midlertidig under Grev Scheel-Plessens Fraværelse at overtage Udenrigsministeriet. Som bekjendt modtog Grev Scheel-Plessen ikke Udenrigsministeriet. Conferentsraad Raasløff udnævntes et Par Dage senere til Minister for Slesvig.

Da Ministeriet var dannet d. 10de December, spurgte Scheele mig, om jeg vilde overtage Posten som Cabinetssecretair, hvortil jeg var anbefalet ham af Geheimeraad Tillisch. Jeg svarede, at der ikke kunde være Tale, om jeg vilde eller ikke vilde. Jeg havde ikke tjent andetsteds end i Cabinetssecretariatet og troede ikke, at jeg kunde nægte at overtage de Forretninger i dette Contoir, som Hans Majestæt maatte behage at overdrage mig. Derved troede jeg den Sag afgjort; men da jeg den 12te var kommen til Kjøbenhavn med Kongen, blev jeg kaldet over til ham, og Hans Majestæt befalede mig uden videre Indledning at udfærdige Udnævnelser af Justitsraad, Høiesteretsadvocat Liebenberg til Cabinetssecretair. Det var Berling, der havde sat dette i Gang. Hans Majestæt blev ham helt uforventet paaocroyeret. Berling vilde derved skaffe sig en fuldtro Mand og tillige med det Samme en Mand, der kunde veie noget op mod Scheele, hvis Hofindflydelse han begyndte at frygte. Da Kongen havde vænnet sig til den Tanke, at jeg skulde blive Cabinetssecretair og derfor ogsaa havde vist mig megen Venlighed, var jeg, samtidig med, at man tog Lieben-

berg til Posten, bleven dygtig sværtet for Hans Majestæt. Jeg vil faa Leilighed til at vise, at hverken Kongen eller Liebenberg havde stor Glæde af denne Udnævnelse, medens jeg, der fandt mig slet behandlet, uopholdelig tog den Resolution at søge mig en Beskjæftigelse udenfor Contoiret og derfor samtidig med Statscalenderens Udgivelse for det næste Aar udsendte en Subscriptionsindbydelse paa Beskrivelsen af Danmark, ligesom jeg ogsaa noget efter med Adolp Bull købte Bærentzens og Comp.s litografiske Institut. 7 Fjerdingaar derefter blev jeg jo dog Cabinetssecretair, men en stor Del af min Tid var da alt optaget, da jeg ikke kunde træde tilbage fra disse Entrepriser.

Tillisch blev afskediget meget naadigt fra Stillingen som fungerende Chef for Cabinetssecretariatet. Det hedder i Rescriptet, hvormed hans Entledigelse meddeles ham, (hvilken motiveredes ved de forandrede Forhold, efter at et nyt Ministerium er dannet) in fine: Idet Vi beklage ogsaa i denne Henseende at maatte undvære Din gode Tjeneste og bevidne Dig Vor Allerhøieste Tilfredshed og Paaskjønnelse, forbeholde Vi Os dog ved given Anledning igjen at drage Nytte af Din Kundskab og Dygtighed samt forblive Dig med Kongelig Huld og Naade bevaagen.“ I nogen personlig Stilling kom Tillisch dog som bekjendt ikke igjen til Kongen. Hans Udnævnelse fra 1854 til, tilligemed Høiesteretsassessor Baron Bretton og Liebenberg, at være Executor testamenti efter Kongen blev jo ogsaa senere forandret. Simony, Wegener og Liebe fik jo denne Stilling og de 35.000 Rdl., som de beregnede dem derfor.

Efter Dannelsen af det nye Ministerium blev Scheele udnævnt til Elefantridder og Treschow og P. G. Bang til Geheimeraader.

Den 18de December sammentraadte Rigsdagen atter i Folkethinget efter de nye Valg. Et storartet Fakkeltog drog denne Aften til Christiansborg og afsang en Sang af H. P. Holst, hvori der gaves adskillige Æselspark til de afgaaede Ministre. En Deputation bestaaende af Professor M. Hammerich (Ordfører), Dr. Ballin, Bager Scherfig, Grosserer Melchior, Fabrikeur Holmblad, Urtekræmmer Melby, Inspektør Brix, Sadelmager P. C. Olsen, Skomager Borch og Cand. juris Ricard bragte Kongen Folkets Tak for det trofaste danske Sindelag, hvorpaa det i disse Dage havde modtaget et nyt Bevis. Kongen takkede fra et Vindue med disse

Ord: „Modtag Eders Konges Tak for den Glæde, I iaften have beredet mig. Gud velsigne Eder Alle og gamle Danmark.“²⁹

Dagen efter var der Rigsdagstaffel paa Christiansborg. Folkethingets Formand Advocat Rottwitt udtalte Folkets Udsendinges Tak til Kongen for Alt, hvad han siden 1848 og indtil de aller- sidste Dages Begivenheder havde virket for Skabelsen og Bevarel- sen af Friheden, hvorved Hans Majestæt yderligere havde forøget den Folkets Kjærlighed, hvori han søgte sin Styrke. For Skaalen, der hilsendes med Jubel, takkede Kongen og udbragte et Leve „for samtlige Hans Undersaatter fra Skagen til Elben.“ Efter Taflet blev Majestæten længe med sine Gjæster og talte med en Mængde af dem. Vi ved blandt Andet, at det var ved denne Leilighed, at Kongen sagde til Barfod, der talte om Folkets Kjærlighed: „Ja min gode Barfod. Populariteten var nok dog nylig nær ved at gaa fløiten“.³⁰ Kongen berørte der noget, som altid kom særlig i Be- tragting for ham. „Kongen var altid meget øm over sin Populari- tet“, siger Wegener og det med Rette.³¹ Folkets Kjærlighed var jo ogsaa hans eneste Styrke, det vidste han meget godt, og han vidste derhos, at det uhyggelige Forhold, hvori han levede med en ildeberygtet Hustru, der forlangte at have sin forrige og tillige nærværende Elsker med i Husstanden, kun kunne taales, naar den dækkedes af Folkekjærlighedens tætteste Kaabe. Det vidste Grevinde Danner og Berling ogsaa, og derfor tilskyndede de stedse til Indrømmelser. At Ministeriet Ørsted havde kunnet holde sig saalænge ligeoverfor den Upopularitet, de paadrog Kongen, havde alene sin Grund deri, at der i lang Tid ikke viste sig nogen Udsigt til at kunne danne et nyt Ministerium. Man vidste meget vel, at Stillingen til Udlandet vilde blive forstyrret ved et Mini- sterskifte. Man havde jo i Virkeligheden kommet overens med Udlandet om flere Personligheder i Ministeriet, og disse vilde ikke taale nogen partiel Forandring. Men nu kom den store europæiske Krig, hvor Opmærksomheden lededes fra Danmark, nu trængte Ministeriet Notabiliteterne Monrad, Hall og Andræ med Vold- somhed over mod Venstre, nu blev det derhos vitterligt ved Af- stemningerne, at Ministeriet ikke vilde kunne sætte noget igjennem – først da tegnede det til, at der kunde bringes andre Combina- tioner tilveie, og det dog alene ved Hjælp af en Mand, som havde

stor Dumdristighed og liden Agtelse, som de honette Folk descenderede ved at slutte sig til, vistnok derhos med den Tanke snarest muligt at skille sig ved ham. De „ret gode“ Efterretninger, han bragte fra Berlin, skulde man nu noksom have vidst at vurdere; vi vide vel nu ogsaa bedre, end de vide, hvor megen Lid man turde sætte til Overbringerens Ord.

Foruden Forandringen i Cabinetssecretariatet foregik der en ikke uvigtig Personalforandring i Aarets Løb ved Hoffet, og derved skete Begyndelsen til at bringe i Kongens Omgivelser Mænd, som vilde staa paa Grevindens og hendes Elskers Side. Kammerherre Major Gyldenstjerne-Sehested, der tildels var opdraget i det Dannemandske Hus, var Adjutant hos Kongen og maaske den eneste af hele Omgivelsen foruden i sin Tid Lunding, der havde en virkelig Hengivenhed for sin høie Herre. Det var bekjendt, at han ikke stod sig godt med Grevinden; man nævnte som Grund, at han havde kjøbt et Maleri, hvorpaa hun var malet in puris, og at han ikke havde villet aflevere det. En Dag sad han ved Taflet ved Siden af Berling. Kongen saa, at Berling ikke havde noget i sit Glas, og raabte over til Sehested: skjænk for Din Nabo. S[ehested] svarede: han kan nok skjænke for sig selv. Der blev ikke videre ud af den Sag ved Taflet; men Berling gjorde en stor Historie ud deraf og forlangte en Erklæring. Denne vilde Sehested ikke give og maatte saa omsider indgive Ansøgning om Afsked. Han fik den og tillige Tilsagn ved Communication fra Generaladjutanten Schøller, at han skulde beholde sin bouche en cour. Uagtet denne Communication var efter Kongens Ordre, og Resolutionen havde Kongens Underskrift, nægtede Berling at udføre den, da det var hans Sag at gjøre Indstilling om bouche en cour. Underskriften agtede han for Intet. Sehesteds Eftermand blev Capitain af Garden Axel Thortsen, en Mand af gode Evner, ringe Principer, slette Finantser, der havde hele Apparencen af at ville gjøre Alt, hvad den høie Herskerinde og hendes Ven forlangte af ham. Døden friede ham tidlig fra disse Engagements, og allerede i Løbet af Aaret 1854 efterfulgtes han af den phantasirige Christen Hee Møller, Berlings Svoger, altsaa en formodet fuldtro (han var det dog ikke i den Grad, man havde ventet, thi han var i Grunden en skikkelig Fyr, kun Dispositions- ikke Tendents-Løgner, senere

i Anledning af Arven efter gamle Fru Berling brudt med Svogeren og derfor ogsaa afskediget).

Paa Amalienborg var det i 1854 en vigtig Begivenhed, at Baron Blixen-Finecke skjønt fraskilt Ægtemand og Fader til tvende Børn (hans første Kone en Frøken Anckerkrona) ved sin vedholdende Cour nødte Landgrev Wilhelm af Hessen til at give sit Samtykke til, at han den 1ste Juni viedes til hans Datter Prindsesse Augusta. Man vilde mene, at Landgrevinde Charlotte, der paa ingen Maade var en Fjende af uregelmæssige Forbindelser, be- gunstigede dette Parti. Man har talt om flere Partier, der vare for Prindsesse Augusta, deriblandt Keiser Napoleon III. Dette turde dog være uvist, men sikkert er det, at hendes Onkel Prinds Friedrich af Hessen-Cassel gjerne skulde have ønsket at ægte hende. Med Blixen blev hun forsaavidt ikke ulykkelig, som hendes flegmatiske Charakter – hun havde hverken Faderens Sindsbeskaffenhed eller mørke Haar, men var blond og meget fyldig – unddrog hende fra at bemærke den Ligegyldighed, der vistes hende af hendes Gemal. Den lille Formue af 200000 Rdl., der tilfaldt hende i 1867 efter Faderen, har han desværre vistnok for en Del tilsat, saa hun vil blive afhængig af Stedsønnen Frederik Blixen (født 1847), der vil arve Stamgodset Næsbyholm i Sverrig og Stamhuset Dallund i Fyn. Den tilkommende Keiserinde af Ruslands og den tilkommende Dronning af Englands Sødskendebørn Gustav og Axel (fødte 1857 og 1863 af Prindsessens Ægteskab med Blixen) ville være næsten aldeles uden Formue.

[223] I dette Aar begyndte jeg at føre en daglig Noteringsbog, hvilket jeg har fortsat til Dato.¹ Aaret optog mig dog i høi Grad med Hensyn til min Udgivelse af Danmarksbeskrivelsen, saa Notitserne ere baade tarvelige og afbrudte.

Nytaarsdag var Kongen paa Christiansborg, hvor han gav Cour og Taffel. Grevinden spiste i hvert Fald endnu ikke dengang ved Nytaarstaflet. Dette blev nemlig anset for et officielt Taffel, da det var Ordensdag for Elefantridderne. Jeg var derimod for første Gang ved et saadant Taffel og vedlægger for en Curiositets Skyld Spisesedlen. Nytaarsdag vakte det Opsigt, at Liebenberg kjørte om med Berling og gjorde Visiter. Berling undlod ikke at hovere over, at [Liebenberg] var gaaet ind paa hans Guide og skal have sagt „Nu har vi ham sikkert.“ Kongen tog snart tilbage til „søde Louise“ paa Frederiksborg og var næsten hele Vinteren der.

Mellem Rigsdagen og Ministeriet indtraadte der strax et godt Forhold. Nye Koste feie jo altid godt. Det antog ogsaa Grundlovsindskrænkningen i den Form, hvori den var vedtaget af den forrige Rigsdag, og denne blev derfor nu antaget uforandret af den forsamlede Rigsdag. Den 22de Marts sanctionerede Kongen det af Rigsdagen altsaa nu 2 Gange vedtagne Udkast til Grundlovsbestemmelse om Indskrænkning af Grundloven. I Medfør af Grundlovens § 100 valgtes der saa en hel ny Rigsdag. Den 14de Juni var det almindelige Folkethingsvalg, d. 20de Juni det almindelige Landstingsvalg. De tyve kongevalgte Rigsraader droges paa den Tid til Forhandling om et med constitutionelle Rettigheder udstyret og med 60 af Rigsdagen og Folket frit valgte Medlemmer forøget Rigsraad. Disse Forhandlinger bleve den 21de Juli saaledes afgjorte, at kun det sidste Skridt, den indskrænkede Grundlovs Vedtagelse af den nyvalgte Rigsdag, stod tilbage. Ogsaa dette blev uden Modstand gennemført. Rigsdagen vedtog 3die Gang, saaledes som § 100 fordrede, Lov om Junigrundlovens Indskrænkning, hvilken skulde træde i Kraft, naar Rigsdagen, efter at Kongen havde givet Fællesforfatningen (altsaa havde havt Leilighed til at

gjøre sig bekendt med dennes Indhold), samtykkede deri. Den 29de August stadfæstede Kongen den af Rigsdagen vedtagne Grundlovsbestemmelse, hvorved Grundloven indskrænkedes til at gjælde for Kongeriget Danmarks særlige Anliggender. Under 27de September vedtog Folkethinget en tidligere af Landstinget vedtagne Beslutning om den nævnte Grundlovsbestemmelses Ikrafttræden samtidig med Fællesforfatningen. Endelig udstedte Kong Frederik den Syvende den 2den October paa Eremitagen Forfatningslov for det danske Monarchis Fællesanliggender, Kundgjørelse om Indskrænkning af Grundloven af 5te Juni 1849 og en foreløbig Lov angaaende Valg til Rigsraadet. Derved var Forfatningsværket fuldført „og en lysere Fremtid syntes at skulle begynde med den anden Halvdel af Kong Frederik den Syvendes Regjering.“² Vi vide, at Forventningen i hvert Fald blev skuffet med Hensyn til Forfatningsspørgsmaalet, om end det efterfølgende Tidsrum i de fleste andre Henseender maa anses som et af Danmarks lykkeligste.

I Forbindelse med Kongens Underskrift paa Fællesforfatningen maa jeg omtale en Begivenhed, som ikke kan anses at være uden Betydning, uagtet den, som spillede Hovedrollen deri, jo vistnok ikke turde regnes blandt de betydelige Mennesker.³

Den 28de September 1855 indkom der en Skrivelse til Kongen, hvori Arveprinds Ferdinand bad om Tilladelse til ikke at møde i det Geheime Statsraad indtil videre, fordi Geheimeraad Scheel havde ladet ham sige, at hvis han ikke underskrev Fællesforfatningen, mistede han sin Generalcommando. Brevet lyder saaledes: Deres Majestæt! Geheimeraad Scheel har igaar gennem min Adjutant Oberst Müller ladet mig sige, at hvis jeg ei underskrev Fællesforfatningen, mistede jeg min Generalcommando; da jeg anser dette Budskab for en Trudsel, som jeg finder meget uartig af Geheimeraaden, og som jeg ei finder ham berettiget til at yttre, beder jeg Deres Majestæt at tillade, at jeg ei møder i det Geheime Statsraad indtil videre, da jeg ei kan sidde med den Mand mere i samme. 28de September. Underdanigst Frederik Ferdinand. ArvePrinds.

Den 30te September tilskrev Kongen Prindsen saaledes: (Allerhøistegenhændigt Concept):

Deres Kongelige Høihed har ladet Os tilstille en Skrivelse, dateret d. 28de September, hvori De anholder om at blive dispenseret fra at give Møde i det Geheime-Statsraad indtil videre. Den Grund De anfører, at De finder Dem fornærmet af Excellencen Scheel er ingen Grund, da Personligheder ei vedkomme Statens Tjeneste. I dette Øieblik er Deres Kongelige Høiheds Nærværelse i det Geheime-Statsraad absolut nødvendig, da der ere Ting, der skal forhandles og afgjøres, som ere til Monarchiets sande og største Gavn. Vi maa derfor nægte Deres Kongelige Høihed Deres Ønske om at fratræde Geheime-Statsraadet og maa tilsige Dem til at give Møde i overmorgen Formiddag Kl. 9 d. 2den October paa Vort Slot Eremitagen. Velvilligst Deres Neveu Frederik R.

Skodsborg, 1ste October 1855.

Arveprindsens næste Brev til Kongen lød saaledes:

Jeg har modtaget igaar Din Skrivelse, hvori Du forlanger, at jeg imorgen skal møde i det Geheime-Statsraad. Paa det Hjerteligste beder jeg Dig endnu engang at fritage mig derfor, thi jeg antager, at Underskriften til Fællesforfatningen skal finde Sted, og som jeg engang har sagt Dig, er det mig ikke mulig efter min Overbevisning at underskrive samme, da der er meget i Forfatningen mig angaaende som Thronfølger, som jeg ikke finder rigtig. Grundloven har jeg ikke underskrevet, og den har i 6 Aar gaaet meget godt, uden at noget Menneske har brydt sig noget, om jeg har underskrevet den eller ei, saaledes vil det ligeledes finde Sted med denne nye Forfatning, og jeg er fri for at binde mig ved min Underskrift til den, som efter min Anskuelse staar paa svage Fødder. Jeg haaber, at Du som i saa mange Aar har kjendt mig, er overbevist, at ingen kan være Dig mere tro og hengiven end jeg, men den Ting at underskrive Forfatninger er mig umulig at opfylde. Jeg stoler nu paa Dit Venskab mod mig, at Du opfylder min Bøn.

Jeg forbliver Din altid hengivne Ven og tro Onkel Frederik Ferdinand.

Kjøbenhavn 1ste October 1855.

Kongen svarede (Egenhændig Concept):

Da jeg iaften Kl. 11 kom hjem, forefandt jeg et Brev fra Dig, hvori Du igjen beder mig om at blive fri for Geheimstatsraadet imorgen. Jeg troede, jeg havde givet Dig min Mening tydeligt tilkjende, men dersom Du har misforstaaet den, saa maa jeg herved gjentage mit Paalæg til Dig om at give Møde i Geheimstatsraadet imorgen Kl. 9 paa Eremitagen. Velvilligst Frederik R.

Skodsborg d. 1ste October 1855.

Prindsen mødte da, men underskrev ikke. Herefter tilskrev Kongen ham saaledes (Egenhændig Concept):

Min gode Onkel! Siden Du har givet Din Erklæring til Fællesforfatningen idag, som gaar ud paa, at Du ei vil binde Dig ved at underskrive og anerkjende Fællesforfatningen, giver jeg Dig endnu 24 Timers Frist til nærmere at overveie [224] Dit endelige Svar, idet jeg dog maa gjøre Dig opmærksom paa de Følger, en fortsat Vægtring ville have for Dig.

Du vil ikke kunne tjene hverken mig eller Landet, og derfor vil det være min Pligt at bortfjerne Dig fra den commanderende Generals Værdighed i Sjælland tilligemed, at jeg, saa ondt det end gjør mig, maa give Dig Din Afsked i Naade af den militaire Tjeneste.

Jeg kan nemlig ikke forsvare at lade en saa vigtig Militair-commando forblive i Tronfølgerens Haand, naar denne erklærer ikke at ville lade sig binde ved Rigets Forfatning.

Jeg venter nu Dit endelige og sidste Svar, hvorefter jeg da vil tage mine Forholdsregler. Din velvilligste Neveu Frederik R.

Eremitagen d. 2den October 1855. Kl. 3 Eftermiddag.

[Derefter fulgte følgende Brev fra Arveprindsen]:

Min gode Neveu modtag min Tak, fordi Du har villet give mig Leilighed ved Din egenhændige Skrivelse af Gaars Dato til atter at overveie det vigtige Anliggende, som er Gjenstand for samme. Jeg beder imidlertid, Du vil være forvisset om, at hvad jeg med dyb Smerte har maattet erklære i det igaar afholdte Geheimstatsraad er Resultatet af en saa alvorlig Overveielse, at jeg Intet har at forandre i min afgivne underdanige Erklæring. Jeg maa

underkaste mig de Følger, som Du maatte ville give den Omstændighed, at jeg har troet at burde handle efter min Overbevisning. Men naar Du i Din Skrivelse har udtalt, at Du ikke kunde lade en vigtig Militair-Commando blive i min Haand, fordi jeg skulde have erklæret ikke at ville lade mig binde ved Rigets Forfatning, da maa jeg forsvare mig at have afgivet en saadan Erklæring. Jeg har erklæret det for at være mod min Overbevisning at medunderskrive en Forfatning, ved hvilken jeg finder Betænkelighed, men jeg har aldeles ikke udtalt mig, om jeg vilde anse mig bunden eller ikke ved den engang givne Forfatning for Tilfælde, som Ingen mere end jeg kan ønske aldrig maa indtræde, at Gud kaldte mig til Danmarks Throne. Hvad jeg da maatte beslutte mig til, maatte bero paa Omstændighederne, som de ville stille sig for mig. Derfor er det mig umuligt at tro, at du som min Neveu vil berøve mig Commandoen her paa Sjælland. Jeg har et Forslag til Dig, som kunde jevne hele denne ubehagelige Sag. Kunde det ikke gaa an, at Fællesforfatningen kunde komme ud som en Lov for hele Monarchiet underskrevet af Dig, paraferet af Scheel, Raasløff og Bang, saa behøvede ingen andre Ministre at medunderskrive samme, og jeg behøvede heller ikke at anmodes derom. Din hengivne Onkel Frederik Ferdinand.

Men Underskriften fulgte ikke, og Kongen skrev derefter d. 3die October til Krigsministeren saaledes:

Da Hans Kongelige Høihed Arveprindsen har erklæret, at han hverken vil underskrive eller lade sig binde af den nu udgaaede Fællesforfatning, bemyndige Vi Dig til at indkomme med Din Indstilling om Høisammes Entledigelse fra Generalcommandoen, og at Han selvfølgelig bliver at sætte à la suite i Armeen.

Dette skete, og Kongen skrev endvidere under 4de October til Overhofmarskallen saaledes:

Da det sørgelige Forhold, hvori Hans Kongelige Høihed Arveprindsen har stillet sig til Os og Vor Regjering ved at nægte Fællesforfatningen Sin Underskrift, ikke tillader Os at have den Glæde at samles med Hans Kongelige Høihed ved de Festligheder, der ville finde Sted i Anledning af Vor Fødselsdag, maa Vi herved aller-naadigst have Dig paalagt, at Du med sædvanlig Conduite og muligt Skaansomhed underretter Hans Kongelige Høihed om Vor

nævnte Allershøieste Anskuelse, samt at Du undlader at tilsige Høisamme til Gratulationscouren og Dineren d. 6te og til Theatret d. 7de dennes. Skulde disse Tilsigelser imidlertid allerede have fundet Sted, er det en Selvfølge, at Du har at tilbagekalde dem. Vi imødesee Din allerunderdanigste Beretning angaaende det Anførte.

Arveprindsen undskyldte sig derefter fra Statsraadet gjentagne Gange.

Den stakkels Prins kunde imidlertid ikke udholde denne Rolighedstilstand, som var paafulgt for ham. Hans Raadgivere fandt vel ogsaa, at Sagen havde taget for store Proportioner, og under 1ste Decbr. 1855 gav han følgende Erklæring, hvori han viger bort fra Sagens almindelige Side:

Naar der er erhvervet de foreslaaede Kongelige Resolutioner om Prindsernes Adgang til de i Forfatningsloven af 2den October d. A. § 15 omhandlede Ministerconferencer og om Forelæggelse for det først sammentrædende Rigsraad af det ommeldte Lovforslag angaaende Tillæg til § 5, og naar det sidstnævnte Lovforslag med Rigsraadets forfatningsmæssige Samtykke er blevet Lov, da, men først og da, vil Jeg, der forøvrigt ikke finder nogen Betænkelighed ved Forfatningslovens Indhold, til Geheime-Statsraadets Protocol afgive den ovenfor nævnte Forsikringsact om ubrødeligt at holde Forfatningsloven.

Loven af 1ste April 1856 optog den Bestemmelse til § 5: „Forpligtelse til at afgive ovennævnte edelige Forsikkring bortfalder, og Thronfølgeren tiltræder umiddelbart Regjeringen, forsaavidt han allerede tidligere i Geheime-Statsraadet har meddelt den omhandlede Forsikringsact.“ Adgang blev, saavidt jeg ved, ogsaa aabnet for Prindserne til Ministerconferencerne; Arveprindsen gav sin Erklæring og blev atter commanderende General.⁴

Striden fremkaldte forskjellige Skrifter (saaledes „Hans Kongelige Høihed Arveprindsens Vægning for at underskrive Fællesforfatningsloven af 2den October d. A.; og sammes Følger“ af Fr. Julius (Salicath). „Endnu en Stemme angaaende Hans Kongelige Høihed Arveprindsens Vægning for at underskrive Fællesforfatningen af 2den Octbr. 1855“, af A. S. Ørsted, „Arveprindsen“ – „Fællesforfatningens § 5 og dens Følger“ af C. Dirckinck-Holm-

feld) og stillede Kongen end mere fjendtlig over[for] sin Familie end allerede sket var, navnlig i den nærmest foregaaende Tid ved at overlade Scheele som fungerende Husminister at arrangere Inddelingen af de Kongelige Loger i Theatret saaledes (Res. 18de Sept. 1855), at i den Kongelige Familieloge (midt for Theatret) gaves Plads foruden til Kongefamilien ogsaa til Udenrigsministeren (som Husminister), Overhofmarskallen, Overskjænken, Generaladjutanten og til – Berling*! Kongen og Grevinden havde Plads i den nuværende Kgl. Loge.

En i og for sig ubetydelig Sag havde ogsaa sat ondt Blod. Liebenberg, der tog paa alle Hofforholdene som en Procurator eller Skifteforvalter („Kongens Bo“ var Udtryk, som ikke sjældent forekom i hans Expeditioner), havde tilskrevet Prindsen saaledes under 14de Mai:

Ifølge Allerhøieste Befaling tager jeg mig herved den underdanigste Frihed at meddele, at Deres Kongelige Høiheds allerunderdanigste Ansøgning af 14de f. M. om Nedsættelse af Afdraget for indeværende Aar paa det i 1852 allernaadigst tilstaaede Appanageforskud ikke er fundet egnet til Allerhøieste Bevilgelse, idet Hans Majestæt beklager paa Finantsministerens Forestilling des-

* C. Dirckinck-Holmfeld fortæller i sin fornævnte Pjece, at Kongen paa Prindsens Anmodning om, at denne nyindrettede Loge maatte blive reserveret for Kongehusets Medlemmer alene, erholdt det Svar: „Vi have med Mishag læst Din Skrivelse; Vi finde ingen Anledning til at forandre Vor Beslutning; vil Du ikke besøge Theatret, kan Du blive borte, undtagen naar jeg ved festlige Leiligheder tilsiger Eder at møde.“⁵ Den lille Baron Dirckinck, Forfatteren af „Danmarks Genius“, har jo ganske vist ikke forbedret Stemningen hos Prindsen, hos hvem han jevnlig kom,⁶ og dette endogsaa ved officielle Leiligheder, som det af hosfølgende Brudstykke af et Brev fra Kongen til Prindsen af 1ste Juni fremgaar: – „Den Alvor Du fandt hos mig, da Du taledede med mig, hidrørte fra Tanken om de Forbindelser, jeg ved der existerer i Dit Hus; der kommer idetmindste til een af Dine Cavalerer Folk, som ei ere mine Venner, og som gjerne sværte Kongen og hans Hus, hvor de tro at finde villige Øren for deres uforskammede Tale. Hvad Dirckinck-Holmfeld angaar da, efter hvad Du paa Æresord har yttret, vil jeg forglemme den ubehagelige Følelse, det har vakt hos mig, at han var tilsagt til Dit sidste Bal, og jeg venter, at Du, hvis han igjen skulde indfinde sig i Dit Hus, ville lade ham alvorligen betyde, at han ingenlunde har at komme der, da det er anstødeligt i det Forhold, Du staar til Os, at lade slig en Person indgaa af Din Husport.“

angaaende at have maattet resolvere: „Da Statskassen i Tilfælde af Supplicantens dødelige Afgang, førend det omhandlede Appanageforskud er tilbagebetalt, ikke har nogen Garanti for sammes videre Refusion, findes den indbemeldte Ansøgning ikke egnet til aller-naadigst Bevilgelse.“

Det var ikke alene Afslaget, men ogsaa og vistnok mere Udtrykket „Supplicanten“ om Thronarvingen, der forbittrede.

Jeg maa nu forlade denne Stridssag, ved hvis Detailler jeg har dvælet forlænge. Jeg har dog troet, at de ville give et Blik paa Datidsforhold i Kongehuset. Kongen og Prinds Ferdinand vare virkelig, hvad man kalder gode Venner, de bedømte ikke hinanden haardt og kunde heller ikke gjøre det. Naar der opstod en Spænding imellem dem angaaende en Sag, som man skulde tro i Grunden var dem aldeles ligegyldig, var det Andre, som stod bagved, og man saa jo ogsaa nok i Skrivelserne, at disse have undertiden dicteret Svarene, om endog Haandskriften er de høie Skrivendes. Gamle Caroline var jo ogsaa med at stive Ferdinand af, saa godt det lod sig gjøre, og vi ser af den Dirckinckske Pjece, hvad jeg ogsaa har hørt fortælle, at det endog kom til „Sabelraslen“ eller vel endog „Trækken helt ud“. Kong Frederik lod det heller ikke mangle i Statsraadet paa Udtryk af Kongelig Forbittrelse og modtog derfor ved Hjemkomsten Louises lønnende Bifald.

[225] Jeg gaar nu atter tilbage til Aarets Begyndelse for at omtale forskjellige Begivenheder, der i Aarets Løb vedrørte Kongen og det Kongelige Hus. Jeg har alt forhen omtalt, at Kongen i Forsommeren 1852 var optaget paa Frederiksborg af Kronprinds Carl i det svenske Frimurersystem. Aaret efter modtog han fra Sverrig Carl den Trettendes Orden, som kun kan gives til Frimurere af den høieste Grad. Den 24de Juni 1853 havde Kongen selv i Helsingør med Prinds Oscar overværet Overgangs festen i Logen Kosmos, hvorved denne gik over til det svenske System. Kongen havde endog selv ført Hammeren ved denne Leilighed. Under sit Ophold i Kjøbenhavn ved Nytaarstid overværede Kongen nu ogsaa det svenske Systems Indførelse i de forenede Loger Zorobabel og Frederik til det Kronede Haab i Kjøbenhavn, ved hvilken Fest jeg var tilstede som Andreas Mester fra Christiansstad i Skaane siden 1852. Om min Stilling til Kongen som Frimurer vil

jeg ofte faa Leilighed til senere at yttre mig. Kongen tog kort efter Frimurerfesten igjen til Frederiksborg, hvor han i Løbet af Vinteren fik efter en Udflugt til Kronborg Søndagen d. 18de Februar og efter at have været den 22–23de Februar paa Christiansborg for at holde Statsraad (Lov om Sogneforstanderskabernes og Amsraadenes Sammensætning og Valg) et nyt Angreb af Bronchitis, saa at der endog i nogen Tid udstedtes Bulletin.

Kort efter, at Kongen ved Nytaarstid var vendt tilbage til Frederiksborg, indtraadte tvende Begivenheder, som i ikke ringe Grad afficerede Ham. Berling skulde nu til at drage Nytte af Liebenberg, og han vendte først sit Blik paa den Pension, som Tillisch som Cabinetssecretair oppebar, hvilken L[iebenberg] skulde practisere over paa Staten. L[iebenberg] opsatte da en Exposé og sendte denne efter Kongens Ordre til Finantsministeren Andræ; men han havde saa lidt vidst at træffe den Tone, som kunde bruges af en constitutionel Konge med en constitutionel Minister, at Andræ sendte ham hans Brev tilbage under Convolut, men uden Svar. Liebenberg troede et Øieblik, at der skulde blive en stor Sag deraf, der kunde fremkalde enten hans eller Andræs Afgang, men Kongen drak et Glas med ham ved Bordet med et „Never mind“ og dermed var den Sag afsluttet. Værre kom det med den Tjeneste, den anden Fuldtro Geheimeraad Scheele skulde til at yde. Jeg blev den 28de Januar kaldt ind til Kongen, som i Geheimeraad Scheeles Nærværelse leverede mig en egenhændig Concept, hvorved Grevinde Danner tillægges Rang i 1ste Klasse N° 3. Udfærdigelsen beholdt Kongen og leverede den derefter Selv til Justitsministeren Simony, som ad hoc var kaldet til Frederiksborg. Dagen efter sagde Kongen mig, at han havde paalagt Simony at udfærdige Diplomet med Rang 1ste Klasse N° 2 istedetfor N° 3. Generalfeltmarskalks Rang var virkelig ogsaa mere passende end Storskatmesters. Dette sidste kunde altfor let finde Mistydning, især da den Kongelige private Storskatmester stod i saa nært Forhold til den høie Rangbegavede. Men der blev ikke Noget af Delene hverken 2den eller 3die. Alleerede Dagen efter kom den blide Simony tilbage, hans Colleger med Undtagelse af Scheele havde modsat sig Udnævnelser, og den maatte stilles i Bero. Hendes Naade maatte nøies med Rang som Lehnsgrevinde, hvortil hun var udnævnt ved sin Formæling 7de

August 1850, men hvorpaa hun dog først havde faaet Patent 1ste Januar 1855, altsaa parapheret af Simony. Jeg vedlægger nogle Afskrifter fra denne Tid til Optagelse i Bilagene.⁷ Muligvis har denne paatænkte Rangforhøielse havt Hensyn til, at Grevinde Danner skulde tage første Plads i Dameverdenen i en af de store Reunions, man i de første Aar efter Kongens og Grevindens Formæling saa ofte tænkte paa at sammenkalde til Christiansborg, men hvilke man dog stedse manglede Mod til at sætte i Værk, naar det kom til Stykket. Vist er det, at dette Anløb gav et af de første Stød til den Uenighed, som snart opstod mellem Scheele og hans Colleger og endte med hans Fald.

Den 2den Marts modtog Kongen pr. Telegram Efterretningen om Keiser Nicolaus's Død. Freden fulgte snart efter, saaledes som det jo ogsaa stod til at antage efter den Afkræftelse, hvori Rusland befandt sig, men Thronskiftet lettede dog Afslutningen.⁸ Krigen havde paa en vis Maade givet Danmark friere Raaderum i dets indre Anliggender. Vi skulle snart se, at det ikke varede længe, inden Preussen og Østerrig nu vendte den Opmærksomhed paa Danmark, som før havde været rettet mod de krigsførende Magter – og det var ikke til Danmarks Baade. Under Kongens Sygdom opholdt jeg mig paa Frederiksborg, men blev den 9de sendt til Kjøbenhavn for at meddele Prinds Christian, at Hans Majestæt ønskede, at han skulde reise til Petersborg for at condolere den Keiserlige Familie. Den 17de Marts ophørte Bulletinerne for Kongen.

Mandagen d. 26de Marts om Aftenen Kl. 7 foretoges i Folke-thinget til anden og sidste Behandling Forslaget til Rigsretsaction for Overtrædelse af Finantsloven mod flere aftraadte Ministre Ørsted, Bluhme, Sponneck, Hansen, Bille, A. W. Scheel oprindelig stillet af Tutein, der imidlertid nu, efterat Ministrene vare entledigede, var traadt tilbage derfra. Han og Tiemroth samt Tscherning talte imod Forslaget, Monrad var den Taler, som gjorde Udslaget . . .⁹

[226] Man skulde have troet, at Actionens Anlæg havde paa-virket Hans Majestæt Kongen ubehageligt, da Han jo Selv havde givet og underskrevet de Resolutioner, hvorfor hans forrige Mini-stre tiltaltes, ja havde vel endog tilskyndet til nogle af disse –

tvertimod! Hans Majestæt tog Sagen som noget Interessant, noget Piquant, for hvilke Fremtoninger han altid havde megen Sands. En gammel Bitterhed mod det afgaaede Ministerium, der saa ofte havde ladet ham forandre de Beslutninger, hans høitelskede Gemalinde havde taget (vel rettere ladet sig give af Berling og denne igjen af Balthazar Christensen og Consorter) og overladt Ham at bringe frem for Statsraadet, havde vel ogsaa givet den Kongelige Glæde Næring ved denne Leilighed.

Rigsdagens Forhandlinger sluttedes d. 2den April. Dagen forinden gav Kongen Rigsdagsmedlemmerne et Taffel paa Christiansborg. Landstingets Formand, Etatsraad Bruun udbragte Kongens Skaal, idet han navnlig mindede om den dobbelte Anledning, denne Fest frembød til Glæde, dels ved Betragtning af den Enighed, der fandt Sted mellem den nærværende Regjering og Rigsdagen, dels ved Tanken om, at Hans Majestæt, hvis Upasselighed for ikke længe siden havde vakt Uro og Bekymring, atter havde gjenvundet sit Helbred. Det varme „Kongen leve“, hvormed samtlige Tilstedeværende modtogede denne Skaal, bevægede Hans Majestæt til „trods sin Læges Forbud“ at tage Ordet og takke Folkerepræsentationen for den Maade, hvorpaa den under den hele forløbne Rigsdagssession havde arbeidet Haand i Haand med Regjeringen og derved styrket saavel denne som Ham i deres forenede Bestræbelser for Fædrelandets Vel, hvornæst Hans Majestæt udbragte et „Rigsdagen leve“.

Den 8de April tog Kongen tilbage til Frederiksborg. Atter den 14de April kom Kongen dog til Christiansborg, men blot for at give Audients til den fratrædende (Bazo) og den tiltrædende spanske Gesandt (Teran). Formodentlig har der været Spørgsmaal om, hvorledes der skulde forholdes med Grevinde Danner, naar Kongen gav Taffel for disse Herrer paa Frederiksborg. Egentlig skulde hun jo ikke være med ved saadanne Tafler, der havde en officiel Charakter. For at undgaa disse Vanskeligheder maatte Kongen tage til Byen for at give Dherrer Audients.

Det var i April Maaned 1855, at jeg alvorlig tog fat paa Udgivelsen af min Beskrivelse af Danmark.¹⁰ Jeg udsendte i den Anledning Skrivelser med Spørgsmaal til alle Sognepræster, Magistrater og Godsbesiddere ialt 15–1600 Breve, hvilke jeg ogsaa saa

at sige alle fik besvarede i Løbet af Sommeren. Som det af Hoslagte ses, havde Cultusministeriet anbefalet min Henvendelse til Præsterne. Jeg gik nu i den nærmeste Tid næsten aldeles op i dette Foretagende og havde min Opmærksomhed kun lidet henvendt paa Hoffets Sager, skjønt jeg jevnlige maatte alternere med Liebenberg paa Frederiksborg, hvorhen jeg dog ogsaa førte mit Arbeide med mig og fandt Medarbeidere i Overlærer Kønigsfeldt og i Wiwel, Forfatteren af de frederiksborgske Noveller, der dengang var paa Amtscontoiret som et Slags Archivarius. Med Kongen havde jeg dog imellem Stridigheder, naar jeg vilde til Kjøbenhavn, da han gjerne vilde have saa Mange om sig som muligt, og jeg jo ved mit nye Forhavende og min Familie droges til Hovedstaden. En stor Scene forefaldt saaledes paa Grevindens Fødselsdag d. 21de April, som endte med de ublide Ord fra Kongen: „Saa reis ad Helvede til“, som dog ikke var sa slemt ment som sagt og ofte kunde være en ganske naadig Afsked, denne Gang dog ikke. Liebenberg fandt, jeg havde handlet for uklogt. Jeg har nu altid holdt paa den Sætning og ofte udtalt det: „At der ingen Ting var bedre ved Hoffet end lidt Unaade.“ Kongen var nemlig saaledes, at naar han havde Naade for Nogen, saa misbrugte han dem. De skulde da altid være om ham, sidde Dage lang med Fiske-snøren i Haanden eller ride paa Islændere med ham i Skovene, spise Frokost med ham, naar han var hjemme, spille Kort med ham – ikke uden Nydelse af lidt Punsch – hele den lange Aften, hvor han altid selv vilde spille – naturligvis tabte han da ogsaa, og en lille Avance i den Henseende gav jo i hvert Fald en meget utilstrækkelig Godtgjørelse for det store Tidstab. Jeg har havt saadanne Naadesperioder, hvor jeg maatte gjøre alt dette med, navnlig har jeg i flere Aar været Kongens stadige Medspillende i Lhombre, hvilket forøvrigt blev endnu mere trættende, efterat Drewsen fra Silkeborg i Aaret 1858 havde lært Kongen at spille Kjøbe-Nolo, og efter at Hans Majestæt Selv havde indført, at man kunde kjøbe under hvilket som helst Navn og derefter, naar man havde kjøbt, erklære Spillet for Nolo. Vi spillede med Rokken, som det kaldes, hvor Beterne lægges sammen, og det var Kongens Plaiser at have høie Beter. Pointet var med Hensyn hertil meget lavt sat: 1000 = 1 Rbd. og St. bet 200; men naar Hans Majestæt

ved det idelige Nolospil bragte Beterne op til 168.000 og paa eensgang ved Nolo fik 3 saadanne, kunde jo Tabet blive ret betydeligt. Af disse 3 vandt Scheele – det var paa Glücksborg – de 2 og jeg den ene. Jeg maa dog bemærke, at min hele Gevinst fra Kongen i de 5 à 6 Aar, jeg var hans Medspillende, ikke steg op til 1000 Rdl.; thi det hændte jo ogsaa, at man kunde falde over store Beter. Grevinden spillede i de senere Aar med. Hun troede vel, at hun kunde regulere Kongens Extravagancer i Betsætningen noget; men hun spillede selv meget slet og var næsten altid tabende. Det største Tab, jeg har oplevet hos Kongen, var paa Frederiksborg ikke længe før Branden. Kongen spillede med Blücher, Hegermann og mig og tabte 1350 Rdl., af hvilke jeg dog kun fik 50 Rdl. Hans Majestæt skal senere have tabt en meget stor Sum til Professor Bock; men derom maatte der ikke tales, da Bock ansaas for en af de fuldtro.

Jeg beder om Undskyldning for denne Digression *currente calamo*.¹¹

Grevinde Danners Bestræbelse for at vinde en Stilling i det selskabelige Liv begyndte paa den Tid ogsaa at vække Opmærksomhed i Udlandet, saaledes fandtes der i Times en Correspondance dateret Berlin d. 30te April 1855,¹² hvori det blandt Andet siges:

Admiral Dundas opholdt sig endnu d. 26de April i Kjøbenhavn, uden at have haft nogen Audients hos Kongen, men man antog, at han Dagen efter vilde blive kaldt til Frederiksborg¹³ . . . Da Admiral Napier forrige Aar besøgte Kjøbenhavn,¹⁴ udmærkede han sig paa en Maade, der var lige det Modsatte af, hvad Lord Rochester sagde om Carl den Anden: „Han sagde en Dumhed, men handlede klogt.“ Det sidste bestod deri, at han gjorde en Visit hos Grevinde Danner, den danske Konges Gemalinde, der besidder megen Indflydelse over sin Gemal, men som ingen diplomatisk Agent kan nærme sig paa Grund af visse sociale Forbindelser, der staa i Strid med hendes nuværende Stilling. Den mindre heldige Begivenhed under Admiralens Sendelse var den Bemærkning, han henvendte til Marineministeren, næsten ligesom han første Gang saa denne: „Jeg havde hørt, De havde fem Linieskibe, men jeg saa kun fire i Havnen“, maa vistnok have berørt Strengene, der dirrede

smerteligt hos Kjøbenhavns Indvaanere, navnlig i de Kredse, hvor Aarene 1801 og 1807 hverken ere forglemte eller tilgivne.

Admiral Dundas var virkelig, som Correspondenten antog, d. 27de April paa Frederiksborg og ledsagedes derhen af den engelske Gesandt Buchanan. Ligesom Napier gjorde ogsaa han til stor Tilfredsstillelse for Kongen en Visit hos Grevinde Danner.

Større var dog Glæden, da 3 Maaneder senere Prinds Frederik af Nederlandene, Kronprindsessen af Sverrigs Fader (ligesom [227] hans Svigersøn 3 Aar forinden ved Frimurerhøitidelighederne) under et Besøg paa Frederiksborg førte Hendes Naade tilbords.¹⁵ Det var ikke alene Hendes Naade, der nød godt af dette høie Besøg. Kammerherre Berling skulde ogsaa have sin Del. Da Prindsen kom, var denne Hofmand sendt til Toldboden for at modtage ham. Jeg tror dog ikke, at han fik nogen nederlandsk Orden.

Jeg skal her omtale det Uheld, som i Forsommeren tilstødte Kongen. Da han Mandagen den 18de Juni red fra Skodsborg til Kjøbenhavn, ledsaget af Adjutanten og Staldmesteren, og var kommen omtrent $\frac{1}{4}$ Mil syd for Charlottenlund (ved det Sted som nu tilhører Professor H. P. Holst) for en Hund gjøende efter Kongens Hest, nappede den i Haserne og hængte sig tilsidst fast i dens Baglaar, indtil Hesten slog bag op og slyngede Hunden voldsomt fra sig. Kongen, der indtil da havde haft fuldkommen Herredømme over Hesten, havde ikke beregnet denne Bevægelse, og styrtede over Dyrets Hals hovedkuls ned paa den haarde Chaussee. Kongen fik dog over al Forventning kun nogle Contusioner, intet Ben var brudt, men Rystelsen virkede jo stærkt paa den meget corpulente Mand, og han maatte i flere Dage ligge tilsengs i sit Telt paa Skodsborg. Kongen var dog alt [saa restitueret], at han i August kunde med Grevinden foretage en Reise til Troldhättan. Jeg ved ikke, om det var umiddelbart efter denne Reise eller maaske snarere umiddelbart før denne, at Kammerherre Berling, der naturligvis havde ledsaget Kongen og Grevinden paa Reisen, blev sendt med Youngs Maleri af Kongen til Keiseren af Frankrig.¹⁶ Den 28de August blev det ham tilladt at bære Æreslegionens Officerskors, hvilket dog snart som altfor ringe for saa-

dan en Stordignitar ved Kongens Henvendelse gennem Gesandten Dotezac blev forandret til Commandeurkorset.

Stor Glæde havde Kongen af Undersøgelsen af Kongegravene i Ringsted i de første Dage af September.¹⁷ Selve denne med Gjenstande af høi Ælde, men fornemlig den Frihed, han nød, uden den høitelskede Gemalindes tvingende Opsyn, oplivede ham og gjen-gav ham den ham eiendommelige Gemytlighed. Det var et stort Følge, der her var tilstede og omgav Kongen, naar han havde taget Plads i Kirken med den uadskillelige Tobakspibe, medens ogsaa andre geistlige og verdslige Tilstedeværende nød Cigareernes Adspredelse i det hellige Rum. Med Kongen var fulgt den uadskillelige Reisemarskal Berling, Cabinetssecretair Liebenberg, Adjutanterne Blücher og Møller, Livlæge Lund, Staldmester Haxthausen. Desuden var mødte Cultusministeren Hall, Overdirecteuren for de Kongelige Kunstsamlinger Overhofmarskal Levetzau med Expeditionssecretair Justitsraad Sally, den Kongelige Historiograph og Geheimearchivar Conferentsraad Wegener, Inspecteuren over de antiquariske Mindesmærker Professor Worsaae, Lectoren i Anatomi Professor Ibsen, Embedsmændene ved Musæet for de nordiske Oldsager (Conferentsraad Thomsen var paa en Udenlandsreise), Herbst og Strunk, Bygningsinspecteur Kornerup og Architecturmaler Hansen. Endvidere var tilstede Biskop Martensen, Stiftamtmand Tetens, Provst Steenberg, Etatsraad Byfoged i Ringsted Harhoff, Professorerne Velschow og Schiern, Registrator Kall Rasmussen. Finantsminister Andræ og Jernbanecommissair Etatsraad Larsen kom ogsaa senere derhen. Om denne interessante Undersøgelse indeholde jo Værket „Kongegravene i Ringsted“, til hvis Udgivelse Scheele som „Husminister“ vindicerede sig en særlig Stilling. Efterat den egentlige Aabning og Undersøgelse af de gamle Kongegrave i Ringsted Kirke var tilendebragt „under hans Majestæt Kongens egen Ledelse“ d. 6te September, foretog Hans Majestæt endnu samme Dag en antiquarisk Udflugt for nærmere at bese nogle af de Minder om Valdemar den Stores og Absalons Slægt, hvorpaa Egnen om Ringsted og Sorø er saa rig. Worsaae ledede denne interessante lille Reise, som Worsaae 2 Aar senere gjentog med mig alene. I Anledning af Reisen skrev Lieute-

nant Müllertz nu Capitain sin bekendte vittige Sang „Til Ringsted drog Kong Frederik ud for at grave“. ¹⁸ Den maa findes blandt mine Samlinger. Fjennesløvlille blev besøgt og Sporene af de dobbelte Kirketaarne paavist, af fuldgyldige Grunde kunde Hans Majestæt ikke komme op ad den snævre Trappe til den lille Kirkestol, hvor Kvinderne af Hvidernes Familie vistnok havde havt Plads under Messen. Fra Fjenneslev fortsatte Kongen Touren til Bjernede, hvor den mærkværdige af Skjalm Hvides Søn Ebbe og dennes Søn Sune ombyggede Rundkirke toges i Øiesyn og derfra over Gyrstinge forbi flere anselig Stendysser og Gravhøie til det af Knud Lavards Mord saa bekendte Haraldsted. Denne Reise er beskrevet i et særegt lille Skrift af Worsaae Minder fra Valdemar den Stores Tid. ¹⁹ Den 8de September vendte Kongen tilbage til Christiansborg.

Et særligt Nummer af Departementstidende af 16de October meddeler Oprettelsen af et Ministerium for Monarchiets fælles indre Anliggender, en nødvendig Følge af Fællesforfatningen (P. G. Bang fik denne Portefeuille, der omfattede Postvæsenet, Domainevæsenet og Colonierne), at Ministrene ere tillagte Rang i 1ste Klasse N° 4 med Rang for Conseilspræsidenten foran de øvrige. Scheele gjorde sig altid til af at have bevirket dette og benyttede det som Argument til at skildre sine Collegers Utaknemmelighed. Der havde vistnok allerede dengang yttret sig Spor til Uenighed mellem ham og hans Colleger. Den exceptionelle Stilling, han vilde indtage som Ven af Huset og „Husminister“, behagede ikke de andre, hans Anskuelser om Ledelsen af de slesvigske Forhold var heller ikke samstemmende med deres, skjønt Scheele maaske heri havde Ret. Wegener skriver i Mindeskiftet fra den første Halvdel [af] 1855, som han i det Hele skildrer som behagelig for Kongen, indtil han havde det Uheld at styrte med Hesten: „Det Eneste, der gjorde noget Skaar i den Fred og Ro, som Kongen elskede, vare de uundgaelige indre Tvistigheder i hans efter meget forskjellige Hensyn sammensatte Ministerium; men disse Tvistigheder havde dog endnu en Modvægt i den fælles Stræben til det samme Hovedformaal.“ ²⁰ Som Husminister og Husven fik Scheele Grevinde Danner bevæget til i Efteraaret 1855 at bortsende Professor Young. Kongen troede, at denne hans daglige Omgangsvæn,

som han vidste stod sig godt med Grevinden og derhos var en venlig, snakkende og inventieus ung Mand, blot gik paa en lille Reise til Besøg i sit Hjem; men det var ikke Mening. Jeg tror dog ikke, at Husministeren tænkte paa dengang at overtage nogen af hans Poster. Da Young et halvt Aars Tid efter kom tilbage – Kongen var dengang paa Christiansborg – for at forsøge – men forgjæves – paa at indtræde i sin tidligere Stilling, var Kongen saa uvidende om det Passerede, at han troede at vinde et meget naadigt Smil hos den høitelskede ved at kunne meddele hende, at han havde været nede at besøge den Tilbagevendte paa hans Værelse. En Tilstedeværende, der har set Kongens Mine, da han mærkede, at dette Besøg paa ingen Maade var den høie Dame zeitgemäss, skildrede den som fuld af Forundring og Overraskelse, uden at det dog ret gik op for den høie Vedkommende, hvormod Sagen dreiede sig. Jeg skulde næsten tro, at „der junge Maler“, som Smudsbladene kaldte ham, alt dengang var bleven replaceret, om end noget mangelfuldt, af den, der kunde være noget nær hans Bedstefader, og om hvem det dobbelt kunde siges amor senilis turpis.²¹

Den 27de November modtog Kongen paa Christiansborg den franske Marskal General Canrobert, der overrakte Kongen en Haandskrivelse fra Keiser Napoleon. Kongen saa ham derefter ved Taffelet i Riddersalen, i hvilket Prinds Ferdinand deltog. Hans Kongelige Høihed havde vel altsaa alt dengang ladet sig mærke med, at han vilde vise Eftergiveness i Spørgsmaalet om Fællesforfatningen. Canrobert var en lille Mand af meget jevne Manerer, som han gjerne vilde give en vis Aplomb.²²

[228] Canrobert gjorde Hendes Naade sin Opvartning og blev udnævnt til Ridder af Elefanten.²³ Jeg tror at kunne erindre, at Kongen maatte opgive sin Hensigt at se Grevinden ved Tafflet for Canrobert*. Det blev forhindret ved en af de mange Scener, Mini-

* Fra Jægerspris havde Kongen alt d. 20de November indsendt følgende storslaaede Rescript til Overhofmarskal Levetzau, vistnok i Tillid til, at Ministrene, der kort forinden vare blevene Excellencer, skulde være behageligt stemte: Det tilkjendegives Dig herved allernaadigst, at Vi med Vor høitelskede Gemalinde i Anledning af den overordentlige Gesandt fra de Franskes Keiser General Canroberts Ankomst ville holde Taffel Mandagen den 26de dennes paa

steriet maatte give, for at standse Kongens Lyst til mere og mere – for den kjære Husfreds Skyld som hans høie Forgjænger Kong Frederik den Tredie, der ogsaa havde en ilsindet og lidenskabelig Kvinde ved sin Side, ogsaa indrømmede sin saare meget – at producere sin Gemalinde; hvori han jo støttedes af Scheele, som ikke saa, at han ikke længe efter vilde tabe sin Stilling ved denne Kamp for en slet Sag, der jo naturligvis blev saa meget slettere, da det gjensidige Forhold mellem ham og Grevinden nogen Tid efter ikke længere kunde skjules.

To Dage forinden havde Kongen modtaget Efterretningen om Stemanns Død.²⁴ Forbindelsen med ham var vistnok ophørt, efterat Scheele var bleven Husven, hvilken Stilling Stemann jo paa nogen anden Maade tidligere havde indtaget. Stemann skal have havt et bittert Nag til Scheele. I hans af Wegener skrevne Biographi skal herom indeholdes Vidnesbyrd. Stemann blev efter hans eget yttrede Ønske i al Stilhed begravet paa Herlufsholm. I Kongens Omgivelser var i Aarets Løb indtraadt den Forandring, at den skikkelige, trofaste Bibow var afgaaet som Adjutant og var blevet remplaceret af Capitain Moltke af Artilleriet, en tapper, dygtig og hæderlig Officer – dog alt dengang bekjendt for sine slette Finantser. Bibow gik af i Anledning af en Stridighed, der var opstaaet paa Skodsborg, da en af Grevindens Hunde angreb ham. Han ønskede dog at gaa af, da Stillingen forekom altfor trykkende, og han havde derhos, hvad man i Frederik den Sjettes Tid kaldte „et civilt Ben“, der kunde give Paaskud. Bibow var en af Kongens hengivneste Adjutanter; Hans Majestæt havde kjendt ham og antaget ham i Fredericia. Man har troet, at Berling – der nu til Grevinde Danners store Sorg havde giftet sig med sin Maitresse Jomfru Haderup – havde ventet at kunne vinde en Fuldtro i Moltke, der var lidt besvogret med hans Kone (Fru Haderup,

Christiansborg Slot i den store Apartements-Sal med tilstødende Localer, paa lige Maade som ellers i Anledning af Vor Fødselsdag, til hvilket Taffel Du har at indbyde Vore Geheime-Statsministre, Corps diplomatique og samtlige i Vor Residentsstad værende Generals og Admiralspersoner i Tjeneste, samt forøvrigt at foranstalte det Fornødne. Hvad angaar Tilsigelse til Medlemmerne af det Kongelige Hus samt andre fyrstelige Personer m. m., ville Vi nærmere lade Dig tilkomme Vore Allerhøieste Befalinger.

Berlings Svigermoder, havde først været gift med Moltkes Onkel), men han tog fuldkommen fejl heri.²⁵ Kongen personlig fik en hengiven Mand i Moltke, der havde den inderligste Medlidenhed med hans høie Herre, saasnt han havde faaet Øie paa den Ufriheds Tilstand, i hvilken han var bragt.

I Slutningen af 1855 afgik Roepstorff som første Staldmester og efterfulgtes af Haxthausen, der før var 2den Staldmester. Det var Geheimeraad Scheele, der satte dette i Gang for at bringe Sønnen, 2den Ridejunker Scheele frem. Sagen indleedes med et Rescript om Nedsættelse i de saakaldte Markhestes Antal. Roepstorff, der var en noget stiv Mand, erklærede, at det kunde han ikke og maatte søge sin Afsked. Dette var dog kun mundtlige Yttringer under Paavirkning af den pludselige Overraskelse. Vistnok var Overraskelsen beregnet paa, at han skulde forløbe sig. Han betænkte sig senere og talte ikke mere om Afgang. Da blev Liebenberg sendt til ham for at forlange hans Ansøgning om Afsked. Det kunde ikke nytte han remonstrerede. Liebenberg paastod, saaledes var han instrueret, at naar en Cavaler saaledes havde udtalt sig, maatte han ikke trække sig tilbage. Roepstorff maatte da indgive Ansøgningen. Det var derfor noget overdrevent, naar Overhofmarskal Oxholm efter Thronskiftet 1863 ved Roepstorffs Udnævnelse til Overstaldmester sagde til Kong Christian: Det var ædelt af Roepstorff, at han hellere vilde vige sin Post end se sin Etat sat tilbage. R[oeptorff] vilde have blevet ved den mindre Etat, men han maatte ikke. Kort efter blev Ridejunker Scheele 2den Staldmester med Forbigaaelse af Schøller Generaladjutantens Søn, der var ældre Ridejunker.

[229] Aarsdagens første Kongelige Udfærdigelse lød saaledes:

Frederik den Syvende o. s. v.

Vor synderlige Gunst!

Da Vi ikke finde det passende, at Vort den 7de August 1850 med Louise Christine Lehnsgravinde Danner indgaaede, for Nutid og Fremtid morganatiske Ægteskab forbigaas med Taushed i Statshaandbogen for Vort Monarchi, saa paalægge Vi Dig herved at foranstalte, at der til den første om Os handlende Passus i Statshaandbogen føies de Ord „morganatisk formælet den 7de August 1850 med Louise Christine Lehnsgravinde Danner“.

Derefter Du Dig allerunderdanigst haver at rette.

Befalende Dig Gud!

Skrevet paa Vort Slot Christiansborg 1ste Januar 1856.

Frederik R.

v. Scheele.

Til

Vor Conseilspræsident.

Dette Rescript var jo i og for sig vigtigt nok, da det gav Kongens morganatiske Giftermaal, om hvilket ingen Bekjendtgjørelse tidligere var udgaaet, et officielt Præg.¹ Det var for mig af stor Betydning, at der nu forelaa en Ordre, for hvilken jeg uvægerlig maatte bøie mig med Hensyn til Optagelsen i den af mig udgivne og redigerede Statshaandbog. Stedse havde man villet have, at jeg paa egen Haand skulde optage Grevinden. Jeg tror, at jeg har fortalt, at den gamle Skalk Stemann allerede ved Nytaarstid 1851 lod mig spørge, om jeg nu ikke optog Kongens Gemalinde.² Jeg henvendte mig til Cabinetssecretair Lunding, og han skaffede mig den Besked, at Hendes Naade ikke skulde optages. Jeg nægtede aldrig at optage hende, men jeg forlangte en contrasigneret Ordre, eller at hun forinden anførtes i Departementstidenden. Hendes Naade var forøvrigt allerede Aaret forinden opført som Grevinde paa Listen over Greverne i Statshaandbogen, hvorfor jeg havde Justitsminister Simonys Underskrift. I denne Anførelse skete nu

15. Overhofmarskal J. G. Levetzau

16. Finansminister
V. C. E. Sponneck

17. Konsejlspræsident
C. E. Rotwitt

18. Udenrigsminister,
baron Carl Frederik Blixen-Finecke

den Forandring, at Rangen ikke nævnes (vide Conseilspræsidentens Communicationsskrivelse til mig af 4de Januar 1856). Formodentlig er man kommet til det Resultat, at Hendes Naade ved officielt at fremtræde som morganatisk Gemalinde var hævet ud over Rangspørgsmaalene. Grevindens Patent som Lehnsgrevinde blev som anført i Statscalenderen først udfærdiget under 1ste Januar 1855.³ Det Vaaben, der deri tillægges hende, er en Lillie i rød og hvid Feldt omgivet af Bier, Skjoldholderne en Løve og en Hund. Valgsprog: *Fidelité est ma gloire.*

Ordet *Fidelité* kan jo ikke gaa paa den ægteskabelige Troskab, ligesaa lidt som Lillien kan tages i den almindelige Betydning af Uskylds Symbol. Hunden forstaar man jo nok; – man kommer ved dette til at tænke paa Dorthea Krag's Svar til Kong Frederik den Fjerde: „Lieber ein lebendiger Hund als ein todter Löwe.“⁴ Man ser jo forøvrigt af Bang's Brev til mig af 22de December 1855, at Spørgsmaalet om Grevindens Anførelse ikke har været uden Epines.⁵ Der circulerede dengang det Rygte, som ogsaa findes antydet i indenlandske og udenlandske Blade (se Dagbladet for 5te Januar 1856 Artiklen „Ordensudnævnelser“), at Grevinden skulde udnævnes til Hertuginde, og dette bestyrkedes vistnok endel ved det Bangske Brev. Disse uendelige Ambitionsspørgsmaal, for hvilke „Husministeren“* gjorde sig til Talsmand, skaffede ham idelige og idelige Stridigheder med hans Colleger i Ministeriet. Jeg tror, at jeg har anført, at det Dannerske Vaaben paa Jægerspris findes prydet med en Krone, der ser meget hertugelig ud, og ser man Meublerne efter, tror jeg ogsaa, at disse bære dette Ambitionspræg.⁷ Det fortælles, at den Titel, Hendes Naade skulde bære, var „Hertuginde af Vagriën“, samt at Storhertugen af Oldenburg, hvem dette skulde være kommet for Øre, havde protesteret imod, at der toges Titel for hende af en Landsdel eller en Del af de Lande, hvorefter han og hans Hus benævnedes sig.

* Det ses af et Brev fra Reedtz, at han som Udenrigsminister ikke vil gaa ind paa min Henvendelse til ham som Husminister.⁶ Saavidt jeg erindrer, har jeg støttet min Henvendelse til Reedtz i denne Qualitet paa en Udtalelse i sin Tid af Udenrigsminister Grev Knuth. Scheele derimod tog det helt til Indtægt, men det var i hans Stilling jo meget dumt og skaffede ham mange Vanskeligheder med hans Colleger.

Jeg vil søge Efterretning om disse Forhold, men nedskriver foreløbigt her, hvad der nu er mig i Minde.

Netop da jeg havde nedskrevet dette, traf jeg Overhofmarskal Oxholm, som bekræftede, at det var Kongens Hensigt at se Grevinden ophøiet til Hertuginde. Hans Majestæt havde tit talt til ham om det, men det forekom ham, at der stedse blev nævnt, at hun skulde være Hertuginde af Holsten. Da Rescriptet af 1ste Januar 1856 var udstedt, udgik der fra Scheele Circulaire til de danske Gesandter om at meddele Hofferne den officielle Stilling, Hans Majestæts Gemalinde nu havde indtaget. Oxholm var dengang i England. Han erindrede godt, at Lord Clarendon modtog Efterretningen med megen Munterhed . . .⁸

Vi se forøvrigt af det Allerhøieste Rescript af 1ste Januar 1856, at Scheel er blevet til Scheele. I Statshaandbogen for 1855 kaldes han endnu Scheel, men i 1856 og derefter Scheele*. [230] Denne Navneforandring vakte jo ikke liden Morskab, og Fædrelandet benyttede den til et Udfald mod den frygtsomme og ængstelige P. G. Bang, som de raadede til ligesom Scheel at tage et e til sit Navn . . .

Den 15de Februar kom Kongen til Kjøbenhavn. Anledningen

* Den Familie, fra hvilken han nedstammer, er anført i Adelslexicon 2den Del side 144 under 3 og kaldes der virkelig *Scheele*.⁹ Den kaldes en hamborgsk Familie. Dette er vistnok ikke rigtigt. Oberst Heinrich Scheele, født i Schweiz, havde tjent under Tilly, kom 1627 til Danmark og døde 1634 ved Schwabstedt. Hans Søn Hans Scheele grundede en Gaard i Fyn, der kaldtes Scheelsborg, hvilken blev ødelagt af de Svenske. Sønner af ham vare Hans Heinrich von Scheel Generallieutenant Ridder af Dannebrog og Henning Scheel, der eiede Tidselholt i Fyn. Hans Heinrich Scheels Skjold fandtes paa Frederiksborg. Det indeholdt Lillier og en Lindorm nederst med Valgsprog „Pedetentim“.¹⁰ Navnet er der Scheel. (Geheimeraaden bad mig rigtignok selv overtøye mig om, da jeg spurgte om Scheel eller Scheele var rigtigt, hvad hans Oldefader havde kaldt sig). En Søn af ham var Georg Heinrich Scheel, men han førte et andet Vaaben, det samme som Geheimeraad Scheel nu fører (en Lillie og en halv Ørn i et efter Høiden delt Skjold), dennes Søn igjen Bendix Ferdinand Scheel, Kammerherre Toldforvalter i Itzehoe † 1827, Fader til Geheimeraaden født 14de October 1796 i Itzehoe. Generalauditeur Anton Wilhelm Scheel er forøvrigt af den Formening, at Familien ikke kan bevise noget Adelskab, men at der tilkommer den adelige Rettigheder, fordi Hans Heinrich Scheel har havt Rang i en af de 3 første Rangklasser før 1730.

var en partiel Ministercrise. Conferentsraad Raasløff, der havde begyndt sin Bestyrelse af Slesvig paa en med de i Danmark herskende Anskuelser overensstemmende Maade, havde snart skiftet Mening i denne Henseende og kom paa Brud med flere af sine Colleger („han gjorde sig umulig ved sin tvetydige Egensindighed“ siger Barfod).¹¹ Han entledigedes d. 18de Februar, Cultusministeren Hall overtog imidlertid det slesvigske Ministerium. Til samme Tid traadte P. G. Bang [fra], som man mener skræmnet af de 27 Godseieres Protest i Fæstesagen eller vel rettere under Frygt for Følgerne af den af ham selv fra først af støttede Sag om Fæsteflønsning („Staten er fuldkommen beføiet til“, havde han engang tidligere yttret, „i det Heles Interesse at bevirke den hele Fæstetvangs Ophævelse).¹² Den 21de Februar gav Kongen Taffel for den nu fratraadte Rigsdag paa Christiansborg Slot.

Alt forinden den partielle Ministervexel, der forsaavidt ikke kunde være Scheele ligegyldig, da han dog altid i Raasløff havde en behageligere Collega som slesvigsks Minister, end han nu havde faaet i Hall, havde der vist sig store Vanskeligheder for ham i den holstenske Stænderforsamling. Denne havde, foruden at den havde anlagt Sag mod ham for enkelte Overskridelser af Forfatningen, under 6te Februar indgivet en Klage til Kongen, hvori til Besværing fremhævedes blandt Andet flere høiere og lavere Dommers Afskjedigelse, Indførelse af Rigsmønten mod Stændernes Raad, en Militairs (Oberst Kauffmanns) Ansættelse som Foresat for det „ærværdige Landsuniversitet“ (K. var jo udnævnt til Amtmand for Kiel og flere Amter, hvormed Stillingen ved Universitetet var forenet).¹³ Der concluderedes: „Hvordan en Vedbliven i den hidtil af Ministeren for Holsten indslaaede Retning fører, er kun altfor klart. Fuldstændig Forsvinden af Retssikkerheden, uaf-ladelige Politiplagerier, fuldkommen Demoralisation af den under permanent Trudsel om Afsættelse levende Embedsstand, Videnskabens og hver ædlere Aandsblomsts Forfald, dette er de udeblivelige Følger af dette System, hvortil det blomstrende Lands materielle Ruin snart vil slutte sig. Onderne ere saa store, at Forsamlingen har maattet holde det for sin helligste Pligt at søge den hurtigste Hjælp. Men dertil er den mod Ministeren reiste retslige Klage ikke tilstrækkelig, da denne kun omfatter en Del af vore

Klager, og da med dens mulige Følge, Ministerens Afsættelse, endnu ikke de Forvaltningsforholdsregler ere hævede, hvis Mislighed (Unzuträglichkeit) vi, støttede paa Forfatningslovens § 17, føle det for vor uafviselige Pligt allerunderdanigst at forestille Deres Kongelige Majestæt.

Idet vi derfor ikke tør skjule, at Geheimeconferentsraad Minister von Scheele har paadraget sig Landets Mistillid i høieste Grad, hengive vi os til det Haab, at Landets sørgelige Tilstand vil gaa Deres Kongelige Majestæt altfor nær, til at der ikke snart skulde blive tilveiebragt en Forandring.“

v. Scheel-Plessen, Præsident. A. v. Blome, Referent.

Man kan jo ikke væрге sig for den Bemærkning, at denne Klage for en stor Del er skreven i Bedemandsstil; men den høie Stænderforsamling fik ogsaa læst og paaskrevet, som den saa godt havde fortjent. Den Kongelige Meddelelse, der indeholdt Svaret paa denne Besværing lød, efter at have meddelt, at denne har været forelagt Statsraadet, som følger:

Den fremsatte Besværing over den allerhøieste Beslutning om de 4 paagjældende Embedsmænds Afskjedigelse i Naade og med Pension er ubeføiet.

Ligesaa ubeføiet er Besværingen over de Forholdsregler, der vare blevne fornødne ved den altfor længe ved utilbørlig Modstand forsinkede Indførelse af Landsmønten, men som nu ere trufne.

At føre Anke over en Mands Udnævnelse til Curator for Universitetet alene af den Grund, at han var Officer, men uden noget-somhelst Hensyn til hans personlige og videnskabelige Dannelse er ligesaa urimeligt som utilbørligt.

At holde Embedsmænd til at fyldestgjøre deres Embedspligt kan man ikke betegne som en Demoralisation af Embedsstanden uden en beklagelsesværdig Uklarhed i sine Begreber.

Naar Stænderforsamlingen i sit allerunderdanigste Andragende bruger deslige Ankeposter til Beviser for den Paastand, at Ret, Videnskab, Forvaltningen og de materielle Interesser i Landet ere i Fare, saa fremtræder Grundløsheden af en slig Paastand dobbelt stærkt i et Øieblik, da Vi ved Vort Ministerium have ladet Stænderforsamlingen forelægge Lovudkast, hvorved Stænderforsamlingens

politiske Rettigheder udvides, nogle forhen som fornødne betragtede Politiindskrænkninger for Udvidelse af politiske Rettigheder afskaffes, Ligeberettigelse for Domstolene gjøres mulig, Mundtlighed og Offentlighed indføres ved den øverste Domstol, og ved hvilke endelig Principet om alle Undersaatters ligelige Beskatning fremmes.

Saa vel flere Gange i de holstenske Provindsialstænders Forhandlinger i dette Aar, som ogsaa i Andragendet til Os af 6te d. M. have Vi mere maattet se Resultatet af en ved Standsinteresser fremkaldt lidenskabelig Ophidselse end af sand Interesse for Vort Hertugdømme Holstens Anliggender.

I Betragtning heraf kunde Vi ikke indrømme Forsamlingens Andragende, der ikke har formaaet at svække Vor Tillid til Ministeren for Holsten og Lauenborg, nogen Indflydelse paa Vore Beslutninger.

Forstaaende have Vi herved villet tilkjendegive Provindsialstænderforsamlingen for Vort Hertugdømme Holsten.

Givet paa Vort Slot Christiansborg d. 16de Februar 1856.

Frederik R.

/v. Scheele.¹⁴

I Juni 1856 blev paa Scheeles Indstilling Plessen afskjediget fra sin Stilling som Overpræsident. Dette motiveredes i det holstenske Ministerialblatt saavel af hans Færd i Stænderforsamlingen som end mere ved hans Protest mod Forfatningerne.¹⁵

[231] Den 28de Februar afsagdes Dommen i Sagen mod de afgaaede Ministre . . .¹⁶

Som bekjendt vare Rustningerne i 1854 den angivne Grund for Sagens Anlæg mod Ministeriet. Disse Rustninger skete jo i Anledning af Krigen mellem Rusland og Frankrig-England. Jeg fremhæver dette her, for at finde Anledning til at anføre, at det senere er bleven mig sagt fra god Kilde, at disse Rustninger nærmest foretoges, fordi der forelaa Meddelelser, som turde lade antage, at Rusland vilde sætte en Occupation af Sjælland imod den Flaadesending til Østersøen, som paatænktes fra engelsk-fransk Side, og som ogsaa senere blev udført. Om de danske Rustninger afholdt Rusland, ved jeg ikke. At det var et vanskeligt Punkt at procedere,

om disse Rustninger vare nødvendige eller ikke er jo noksom indlysende.

Dagen efter den 1ste Marts aabnedes for første Gang Rigsraadet i Folkethingssalen paa Christiansborg Slot. Til Aabningsmødet var der truffet pragtfulde Forberedelser: de tre Søvløver vare opstillede foran Thronstolen, den kongelige Hermelinskappe var udbredt paa denne, og ved dens Side var anbragt en Tabouret for Arveprindsen. Hans Majestæt Kongen begav sig Kl. 12 gjennem Slottets Gange til Salen, ledsaget af Arveprindsen, samtlige Ministre og et stort Hoffølge. Efterat Rigsraadets Medlemmer, der alle vare klædte i Galla, de allerfleste i Uniform, havde indtaget deres Pladser, oplæste Kongen følgende Tale:

Med Glæde se Vi om Vor Throne Mænd fra alle Dele af Monarchiet. Kongens og Folkets Tillid har kaldet Eder til Samvirken for Fædrelandets Vel. Med Længsel have Vi gennem tunge Aar imødeset den Dag. Med Haab og Fortrøstning hilse Vi nu i denne Forsamling Pantet paa den inderlige og faste Sammenknytning af alle Monarchiets forskjellige Dele. Det er denne, som skal styrke mod ydre Farer og betrygge Udviklingen af Landets rige Kræfter.

Vi takke den Almægtige, at det er lykkedes Os at bevare Fredens Velsignelse under de sidste Aars truende Forhold, som Vi nu haabe at se fjernede.

Nødvendigheden af at erholde forfatningsmæssig Samtykke til de finantsielle Love for den kommende Finantsperiode har fremskyndet Rigsraadets Sammenkaldelse. De større Lovarbejder, som forberedes, kunne derfor ikke nu forelægges, men maa udsættes til en senere overordentlig Samling. Dog vil denne Eders første Sammenkomst – om end kortvarig – være af høi Betydning; thi den vil afgive Vidnesbyrd om den Aand, som besjæler Rigsraadet. I skulle nu lægge den Grund, hvorpaa der i Fremtiden skal bygges. Til denne Eders Gjerning give Gud sin Velsignelse.

Man raabte et kraftigt nidobbelt Hurra for Kongen, som derefter forlod Salen.¹⁷

Præsidenten Conferentsraad Madvig indtog sin Plads, men da han foreslog et Udvalg til Prøvelse af Valgbrevene bestaaende af de enkelte Valgklassers første Medlemmer, erklærede allerede

Baron Carl Scheel-Plessen, at han ikke kunde modtage Valget, da det ikke var den holstenske Stænderforsamling, der havde valgt Rigsraadet, men disse vare valgte af de enkelte Stænderdeputerede, hvilken Paastand han allerede havde fremsat som Præsident for den holstenske Stænderforsamling. De holstenske Deputerede Reventlow-Jersbek og Reincke sluttede sig til Scheel-Plessen. Bargum, der var nær knyttet til Scheele, talte imod.¹⁸ Man ser her igjen den samme personlige Stemning mod Scheele, som alt havde vist sig i Stænderforsamlingens Adresse, fremtræde, og Kongen fik snart nok at vide, at „den Aand, der besjælede Rigsraadet“ ikke overalt var den bedste, og at den Husminister og Husven, han havde forskaffet sig, var ham farlig baade inde og ude. Alt den 8de Marts anmeldte Præsidenten i Rigsraadet, at han fra 11 Medlemmer af Rigsraadet . . .¹⁹ havde modtaget et Forslag om, at Rigsraadet skulde beslutte at indgive til Hans Majestæt et Andragende om, at Fællesforfatningen og den dertil hørende Valglov maatte blive forelagt Stænderforsamlingen for Slesvig og Holsten samt Lauenborgs Ridder- og Landskab, for at disse Repræsentationer i Henhold til Kundgjørelsen af 28de Januar 1852 kunne afgive deres Betænkning over samme, hvilken da vilde være at forelægge Rigsraadet, samt om, at Hans Majestæt til den Ende snarest muligt vilde foranstalte de særlige Repræsentationer indkaldte og derpaa efter at have modtaget deres Betænkninger med muligt Hensyn dertil vil forelægge Rigsraadet Udkast til en Forfatningslov for de fælles Anliggender og en Valglov.²⁰ Dermed begyndte den lange – lange Forfatningsstrid, der havde en saa ulykkelig Udgang for Danmark, og med Hensyn til hvilken der jo virkelig ogsaa var Feil tilstede fra den danske Regjerings Side fra først af. Saavel Ministeriet Bluhme-Ørsted som Ministeriet Bang-Scheele havde undladt at forelægge Stænderne den nye Forfatning for Helstaten til Betænkning, skjønt det i Bilag II til Depecherne af 6te December 1851 hedder: „ad lovlig og forfatningsmæssig Vei, det er igjennem de raadgivende Provindsialstænder i hvert Hertugdømme især og for Kongerigets [232] Vedkommende gjennem Beslutning af sammes Rigsdag, ligesom for Lauenborgs Vedkommende under Medvirkning af Ridder og Landskab, at tilveiebringe en organisk og ligelig (gleichartige) forfat-

ningsmæssig Forbindelse af samtlige Statsdele til et samlet Monarchi.“ Da Stænderne kun vare raadgivende, var det jo tilvisse mindre vanskeligt at forelægge dem Udkastet, men da skulde man jo ogsaa have forelagt dette for den danske Rigsdag til Beslutning: „det var det man ikke vilde eller kunde“.

Ogsaa her kom det Personlige frem; dette fremgaar jo i hvert Fald deraf, at Scheel-Plessen senere hen under Discussionen yttrede, at han troede at kunne sige, at dersom Udviklingen af Monarchiets Forfatningsforhold var forblevet i Januarministeriets Hænder, da vilde vi ikke have set os nødsagede til at opstille det Andragende, som vi nu have stillet.* Det turde dog maaske være mere end tvivlsomt, om der dog ikke alligevel var bleven rørt ved Fællesforfatningen, om det ikke var sket paa samme Maade; men vist er det, at den ringe Anseelse, hvori Scheele stod iblandt Hertugdømmernes Beboere, fornemlig Aristocratiet, hvilken jo maatte være bleven forøget ved den Maade, hvorpaa han var kommen til Magten, i ikke ringe Grad i Forening med hans myndige og hensynsløse Fremfærd i mange Tilfælde forværrede Sagernes Stilling ligeoverfor Slesvig og Holsten.

Bluhme, der havde med den ham egne Letsindighed udfærdiget det forannævnte Depeche Bilag af 6te December 1851, uden at tænke ret alvorlig paa, hvorledes han skulde indløse de deri til saa mægtige Modstandere givne Løfter eller Udsigter – man kalde det hvad man vil, [men] man har dog givet Lord Russell Ret, at man derefter i hvert Fald var bound by honour – begyndte allerede i dette mærkelige Møde af 12te April 1856 at „slaa hen paa det“ som man siger.²² Han begyndte med at sige, at han havde personlig stor Utilbøielighed til at udtale sig i denne Sag(!), men paa Grund af sin Stilling til den var han nødsaget til at tage Ordet. Han vilde ikke spille Tiden med at føre Bevis for Umuligheden af at efterkomme den stillede Fordring, men kun bemærke, at Kund-

* Det var imod denne Yttring af Scheel-Plessen, at Hall i et paafølgende Møde af Rigsraadet rettede det med humoristisk Lune blandede Foredrag, der til den Tid støttet af Stemningen mod Scheel-Plessen nød saa stor Anerkjendelse . . .²¹ Ironien er et farligt Vaaben, den er kun i Faas Besiddelse og gaar som oftest i Øjeblikket fri for Gjendrivelse, men den efterlader netop derfor des dybere Nag.

gjørelsen af 28de Januar 1852 (affattet af C. Moltke), som stod i fuldkommen Consequents med Depescherne(?), havde holdt alle de Løfter, som den havde givet; de Steder, hvor der taltes om Stændernes Medvirkning, havde nemlig udelukkende havt Hensyn til de særlige Anliggender. I Depeschen var der ikke sagt mere end i Kundgjørelsen(??), nemlig at Kongen vilde foretage de fornødne Skridt til Indførelsen af en Fællesforfatning; men hvorledes dette skulde ske, var ikke nøiagtig angivet. (Man forstaar efter disse Ord meget godt, hvorledes „Sandhed med Modification“ blev Bluhmes Kjendingsord). Han bad sluttelig Forslagsstillerne tage Hensyn til, hvad der var praktisk udførligt. Reventlow-Jersbek, et meget tarveligt Ridderskabsmedlem, der dog havde gjældt noget i sin Kreds, men i hvert Fald i Rigsraadet stod i en uheldig Belysning, udtalte, at „Forfatningsloven ikke var indført af forfatningsmæssig Vei“. Han talte ogsaa om Slesvigs Forhold og sagde blandt Andet, „at i Slesvig gik Alt, som om der ikke var Ret og Lov i Landet“. ²³ Dette blev dog Madvig for stærkt og han kaldte ham til Orden. ²⁴ „Naar jeg ikke maa sige det, saa sætter jeg mig“, svarede den prude Ridder herpaa, og Lehmann gjorde sig nu lystig over ham – heller ikke til Fremme af Enigheden. ²⁵ Alt den 23de April forekom i Debatten over de Elleves Forslag en Ytring af Blome-Heiligenstedten, der maatte forstaas om at ville gaa til Frankfurt. ²⁶ Monrad afviste i et senere Møde Blomes Trudsel som et Skræmmebillede, hvilket Ingen frygtede. ²⁷ [233] Debatterne fortsattes i flere Dage og sluttede med stor Bitterhed fra Scheel-Plessens Side i Aftenmødet den 25de April. ²⁸ Det forkastedes med 49 Stemmer mod 14 (foruden de 11 Forslagsstillere Blome, Burchardi, Preusser). Samme Dag indleverer den forsynlige Monrad til Rigsraadets Præsident et Andragende om en Revision af Fællesforfatningen. ²⁹ Efter en Debat og efter at have set sit Forslag om et Udvalg forkastet, tog han den 7de Mai Andragendet tilbage.

Dagen efter den 26de April fandt den høitidelige Aabning Sted af Jernbanen fra Roskilde til Korsør. I denne tog foruden Hans Majestæt ogsaa hans Gemalinde Del – atter et Fremskridt, men med stedse stigende Misfornøielse hos Ministeriets antischeeske Del. I Korsør var Festmaaltid med Taler. Kongen havde paa den Dag en af sine heldigste Dage som offentlig Taler, og han vandt

fra denne Dag af en Tillid til sig selv, som han senere beholdt. Det var naturligvis ikke nye Ideer, og det han sagde var jo for største Delen Reminiscentser af, hvad han havde hørt andre sige; men han greb Momentet godt, havde en vis Kongelig Anstand og en kraftig lydelig Stemme. Jeg erindrer godt, at Advocat Liebe efter Maaltidet sagde mig: Deres Konge er den mest veltalende Mand her idag . . .³⁰

Det var omtrent paa denne Tid, det lykkedes Baron Blixen-Finecke at henlede Opmærksomheden paa sig ved Indsendelsen af sin Kammerherrenøgle.³¹ Kongen havde flere Gange anmodet ham om at hilse paa Allerhøistsammes Gemalinde; men han havde formodentlig af Hensyn til det Forhold, hvori han stod til det hessiske Hus og navnlig Landgrevinden, der nærede stort Nag til Grevinden[?], nægtet at opfylde det kongelige Ønske. Da han nu en Dag meldte sig til Audients, nægtede Hans Majestæt at modtage ham. Hr. Baronen erklærede da, at det var en Uting at være Kammerherre, naar man ikke kunde komme ind til Kongen til enhver Tid og søgte Afsked baade som Kammerherre og Hofjægermester. Vi vide, at han ikke længe efter forsonede sig igjen med Kongen gennem Berling og blev særlig betroet Mand hos Grevinde Danner. Kjøbenhavnsposten har jo vistnok Ret i, at Blixens Ikkemodtagelse af Kongen havde sin Grund, som saa Meget i den høisalige Herres Tid, fra Grevinde Danner, der var forbitret over, at Blixen havde indledet Sagen med Prindsen og Prindsessen af Danmarks Reise til Paris, medens det gik galt med hendes egen Reise og Modtagelse ved Keiserhoffet, indledet gennem de vistnok meget dubieuse Emissairer Kammerraad Jonas og Grevinde Berthier (født Moses eller lignende fra Svendborg).³² Jeg tror, at denne Forklaring er den rigtige. Derfor kan Dagbladet ogsaa have Ret i, at Nøgletilbagesendelse og Titelforsigingen var „en Demonstration mod alt Titel og Rangvæsen, et Offer, som Landgrevindens Svigersøn bringer sit atter gjenoplivede Venskab med Geert Winther og Rugaard.“³³ Dette „gjenoplivede Venskab“ var en af de mange Svingninger af denne Mand, der vilde føle sig meget smigret ved at kaldes Nordens Alcibiades, der stedse søgte Situationer, der kunde tildrage ham den offentlige Opmærksomhed eller bringe ham i piquante Stillinger. Jeg tror som antydet, at hans Navns

Forbindelse med Oldtidens navnkundige Spradebasse i den Passus i Dagbladet: „At Hr. Blixen huggede Hanken af sit Navn har i Kjøbenhavn vakt langt mindre Opsigt, end at Alcibiades huggede Halen af sin Hund“ har vistnok vakt ham større Glæde end al den Ros, dette Blad havde kunnet tildele ham.

Den Blixenske Katastrophe stod imidlertid som alt antydet i Forbindelse med en anden Begivenhed. Blixen og Prindsesse Augusta havde været i Paris og havde præsenteret sig for Keiseren og Keiserinden i Tuilleriesne; naturligvis havde Blixen gjort det Mest mulige ud af Svogerskabet til den eventuelle Tronfølger i Danmark; han havde ogsaa modtaget en Invitation til Prinds Christian og Prindsesse Louise til et Besøg ved Keiserhoffet. Imidlertid havde Prinds Christian i Kiel, som han havde besøgt i Omslags-Tiden, udtalt sig for flere Ridderskabsmedlemmer om Scheele og opfordret dem til, som det synes, at anvende Alt for at faa denne Minister styrtet. Dette blev meldt Kongen gennem Københavns Politidirecteur [Bræstrup] og af Scheele skildret som væsentlig bidragende til Ridderskabets Optræden mod ham i Stænderforsamlingen, og dette fremkaldte nu en dadlende Skrivelse fra Kongen til Prindsen; denne maatte indrømme Factum og gjøre Undskyldning. Afreisen til Paris, som skulde have været sat i Forbindelse med en Rundreise til de øvrige Stormagts-Hoffer blev imidlertid opsat. Nu kom Noter fra Preussen og Østerrig, hvilke herefter skulle omtales, fremkaldte ved de Ellevs Motion ved Forfatningen. At reise til Berlin og Wien syntes nu ikke passende, og Prinds Christian maatte nu efter en Conference med Conseils-præsident Bang tilskrive Keiseren af Frankrig en undskyldende Skrivelse – man mente nemlig, at han ikke kunde reise til enkelte af Hofferne og lade andre været ubesøgte uden altfor stort Anstød . . .³⁴

Scheeles Klage, som jo kunde være berettiget nok, men som dog per intercedentia³⁵ forhindrede Prindsens Reise og de fornærmende Ord, han fortaltes ved flere Leiligheder at have henvendt til Hans Høihed, gav jo nye Spaltninger, der virkede paa mange Maader. Vi se, at i Foraaret 1856 vare de Forventninger, man i Begyndelsen af 1852 havde gjort sig om roligere Tider for Danmark, væsentlig kuldkastede – Splid og Strid var Tidens Mærke: Kongehuset

uenigt, Ministeriet uenigt, Landet uenigt, det er det brogede Billede fra den Tid.

I Slutningen af Mai indtraadte der et Personelskifte i Ministeriet. I Rigsraadet havde Krigsministeren Lüttichau ligget under d. 20de Mai (46 Stemmer mod 15) i Spørgsmaalet om Bevillingen til „Lønninger og Bespisningstillæg“ o. s. v. (det vil sige: man nægtede ham 17 Mand, som han ifølge den paatænkte ny Armeplan gjorde Fordring paa).³⁶ Han tog da sin Afsked d. 25de Mai, og i hans Sted blev Artillerimajor Lundbye Krigsminister. Det var en ulykkelig Forandring, thi Lüttichau var dog en Mand af nogen Karakter. Lundbye var en Mand med ret gode administrative Evner, men ham lod Fem være lige og satte ikke Noget igjennem til Forbedring af Landets Forsvarsarmé, hvilket jo dog netop nu viste sig at være det, hvorpaa man maatte vende sin Opmærksomhed.

Den 2den Juni sluttedes Rigsraadets 1ste Samling. Unsgaard, Stiftamtmand i Odense, en hæderlig og dygtig Mand, forøvrigt bekjendt for at le mere og at le mere lydeligt end andre Dødelige, blev overtalt under uendelig megen Latter fra hans Side til at modtage Indenrigsministeriet, som Simony efter Bang midlertidig havde bestyret (4de Juni).

[234] Den 22de Juni overrakte den preussiske Minister i Kjøbenhavn Grev Oriolla Udenrigsministeren Geheimeraad Scheele Afskrift af en Depesche til sig (Oriolla) dateret 1ste Juni 1856 fra den preussiske Ministerpræsident Baron Manteuffel, ledsaget af et Promemoria dateret Berlin Mai 1856. Kort efter afleverede den Keiserlig østerrigske Chargé d'affaires Jaeger ligeledes Afskrift af en Depesche til sig fra den Keiserlig Østerrigske Udenrigsminister Grev Buol. Disse Aktstykker dvæle fornemlig ved de Elleves Klage over, at Fællesforfatningen ikke er bragt frem ad forfatningsmæssig Vei og anbefale den danske Regjering at se denne Sag ordnet i Overensstemmelse med Aftalerne, der gik forud for Kundgjørelsen af 28de Januar 1852. Herpaa svarede Scheele ved Depescherne af 5te og 13de September 1856 til den danske Gesandt og befuldmægtigede Minister Bernhard v. Bülow, der var i overordentlig Sendelse til Hofferne i Berlin og Wien. Disse Depescher fulgtes af et Memorandum. Disse 3de Aktstykker tilligemed de forudgaaende Depescher findes aftrykte i Aktstykker angaaende

Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs Forfatningsforhold. Trykt som Manuskript for Rigsraadets Medlemmer. 1. Samling Pag. 1–XXXV. De efterfulgtes endnu i dette Aar ved Depescher fra Baron Manteuffel af 23de October og fra Greve Buol af 26de October til Udenrigsminister Scheele (XXXV–XLIV). I sin Depesche af 5te September erindrer Scheele om sin Sendelse fra Plön af og de da trufne Aftaler med Manteuffel. „Ich lebe des festens Vertrauens S^e Excellenz (Manteuffel) werden dann auch mir persönlich Gerechtigkeit widerfahren lassen, wenn ich während der Zeit, dass ich directen Antheil an der Leitung Unserer Angelegenheiten gehabt habe, stets stolz darauf war, die Rathschläge vor Augen und zur Richtschnur zu haben, welche Sie mir zu ertheilen die Güte hatten, als ich im November 1854 Denenselben aufzuwarten mich beehrte.“³⁷ Dette brød jo Manteuffel sig jo nu aldeles ikke om, dels vare Forholdene dengang helt anderledes end nu, da Europas Fred atter var sikkret, dels var Scheeles for Manteuffel udkastede Planer til et nyt Ministeriums Dannelse vistnok et helt andet, end det han virkelig udførte, saa sandt som Bluhme, Sponneck, Tillisch, Krogh, W. Scheel-Plessen vare ganske andre Navne end Bang, Simony, Hall, Andræ, Lundbye – og dels har han maaske med Forsæt villet bringe Scheele ind paa en gal Vei; thi saa snild Scheele troede sig selv at være, saa vist var der dem, der vare snildere end han, og en Snildhed manglede han: den at lyve godt; thi som en Collega sagde om ham, at hans Løgne vare af den Art, at man kunde gaa ind i næste Stue og blive oplyst om dem – jeg har selv nævnet et lille Exempel foran af den Art, henhørende til min egen Erfaringskreds. Scheeles Depescher og Memorander omgik jo paa enhver Maade Tilsagnene i 6te December Bilagene og skildrede med levende Farver Vanskelighederne ved Helstatsforfatningens Indførelse, men det lykkedes ham jo kun i ringe Grad at overtøyd Grev Buol, der dog vistnok var ret godt stemt for Danmark . . .³⁸

Jeg forlader nu denne uhyggelige Notevexel, som jeg saa ofte kommer tilbage til i dens Fortsættelse gjennem den følgende Aarrække, for at give en Udsigt over, hvad der af sær Betydning tildrog sig i 1856 i Kongehuset og dets Tilbehør og med Hensyn til

Regjeringspersonalet. Paa den Tid Notevexlingen begyndte, var man alt betænkt paa at fjerne en af de Klagepunkter, som idelig lød fra Udlandet, nemlig at Slesvig regjeredes udelukkende fra Danmark af. Dette havde jo atter faaet nogen Næring derved, at Hall havde maattet overtage den slesvigske Portefeuille efter Raasløff. Den 8de Juni entledigedes Hall fra denne sin Constitution, og Amtmand over Flensborg Amt, Kammerherre Wolfhagen, af en slesvigsk Familie, Candidat i Lovkyndigheden i Kiel, blev hans Efterfølger. Han talte det danske Sprog lige saa godt som det tydske, da han havde tilbragt endel af sin Ungdom i Kjøbenhavn, hvor hans Fader havde været ansat i en overordnet Post i et af Collegierne. Wolfhagen var en ret dygtig Amtmand. Som Minister paavirkedes han i høi Grad af Regensburg og af den flensborgske fanatiske Klique af danske Embedsmænd. Wolfhagen var endnu en ganske ung Mand og bar sin lille Knebelsbart som en Junker. Roepstorff sagde om ham, at han saa ud som en Stadsjæger; den svenske Minister fandt, at han ikke saa ud, som han hørte til Administrationen.

Det var paa denne Tid, at Skandinavismen gav nyt Livstegn ved et Tog af danske og norske Studenter til Besøg i Upsala.³⁹

[235] Det var paa dette Tog, at Kong Oscar selv modtog Nordens Studenter paa Drottningholm. Det var der, han udtalte sin Glæde over de skandinaviske Studentertog, netop paa Grund af det alvorlige Formaal, de havde for Øie. Særlig udtalte han sig i en Skaaltale saaledes: „Venskab og Fortrolighed ere de Følelser, hvormed jeg foreslaar en Skaal for Kongen af Danmark og det danske Folk“ – „Tunge Prøvelser have de tilsammen gennemgaaet, men de fik en uimodstaaelig Kraft i deres Enighed og retfærdige Sag, og lige stolt og herlig vaier endnu Dannebrog, som Fjenden vilde kaste til Jorden og træde under Fødder; men dertil var „den Fane for gammel og for god“. Vi forene os Alle til at drikke en Skaal for Danmarks Konge og Danmarks Folk“. Kongen drak ogsaa en Skaal for Skandinaviens Ungdom. „Fordommenes Tid er borte, vi hilse hverandre med Forsonlighed og Broderkjærlighed“. Han bragte atter midt ude i Ungdommens Kreds en Skaal for Kongen af Danmark og det danske Folk: „Jeg kommer for at forny de Skaaler, som jeg nys har foreslaaet; jeg drikker dem med Glæde anden

Gang, naar jeg tænker paa, hvor kjær Kongen af Danmark og hans Folk ere mig. Jeg opfordrer alle her nærværende Svenske og Nordmænd til med mig at tømme en Skaal for Danmarks Konge og for det danske Folk; Kong Frederik er ikke blot den første, men ogsaa tillige den bedste Danske i sit Rige. Ingen kan bedre kjende hans Kjærlighed til sit Folk end jeg, hans Ven og tro Bundsforvandte. Det danske Folk er i Besiddelse af vor udelte Agtelse; man troede, at en langvarig Freds Velgjerninger, en mangeaarig rolig og uforstyrret Tilstand havde inddysset dets Aand, og at dets Kræfter vare faldne i Søvn. Da kom Stormen fra Syden, og det danske Folk stod op, værdigt, sine herlige Minder og den truende Tid voxent. De store Opoffrelser, Fædrelandet fordrede, ydede Folket med ædel Beredvillighed; Krigens Møisommeligheder bar det med Taalmod, Krigens Farer trodsede det med Heltemod. Sand Ære og Samtidens Beundring ere dets velfortjente Belønninger.“ Der er Varme i disse Ord, og det staar ikke til at betvivle, at de kom fra Hjertets Dyb. Kong Oscar stadfæstede sine Udtalelser blandt Nordens Ungdom ved det Alliancetilbud, han kort efter sendte Kong Frederik.⁴⁰ Scheele viste det paa en raa og krænkende Maade tilbage. Prinds Oscar har udtalt sig i 1863, 4 Aar efter Faderens Død, kort forinden Kong Frederik bortkaldtes, derhen, at denne Krænkelse fremkaldte det aandelige Mørke, som omgav Sverrigs og Norges ædle Konge i hans sidste Levedage, og hvis første Yttringer alt viste sig, forinden det næste Aar havde sluttet sit Kredsløb.⁴¹

Sommeren 1856 var for mig personlig meget behagelig. Jeg havde set det første Hefte af min Beskrivelse af Danmark modtaget med stor Interesse over hele Landet, og jeg arbejdede nu paa andet Hefte.⁴² Den store Subscription tillod mig at gjøre forskjellige mindre Reiser for selv at se de interessantere Steder, som skulde være Gjenstand for Beskrivelse. Den 17de Mai tog jeg saaledes til Sorø for at se Kirken. Derfra besøgte jeg efter en Indbydelse fra Eieren Herregaarden Valbygaard,⁴³ hvor jeg traf Etatsraad Worsaae, med hvem jeg gjorde en Rundreise til den store Voldplads Trælleborg, til Ringsted, hvis interessante Kirke blev beset, til Fjenneslev med Erindringer om Hvide Slægten,

til Bjernede eiendommelige Rundkirke ligeledes mindende om hin mægtige Slægt og tilbage til Sorø. Herfra gjorde jeg uden Ledsagelse en lille Tour til den smukt beliggende lille By Skjelskjør, jeg passerede dens for Konger farlige Bro,⁴⁴ men fik hverken dens Orgelværk eller de Lodder, der skulde drive det, at se. Derimod saa jeg Borgpladsen for det gamle Spigerborg, hvor Kong Birger af Sverrig gift med Erik Menveds Søster antages at have endt sit urolige Liv, ligeledes saa jeg de ringe Spor af den Grav, „Hellede Grøft“, som Henrik Æmenthorp drog om Skjelskjør. Den nærliggende interessante gamle Herregaard Borreby var ogsaa Gjenstand for mit Besøg. Paa Hjemveien besaa jeg Kirkerne i Slagelse. I Juli Maaned gjorde jeg en Lyst- og Beskrivelsesreise til Møn med min Kone og hendes smukke Søster Elise (senere gift med den hollandske Consul i Kjøbenhavn C. E. de Coninck). Veiret begunstigede denne lille Reise i en ualmindelig Grad, baade store og lille Klint saa vi i den skønneste Belysning; fra den nu nedfaldne Dronningestol nød vi Udsigten over Havet, i den skønne Have ved Liselund tilbragte vi den yndigste Aften.

Fra 5te til 11te Juni var jeg i Besøg i Randers hos mine Forældre. Min Moder, der havde været angrebet af en alvorlig Sygdom, var meget bedre. Det var for sidste Gang, jeg besøgte det Hus, hvor min Vugge stod. Mine Forældre havde solgt Gaarden paa Torvet. Næste Gang traf jeg dem i en anden Bolig.

Hjemkommen fra Randers opholdt jeg mig nogen Tid hos Kongen paa Jægerspris. Hans Majestæt havde samlet – sandsynligvis under Indskydelse fra Scheele – et meget vakkert Selskab paa denne Tid. Der var, foruden Scheele selv, Conseilspræsidenten Bang, Cultusminister Hall, den americanske Minister Mr. V. Bedinger, Admiral Mourier, gamle Thomsen og den Kongelige Historiograph Wegener. Med Hall og Bedinger var det jo Tendents. Scheele fandt dog sluttelig, at Hall var den medgjøriligste af hans Colleger fra Venstre. Bedinger var jo vigtig i Øresunds-Toldsagen, thi fra America var Spørgsmaalet reist som et „være eller ikke være“.⁴⁵ Mourier, Thomsen og Wegener vare særlig for Kongens Skyld, Sømandsskab og Oldsager vare jo Kongens særlige Interesser. Wegener arbejdede jo ogsaa paa den Tid paa Beskrivelsen af Abrahamstrup og samlede virkelig nogle Data til dens Historie

19.-21. Tegninger af Frederik VII og lensgrevinde Louise Danner

22. Professor
Japetus Steenstrup

23. Arkæologen
J. J. A. Worsaae

24. Konsejlspræsident
C. G. Andræ

og Topographie.⁴⁶ Vi besaa sammen den gamle Kjelder med store Egebjælker med Malinger paa. De havde vistnok i sin Tid ligget i Riddersalen, men vare flyttede ved Ombygningen. Som det skikkede sig, var Antiquarerne indlogerede i den nordlige Fløi, det egentlige gamle Abrahamstrup. Jeg var deres Nabo og Omvisningsmand. Vi kørte ogsaa sammen ud i Omegnen, vare t. Ex. ved den ret mærkelige Borgplads Kindholm med endnu tydelige Mursule[con]structioner, ved flere Stensætninger saaledes paa Overbjergs Mark, ved de tusindaarige Ege i Nordskoven. Af de øvrige Gjæster var Nordamericaneren Bedinger især henrykt over Nordskoven med dens couperede Terrain, dens Moser og Kjær, dens Graner, Birke og gamle Ege, dens store Dysser og dens Muldebær, dens vide Udsigt over Issefjorden til de høie Banker i Odsherred i Vest og til de skovrige Egne ved Arresø og Esrom Sø i Nord og Øst. Vi vare en sommervarm Aften der ved Solnedgang, der blev spillet nordamericanske Melodier blandt andre Yankee Dodle.⁴⁷ Americaneren – græd (han var altid lidt rørsom efter Middag), han fandt det saa hjemligt, saa minderigt – jeg ved ikke, om Sundtoldsagen fik et mægtigt Stød fremad under denne Stemning.

Vi maatte naturligvis ogsaa beundre de nyindrettede Værelser paa det hertugelige Slot med det Dannerske Vaaben i Frontespicen prydet med Kronen henseende til den aldrig realiserede Titel – Alhambrasalen i maurisk Stil beboet af Grevinde Danner, Kongens ret smukke Værelse med guldlæders Betræk og alle de øvrige Rum udstyrede med de Meubler fra Odense, Frederiksgave og Fredericia Palaier, som Kong Frederik havde erklæret for Bang, at hans afdøde Fader havde givet ham(???), og som derfor vare gaaede over til Privateiendom. Jeg tror ikke, at Hvælvingen til Opbevaring af værdifulde Gjenstande i det lille nordre Taarn ud mod Gaarden endnu var indrettet. Trappen, der igjennem dette Taarn førte fra Alhambra Salen og til det Værelse, som Scheele senere under sine Besøg beboede paa første Sal, hørte vistnok til de ældre Indretninger paa Slottet. Scheele boede endnu denne Sommer i Værelset ved Indgangen ud til Pladsen foran Slottet, hvilket jeg senere fik; da han som ældre Mand, hvem amor nocturnus⁴⁸ blev bequemmere, blev henflyttet til fornævnte Rum ved Taarntrappen. Den 27de Juni drog alle Gjæsterne igjen til Kjøbenhavn fornøiede og glade.

Jeg tror endogsaa, at Hall var tilfreds med Touren, saavidt jeg erindrer, fik han allerede paa Jægerspris Kongens Tilsagn om at blive Forstander for Herlufsholm – men Scheele vandt dog ikke hans Hjerte.⁴⁹

Sorø Egnen lokkede mig endnu engang i Sommerens Løb til en Reise med Familien, og jeg besøgte ved denne Leilighed de mærkværdige Befæstninger ved Pedersborg og den mangelkantede Kirke. I Begyndelsen af August tog jeg med min fortræffelige Svigerfader Hoskiær efter Indbydelse til Lolland. Jeg var i Nakskov, saa paa Veien Levningerne af Slottet Engelsborg, i Byen selv Kirken og Levningerne af de i sin Tid saa tappert forsvarede Volde; derfra kom vi til Juellinge hos Grev Julius Frijs en fortræffelig Mand, i sin Ungdom betroet Geheimearchivarius Wegener (dengang Professor i Sorø) til Opdragelse. Gode Bøger fandtes her i Mængde (vistnok efter Wegeners Udvalg) i den smukke nye Hovedbygning opført 1849 i en elegant gothisk Stil. Den gamle Hovedbygning tildels Levning af Halsted Kloster findes endnu. Lige ved Gaarden ligger Kirken med Begravelser for den sidste af den berømmelige Slægt Rud, Bernhard Rud til Sæbygaard. Fra Juellinge kjørte Grev Frijs os til den gamle terrasseformige Borgplads Ravnsborg paa Lollands Nordspidse. Naar man derfra mod Syd ser ud over Landet, har dette en blaagrøn Hovedtone af de utallige spidsbladede Piletræer, der ere plantede i Markskjellene, og af hvis Kviste Gjærderne flettes. De mørkegrønne Skove dukke op som Øer i dette blaalige Hav. Hele Egnen heromkring viste stor Velstand, inde i Bøndergaardene saa man ofte smaa Wienervogne tilhørende Eierne – de vare netop trukne frem, da det var en smuk Søndag passende til en lille Skovtour, nu efterat Høsten saa godt som var tilendebragt. Vi besøgte samme Dag Grev Reventlows paa det dengang endnu ikke ombyggede Pederstrup, den smukke lille Avnede Kirke beliggende paa en Halvø i den side rørbevøxede Fjord, der skyder sig fra Vest dybt ind i Landet og den store Stokkemark Kirke med dens anselige Taarn med 4 Gavle. Fra Juellinge reiste min Svigerfader og jeg til Maribo. Jeg tog der Brigitinernes gamle spidsbuede Kirke med Eleonora Christine Ulfeldts Grav i Øiesyn. Af det anselige [236] Kloster er der saa at sige ingen Levninger mere. Fra Maribo gik vi til Hardenberg,

det gamle Krenkerup, en af vore anseligste Herregaardsbygninger. Min Svigerfader oplevede ved dette Besøg sine Erindringer fra ældre Tid, da han besøgte den i 1840 afdøde Grev Hardenberg-Reventlow, hvis Forretningsfører han var. Han gjengav fortræffelig denne statelige og fornemme Herres Tale, baade naar han betroede Hoskiær, at „vi Hardenberger have en Naturfeil, vi have en Scene i Nakken, der er for kort, derfor tro Folk vi ere stolte“, og naar han skildrede det lollandske Kjøkkens Fortrin for det Berlinske: „de mangle Materiale i Berlin: tager de et Æg, har det kun en ganske lille lysgul Blomme og saa fremdeles“. Som bekjendt var Grev Hardenberg en Søn af den bekjendte preussiske Storkantsler Fyrst Hardenberg-Reventlow. Det er en lang Historie at vise, hvorledes den preussiske Fyrste blev Eier af det gamle Krenkerup. Man maa i saa Henseende gaa helt tilbage til Dronning Margrethes Tid. Dengang tilhørte Gaarden, der var, som Navnet viser, opstaaet af en nedlagt Torp, den gamle danske Æt Gøye; ved Giftermaal gik den fra den efter omtrent 200 Aars Besiddelse til den lige saa gamle Æt Brahe og atter ved Giftermaal og Arv fra denne til den anselige og dygtige Ridder og Rigsraad Palle Rosenkrands, der førte Hoffanen ved Calmar. Gjennem hans Datter Lisbeth gift med den rige Christen Skeel til Sostrup og Gammel Estrup kom Krenkerup til Skeelerne.⁵⁰ Derfor findes den ogsaa afbildet blandt Skeels 11 Gaarde paa de vævede Tapeter paa sidstnævnte Gaard. Jørgen Skeel døde 1697 41 Aar gammel⁵¹ og efterlod sin Enke Benedicte Margrethe Brockdorff Krenkerup og Rosenlund, medens deres eneste Søn Christen Skeel erholdt de jydsk Godser i Arv. Hun ægtede i Aaret 1700 Christian Ditlev Reventlow Greve til Christiansborg – nu Christianssæde og Sandberg, Friherre til Brahetrolleborg, Herre til Kollerup og Bruunsgaard, samt Stamhusene Krenkerup og Rosenvold, Generalmajor, Overkammerherre og Overjægermester, Geheimeraad og Ridder af Elefanten, en Broder til Dronning Anna Sophie, historisk kun sørgelig bekjendt af Feltoget i Skaane 1710–11. Hans Sønnedatter Comtesse Juliane Frederikke Christiane Reventlow var gift med Fyrst Hardenberg og bragte ham store Godser i Danmark, hvorfor han ogsaa antog Navnet Hardenberg-Reventlow. Han fik af de danske Godser oprettet et Grevskab, som han efterlod til fornævnte

sin Søn, der dog nedlagde Fyrstetitlen. Han havde kun een Datter [Ida Augusta], som gjorde ham megen Sorg. Hun var først gift med en Grev Holck, dernæst med en Hr. von Gersdorf og sidst med en italiensk Eventyrer, der blev ophøiet til Greve Almaforte Hardenberg-Reventlow. Hendes Søn af første Ægteskab [Carl Ludvig A. R. Holck Hardenberg-Reventlow] besidder med Grevskabet den gamle Herregaard, der saaledes nu gaar i Arv paa 5te Aarhundrede. Man tilgive mig denne personalhistorisk-topographiske Digression og erindre, at jeg er Udgiver baade af Beskrivelsen af Danmark og af Texten til „Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder“.

Fra Hardenberg kom vi til Nykjøbing paa Falster. Her var atter gamle Befæstninger at se; den gamle Slotsplads krævede ogsaa sin Undersøgelse; den gamle Klosterkirke med det interessante Billede af Frederik den Anden og Dronning Sophie med deres Ahner, den gamle Klosterbygning selv, Hospitalet, det gamle Hus paa Torvet, hvor den Stue endnu findes med det gamle Panelværk, hvorom en Tavle ommelder „Ihro Czarische Majestät zu Mosco-wien Peter Alexewitz hat gespeiset Anno 1716 d. 15 July“; den samme Stue som besøgte igjen 4de Juli 1867. Jeg var dengang i Følget, der ledsagede Kong Christian den IX og Czar Peters Sønne-dattersønssønnesønnesøn Storfyrst Thronfølgeren Alexander Nicolajewitsch gift med Prindsesse Dagmar af Danmark.⁵² (Kongen havde den Dag aabnet Broen mellem Lolland og Falster). Fra Nykjøbing, hvor jeg forlod min kjære Svigerfader, gik jeg med Dampskibet den interessante Tour mellem Smaalandene gennem Svendborg Sund til Faaborg. Jeg tog derfra den smukkè Vei over de saakaldte fynske Alper med deres Geilbakker (saa kaldes de, Geil er paa fynsk Lyng) forbi den smukke Sænkning, i hvilken Arreskov Sø danner Dybden langs med Odense Aa og utallige Smaaskove og frugtbare Marker, hyggelige Bøndergaarde og Huse, næsten alle med lidt Have – i Modsætning til det øvrige Danmark – til Odense. Jeg besaa her St. Knuds Kirke, den mest gennemførte Spidsbuebygning i Danmark, med de jordiske Levninger af Kong Knud den Hellige og Prinds Benedict og det fra den nedlagte Graabrødrekirke henførte Monument over Kong Hans, Dronning Christine, Kong Christian den Anden og hans yngre Broder Prinds

Franciscus m. m.; Vor Frue Kirke med Klaus Bergs Altertavle; St. Hans Kirke med Oluf Baggers Mindetavle og flere interessante Ligstene. Jeg besaa da ogsaa det ved sidstnævnte Kirke beliggende Palais (i en Forbindelsesgang fra dette ind til Kirken henstod endnu dengang den Kiste, der gjemte Støvet af Prinds Christian af Hessen, Dronning Marie Sophie Frederikkes Broder, i sin Tid forlovet med nuværende Arveprindsesse Caroline (1814)). Det adelige Jomfrukloster med interessante Portraiter af Tycho Brahe, Anna Gjøe og Karen Brahe samt med det efter denne benævnte Bibliothek; Hospitalet, Cathedralskolen med Bibliothek, Odense Tugt-, Forbedrings- og Manufacturhus vare ogsaa Gjenstand for min Opmærksomhed. Biskop Beldenaks Gaard, som nu er nedrevet, stod dengang endnu ved Flakhaven. Fra Odense reiste jeg lige hjem til Kjøbenhavn, hvorhen jeg kom den 21de August. Endnu en Reise paa de danske Øer tilbød denne Sommer mig. Kongen tog i September til Bornholm for at overvære Indvielsen af det saakaldte Kongeminde . . . Med Hans Majestæt var foruden Grevinde Danner og Frøken Dreier, Indenrigsministeren Unsgaard, Reismarskal Kammerherre Berling, Generaladjutant Schøller, den fungerende Generaladjutant for Søetaten Bøcher (Irminger var dengang paa Tog med Dampfregatten Niels Juel), Adjutanterne Bülow og Møller, Liebenberg og jeg. Vi afseilede fra Skodsborg den 7de September om Eftermiddagen paa Slesvig ført af Capitain Frølich. Da Hans Majestæt ikke gjorde af Natteseilads, ankrede vi ved Dragør henimod Aften og bleve liggende der til næste Morgen. Mandag ved Middagstid kom vi til Rønne. Jeg, som havde faaet Lov til at gjøre Reisen med i min Egenskab af Topograph, kjørte endnu ud samme Eftermiddag for at tage et Vue over Egnen omkring Rønne, hvilken i det Hele taget er frugtbar med velbyggede Gaarde, venligt beliggende. Næste Dags Morgen tidlig – Kongen og hans Følge laa ombord paa Slesvig i Rønne Havn – kjørte jeg atter ud, besaa Nylars Kirke, den høitbeliggende Aakirkeby med sin eiendommelige Marmorkirke, delt gjennem Midten ved en Mur, den yndige Kodal (poetice & eleganter Echodal) ved [237] det smukke og hyggelige Skovridersted Rømersdal (Forstraad Fasting var engang Skovrider). Mod Nordost danner en lodret Klippevæg Grændsen for Dalen. Naar man kommer op

over den, er man strax ved den ældgamle Befæstning – muligvis et Tilflugtssted ligesom det nys omtalte Trælleborg mod fjendtlige Hærgninger, udstrakte Murlevninger af Granit og Cementsten sammenfœiede med Cementkalk ocupere Pladsen (420 Alen lang i Øst og Vest, 70 Alen bred i Nord og Syd). Bygninger er der ingen Spor af. Fra Gamleborg gik nu Veien til Rytterknægten, hvor Kongemindet et firkantet Taarn opført af Granit hævdede sig. Indskriften havde været Gjenstand for stor Strid. Skulde Hendes Naade Grevinde Danner nævnes derpaa eller ikke, var Spørgsmaalet, og dermed var forbundet Spørgsmaalet om at være eller ikke være, thi Udeladelsen af hendes Navn sattes som Betingelse for Bidragene. Omsider enedes man om følgende Indskrift:

TIL ERINDRING

om Hans Majestæt Kong Frederik den Syvendes Allerhøieste Nærværelse her paa Øen fra 9de til 16de August 1851 tilligemed høie Gemalinde reiste Bornholmerne Aar 1855 af undersaatlig Kjærlighed og Hengivenhed denne Bygning og gav den Navnet
Kongemindet

Fra Taarnets Platform har man en interessant geographisk overskuelig Udsigt udover hele Bornholms Land saavel dets klipperige Nordredel som dets fladere Syddel, over Havet rundtomkring og over til Christiansø. Jeg har kun enkelte Gange senere nydt en saadan Udsigt, der ligger Omgivelserne ligesom et Landkort for Ens Fod. Man har en lignende fra Fyrtaarnet paa List, hvor man overskuer hele Sild med dens Heder, Marker, Marskenge og Flyvesand samt det omliggende Hav over mod Slesvigs Kyst; man har den fra Mailands Domkirketaarn, hvor man ret tydeligt gjør sig et Begreb om den lombardiske Slette med Alperne mod Nord og Apenninerne mod Syd. Det er de bestemte Grændser, der ere nødvendige for den Slags geographiske Udsigter.

Oppe paa Kongemindet, hvor der var lidt Trængsel, laa jeg først Mærke til – optaget som jeg var af mine geographisk-topographiske Sysler – at der i min Nærhed foregik en Forandring, der vilde kunne have Indflydelse paa min Stilling; Kongen tiltalte

pludselig Liebenberg, der var kommet til at træde ham iveien, paa en fornærmelig Maade. Det kunde jo ligge i, at Kongen altid var lidt irriteret, naar han med sin meget omfangsrige Personlighed skulde stige opad, saaledes som her op ad Trappen til det nogle og fyrretyve Fod høie Taarns Platform. Liebenberg havde stedse havt Scheele til Modstander, fordi han var ansat af Berling, Scheele uafvidende. Liebenberg havde nu omsider indset, at han seilede feil Cours ved stedse at gaa i Grevindens og Berlings Kølvand, og han havde begyndt at lavere noget i saa Henseende. Det synes ogsaa, som han enkeltvis havde udtalt sig mod Ministeriet og navnlig Scheele. Kongen, der altid feterede dem, der stod sig godt med Danner-Berling, havde hidindtil ikke vidst al den Opmærksomhed, han skulde vise Liebenberg. Nu derimod var der Omslag hos de gamle Elskende og – Kongen slog ogsaa om. Vi fik snart efter at vide, at Liebenbergs Fjernelse endogsaa var besluttet, før den virkelig skete. At jeg som Gjæst var med paa Reisen til Bornholm var vistnok en Morgenrøde til den kommende Gunst – jeg laa endnu ikke Mærke til.

Fra Kongemindets Fest kørte jeg atter paa egen Haand og besøgte den høist mærkelige Borgplads Lilleborg med kjendelige Spor af Bygninger og med Levninger af en Borgemur. Jeg var paa Veien derfra inde at bese en bornholmsk Bondegaard med sin „Gaardskona“ midt i Gaarden efter gammel Skik;⁵³ jeg saa ogsaa den hvide Porcellainsjords Findingspladser, et Stenbrud m. m. m. Efter Hjemkomsten besøgte Kongen den nye Havnebygning i Rønne, der blev kaldt Frederikshavnen efter ham. Der blev dineret ombord paa Slesvig. Morgenen derefter stævnedes vi hjemad. Den 10de September vare vi atter paa Skodsborg.

Sommeren 1856 var rig paa fremmede Besøg ved det danske Hof, om man saa maa kalde det. Da de norske Studenter vendte hjem fra det store Upsalatoget, besøgte de Kjøbenhavn. Kongen lod dem indbyde til en Fest ved Eremitagen. De samlede ved dette smukke lille Slot omgivet af den herlige Bøgeskov med det græssende Vildt, hvorfra Udsigt over Sundet, en Situation, som Heiberg har beskrevet i det smukke Couplet i „De Danske i Paris“, som jeg saa ofte har hørt Fru Heiberg synge som Juliette:

O hvor gjerne saae jeg ikke
 Sjællands høie Bøgelund
 Hvorfra længselsfulde Blikke
 Sendes over Øresund
 Snart kan Synet udbredt ile
 Med en Seiler over Sø
 Snart i mindre Kredse hvile
 Sig paa Tycho Brahes Ø.
 Hvilken Udsigt der man nyder!
 Hør fra Kronborg hvor det skyder!
 Fra et Dampskib Sangen lyder
 La la la – ⁵⁴

Overhofmarskal Levetzau – om hvem det ved den Tid blev sagt, jeg ved ikke, om det var af en af de norske Gjæster – at hvor han traadte frem, var det, som om der var et helt Hof – mødte de unge Gjæster (blandt hvilke Digteren Welhaven) og de i Festen deltagende Danske, deriblandt Cultusministeren Hall, Professor Madvig, Professor Hauch, Professor H. P. Holst, Redacteur Ploug, Skuespiller Nielsen, ved Slottet og indbød dem til at følge sig til den saakaldte Skandinaviske Sten lidt nedenfor den egentlige Slotsbakke omgivet af deilige Ege og Bøge.⁵⁵ Her var dækket lange Borde, her vaiede skandinaviske Faner, Kong Oscars Buste hævede sig for Enden af Bordet. Apollos og Minervas Statter flankerede den – men fremfor Alt her var Stemning, her var Ungdom, her var Forventning om Fremtiden.

[238] Kong Oscars Udtalelser paa Drottningholm saa aabne, saa gjentagne stod endnu klart for de Fleste af de Nærværende. Den gamle Levetzau, der vistnok ikke var nogen Ynder af den skandinaviske Ide forstyrrede ikke Stemningen ved sin Skaal for Kong Oscar. Han vilde tale Hjertets Sprog – han var saa heldig ved slige Leiligheder altid at faa Taarer i Øinene – han vilde i Kongens og Folkets Navn udbringe et Leve og ønske Guds Beskyttelse for Kong Oscar, der i Farens Stund fysisk og moralsk stod Danmark bi; han vilde i Kongens og Folkets Navn udbringe et Leve og ønske Guds Velsignelse for Kong Oscar. Derefter udbragte han en Skaal for Norges Vicekonge, Cultusminister Hall for Nordens 4 Univer-

siteter, Madvig, dette Aars Rector Magnificus for Christiania Universitet som en Datter af Kjøbenhavn. Nu kom Kong Frederik fra Skodsborg op for at bringe Gjæsterne sin Hilsen og blev modtaget med stor Jubel. Hans Majestæt fyldte meget godt ved saadanne Leiligheder. Han havde en vis Ro i sin Fremtræden, Noget af det gamle nedarvede Kongedømmes Sikkerhed, som baade Kong Oscar og senere end mere Kong Carl savnede; hans Ansigtsfarve var smuk, og ved Sommertid var han brun af Solens Skin paa de dage-lange Fisketoure, hvilket klædte ham godt. Han bad Nordmændene hilse deres Brødre i Hjemmet, han udbragte derpaa et Leve for hans kjærlige Broder Kong Oscar. Ploug traadte derefter frem og bragte en Tak fra de danske Studenter, fordi han gav paa denne Dag Leilighed for Nogle til at samles med de kjære norske Venner, men ogsaa navnlig fordi Hans Majestæt overhovedet havde gjort det muligt, at et Studentertog kunde finde Sted ved at overlade et Skib, der kunde bringe de danske Studenter og Brødrene fra Lund til Stockholm; han maatte tillige bringe de Hilsener, som den svenske Konge havde givet de danske Studenter med, og hvilke de vare saa stolte af at høre, fordi de bragte Kong Frederik i Forbindelse med hans Folk, just den Maade „vi vidste han helst vilde hilses paa“. Han bad Kongen ikke vredes, „naar vi frit udtalte vore Ønsker, naar vi tillode os at haabe, at der arbeides inden Natten, naar vi ønskede, at der nu, da det gode og ubrødelige Forhold var mellem Nordens Konger, arbeidedes paa en saa fast Forening imellem Rigerne, at ingen kommende Storme indenfra eller udenfra kunde bryde den, et Ønske, vi nærede som Kongens tro Mænd og Lovens lydige Tjenere“. Han sluttede med et Leve for Nordens Konger. Hans Majestæt takkede Taleren personlig. Han takkede paa sin egen og sin Kongelige Broders Vegne og yttrede, at Nordens nuværende Regenter vare enige om, at uden Folkets Kjærlighed kunde ingen Konge i Norden regjere. Kongen ønskede derefter sine Gjæster en lykkelig Reise og gik bort med sit Følge under almindelig Jubel.

Hans Majestæt har dog vistnok indladt sig noget mere med Studenterne, end hans Instrux lød paa hjemmefra. Scheeles Magtfulde havde nu slaæet sine stærkeste Rødder paa Skodsborg, og han var som bekjendt, og som det senere skal vise sig, ingen Ven

af Skandinavismen. Wegener siger ved at omtale Studentermøderne paa Drottningholm og Eremitagen: „Og – besynderligt nok havde Danskhedens Talsmænd dengang ikke den letteste Adgang til den ellers i Hjertet saa ægte danske Konge.“⁵⁶

„Kongens Stilling“, fortsætter han, „var nemlig meget eien-dommelig. Paa den ene Side droges han ved forskjellige Midler til Danmarks og Nordens Modstandere, der næsten syntes at ville styrke sig selv ved at aabne Udlandet Leilighed til Indblanding; paa den anden Side var han selv oprigtig Dansk og Ven af det svensk norske Kongehus“.

De forskjellige Midler, Wegener omtaler, var dog vel kun Grevinde Danners og Scheeles ømme Venskab og den deraf følgende Indvirkning paa Kongen. Den Sigtelse som, saafremt min Slutning er rigtig, i de følgende Linier stiles mod Scheele, er dog vistnok overdreven; men som bekjendt var Scheele en Fjende af Wegener og omvendt. Man mente en Tid lang, at Grevinde Danner, der altid blev feteret til en vis Grad af Wegener, i Løbet af Sommeren har tænkt sig ham som Liebenbergs Eftermand i Cabinetssecretairstillingen. Scheele vilde i hvert Fald have været derimod.

Jeg gaar nu videre med at omtale denne Sommers Besøg: Prinds Oscar af Sverrig-Norge kom Søndagen den 5te August over Korsør til Frederiksborg.⁵⁷ Jeg skulde antage, at han kom fra en Frierreise ved det Nassauske Hof; thi allerede i Slutningen af den følgende Maaned blev han forlovet med Prindsesse Sophie af Nassau, en Søster til Hertugen. (Deres Bryllup stod den 6te Juni 1857). Om Mandagen var der Taffel for ham i den gamle Riddersal paa Slottet, og han nød Æren af at føre Hendes Naade Lehnsgrevinde Danner, Hans Majestæts Gemalinde, tilbords. Et Par Dage efter tog han til Sverrig.

Den 16de September ankom Vicekongen i Norge Kronprinds Carl paa Dampkorvetten Nornen ledsaget af Dampskibet Gyller fra Norge til Kjøbenhavn. Overhofmarskal Levetzau og „Æres-cavalererne“ Kammerherrerne Berling og Fensmark gjorde Vicekongen deres Opvartning ombord og ledsagede ham i en Chaluppe til Toldboden og derfra i Hofequipe til Christiansborg. Vicekongen, der var i fuld Uniform og bar Elefantordenens blaa

Baand, gjorde ved sit smukke og kraftige Ydre overalt et meget gunstigt Indtryk. Han var en mærkelig Modsætning til Broderen Oscar, der var noget høiere, meget smækker, med mørkt Haar og saa næsten hektisk ud, medens Vicekongen var stærkt bygget, navnlig bred over Brystet og var blond med lidt massive Ansigtstræk. Hans Ben var forholdsvis korte til den øvrige Figur. Var Fordelen i fysisk Henseende paa den ældre Broders Side, saa var den yngre [239] begavet med bedre Evner, navnlig med mere Reflection; begge vare de talentfulde, havde Smag for Versification, for Maleri, Musik. Carl havde maaske mere Gemyt og hos Oscar fremtraadte Bestræbelsen efter at vinde Folk for sig maaske vel stærkt (deraf det bekjendte Udsagn, at Carl forgjæves gjorde Alt for at tabe Popularitet, Oscar forgjæves stræbte efter at vinde Popularitet – da jeg var i Sverrig 1869 var det dog ikke mere forgjæves for Carl –); men Alt veiet, sætter jeg dog Oscar over Carl, medens denne i en anden Sammenligning – som ogsaa ofte er gjort – med Kong Frederik lod dennes Vægtskaal gaa høit tilveirs.

Efter Audientsen paa Christiansborg for Kong Frederik foretog de to Venner tilhest en Tour udenom Byen. Senere var der Taffel paa Christiansborg. Om Aftenen drog Studenterne fra Universitetet med Fakler til Slottet for at bringe Vicekongen deres Hyldest.⁵⁸ Ploug holdt Talen til denne fuld af Anerkjendelse (hvor forskjellig er Plougs Mening om Kong Carl ikke nu?) og Tak for de nordiske Naturforskeres Møde i denne Sommer i Christiania. Baade for Gjæsten og den kongelige Vært udbragtes Hurraer, begge taledede til Folket. Kong Frederik i faa og jevne Ord, Vicekongen derimod med store Ord; saaledes forekom deri: „Jeg skal ikke glemme, hvad jeg har oplevet iaften, saalidt som de Fjelde skulde falde, hvorfra jeg er kommen hid, og saalidt som Stormen nogensinde kan drive en Mand bort fra hans Vei“ (!) „Disse Fakler, som nu blusse, skulle slukkes; men i mit Hjerte, have de kastet en Gjenskin, som aldrig skal forsvinde.“

Scheeles Bestræbelser mod Skandinavismen maa det vistnok tilskrives, at man i den samme Aften, som Fakkeltøget fandt Sted, udkomne Berlingske Tidende læste følgende Artikel:

„Det Fakkeltog, der iaften bringes Hans Kongelige Høihed

Prinds Carl, udgaar som bekjendt fra Studenterforeningen og kun academiske Borgere kunne deltage deri. Netop af denne Begrændsning tør man drage den Slutning, at den Velkomsthilsen, der saaledes bringes Norges Vicekonge, kun er at betragte som en Tak fra Studenterne og Naturforskerne for den gjæstfri Modtagelse, de i Sommer have nydt i Sverrig og i Norge, og at der ikke kan lægges nogen anden Betydning og mindst en politisk deri. At Regjeringen idetmindste ikke vil have Fakkeltoget betragtet som nogen politisk Demonstration, fremgaar tydeligt deraf, at den kongelige Tilladelse til at foranstalte et saadant Optog, som vi erfare, kun er givet under den udtrykkelige Betingelse, at Comitteen indestaar for, at det ikke faaer Charakter af nogen politisk Demonstration.“

Naturligvis mødte denne reserverede officielt holdte Artikel megen Opposition blandt de skandinavisk sindede Blade, og Dagbladet, der alt dengang ansaas inspireret af Cultusministeren, udtalte den Mening, „at en enkelt af Hans Majestæts Ministre af misforstaaet Tjenstiver har paa egen Haand compromitteret sine Colleger.“ Berlingske Tidende gav senere denne Erklæring, at Artiklen ikke var officiel.⁵⁹

For Vicekongen gaves endnu et Taffel paa Christiansborg og en Festforestilling i Theatret. Ved denne Leilighed sad Kongen, den høie Gjæst og Prinds Christian i den nye Kongeloge midt for Skuepladsen.⁶⁰ Kongen og Vicekongen toge nu til Frederiksborg efter først paa Veien dertil at have afholdt en Maneuvre. Søndagen den 21de September afholdtes i Riddersalen et glimrende Festtaffel ved Lys, i hvilket Grevinde Danner deltog og blev ført tilbords, saavidt jeg erindrer af den høie Gjæst. Kongen havde forinden uddelt Ordener til de Ledsagende: den norske Hofmarskal Løvenskjold (nu død) blev Storkors af Dannebrogen, Cabinetssecretair hos Vicekongen Sibbern (nu norsk Statsminister), Oberst Bildt (nu Overstatholder i Stockholm), Oberst Fleischer (nu norsk Hofchef, General), Oberst Sjökrone og Staldmester Sandels (senere tillige Hofmarskal, nu saavidt jeg ved svensk General af Cavalleriet) bleve Commandeurer af Dannebrogen. Dagen efter sluttede Festlighederne paa Kronborg, hvorhen Kongen fulgte sin Gjæst. Jeg tror det var her, at Kongen gav Prinds Carl Dannebrogsmændenes

Hæderstegn og denne i sin Faders Navn overrakte – vistnok alene paa Kongens indstændige Ønske – Geheimeraad Scheele Seraphimerordenen. Der blev ogsaa uddelt andre Ordener; men Cabinetssecretair Liebenberg fik ingen. Hofmarskal Løvenskjold fortalte, at i en Samtale med Grevinde Danner (sic) om de Ordener, der skulde udveksles, havde hun sagt, at han var saa godt som afskjediget. Ministercrisen, som senere skal omtales, og som alt dengang var udbrudt, havde altsaa dengang medført Aftaler i denne Henseende.

Alt Dagen efter Vicekongens Afreise fra Helsingør (22de September) kom Prinds Napoleon, Keiserens Onkel, Søn af Kong Jerome, paa Dampskibet la Reine Hortense til Kjøbenhavns Rhed. Prinds Christian til Danmark (Kongen anførtes at være upasselig den Dag paa Frederiksborg, Prinds Ferdinand var saavidt jeg ved paa Louisenlund) gik ombord for at complimentere ham. Med Prindsen fulgte foruden flere Skibschefer Baron de la Roncière de Noury, Grev Ferri Pisani og Hertugen af Abrantes, begge Escadrechefer af Generalstaben. Dagen efter kom Kongen til Byen og var om Aftenen i Theatret med Prindsen.⁶¹ Prindsen var to Gange til Taffels paa Christiansborg og een Gang paa Frederiksborg (i den gamle Riddersal). Forøvrigt besaa han alle Kjøbenhavns Mærkværdigheder og var ogsaa ude at se Roskilde Domkirke. Paa Frederiksborg erindrer jeg tydeligt, at han havde Grevinden tilbords. Han var en høi temmelig corpulent Herre, høiskuldret, saa alt dengang temmelig udlevet ud, forøvrigt meget lig Afbildningerne af Napoleon den Første (han skal ogsaa have været den af Familien, som lignede ham mest). Hans Maade at converseere sin Borddame paa var temmelig hautain. Han bøiede sig ikke over imod hende, men talte til hende ved at dreie Hovedet og se ned forbi sin meget høie Skulder, ligesom om han vilde kikke om et Hjørne uden at ses mere end nødvendigt. Kongen udnævnte ham dog til Ridder af Elefanten. Den 30te September reiste Prindsen videre paa sit Dampskib.

Jeg maa nu for tredie Gang gaa tilbage i Tiden i min Skildring af denne for mig i saa mange Henseender urolige Sommer. Geheimeraad Scheele, der omtrent paa den Tid var saa heldig at se den for Udstedelsen af provisoriske Love ved den holsten-lauen-

borgske Overappellationsret mod ham af Stænderne anlagte Sag afvist (Overappellationsretten erklærede sig ikke competent til at afsige en Kjendelse over den reiste Anklage), vedblev at staa i et spændt Forhold til sine Kolleger, væsentlig fordi han gererede sig med en vis Myndighed, støttende sig til sin exceptionelle Stilling ved Hoffet som Husminister [240] og Husven, og fordi man troede, at Hendes Naades bestandige Sigtrængen frem havde en Støtte i ham. Scheeles Stilling til Skandinavismen og til Sprogsagen i Slesvig gav vel ogsaa Rivninger. Embedsbesættelser under Udenrigsministeriet, hvorved han begunstigede Sine (saaledes Moltkes Fjernelse fra Paris for at Dirckinck fra Hansestæderne kunde komme derhen og Scheeles Søn igjen faa hans Plads) kunne vel og nævnes her.⁶² Dette kom til et særligt Brud efter Statsraadet paa Eremitagen d. 30te August. Scheele havde i Statsraadet bragt en Forhøielse af Civillisten og Bevilgelsen af en Appanage paa Bane.⁶³ Dette modsatte de andre Ministre sig naturligvis. I Sideværelset udspandt sig da en Samtale mellem Scheele og Finantsministeren Andræ, hvori denne (det være nævnt til Exempel paa Stemningen) sagde til Scheele: De har nu bragt mig i Skidt indtil Halsen, men nu vil det til at gaa mig ind ad Munden, og det vil jeg ikke finde mig i. Sundtoldssagen, som Scheele altid stillede sig til som Fader og primus motor, rykkede nu frem og syntes at skulle komme til Afslutning, men Andræ indtog en oppositionel Stilling her.⁶⁴ Atter nye Rivninger. Prinds Carls Nærværelse og Artiklen i Berlingske om Studentertoget. Ligeledes Spetakler. Vi maa forestille os det som noget saa at sige Dagligt, at Ministrene havde Sammenstød med hinanden, det vil sige Scheele contra omnes. Den Dag, Prinds Napoleon kom til Kjøbenhavn, blev det vitterligt, at der forestod en Ministercrise, og at Andræ samme Dag havde indgivet sin Demission. Den første, der fulgte efter Andræ, var Conseilspræsidenten Bang, der fremlagde Lægeattest for Svagelighed, og tilvisse vare disse Stridigheder ikke gavnlige for hans svage Nerver. Indenrigsministeren Unsgaard, for hvem Fæstesagen ogsaa var bête noir, fulgte Exemplet. De øvrige Ministre uden Undtagelse erklære nu (d. 25de September), at de maa anse Ministeriet for opløst. Dagbladet opstiller d. 27de September følgende Spørgsmaal om Andræs Indsendelse af Demission: Er det de udenrigske For-

hold, eller Embedsbesættelser eller Fæstesagen, eller et specielt Finantsanliggende eller Forhold, der vedrøre Hans Majestæts private Husstand, eller Planer til storartede politiske Omvæltninger? Med Hensyn til dette sidste ved jeg ikke at give nogen Oplysning, om de øvrige Forhold har jeg alt nævnet, hvad jeg vidste. Det kan jo gjerne tænkes, at Andræ har stillet Toldspørgsmaalet i Spidsen for sine Anker og dog tænkt nærmest paa Husstanden. Dagbladet tilføier i samme Artikel ogsaa, at ligesom Finansministerens Demission har ført til hele Cabinetkets Opløsning, saaledes har den Sag, som fremkaldte den, alene været en ydre Anledning, medens Grunden til Krisen ligge langt dybere. Om Scheele siger dette velunderrettede Blad i samme ledende Artikel endvidere: Det tør vel antages, at Scheele, med al hans Uforsigtighed og al hans Taktløshed, er en af de meget faa, som magte at bestyre Holsten. Man kan ikke bedømme dette Land efter en herhjemmefra hentet Maalestok, og om end Scheele er forhadet som ingen Anden af de politiske Ledere i Aristocratiet og Embedsstanden, saa er han dog tillige frygtet, og det er kun Frygten, som i Holsten kan holde Ulydigheden og den stedse gjærende Schleswigholstenisme i Ave. Det er muligt, at Scheele paa enkelte Puncter har overskredet sin Myndigheds formelle Grændser, men ved at bekæmpe Aristocratiet og de middelalderlige Institutioner forbereder han ialtfald Holsten til at nyde en fornuftig Frihed, og man kunde vel bøde paa de formelle Feil, han maatte have begaaet. Men Geheimeraad Scheele beklæder tillige en anden vigtig Stilling. Da Wulff Plessen, over hvem man saa freidig havde disponeret, vægrede sig ved at forlade sin bequemme Stilling i Stockholm, saa man sig forgjæves om efter en Udenrigsminister, der var Ingen . . . Da Scheele tilbød velvillig ad interim at overtage Udenrigsministeriet, vare hans Colleger saagodtsom nødte til at modtage Tilbudet. Som Udenrigsminister har Scheele havt at afgjøre det vigtige Sundtoldspørgsmaal. Medens andre Ministre have afgivet de dem ad interim overdragne Portefeuller til andre Hænder, er Geheimeraad Scheele vedbleven at forene begge sine, og det uagtet han efter Alt, hvad man kjender til hans Charakter, ved sin altfor store Raskhed og idelige Lyst til at gaa for langt i Haabet om at kunne imponere, maa være meget lidet skikket til at forestaa et Departement, hvor

det er af største Vigtighed, at Traditionerne bevares, hvor hvert Ord bør veies og atter veies. Vi ere endnu ikke færdige, Geheimeraad Scheele er tillige Husminister for Hans Majestæt og nyder saavel Kongens (?) som dennes nærmeste Omgivelsers høieste Tillid. Det er denne sidste Stilling, som vistnok har beredt de største Vanskeligheder. Stærk ved at føle sig som Herre over 2 Portefeuiller og i Besiddelse af Kongens Øre, har Geheimeraad Scheele sikkert meget ofte glemmt, at han kun var een ansvarlig Minister blandt flere og drømt at være uansvarlig Udøver af en uindskrænket Konges Magt. Der er desuden her et Gebet, som vi nødigt betræde, baade fordi Gjenstanden er af delicat Natur, og fordi vi kun ugjerne tro endog kun en ringe Del af det Meget, som Rygtet her har vidst at fortælle; imidlertid maa det vistnok antages, at ogsaa det Ministerium, hvis Opløsning nu er foregaaet, har været bragt i mange vanskelige Situationer ved Pretentioner fra en Side, som vil berede ethvert Cabinet Ubehageligheder, og at Geheimeraad Scheele har gjort sig til Talsmand for Ønsker, som han burde have bekæmpet saavel for Statens Værdigheds som for de vedkommende Personers (Berling regnes altsaa her med) egen Skyld, der ikke kunne eller ville føle, at Privatlivets ubemærkede Stilhed er det, som tjener dem bedst. Under den Disharmoni, som alle disse Omstændigheder maatte fremkalde i Ministeriet, kunde ligesaavel et Knappenaalshoved som en hel Lavine blive den endelige Anledning til en afgjørende Crisis, og der kunde iblandt saamange svævende Spørgsmaal ikke være nogen Mangel paa Divergenspuncter. Lad os endnu kun til denne Skildring af Tilstanden, som den efter alle Kjendetegn maa have været, endnu føie dette, at den, som skulde lodse Regjeringen igjennem alle disse Vanskeligheder og holde Disciplin, naar nogen Minister søgte at tiltage sig utilbørlig Myndighed, var Conseilspræsidenten Geheimeraad Bang, vistnok en dygtig og flittig Administrator, men desværre tillige af hele Ministeriet det mest vankelmødige, frygtsomme og uselvstændige Medlem.

[241] Dette Dagbladets Billede af Tilstanden stemmer baade med, hvad jeg foran har anført, og med hvad der forøvrigt efter mit Kjendskab til Forholdene fra den Tid er rigtigt. Jeg maa dog

tilstaa, at jeg, tilbagetrængt som jeg troede ved Liebenbergs Ansættelse fra videre Avancement i Hofsfæren og tilfreds med at have aabnet mig selv en anden Beskjæftigelse, ikke altid var med i de indre Hofbegivenheders Gang, og det var dog i disse, at Kjernen til Striden laa. Jeg havde vel begyndt en Dagbog fra 1ste Januar 1856 af, men dens noget spredte Anførelser dvælede mere ved mine topographiske Reiser i Landet end ved Hoffets Begivenheder. Jeg var dog paa den Tid paa Frederiksborg, da Liebenberg var i Kjøbenhavn for at iagttage Sagernes Gang; men han havde ingen Stilling til nogen af Ministrene. Som Geheimeraad Hall senere har sagt mig, havde han stødt dem fra sig ved den Truen med Kongelige Rescripter, som han altid havde ved Haanden. At han talte mod Ministeriet og mod Scheele i Særdeleshed havde jeg aldrig lagt Mærke til. Desorienteret i Forholdene, som han i det Hele taget var, havde han faaet et Slags Venskab med Elskeren Young; denne blev paa Scheeles indstændige Andragende hos Grevinden jo fjernet, hvilket foran er omtalt, i Efteraaret 1855.⁶⁵ Han kom dog i Foraaret 1856 igjen, men kun for nogle Dage. Scheele saa maaske en Combination Liebenberg-Young, som kunde være hans Husministerstilling farlig og overvurderede i det Hele taget Liebenbergs Stilling paa en vis Maade og havde sat sig i Hovedet at ville have ham fjernet, tog naturligvis, da han havde faaet denne Ide, ikke Hensyn den mindste Maade til Sandheden for at fremme sit Maal. Jeg har paavist, at Grevinde Danner havde Kundskab om Scheeles Hensigt, og at Kongen, som man dog formodentlig ikke strax havde sat ind i Planen, havde mærket, at der var noget i Veien med Liebenberg, og derfor risquerede nogle Grovheder paa Platformen af Kongemindet. Den anden October var Ministeriet samlet til Statsraad paa Frederiksborg; men Enighed var ikke til at tilveiebringe.⁶⁶ Kongen holdt stærkt paa Scheele og vilde ikke bevilge Demission. Man enedes dog om at udsætte Rigsdagens Møder til 1ste December. Danmarks 8de Rigsdag aabnedes derefter d. 4de October, men udsattes strax til 1ste December. Kongen begav sig nu ind til sin Fødselsdag og gav paa Christiansborg den sædvanlige Cour og Taffel, i hvilket Grevinden ikke deltog. Andendagen efter var der Festforestilling i

Theatret.⁶⁷ Kongen blev modtaget med en Sang af Andersen, hvori det næsten lød ironisk om Helstatsforfatningens Giver, om den Konge der holdt saa fast paa Hr. von Scheele

O Konge, Du vil alt det Godes Fremme,
 Hvo er meer dansk end Du Kong Frederik!
 God Gjerning gjør saa lykkelig tilmode,
 I den Tilfredsheds skjønne Roser groe!
 Velsignelse der er i alt det Gode,
 Velsignelse i Sammenhold og Tro!

Den 7de October havde Kongen kaldet Tillisch til sig paa Christiansborg og tilbudet ham Posten som Conseilspræsident og Fællesindenrigsminister istedetfor den for Svagelighed afgaaede Bang. Tillisch havde afslaaet det, som man fortæller, havde han ligefrem sagt Kongen, at han ikke havde nogen Tillid til ham, efter hvad der var passeret den 3die December 1854.

Den 16de October kaldtes Hall til Kongen, alt forinden havde man nævnet en Afgjørelse af Crisen med Udnævnelsen af Andræ til Conseilspræsident, idet man i dennes Fasthed troede at se en Garanti mod Scheeles Overvægt. Nogen passende Candidat til Minister for Holsten-Lauenborg og til Udenrigsminister havde man ikke kunnet bringe tilveie. Den 18e October nydannedes endelig Ministeriet under Halls Mægling, som det synes: Bang gik af som Conseilspræsident og Fællesindenrigsminister, Finantsminister Andræ blev tillige Conseilspræsident, Indenrigsminister Unsgaard overtog Fællesindenrigsministeriet, Departementsdirecteur Krieger blev Indenrigsminister; midlertidig Krigsminister Lundbye modtog definitiv Udnævnelse. Der synes at være forudgaaet visse Aftaler om den indre Orden ved Hoffet, et Slags Paladsreglement, saaledes som Robert Peel engang forlangte det af Dronning Victoria, eller som General Narvaez dengang nylig havde erhvervet hos Dronning Isabella. Det blev fortalt dengang af troværdige Folk, og jeg har selv Grund til at tiltræde disse Meddelelser. Senere har jeg faaet Bekræftelse derpaa, Bang og Scheele tragtede begge efter Hæderen for at have tilveiebragt disse Indrømmelser. Det var navnlig Grevindens Stilling, der derved blev nærmere af-

gjort[?]; hun maatte saaledes ikke komme ind til Tafler med Kongen, men skulde henhøre til Selskabet. Hendes Naade maatte ikke stige høiere i Rang end til den, hun nu havde som Lehns-grevinde.

Spørgsmaalet om Apanage for hende maatte anses som bort-faldet; Hendes Naade maa ikke ved officielle Leiligheder tage Plads ved Taffelet.

I den kongelige Loge midt for Scenen maatte herefter kun være Plads for Kongelige og Fyrstelige Personer og de Damer, der ere i deres umiddelbare Følge (Berling altsaa ud af denne Loge).

Hermed stod paa en vis Maade i Forbindelse tvende Bestemmelser, til hvilke Scheele stod i et Forhold som Opponent: Prinds Christian erholder Sæde og Stemme i Geheime-Statsraadet, Arveprindsen overdrages igjen sin tidligere Generalcommando.

Med Hensyn til Scheeles personlige Stilling blev det udtalt, at han kun maatte have Referat i Sager hans tvende Ministerier vedrørende. Det antoges derhos som en Indrømmelse til Scheele, at Cabinetssecretairen Liebenberg skulde gaa af. Man sagde dengang, at Andræ vilde i Liebenbergs Sted have ansat en Ministerialreferent eller Referent hos Kongen af Ministeriets Sager, der ikke kom for i Statsraadet, og at han havde nævnt som egnet dertil sin egen Svoger, den lille skidne, uopdragne, men begavede og hæderlige Secretair hos Conseilspræsidenten Schack.⁶⁸ Det vilde ganske vist have været meget nærgaaende at paatvinge Kongen saadan en Mand; det var derfor ogsaa en almindelig Vittighed paa den Tid (jeg har vistnok nævnt det et andet Sted), at Andræ havde budet Kongen Schack. Det var imidlertid en almindelig Mening dengang, at da Andræ samme Dag, som Ministeriet reconstrueredes, uden videre Indledning kom ind til Liebenberg paa hans Værelse ved Siden af Cabinetssecretariatet og meddelte ham, at nu var han gaaet af, – gik han Scheeles Ærinde; Andræ har, saavidt jeg ved, ogsaa selv erkjendt, at han var duperet i denne Sag. [242] Omtrent samtidig (min daglige Notitsebog viser 19de October) lod Kongen mig kalde – jeg var ligesaa uforberedt som Liebenberg – og sagde mig, at jeg skulde overtage Cabinetssecretairforretningerne indtil videre. Nu er det 23¹/₄ Aar, at jeg er bleven i Udøvelsen af disse under mange mange Omvexlinger.

Det var i Henhold til denne Ordre til mig af 19de October 1856, at Hans Majestæt Kong Christian den Niende 19de October 1881, altsaa 25 Aar derefter, udnævnte mig til Geheimeconferentsraad.

Under 23de October blev der igjennem Conseilspræsidiets udfærdiget til Hans Høihed Prinds Christian til Danmark et Allerhøieste Rescript, hvorved Høisamme i Overensstemmelse med Forfatningsloven af 2den October 1855 § 14 kaldes til at tage Sæde i det Geheime-Statsraad.

Under 6te November approberede Hans Majestæt paa Krigsministerens derom nedlagte allerunderdanigste Forestilling, at den commanderende General i første Generalcommandodistrict, Generallieutenant F. R. H. Bülow afgaar fra bemeldte Generalcommando og sættes, indtil hans Helbredstilstand tillader ham at overtage 2den Generalcommando, til Disposition, samt at Hans Kongelige Høihed Arveprinds Frederik Ferdinand til Danmark, General, ansættes som commanderende General for 1ste Generalcommandodistrict.

Henimod Midten af November blev Kongen paa Frederiksborg angrebet af en Ansigtsrosen. Hans Majestæt var dog alt d. 24de November saa vel, at han kunde afholde Statsraad.

Inden Aarets Udgang fandt endnu en Sag Afgjørelse, der havde vakt lange Forhandlinger og vistnok ogsaa endel Bitterhed: Cultusminister Hall fik formelt Udnævnelse som Patron for Herlufsholm lærde Skole istedetfor den i Aarets Begyndelse afdøde Grev F. M. Knuth.⁶⁹ Det turde vel være, at Ministeren har gjort Uret i at sætte denne Sag igjennem for sig selv, han vidste dog vistnok, at de hæderlige Ægtefolk Herluf Trolle og Birgitte Gøye havde bedt Danmarks Riges Raad at „tilschicke en gudfrøctig oc wellbeschiedenn Adelsmandt att vere Forstandere“; i hvert Fald kunde han vel vide, at den høie Adel vilde noksom fremhæve, at han var en Bødkersøn fra Christianshavn. Til Pladsen som Forstander havde Baron Rosenkrantz nu afgaaet Stiftamtmand i Viborg meldt sig; han formentte tillige at være beslægtet med Legatorerne[?].⁷⁰

Forinden jeg forlader 1856, skal jeg dog endnu omtale nogle Forhold ved Hoffet. Berling, der endnu ved Aarets Begyndelse var Generalkasserer, var endnu ikke tilfreds med denne Stilling,

han var tillige stedse bange for, at han skulde blive draget til Regnskab, og at der skulde mangle Documentation for Et eller Andet. Han lod derfor Justitsraad Klemp udnævne til ansvarlig Directeur for Civillistens Penge-, Kasse- og Regnskabsvæsen og selv lod han sig til yderligere Betyggelse, idet han lod Kongen udnævne sig til Generalintendant for Civillisten – men uansvarlig – give følgende morsomme Kvittance, der synes at være affattet af Kongen Selv efter Berlings Indskydelser eller maaske af Grevinde Danner.

Til

Vor Generalintendant for Civillisten, Vor Reisemarskal og Privatsecretair, Kammerherre Berling, Commandeur af Dannebrogen og Dannebrogsmænd.

Vil ville herved tilkjende Dig Vor allernaadigste Bifald og Tak for den opoffrende Nidkjærhed og Dygtighed, hvormed Du har virket i Din Tjenestetid som Vor Generalkasserer for Civillisten, den Oeconomie, som Du har bragt ind i Vore Sager, og den Troskab, med hvilken Du til enhver Tid har varetaget Vort Tarv, er Os kjær, og Vi glæde Os ved at have Leilighed til at udtale Vor store Tilfredshed og Paaskjønnelse heraf.

Vi give Dig endydermere Vor Allerrhøieste Tilstaaelse for, at Du til Os har aflagt behørig og fuldstændig Rede og Rigtighed for Udførelsen af Dit fornævnte Embede som Vor Generalkasserer samt af ethvert Andet Dig hidtil af Os allernaadigst overdraget Hverv, saavel som navnlig for Penge og Penges Værd, der i nogen Anledning har været Dig anbetret for Vor eller Vor Civillistes Regning, for hvilket Alt herved meddeles Dig Vor allernaadigste Generalquittance og Decharge, saa at Du for alt Sligt herefter kan og skal være anger- og kravesløs i enhver Henseende og fra enhver Side.

Befalende Dig Gud!

Givet paa Christiansborg d. 5te Mai 1856.

Frederik R.

I Forbindelse med, at Berling var blevet udnævnt til Generalintendant for Civillisten og Klemp til ansvarlig Directeur, stod

det ogsaa, at Overhofmarskallen afgav hele Bestyrelsen af Hofetatens Oeconomi. Derimod oprettedes der et Centralbureau for Civillistens Penge-, Kasse-, Oeconomi- og Regnskabsvæsen under Klemp.

Foruden Berlings Ophøielse til Generalintendant for Civillisten bragte Aaret ogsaa en anden stor Hofudnævnelse: Grev Adam Vilhelm Moltke-Bregentved, den forrige Premierminister, blev udnævnt til Overkammerherre. Man saa efter den Tid i Grevinde Danners nyindrettede Værelser i Christiansborg Slots Beletage i den vestre Fløi ud mod Ridebanen disse Hoffets tvende betydeligste Mænds Portraiter ophængte som Pendants. Kongens Generaladjutant for Landetaten, Schøller, var i Aarets Løb bleven udnævnt til p. t. commanderende General i Holsten. Det var bleven overdraget Adjutanten Generalmajor P. M. Bülow at fungere.

Ridejunker Scheele var, jeg tror det er foran bemærket, bleven 2den Staldmester med Forbigaaelse af Schøller. At General Schøller modtog Udnævnelsen til Holsten havde maaske for en Del sin Grund i den Ærgrelse, denne Forbigaaelse forvoldte ham.

[243] Det var, saavidt jeg erindrer, i Slutningen af 1856, at Blixen-Finecke udgav sin Pjece „Skandinavismen practisk“, hvori han anbefalede en Familie Alliance mellem Husene Bernadotte og Glücksborg med en alternerende Succession.⁷¹ Hans Skrift er i den senere Tid bleven nævnt i Anledning af Kronprinds Frederiks og Kronprindsesse Lovisas Formæling, hvori man jo med Rette ogsaa har set et Slags practisk Skandinavisme.⁷² Selv Danmarks Konge Christian den Niende har i Efteraaret 1869 citeret sin tilvisse ikke af ham yndede Svogers practiske Skandinavisme, idet han for saadan roste dennes Ven Turnerhjelms paa Kulla Gunnarstorp, da han ved sit Bord paa denne smukke Eiendom saa som sine Gjæster paa engang begge Nordens Konger: Kong Carl og Kong Christian. I det kommende Aar 1857 gav Blixen forøvrigt selv et Bevis paa Skandinavismen practisk, idet han fik sin Stemmeret i Ridderhuscomiteen i Sverrig anerkjendt som Besidder af det svenske Stamhus Næsbyholm, medens han samtidig i Danmark, hvor han ogsaa som bekjendt var Stamhusbesidder, ligeledes udøvede politiske Rettigheder. Man kunde med Rette spørge Blixen-Finecke, ligesom man i sin Tid spurgte Baggesen, da han paa engang var dansk

og tydsk Digter „hvis er han?“ man kunde alt dengang rette det Spørgsmaal til ham, som stilledes af Dagbladet d. 29de December 1858: „Hvad vil Hr. Baron Blixen Finecke?“

Jeg vil her give nogle biographiske Data om denne i det selskabelige Liv saa elskværdige, men af Charakter saa upaalidelige, efter Effekt altfor stræbende Mand. Han er født 1822 paa Stamhuset Dallund i Fyn, der dengang eiedes af hans Fader Baron Conrad Frederik Christian Blixen-Finecke. I 1829 mistede han begge sine Forældre (hans Moder var en smuk Dame, født Friherreinde Gyllenkrok). I sin tidligste Ungdom havde han været paa et Gymnasium i Tydskland. Det er fra den Tid, at hans Bekjendtskab med Grev Bismarck skal stamme. Da han kom ud derfra eller maaske efter at have opholdt sig en kort Tid ved et tydsk Universitet, blev han myndig og Besidder af Eiendomme, der gav en halv Tønde Guld idetmindste aarlig. Han stod uden Forældre og uden Nogen, der kunde paalægge ham noget Baand. (Blixen har selv med Rette nævnet det som Noget, der maatte tages i Betragtning ved Bedømmelsen af hans Forhold). Alt i 1842 havde han ægtet den smukke og ret vakkre svenske Frøken Ankerkrona, med hvem han havde to Børn Sønnen Frederik Arving til begge Familiens Stamhuse og en Datter gift med Friherre Ramel af en gammel svensk Familie, der tidligere har været bosiddende i Danmark. I Christian den Ottendes Dage var han en meget velset Mand ved Hoffet, han var ogsaa en ualmindelig smuk ung Mand af de behageligste Former og stedse af et udsøgt Toilette. Han hørte naturligvis med til Stifterne af Adelsklubben. Han var dengang meget modtagelig for Damernes Anerkjendelse af hans ydre Fortrin, og det har vel fornemlig været Jalousie, som satte Splid mellem ham og hans Hustru. Denne har vel ogsaa været noget indskrænket og ude af Stand til at fængsle sin unge og meget ungdommelige Mand. Efter nogle faa Aars [1852] Ægteskab bleve de skilt. Børnene bleve hos Moderen. I 1848 deltog Blixen-Finecke i Dannelsen af Herregaardsskytternes Corps og viste sig som en tapper Officer, en elegant Rytter og i det Hele som en flink Fører. Derefter se vi ham paa den politiske Arena. 1850 deltog han i Stiftelsen af Grundeierforeningen, i hvis Bestyrelse han i 3 Aar fungerede som Formand.⁷³ I Slutningen af 1851 valgtes han til Rigsdagens Folke-

thing, saa vidt jeg erindrer mod Alfred Hage.⁷⁴ Hans Ven Roepstorff havde instrueret Staldetaten til at stemme paa ham, hvilket hjalp godt paa Valgdagen. Han bevægede sig kun usikkert dette første Aar, og hans ubetænksomme Yttringer og cavalermæssige Udbrud lod ham ofte blive taget alvorlig i Skole, selv Coryphæerne Hall, Krieger og Monrad toge sig af hans Opdragelse, saa „Thinget formelig rystede af Latter“ under Monrads Behandling af den unge Grundeierforeningsformand.⁷⁵ Han har vel følt, at han ikke var den Plads voxen, som en saadan Formandsstilling krævede, at han skulde indtage i Repræsentationen. Maaske var det ogsaa Sygdom eller Sygelighed, der tilbageholdt ham – jeg kan erindre, at Blixen Finecke dengang havde mistet næsten alt sit Haar. Det være nu, hvordan det vil, han stillede sig ikke til de almindelige Valg i August 1852; men han bemærkede samtidig uagtet sin Sygelighed, at Prindsesse Augusta af Hessen-Cassel (dengang rigtignok alt passeret de 30 Aar [og] anset for alt tidligere at have haft en Inclination) kastede sit Valg paa ham til Gemal. Mange Ydmygelser maatte han gjenemgaa, forinden Landgreven gav ham sit Samtykke.⁷⁶ Det var vel til disse, han har sigtet, naar han til Valgsprog under sit Skjold som Storkors har valgt det meget forunderlige og det stedse Forbauselse efterstræbende Per Augusta ad Augusta;⁷⁷ men hans Forbindelse vakte Opsigt, og hans Hensigt var naaet, om han endog ikke dengang havde kunnet forudse, at hans Børn af dette nye Ægteskab – 2 Sønner var Frugten – skulde blive Sødskendebørn til Keiserinden af Rusland og Dronningen af England samt Kongen af Grækenland: at de skulde blive det til Kongen af Danmark var vel nok i Beregningen. Efter Afslutningen af dette Ægteskab var Blixens Ærgjærrighed, som det synes, for nogen Tid tilfredsstillet (han havde dog stillet sig 1ste Decbr. 1854 i Fyn, men faldt igjennem ved Valget);⁷⁸ han boede paa Dallund, som han lod smukt indrette og trak sig tilbage fra al politisk Virksomhed og opgav endog sin Plads i Grundeierforeningens Bestyrelse.⁷⁹ Saa meget var han optaget af at være en Prindsesses Ægtelage, at han ikke fandt det passende at bære Kammerherrenøgle.⁸⁰ Han sagde som Marquis Posa: „Ich kann nicht Fürstendiener sein“. Der kan jo, som jeg ogsaa har anført tidligere, vel ogsaa have været andre Grunde for denne hans mærkelige Op-

given af Kammerherreværdigheden, som virkelig skaffede den Forglemte nogen Opmærksomhed. „Skandinavismen practisk“ gjorde ogsaa sin Effect.⁸¹ Jeg skal senere vise, at han bestandig steg i sine Fordringer til Effecterne. Blixens senere Liv vil ofte finde Omtale, navnlig hans Stilling som Minister. Han døde for nogle Aar siden i Udlandet, hvor han opholdt sig for sit Helbreds Skyld.⁸² . . .

Begyndelsen af Aaret tilbragte Kongen paa Christiansborg, og det var der, at han foretog sine „fornyede Undersøgelser“, som Wegener kalder dem, om Oldtidens Jættestuer.¹ Disse fornyede Undersøgelser vare skrevne paa et Blad af Kongen selv. Saavidt jeg erindrer, blev jeg selv sendt med dem til Wegener, og det var deraf, at Wegener udarbejdede den smukke lille Afhandling om denne Gjenstand. Den 24de Januar tog Kongen til Frederiksborg og var i nogen Tid upasselig. Jeg erindrer, at jeg maatte i den Tid læse høit for ham om Aftenen og kunde ikke komme bort, før han var falden i Søvn, da han ikke vilde tillade mig at gaa, medens han var vaagen. Den 15de Februar var Kongen dog saa vel, at der kunde afholdes Geheime-Statsraad.

[244] I denne Tid kom Sagen om Svaret til de tyske Magter til sin Afgjørelse. Under 23de Februar afgik tvende Depescher fra Udenrigsministeren Scheele henholdsvis til den Kgl. Danske Gesandt i Wien Grev Bille Brahe og til den Kgl. Danske Gesandt i Berlin Baron Brockdorff, hver med et Memorandum med to Underbilag . . .²

Den 4de Marts afholdtes atter Statsraad paa Frederiksborg, og denne Gang var Gjenstanden ikke mindre vigtig, idet Sundtold-sagen i dette fik sin Afslutning.³

Imedens Scheele imidlertid her forhandlede med Kongen og sine Colleger angaaende disse for Landet vigtige Sager, havde han handlet paa egen Haand i en ikke mindre vigtig Sag. Fra Kong Oscar synes der at være i Slutningen af Aaret 1856 kommet et Tilbud om et skandinavisk Forbund. Scheele ansaa saadant Forbund, og det vel maaske med Rette, for farligt ligeoverfor de øvrige Magter navnlig Rusland og Preussen, og han udstedte derfor under 20de Februar – inden Kong Oscar havde gjentaget sin Opfordring, hvilket skete i Begyndelsen af Marts – uden at underrette sine Colleger derom, men dog i Regjeringens Navn et Circulaire til Cabinetterne i London, Paris, Petersborg og Stockholm, hvori han drager skarpt tilfældts mod Skandinavismen „denne saa poetiske Ide, som Historien aldrig har kunnet anwise en bestemt

Charakter, og som for stedse burde være forsvunden paa Grund af det Umulige i dens practiske Gjennemførelse"; han fremhævede, at den danske Rigsdag „ikke godkjender nogen anden politisk Organisation end det danske Monarchies Integritet i dets nuværende territoriale Omfang“, hvis Opretholdelse udelukker enhver Tanke baade om „at dele Monarchiet“ og at „lade det gaa op i et andet politisk Legem.“⁴ Scheele raadede heller ikke, som man vel kan vide, Kongen til at aabne Underhandlinger paa Basis af Kong Oscars fortrolige Meddelelser, saa meget mere som de nævnte Eideren som den Grændse, som skulde forsvares (den sidste Meddelelse skal have været 16000 Mand som den Styrke, hvormed han vilde give Møde der). Disse Meddelelser, saavel den første Skrivelse af November 1856 som den senere af Marts 1857 lagdes uden videre Underretning derom til de andre Ministre ad acta. Hvorledes Kongen stillede sig til sin Vens Forslag, ved jeg ikke. Skjønt jeg jevnlig kom til Hans Majestæt paa den Tid, hørte jeg aldrig Kongen Tale derom. Scheele har vel altsaa i Forening med Grevinden bragt Papirerne saasart som muligt tilside med en skarp Advarsel til den høie Herre om ikke at lægge Vægt paa disse Udtalelser, der ingen Betydning havde samt om ikke at tale derom til Nogen og vel mindst til mig, der vel antoges at staa Hall nærmere end Scheele. Under 4de April udfærdigede den svensk-norske Udenrigsminister Baron Lagerheim en Note til Svar paa den Scheeleske Circulairnote, i hvilken det udtaltes, at Kong Oscar, der Selv havde gjennemlæst Hr. v. Scheeles „lange og umotiverede Dissertation“ over Emner, der hidtil havde været henviste til den litteraire Virksomheds Omraade, med levende Forbauselse „havde modtaget hint Circulaire“, idet man derhos paa det Bestemtteste benægtede den danske Ministers Ret til at udtale en officiel Dadel af den svensk-norske Konges Regjeringshandling, „selv om Dadelen tillige skulde ramme vedkommende Ministers egen Regjering, som han synes at give samme Irettesættelse for dens Handlemaade“. Ligefuldt vilde Kong Oscar dog, saa udtaltes det i Noten, stræbe at bevare de venskabelige Forhold mellem Nordens Konger, ja han vilde, om og saavidt muligt gjøre de Baand endnu fastere, der forbandt ham med Danmarks Konge. Noten af 4de April var som det er udsagt „det sidste Lyglimt i Kong Oscars klare Aand“

(som bekjendt led Kongen sine to sidste Aar af Hjerneblødhed). Jeg har vist nok foran fortalt, at Prinds Oscar mange Aar efter paa Glücksborg yttrede til Scheele – det er denne Sidstnævntes egen Fortælling – at hans Note havde fremkaldt Kong Oscars Sygdom.⁵ Dette turde vel dog være tvivlsomt. I Sverrig hælder man til den Mening, at den afdøde Konges store Tilbøielighed for det smukke Kjøen i hvert Fald har været medvirkende i denne Retning.

Under 24de April 1857 skrev den danske Gesandt i Paris Baron Dirckinck-Holmfeld, som 1856 havde afløst Grev Moltke (General Kauffmann har fortalt mig, at Grunden til, at Grev Moltke blev fjernet, var den, at han skulde have ladet en Henvendelse, som i sin Tid var gjort confidentielt gennem ham til Landgrev Vilhelm om Prindsesse Augustas Haand, men var bleven afslaaet, versere lidt) til Udenrigsministeren Scheele og meddelte ham, at Prindsen af Nør og hans Søn stode høit anskrevne hos Keiser Napoleon III, og at han havde isinde ved Kong Frederik VII's Død at skaffe denne Linie Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, medens Kongeriget da skulde forenes med Sverrig-Norge. Det turde dog vel være, at den gode Gesandt har ladet sig noget fortælle af Grevinde Berthier . . .⁶

Den 2den April kom Kongen til Kjøbenhavn, han forlod nødig det rolige Frederiksborg, saa meget mere som det maatte være ham bekjendt, at der forestod ham store Brydninger, naar han kom til Christiansborg. Noten af 20de Februar var nu bleven bekjendt. Fædrelandet havde med Voldsomhed udtalt sig mod den og dens Udsteder.⁷ Dagbladet i dets ledende Artikel af 31te Marts yttrede sig mere maadeholdende, ja billigede endog Notens Hovedindhold . . .⁸

[245] Den 3die April aabnedes en extraordinær Session af Rigsraadet til Godkjendelse af Sundtoldstraktaten. Conseilspræsidenten Andræ oplæste Aabningsrescriptet. Det var Dagen efter den 4de April, at der fra Rigsraadssalen selv hørtes en hørørstet Tale inde fra Ministerværelset. Da kom det ret til Udbrud, hvad længe havde gjæret. Forbittrelsen mod Scheele havde bestaaet uafbrudt hos Andræ siden hans Udtalelse i hint foran omtalte Statsraadmøde den forrige Sommer.⁹ Scheele havde i Mellemtiden ikke forandret sig. Han var endnu den samme „flotte Statsmand“ som tidligere, der paa egen Haand gjorde mange Ting, der efter alle constitutio-

nelle Regler alene burde foretages efter Raadslagning med samtlige hans Colleger og navnlig med Conseilspræsidenten. Circulairnoten af 20de Februar hørte jo *quam maxime*¹⁰ til saadanne Ting, og om dens Protest mod Skandinavismen end ikke kunde være Andræ særlig imod, saa maatte han dog harmes over først at have lært den at kjende, da den var afsendt, det være nu at han, som Nogle paastod, først underrettedes derom af Bladene, eller Scheele dog omsider havde meddelt ham den. Som nærmeste Anledning til Conflicten denne Dag er forøvrigt ogsaa nævnet en mod Scheele rettet Beskyldning for at have brudt Aftalen med Hensyn til de Actstykker, der som Bilag skulde ledsage Sundtoldstraktaten. Efter dette støiende Møde i Ministerværelset, i hvilket foruden Andræ og Scheele flere af de andre Ministre, men som det synes dog ikke Hall, deltog, og hvor Scheeles Fremfærd i Notesagen blev skarpt dadlet og det i høie og haarde Ord, hvorpaa han vistnok ikke blev Svar skyldig, – var en Ministerkrise uundgaaelig. Den 8de April aflagde Kongen et Besøg hos Prinds Christian til Danmark for at lykønske ham til hans Fødselsdag, ved hvilken Leilighed han tillige udnævnte Prindsen til Generallieutenant. Denne Udnævnelse saa jo næsten ud som en Concession af Scheele (jeg har før omtalt det spændte Forhold mellem denne og Prinds Christian). Det hjalp i hvert Fald ikke. Da Kongen kom tilbage til Christiansborg, meldte Andræ sig for at indgive sin Demission, efter ham fulgte de andre Ministre med Undtagelse af Scheele hver med sit Demissionsandragende.¹¹ Den 10de saa Kongen Scheele til en lang Audients; han synes at have haabet at kunne forene sig med Hall, der som bekjendt ikke havde deltaget i den store Conflict. Samme Dag var der Taffel for Kunstacademiets Medlemmer, i hvilket Hall som Cultusminister deltog. Kongen var efterhaanden bleven meget exalteret og begyndte at tale om Abdication, som jo var hans store Tilflugt ved slige Leiligheder. Grevinde Danner, der skulde miste sin Husminister, forlod sin glade og støiende Hverdagstone og antog et alvorfuld „edderspændt“ Udseende, som de frivole Hofmænd kaldte det. Berling for frem og tilbage i største Fortvivlelse, raadførte sig med Alverden og først og fremmest med Balthazar Christensen. Mig overrendte han hele Dage for at høre Nyt. Da jeg undskyldte mig med, at jeg skulde dog ud at søge lidt Frokost, ilede

han selv ned i Kjøkkenet for at beordre Frokost op til mig, og han forsikkrede mig om, at jeg altid kunde requirere Frokost. Da jeg dog engang i et travelt Øieblik vilde benytte denne Generalintendantsordre, blev der dog svaret mig, at det var kun i Ministerkrise, jeg kunde have Frokost paa Christiansborg, hvilket tjente til megen Moro. Det var ogsaa i denne Tid, at Kongen spurgte mig, om jeg vilde følge med til Jægerspris, naar han nu forlod Thronen. Jeg sagde ham ganske oprigtig, indigneret som jeg var over det hele fingerede Væsen, at jeg vilde blive ved Cabinetssecretariatet, thi om Forretningsgangen der havde jeg nu engang erhvervet mig Kjendskab; det gav mig en daglig Beskjæftigelse, medens Uvirksomhed var min aabenbare Ødelæggelse. Kongen var meget vred derover og glemte mig det maaske aldrig. At Overhofmarskal Levetzau ikke i disse urolige Dage gjerne kom fra Amalienborg til Christiansborg og holdt sig sky tilbage i sit smukke Hjem paa Amalienborg ses af hans vedlagte Brev til mig af 11te April, hvori han beder mig om at skaffe Svar paa, om Hertugen af Glücksborg, Kongens første Gemalindes anden Mand, som var kommet til Kjøbenhavn, kunde tage Plads i den kongelige Loge.¹² Scheele skulde nu begynde paa at danne et nyt Cabinet, efter at Combinationen med Hall og de øvrige Ministre med Undtagelse af den voldsomme Andræ og den mørke Krieger vistnok allerede ved Samtalen mellem Kongen og Hall efter Taflet den 10de havde vist sig umulig. Det skulde være et Ministerium af Departementschefer, rene Forretningsmænd, Scheele skulde være den eneste politiske Fører. Kongen skrev selv til nogle af de Designerede, at de skulde møde paa Christiansborg hos Ham; saaledes ved jeg, at Etatsraad Schiern besidder saadan en Kongelig Haandskrivelse. Han skulde være Finantsminister, Advocat Liebe skulde være Justitsminister, T. C. Dahl skulde være Indenrigsminister, i yderste Fald kunde jeg blive Cultusminister, havde man tænkt sig o. s. v. Liebe afslog bestemt at overtage Justitsministeriet, Schiern blev saa halvt om halvt fanget af venlige Kongelige Ord, Dahl har vel egentlig ikke sagt Nei; men det Hele standsede dog, da Liebe var ubøielig, og da Unsgaard, som man ogsaa havde inddraget i Combinationen, ligeledes vægrede sig. Alt den 12te opgav Scheele Situationen. Den 13de kaldtes Bluhme, men han afslog at gaa ind paa Dannelsen

af et Ministerium, den 14de kaldtes Tillisch, han afslog ligeledes. Den 13de April var der afgaaet Rescript til Conseilspræsidenten om Scheeles Afgang paa Ansøgning som Udenrigsminister ad interim og som Minister for Holsten og Lauenborg ad interim, mod at han vedblev at bestyre de løbende Forretninger.¹³ Den 17de gik der atter Rescript, hvorved disse sidste overdroges henholdsvis Marineminister Michelsen og Krigsminister Lundbye, indtil der kunde blive taget Bestemmelse ved de tvende nævnte Ministeriers Besættelse.¹⁴

Den 18de var Andræ hos Kongen og proponerede da Hans Majestæt at lade Hall reconstruere Ministeriet. Hall kom da og var atter den næste Dag hos Kongen. Kongen vedblev under alt dette at være i det forfærdeligste Humeur; men Abdicationen kom ikke mere paa Tale, efter at den havde vist sig ubrugbar som Trudsel – men vilde enfin forsøge det ogsaa uden Scheele. Dagbladet gav d. 15de April en Parentation over den styrtede Statsmand fuld af meget træffende Bemærkninger i den Del af Artiklen, der „tegner ham som Menneske“. Det turde vel være, at Bille havde nydt godt af sin Velynder Halls Meddelelser, før han gav denne Tegning . . .¹⁵

Samme Dag, som Scheele havde kunnet [246] læse Dagbladets Parentationsartikel i Anledning af hans Afgang som Minister, saas han i Rigsraadet blandt de Deputerede fra Holsten. Han benyttede samme Dag den tredie Behandling af Sundtoldssagen til at udtale sig om denne Sags store Betydning og om sin Andel i dens Tilblivelse.¹⁶ Den 18de April nedlagde han sit Mandat som Rigsraad. Den 21de tog han Afsked fra Kongen og reiste d. 24de til Pinneberg; Hans Majestæt med høie Gemalinde og Følge tog efter den gribende Afsked fra Scheele til Frederiksborg. Forinden han tog Afsked, lod Scheele sin Gunst falde paa tvende af Kongens Omgivelser, idet han bevirkede Udnævnelsen af Staldmester Haxthausen og af Etatsraad Livlæge Lund til Commandeurer af Dannebrog. Hans nærmeste Hensigt dermed var vel egentlig at berede den unge noget letsindige anden Staldmester, – hans yngre Søn – en Støtte ved Hoffet under hans Fraværelse. General Schøller, Kongens Generaladjutant, men som alt foran nævnt for Tiden commanderede General i Holsten, blev ved denne Leilig-

hed Storkors af Dannebrog. Ogsaa convenabelt, naar han nu kom hjem til Pinneberg.¹⁷

Ved Scheeles Demission var Ministercrisen jo faktisk endt, men man tøvede dog med at skride til en formelig Organisation af Ministeriet, saalænge man ikke havde nogen Minister for Holsten-Lauenborg, ei heller nogen Udenrigsminister; det saa jo i hvert Fald altfor krigersk ud at lade disse Poster være besat med de to Krigsministre. Kammerherre Bernhard v. Bülow en født Holstener, en begavet, men noget magelig Mand, dansk Gesandt ved Forbundsdagen („Il flatte son ventre et dresse des phrases“, var en Udtryksmaade om ham fra en Collega ved Forbundsdagen) i Frankfurt blev uopholdelig kaldet hertil, som det hed, fordi Regjeringen ønskede at erholde en paalidelig og udtømmende Fremstilling af Forholdet til Tydskland; dog vistnok tillige i den bestemte Hensigt at tilbyde ham en af Portefeuilleerne. Alt forinden Scheeles Afreise fra Kjøbenhavn d. 24de April indtraf Bülow til Hovedstaden, og de havde formodentlig og en Samtale sammen, i hvilken den tydske Tale vistnok ikke faldt gunstig for de tilbageblevne danske Ministre. Bülow begav sig strax til Frederiksborg til Kongen. Man fortalte dengang, at Eventualiteten af hans Indtræden i Ministeriet strax kom paa Bane, og at han havde – vistnok paa den behageligste Maade – sagt Kongen, at han sandsynligviis ikke kunde indtræde. Denne havde taget Sagen med stor Rolighed og tilføiet: „Jeg kan godt begribe, at De ikke har Lyst til at indlade Dem med disse Karle“*. En saadan Stemning vedligeholdte jo Grevinden i nogen Tid hos hendes altfor føielige Herre i Haab om, at man skulde blive nødt til at bringe Scheele tilbage. Umiddelbart efter, at B. Bülow var kommen fra Frankfurt, og endnu medens han var her, kaldtes Administratoren for Grevskabet Rantzau Kammerherre A. Moltke (Broder til den berømte preussiske General Moltke), som i 1851 havde været en af de holstenske Notabler, en Mand om hvem jeg alt i Frederik den Sjettes Dage havde hørt Conferentsraad Høpp sige: „Das ist ein Mann für ein Collegium“, til Kjøbenhavn med Hensigt at tilbyde ham den

* Det er vistnok hertil Dagbladet sigter i dets Artikel af 28de April 1857, naar det taler om „Dumpe Rygter om alskens uværdige Intriger“.¹⁸

holstenske Portefeuille. Det synes, at Bülow i hvert Fald havde gjort Indholdet [af] Moltkes Svar til en Betingelse for sig til at indlade sig paa videre Indgaaen paa Spørgsmaalet om Overtagelse af Udenrigsministeriet. Den 30te April var Hall hos Kongen paa Frederiksborg. Han havde vistnok allerede dengang maattet opgive Combinationen Bülow-Moltke. Den 2den Mai var Bülow selv paa Frederiksborg for at sige Kongen, at han ikke kunde indtræde.

Der blev endnu gjort Forsøg med Conferentsraad Heinzelmann, dengang Overpræsident i Altona efter Plessen, som man tilbød den holstenske Portefeuille, men dette viste sig ogsaa forgjæves, ligesom ogsaa et omtrent samtidigt med Grev Reventlow-Farve*, som tillige med de andre Førere for den slesvig-holstenske Opposition Scheel-Plessen, Baudissin, Preusser og Lüders vare blevne her tilbage, efter at Rigsraadets første overordentlige Samling var sluttet d. 25de April af Conseilspræsidenten Andræ, og man maatte

* *Neue preussische Zeitung*“, som paa den Tid var det slesvig-holstenske Ridderskabs Organ, nævner de Betingelser, som Grev Reventlow-Farve havde stillet for Overtagelsen af det holsten-lauenborgske Ministerium: 1) Holstens og Lauenborgs Stænder skulde erholde Leilighed til at yttre sig om Helstatsforfatningen, forsaauidt denne angaar Hertugdømmerne. 2) fra Fællesanliggenderne skal i hvert Fald unddrages Domainerne i Henseende til Forvaltning, Lovgivning og Indtægter; 3) Fællesrepræsentationen skal være baseret paa de enkelte Landsdeles Ligeberettigelse; 4) Afløsningssummen for Sundtolden skal være fælles, og den Kongelige Sanction skal nægtes Rigsraadsbeslutningen om Oprettelsen af en Øresundsfond. 5) Der skal forelægges de holstenske Stænder et nyt Forfatningsudkast, og der skal i Henseende til dette gives den holstenske Minister aldeles frie Hænder; 6) de af Scheele udstedte forfatningsstridige Bestemmelser skulle forelægges Stænderne. 7) i de kongelige Kasser skal der kun modtages Rigmønt, men i Henseende til Brugen af Penge i Samquemet mellem Mand og Mand skal der ikke være nogen Indskrænkning; 8) Amortisationen af de holstenske Sedler (Kassescheine) skal standses; 9) Amnestien skal udstrækkes til alle hidtil fra den udelukkede Personer; 10) Antagelsen af disse Punkter skal ske i Statsraadet og skal kundgjøres for Landet som et kongeligt Tilsagn i Form af en Proclamation. Man kan af disse Fordringer, der vistnok saaledes ere fremsatte enten af Reventlow-Farve eller af Plessen, Baudissin, Lüders og Preusser i Forbindelse med ham, se et almindeligt Program, hvad man kunde vente af Fremtiden. Det er rigtigt, som Overhofmarskal Levetzau udtrykker sig i et Brev fra Itzehoe, hvor han paa den Tid besøgte sin ældste Søn muligvis for at bevæge ham til at blive Minister: „Vi vare ved Scheeles Politik bragte i et Dilemme, hvoraf Følgerne ikke ere beregnelige.“

nu skride til efter disse forulykkede Forsøg at gjøre en Ende paa dette Provisorium, som blev mere og mere uhyggeligt, især da der fra Frederiksborg stedse lød en Haanlatter over de skuffede Forventninger i at se den store Scheele remplaceret. Torsdagen den 7de Mai var der Statsraad paa Frederiksborg. Det var ved denne Leilighed, at Hans Majestæt forskaffede sine tilbageblevne Ministre den Overraskelse, at Scheeles store Portrait udført af Gertner var ophængt i Statsraadværelset*. Harmen herover var meget stor, men man kunde jo ikke gjøre den til Gjenstand for et nyt Udbrud, især efter at man havde taalmodig sunken den Pille, at Scheele ved hans Afgang eller nogle Dage derefter tildeltes i Anerkjendelse af hans Fortjenester en høiere Rang (1.4). Den skikkelige, altid leende Unsgaard havde maattet kontrasignere Udnævnelser.²⁰

Conferentsraad Heinzelmann havde ikke aldeles endelig afslaaet Overtagelsen af Ministeriet for Holsten; han havde været i Holsten for at finde en Combination, under hvilken han turde modtage det. Han vendte her tilbage omtrent den 12te Mai, men han erklærede nu definitivt, at han ikke kunde indtræde i det ældre Ministerium. Man maatte nu træde til Reconstructionen af Ministeriet med de forhaandenværende Kræfter i Henhold til Rescriptet til Conseilspræsident Andræ af 17de April saa lydende:

Vi ville allernaadigst have Dig tilkjendegivet, at det er Vor Villie, at de nuværende Ministre vedblive at deltage i Statens Styrelse, og ville Vi snarest muligt modtage Dit allerunderdanigste Forslag om, hvorledes de nu vacant værende Ministerposter paa bedste Maade kunne være at gjenbesætte.“

Skjønt Andræ saaledes havde et bestemt Hverv ved et kongeligt Rescript, var det dog ikke ham, der forelagde Forslag om

* Det eksisterer endnu dette Portrait, og jeg maa tilstaa, at jeg selv har maattet bidrage til, at det er bevaret. I den ulykkelige Nat, da Frederiksborg brændte, rettede jeg baade til Kongen og til Grevinden, der vare aldeles betagne af Ulykken, Spørgsmaal om der var Noget, de særlig ønskede reddet. Kongen bad mig om at redde Billedet af hans Moders Grav i Rom, der hængte over hans Skrivebord, Grevinden om Scheeles Portrait. Kongens Ønske opfyldte jeg selv og medtog Alt, hvad der stod paa Skrivebordet. Scheeles Portrait bad jeg en Anden om at redde, hvilket ogsaa skete. Det er nu vistnok opbevaret paa Jægerspris.¹⁹

Gjenbesættelsen. Hall havde været godmodig nok, uden at jeg ved, at der foreligger nogen speciel Allerhøieste Ordre til ham om at overtage Andræs Hverv – dette har vistnok særlig ærgret Scheele, der dog hadede Hall mindre end Andræ, [247] at han slap saa godt derfra.

Den 13de Mai reconstruerede da endelig Ministeriet sig med Cultusminister Hall som Conseilspræsident i Stedet for Andræ, Marineminister Michelsen blev midlertidig Udenrigsminister – eller rettere sagt hans Kone en født Duntzfeldt, der førte en net Person og talte godt Fransk samt i det Hele repræsenterede ret vakkert, Krieger redigerede Noterne, Michelsen talte om de mindre løbende Sager om Torsdagen med Diplomaterne, han saa tilstrækkelig indholdssvær ud – den fælles Indenrigsminister Unsgaard overtog midlertidig de holsten-lauenborgske Sager. Han var en conciliant Mand, men kunde kun meget ufuldkomment tale det tyske Sprog.

Af samme Dato som Ministeriets Rekonstruktion afgik fra Udenrigsministeren Michelsen Depescher til Gesandterne i Wien og Berlin, hvori Ministeren efter Allerhøieste Befaling tilkjendegav til videre Meddelelse for Grev Buol og Baron Manteuffel, at det laa i Kongens Hensigt snarest muligt og senest i August Maaned at sammenkalde de holstenske Provindsialstænder til en overordentlig Forsamling og at forelægge hine et revideret Udkast af Forfatningen for Hertugdømmet Holstens særlige Anliggender til forfatningsmæssig Forhandling, hvilket Udkast ogsaa skulde omfatte de Bestemmelser, som nærmere regulere Omfanget af de særlige Anliggender, hvorved Provindsialstænderforsamlingen da vilde faa Leilighed at udtale sig frit og uhindret over Afgrændsningen af den stænderske Competence.²¹

Paa denne Depesche fulgte strax Svar (20de Mai) saavel fra Østerrig som fra Preussen. Fra Sidstnævntes Side udtaltes saaledes, at naar der forelægges de holstenske Stænder et Forfatningsudkast for Hertugdømmernes særlige Anliggender, som, skønt Fællesforfatningen ikke er udtrykkelig omtalt, „vil der ogsaa blive givet dem Frihed til at frembære deres Betænkninger og Andragender med Hensyn til den Stilling, som der skal gives Hertugdømmerne og deres Repræsentanter i Helstatsforfatningen og til at gjøre de Rettigheder gjældende, der tilkomme dem efter Løfterne af 1852“

o. s. f. Tier den danske Regjering til denne Opfattelse, vil Preussen antage Tausheden for et Samtykke, i modsat Fald vil det gaa til Forbundet.

Kongen var under alt dette paa Frederiksborg og forvandt lidt efter lidt den oprørte Stemning, man havde bragt ham i under Ministercrisen; for Hendes Naade var det vanskeligere at gjenvinde Roligheden, Fiskesnørens daglange Holdenihaand var et dulmende Middel, som hun ikke i samme Grad som hendes Gemal kunde finde sig i at bringe til Anvendelse. Scheele havde jo været hende til megen Underholdning – ikke at tale om de personlige Opmærksomheder – han havde talt Politik med hende, han havde jo endog indvirket paa hendes æsthetiske Dannelselse (Goethe havde han særlig søgt at vinde hendes Interesse for). Af alle de, der vare til stadig Tjeneste hos Kongen paa Frederiksborg, (Overhofmarskal Levetzau kom kuns af og til, Kammerherre Fensmark alternerede med de øvrige Adjutanter) var jeg dog dengang den Eneste, som forenede Kundskab til Begivenhederne og Personerne med nogen almindelig Dannelselse. Jeg var derfor den, hun tyede til, i sin forladte Stilling. Hun fortalte mig ogsaa mange Ting fra den foregaaende Tid og det paa en Maade, der røbede hendes gode Opfattelse, naturligvis gik det ud over Scheeles Modstandere. Som et Curiosum fortalte hun mig ogsaa et Besøg, hun havde havt af Fru Hall forinden Ministeriet Ørstedes Afgang, hvori denne eiendommelige urolige af Alt paaavirkede Kone havde proponeret et Ministerskifte med hendes Hall som Medlem af det nye Ministerium.²² (Hall var vistnok selv aldeles uvidende derom). Kongen var kommen ind, og hun havde tiltalt dem begge med „Søde Børn“. Der skal udstedes en Proclamation. I skal komme til Kjøbenhavn sammen, I skal sidde sammen i Theatret, man skal raabe Hurra for Jer – „smagløst men yderst vel ment“ som det hedder.

Det er først senere falden mig ind, at denne Grevindens jevnlige Samtale med mig var Grunden til, at Hans Majestæt paa den Tid, vant som han var til, at de, der før havde underholdt hende, vare hende noget mere end blot converserende, viste sig med en paa-faldende Pirrelighed mod mig, eller om det skulde komme af, at jeg ikke vilde erklære mig rede til Exilet paa Jægerspris. Jeg ved

det ikke. Jeg mærkede kun Ubehagelighederne af disse jevnlige Anfald af hans onde Lune, som jeg skal have havt den Feil at tage temmelig muntert uden at vise mig imponeret i mindste Maade deraf. Jeg havde nu Fordelen af at have mange Beskjæftigelser. Jeg gik rask frem med Udgivelsen af min Danmarksbeskrivelse, og jeg begyndte paa den Tid at indlede Underhandlinger om Udgivelsen af Bilagene dertil, hvortil jeg som bekjendt fik 4000 Rdl. bevilget af Rigsdagen for at kunne lade tage Grundtegninger af Kjøbstæderne.²³ Under det Tryk, som Scheele øvede paa mig, da han forhindrede min faste Ansættelse som Cabinetssecretair – jeg vedblev i hans Tid at være constitueret – havde jeg ogsaa, tildels i Forening med min Tanke om at udgive de nævnte Bilage indledet en Underhandling om Kjøbet af Bærentzen & Comp.'s Etablissement for lithographiske Arbeider i Forening med den dygtige Korttegner og Lithograph A. Bull. Jeg tænkte paa, om Forholdene skulde føre det med sig, at kunne skabe mig en selvstændig Stilling uafhængig af de dengang saa brogede Hofforhold. Den 27de Mai afsluttede jeg Accorden om Kjøbet af Etablissementet for 40000 Rdl., hvoraf jeg skulde udrede Halvdelen med Udbetaling af 5000 Rdl. strax. Jeg havde Udsigt til at avancere disse Penge og noget mere til paa Beskrivelsen af Danmark, med hvilket Skrift jeg havde det store Held, at det blev afsat i 4800 Exemplarer foruden nogle særlige Aftryk af enkelte Afdelinger og gav mig i det Hele taget en Avance af 10–12000 Rdl.

Den 27de kom Kongen til Kjøbenhavn og holdt Statsraad paa Christiansborg. Dagen efter var Hans Majestæt i Roskilde Domkirke, hvor Kong Frederik den Andens Lig blev omlagt i en anden Kiste, da den ældre var fortæret af Tidens Tand. „Dagen efter meddelte han i Oldskrift-Selskabet, som han havde samlet hos Sig paa Christiansborg, sin nu fuldstændigt udarbejdede Afhandling om Jættestuerne“.²⁴ Wegener kunde ikke sige „af ham fuldstændig udarbejdede“. Saaledes som Kongen forelæste den, var Afhandlingen dog skrevet med Allerhøistsammes Egen Haand*.

* Jeg finder det høist mærkeligt, at en Kongelig Historiograph, som dog skylder Sandheden sin Ret og ikke er ansat til at illustrere Kongen, vil lade Efterverdenen være i den Tro, at Kong Frederik havde en saadan Aandsdannelse, at han kunde skrive en i formel Henseende saa fortrinlig Afhandling som

[248a] Den 14de Juni forlagde Kongen sin Residents til Jægerspris, og jeg fulgte med derhen. Den 19de maatte Ministrene tage ud for at holde Statsraad der til Vedtagelse af et Svar til de tyske Stormagter. At det har været Geheimeraad Hall og Colleger meget imod at gjøre denne Reise, ser man af Halls til Optagelse i Bilag vedlagte Brev;²⁶ men Kongen var endnu i Stemningen af at ville drille sine Ministre og var ikke at formaa til at forandre sit Forlangende, at de skulde komme til ham, ei heller vilde han indlade sig paa, hvad Hall i Brevet til mig foreslaar, at tage enten til Frederiksborg eller til Roskilde for der at holde Statsraadet.

Den 2den Juli var Kongen paa Skydebanen og deltog i Festmaaltidet i Anledning af den aarlige Fugleskydning. Det var her, at Conseilspræsident Hall holdt den mærkelige Tale, hvori han sammenlignede Ministeriet med en Skib, der krydser udenfor en Kyst for at søge en Havn; han vidste ikke, hvor den var at finde, men han havde ikke opgivet Haabet om, at den kunde findes, naar Ministeriet blot var sikker paa, at det i sine Bestræbelser mod dette ledsagedes af Kongens Tillid.²⁷

Om et Besøg paa Jægerspris af Kammerherre Regjeringsraad Linstow fra Lauenborg melder Brev fra Geheimeraad Unsgaard til mig.²⁸ Jeg skulde næsten tro, at han vilde gjerne have overtaget Ministerportefeullen for de tyske Hertugdømmer; men dertil var han dog for ringe begavet. Unsgaard omtaler heller ikke Nogetsomhelst herom i Brevet, og han vilde dog saa inderlig gjerne være af med sin hertugdømmelige Portefeulle.

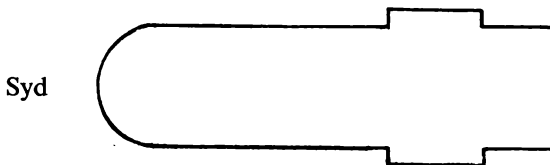
Den 14de Juli forlod Kongen Jægerspris og forlagde sin Residents til Skodsborg. Allerede kort efter at Scheele havde forladt den Kongelige Hofleir, blev det sagt mig, at min Udnævnelse til Cabinetssecretair snart vilde følge, senere hed det, at den vilde komme, naar vi havde forladt Jægerspris. Dette skete nu ogsaa.

den om Jættestuerne. Kong Frederik kunde ikke bygge en længere Periode og den Egenskab af Vedholdenhed i Tanken, som hører til at skrive nok saa liden en Bog, havde han ikke. Han havde en ret lykkelig Opfattelse i Øieblikket og kunde, som jeg saa ofte har sagt, og som det noksom er bekjendt, da finde meget heldige Udtryk. „Les occasions d'eclat l'élevaient au dessus de lui-meme et le rendaient meconnaissable“, som Reverdil siger, som jeg alt vistnok har omtalt, om Christian den Syvende.²⁵

Søndagen d. 19de Juli blev jeg udnævnt. Jeg vidste, det vilde glæde min gamle Moder, og derfor tog jeg selv over for at fortælle hende det. Bladet, hvori Meddelelsen om Udnævnelsen stod, var dog kommet lige saa tidlig som jeg, og jeg lod hende da, uden at sige Noget, selv læse det.²⁹ Hun vilde slet ikke tro sine egne Øine, thi min Stedfader, der altid saa Graat i Graat, havde stedse forklaret hende, at det ikke vilde ske. Jeg forblev et Par Dage i mit Hjem og vendte da tilbage til Skodsborg, der denne Sommer var mig et ret behageligt Opholdssted, da min Familie boede paa Maglegaard paa Strandveien, og jeg saaledes ret ofte kunde komme ned til mine Kjære. Den 5te August foretog Kongen en interessant Udflugt til Sorø, hvor Kong Olafs Grav i den gamle Klosterkirke skulde undersøges.³⁰ Det var en herlig varm Sommerdag; Kongen var i det herligste Humeur – en antiquarisk Undersøgelse og en god Frokost og efterfølgende Middag uden huslig Tvang gav jo en herlig Udsigt. Conseilspræsidenten, der som Cultusminister var Vært paa Sorø Academi, Ministrene Unsgaard, Michelsen, Krieger, Andræ og Simony, af Hofetaten Overhofmarskal Levetzau og jeg, Conferentsraad Wegener, Conferentsraad Werlauff, gamle Thomsen, Biskop Martensen, Etatsraad Hauch, Etatsraad Rafn, Conferentsraad Larsen, Professor Worsaae m. fl. dannede Ledsagelsen. Festen begyndte naturligvis med en Frokost, derefter bleve Gravene undersøgte og nogle Levninger medtagne til nærmere Undersøgelse i Kjøbenhavn; paa Kongens Grav henlagdes en ny Ligsten istedetfor den gamle, som var istykker og som indmuredes paa et andet Sted i Kirken. Kl. 4 forlod Kongen Kirken og strax derefter begyndte Taffelet. Der herskede den livligste Stemning. Kongen [248b] syntes at have glemt alt sit Nag til sine Ministre. Hall udbragte Kongens Skaal, Kongen drak paa Sorø Akademis Velgaaende, Marineministeren erindrede den tilstedeværende Ingemann; han talte til Hæder for den oldnordiske Videnskab o. s. f. Efter Taffelet tilbragtes den skønne Aften i Rektorhaven, Punschebollen kom paa Bordet, man sang fædrelandske Sange, nogle blev berusede, andre blev ikke berusede. Kongen bragte en Skaal for gamle Danmark, hvortil han maatte anbringe hele sin Stemmes Kraft for at skaffe sig Lyd. Ingemann blev udnævnt til Conferents-, Justitsraaderne Leuning og Povelsen til Etatsraader og den konge-

lige Halvbroder Jægermester Eide til Forstmester. Kl. 9^{1/2} tiltraadtes Tilbagereisen ved et Extratrain under umaadelige Hurraraab. Selv Wegener maa have været henrevet af det lystige Lag; thi han taler i sit lille Skrift om Kong Frederik den Syvende om den behagelige Dag og Aften, Hans Majestæt tilbragte med flere af sine Ministre i Sorø hin 5te August.³¹ Men alle Dage vare ikke saa. Dagen forinden var Finantsministeren Andræ paa Udenrigsministerens Forestilling i Anledning af Sundtoldsagens Afslutning samtidig med flere Udlændinge udnævnt til Storkors af Dannebrog; men samme Dag havde Kongen, og det fik man vel først senere at vide, ligeledes tilskrevet Geheimeraad Scheele en Allerhøieste Haandskrivelse med en særdeles varm Anerkjendelse af hans Fortjenester af den Sundtoldsag og „som et yderligere Bevis paa Vor Kongelige Huld og Naade“. Af et Brev, som jeg vedlægger fra Grevinde Danner, som jeg har gjemt som det første, jeg havde modtaget fra hende, synes det, som om Udenrigsministeren havde bragt flere af sine Colleger paa Bane til Storkorset uden netop at indstille dem, men at Kongen ikke har villet gaa ind derpaa.³² Hun har vistnok baade støttet Skrivelsen til Scheele og modarbejdet de Fleres Udnævnelse. Omtrent paa denne Tid var den af Kongen opførte nye Bygning paa Skodsborg bleven færdig, saaledes at den kunde tages i Brug. Kongen havde selv givet Tegningen. Huset skulde have Form af et Dampskib.

Trapperne paa begge Siderne vare Hjukasserne. Spisesalen var i Fløien mod Syd med eet stort Vindue i Enden af Salen, medens der ingen Udsigt var udover Søen, som jo ellers er Stedets Skjønhed. Der var et Statsraadsværelse ved Siden af Spisestuen, 3–4 Smaaværelser for Kongen i den nordlige Ende og en Mængde Aftrædelsesværelser i en Mezanninetaage. Kongen vedblev dog,

saalænge Veiret var nogenlunde mildt, at bo i sit Telt, og først mod Efteraaret drog han over i de nye Rum . . .³³

Paa denne Tid havde der vist sig sporadiske Tilfælde af Cholera i Kjøbenhavn og Omegn.³⁴ Kongen agtede at foretage en Reise til Jylland og Slesvig, hvor han agtede at tage nogen Tids Ophold paa Glücksborg (egentlig vel nærmest for at Grevinden der kunde gense Scheele). Hendes Naade maa have modtaget nogle Indskydelser, muligvis af Berling, at der maatte gjøres Noget for [249] at berolige Stemningen. Jeg har forefundet et Udkast fra hendes Haand til et Rescript, hun har aabenbart ikke vidst, til hvem det skulde sendes; det er mærkeligt derved, at det i de første Linier hedder „under Vort Besøg i Jylland i nogle Uger“, hun tænkte selv kun lidt paa Jylland, men ene og alene paa Glücksborg. Den onde Samvittighed røber sig altid med Noget. Jeg vedlægger Udkastet.³⁵ Rescriptet blev i en meget forandret Form virkelig d. 17de September udfærdiget til Conseilspræsidenten*, men jeg tror ikke, at det havde nogen Følger;³⁶ Choleraen tog heller ikke nogen stor Udstrækning. Det kom til at lyde saaledes:

Saa vel af de daglige Beretninger, Vi lade Os forelægge, som af de offentlige Blades Referater over Sundhedstilstanden i Kjøbenhavn, have Vi bragt i Erfaring, at denne i de sidste Uger i en betænkelig Grad har forværret sig. Det er derfor ikke uden Bekymring i denne Henseende, at Vi paa nogle Uger fjerne Os fra Vor kjære og tro Hovedstad for at gjøre en Reise i Nørre-Jylland og Hertugdømmet Slesvig; og ville Vi forinden Vor Afreise aller-naadigst have Dig paalagt i en Ministerconference at bringe under Overveielse, hvorvidt overordentlige Foranstaltninger maatte under de nuværende Forhold anses fornødne med Hensyn til Hovedstadens sanitaire Tilstand, og navnlig om det ikke maatte være hensigtssvarende, for at ældre under andre Forudsætninger givne Love ikke skulle vise sig hæmmende under de paatrængende

*) Den Slags Rescripter, til hvilke der af og til kom Concepter fra „Menageriet“, som Levetzau kaldte det, vare meget vanskelige at bringe i Form til Kongens Tilfredshed, da han altid var frygtsom for at have indrømmet for store Forandringer.

Krav til et gennemgribende Sundhedspolitis Overholdelse og til overordentlige Foranstaltningers betimelige Fremme, ved en provisorisk Lov at tillægge Autoriteterne i Kjøbenhavn en extraordinair Myndighed med Hensyn til de nuværende Sundhedsforhold, samt om det derhos ikke maatte være tilraadeligt for at tilveiebringe mere energisk Hurtighed i Foranstaltningerne at tillægge en enkelt Mand denne Myndighed. Vi forvente derefter snarest muligt at modtage Din allerunderdanigste Betænkning og eventuelle Forslag . . .

Kongens Reise var nu bleven nærmere bestemt. Om Ministrene saa den Fare eller i hvert Fald de Vanskeligheder, som vilde opstaa for dem ved de gjentagne saa godt som aarlige Ophold paa Glücksborg med Scheele som Stamgjæst, hvilke toge deres Begyndelse ved 1857, og hvilke Wegener med Rette kalder „en af mange Grunde uheldbringende Skik“, tør jeg ikke ret have nogen Mening om;³⁷ de synes dog at have taget denne Sag temmelig let fra først af. Fredagen den 18de September afholdt Kongen Statsraad i den nye Sal paa Skodsborg. Statsregnskabet blev approberet, og de nye Love, der skulde forelægges Rigsdagen, gaves Kongelig Billigelse. Jeg var denne Dag i Kjøbenhavn for at overvære min Svigerinde Cathinka Hoskiærs Bryllup med Dr. med. Edmund Hansen, vor senere saa vel ansete Øienlæge. Bestemmelsen var, at Søreisen skulde have udgaaet fra Skodsborg om Aftenen d. 19de, men det stormede med en Paalandsvind, og Slesvig (der førtes af Capitain C. H. Møller) maatte derfor gaa til Helsingør, hvorhen Kongen med Gemalinde og Følge maatte kjøre om Aftenen. Da vi kom derhen, fandt vi Skibet rigtigt i Havnen og gik ombord for den næste Morgen under et herligt friskt Veir med fuld Medbør at stævne til Jylland. Ombord vare foruden Kongen og Grevinden, Overhofmarskal Levetzau, Ministrene Unsgaard og Lundbye, Reisemarskal Berling, Generaladjutanterne Bülow og Irminger, Adjutanterne Oberst Fensmark og Capitain Moltke, Staldmester Haxthausen, Cabinetssecretair Trap, Livlæge Lund, Hofinspecteur Sally, Ordonnansofficer de la Laing. Desuden Hendes Naades Selskabsdame Frøken Dreier. De la Laing hørte til Nyhederne ved Hoffet. Jeg skal derfor strax fortælle lidt om denne Fremtoning,

som i et Par Aar ligesom spillede en Rolle. Han var egentlig en Skotte af Navn Laing. I Krigen kom han efter i et Par Aar at have opholdt sig i Norge paa Fiskefangst hertil Danmark og tog Tjeneste som Frivillig i Husarerne. Han var overspændt chevaleresque, superloial, red en smuk Hest, uddelte rundhaandet Penge, manglede vel heller ikke Mod. Han maatte med disse Egenskaber tildrage sig Hegermann-Lindencrones Opmærksomhed; denne fik ham ogsaa forfremmet til Lieutenant og Dannebrogsmænd. Efter Fredsslutningen blev han indquarteret i Frederiksborg og giftede sig der med en smuk Enke. Strax kastede han sine sværmeriske Stemninger paa Kong Frederik og vidste paa mange Maader at gjøre sig bemærket af denne; han forstod at fiske, han var Frimurer af dette ældgamle skotske Frimureri, hvis Oprindelse taber sig i en aldeles uhistorisk Dunkelhed. Han kunde staa timelang og stirre paa den høie Herre, og denne Tilbedelse var en ny Grund, der senere ogsaa blev benyttet af Andre, og som viste sig meget praktisk og uimodstaaelig. Snart var han en daglig Deltager i Fiskerierne paa Frederiksborgs grønne og paa Esroms blaa Sø og uadskillelig fra Kongen, der fik arrangeret den nye Institution med 2 Ordonnantsofficerer, af hvilke man ogsaa tænkte paa at kunne finde Emne til at danne en Cavaler for Grevinde Danner (den anden Ordonnantsofficer Lieutenant Dræbye viste sig dog snart uvillig til at overtage saadan Post, senere blev det jo, som det senere skal omtales, de la Laing, som maatte overtage den).

Modtagelsen i Fredericia var udmærket. Hendes Naade hilstes tilligemed Kongen; man synes aldeles at have glemt de ældre Dage, da hun som Jomfru Weiners Gæst blev udvist af Byen af gamle Castonnier. „Een Dulle er nok“ var den Gamles Ord ved denne Leilighed, hvilket jeg tror, jeg tidligere har fortalt.³⁸ Den gamle hæderlige General Moltke, Stiftamtmand Nielsen, Amtmand Lehmann, Biskop Daugaard vare tilstede ved Modtagelsen. Kongen var utrættelig i at inspicere Fredericia offentlige Bygninger og Institutioner, som han jo kjendte fra sit lange Ophold i Byen efter Catastrophen i 1834. Han besaa Fæstningen, med hvad dertil hører, Kirkerne, Graven for de faldne Krigere i 1848–50, Graven for de faldne danske Dragoner fra 1657. Paa Telegraphstationen,

der dengang var det danske Monarchis Centralstation, lod Kongen telegraphere til aller Yderpunkterne i Riget, Kjøbenhavn, Helsingør, Frederikshavn og Altona og lod spørge om Sundhedstilstanden; han lod ogsaa spørge til sin syge Ven Kong Oscar, der dengang var vendt tilbage til Stockholm efter Opholdet ved Badet Särö, men vistnok endnu svagere, end da han tog derhen. Fra Indlandet lød Efterretningerne om Sundhedstilstanden fuldkommen beroligende. Kongen boede i Fredericia paa Palaiet; man havde maattet laane og leie Meubler, da Grevinde Danner havde ladet de ældre Meubler, som Kongen havde erklæret vare sine, skjænkede af hans Fader, føre til Jægerspris og Skodsborg, hendes Preivateiendomme. I Veile, hvor Kongen drog hen den næste Dag, boede han og Gemalinde hos Amtmand Lehmann. Fra Veile skete en Udflugt til Jellinge. Her havde en stor Mængde Bønder samlet sig. Kongen blev ført op paa Gorms Høi, og her blev af Seminariets Elever afsunget den smukke Sang, der begyndte med følgende Stropher, som vi fire Aar efter skulde faa at vide indeholdt en historisk Urigtighed:³⁹

Stille han slumrer – Drotten den gamle,
 Hviler saa trygt i – Hvælvede Høi
 Stille hun hviler – Hist Dronning Thyre
 Godt er hun gjemt i – Hjerternes Grund.

[250] Sangen lød godt, de kofteklædte jydsk Bønder fra Hedeegnen med de troskyldige alvorlige Ansigter stod godt til Kæmpisemelodien og de velholdte Ord, Udsigten fra Høien over den vide Høislette, hvor Hedens Brunt vexlede med Stubbenes Vissengult, og hvor Kæmpehøi laa ved Kæmpehøi var stemningsrig, og nu talte Seminarieforstanderen Pastor Svendsen med sin dybe Stemme ogsaa alvorlig-sværmeriske Ord, saadan som vi til den Tid hørte dem af de grundtvigianske Præster.⁴⁰ Han talte Kongen til med Du og kaldte ham Herre Konge paa gammel Vis: „Ja derfor elske vi Dig“, sagde han saaledes i Talens Løb, „Herre Konge, fordi Du har vist i Gjerning, at Du elsker Os; thi da Throner revnede, og Riger vaklede, da Kongerne skjælv, mens de lod Folkene bløde, da – ja det skal ikke glemmes, saalænge der er et

dansk Folk til, der elsker sit deilige Fædreland og yndige Modersmaal – da følte Dannerkongen, at kun Kjærlighed er fri og gjør fri og derfor ogsaa stærk.“ Han anførte Grundtvigs Vers

Kong Frederik den Danske
Paa Dig vi stole ganske,
Vi veed Du har et Hjerte
For al Din Moders Smerte.“

og sluttede saaledes:

„Modtag da vor Tak og glade Hyldest Herre Konge; aldrig Du slippe Styret af Haand; ere Tiderne end onde, blive de maaske værre; – bliv ikke træt af at bære Regjeringens Byrde, ligesom vi vide, Du bliver aldrig træt af at elske os.“

Denne Antydning af, at Kongen havde tænkt paa at ville nedlægge Regjeringen, gik som et Refrain gennem Talerne over hele Jylland. Det synes næsten, som man med Forsæt havde udspremt denne faktiske Løgn (saaledes maa jeg betragte det, om Kongen end havde givet et Skuespil til Bedste i denne Retning).

Fra Gorms Høi begav Kongen sig til Kirkegaarden og tog de der opstillede tvende Runestene, vore ældste sikkre historiske Mindesmærker, i Øiesyn og lod sig foredrage deres Indhold...⁴¹

Stor var Jubelen, da Kong Frederik forlod Jellinghøiene, alle vare grebne af det virkelig Høitidelige i dette Møde paa den jydsk Hedeslette med de oldgamle Mindesmærker.

Fra Veile, hvor Kongen overnattede, gik Reisen til Horsens, hvor han atter blev en Dag og besaa Kirken, Havnen og den store dengang nye Straffeanstalt for Nørre-Jylland.⁴² Fra Horsens gik Veien over Mattrup, hvor Kongen havde modtaget Indbydelse til en Diner hos Etatsraad Westenholz, til Silkeborg, hvor Kongen og Grevinden boede i Drewsens smukke Villa. Ved en af de under Opholdet der, der varede i 3 Dage, afholdt Diner blev afsunget en net lille Sang til Kongen af Hostrup, som dengang var Præst paa Silkeborg. (Til Forstaaelse af en enkelt Strophe i Digtet maa jeg forudskikke, at Byen havde netop faaet sit Raadhus færdigt og paa dettes Taarn anbragt et Uhr – Kirke havde Byen endnu ikke dengang. Gudstjenesten holdes i en Sal i den gamle Herregaardsbygning). Jeg gjengiver den her:

Den lille By, som paa Dit Tog
 Idag Din Fod betræder,
 Det er o Drot! den mindste Pog
 Blandt alle Dine Stæder.
 En Pog, som først igaar fik Uhr
 Og knap har Dun paa Hage
 Og derfor vel i Politur
 Maa staae endeel tilbage.

En By, som grundlagt paa Papiir,
 Nu voxer fort i Sandet,
 Paa Blomster, som paa Kirkespiir
 Den fattigste i Landet.
 Som ikkun har sit unge Blod
 Og kun paa Haab kan samle,
 Men hænger ved sin Konge god
 Saa trofast som de gamle.

Ja, Konge det er hvad vi har,
 Den Blomst vi her kan frede,
 Den trives godt paa Jorden bar
 Og paa den brune Hede;
 Og kom Du hid at see dens Spor,
 Hvor ingen andre bramme,
 Saa troe os, Konge! paa vort Ord:
 Her staae vi ei tilskamme.

Saa tag vor Hilsen, Dannerdrot!
 Du vil den ikke vrage,
 Og tag vort Ønske varmt og godt
 For Dine Fremtidsdage,
 Og tag vor Tak fordi Du nu
 Er stævnet over Vandet,
 Og kom Din yngste Søn ihu
 Og gjæsted ham i Sandet!

Den 27de September forlod Kongen Silkeborg paa en frisk Høstmorgen. Snart havde vi forladt de fattige Skove og Søerne omkring den nye By med dens lige Gader, ofte kuns med enkelte Huse; dybe Sandveie førte os op gennem Bakker med Egepurrrer, fra Høiderne kastede vi endnu et Blik tilbage paa den eiendommelige Egn omkring den nye By, paa de bøiede Skove, de vidtstrakte Søer og de brune Lyngbakker. Nu vare vi paa den flade Hede vekslede ved fugtige Kjærdrag, ahlunderlagte Høiheder og enkelte dyrkede Strækninger, Gaarden Høiris med en stor Have og veldrevne Marker samt den nærliggende Ikast Kirke gjorde en Afbrydelse i Ensformigheden; snart fremtraadte Herning som en frugtbar Oase med sine Lermarker. Her gjordes Holdt, og i den rummelige Kro blev taget rigelig Frokost. Efter Herning og det nærliggende Sneibjerg fulgte snart igjen øde Hede, der paa den ældre Vei, som vi dengang maatte følge, men som snart blev fulgt af en Chaussee, dog blev afbrudt af den smukke Dal med en lille Skov og en Mølle-dam med Breininggaard. De smukke grønne Enge omkring Ringkjøbing, det frugtbare velbebyggede Holmsland og Klitterne i det Fjerne paa den anden Side af Ringkjøbing dannede Slutningstableauet for denne Dagsfart. Fra Ringkjøbing gjorde Kongen Udflugt til Klitterne, saa Redningsapparaterne, de tarvelige Klithytter, hvor Fiskerne og Øspigerne bo sammen under Fiskeritiden, talte med den colossale Fiskerkarl Poul Johannsen, der havde 12 Børn, hvoraf de 11 vare Drengene, „men den 12te var rigtignok en Pige“, lovede at give ham en Havbaad, hvilket jeg slog fast og havde stor Glæde af at se Berlings Forskrækkelse, da det kom frem, at den kostede 500 Rdl., men Poul Johannsen fik den. Fiskerpigerne sang Klitkrandseviser for Kongen og gav ham en Krands af Marehalm, Alt paa samme Maade, som det fra Arilds Tid har været Skik, naar Fiskerne drage ud til Fiskeri første Gang om Foraaret. Den 29de om Morgenen forlod Kongen Ringkjøbing, passerede den lerede og vandrige Skjern Aa, dejeunerede i Skjern hos Herredsfogden Lund, derfra til Varde med de smukke Enge. I Kirken holdtes Talen af Pastor Claudi, som jeg har omtalt i Aalborg som en af de første, der ydede Grevinde Danner Hyldest og derfor blev befordret til Kaldet i Varde.⁴³ Ved Gredsted Bro passeredes Kon-

geaaen. Flere slesvigske Embedsmænd mødte her. Den 30te September kom Kongen til det gamle Ribe. Den gamle murede Nørreport med takkede Gavle fandt jeg ikke mere ved Indkjørselen; den var nedrevet 1843. Hans Majestæt og Hendes Naade boede hos Biskop Daugaard i den gamle Bispegaard. Dagen efter besaa Kongen det nye Canalanlæg ud til Havet, var senere paa Riberhus Slotsbakke, hvor Adjunct Helms havde samlet og forelagde flere ældre Tegninger af den fra Dagmars Tid saa bekjendte Borg. Ved Taffelet samme Dag blev der [251] naturligvis udbragt Skaaler for Kongen og for Gemalinden, men størst Opmærksomhed vakte dog Amtsforvalter Lauritz Skaus Tale, holdt i den brede sønderjydske Mundart og med skarp Betoning. Han havde før 1848 engang hørt en begejstret Taler i Hovedstaden, hvis Tanke var samlet i de faa Ord „Nu kommer Bonden“.44 Saa smukt dette nu end var, og saa opløftende det end lød i hans, den fødte Bondes Mund, saa var det tildels Stands- og ikke Landsinteresser, som i hint Øieblik bevægede Sjælen. Anderledes klangfuldt rullede Røsten henover Nationen, dengang Kongen i hint skjæbnsvangre Aar kaldte Mændene sammen til Vaabendaad for at værne om det ældgamle Rige; og Svaret lød ikke, at „nu kommer Bonden“, men snarere lød det „nu reiser sig gamle Danmark“; thi det var ikke en enkelt Stand, ikke enkelte Mænd, der samlede sig paa Kongens mægtige Vink, nei det var Nationen, der med sin Konge i Spidsen reiste sig med Liv og Kraft, og man sagde ikke: nu kommer den ene eller anden Stand, men man sagde og det med Rette: „nu kommer gamle Danmark!“ og skulde det atter ske, at Faren skulde nærme sig – og Øieblikket er ingenlunde fri for Fare – skulde vor Konges Stemme atter samle Mændene under Banneret, da vilde det samme gjentage sig, da vilde Ingen faa Leilighed til at sige, at nu kommer blot Bonden – nej da vilde Bonde og Borger, enhversomhelst Stand være rede paa Kongens Vink. Det var saaledes, han vilde tillade sig at foreslaa Skaalen for det elskede Fædreland; det var med Ønsket om, at ikke nogen enkelt Stand, men meget mere hele Nationen skulde være rede, naar Kongen kalder, saa at vor allernaadigste Konges Bud altid ved en saadan Leilighed skal faa det klare og tydelige Svar: „nu kommer gamle Danmark“. Hans Majestæt tog Ordet efter denne Lauritz Skaus

beaandede med stor Jubel modtagne Tale: „Jeg har vel givet Lauritz Skau Ordet for at udbringe en Skaal for Danmark, men han har gjort mere, end jeg bad ham om, og derfor takker jeg ham; han har paa en saa smuk Maade fremhævet Pagten mellem Kongen og Folket, og det er denne Pagt, jeg stoler paa! i Farens Time kalder jeg paa mit Folk, som jeg da ved vil slutte sig til min Person. Jeg udbringer en Skaal for mit danske Folk.“

„Kongens Ord bleve modtagne med en Jubel, som næsten ikke vilde standse“ siger Beretningen om Festen, og det var sandt, at disse velvalgte Ord af Kongen, disse Ord der sluttede sig til de alt sagte, gjorde et stort Indtryk. Dagen i Ribe var en af Kong Frederiks allerheldigste. Han saa godt ud, Reisens friske Indtryk, Bevægelsen i den frie Luft, Friheden for Vrøvlet med Grevinden og Berling, som uvilkaarlig vege tilbage for den Jubel, der lød trindt omkring, havde givet hans Blik en Freidighed, hans Stemme en Klang, hans Ord et Sving, som desværre ikke var dagligdags. Om Aftenen var Kongen i den smukt oplyste Domkirke, hvor der hørtes baade skjønt Orgelspil og smukke Sange af Weyse. Næste Dag var Kongen atter i Domkirken, hvor Adjunct Helms, den senere saa fortjente Udgiver af Beskrivelsen af Ribe Domkirke, meddelte Hovedpuncterne af Kirkens Historie og paaviste Sporene deraf i Bygningens forskjellige Partier.⁴⁵ Kongen var derefter i Kathrine Kirken, og besaa i Hospitalet ved Siden deraf de endnu betydelige Levninger af den gamle Klosterbygning med Korsgang. Kongen var nu saa anstrengt, at han maatte opgive at se det gamle Raadhus med Pragtexemplaret af Ribe Ret og de gamle Kongebreve. Løverdagen den 3die October forlod Kongen Ribe og kom om Eftermiddagen til Tønder, hvor han tog ind hos Amtmanden den affecteret fede Grev Arthur Reventlow. Om Aftenen blev afsunget en Sang i det danske Sprog. Kongen traadte frem til Vinduet og talte med høi Stemme: „Hav Tak kjære Børn! for den Kjærlighed, hvormed I have modtaget mig og hav ligeledes Tak for den Venlighed, hvormed I have imødekommet min Hustru. Naar vi ses igjen, haaber jeg at finde Eder Alle enige. Saavel Danske som Tydske og Tydske som Danske værer forsikkrede om, at jeg omfatter alle mine Undersaatter med lige Kjærlighed.“ Atter godt derfra! Næste Dag Søndagen d. 4de October var der

Gudstjeneste i Kirken. Provst Tidemand modtog Kongen ved Kirkedøren med en dansk Tale, men holdt fra Prædikestolen en tydsk Tale, da det var den Søndag, paa hvilken der skulde tales Tydsk.

Den samme Dag kom Kongen gjennem Flensborg til Glücksborg Slot for der at opholde sig sin Fødselsdag og nogen Tid derefter.

Jeg var saa træt, da jeg kom til Glücksborg, hvor jeg fik et herligt Værelse i Slottets 3die Etage med Udsigt ud mod den lille Sø og gjennem et Udhug i Skoven over mod Flensborg Fjord – af de idelige Festtaler, Hurraraab, Fakkeltog i den sene Aften, Dinerer, Souperer, Audientser, Snakken med Per og Poul, at jeg nød ret med Vellyst den næste Morgens Ro i nogle Timer og fik Materialet til min Danmarksbeskrivelse taget frem for at sysle lidt med den – men det blev der nu ikke meget af, kun de løbende Correcturer kunde besørges. Den næste Dag var det Kongens Fødselsdag, der oprandt med en smuk Morgen. Fra Baade i Søen udbragte Bruuns danske Skuespiller Selskab fra Odense, der dengang opholdt sig i Flensborg, en smuk Sang. Senere fulgte Sang af unge Piger, Gratulationsaudients hos Kongen, Taffel, Aftenselskab m. m. m. Conseilspræsident Hall var kommet fra Kjøbenhavn, Geheimeraad Scheele fra Pinneberg(!), en Mængde Embedsmænd og Deputationer fra Hertugdømmernes forskellige Egne. Grevinde Danner havde ogsaa modtaget Gratulanter. Den store Hal, som i det som tre sammenlagte Bygninger byggede Slot gaar igjennem alle dens Stokværk og danne den midterste Bygning, var paa første Sal fælles Forgemak for Kongen og Grevinden. Gamle Kammerherre Berregaard maatte antichambriere for hende, men da han hverken kjendte Forhold i Hertugdømmerne eller kunde tale Tydsk, forekom der mange pudsige Forvexlinger og Forvirringer. Da Hr. v. Rumohr meldte sig [252] som Verbitter for det adelige Kloster i Itzehoe, afviste den Gamle ham med: „Heute kann es nicht helfen zu bitten“. Da han saa, at der ad Døren ligeoverfor gik Flere ind ad Gangen, der bleve meldte som Deputation, inddelte han ogsaa de, der havde meldt sig til Grevinden, i smaa Afdelinger og meldte dem som Deputationer.

Ved Middagstaflet udbragte Conseilspræsident Hall Kongens Skaal med følgende Ord:

„Deres Majestæt feirer idag Deres Fødselsfest fjernet fra Deres Hovedstad, hvor ellers paa denne Dag en talrig Kreds af Landets ypperste Mænd, af Udsendinge fra de forskjellige Samfundsklasser pleie at omgive Deres Majestæt. Men hvorsomhelst Deres Majestæt end begiver Dem hen i Deres Rige, ledsages De af Folkets Kjærlighed. Deres Majestæt har i de sidstforløbne Dage paany modtaget talrige umiskjendelige Beviser herpaa. De samme Følelser af Kjærlighed og Hengivenhed for Deres Majestæt, af hjertelig Glæde over at se Landets Konge, som uafbrudt have fulgt Deres Majestæt gennem Jylland, de samme Følelser have modtaget Deres Majestæt her paa Slesvigs Grund: denne ældgamle Bestanddel af Danmarks Rige, der er saa rig paa Minder, som ville leve uforglemmelig i Danmarks Historie, og hvortil ogsaa Deres Majestæts Navn vil være knyttet med uforgjængelig Ære. Derfor feires ogsaa her idag en glad Høitidsfest. Og naar jeg nu tillader mig at udtale det Ønske, at denne Dag ofte maa oprinde for Deres Majestæt, stedse mere forskjønned ved Deres Majestæts Bevidsthed om, hvad De har virket for Grundfæstelsen af vort Fædrelands Fremtidsvel og ved Folkets taknemmelige Paaskjønnelse deraf, saa ved jeg, at jeg udtaler et Ønske, der idag opstiger fra Tusinder trindt omkring i Landet, og med dette Ønske tillader jeg mig derfor at udbringe Deres Majestæts Skaal.“⁴⁶

Det var jo meget pæne Ord, men de sagde ikke meget og skulde vel heller ikke være alt for udtryksfulde. Fra Glücksborg gjorde Kongen flere Udflugter til Flensborg til Theatret, til Dinerer, til Bal. Den 13de October begyndte en længere Udflugt. Med Jernbanen gik Veien gennem Høidedraget nær Flensborg over den flade Hede henimod Husum ind i Marsken til Tønningen, fra Tønningen samme Dag tilvogns til Garding, hvor Kongen med Gemalinde boede hos Pfenningemester Petersen. Om Aftenen gav Eiderstedterne et Festmaaltid „ohne Rücksicht auf den Kosten“, som det efter gammel Skik hed. Næste Dag var Kongen ude ved Digerne og besøgte en af de gamle store Marskgaarde; han gav derefter Taffel i Garding for Eiderstedterne. Stemningen var fortræffelig overalt. Dagen efter gik Kongen tilbage til Glücksborg. Den 21de October havde Kongen Brødrene af det 400 Aar gamle St. Knuds Skyttegilde, nu bestaaende af jevne Borgere i Flensborg, til Middag

hos sig i Skyttehuset. Kongen var paa sin Fødselsdag ved at faa overrakt Diplom optaget som Æresmedlem. Der var tillige Skydning, og Kongen var heldig og traf midt i Skivens Centrum. Oldermænden sagde med Rette: „Ingen Konge i hele Verden kunde gjøre det bedre“. Efter Skydningen gik man til Bords, Kongen havde bragt en gammel Sølvkande med som Gave til Gildet; han lod den fylde med Mjød og drak Brødrene til samt lod den derefter gaa rundt. Stemningen var uovertræffelig, Kongen var gemytlig og naturlig blandt disse jevne Folk. „Nej saadan en Konge gives der ikke Mage til i Verden“, sagde En af dem, vel er jeg en fattig Mand, men ikke for 100 Rdl. vilde jeg have undværet denne Dag.

Den 27de October forlod Kongen om Morgenen tidlig Glücksborg, kørte til Holnæs, gik her ombord i Slesvig for at gaa til Sønderborg. Her blev han den øvrige Del af Dagen og deltog, efter at have beset den nye Frederiksbro og det gamle Sønderborg Slot, i en Middag paa Raadhuset givet af Byen. Borgermesteren Finsen, nu Landshøvding paa Island, udbragte Skaalen for Kongen med sin sjældne, kraftfulde Stemme, som jeg havde sagt Hans Majestæt var den eneste, jeg vidste kunde i Styrke sammenlignes med hans – egentlig en lille Spas for at faa at se, hvor høit den høie Herre kunde bringe sin Tales Malm – Hans Majestæt vandt, da han bragte Tak for Skaalen, virkelig Prisen over min Ven Borgermesteren, og hans Ord vare meget vel valgt: „Jeg takker for den smukke Hilsen“, sagde Hans Majestæt, „og de gode Ønsker, der er bragt mig, og for den Kjærlighed, hvormed alle ere komne mig imøde. Da jeg sidste Gang stod paa Als, hørte jeg Kanontordenen i min Nærhed, og mit Hjærte blødte. Nu derimod er det Gudskelov anderledes, nu er jeg i en glad Stemning iblandt Eder; nu strømmer alle Hjærter mig imøde, og jeg er lykkelig ved at se Eder igjen. Jeg takker Eder kjære Børn for den venlige Modtagelse I have beredt mig, mange Tak!“

Om Eftermiddagen blev der gjort en Udflugt til Augustenborg. Næste Morgen tidlig gik Kongen til Korsør og endnu samme Dag Frederiksborg.

Omtrent ved den Tid, da Kongen vendte tilbage fra Glücksborg, begyndte Hjobsposterne at indløbe fra Udlandets Pengemarkeder.

I de nordamericanske Fristater vare 60 Banker gaaede Fallit. Paa en altfor letfærdig Maade angives Bankerne i det Hele taget at have drevet deres Forretninger. Dette virkede igjen paa England; den engelske Bank havde den 12te October sat sin Disconto til 7 Pct.; den 19de October til 8 Pct., den 10de November 10 Pct. Fra England gik Crisen videre. Det fremhævedes derhos, at i Europas forskjellige Handels- og Fabrikstæder var i den senere Tid opstaaet en Mængde nye Creditbanker, som ogsaa gave sig af med at discontere, uden at de dog nu saa sig istand til at yde Handelsstanden nogen Assistance af Betydenhed, da de netop havde bidraget til at kalde mange Entrepriser ilive, som lagde Beslag paa Capitalerne. I Hamborg viste sig allerede i October Maanedes Slutning mange Fallitter. Discontoen paa Hamburger Bank var $8\frac{1}{2}$ Pct., den 10de November 10 Pct. Jeg nævner disse Forhold her, da det snart vil blive omtalt, at denne Crisis ogsaa endnu inden Udgangen af 1857 viste sine Virkninger i Danmark og krævede Regjeringens, ja Kongens Indskriden for at den ikke skulde virke altfor ødelæggende.

Allerede den 30te October kom Kongen til Kjøbenhavn. Den 1ste November gav han Taffel for Rigsdagens Medlemmer. Folkethingets Formand Amtmand Rottwitt udbragte Skaalen for Kongen; hvori han dvælede ved den varme Modtagelse, Kongen overalt havde fundet paa sin Reise og fremhævede, hvor høit Rigsdagen maatte skatte, at Kongen strax efter sin Hjemkomst havde ønsket at samles og tale med Folkets Repræsentanter og sluttede med en varm Tak til Kongen og en Udtalelse af dyb Ærefrygt og inderlig Hengivenhed . . .⁴⁷

[253] Den 8de November blev Residentsen forlagt til Jægerspris. I Skovene ved Slottet og i Nordskoven fandtes endnu en god Stand af Dyr og navnlig mange Daadyr. Kongen samlede derfor i dette og de følgende Aar hvert Efteraar, i Regelen før Jagterne paa Frederiksborg, et mindre Jagtselskab hos sig paa denne hans Privateiendom. Denne Gang mødte ogsaa Scheele og fulgte fra Jægerspris med til Frederiksborg. Blandt Gjæsterne var og den gamle Overførster Baron Løvenskjold fra Kulhus, en lidenskabelig Jæger ret af den gode gamle Skole fuld af Jagthistorier. Det var os til stor Moro, at der var blevet fortalt af Naboerne paa

Jagten, at han var blevet placeret ved Siden af Adjutanten Christen Hee Møller, der var en utrættelig Dispositionsløgner*, og at man havde hørt Løvenskjold i længere Tid med visse Mellemrum fra sin Plads udsige med sin høie pibende Stemme: Det var Pinedød høist mærkværdigt kjære Møller! Den 24de tog Kongen tilbage til Frederiksborg; tilvisse meget nødig, thi der lød Efterretninger fra Kjøbenhavn, som gik ud paa, at der forberedtes en Henvendelse til ham for at bede Kongen om ikke at approbere den den 21de November i Folkethinget vedtagne Næringsfrihedslov. Kongens eiendommelige Betragtninger over denne Situation har han nedlagt i det morsomme Brev til mig af 24de November, som jeg ligesom et senere af 28de vedlægger til Anførelse i Anmærkning.⁴⁸ Fra Frederiksborg reiste jeg strax til Kjøbenhavn og havde der en Samtale med Deputationen.⁴⁹ Hvorefter jeg skrev Kongen til. Hans Majestæts Svar vedlægges. Audientsen fandt Sted Søndagen d. 29de. Jeg var tilstede. Efter at Formanden for Deputationen havde holdt en kort Tale og paa Hans Majestæts Opfordring forelæst Petitionen, yttrede Kongen:

„Mine Venner! De ved jo, hvor stærkt og inderligt mit Folks Lykke ligger mig paa Hjærte, De ved og, at jeg er constitutionel Konge. Jeg takker Dem, og jeg beder Dem bringe min Tak til dem, der have udsendt Dem, for den urokkelige Tillid, De har vist mig. Og dermed Gud være med Eder.“

Efter at Hans Majestæt saaledes havde taget Afsked fra Deputationen, tog dog et Medlem af samme Ordet saaledes:

„Vi tør saaledes betragte Deres Majestæts Ord som en Bøn-hørelse“.

Dertil svarede Majestæten:

„Fortolkningen af mine Ord maa jeg overlade til Dem.“

30te November afholdt Kongen Statsraad paa Frederiksborg og

*) Da vi levede i saa megen Løgn, havde jeg gjort en Inddeling af Løgnere i 3 Hovedklasser med behørige Underafdelinger. 1. Klasse: Tendentsløgnere, 2. Klasse: Situationsløgnere, 3. Klasse: Dispositionsløgnere. Denne sidste Klasse var i visse Henseender den anseligste, da den talte i sin Kreds det anseligste Medlem. Denne Disposition til at fortælle overdrevne Historier om sit eget Jeg som Centrum besad den ellers skikkelige C. H. Møller i en overordentlig høi Grad.

beredte sine Ministre den Glæde at sidde tilbords med Scheele. Af 1ste December daterer sig den Depesche, som omtrent 14 Dage senere afleveredes til Udenrigsministeren, hvori den russiske Regjering udtaler sig angaaende de holsten-lauenborgske Forhold samt Danmarks Stilling til Preussens og Østrigs Fordringer, og hvori der raades til Eftergivenhed og fremhæves alle de Følger, som et afslaaende Svar paa „retfærdige Fordringer“ i den nærmeste Tid vil kunne føre med sig.

Fra den 30te November af regner man i Almindelighed, at Pengekrisen tog sin Begyndelse i Kjøbenhavn.⁵⁰ Børsen var paa den Dag i en overordentlig trykket Stemning, navnlig ifølge Efterretninger fra Hamborg, hvor mange Huse havde standset deres Betalinger, hvilket igjen havde influeret paa Huse i de danske Provindsbyer . . .⁵¹, alle Forretninger feilede, en almindelig Mistillid herskede, og som Courslisten udviste, var der paa Obligationerne gjennemgaaende 3 Pct. Tilbagegang (Kgl. 4 Pct. noteredes til 90 à 91¹/₄). Et af de største Kornhuse, der havde betydelige Forbindelser med Provindserne Petersen og Seydell var an[meldt] falleret. Nationalbanken forhøiede sin Disconto til 7 Pct. Paa Børsen fandtes den 1ste December følgende Opslag:

Grosserer-Societetets Comitee har fundet Anledning til under de nuværende vanskelige Pengeforhold at tage under Overveielse, hvilke Forholdsregler, der maatte kunne træffes fra Handelsstandens Side, for at imødegaa disse Vanskeligheder, og efter i denne Hensigt at have henvendt sig saavel til Hans Excellence Finantsministeren som til Directionen for Nationalbanken, har Comiteen grundet Haab om, at der som det Snarreste vil blive truffet Foranstaltninger, hvorved Nationalbanken vil kunne komme Handelsstanden til Hjælp med betydelige Laan imod Sikkerhed i Varer og gode Pengeeffecter, under saadan Medvirkning fra Handelsstandens Side, som Comiteen er istand til at tilbyde.

Den 1ste og 2den December noteredes ingen Courser paa Børsen. Sidstnævnte Dag om Aftenen holdtes der et Møde af de Handlende sammesteds. Etatsraad A. N. Hansen, Grosserercomiteens Formand, en af Hovedstadens mest agtede Handlende, valgtes med Acclamation til Formand. Han gjorde opmærksom paa, at denne Crisis ikke var kommet uventet, mange Varsler havde bebudet den, og

den var den naturlige Reaction efter en for vidt dreven Speculation; man havde længe glemt det rette Forhold mellem Papir og Metal, man havde indbildt sig, at Papir var et tilstrækkeligt Valuta, nu var Sløret sønderrevet, og Følgen var, at et almindeligt Begjær efter Metal viste sig, som ikke kunde tilfredsstilles.

Han erklærede sig imod en lovhjemlet Suspension af Betalingerne, saaledes som det var proponeret i Hamborg. Han stemte for en garanteret Udstedelse af Creditbeviser med høj Rente, der vilde blive købt af Capitalisterne og lokke det skjulte Sølv frem. Broberg, A. Hage, D. Halberstadt og Flere talte. Om der endog ikke fremgik noget bestemt Resultat af dette Møde, beroligede det dog Noget Forsamlingen. Finantserne lovede nu at komme Nationalbanken til Hjælp med en Million Rdl. Crisen var nu staaende et Par Dage. Da kom Aftenen den 7de December en Telegraphdepesche, at det ansete danske Handelshus H. Pontoppidan & Comp., der stod i nøie Forbindelse med det Westenholzske Hus i London og havde store Creditposter hos Handlende i Jylland, havde maattet standse. Nu fik Sagen ogsaa Interesse paa Frederiksborg (Berling og Grevinde Danner synes at have havt Penge staaende enten hos Westenholz eller Pontoppidan). Etatsraad Hansen havde ogsaa modtaget Efterretning om Pontoppidans vanskelige Stilling. Han med Flere skrev et Andragende, som jeg strax kjørte ud med til Kongen til Frederiksborg den 7de December. Jeg erindrer, at denne Aften saa jeg første Gangen Gassen tændt i Kjøbenhavns Gader.⁵² Hans Majestæt bifaldt, at der udfærdigedes et Rescript til Conseilspræsidenten saalydende:⁵³

I vedlagte Andragende have flere af de mest ansete Handlende i Kjøbenhavn andraget paa, at Handelshuset Pontoppidan & Comp. i Hamborg ufortøvet maatte kommes til Hjælp for at forebygge saadanne Ulykker, som efter Andragernes Skildring maatte udbliveligt følge af dette Huses eventuelle Fald. Saavel af dette Andragende som af Flere Os af Privatmænd tilhændekomne Beretninger, have Vi med landsfaderlig Bekymring og dyb Bedrøvelse bragt i Erfaring den vanskelige Stilling, hvori den almindelige Handelskrisis har bragt ogsaa den danske Handelsstand og navnlig Hovedstadens, og idet Vi antage, at Tidspunktet er af en særdeles presserende Natur, samt at den Hjælp, Regjerin-

gen directe eller indirecte gennem Nationalbanken maatte ville yde den høit betrængte Handelsstand, burde ufortøvet komme denne tilgode, ville Vi samle Vort Geheime Statsraad om Os paa Christiansborg Slot imorgen Formiddag Kl. 11 for med det at [over]lægge, hvad der maatte kunne være at foretage i dette ikke alene for Handelsstanden, men ogsaa for Landets øvrige Stænder saa høist vigtige Anliggende.

Kongen havde samtidig med, at han afsendte mig med Brevet, telegraferet til Conseilspræsidenten om Statsraadets Afholdelse.⁵⁴ Det samledes ogsaa til den angivne Tid, og Kongen fandt velvillig Understøttelse fra alle Sider. Hans Majestæt vendte strax tilbage til Frederiksborg. Dagen efter sendte han mig atter til Kjøbenhavn for at søge Efterretning om, hvorledes det stillede sig for Pontoppidan. Indlagte Brev fra min Svigerfader Mæglerens Formand F. Hoskiær viser Stillingen paa Basis den 9de.⁵⁵

Efter at dette Brev var skrevet, kom Efterretningen om, at Huset H. Pontoppidan & Comp. atter havde optaget sine Betalinger ved Telegram afsendt af selve Huset fra Hamborg Kl. 4.45 M.

Den 10de December forelagde Indenrigsministeren en Lov om Hjælp i Pengekrisen. Denne Lov gik ved overordentlige Møder gennem Folkethinget og Landstinget i lidt over 2 Dage og modtog d. 13de Stadfæstelse af Kongen, som paa denne Dag atter kom til Kjøbenhavn.⁵⁶ Den gik iøvrigt ud paa at bemyndige Indenrigsministeren til at anvende 450000 Rdl. til Deltagelse i Foranstaltninger i Anledning af de forhaandenværende Omsætningsforhold.

[254] Fredagen den 11te havde en Deputation fra Grosserer-societetets Comitee (Etatsraad A. N. Hansen, C. A. Broberg, Georg Petersen, J. T. Adolph) atter faaet Audients hos Kongen.⁵⁷ Dagen efter sluttede Kongen Jagterne paa Frederiksborg og begav sig om Søndagen til Kjøbenhavn, hvor han afholdt Statsraad om Mandagen, hvori besluttedes, at Kongeriget skal laane 300000 £ Sterl. af Øresundsfondet „paa saadanne Betingelser, som under nærværende Forhold findes passende“.⁵⁸ Næste Dag forelagdes herom en Lov for Folkethinget, der ligesom Landstinget fremmer Sagen saaledes, at Loven alt den 18de kunde forelægges Kongen til Stadfæstelse. I Henhold hertil udgik under 19de December en

Bekjendtgjørelse om Oprettelse af en almindelig Laanekasse for Kongeriget. Disse betydelige Capitaler, som saaledes vare bragte ind i Omsætningen, bidroge til at bringe Pengecirkulationen igjen i en roligere Gang, hvilket ogsaa fremmedes derved, at Posterne efterhaanden bragte Efterretninger om større Ro i Udlandets Pengemarked. Regjeringen modtog megen Anerkjendelse for den Hjælpsomhed, der var vist fra dens Side, og en ikke liden Del af denne Ros faldt paa Kongen personlig.

Den 20de December vendte Kongen tilbage igjen til Frederiksborg for der at tilbringe Julen. Den 22de December sluttede Indenrigsministeren Krieger paa Kongens Vegne Danmarks 9de ordentlige Rigsdag.

Den 27de December modtog Kongen paa Frederiksborg en Deputation (Kammerherre F. Feddersen, Snedker og Møbelhandler H. P. Frederiksen, Bagermester T. Marstrand, Universitetsinstrumentmager C. Nyrop, Skrædermester R. Nørholm), som bragte et af talrige Underskrifter støttet Andragende om, at Hans Majestæt vilde give Næringsloven, saaledes som den nu var vedtagen af Rigsdagen, Allerhøieste Sanction.⁵⁹ Andragendet blev i Overværelse af Cabinetssecretairen forelæst for Kongen. Hans Majestæt svarede: „De vide, mine Herrer, hvor lykkelig jeg altid har været for at fremme mit Folks Vel; det ville De have set i Alt, hvad jeg som Konge har foretaget. Det skal derfor glæde mig meget, om mine Undersaatter ville blive tilfredse, naar Loven kommer ud.“

2 Dage efter var der Statsraad, og i dette blev Næringsloven approberet. Samtidig med denne udkom en stor Mængde andre Love, saaledes Lov om Eftertryk, Lov om Kvindens Myndighed, Lov om Kvinders lige Arveret m. m. fl. . . .⁶⁰

Inden jeg forlader disse Optegnelser fra 1857, skal jeg dog meddele et Par Kongelige Villiesyttringer af en vis Mærkelighed. Fra Cultusministeren var indkommet en Forestilling med Geheimearchivarens Aarsberetning. Ministeren havde vistnok i Forestillingen yttret sig om, at det var ønskeligt, om man kunde formaa Wegener til at skrive enkelte Partier af Danmarks Historie, istedetfor han, som nu hans Beretning viste, anvendte saa at sige al sin Tid paa Archivforretninger. Ved at foredrage Sagen for Kongen

gik jeg noget videre og fremhævede Wegeners store Kundskaber og store Begavelse og holdt paa, at man fra hans Haand maatte kunne modtage en hel Danmarks Historie, omtrent saaledes som A. S. Vedel havde tænkt sig at skrive den. Kongen sendte mig til Wegener for at tale med ham derom. Wegener mente imidlertid, at en egentlig pragmatisk Historie vilde han ikke kunne paatage sig at skrive, medens han jo dog stedse samlede Materiale for en kommende Historieskriver; men han kunde vel gaa ind paa at modtage en Opfordring til at skrive en Danmarks Historie for dannede Læsere for at angive Genren. Han vilde ogsaa gjerne, saafremt der skulde rettes en Opfordring til ham, have, at denne omtrentlig angav Omfanget. Det er fuldkommen vist, jeg erindrer det tydelig, at Underhandlingen førtes af mig saaledes med Wegener, der dog som det synes ikke for Andre har vedgaaet, at han saameget er gaaet ind med mig. Det var i Henhold til disse Aftaler, at Kongen under 7de April 1857 resolverede saaledes paa Cultusministerens Forestilling:

Vi ville allernaadigst, at Du tilkjendegiver Geheimearchivar Conferentsraad Dr. Wegener Vor allerhøieste Tilfredshed med Geheimearchivets Virksomhed i det forløbne Aar og bifalde Vi forøvrigt Dine i nærværende allerunderdanigste Forestilling udtalte Anskuelse, men formene dog, at det vilde være at foretrække, om der fra Conferentsraad Wegeners Haand maatte istedetfor enkelte Partier af Danmarkshistorien kunne udgaa en almindelig Fædrelandshistorie for dannede Læsere. Med Hensyn til Omfanget af denne vilde der i den til Conferentsraad Wegener rettede Opfordring til Exempel kunne være at nævne Humes Englandshistorie eller J. H. Schlegels Geschichte der Könige von Dänemark aus dem Oldenburgischen Stamme, ligesom det ogsaa kunde være at tilkjendegive ham, at han ikke maatte anses for bunden til Tidsfølgen i Henseende til den Orden, hvori de forskjellige Partier bearbejdes og udgives, da det tvertimod maatte være ønskeligt, med Hensyn til, at Landets Historie efter Souverainitetens Indførelse i saa ringe Omfang findes underkastet Bearbejdelse, at han først og fremmest rettede sit Blik derpaa.

Forinden Vi imidlertid afgive Vor endelige Allerhøieste Resolu-

tion i denne Henseende, ville Vi allernaadigst modtage Din yderligere allerunderdanigste Betænkning i Sagen.

Christiansborg d. 7de April 1857.

Under 4de Juni blev denne Resolution i Henhold til en Skrivelse fra Wegener forandret derhen, at det skulde overlades denne efter eget Valg enten at paatage sig Forfattelsen af en almindelig Danmarkshistorie for dannede Læsere især af Perioden efter Souverainitetens Indførelse eller Bearbejdelse af enkelte Partier af Fædrelandets Historie.⁶¹

Jeg tror forøvrigt, at denne Opfordring aldrig kom Wegener tilhænde, fordi han spillede en stor Comoedie, som han saa godt kunde, men som ikke blev forstaaet af Linde, Departementschef i Cultusministeriet. Jeg er personlig overbevist om, at en blid Tvang, som kunde give [255] et Slags Martyrium, og et nyt Kvantum Smiger vilde have skaffet os en læselig Danmarks-Historie, som vi nu maaske for stedse kommer til at savne.

Af andre mærkelige Udfærdigelser fra 1857 skal jeg nævne Rescriptet af 28de Februar til Admiralinde Zahrtmann født Donner (Enke efter den tidligere Marineminister Zahrtmann, af jødisk Herkomst, meget smuk i sin Ungdom, vel begavet, med en vis Tendents til at være esprit fort, hendes Fader, Conferentsraad, Kjøbmand i Altona Donner havde efterladt hende en stor Formue):

De har i en allerunderdanigst Skrivelse til Os anholdt om at maatte opreise et Monument for Vor forevige Fader Kong Christian den Ottende ved den Høisaliges Hvilested i Roskilde Domkirke. Vi maa beklage, at Vi ikke kunne indrømme Opfyldelsen af dette Andragende. Kun Kongerne i Danmark eller Nationen med den regjerende Konges Samtykke kunne reise Mindesmærker over Landets forevige Regenter i den Kirke, der er indviet til at gemme disses Støv.

Vi forblive Dem med Kongelig Naade bevaagen!

Man kunde have antaget, at Kong Frederik efter dette Afslag selv vilde have sat sin Fader et Mindesmærke; men det var saa langt fra hans Tanke som Hvilket som helst. Det vi kalde Pietet kjendte den høisalige Herre vistnok aldeles ikke til. Naar der

undertiden viste sig Yttring af denne Følelse hos ham, var det en Forstillelse eller Bestræbelse efter at fremkalde Forundring og Overraskelse, t. Ex. hans Udtalelser om Kjærlighed til hans afdøde Moder, som han jo vitterlig aldrig havde set, og om hvem han ikke vidste stort Andet, end at hun havde været hans Fader utro og havt nogle uægte Børn efter at være skilt fra sin Gemal, samt at hun var gaaet over til den catholske Religion. Denne Religionsforandring hos Moderen gav Kongen Anledning til forskjellige Udtalelser om, at han selv ogsaa var catholsk, hvori Grev Sponeck dog engang satte nogen Standsning ved at gjøre Hans Majestæt opmærksom paa, at han jo saa ikke kunde være Konge i Danmark.⁶²

Kongen tilbragte Aarets første Dag paa Christiansborg og gav der den sædvanlige Cour og Taffel. Kongen blev nu i Kjøbenhavn den øvrige Vinter. Hendes Naade havde arrangeret sig med Geheime- raad Scheele paa det Intimeste. Han havde gjort efter Jagterne paa Frederiksborg paa Kongens Bekostning en Reise til Frankfurt, Brüssel og Paris. Wegener lægger megen Vægt paa denne Reise. Han siger, at Kongen „fattede den besynderlige Idee at ville uden sine Ministres Deltagelse sende en betroet Mand til Frankfurt, Brüssel og Paris“ og antager endogsaa, at Sendelsen af Prinds Christian senere hen paa Vinteren til Paris skal have været som en Modvægt mod Scheeles Sendelse og „den Skade som hin hjemmetyske eller fornemme Opposition gjorde Danmark i Udlandet ved at indbilde Fremmede, som ikke kjendte Forholdene, men gjerne troede det Værste, at den danske Regjering selv var Skyld i de uendelige Stridigheder med Tydskland.“¹ I Paris synes man i hvert Fald at have Øie for det Tomme i den indholdssvære Fremtræden, hvori Scheele behagede sig selv, og man finder raillerende Artikler i de Pariser Blade om denne „grand coru'on bleu“, som Ingen ret fattede Betydningen af i Tuillieriernes Sale. Her hjemme hos os i vor lille Hofcirkel kunde det jo nok forklares, at han indhyllede sig i det mystiske Alvor, der skulde skjule, at hans Stilling nu ene og alene beroede paa en frivol Forbindelse, og jeg kjender den, som dog ogsaa havde Øie for det Comiske i denne Situation, og som foreslog, at han skulde ved det paa Overcharger saa rige Hof ogsaa være Noget i den Retning t. Ex. faa Prædicat af Overskjæbne – saaledes blev han virkelig ogsaa i Almindelighed benævnet. Efter denne Reise kom Scheele til Kjøbenhavn og vidste ogsaa her at finde de natlige Veie– man undrede sig over at se Hans Excellence i Slængkappe vandre i Christiansborgs Buegange ved Nattetid. Han blev i hvert Fald ikke længe der; ad Trappen ved Ridehuset kom han til den Dør, som fører ind til Slottets Hovedbygning Mezzanin.

Den 14de Januar aabnede Kongen Selv Rigsraadets tredie Samling . . .²

Dagen efter bragte Telegraphen Efterretningen om det Orsinske Complot og Attentat paa Keiseren af Frankrigs Liv.³ Den 2den Februar afreiste Prinds Christian til Danmark til Paris for at overbringe Keiseren Hans Majestæt Kongens Lykønskning til hans Frelse fra Attentatet. Prindsen ledsagedes af General Schlegel, Kammerjunker Kjær af Livgarden til Hest og Prindsens Adjutant Premierlieutenant Castenschiold . . . [256] . . .⁴

Det synes dog, som om der i Mezaninens lave Rum, hvor Hendes Naade havde sit Sovekammer tæt ved Kongens – kun i meget urolige Dage, saaledes som i Slutningen af 1859, flyttede Hendes Naade sammen med sin høie Herre og Gemal – paa den Tid har været alvorlige Debatter i Anledning af Prinds Christians Sendelse. Le grand Cordon bleu [Scheele], som var kommen tilbage fra sin Reise, og som aldrig var Prindsen god, har vist gydt Olie i Ilden. Grevinden var stedse irritabel, naar der var Tale om Tilnærmelser til Napoleon, da hun saa høilig regretterede, at hendes Ønske om at blive forestillet for den af hende saa høit beundrede Keiser ikke kunde opfyldes. Kongen, der ikke havde været vel efter Rigsraadets Aabning og derfor havde maattet opsætte saavel et Taffel, som var paatænkt for Rigsraadet, som sin Reise tilbage til Frederiksborg, deltog i det glimrende Bal, den engelske Minister Buchanan d. 25de Januar gav i Anledning af Prinds Friedrich Vilhelm af Preussens Formæling med Dronning Victorias ældste Datter.⁵

Den 30te var der Statsraad, hvor Prindsens Afreise blev endelig vedtaget.⁶ Dagen efter, d. 31te Januar, paa en ualmindelig mild Vinterdag, hvoraf vi det Aar havde saa mange, foretog Hans Majestæt en Kjøretour til Skodsborg ledsaget af Grevinden, Scheele, Kammerherre Blücher, gamle Berregaard, Haxthausen og jeg. Jeg tror, at Kongen har paadraget sig en ny Forkjølelse paa denne Tour. Om Mandagen var Prinds Christian til Afskedsaudients før Afreisen. Ved Bordet var Kongen i slet Stemning og søgte aabenbart, som saa ofte senere, Udgang for denne i Nydelse af megen Vin, hvorved han tillige vidste, at han kunne ærgre Gemalinden uden, at hun i de Manges Nærværelse ret kunde tage Regres. Det var den gamle Ceres, som Hoffet havde af fortræffelig Qualitet, som var Gjenstand for den Kongelige Velvilje. Men endnu samme Aften blev Kongen meget syg og laa først af en ondartet Bronchi-

tis og senere af Ansigtsrosen. Jeg ansaa for at være den, der bedst kunde rette mig efter Kongen, naar han var Patient, og undgaa at sige ham noget, der kunde bringe ham i Affect. Jeg maatte derfor tilbringe en stor Del af Dagen hos ham, fornemmelig med at læse Aviser og Historier med stærke Skildringer – thi dem yndede han mest; Ingemanns historiske Romaner og Marryats Söromaner kunde han dog ogsaa vinde Smag for. Først den 8de Marts var Kongen igjen saa vel, at han kunde gaa lidt nede i Buegangene. Hans Majestæt havde under sin Sygdom den Adspredelse, at der for anden Gang gik Ild i hans kjære Cousine Prindsesse Caroline. Jeg har vistnok omtalt, at der havde været Ildebrand i hendes Paaklædning, kort efter at hun var bleven gift med Prinds Ferdinand. Der var jo dem, der mente, at den Vitz, der engang blev sagt, at Ferdinand, da „han dog skulde bide i det sure Æble“, hellere vilde have det stegt, skrev sig fra Prinds Fritz og derved hævnnet sig paa Onkel Ferdinand, der havde sagt om Neveuen, da han nu selv giftede sig og beredte sig at blive en sat Mand, at han var glad ved, at der dog var En, der kunde overtage Stillingen efter ham som enfant terrible i Kjøbenhavn. Den [an]den Ildebrand blev dog ikke saa farlig som den første. Den var opstaaet ved, at der ved Toilettet var gaaet Ild i Prindsessens dengang brugelige vide klare Ærmer. Ubetydeligt har det dog ikke været, thi i den d. 15de Februar af Hendes Kongelige Høiheds Livlæge Schytz udstedte Bulletin hedder det: Hendes Kongelige Høihed Arveprindsessen har havt en mindre rolig Nat end igaar og har idag nogen Feber; paa den høire (værst beskadigede) Arm har udviklet sig endel Svulst og de tvende angrebne Steder have begyndt at suppurere.“ Der viste sig dog allerede Dagen efter Bedring for Prindsessen, og hun gjennemgik denne Crisis som saa mange andre, som det faldt i Hendes Uopslideligheds og Uforbrændeligheds Lod at prøve. Med mindre Fornøielse læste Hans Majestæt Meddelelserne i Dagbladet af 19de Februar om Prinds Christians Deltagelse i Ballet i Tuilliererne den 14de Februar. Meddelelsen til Bladet synes at være, efter Tiden at slutte, kommet fra Udenrigsministeriet directe. Selv dette maatte mishage Hans Majestæt. Den lød saaledes:

Hans Kongelige Høihed Prindsen af Danmark overværede d.

25. Udenrigsminister L. N. Scheele

26. Frederiksborg slot

27. Frederik VII og lensgrevinde
Louise Danner

14de dennes det sidste Hofbal i Tuillierierne, hvor hans Nærværelse paany reiste den gamle Etiquettestrid, om hvorvidt Forsædet tilkommer Ambassadeurer eller fremmede Prindsere. Man fulgte bogstavelig Bestemmelsen i Wienertractaten, ifølge hvilken Ambassadeurer gaar forud for alle Prindsere, der ikke ere en Souverains Sønner eller Brødre, selvom de ere præsumptive Thronarvinger. Prindsen til Danmark kunde følgelig ikke tage Sæde paa Thronforhøiningen, da det ikke er Skik i Tuillierierne at holde Pladser aabne her for Ambassadeurerne; men Keiserens Courtoisie gik saavidt, at han gav Ordre til ikke at anbringe nogen Lænestol for ham ved Siden af Keiserindens, og han blev staaende hele Aftenen ligesom Prindsen. Den officielle Contradands var sammensat paa følgende Maade: Keiseren og Prindsesse Mathilde, Keiserinden og Prindsen af Danmark; Prinds Napoleon og Prindsesse Murat; Prinds Murat og Grevinde Valevska; Hertuginde af Bassano og Baron Dickinck Holmfeld; Hertugen af Malakoff og Baronesse Dirckinck Holmfeld; Marschal Magnan og Madame Rogier; Baron von Seebach og Madame Espinasse. Keiseren valsede med Grevinde Murat, og Prindsen figurerede i en Contradans med Grevinde Valevska. Prindsen var ogsaa tilstede ved det sidste Bal i Udenrigsministeriet; alle lagde Mærke til Prindsens intelligente Ansigt, hans elegante Tournure og den Lethed, hvormed han bærer Uniform.“

Alt Dagen efter, at dette læstes i Bladene, var Prindsen igjen i Kjøbenhavn.

Baron Blixen-Finecke, der formodentlig havde hørt, at jeg daglig var om Kongen, benyttede denne min Stilling til at tilsende mig et Brev til Kongen, hvori han lykønsker Kongen til hans Helbredelse. Derved knyttede Baronens atter Forbindelsen med Kongen, som var afbrudt ved Kammerherrenøglens Indsendelse. Baronens Brev til mig vedlægges.⁷

Imedens dette bevægede sig i vor egen lille Kreds paa Christiansborg og Amalienborg, havde det danske Monarchis Anliggender ogsaa været Gjenstand for Rørelser og Prøvelser andetsteds... [257] ...⁸

Jeg har imidlertid ved at omtale Rækken af disse Forhandlinger

fraveget Tidsfølgen og vil vende tilbage igjen til Skildring af de mindre Begivenheder paa Christiansborg, Frederiksborg, Skodsborg, Jægerspris og Glücksborg – thi vort lille omvankende Hof havde nu 5 Residentser. Kongen var nu efter sin Sygdom om Vinteren paa Christiansborg saa, at han i Slutningen af Marts daglig kunde kjøre ud, og jeg var paa disse Toure hans stadige Ledsager, hvilket vakte megen Misundelse hos gamle Hofcavallerer, der ansaa det for absolut nødvendigt, at Kongen skulde ledsages af en Adjutant. Det var en lille tosædet Vogn, vi kjørte i. Paa Bukken sad Kongens Livkusk Erichsen og en af de to Jægere Hering eller Christensen (det var Christensen, der havde standset Hestene paa Bornholm). Bag paa Vognen sad Livsadelknægten Anders Petersen. Foran Vognen red en Stafet. Jægeren havde Bestyrelsen af Tobakspiberne, thi Kongen røg hele Tiden, og den, der ledsagede ham, skulde helst ryge med. Tobakken var af en egen Blanding, der blev kjøbt i Fredericia, thi der skulde være lidt af den Tobak deri, som voxede paa Fredericia Mark (aabentbart en captatio⁹ fra Prindsetiden); til Tændingen af Piberne anvendtes en af de gamle Fyrtønder, der blev forsynet med Ild ved at anvende Staal og Sten. Naar Piben var stoppet, satte Jægeren Spidsen i Munden, tændte den ved Fyrtønder, tørrede saa Spidsen af i sit Frakkeskjøde og stak Hans Majestæt den i Munden. Paa samme Maade kom jeg til min Tobak. Anders Petersen var Bestyrer af Portvinsflasken og Julekagen, som hørte til længere Udflugter, baiersk Øl hørte ogsaa til det Petersenske Departement.

[258] Kongen kunde godt lidt, at man fortalte Noget, men selv havde han ikke i Regelen sit fortællende Lune paa Kjøreourene. Anders Petersen og Jæger Christensen blev spurgt om snart Et snart et Andet. Det Hele havde et ganske gemytlig Præg, og Kongen var paa disse Toure høist elskværdig.

Den 21de April var det Hendes Naades Fødselsdag. Kongen var endnu paa Christiansborg. Hans Majestæt udstedte paa denne Dag som det synes et Overdragelsesdocument, hvorved Jægerspris blev Grevinde Danners Eiendom. I detmindste tyder et Rescript af 21de April 1858 til Kammerherre Berling paa, at der er foregaaet en Forandring i Besiddelsestilstanden. Det er som alle Kongens Rescripter til Berling „altfor godt“ (le mieux est l'ennemi du bien)¹⁰

og tyder paa, at der er noget, der skal dækkes, noget der skal imødegaas: Det lyder saaledes:

„Efterat Vi under Gaars Dato paa Dit allerunderdanigste Ønske og derom gjorde Forestilling allernaadigst have tilladt Dig at udtræde af den af Dig hidtil forestaaede Administration af Vort til Vor høitelskede Gemalinde overdragne Jægerspris, ville Vi ved Nærværende specielt have Dig bevidnet Vor fuldkomne Tilfredshed og Vor Allerhøieste Tak for den Nidkjerhed og Dygtighed, hvormed Du ogsaa herved har fyldestgjort Vor Tillid til Din gode og tro Tjeneste.

Da Du derhos som Vor Generalintendant, ifølge den Dig af Os meddelte Instrux af 15de April 1856, kun har den overordnede Styrelse af Vor Civillistes Pengevæsen med Videre, uden det personlige Ansvar for sammes Kasse- og Regnskabsvæsen, saa ville Vi ogsaa herved udtrykkelig have bemeldte Dit hidtilværende Forhold til Administrationen af Jægerspris, som er holdt udenfor Vor Civilliste, anset og betragtet nu og herefter paa lignende Maade, og meddele Dig herved for samme Vor Allerhøieste Decharge.

Christiansborg d. 21de April.

Frederik R.“

Endnu medens Kongen var i Kjøbenhavn, foregik der en Forandring i den personlige Omgivning, en Forandring, som det senere skal paavises, blev af ikke ringe Consequents. Kammerherre Poul Martin Bülow havde jo som alt anført, efter at General Schøller var gaaet til Kiel, fungeret som Generaladjutant for Landetaten. Han var gammel i Huse, og man troede, at han vilde faa Posten alene af den Grund; han gik ogsaa og smaansylede omkring Grevinden, og man troede ham ligeledes fra den Side dækket; men han var dog altfor smaat tilskaaren og var derfor meget nærig. Derved kom han i Sammenstød med Berling, der vilde inddrage 2 Voxlys, der blev leveret til Generaladjutantens eget Værelse ved Contoiret. „Her sidder jeg og brænder mine egne Lys“, gjentog han altfor tit for Berling og Andre med en saa drøvelig Mine, at der var nogen Grund til istedetfor Poul Martin at kalde ham Poul Martyr. Det var over det Smaalige og det Latterlige, han

faldt. Han fik til Eftermand sin absolute Modsætning. Kay Hegermann-Lindencrone, Forpostcommanderende fra Krigen, chevaleresque, talende, flot i hele sit Væsen, men specielt i Pengesager (Finantserne vare derfor heller ikke gode), blev Generaladjutant og næsten samtidig Generalmajor og Kammerherre. Han var ret en Mand for Kongen, og han stillede sig til Grevinden som til en Dame uden at gjøre videre Spørgsmaal om Fortid; red med hende, var attentious. Kay Hegermann-Lindencrone var kort sagt inden fjorten Dage Hoffets første og bedste Mand. Kongen og Grevinden vare fortryllede af ham, Scheele, der denne Vinter blev i Kjøbenhavn som Rigsraad valgt fra Pinneberg, protegerede ham. ja havde maaske endog proponeret ham, selv Berling syntes henrykt, men – det varede ikke længe, som det skal ses af det Efterfølgende.

Hos Grevinde Danner blev paa denne Tid ansat som Selskabsdame den suffisante, ret forstandige og i sit Væsen og Færd trofaste Frøken Arntz, Datter af en afdød Officer og Søster til en Læge i Frederiksborg. Hun blev længere ved Hoffet end Cay. Jeg tror, hun virkede godt paa Grevinde Danner. Da hun vandt den pæne Peter Schmidts Kjærlighed, overraskede det os Alle; thi indtagende var hun ikke, men det maa have været ad Forstandens Vei, at hun kom til Maalet; det er ogsaa bleven sagt, at hun interesserede sig for, at Schmidt blev Kammerherre, hvilket var hans Ønskers høieste Maal.

Søndagen d. 21de Marts holdtes Takkebøn i Kjøbenhavns Kirker i Anledning af Kongens Helbredelse. Anledningen hertil var et Andragende fra nogle Privatmænd. Biskop Martensen havde nægtet at fremme dette, fordi Kongens Sygdom dog ikke havde havt en saa farlig Charakter, at der havde været Ængstelse for hans Liv, og fordi en saadan Takkefest jo ikke skulde udgaa fra privat Proposition. Cultusministeren Hall havde, vel for den kjære Husfreds Skyld, ved et Circulaire af 12te Marts paabudt Afholdelse af en Takkebøn. Flere Præster i Kjøbenhavn deriblandt Paulli søgte at gjøre saa lidt af Sagen som muligt.¹¹ Gamle Grundtvig benyttede jo Leiligheden til et større Effectnummer. Fra Chordøren i Vartov Kirke talte han til Menigheden og bragte i Erintring, at „det var den i vort Fædreland uforglemmelige Jevndøgn-

dag, da Kong Frederik den Syvende lod forkynde, at nu skulde det danske Folk nyde al den Frihed, som det kunde enes om at nyde, at nu skulde de Blindes Øine oplades, og de Fangne sættes i Frihed; især vilde han nævne en Fange, som var sat i Frihed; og det var Christi Evangelium; man skulde takke Kongen for den Tros og Samvittighedsfrihed, som derved var opnaet. " Til Slutning bad han et Fadervor for Kongen.¹²

Onsdagen d. 24de Marts var der ogsaa Høitidelighed i Theatret i Anledning af Kongens Helbredelse. Kongen drog derhen med fuld Corthege og ledsaget af den smukke Hestgarde. Der blev afsungen en Sang af Andersen.¹³ Efter denne stor Jubel. Kongen, som saa vel ud, stod under Sangen i Forgrunden af Kongelogen midt for Scenen, men ledsagede derefter Enkedronningen til en Plads paa sin venstre Side, medens Arveprindsen (Arveprindsessen var endnu ikke kommen sig fra sin Brandskade), Prinds Christian, Landgrev Vilhelm, Prindsesse Louise, Landgrevinden, Prindsesserne med Deres Damer vare placerede bag Kongen og Enkedronningen. Levetzau, Danneskjold og Berling vare jo nu som alt før omtalt given Plads i den gamle Hofdameloge. Grevinde Danner var i Kongens daværende private Loge.

Paa Hjemveien blev Kongen hilset med stor Jubel. Ogsaa da havde Kongen fuld Cortege med Garde samt Løbere med Fakler foran Vognen.

Den 31te Marts sluttede Rigsraadet. Hans Majestæt var glad ved den ham meget foruroligende Scheeles derefter følgende Reise. Hendes Naade var vemodig. Man var nu saa godt indrettet paa Christiansborg. [259] Først hen i April tog Kongen til Frederiksborg. Her behagede det Hans Majestæt d. 5te Mai at udnævne mig til Dannebrogsmænd og at give mig det Sølvkors, som han sagde, han Selv havde modtaget af Kong Frederik den Sjette. Søndagen den 9de Mai var der stort Taffel paa Frederiksborg, til hvilket var tilsagt Conseilspræsidenten Hall, Udenrigsministeren Michelsen, Justitsminister Simony, den franske Gesandt Dotezac, den engelske Gesandt Elliot, den svenske Gesandt Virgin samt Baron Otto Plessen, dansk Gesandt i Petersborg. Sidstnævnte nød særdeles Naade for Grevindens Øine; han duperede hende som saa mange andre med sine indhylede Phraser.

Paa denne Tid blev Hof- og Slotspræst Paulli udnævnt til Stiftsprovst ved Frue Kirke, ikke uden Modstand fra Kongens Side. Den hoslagte Notits med Kong Frederiks Egen Haand er fra den Tid.¹⁴ Catecheten paa Frederiksborg Schrader, en meget hæderlig Mand og ordentlig Prædicant, var saa heldig at have vundet Grevinde Danners Bifald, blev udnævnt i Paullis Sted, dog kun til Slotspræst.¹⁵ Jeg understøttede efter bedste Evne denne Udnævnelse, da der viste sig adskillige Supplicanter i det Fjerne, som nok vilde have benyttet Nærheden til allehaande Kunster.

Den Naade, der vistes mig af Kongen, ved at tildele mig Dannebrogskorset sikrede mig dog ikke imod, at jeg ganske kort efter blev udsat for en Fornærmelse fra min høie Herres Side. Hans Majestæt havde altid meget at skaffe med sine Omgivelsers Paaklædning. Han havde paa denne Tid taget stort Anstød af alt Hvidt om Halsen. Jeg troede mig undtaget fra disse militaire Foranstaltninger, i hvert Fald indigneredes jeg over disse Indgreb i den personlige Frihed og vedblev at klæde mig som sædvanlig. Kongen befalede mig da en Dag ved Taflets Slutning, at jeg skulde forandre min Paaklædning i den ovennævnte Henseende, hvorpaa han, da jeg svarede undvigende eller maaske lidt raillerende, truede mig paa en fornærmelig Maade; jeg glemte da mig selv og erklærede med et Slag i Bordet, at jeg ikke vilde finde mig i saadan Behandling. Det var kun ved store Anstrængelser af Grevinden og General Hegermann, at denne Sag ikke gik til større Yderlighed. Jeg maa dog paaskjønne, at Kongen tilgav mig, uagtet jeg ikke forandrede min Paaklædning. Jeg tror dog, der blev lidt Nag tilbage, som ofte senere kom frem, naar der var drukket mange Glas, og naar Hendes Naade havde Et eller Andet imod mig, som var hendes Gemal bekjendt, og som Han ansaa for tilstrækkeligt til Dækning af et mod mig rettet Angreb.

Det var den 4de Juni, at jeg havde havt min Conflict med Kongen. Jeg var derefter i Kjøbenhavn, deltog ikke i den Udflugt, der blev gjort paa Grundlovsdagen til Skodsborg. Grundlovsfesterne i Dyrehaven vare endnu ikke dengang komne igang. Kammerherre Kaas, der laa som Gardeofficer paa Frederiksborg, var med af Partiet til Skodsborg. Han bragte forsigtig Situationen fra denne Dag i Minde. Man var i den Kongelige Kreds paa den

Tid ikke grundlovsstemt, og det var vel ogsaa derfor, at man paa Danmarks Fsteddag unddrog sig for videre Tiltale ved at gjøre en Excursion uden at angive hvorhen. Der blev spist i Grotten med den herlige Udsigt over Øresund. Hans Majestæt rystede efter nogle Glas Grundlovsbyrden af sig – han følte sig „løftet“ og gav dette Knibs med Fingeren, der betød, at der skulde komme Champagne. Glassene kom, men Champagnen ikke. Hendes Naade havde givet et andet Tegn, som ogsaa blev forstaaet. Da vilde Christen Hee Møller, Fortælleren, støtte sin høie Herre i Bestræbelserne for at faa Glassene fyldte og yttrede, at Dagen havde stor Betydning. „Hvad da?“ spurgte Kongen. „Det er Grundlovsdag“. „Aa Skidt“ var det Kongelige Svar; men nu kom en Anden med Bemærkning, at det var Dagen for Slaget ved Dybbøl, hvor Kaas havde været med. Det hjalp. Champagnen kom frem, og et stort Glas blev drukken med Kaas.

Den 9de Juni tog Kongen atter til Kjøbenhavn og forblev der til den 13de, da han forlagde sin Residents til Jægerspris. I disse Dage overværede Kongen Fugleskydningen, havde en Samling hos Sig af Oldskriftselskabet, hvem han foreviste sin nu ordnede smukke Vaabensamling.

Nu nærmede sig Tiden, der skulde gives Svar til Tyskland. Kongen havde forladt Jægerspris d. 29de Juni og var samme Dag kommen til Kjøbenhavn. Den 30te overværede han Fodgardens 200 Aars Fest. Næste Dag tog han til Skodsborg for at blive der den øvrige Sommer. Her modtog Hans Majestæt strax Efterretning om, at der var Noget i Gjærde med Ministeriet og sendte mig den 5te ind til Hall for at faa nærmere Underretning. Hall kom selv ud til Kongen Dagen efter. Den 7de var der Statsraad paa Skodsborg. I dette forhandlede Sagen om Svaret. Da Andræ ikke vilde gaa ind paa yderligere Eftergivenhed, indgav han sin Demission.¹⁶ Den 10de Juli entledigedes Oberstlieutenant* Andræ som Finants-

*) Oberstlieutenant var hans rigtige Titel, saaledes kalder den personalkyndige Barfod ham ogsaa. Man fortalte, at Fru Heiberg havde spurgt ham, om han nu igjen var Oberstlieutenant; men han havde svaret: „Saa dybt er jeg dog ikke faldet.“ Han havde misforstaaet eller vel rettere ikke læst Intimationen til Rangforordningen af 12te August 1808, hvilken Forordning gik ud paa at give Rang til alle Embeder, medens der forbeholdtes en Rangtitel for af-

minister, Krieger overtog midlertidig Posten; Marineminister Michelsen gik af som midlertidig Udenrigsminister, og Hall overtog midlertidig denne Post. Da Hall bestemte sig til at overtage Udenrigsministeriet, maatte det forekomme ham passende, at han havde et saadant ydre Anerkjendelsestegn, som passede til saadan Stilling. Jeg blev anmodet af ham om at henlede Kongens Opmærksomhed derpaa. Hans Majestæt confererede med Hendes Naade; men da hun gav den malitieuse, valgte Hans Majestæt at vente; men nu kom Krieger og lod det ikke bero ved at stange Bu, som Kongen kaldte det (han gik med bøiet Hoved og saa ud over Brillerne), men sagde de bestemte, temmelig nærgaaende Ord, at saafremt Hans Majestæt ikke vilde udnævne den fungerende Udenrigsminister til Storkors af Dannebrogen, vilde han anse alle Combinationsforsøg for mislykkede, og han vilde udtræde. Med denne Besked tog Hans Majestæt hjem. Dagen efter tog Kongen til Frederiksborg og blev der til den 12te. Da han havde vundet behageligere Stilling til Hendes Naade for det besværlige Storkors Spørgsmaal [sic]. Hall havde imidlertid skrevet til Hans Majestæt om at udnævne den afgaaede Udenrigsminister Michelsen til Storkors, hvilket jo ligefrem var en Følge af, at enhver afgaaet Gesandt fra fremmede Hoffer blev Storkors. Under 16de skrev Kongen til Hall:

Det er Os kjært at meddele Dig, for at give Dig et yderligere Bevis paa, hvormeget Vi paaskjønne Dit Venskab for Os og den varme Patriotisme, Du stedse i vanskelige Tider har udvist, have ved Allerhøieste Rescript til Vor Ordentscantsler udnævnt Dig til Storkors af Dannebrogen.

Dagen efter fik jeg følgende Brev fra Conseilspræsident Hall (jeg vedlægger det, men afskriver det, da det ikke er let at læse):

Jeg sender i dette Øieblik Hans Majestæt min Tak for den Kongelige Naade og den smukke Maade, hvorpaa den er bleven mig tildel. Jeg skriver tillige, at Hans Majestæt nu da ogsaa strax

gaaede Embedsmænd; denne var for 2den Klasse af Rangforordningen: Geheime-
Etatsraad. Andræ maatte senere anerkjende, at han havde feilet ved selv at kalde sig Geheime-Etatsraad og maatte lade sig give Bestalling derpaa.

maa afgjøre det med Michelsen. Det bliver ellers en ny Plage, som saa let kan undgaas. Min Stilling bliver jo i høi Grad pinlig ligeoverfor Michelsen, og Kongen har jo slet Intet imod ham og har erklæret sig villig til at gjøre det om nogle Dage. Hvorfor da ikke heller strax. Kunde han ikke bringes til at lade Michelsen komme op til Skodsborg fra Taarbæk (der boede Michelsen om Sommeren) imorgen eller paa Mandag. Se at faa dette bedst i Orden, og De vil da kunne hvile paa Deres velfortjente Laurbær, og jeg blive fri for disse kjedsommelige Bryderier foruden alle de øvrige.

7de Juli 1858.

Deres hengivne

C. Hall.

[260] Kongen udnævnte dog ikke Michelsen. Jeg skulde næsten tro, at Irminger har talt derimod med Hensyn til hans Stilling som Officer i Marinen. Den 3die August skriver Hall mig atter til om denne Sag, han taler om Tilsagn givne Michelsen, om at hans Stilling bliver utaaelig ligeoverfor hans Colleger – i det Hele et meget trist Brev, som bærer Udtryk af, hvad Hall maatte gennemgaa som Conseilspræsident (det vedlægges til at anføres i Anmærkning).¹⁷ Brevet indeholdt i sin Slutning ved det til mig rettede Spørgsmaal: „Har De talt med Hegermann-Lindenchrone om den benævnte Sag?“ med Tilføiende „Jeg tænker at tale med Berling imorgen“ den første Antydning af en Sag, som skulde føre saa vidt, og om hvilken jeg strax skal komme til at tale.

Michelsen blev først udnævnt en 3 Uger efter dette Brev samtidig med Admiral Bille til Storkors af Dannebrogen.

Den 15de Juli havde den holsten-lauenborgske Forbunds-gesandt Kammerherre B. Bülow afgivet Danmarks Erklæring angaaende Forbundsbeslutningen af 20de Mai.¹⁸ Det udtales heri, at medens man ikke kunde give nogen „bestemt Meddelelse“ paa Sagens daværende Stadium, vilde man for at fjerne enhver formel Betænkelighed, der kunde gjøre Forbundsdagen mindre tilbøielig til at gaa ind paa en Forhandling, som formentlig vilde være det eneste Middel til en almindelig Afgjørelse, være beredt til under denne Betingelse og i Overensstemmelse med Forbundsbeslutningen af 11te Februar og 20de Mai No. 2 at anse Fællesforfat-

ningen af 2den October som værende midlertidig ude af Virksomhed for Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg saaledes at Forhandlinger mellem Delegerede, under udtrykkeligt Forbehold af Kongens og de ikke-tydske Landsdeles ukrænkelige Rettigheder, frit skulde dreie sig om den endelige Fastsættelse af Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs forfatningsmæssige Stilling i Monarchiet.

Det første Indtryk, som denne Erklæring gjorde i Frankfurt og ved de europæiske Hoffer, var gunstigt. De indflydelsesrigeste Forbundsgesandter udtalte, at Forbundsforsamlingen næppe vilde kunne andet end gaa ind paa de gjorte Forslag, og ligesom den franske Regjering instruerede sine diplomatiske Agenter til at anbefale Aerkjendelsen deraf, saaledes udtalte ogsaa England sin Aerkjendelse. Selv det Petersborgske Cabinet, som hidtil havde holdt sig mere tilbage, gjorde positive og gjentagne Skridt for at understøtte disse Tilbud fra den danske Regjerings Side. Men efterhaanden forandredes dette. I Wien og Berlin fandt man sig endnu ikke tilfredsstillet, og i Udvalget viste sig snart den bestemte Hensigt at forkaste de gjorte Tilbud og bringe Sagen ind paa Executionsveien.

Den 26de Juli ophævede Kongen fra 1ste August af Ministeriet for Monarchiets fælles indre Anliggender (Finantsministeriet reableres i sit tidligere Omfang, saaledes at Toldsager, Postsager, Domainesager og Colonier igjen henlægges derunder), i hvilken Anledning Krieger udnævnes definitiv til Finantsminister, hvorimod han afgiver Indenrigsministeriet til den forrige Fællesindenrigsminister Unsgaard (Unsgaards Brev til mig i den Anledning vedlægges, det er ganske muntert; thi man var i det Hele taget ganske lystig i den høisalige Kong Frederiks Styrelsesdage – man dansede paa en Vulcan).¹⁹

Ophævelsen af Ministeriet [for] fælles indre Anliggender fandt ogsaa Aerkjendelse som et nyt Bevis paa Regjeringens Imødekommen, men udøvede dog ingen practisk Indflydelse paa Forbundsdagen i Frankfurt eller andetsteds og navnlig ikke paa Affattelsen af Udvalgsbetænkningen, som afgaves den 29de Juli.

Den danske Regjering havde jo som anført i Erklæringen af 15de Juli nægtet at kunne give „bestemte Meddelelser“, men derimod

erklæret sig villig til en midlertidig Suspension af Fællesforfatningen af 2den October 1855 for Holstens og Lauenborgs Vedkommende. Man modtog dette sidste – dog saaledes at denne Suspension ogsaa kom til at omfatte de andre angrebne Forfatningsbestemmelser – men fordrer samtidig dermed „fortrolige Meddelelser“ til Udvalgene. Indstillingen gik ud paa at erklære, at Meddelelsen af 15de Juli ikke kunde anses for en tilstrækkelig Opfyldelse af de tidligere Beslutninger af 11te Februar og 20de Mai, samt paa at opfordre den danske Regjering paa Basis af Executionsordningen af 3die August 1820 til inden en Frist af 3 Uger: at erklære sig nærmere om, hvorvidt samtidig med Fællesforfatningen af 2den October 1855 ogsaa Bekjendtgjørelsen af 16de October s. A. angaaende Oprettelsen af et Ministerium for Monarchiets fælles indre Anliggender, Bekjendtgjørelsen af 23de Juni 1855 angaaende en nærmere Bestemmelse af Hertugdømmet Holstens særlige Anliggender samt Forordningen af 11te Juni 1854 §§ 1–6 ville træde ud af Virksomhed for Hertugdømmet Holsten, resp. Hertugdømmet Lauenborg; samt ved den Kongelige Forbundsdagsgesandt at gjøre de tidligere forlangte Meddelelser til de forenede Udvalg i fortroligt Møde.

I Forbundsdagsmødet den 12te August kom Sagen til Afstemning, og Majoritetens Forslag ophøiedes til Beslutning.

Executionsveien var saaledes indledet og vilde utvivlsomt være bleven fulgt, uden at der var nogensomhelst Grund til at vente, at de fremmede Cabinetter forud vilde træde hindrende iveien herfor. Skulde de med Execution forbundne Farer undgaas, maatte Bestræbelserne rettes paa at tilfredsstille Fordringen om „Meddelelser“; det maatte derhos erkjendes, at afset fra den truende Maade, paa hvilken denne Fordring fremsattes, kunde den nye Form, som Forbundsbeslutningen af 12te August angav for disse Meddelelser, for en Del tjene til at fjerne de Betænkeligheder, der tidligere havde holdt Regjeringen tilbage. Det var imidlertid i den Henseende fornødent at kjende Stemninger og Tilstande i Frankfurt saa nøie som muligt, før et saadant Skridt gjordes, og B. Bülow kaldtes derfor i Slutningen af August hertil. Den 27de August har jeg noteret, at han spiste hos Kongen paa Skodsborg.

Den 13de og senere den 20de September gav Bülow de fortrolige

Meddelelser, som formodentlig gik ud paa en Udvidelse af Holstens Selvstændighed ved en yderligere Begrændsning af Fællesanliggender. Man var imidlertid ikke tilfredsstillet med disse Fortroligheder og lod Bülow spørge, om han ikke havde videre at meddele. Han svarede, „at han Intet havde videre i denne Henseende at meddele. Forelæggelsen for Forbundet af en ny Fællesforfatning var en Umulighed, og enhver Indgaaen paa eventuelle Forandringer af Fællesforfatningen laa udenfor Forbundscompetencen; vilde man ikke lade sig nøie med den practiske Udvikling af Forholdene, som de skete Meddelelser lovede, maatte Ansvarret udelukkende falde paa Forbundet.“

Det synes dog ikke at have ligget i Preussens Plan nu at bringe en Execution frem. I en Samtale, som den danske Gesandt i Berlin Baron Brockdorff den 29e September havde med den preussiske Udenrigsminister Mantuffel forekom, at Ophævelsen af de hidtil kun suspendede Forfatningsbestemmelser vilde fjerne Execution: derved vare Stænderne restituerede in integrum²⁰ og det rette Standpunkt var vundet [261] for, at de stænderske Forhandlinger om Forfatningens Reorganisation kunde begynde, saa at Forbundet roligere kunde afvente disses Tilendebringelse, Manteuffel skriver derhos under 6te October til den østerrigske Udenrigsminister Grev Buol. Baron Plessen skrev samtidig fra Petersborg, at Fyrst Gortschakoff havde til ham yttret efter en Sammenkomst i Warschau med Prindsregenten (Kong Friedrich Wilhelm var i Sommeren 1858 blevet angrebet af Hjerneblødhed)²¹ og Hr. v. Manteuffel, i Forbindelse med andre Data gjorde det sandsynligt, at den preussiske Regjering var stemt for en Afgjørelse. Bülow indberettede den 2den November, at Udvalgene i Frankfurt den 1ste November havde antaget Depeschen af 6te October som Grundlag. Nu afholdtes den 6te November et Statsraad paa Christiansborg, i hvilket vedtoges: Kundgjørelse hvorved Forfatningsloven for det danske Monarchis Fællesanliggender af 2den October 1855 ophæves for Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs Vedkommende. Ved to andre Forordninger ophæves samtidig de 6 første Paragrapher af Holstens særlige Forfatningslov samt Patentet af 23de Juni 1856; endvidere sammenkaldes de holstenske Provindsialstænder til 3die Januar 1859.²²

Nu erklærede Forbundet sig indtil videre tilfredsstillet og – overlod nu Rollen til Holstenerne selv og herfra var jo tilvisse Intet Godt at vente.

Jeg gaar nu atter tilbage i Tiden og kommer da først og fremmest til at tale om den Sag, til hvilken der sigtes i Slutningen af Conseilspræsidentens fornævnte Brev til mig af 3die August, om hvilken han spørger mig, om jeg har talt med Hegermann-Lindencrone, medens hans siger, at han selv vil tale med Berling.²³

Udenrigsministeren, hvilket jo Hall nu var, havde nemlig modtaget Underretning af den svenske Gesandt Admiral Virgin, at denne havde modtaget en Depesche fra Udenrigsministeren Manderström af det Indhoid, som den vedlagte Afskrift (der meddeles til Bilagene) udviser.²⁴ Historien var jo denne, at Kammerraad Jonas, som Grevinde Danner og Berling havde benyttet til forskjellige Sonderinger – jeg har alt omtalt hans Nidkjerhed for at faa Grevinden opført i Gotha Calenderen, hans Sendelse til Paris i Forhandlinger med Grevinde Berthier født Hirsch om Grevindens Modtagelse ved det franske Hof, hans Udgivelse i 1854 af Modtagelsesbroschuren i Flensborg, som blev lagt under Beslag af den slesvigske Minister – og som bestandig laa paa Reiser og paa Spor efter Skrifter, som skulde udkomme mod Hendes Naade og Hendes Elsker og derved fortjente gode Penge, havde anmeldt skriftlig til Berling, som det synes fra Stockholm af, at en svensk Mand havde tilbudt den Sum af 15000 Rdl. til den, som vilde sætte et Skrift udgivet i 3 Sprog i Cirkulation i Kjøbenhavn mod Hans Majestæt Kongen af Danmarks Gemalinde. Han havde nævnt som den Mand, der havde gjort dette Tilbud, var en Baron Höpken, medens han tillige havde tilføiet, at Grev Hamilton, Medlem af Statsraadet vistnok var indviet i Sagen. Denne Denunciation havde Berling sendt til Jonas's Ven Capitain v. d. Recke af Artilleriet, som hos General Hegermann-Lindencrone var qua Adjutant ved den Leir, Vicekong Carl holdt ved Axevalla i Sommeren 1858. Recke forebragte Sagen for Vicekongen, der jo strax var meget forbauset derover og slet ikke vilde sætte Lid dertil. Da han kom til Stockholm, talte han med Udenrigsministeren Baron Manderström derom, og denne har vistnok med Glæde

grebet Leiligheden til at bryde med den Skandale, der hæftede ved Berling, og som det svenske Hof altfor meget havde tilsmudset sig med ved at tildele ham Ordener, forfremme ham i Frimureriet m. m. Depeschen afgik da til Virgin og var nu videre kommen til Udenrigsministeren. Da denne havde talt med Berling, kom Synderen i den høieste Nedknuselse til mig. Jeg opmuntrede ham jo ikke, og han tyede nu til Hegermann-Lindencrone, der netop var kommet tilbage fra Sverrig efter at have fra Axevalla af været i Stockholm for at complimentere Prinsesse Sophie i Anledning af hendes Søns Daab.²⁵ Kongen blev nu ogsaa indviet i det, og Enden blev paa det, at Hegermann atter blev sendt til Sverrig for at bøde paa denne Skandale og lægge gode Ord ind for dens Ophavsmand; men forinden havde Berling i sin Forknyttelse udtalt og udtalt igjen for Hegermann-Lindencrone, at han, hvis han vilde paatage sig Sendelsen til Sverrig, vilde han i Alt følge hans Raad, og hvis han troede, at det skulde være nødvendigt eller blot raadeligt, at han trak sig tilbage fra Kong Frederik, vilde han altid være rede til at anse sig forpligtet til at følge det Raad, som han i saa Henseende maatte give ham. Hermed standser Sagen for dennesinde, snart kommer jeg tilbage til den igjen.²⁶

Den 18de August overværede Kongen den nye Doks Aabning og gav den 20de stort Taffel for Marinen i Riddersalen paa Christiansborg.²⁷ Den 24de indviedes i Kongens Overværelse Landbohøiskolen. Ved denne Leilighed talte Kongen med Finantsministeren Krieger om forskjellige Arbeider, han vilde have udført til en Forbedring af Vandstanden og Renholdelsen af Søen ved Glücksborg. Krieger synes at have svaret Kongen afslaaende og paa hans eiendommelig mukne Maade. Saameget ved jeg, at da vi kjørte derfra, lod Kongen pludselig holde, lod Berling og mig kalde og i en meget oprørt Stemning gav Ordre om, at Udgifterne skulde udredes af Civillisten, hvilket jo naturligvis ikke skete, da Berling jo inden det kom til nogen Udfærdigelse gennem Grevinden fik den Kongelige Villie tourneret. Muligvis har Krieger ogsaa derfor vist sig uvillig til disse Udgifter, fordi han saa, at det tenderede til et Ophold paa Glücksborg med Hr. von Scheele som Stamgjæst og al den Molest, som deraf kunde følge. Efter at ovenstaaende var nedskrevet, har jeg fundet Rescriptet til Krieger

af 18de August. Hofinspecteur Justitsraad Sally havde været sendt til Glücksborg og havde givet en meget trist Skildring af Søens Sommerudseende. Paa denne var Rescriptet bygget, uden at Krieger var hørt. Den trumfende Slutningsspassus var tilføiet med Kongens egen Haand. Man kan begribe, at Krieger har været oprørt over saadan Tiltale.

Rescriptet lyder saaledes:

Da det er blevet Os foredraget, at der i Glücksborg Slotssø paa mange Steder er opstaaet smaa Øer af fremgroede Vandplanter, samt at den Del af nævnte Sø, som fra Indkjørselen ligger til Venstre for Slottet, er udtørret og nu en fuldkommen Eng, der slaas og høstes, og hvorsteds der fra tidligere Tid har samlet sig en Del Latringjødning, som nu ved Solens Paavirkning udbreder en slem Lugt, saa ville Vi allernaadigst have Dig paalagt, til Afhjælpning af disse Ulemper, snarest muligt at foranstalte:

at de nævnte i Søen svømmende Øer af Vandplanter afskjæres og opfiskes;

at hele Terrainet udenfor den ovenfor antydede venstre Del af Slottet og Kjøkkenet udgraves 3 Fod, og Jorden bortkjøres efter offentlig Licitation;

at Kjøkkenets Spildevand ledes igjennem en simpel Trærende 30 à 40 Alen bort fra Bygningen ud i Søen;

at Pladsen under Broen, der danner Overkjørselen til Slottet oprenses, og Canalen udgraves atter, saa at Vandet kan gaa rundt om hele Slottet, som i forrige Tider, hvorved Strømninger frembringes;

at Landeveien mellem begge Søerne gennemstikkes;

at der nedlægges 2 Alen dybt et Jern- eller Trærør med en Prop, hvorigjennem Vandet fra den store høiere beliggende Sø ledes ned i Slotssøen, under Iagttagelse af at den contractmæssige Vandstand i førstnævnte Sø vedligeholdes.

Alt at udføre inden 10 Dage fra Dags Dato.

Christiansborg d. 18de August.

F. R.

Det varede da heller ikke mange Dage, inden Reisen blev bestemt. Kongen overværede dog forinden denne 10de September

den høitidelige Afsløring af Frederik den 6tes Statue af Bissen i Frederiksberg Slotshave. Den 14de gik Kongen til Korsør og gik ombord i Slesvig. Følget var omtrent det samme som forrige Aar: Overhofmarskallen, Reisemarskallen, begge Generaladjutanterne, den tjenstgjørende Kammerherre, Cabinetssecretairen, Livlægen, 2 Adjutanter, Ordonnantsofficererne (den uadskillelige de la Laing, Grevinden kaldte engang i en Samtale med mig Kongen og ham: de siamesiske Tvillinger). Med Grevinden fulgte nu foruden lille Drejer den mandhaftige Arntz. C. H. Møller førte jo Slesvig. Om Morgenen tidlig d. 15de September gik vi fra Korsør og kom ved Frokosttid til Svendborg. Christian v. Jessen var dengang Borgermester, og han havde gjort alt Muligt ud af Situationen, Flag, Hurraraab i det Uendelige, Taler baade til Kongen og Grevinden, stor Frokost, atter med Taler, Udflugt til de smukke Høider bag Byen, Alt i nogle faa Timer – men han blev ogsaa Kammerherre paa Hendes Naades udtrykkelige Henvendelse til Hans Majestæt.

[262] Grev Moltke-Hvidtfeldt til Glorup, der var mødt ved Landstigningen, blev Geheimeconferentsraad, Dons til Hesselager blev Etatsraad. Endnu samme Aften kom vi til Glücksborg. Herfra blev foretaget et Par ret interessante Udflugter foruden Besøgene i Flensborg med Bal og Dineer; saaledes den 27de September til Sønder-Brarup for at se Udgravningen af Mosen. Ligesom sammenpakket laa Gjenstandene her frit; nemlig Spydstænger i Mængde, der saa ud som Træet endnu var friskt. Dengang vidste man ikke at forklare sig denne Sammenhobning; nu er man jo paa det rene med – hvilket godtgjøres ved Yttringer af gamle latinske Forfattere – at disse Samlinger ere et Slags Offer til Guderne af det vundne Krigsbytte, som forinden det nedlagdes blev tildels ødelagt for ikke at gjøre det til Gjenstand for Rov og Tyveri.²⁸ Den 28de tog vi til Holnæs, derfra med Dampskib til Aarøund og videre til Haderslev; den næste Dag til Christiansdal Speilfabrik og Træsliberi tæt ved det gamle Tørning, atter til Haderslev, Diner, Bal. Dagen efter til Kolding, beset Ruinen, Landstutteriet, Amtsskolen for Veile Amt, den ny Borger- og Realskole, Raadhus, Diner, Bal om Aftenen. Derpaa atter til Veiens Odde, derfra med Dampskib gjennem Allsund til Holnæs. Da vi passerede Kong

28. Frederiksborg slot
under branden

29. Kabinetssekretær
J. P. Trap

30. Kabinetssekretær
J. P. Trap

31. Malvine Trap,
f. Hoskier

Frederiks Bro over Allsund ved Sønderborg, var en talrig Folkmængde Herrer og Damer med den brave Borgermester (nu Landshøvding) Finsen i Teten opstillet paa Broen for at hilse paa Kongen. Strømmen drev det lange Skib ind mod Broen, og det tørnede imod med Hjulkassen under stort Brag. Vi saa næsten hele Befolkningen falde omkuld, Skibet gik videre, men saa hurtigt som et Lyn var Finsen igjen paa Benene og udbragte et Hurra, der jo var os til stor Beroligelse. Jeg henvendte mig øieblikkelig til Kongen og bad ham lade Skibet standse og sende en Officer iland for at spørge, om Nogen var kommen til Skade. Hans Majestæt opfyldte min Bøn, hvorover jeg var meget glad, Efterretningerne lød ogsaa paa, at Ingen var kommen til Skade, men det gjorde mig bitterlig ondt, at Kongen, da vi paa Grund af Standsningen kom lidt sent til Glücksborg, rettede en Bebreidelse til mig, fordi jeg havde faaet ham til at standse Skibet – jeg har før sagt det, Pietet havde den høisalige Herre ikke. Da vi kom til Glücksborg, var Kongen forkjølet, og jeg maatte derfor efter Ordre reise til Kjøbenhavn for at aftale med Conseilspræsidenten om Sagernes Afgjørelse. Det synes nemlig, at Hans Majestæt havde lovet at komme til Kjøbenhavn paa denne Tid. Hall tog nu tilbage ned til Glücksborg efter at have holdt Ministerconference i Kjøbenhavn.²⁹ Den 9de var Kongen saa vel, at han kunde give Audients i Anledning af sin Fødselsdag, derefter var der stort Taffel. Den 14de var der Bal paa Glücksborg. Men nu kom der nye Andragender fra Conseilspræsidenten, som var vendt tilbage til Kjøbenhavn. Sagen var avanceret i Frankfurt og i Berlin til Afgjørelse, og man vilde derfor have Statsraad i Kjøbenhavn. Kongen havde ved Telegram forlangt nærmere Oplysninger „for selv at kunne bedømme Sagernes Vigtighed“. Det irriterede Hall i høieste Grad. Man maa jo vide, at Scheele dengang laa paa Glücksborg og antoges at læse alle Breve, der kom til Kongen. Hall skrev dog igjen og samtidig skrev han til mig (Brevet der vidner om den Tids Tilstande lægger jeg hos).³⁰ Scheele reiste den 17de. Jeg fik Leilighed til at tale med Grevinde Danner efter hans Afreise, og jeg har vel bidraget Mit til, at der pludselig kom Reiseordre fra Kongen – dog lod han Nogle blive tilbage i Forventning af at komme igjen, men de fulgte dog snart efter. Den 19de var vi atter i Kjøbenhavn, uagtet en stærk Storm

hindre Reisens Hurtighed. Den 20de var der Statsraad.³¹ Den 23de gav Kongen Taffel for Rigsdagen i Riddersalen. Den 24de var der Festforestilling i Theatret;³² den 30te var der Bal hos Arveprinds Ferdinand i Anledning af Arveprindsens Fødselsdag, i hvilket Kongen deltog. Den 5te November overværede Kongen Indvielsen af det nye Blindeinstitut. Alt dette holdt jo Kongen tilbage paa Christiansborg. Nu kom Politiken til. Forhandlingerne med Tydskland bleve livligere, endelig besluttedes det i Statsraadet den 6te November, som alt anført, at udskille Holsten og Lauenborg af Fællesforfatningen.³³ Stor Interesse skjænkede Kongen i dette Aar til Frimureriet. Alt Vinteren forinden var det blevet bestemt at anvende 10 Værelser af Frederiksberg Slots Beletage, som paa den Tid ikke blev benyttet, til deri at indrette de saakaldte Capitelgrader. Da Kongen kom tilbage fra Glücksborg, begyndte man for Alvor Forberedelserne. Sverrigs Storloge sendte en talrig Deputation hertil i den Anledning, Statholderen paa Ulriksdal Baron Manderström, Præsident i Statscontoiret Tanoon, Kongens Privatsecretair, Regimentspastoren Dahlfeldt, Oberstlieutenant Munck, Major Fletwood. Ogsaa fra Storlogen i Berlin kom en Deputation (Geheime Justitsraad Jung og Riddergodsbesidder Behrend). Forinden disses Ankomst var den svenske Minister Admiral Virgin optaget i den tidligere herværende høieste Grad. Baade Virgin, Levetzau og Berling gjorde store Selskaber for de fremmede Gjæster og de fornemste Frimurere her. I Selskabet hos Berling deltog Kongen. Blixen-Finecke var ogsaa blandt Gjæsterne, og her forefaldt en høitidelig Forsoningsscene. Dagen efter d. 21de November indviede Kongen Capittellogen paa Frederiksberg i de Fremmedes Nærværelse og tildels med deres Assistance. Forinden havde Kongen overværet flere Logers Afholdelse i de enkelte Grader.

[263] Nu var det da heller ikke muligt at holde Kongen længere tilbage paa Christiansborg. Den 23de fulgte jeg Ham til Jægerspris. Han var glad som et Barn, da han kom der, og fik Lov at arrangere sig, som han vilde. Om Aftenen den 24de havde han en L'hombre efter eget Valg af Medspillende, det var Hegermann-Lindenchrone, Malling Capitain af Garden og Ego (I min daglige Notitsebog har jeg anmærket, at jeg vandt 125 Rdl. denne Aften).

Men alt den 28de var Herligheden tildels forbi, thi da kom Scheele med det øvrige Jagtselskab. Kongen var altid i et forføreligt Humeur, naar denne Hans Gemalindes Ven skulde komme, men naar han kom, var det, som om der kom en Guds Engel ned fra Himlen. Det øvrige Jagtselskab var Generaladjutant Hegermann-Lindencrone, Kammerherre Zepelin af Fodgarden, Kammerherre Ritmester Brockdorff af Hestgarden, Kammerherre Lerche, Adjutanterne Kammerherre Blücher, Orlogscapitain P. Schmidth, Major Holten, Capitain Malling vagthavende Officer, Kammerjunkeren Premierlieutenant Kjær, Livlægen Lund og Siameseren de la Laing, der nu som gammel skotsk Frimurer efter Ordenens Udvidelse havde faaet en endnu stærkere Forbindelse med Kongen. Selskabet var noget mindre fornemt end paa Frederiksborg, men det betragtedes ogsaa som Grevinde Danners Jagtselskab. Derfor var det ogsaa om Aftenen samlet i hendes Værelser. I de senere Aar, jeg tror dog ikke i 1858, tog hun ogsaa personlig Del i Jagten, og Kongen overtog da selv at føre Jagten og afgav Beretning til hende med Underskrift: Frederik, Overklapperfører. Medens Jagterne fortsattes paa Jægerspris, var jeg i Kjøbenhavn, hvor jeg led af et lille Anfald af Ansigtsrosen (dertil sigter en Yttring i hoslagte Breve fra Kongen og Hegermann-Lindencrone, ligeledes i det vedlagte Telegram fra Kongen).³⁴ Jeg besøgte Conseilspræsidenten i Cancellibygningen, han var ikke rolig ved Tilstanden og heller ikke ved Ministeriets Sammensætning. Han tænkte dengang paa at styrke sig til Høire og talte om en Combination med Sponneck og Tillisch. Medens jeg talte med ham, samlede Ministerne i et Naboværelse til en Conference. Krieger aabnede pludselig Døren og sagde ind til Hall. Ja, nu maa vi begynde, de To der mangle ere jo forsvindende Størrelser. Det gav jo en god Commentar til, hvad Hall havde yttret og derhos ogsaa en yderligere Bekræftelse paa min Opfattelse om Kriegers Delicatesse.

Da jeg om Aftenen den 12te December kom til Frederiksborg, hvorhen Kongen nu havde begivet sig, forelagde Justitsraad Hjaltelein, der fungerede for mig under min Fraværelse, mig et af Kongen selv skrevet Rescript, som dog først skulde træde i Kraft nogle Dage senere, hvorved han udnævnte Berling til Storkors, Hegermann og mig til Commandeurer af Dannebrogen. Saavidt jeg

ved, havde denne Husforfremmelse sin Begyndelse fra Prinds Christian, der var en Ven af Hegermann fra Krigsaarene 1848–49, en Forfremmelse i Retning af Ordensdecorationer. Prindsen havde ikke noksom kjendt Forholdene, naar han troede, at det virkelig kunde forbedre Nogens Stilling ved Hoffet, at han anbefalede. Dertil var Jalousien hos Kongen og Grevinden altfor stor mod det unge Hof paa det gule Palais. Hegermann havde vistnok ogsaa alt nu taget et Ascendent over Berling i Anledning af Sagen med Jonas, som man ikke var vel ved. Kronprinds Carl skulde jo dog ogsaa se, at hverken var Berling sjunken i Kongens Naade, ei heller Hegermann-Lindencrone, der var blevet meget feteret ved Axevalla og i Stockholm og havde faaet Storkorset af Sværdordenen, steget til Noget der hævede ham ud over Andre i lige Stilling. Derfor blev samtidig med hans Udnævnelse som deprimerende Momenter, Berling Storkors og jeg Commandeur. Jeg var meget ulykkelig over denne Udnævnelse. Jeg saa, hvor meget det vilde skade Kongen at gjøre Berling til Storkors, især naar det kom frem som en saa enestaaende Udnævnelse. Jeg vilde jo heller ikke gjerne for mit eget Vedkommende være i Spand med denne meget ringeagtede Mand. Jeg bad Kongen i hvert Fald at foretage en større Udnævnelse og navnlig ikke at lade Berling gaa ud i Verden som det eneste Storkors. Kongen tog noget Hensyn til, hvad jeg sagde ham, men Sagen var dog ikke til at standse. Kongen opgav vel sin første Ide, at Udnævnelser ligesom Bocks i sin Tid skulde være en Julegave og derfor dateres Juleaften; men han vedblev dog at paastaa, som det vedlagte Telegram udviser, at Berling skulde have sit Storkors paa ved den store aarlige Fest den 26de December. Kongen havde strax efter Jagten paa Frederiksborg været i Kjøbenhavn, hvor han d. 21de December stod Fadder til Prinds Valdemar, der var født som eventuel Arving til Danmark og derfor ogsaa efter Ordensstatuterne eo ipso var Ridder af Elephanten og som saadan Dannebrogsmænd. Kongen, der som Wegener ytrer sig ved at omtale denne Daab (han og jeg vare begge tilstede ved Daaben) „gjerne hengav sig til sit gode Lune, naar han kunde faa Fred dertil“, var denne Dag meget vel stemt og afgang selv Indtrykket af, hvor kjær det var ham at være i sin Families Kreds.³⁵ Da Hans tog hjemme fra, var det aftalt og concederet af

Hendes Naade, at han skulde udnævne Prinds Christian og Prindsesse Louise til Kongelige Høiheder, men Hans Majestæt gik videre og udnævnte alle Børnene tillige. Wegener omtaler ved samme Leilighed Kongens aarlige Julefest 2den Juledag paa Frederiksborg – hvor han ogsaa var Gjæst – hvor der blev givet et Juletræ for Byens og Egnens Børn, og nævner den Glæde og den „uendelige Hjertensgodhed“, hvormed Kongen uddelte Gaverne. Det glædede virkelig Kongen at uddele disse Gaver, og han hengav sig ogsaa paa disse Juleaftener til sit gode Lune; Hendes Naade var altid meget naadig denne Aften mod den høie Herre, der havde ikke undladt at anstrenge sig til det Yderste for ved Gaver af Diamanter, skønne Sølvarbejder, vel ogsaa af rede Penge at skaffe den høitelskede kjære Gemalinde en glad Jul og sig Selv den „Fred“, hvori han kunde hengive Sig til Sit gode Lune.

[264] Men Freden varede ikke længe. Den 27de December udnævnte Kongen endelig Conferentsraad Thomsen og Kammerherre Berling til Storkors af Dannebrogen samt Hegermann-Lindenchrone og mig til Commandeurer samt overleverede Selv Ordensdecorationerne til os paa Frederiksborg. Dagen efter modtog jeg følgende Brev fra Conseilspræsidenten Hall (Originalen vedlægges).³⁶

Kjøbenhavn d. 28de December 1858.

Hr. Etatsraad!

Jeg erfarer i dette Øieblik, at Hans Majestæt har benaadet Conferentsraad Thomsen med Dannebrogordenens Storkors. Saa meget jeg end personlig kan ønske denne højst fortjente Mand enhver Hædersbevisning, saa maa jeg dog finde mig i høi Grad tilsidesat i min Stilling baade som Conseilspræsident og som Cultusminister derved, at en saadan Udnævnelse har fundet Sted uden i Forveien paa nogen Maade at være hørt derover. Det har været en fast fulgt Regel, at ingen saa betydelig Ordensmeddelelse har fundet Sted (ikke engang Tildeelsen af Commandeurkorset), uden at det har været under Omtale i det samlede Ministerium, og endnu mindre har det kunnet ske, uden at den Minister, under hvem den Paagjældende ligefrem sorterer som Embedsmand, har gjort eller sluttet sig til en saadan Indstilling. Rygtet føier nu til, at det skulde være paatænkt ogsaa at meddele Kammerherre Berling samme

Storkors. Da denne Efterretning netop er kommet hertil, medens Ministrene vare samlede hos mig (formodentlig i Anledning af Instruxen til Kammerherre Amtmand Levetzau, der skulde gaa som Commissarius til Itzehoe), og af Flere blandt disse er blevet optaget paa en saadan Maade, at jeg maa mistvivle om Muligheden af at holde Ministeriet sammen, dersom en saadan Udnævnelse skulde blive meddelt en Personlighed, hvis hele Virksomhed og Forhold baade indefter og udefter maa betragtes som en saadan Anstødssten for Regjeringen, at der efter dens Mening var langt høiere Grund for Ministeriet til at andrage paa hans Fjernelse, end til at finde sig i, at han med Ministeriets rolige Indvilligelse hæves frem som en af Landets fortjenteste Mænd, saa har jeg troet øieblikkelig at maatte underrette Dem derom, for derved muligen at forebygge et Skridt, som uden Nødvendighed vil føie nye Vanskeligheder til dem, der allerede i fuldt Maal ere tilstede.

Jeg har endnu ikke modtaget Besked angaaende Statsraadet (Kl. 3), men tænker at tage ud til Frederiksborg imorgen Formiddag, hvis det bliver mig muligt at ende Forhandlingerne med Kammerherre Levetzau saa tidlig. Jeg nægter ikke, at min Stemning er nu saadan, at det skulde være mig allerkjærest, om det maatte blive min sidste Reise paa denne Vei som Minister. Herinde har jeg alle Byrder af vor vanskelige og særlige Stilling, og derude er man kun beskjæftiget med at berede mig Ubhageligheder og Krænkelser af enhver Art.

Deres

C. Hall.

I stor Hast.

Ministrene havde imidlertid modtaget Brev om, at Kongen vilde modtage deres Referater d. 29de og holde Statsraad den 30te paa Frederiksborg.

De mødte da alt paa den første Dag til Taffelet. De fik nu Bekræftelse paa Berlings Udnævnelse, og Forbittrelsen var stedse stigende. Ved en Samling hos Hall før Statsraadet taltes der igjen om at indgive Demission, saafremt Kongen ikke vilde annullere Berlings Udnævnelse, i hvert Fald afskedige ham. Da var det, at den „rolige“ Lundbye under denne Ophidselse kom ind til Hegermann-Lindencrone og fortalte om al den Ophidselse. Min flotte

Ven svarede, at hvis der kun var Tale om at skaffe Berling bort, da skulde man ikke tage sig den Sag saa nær. Han skulde skaffe ham bort, naar det skulde være, thi Berling havde lovet ham, at han vilde trække sig tilbage, naarsomhelst han forlangte det. Med den Besked gik Lundbye ind til sine Colleger. Man havde jo vel sagtens snakket sig vel fast og var nu meget glad ved at kunne faa Sagen for saa godt Kjøb. Krieger gik imidlertid ind til Hegermann for at faa dette Tilsagn yderligere bekræftet. Hegermann gjentog, hvad han havde sagt, og tilføiede, som man fortæller, og som jeg har troet i sin Tid efter Maaden, det blev mig fortalt paa, at Krieger maatte kalde ham (Hegermann-Lindenchrone) Mads, hvis Berling ikke inden en bestemt navngiven Tid var borte fra Kongens Omgivelse. Krieger slog de Hegermannske Løfter paa bedste Maade fast – og dermed endte den anden puniske Krig; men den tredie fulgte, som jeg senere skal omtale.

Ministrene havde paa Kongens Opfordring Indstillinger om fortjente Mænd med til Frederiksborg. Berling gik ned i en større Plaskregn af Naadesbevisninger, Ministeren for Holsten Unsgaard blev Storkors, Hall blev selv Dannebrogsmænd, Commissarius ved de holstenske Provindsialstænder Kammerherre Levetzau blev paa Halls Indstilling Commandeur af Dannebrogen – den scheelske Indflydelse synes at have været i Bevægelse imod ham, jeg vedlægger et Brev fra Hall i denne Anledning, vistnok fra 30te December, mærkeligt ogsaa derved, at det er det tredie Brev til mig i mindre end et Fjerdingaar, hvor Hall talte om at indgive Demission.³⁷

Aarets sidste Aften tilbragte jeg hos Kongen paa Frederiksborg Slot. Hans Majestæt var efter al den Uro, som de sidste Dage havde bragt ham, ikke til at bevæge til at tage til Byen. Han gav den Grund, at han ikke befandt sig vel.

Jeg vedlægger sluttelig et Brev fra Blücher i Anledning af hans tvende Klienters Udnævnelse.³⁸ Han naaede dette, og han havde Ret i Slutningen af Brevet, hvori han sammenligner dem med Rottwitt og Berling – de vare virkelig to meget skikkelige Godsbesiddere med god Jagt og et godt Bord – begge Dele af stor Betydning for deres Ven Blücher. Det er forøvrigt mærkeligt, at ved denne store Række af Udnævnelser, som fremkaldtes af det

Berlingske Storkors, eller om man vil af Prinds Christians ubetimelige Henvendelse til Kongen om Hegermann-Lindenchrone, findes kun disse samme to Kammerherrer. Det viser den Fjernelse, der var opstaaet mellem Kongen og den høiere Klasse af Samfundet – og det var Alt for Plamaschens Skyld . . .³⁹

[265] Aaret 1858 havde frembragt det betydningsfulde Stadium i Forfatningssagen, at Fællesforfatningen d. 6te November var ophævet for Holsten og Lauenborgs Vedkommende. Alternativerne stode nu saaledes i den danske Regjerings eller i hvert Fald i den hæderlige, men meget sangvinske Conseilspræsidents Øine – og i saa Henseende maa man jo erindre sig, at Indrømmelsen af 6te November var sket efter de venskabelige Stormagters Raad – enten maa Forbundsdagen nu føie sig i Rimelighed og tillade Retableringen af den constitutionelle Fællesforfatning, eller Forholdene maa, dersom det ikke vil dette, men stiller Fordringer, der krænker Kongens Souverainitet og Uafhængighed, udvikle sig saaledes, at den foreløbige Sondring mellem Holsten-Lauenborg og Danmark-Slesvig bliver endelig. Det gjaldt om at kunne holde Forbundet borte fra Indblanding i Slesvigs Anliggender. Løftet af 6te December 1851 „Hertugdømmernes Selvstændighed og Ligeberettigelse“ stod endnu meget truende i saa Henseende. De Opfordringer, som i Aarets Slutning udgik gennem „Neue Preussische Zeitung“ til de d. 3die Januar 1859 i Itzehoe sammentrædende Stænder, lovede ikke noget godt. De raadede til ikke at lade sig paavirke af Tractater, men at lægge „Landsrettighederne“ til Grund for deres Forlangender og Fordringer. „Det er Stændernes Opgave“, siger de, „at gjøre de retlig bestaaende Forhold gjældende, ligeoverfor de factiske“. „Hertugdømmerne ere selvstændige Stater“, „Hertugdømmerne Slesvig og Holsten ere fast med hinanden forbundne Stater“ ere de Sætninger, som især lægges de holstenske Provindsialstænder paa Hjærte.⁴⁰ Det er det gamle slesvig-holstenske Program, som atter tages frem . . .⁴¹

Nytaarsdag var Kongen, som jeg alt har nævnt, paa Frederiksborg, og jeg maatte derfor ogsaa blive der. Hans Majestæt modtog kun Ministrene og enkelte locale Autoriteter til Audients. Dagen efter tog jeg med Kongens Tilladelse til Kjøbenhavn og blev der i nogle Dage, især beskjæftiget med at forberede Udgivelsen af Bilagene til min Beskrivelse af Danmark. Der var af Rigsdagen som foranført bevilget mig 4000 Rdl. til at lade Byerne opmaale til dette Øiemed, og jeg maatte nu sørge for dertil egnede Personligheder.¹ Den særlige Ledelse af disse Opmaalinger havde Capitain Hoffmann, bekjendt som Helgesens Stabschef under Frederikstads Beleiring; han maalte ogsaa selv nogle af Byerne.

I Aftenbladene fra 4de Januar læstes den mærkelige Udtalelse fra Keiser Napoleon III ved den almindelige Cour for Diplomatene Nytaarsdag til den østerrigske Gesandt: „Jeg beklager, at vort Forhold til Deres Regjering ikke er saa godt som tidligere; men sig Deres Keiser, at mine personlige Følelser for ham ere uforandrede de samme.“ Man ser nok, at der var Alvor i disse Ord, men man have dog ikke endnu Tanke, om de skulde føre saa vidt. For Danmark blev den italienske Krig forsaaavidt af Vigtighed, som den skaffede os noget mere Ro fra de tyske Stormagters Side; men de havde jo forinden sørget for, at det nu var Holstenerne selv, der skulde agere. Provindsialstænderne traadte sammen i Itzehoe den 3die Januar. Levetzau, en net og pæn Mand ligesom Faderen, den gamle Overhofmarskal, ret vel begavet, men uden stor Energi var som anført Commissarius. Etatsraad Departementschef Springer var hans Tilforordnede*. Carl Scheel-Plessen udvalgte til Præsident.

Kongen blev denne Vinter med stor Haardnakkethed paa Frederiksborg, hvilket vakte megen Misfornøielse i Kjøbenhavn. Et Brev fra Overhofmarskallen, som jeg vedlægger, bærer Vidnesbyrd derom.³ Det var altid meget ængsteligt, naar Kongen saaledes lagde sig i Borgeleie paa et Sted, for han gik saa kjendelig derved

* Springer var dygtig, men hans Fortid i hvert F[ald meget] slesvig-holstensk.²

tilbage og henfaldt til de smaaligste Beskjæftigelser. Til Festlighederne i Anledning af 200 Aars Dagen for Kjøbenhavns Bestormelse var han jo slet ikke at bevæge at komme ind, skjønt han et Øieblik synes at have lovet det (se hoslagte Indbydelse, jfr. det ligeledes hoslagte Telegram), og der kunde jo ogsaa være meget, der talte derimod.⁴ En ret morsom lille Feiltagelse fremkom der under den Correspondance, som førtes om Kongens Deltagelse i Festen. Cultusministeren Hall havde meddelt, at der den 10de Februar skulde gives fri Comoedie paa det Kongelige Theater og opføres Stykket „Kamp og Seir“. Hans Excellence skrev meget utydeligt, og Hans Majestæt og Hendes Naade havde læst „Kongen sover“ og set en Insult deri eller i hvert Fald en Antydning af malitieux Natur i Anledning af Kongens Forbliven paa Frederiksborg. Man havde et Stykke, der hedder „Kongen drømmer“, og det er formentlig det, der har bidraget til den pudserlige Feiltagelse.⁵ Jeg blev kaldet ned og fik Ordre til at skrive skrapt til min ærede Ven og Velynder. I det hoslagte Brev fra Hans Excellence opklarer denne Sagen og gjør endel [266] Bemærkninger i Anledning af Forespørgsler rettede til ham i et Brev fra mig.⁶

Under 2den Marts havde den holstenske Provindsialstænderforsamling afgivet sin Betænkning over Udkast til Lov om Hertugdømmet Holstens særlige Forfatning samt over Forfatningsloven af 2den October 1855 m. m.⁷ Udvalget vil have, at hvert af Monarchiets forskjellige „Lande“ Danmark, Slesvig, Holsten og Lauborg skal være en selvstændig Del for sig med dets egen lovgivende Forsamling. Hver Forsamling vedtager saa Love for sit eget Lands Vedkommende; Holstens og Slesvigs Forsamlinger tillige saadanne Love, som angaa disse Landes særlige Fællesanliggender; men Monarchiets Fælleslove skulle vedtages særskilt af enhver af de 4 Landes Repræsentationer ved simpelt „Ja“ eller „Nei“, Ændringsforslag maa ikke stilles og ere forkastede, saafremt een Repræsentation forkaster dem og kunne da ikke mere forelægges dette Aar. Forelæggelse skulde dog forberedes ved Stændercommitteer fra de enkelte Forsamlinger, der skulde forinden Forelæggelsen møde i Kjøbenhavn. Hvert Land skal have sin egen Indfødsret, og i disse Lande samt i Slesvig har ikke alene hele Ridder-skabet fælles Indfødsret, men ogsaa enhver, som har studeret 2 Aar

i Kiel og taget Embedsexamen enten i Slesvig eller i Holsten. Ingen kan ellers have Indfødsret i 2 Lande, og Ingen kan have Embedsansættelse i et Land, hvor han ikke har Indfødsret. I Statsraadet skal sidde 7 Ministre, 4 Fællesministre (Udenrigs-, Finants-, Krigs-, Marineminister), 3 Specialministre (for Danmark, Slesvig og Holsten-Lauenborg). Det findes ogsaa fremhævet i Udvalgets Betænkning, at Thronfølgeloven af 31te Juli 1853 er sket uden Holstens Medvirkning. Allerede Dagen efter behandlede den holstenske Stænderforsamling foreløbig denne Betænkning. Commissarius [Amtmand v. Levetzau] erklærede sig kortelig imod „de slesvigske Anliggendes Inddragning i Stændernes Raadslagningskreds“. Den 9de Marts toges Betænkningen allerede til endelig Behandling. Commissarius benægter Forsamlingens Ret til at tage Beslutning; desuagtet vedtoges alle Udvalgets Indstillinger eenstemmig. (Som mærkelige Ytringer under Debatten fremhæves: Plessens „Holsten som en Landsdel kan ikke have noget andet Hele end Schleswig-Holstein“; Blomes: „I Kampen mellem Tydschhed og Danskhed havde Slesvig været Seirsprisen, og det danske Oprørsparti havde hjembragt Slesvigs Adskillelse fra Holsten som Seierstrophæ. Ikke tilfreds hermed vilde det nu incorporere Slesvig i Kongeriget og derved ydmyge Holsten endnu dybere“. Allerede den 5te Marts kom Committébetænkningen til Frederiksborg, og jeg begyndte dens Læsning for Kongen, hvilken jeg fortsatte den næste Dag. Man tør ikke antage, at Kongen fulgte med hele Tiden i en saadan Forelæsning; men saa meget opfattede han dog, at Sagen stillede sig høist alvorlig . . .⁸

Den 21de April feirede Hans Majestæt med stor Høitidelighed Hendes Naades 44aarige Fødselsdag. I Talen ved Bordet fremhævede han hendes Fortjenester og brugte blandt Andet Udtrykket, at hun havde reddet „Danmark og mig“. Blandt de Maader, hvorpaa Hans Majestæt høitideligholdt Dagen, var ogsaa den, at det gamle Springvand i Ydermuren paa den saakaldte Prindsessefløi paa Frederiksborg, hvilket Kongen havde foranstaltet restaureret og udstyret med Louises Navnechiffer, paa denne Dag sprang igjen for første Gang. Dette Springvand ødelagdes ikke af Luerne, beholdt endog sit Chiffer, indtil en anden Louise ikke mange Aar efter lod det udhugge.⁹

Et Brev, som jeg vedlægger, fra mig til min Kone af 6te April, giver en Fremstilling af en lille Scene med Kongen. Jeg skal dog bemærke, at Hendes Naade i denne Sag omsider stillede sig paa min Side, saa at den deri omtalte Fiskemester Heins, senere bekendt af, at han sluttede sig til Oprøret i 1863–64, ikke blev Ridder.¹⁰

Paa denne Dag modtog Kongen Telegram om, at den paatænkte europæiske Congres til at ordne de spændte Forhold mellem Frankrig og Østerrig ikke kom istand, og at altsaa Krigen var forestaaende. Dette satte endnu ikke Hans Majestæt i videre Bevægelse; men nu begyndte Bladene ogsaa at udtale sig om Allerhøistsammes lange Ophold paa Frederiksborg uden at besøge Hovedstaden. Det berørte ham i høi Grad. I Dagbladet for 23de April læstes: „Hans Majestæt Kongen agter efter Forlydende med det Første at komme her til Staden. Hans Majestæt har ikke været her i Kjøbenhavn, siden Prinds Valdemars Daab fandt Sted, altsaa i November Maaned.“ Berigtigelse Dagen efter: „Hans Majestæt kommer idag her til Staden, hvor han agter at opholde sig 14 Dage, herfra reiser Hans Majestæt til Jægerspris og muligvis senere til Lyksborg“ var jo hverken rigtig eller tenderende til at berolige. Disse Lyksborger Ophold vidste man nok skaffede Kongen ind under uheldige Indflydelser. Hans Majestæt var rasende, saameget mere som det blev antaget, at Dagbladet stod under Indflydelse eller Indskydelse af Conseilspræsidenten. Den 26de reiste jeg til Kjøbenhavn, efter at Kongen nu havde opgivet, hvilket dog var bestemt, at tage til Kjøbenhavn, men mit Ophold blev kun meget kort der. Den 27de maatte jeg atter reise ud for at erhverve Kongens Resolution paa en Indstilling om, at den danske Regjering tiltræder Forbundsbeslutningen af 24de April, hvorefter Forbundets Hovedcontingenter gjøres krigsberedte. Jeg fik Hans Majestæts Underskrift – og der var jo ikke Andet at gjøre – men Allerhøistsamme var sat i yderligere Affect af Gemalinden, der var en varm Beundrer af Keiser Napoleon.

Men atter denne Gang blev Besøget i Kjøbenhavn kuns kort. Kongen havde mod Kriegers Indstilling – ogsaa mod mit Raad – udvalgt en Mand, Grevinde Danner havde interesseret sig for, til Postmester i Lyngby.¹¹ Det var nu tilvisse en meget ringe Sag at

gjøre Ministercrise for; men den vel ogsaa af andre Grunde nu vrede Krieger indleverede til Conseilspræsidenten sin Demission eller i hvert Fald, hvad jo var det samme, bad sig fritaget for at contrasignere Udnævnelser. Jeg maatte atter til Frederiksborg, men blev uopholdelig sendt tilbage til Kjøbenhavn for at underhandle. Mine Sendelser frem og tilbage, uden at nogen af Ministrene saa Kongen, viser jo nok, at de holdt paa, at Kongen skulde komme ind. Det hoslagte Brev fra Kongen viser Hans Majestæts Stemning.¹² Det er jo mod Krieger især, at denne er rettet, det ser man nok af det Udtryk, der forekommer deri, som sigter til en Sammenligning Kongen havde altid vedhaanden mellem Krieger og en lille arrig Mops. Hvad Kongen skriver om den dominicanske Gesandt sigter hen til, at der virkelig i disse Dage var kommet en Gesandt fra Domingo hertil i Anledning af et Spørgsmaal om et dansk Skibs Obringelse af Dominicanerne.¹³ I hvilken Henseende man iøvrigt den Gang, saavidt jeg erindrer, mente, at Dominicanerne havde havt Ret, og at Udenrigsministeren ikke var fuldkommen godt stillet til Sagens videre Udvikling. Man ser jo nok, at Kongen har Indtrykket af saadanne Forhold. Kongens Brev har hele den opskruede Tone, som vil gjenfindes i Brevene fra Efteraaret 1859, men man kan se, at Hans Majestæt har været under Paavirkning – det kunde baade være en skriftlig fra det fjerne Pinneberg og en mundtlig fra end mere nærstaaende Personer. Saavidt jeg erindrer, havde Michael Drewsen ogsaa paa denne Tid besøgt Kongen paa Frederiksborg, og da talt og talt igjen mod Krieger og hans Tværbane.¹⁴ Hans Majestæt bestemte Sig dog nu omsider til at tage til Kjøbenhavn efter næsten et halvt Aars Fraværelse. Han telegrapherede mig til, at jeg d. 3die Mai skulde møde ham paa Skodsborg. Derfra red Hans Majestæt med et stort Følge til Byen. Paa Skodsborg aflagde jeg Hans Majestæt nærmere Rapport om Sagerne Stilling. Han vidste altsaa, da han kom til Christiansborg, at der ventede ham et Ministerskifte: Noget han altid imødesaa med en vis Skyhed, ja Ængstelse.

[267] Hans Majestæt blev strax ved sin Ankomst til Christiansborg bragt ind paa Conseilspræsidentens Planer om at tilføre Ministeriet nye Kræfter og derved at styrke det saavel udadtil som indadtil. Jeg ved ikke, om Krieger havde et Ønske om at

bytte Finantsministerens Portefeuille med Indenrigsministerens, om de jevnlige Spørgsmaal om Embedsbesættelser med Individier, der protegeredes af Hoffet, hvilke særlig faldt i Finantsministerens Lod, virkelig skulde kunne have været ham et Motiv til Forandring i Stilling*. Det kan jo ogsaa være, at Etatsraad Professor Dr. med. Fenger, der med Dygtighed havde været Referent for Finantsudvalget, maatte særlig anses egnet for Finantsministeriet, medens Krieger jo alt havde havt Leilighed til at vise sin Dygtighed som Indenrigsminister; han var i hvert Fald dygtigere end Unsgaard, navnlig naar Spørgsmaalet blev om større Lovgivningsarbejder. Unsgaard kunde finde Beskjæftigelse nok med den holstenske Portefeuille; det var jo derhos ogsaa af bedre Fremtræden, at han ikke forenede denne Portefeuille med en særlig kongerigsk Ministerpost . . .

Alt den 6te Mai udkom et særligt Nummer af Departements-tidende indeholdende de nye Ministerudnævnelser . . .¹⁶

Samme Dag, som Ministrene tiltraadte de nye Stillinger, blev der holdt Statsraad paa Christiansborg og derefter gav Kongen Taffel sammesteds.

Hans Majestæt slog sig nu til Ro for nogen Tid paa Slottet og havde der et ham meget interessant Besøg i den ægyptiske Prinds Mehemed Ali, en Broder til Vicekongen og dennes sandsynlige Successor (han døde dog uden at komme til Succession) samt Svi-gersøn af Sultan Abdul Medsjed af Tyrkiet. Denne var en halv Gang saa omfangsrig som vor egen høie Herre, der i denne Henseende ikke endnu eller i hvert Fald ikke i lang Tid havde truffet Nogen, som han i saa Henseende maatte vige Pladsen for. Jeg saa Hans Høihed stige op ad Christiansborg Trappe den Dag, han skulde gjøre Visit hos Kongen.¹⁷ Uagtet der paa alle Afsatser paa Trapperne var sat Stole til ham, pustede han dog med en Kraft, som om han havde en Dampmaskine indvendig. Saa megen Glæde det beredte Kongen at have en Mand om sig, der ved Sammenlig-

* Jeg talte idag (16/4 70) med Geheimeraad Hall om Kriegers Grunde til at indgive Demission. Han fremhævede Kriegers store Forbittrelse mod Grevinden og tilføjede paa sin skjæmtende [Maade]: Det var nu sat ham i Hovedet af Damerne [Moderen og Søsteren], at han maatte stille sig det til Opgave at forbedre Hoffet.¹⁵

ning kunde give ham Selv næsten Udseende af en smækker Yndling, skulde ogsaa denne Glæde blandes med Ærgrelse. Den nye Indenrigsminister Krieger havde faaet at vide, at Grevinden imod de tidligere Aftaler fra 1856 vilde komme i Cortège med de fyrstelige Personer til Taffels.¹⁸ Han iler til Hall, og i den største Forbittrelse erklærer han, at han strax vil træde ud af Ministeriet, saafremt der ikke sker Forandring heri. Hall maatte sætte sig i Bevægelse for at træffe Overhofmarskallen, for at denne igjen kan gjøre Forestillinger paa allerhøieste og høie Steder. Han træffer ham, idet han forlader Kongens Gemakker. Hans Excellence forsikrer, at han ikke kan gaa tilbage, da han absolut maa se Taffelets Arrangement; men han viser Excellencen den Dør, han kan gaa ind ad, for at træffe Kongen og Grevinden. De stode netop og ventede paa Arveprindsen, den tyrkiske Prinds og Prinds Christian. Der var nu ikke andet for Hall at gjøre end at henvende sig til Kongen, uagtet Grevinden var tilstede, og sige Hans Majestæt, hvorledes Sagen stod. Hans Majestæt hørte temmelig rolig derpaa: han vidste jo ikke, hvad han skulde svare, før han havde talt med Grevinden, og dette kunde han jo ikke nu faa Leilighed til vis a vis for Hall. Han svarede, at han skulde tage Hensyn til, hvad Hall havde sagt ham, hvorpaa Hans Excellence fjernede sig. Følgen var dog, at Grevinden ikke gik i Cortège, men mødte i de almindelige Forsamlingsværelser og blev derfra ført tilbords, jeg tror af Prinds Ferdinand. Efter Bordet var Hans Majestæt imidlertid tilstrækkelig sat i Stil og kaldte nu Conseilspræsidenten hen i en Vinduesfordybning og holdt der en Philippica mod Krieger i Særdeleshed og Ministrene i Almindelighed, som Geheimeraad Hall, der har fortalt mig denne Begivenhed, skildrer som det værste i sit Slags, han havde oplevet. Omsider kom Grevinden hen til dem med sin sødeste Mine og sagde: Søde Fritz! jeg er bange, Du taler for længe med Conseilspræsidenten. Du maa vist ogsaa tale lidt med de andre Gjæster! Hall glemte vel let denne Begivenhed, men Krieger tog sig Anløb fra den Dag af med, hvad man senere kaldte „Principet Berling“. Det er vel omtrent fra den Tid af, at den stakkels Hegermann ikke kunde møde Krieger uden, at denne hilsede ham: God Dag Mads. Taffellisten fra det Taffel, hvorved de tvende Allertykkeste Fyrster i den vide Verden havde Plads,

vedlægges som et personalhistorisk Tidsbilde fra 1859. Han blev udnævnt til Ridder af Elefanten, Storkorset havde været mere end nok.¹⁹ Den 18de var Kongen med Gemalinden paa Døvstumme- og Blinde-Instituterne (Hendes Naade havde ikke været med ved Blinde-Institutets Indvielse), den 19de var det høie Ægtepar paa Universitetet for at se de naturhistoriske Samlinger. Den 20de Mai tog Kongen omsider igjen tilbage til Frederiksborg. Jeg fulgte efter den 24de, ledsaget af Professor Worsaae. Det var nemlig blevet bestemt for at adsprede Kongen, at der skulde foretages Udgravninger i nogle Gravhøie i Kirkeltevang.²⁰ Der fandtes ogsaa Stensætninger inden i Høiene, men saavidt jeg erindrer ikke Gjenstande af sær Interesse. Paa en af disse Kjørsler til Kirkeltevang kjørte Worsaae med Kongen. Jeg fulgte paa Vognen bagefter. Kongen ønskede at spørge mig om Noget og lod mig kalde hen [til] sig. Jeg kunde svare tilfredsstillende, og jeg gik hen til min Vogn igjen. Kongen sagde til Worsaae, da jeg var gaaet, efter hvad Worsaae senere fortalte mig: „Det er en rask Mand Trap, men han er pokkers kort for Hovedet.“ Dette sidste kan være sandt nok, hvad min Hofstilling angik, saaledes som den var dengang; thi da var jeg altid i en vis Spænding, i en vis Uro, altid paavirket af de uhyggelige Forhold, man var omgivet af, altid i den Tanke, at Kongen handlede efter Tilskyndelse. Det var egentlig ikke Kong Frederik, jeg saa meget harmedes paa, naar han tiltalte mig paa en Maade, som jeg, maaske ofte med Urette, ansaa for fornærmelig, men paa de Tvende, der udøvede en saa forfærdelig Indflydelse paa ham og navnlig ved den idelige Samværen med ham indgav ham øieblikkelige Stemninger mod dem, der kom i hans Nærhed, og som kom frem ved æggende Ord.

Den 27de kjørte jeg med Kongen fra Frederiksborg ned til Sygehjemmet, hvis Indvielse han overværede.²¹ Derfra tog Kongen til Christiansborg til Statsraad og derefter atter igjen til Frederiksborg. Dagen efter var der en Deputation fra 13 jydsk Byer med deres Opland for at overgive Kongen en Takadresse (med 7048 Underskrifter) for den Kgl. Resolution af 13de April (om Tværbanen).²²

Den 29de Mai forlagde Hans Majestæt Sin Residents til Skodsborg. Kongens smukke nye Skrueskonnert Falken, som Capitain

C. H. Møller havde om Vinteren forinden været i England for at lade bygge, og for hvilken han nu var Fører, laa tæt udenfor Skodsborg, da vi kom derhen. Den 31te om Aftenen gjorde vi alt en Tour ned ad [Kysten]. Den bevægede sig meget behageligt, men gjorde ikke nogen stor Fart; under de allergunstigste Omstændigheder kun 7–8 Mil i Vagten.

Den 2den Juni modtog Kongen paa Skodsborg en Deputation, som havde det Hverv at indbyde Hans Majestæt til en Fest i Tivoli paa Grundlovsdagen. Hans Majestæt udtalte for Deputationen sin Glæde over, at Grundloven, der var hans Værk, vilde blive ihukommet med Glæde og Taknemmelighed af en saa talrig Kreds, men beklagede, at han ikke kunde modtage Indbydelsen til Tivoli, da han havde besluttet samme Dag at følge General-lieutenant Hedemann til Jorden, og det stred mod hans Følelse umiddelbart derefter at deltage i en Glædesfest. Derimod lovede Hans Majestæt at modtage en Hilsen paa Christiansborg Slot af Processionen, naar denne fra Excercerpladsen begav sig ud til Tivoli.

Det skete ogsaa, som Kongen havde lovet. Efterat Hans Majestæt havde bivaanet General Hedemanns Jordfæstelse i Garnisonskirke d. 5te om Formiddagen, begav Han Sig til Christiansborg, og fra Altanen over Colonnaden modtog han en Hilsen af den der forsamlede Mængde, til hvem han med sin kraftige Stemme, der kunde høres over hele Pladsen, sagde: Mine elskede Børn, modtag Eders Konges Tak! Tak!

Den 9de var jeg med Kongen paa Skydebanen. Hans Majestæt behagede Selv at proponere mig som Medlem af Selskabet.

Jeg har senere ladet ophænge min Skive der, forestillende den gamle Skolebygning i Randers, tidligere et Helligaandskloster med Indskrift (af Heiberg)

Bliver man end gammel og stor og lang
Glemmer man ikke sin Skolegang.²³

[268] Jeg kommer nu til at give Beretning om en Række af Reiser, jeg i denne Sommers Løb gjorde, dels paa egen Haand dels med Kongen. Falken var endnu ikke noget prøvet Skib. Det skulde ud paa Beseiling. Jeg havde efter Liebenberg maattet

overtage Bestyrelsen af den Eiendom, Kongen havde saa dyrt maatte betale Berling. Jeg tror, jeg har tidligere omtalt dette Ellaholm.²⁴ Jeg skulde nu dog engang bese denne Kongelige Erhvervelse, som var betroet min Omsorg. Det blev da bestemt, at jeg skulde seile derop med Falken. Foruden mig og Christen Hee Møller, den utrættelige og phantasirige Fortæller, som Skibsfører, var der desuden ombord Marinemaler Sørensen, en begavet og vakker Mand, Lodsens af Kjøbenhavns Lodseri Frederiksen, Falkens egentlige ansvarlige Fører i Kong Frederiks Dage, en støt Sømand af et mandigt Ydre og Maskinmesteren Ursin, en Søn af Professoren, en vakker og ret dannet Mand. Vi anløb Carlshamn og kjørte derfra til Ellaholm. Der var nok at bese der. Beliggenheden er vakker og interessant. Ellaholm var i Middelalderen en lille Kjøbstad med en Borg eller Fæstning, begge beliggende i et stort Vanddrag Mörrum Aa. Borgpladsen med sin Vold er endnu synlig paa Øens Nordspids; Kirken var ogsaa bevaret, lille og ubetydelig, som noksom viser, at Ellaholm har hørt til de mindste Steder i Blekinge. Hovedbygningen ligger paa Øen og er forbunden med en Bro med Fastlandet, hvor dens talrige Udbygninger have Plads. Det havde nemlig, før Brugspatronen solgte det til Berling, været en udstrakt Forretning, der førtes der, med Kornhandel, Brændevinsbrænding, Laxefangst i Strømmen, Staldfodring, Skovbrug og Agerdyrkning. Det havde Værdi, saalænge der boede en Mand paa Stedet, der selv kunde drive alt dette. C. H. Møller, der af Berling havde været sendt derover, var ikke denne Mand – han satte ved nye Planer kun yderligere Penge til – ja, saa var det, at Berling var saa „ædel“ at overlade Kongen det „ikke en Skilling over, hvad det stod ham i“; men jeg ved af Erfaring, at det gav kun 2–3 Procent af Pengene, imedens man ikke kunde faa Resolution for at gjøre de fornødne Forbedringer paa Bygningerne. Fra Carlshamn seilede vi til Carlsrona, besaa de gamle Skibe, det vistnok noget forældede Skibsværft; de interessante Dokke sprængte ud i Klippen, men vistnok altfor korte for Nutidens Skibe – vi fik ikke nogen god Ide om Sverrigs Søstyrke. Byen er vidtløftigt bygget med smukke Kirker i Renaissancestil og med lige Gader; Klippen trænger frem overalt selv midt paa Torvene. Fra Carlsrona gjorde vi en Kjøretour op i det yndige Blekinge, med

smaa Klipper, smaa Skove, smaa Vandfald, Udsigt til Havet paa alle Høider. Vi besaa den skummende Djubafos. Fra en smuk rolig Sø aabner sig pludselig en brat og dyb Udskjæring mellem 2 Klipper (ikke bredere end, at min Tjener, der var kommen paa den modsatte Side af den, jeg havde nærmet mig Søen, sprang derover for at naa mig). Igjennem denne strømmer Vandet med en voldsom Kraft og styrter brusende ned over Klippestykker. Den 19de Juni vare vi atter i Skodsborg og gav Kongen vor anbefalende Bevidnelse for Falkens Sødygtighed.

Nu vilde Kongen jo ogsaa paa en længere Søtour. Conferentsraad Forchhammer havde ved at omtale Kalkens Strygningslinier nævnet Seierø som liggende i Saltholmkalkens Linie, men beklaget, at han ikke havde havt Leilighed til at komme til denne Ø. Jeg foreslog Kongen at begynde vor Søreise med en Undersøgelse af Kattegattets Kyster med Hensyn til de forskjellige Kalkarters Forekomst og at invitere Forchhammer til at gjøre Reisen med; Kongen gik ind derpaa. Jeg udnævntes til Messeforstander, og vi gik tilsøs den 28de Juni. Foruden Kongen, Forchhammer og jeg, var Berling, Livlægen Lund og Adjutanten Schmidth ombord; Møller, Frederiksen og Ursin udgjorde Skibets Officerskorps. Den fortræffelige Jæger Hering dannede min Assistance ved Provianteringen. Vi løb Sundet ud og kom om Eftermiddagen til Klintebjerg tæt ved Nykjøbing. Det er en mægtig Bakke fuld af Kalksten.²⁵ Det blev engang drevet af Capitain Recke, den samme som havde været saa uheldig med Papirerne sendte fra Berling til Vicekongen. Vi vare kun meget kort der, da Kongen var ængstelig for, at vi ikke itide skulde finde en Ankerplads for Natten. I den sildige Aften løb vi ned i Issefjorden og laa rolig der. Om Morgen tidlig gik vi atter ud og løb omkring Sjællands Odde ned til Seierø – men vi fandt kun svage Antydninger af Kalken der paa Øen (Forchhammer gav en Beskrivelse derover i Berlingske Tidende). Der var dog adskilligt Eiendommeligt der paa Øen, som lønnede Besøget. Ude paa Vestspidsen hæver sig „Kongshøi“. Vi gik derhen, Kongen med, men ikke uden Besværlighed. En Mand maatte bære en Lænestol, i hvilken Hans Majestæt jevnlig satte sig. Omkring Høien sværmede utallige Søfugle, der havde deres Reder i Nærheden og uvante ved, at Mennesker kom i deres Nærhed,

vare de nær ved at ramme os med deres Vingeslag, deres Skrig opfyldte Luften. Nu strømmede Befolkningen til for at se Kongen, hvilket jo var som himmelfaldent for dem. Kongen indlod sig venligt med dem, og de maatte fortælle deres Sagn. Det samme Kongshøi, hvorpaa vi leirede os, var Midtpunktet for disse overtroiske Fortællinger. En Mand gik saa vidt, at han fortalte os, at han selv havde set Høien aabne sig, og Troldfolket gaa ud deraf. Det er i vor Tid kun paa saadanne afsides Øer, at man tør saa dristigt træde frem med sin Overtro. Fra Kongshøi gik Vandringen til Stranden, hvor der gives en mærkelig triangulair Stensætning af Smaasten. Maaske et Grundlag fra ældgammel Tid til derover at opføre et Telt i Fiskefangstens Tid. (Paa Gjedservedde findes et lignende). Nu kom der Vogne. Med stor Uleilighed kom Hans Majestæt op i en af disse, og vi kørte nu Øen rundt, besøgte Pastor Ravn, en gammel Skolekammerat af mig, og spiste Flæskepandekage hos ham, var paa Fyrtaarnet, saa Øens Formation, der tyder paa, at den i sin Tid [269] har været delt i flere Øer. Smaa Kalksten fandtes jo af og til, men jeg tror ikke, at de tilfredsstillede vor lærde Ven og Ledsager paa Reisen; han havde vistnok ventet mere af Seierøs Kalkholdighed. Vi forlode Øen om Eftermiddagen og løbe op mod Kallundborg, hvor vi kastede Anker i Nærheden af Byen. Forchhammer gik iland her, da han kun kunde være borte fra Kjøbenhavn paa nogle faa Dage, og Kongen nu havde faaet Lyst til at udvide sin Reise. Jeg fulgte Forchhammer iland og greb Leiligheden som Messesforstander til at lade Hering gjøre nogle Indkjøb for den videre Reise, af Jordbær, Gemuser og Kjød. Jeg besaa Slotspladsen med svage Spor af Ringmuren, Kirken og endel ret mærkelige gamle Huse, besøgte min Kones Slægtning Pastor Hoskiær og en gammel Bekjendt fra Contoirerne paa Amalienborg, nu Borgermester i Byen Overauditeur Becker. Det var alt mørkt, da jeg kom ombord; men vi tilbragte endnu en behagelig Aften paa Dækket i det deiligste Sommerveir og med den vakkre Udsigt til Esbern Snares Taarne og til Lerchenborgs Skove. Kongen var paa hele Reisen elskværdig og gemytlig, kaldte sig Capitain Frederik og morede sig over Messesforstanderens Bestræbelser for at skaffe et godt Bord og udbringe Toaster passende til Situationerne. Om Morgenen tidlig blev Ankeret lettet, som jeg troede for at gaa

til Hjelman, bese denne fra Marsk Stigs Historie mærkelige Ø og dernæst søge Kalken i det gamle Djurs eller Djursland*. Da jeg havde sovet noget længe den næste Morgen, var Falken allerede et Stykke ude i Havet, da jeg kom paa Dækket. Kongen var oppe og saa meget veltilfreds ud. Jeg kunde ikke ret orientere mig i Landkjendingerne, men Hans Majestæt kom mig strax til Hjælp og gav mig en Mængde Forklaringer. Efter mit Bestik skulde vi nemlig gaa nord om Samsø for at komme til Hjelm og maatte saa have Samsø tilvenstre; nu havde vi den tilhøire. Min naadige Herre maatte omsider opgive at skuffe mig: han var kjed af Kalken. Forchhammer holdt ham ikke mere paa Kridtstregen, og han havde faaet Lyst til at besøge gamle Venner paa Snoghøi. Kammerherre Riegels boede der, og han og hans Familie kjendte Kongen meget godt fra den Tid, han var Regimentschef, før han blev Kronprinds og boede paa det lille Palais i et Slags Exil. Vi traf ikke Riegels, men derimod Fruen og hendes Døttre, vi hørte smuk Musik, saa den nettede Have og havde nogle rare Timer. Kongen var glad ved at gjense disse Steder. Henimod Middag gik vi derfra, dinede ombord og lagde os i Lenker-Vig, pilkede Torsk og gik tilkøis. Den 1ste Juli gik vi til Svendborg, hvorfra Hans Majestæt telegraferede til Kjøbenhavn og lod vide, hvor han var. Jeg greb Leiligheden, da jeg var sendt iland ved Telegraphen, til at gjøre en lille Sviptour op paa Bregninge Bakke for at se Udsigten derfra. Næste Dag gik vi betimelig afsted baade med Seil og Damp og kom tidsnok til Masnedø til, at Hans Majestæt kunde sende Capitain Schmidt op til Rosenfeldt til Kammerherre Oscar Oxholm og melde os til Middag. Den vakkre Kammerherreinde Oxholm arrangerede Alt paa den smukkeste Maade og i korteste Tid til Kongens Modtagelse. Hans Majestæt var ogsaa yderst tilfreds og viste sig som den elskværdigste Cavaler. Paa Hjemveien besaa vi Ruinerne omkring Valdemars Taarnet og kom i den silde Aften

* De ældre Geographer kalde Herrederne Nørre- og Sønder-Herreder, ved Grenaa Nørre- og Sønder Djurs Herreder. I Beretningen om Øm Kloster fra det 12te og 13de Aarhundrede ser man ogsaa, at der tales om Klosters Besiddelser i Djurs. Aaen, der løber forbi Grenaa, bærer ogsaa Navnet Djurs-Aa. Endnu den Dag i Dag siger Bonden fra de nævnte 2 Herreder, naar man spørger ham, om han er fra Mols: Nei jeg er fra Djurs. Molbo vil Ingen gjerne være.

ombord. Den 3die Juli var jeg atter i Kjøbenhavn. Den 5te Juli fortalte Conseilspræsidenten, at der nu skulde mobiliseres fra tysk Side, men alt den 8de kom Efterretningen, om at Fjendtlighederne mellem Frankrig og Østerrig vare standsede. To Dage efter kom Efterretningen om Kong Oscars Død. Atter 4 Dage derefter modtog Kongen den mærkelige Efterretning, at Keiser Napoleon den 12te Juli havde meldt til Keiserinden: Der er afsluttet Fred mellem den østerrigske Keiser og mig. Det havde maaske været gavnligt for Danmark, om den Krig havde trukket noget længere ud.

Det varede ikke længe, inden Kongen fik den Idé Selv at ville bringe sin Broder og Ven Kong Carl sin Lykønskning til Thronbestigelsen. Det faldt naturligvis i min Lod at bringe Hall denne Efterretning. Forfatningen havde ingen Bestemmelse om, hvorledes der skulde forholdes, naar Kongen forlod Landet, og jeg var ikke uden Betænkelighed, men Hans Majestæt beroligede mig ved at sige mig, at han havde telegrapheret, at han kom, hvilket dog siden viste sig ikke at være sandt. Jeg maatte nu betragte Reisen som et Factum, der ikke kunde forandres, og plaiderede Sagen, saa godt jeg kunde; man blev da enig om, at Kongen skulde sige det Selv i Statsraadet, at han reiste og saa lade som om der ikke var videre Spørgsmaal om Sagens Lovlighed; Hans Majestæt var jo i hvert Fald kun en Dagsreise borte, og Telegraphen stod jo altid til Raadighed i paatrængende Tilfælde. Opholdet skulde heller ikke vare mere end et Par Dage. Denne Reise vilde dog ikke være bleven foretaget, havde den ikke stemt med Berlings og derfor med Grevindens Ønsker. Berling havde endnu ikke opnaaet Tilgivelse ved det svenske Hof for hans Deltagelse i Kammerraad Jonas' Bagvaskelser, og han haabede ved at komme til Sverrig i Kongens Følge vilde denne bedst naas. Reisen blev da sat i Værk. Med Kongen var paa denne Generaladjutanten Hegermann-Lindencrone, [270] Reisemarskallen Berling, Livlægen Lund og jeg. Kongen havde dog været saa tilfreds med min Bestyrelse af Messen, som han kaldte det, at Berling ikke overtog denne, men jeg vedblev at være Forstander og derfor ogsaa, naar det hændte, at Kongen modtog Fremmede ombord, marschallerede som det kaldtes. Christen Hee Møller var nominel Skibsfører, Frederiksen var den virkelige. Den 24de Juli Kl. 9 Morgen gik vi ud fra Skodsborg og

stod syd paa, passerede først ved Midnat i en stærk Søgang Hammeren, anløb om Eftermiddagen den 25de Calmar, hvor Kongen dog ikke vilde blive saa længe, at vi kunde faa det gamle Slot at se indvendig, sejlede derefter mod Aften til Borgholm paa Øland. Lund, Berling og jeg besaa Borgholm Slots anselige Ruiner. Den 26de om Morgenen begyndte vi en høist interessant Seilads gennem Skjærgaarden, alle disse Klippeøer med Birke- og Granskov, med enkelte røde Bjelkehuse enkeltvis med græssende Kreaturer gav en rig Afvexling af maleriske Grupper; det saa hvert Øieblik ud, som om man kunde være udsat for at løbe lige mod en af disse bratte Smaaklipper, da gav Lodsens Ordre til en lille Forandring i Coursen, og nye Løb aabnede sig for Øiet. Henimod Aften maatte vi dog forlade Skjærene og gaa ud i den temmelig urolige Sø. Den næste Morgen bragte os ind igjen i roligere Vande mellem talrige Klippeøer. Vi vare nu i Skjærgaarden, der fører ind til Stockholm. Kongen lod kaste Anker og sendte mig iland til en nærliggende Telegraphstation for at melde Kong Carl Sin Ankomst; men alt fra Calmar var der telegrapheret om Kongen af Danmarks Reise. Incognitoen blev dog bevaret – Kongen kaldte sig Greve af Oldenburg Vi løb nærmere op mod Stockholm, passerede Vaxholm, men kunde ikke naa op med Falken til Kong Carls Sommerbolig Ulriksdal, hvorfor Hans Majestæt havde sendt et mindre Dampskib til at føre Sin høie Gjæst derhen.²⁶ Først Kl. 6¹/₂ kom Kong Frederik til Ulriksdal og blev modtaget af den Kongelige Familie paa den hjærteligste Maade. Foruden Kong Carl og Dronning Louise vare der tilstede deres Datter og eneste Barn Prindsesse Louise, dengang en smuk lille Pige, almindelig kaldet Sessan, Prinds Oscar og Prinds August. Af Hofpersonale var der Hofdamerne Frøken Sparre og Frøken Gyllenhaal, Overstaldmester Grev Platen, Hofmarskal og Staldmester Sandels, Statholderen paa Ulriksdal Baron Manderström, Adjutanterne Oberst Thulstrup og Capitain Dahlström, Cabinetskammerherrerne Baron Wrede og Baron Wrangel. Kong Carl stod dengang i sin kraftigste Manddom og var en i Sandhed smuk Mand, bredskuldret, bredt Bryst, endnu smækker, lidt vel korte Ben i Forhold til Overkroppen, kraftigt mørkblondt Haar og Skjæg, velvilligt Udtryk i Øiet og i det Hele af opvakt Udseende, men urolig i høieste Grad, ikke

istand til at vedligeholde en Samtale. Dronningen var meget høi for en Dame, af et godmodigt Udtryk men uden Aand, lysblondt Haar, svære Ansigtstræk, navnlig stor Mund, fremstaaende Tænder, ugratious i sin Gang og Bevægelser.²⁷ Prinds Oscar var høi og smækker, let bygget, mørkt Haar, et godt og intelligent Øie. Man har sagt om ham, at han ikke havde Kong Carls ærlige og aabne Charakter; mig har han altid tiltalt mere end hans urolige Broder. Prinds August var ligesom Prinds Oscar høi og mørk, men hans Udseende røbede noksom, at han var om end ikke helt Idiot saa dog ikke langt derfra. Førøvrigt var han godmodig og skikkelig. Af Hoffets Personale gjaldt Frøken Sparre for noget mere end almindeligt; Kong Carl antoges at sætte høi Pris paa hende, men man mener dog, at det kun var hendes Aand, der kom ham tilgode. Hun blev som bekjendt senere gift med den norske Kammerherre Stang, Søn af den hæderlige og dygtige Statsminister Stang. Hofmarskallen Sandels var tilbageholdende, en meget dygtig Mand i sit Fag, som han offrede sig aldeles for; saavidt jeg kunde skjønne ogsaa med Resultat. Manderström, en Broder til Ministeren, var en Levemand som saa mange i Sverrig, Wrede forekom mig begavet og ironisk, Dahlström aaben og behagelig. Det korte Ophold lod mig ikke Leilighed til at gjøre videre Opfattelse af Personlighederne.

De Kongelige Personer vare i dyb Sorg og spiste i et eget Cabinet med vor Konge. Den smukke Aften tilbragte vi paa Terrassen udenfor Slottet. Kong Carl sagde mig, at han næste Morgen skulde sende en Vogn til Haga, hvor Kong Frederik med Følge skulde have Bolig, der skulde bringe mig til Ulriksdal, da han vilde tale med mig. Jeg skulde komme ganske ubemærket i Frakke. Jeg var ganske optaget af dette Møde; men jeg blev skuffet deraf; thi Hans Majestæts Yttringer til mig gik kun ud paa, at jeg skulde sige til Hall, at det var en gunstig Tid til at træffe en Overenskomst med Preussen om Hertugdømmernes Stilling. Efter denne lille Morgentour kjørte jeg ind til Stockholm, saa den smukke Udsigt fra Mosebakken, kjørte omkring Slottet, var i Ridderhuskirken, der dengang blev betrukket med sort Klæde til Kong Oscars Bisættelse, og maatte førøvrigt for denne Gang nøie mig med dette noget flygtige Vue over den skjønne og interessante Stad. Hjemkommen

til Haga var jeg oppe at se de storartede Substructioner til det Slot, Kong Gustav havde paatænkt at reise paa disse Høider, altfor store for Sverrig og navnlig for Sverrigs Finantser. Haga ligger vakkert og er godt indrettet med skønne Haveanlæg rundtomkring, i hvilke der findes enkelte Bøgetræer, noget nær den nordligste Forekomst for dette vort hjemlige Træ. Ved Taffelet paa Ulriksdal var Udenrigsministeren Manderström tilstede. Han talte efter Bordet med Kong Frederik. Gud ved, hvad han syntes, om den høie Herres Anskuelser om Europas Tilstand. Da Grev Plessen ikke var i Stockholm, da Kongen kom – han havde hvert Aar om Sommeren en Congé for at besøge sine Godser i Holsten – var Legationssecretairen Kammerjunker v. d. Maase mødt paa Ulriksdal og deltog ligeledes i Taffelet. Han førte en meget flot Tale med Frøken Sparre, som var min Dame ved Bordet, og jeg fandt mig flere Gange opfordret til at træde afværgende op for hende; men det forekom mig, at Hendes Naade ikke var videre paavirket deraf. Tonen var maaske saaledes under Kong Carls Auspicier ved det svenske Hof. Efter Bordet vare vi atter i Haven, atter smukt Veir, fri Luft paa Terrassen. Vi, der vare fulgt med Kong Frederik, bleve successive stedede til en lille Samtale med Hendes Majestæt. Soupéen blev taget i fri Luft, blev indledet ligesom Dineren med en Sup svensk Brændevin, Banco blev ogsaa budet om. Det var endda ikke saa let at bære. Kong Carl tilsagde Hegermann, Lund og mig hver en svensk Orden, men talte ikke til Berling om saadan Naadesbevisning – vi saa nok, at Naaden ikke var gjenerhvervet for Reisemarskalken, Generalintendanten, Privatsecretairen. Om Aftenen toge vi Afsked fra Dronningen.

Næste Dag begyndte Hjemreisen. Kong [271] Carl og Prindserne ledsagede Kongen til Drotningholm, hvilket smukke paa Malerier saa rige Slot blev beset. Falken var lagt derhen, og vi seilede nu gjennem Södertälje Canal og ankrede i Nærheden af Landsort. Den 30te gjennem Skjærgaarden indtil 8 Mile nord for Calmar. hvor vi kastede Anker for Natten. Det var imidlertid blevet temmelig blæsende Veir, og da vi kom til Calmar, havde Kongen bestemt sig for at blive liggende der for at afvente bedre Veir. Jeg har før sagt, at han ikke var nogen Søhelt. Der var imidlertid, som det af Hoslagte ses, et til Stockholm kommet Telegram om, at den

russiske Storfyrste Constantin, Storadmiral paa den russiske Flaade, paa Dampskibet Svetlana vilde anløbe Kjøbenhavn. Denne Efterretning gjentoges atter til Kalmar. Jeg forestillede nu Kongen, hvor lidet det vilde tage sig ud for ham, en Søkonge, at det sagdes til den russiske Storadmiral, at han var blevet liggende for lidt Blæst. Hans Keiserlige Høihed vilde vel ikke engang tro det, men vistnok se en Fornærmelse deri. Jeg satte igjennem, at vi kom under Damp, og jeg kan ikke nægte, at vi bevægedes dygtigt paa det lille Dampskib. Dagbladet siger ogsaa, at det var meget haardt Veir, Orcan var det dog ikke, som Kongen og Møller gjerne vilde kalde det – især da vi kom ned mod Bornholm. Vi fik tidlig Møns Klint i Sigte, senere Stevns og Kl. 2¹/₄ passerer Falken med Kongeflag Kjøbenhavn, saluteret af Batteriet Sixtus, den danske Fregat Thetis og den russiske Fregat Svetlana.

Storfyrsten, der reiste incognito under Navn af Admiral Romanoff, var i Kjøbenhavn, da Falken passerede Svetlana (han spiste denne Dag hos Arveprindsen, efterat have gjort Visit hos Enkedronningen paa Sorgenfri og Landgrev Vilhelm paa Charlottenlund, Prinds Christian var formodentlig paa Rumpenheim).

Da vi kom til Skodsborg, raadede jeg Grevinden at lade Kongen tage alene til Christiansborg for der at modtage Storfyrstens Opvartning, men den Indrømmelse vilde hun ikke gjøre Krieger; men hun paastod tvertimod, at Kongen skulde indbyde ham til Skodsborg: Paa Landslottene blev hun jo taget tilbords af de fremmede Fyrster, der kom paa Besøg. Dette skete da ogsaa, men Storfyrsten undskyldte sig og yttrede confidentielt sin Grund, at han ikke fandt det passende for sin Stilling at blive modtaget til Audients, paa hvad han kaldte et Badehus; men angav officielt, at han havde Cholérine. Conseilspræsidenten kom ud til Kongen paa Skodsborg, netop som denne Efterretning var kommen, og da var [det], at Hans Majestæt sagde til ham: „Det ved jeg ikke, om han har Cholérine, eller hvad han har, men det ved jeg, at mig sk. . . er han et Stykke“. Grevinden fik altsaa ikke Storfyrst Constantin tilbords!²⁸

Omtrent samtidig med denne skidne Historie læste man i Dagbladet af 2den August:

Idet vi udtale vor Glæde over, at Hans Majestæt lykkelig og vel

er kommen tilbage fra sin pludselig besluttede Søtour, kunne vi ikke tilbageholde vor Forundring over, at Ministeriet lader Hans Majestæt foretage en saadan Udflugt uden at medsende en af Marinens Dampere for at kunne yde fornøden Assistance, hvis Noget skulde indtræffe; det var i Søndags et meget haardt Veir, og der kunde let være sket en Ulykke, i hvilket Tilfælde der ikke havde været nogen Sikkerhed for, at „Falken“ havde faaet Hjælp. Uforsigtigheden er saa meget større, som Generaladjutanten for Søetaten ikke var med paa Touren, og som Føreren af „Falken“ Capitain Møller, Kammerherre Berlings Svoger, ikke gjælder for at være en af vore dygtigste Sømænd.“

Hans Majestæt blev rasende forbittret over denne Artikel og blev naturligvis souteneret i denne sin Stemning. Han lod mig kalde og befalede mig at sende et Telegram, som Han Selv havde skrevet til Dagbladets Redacteur. Det lød saaledes som det af Vedkøgte – manu regis – ses: Til Dagbladets Redacteurer. Hvem Kongen befaler skal føre Hans Skib, og hvem Hans Majestæt befaler, der skal ledsage ham, kommer Ingen ved, derfor frabedes al Commentar. Frederik R. Jeg søgte paa bedste Maade at berolige min høie Herre og naaede da ogsaa, at han opgav Telegrammets Afsendelse; men nu kom Berling og Møller tilsyne. Møller havde godtgjort sin kjære Svoger, at Kongen maatte give ham en Opreisning for den Fornærmelse, Dagbladet havde tilføiet ham. Han maatte udnævnes til Commandeur af Dannebrogen. Kongen har formodentlig vidst, at jeg vilde fraraade denne Udnævnelse. Han skrev derfor ved Taffelet paa et Stykke af Spisesedlen:

Jeg vil have et Commendeurkors og Stjerne i mit Telt iaften, naar Selskabet er gaaet.

Frederik R.

Jeg var glad ved at kunne svare tilbage, at jeg ikke havde noget Commandeurkors.

Hans Majestæt skrev igjen ligeledes paa en Seddel (disse to Sedler vedlægges):

Hvis De ingen Ordener har herude, kan det blive til imorgen Formiddag, men da maa De have det Fornødne.

Frederik R.

Jeg maatte naturligvis bringe Decorationen, men jeg forestillede Kongen paa det Alvorligste, hvor urigtigt det var at fremdrage Møller fremfor en Masse ældre Officerer i den Etat, hvortil han endnu hørte. Jeg gjorde opmærksom paa, at der jo var saa mange Officerer, der havde havt den Ære at føre Skibe for Kongen, uden at de vare blevne hædrede paa en saa udmærket Maade – kort jeg opbød Alt, hvad jeg formaaede for at afbøde dette for Kongen [272] saa skadelige Skridt. Da var det, Kongen tog sig sammen og henvendte med en høi Mine disse Ord til mig: „Saa De regner det ikke for Noget, Hr. Etatsraad! at han har reddet Kongens Liv?“

Jeg maatte nu stryge Seil og kun bemærke, at jeg selv ikke vidste, at jeg havde været udsat for saa stor Livsfare, men for den, der havde reddet Kongens Liv, var ingen Belønning for stor. Jeg gjorde dog Kongen opmærksom paa, at jeg ikke skulde expedere Sagen, da Søofficerers Forfremmelse blev expederet gennem Generaladjutanten for Søetaten.

Jeg gjorde endnu et sidste Forsøg. Jeg gik op til Grevinden og udviklede Sagen for hende. Møller skulde først komme til Middag, og Klokken var endnu kun 3. Jeg kan ikke sige Andet, end at hun gik ind paa mine Grunde; men da jeg derefter bad hende gaa ned til Kongen og tale med ham, fik hun pludselig travlt og skulde klæde sig paa. Det være nu, at hun søgte en Undskyldning og vilde dupere mig, eller hun havde bestilt Scheele, der var kommen Dagen forinden, til en tête à tête før Middag.

Jeg skulde ikke have opholdt mig saa længe ved at fortælle denne i og for sig saa ubetydelige Sag, hvis denne Udnævnelse ikke efter min faste Overbevisning var den Draabe, der fik Glasset til at løbe over for Berling og fremkaldte først Ministerskiftet og dernæst hans Fjernelse. Hegermann-Lindenchrone kunde omsider ikke udholde Kriegers Insinuationer, der efter denne Udnævnelse, bleve baade jevnligere og næsten fornærmelige, medens han ikke kunde fragaa at have lovet at skaffe Berling bort, og næppe 14 Dage efter tilskrev han Berling det bekjendte Brev, hvori han erindrede om det givne Løfte at gaa bort, naar det tilraadedes ham. Nu gav han Raadet; blev det ikke fulgt, maatte han trække sig tilbage. (Den 19de August meddelte Hegermann mig, at han havde afsendt Brevet og sagde mig derhos, at han ikke havde raadført sig med

mig, da han ikke vilde trække mig ind i Sagen, da han ikke vilde, at jeg skulde gaa tillige med ham.)

Brevet lød saaledes:

Skodsborg Mandag Aften 15de August 1859.

Paatrængende Nødvendighed lader mig atter optage en Sag, der gjentagende Gange har været Gjenstand for Behandling, og som jeg haaber Kammerherren nu vil bringe til Afgjørelse. De vil erindre, at jeg forrige Efteraar paa Deres egen Opfordring tillod mig at udtale mig for Dem angaaende Deres Stilling her ved Hoffet saavel som ligeoverfor den ydre Verden. De vil erindre, at jeg uden Omsvøb meddelte Dem, hvorledes der overalt dømtes om Deres Ophold her, og at De slutteligen, da jeg opfordrede Dem til at eftertænke, om De ikke burde søge at fremkalde en Forandring deri svarede mig, at De nok havde tænkt Dem Noget af det, som jeg nu mere uforbeholdent end nogen Anden havde sagt Dem, og at De virkelig vilde tænke paa en mulig Forandring. Hvad Bestyrelsen af Hans Majestæt Kongens Civilliste angik, yttrede De, at Alt nu var ordnet saaledes, at en god Administration let kunde bestyre den.

De vil endvidere erindre Dem, at Sagen med de bevidste Breve, som Capitain v. d. Recke bragte til Sverrig, hans og Deres Behandling af denne Sag, mit Ophold i Sverrig og vore gjentagne Samtaler angaaende den Erklæring, som De først ønskede, siden betænkte Dem saa meget paa at afgive, atter bragte den omtalte Sag paa Bane, idet jeg som Svar paa et af Dem stillet Spørgsmaal forsikkrede Dem om, at uagtet det var lykkedes mig at ordne den omtalte Sag, saaledes som Hans Majestæt Kongen vilde det, og som det altsaa var min Pligt at udføre den, saa havde den dog skadet Dem og Flere saa betydeligt, saa at De maaske endog betragtedes med end værre Øine i Sverrig end her, og at man saavel der som herhjemme ansaa det for en stor Lykke for Hans Majestæt Kongen, Grevinden og Forholdene i det Hele, at De fjernedes herfra.

De vil endelig erindre Dem, at det samlede Ministerium i 1858 i December Maaned hos Hans Majestæt Kongen vilde paa det Bestemteste andrage paa Deres Fjernelse, men at dette kun blev

opgivet, fordi jeg gav Ministeriet mit Ord paa at formaa Dem til selv at foranledige Deres Udtræden eller i andet Fald atter at overlade Sagen til Ministeriet.

Jeg paatog mig dette Ansvar – saaledes som jeg udtalte for Dem – for at forskaane Hans Majestæt Kongen, Grevinden og os Alle, der høre hertil, for Ubehageligheder og Krænkelser og for at undgaa en Offentlighed, der let vilde fremkalde Skandaler.

Efter at jeg paa Frederiksborg havde meddelt Dem dette, yttrede De, „at De selv vilde være meget tilfreds ved at blive fri for den Stilling, hvori De er, da De kunde leve meget behageligere som Privatmand, hvortil De var saa heldig at have Midler og tillige Beskjæftigelser nok“, „at De derfor var villig til at trække Dem tilbage, men dog ønskede at udsætte dette til den 1ste April for at kunne afslutte Regnskabet for Finantsaaret“. Da jeg med Deres Tilladelse meddelte H. E. Conseilspræsidenten dette, opgav Ministeren paa mit Ord Sagen indtil videre.

Imidlertid, uagtet jeg gjentagne Gange atter omtalte denne Sag og udtalte min Mening om Nødvendigheden af at gjøre Noget ved den, gik den 1ste April og efter den flere Maaneder hen uden, at der rørtes ved Sagen fra Deres Side. Naar De tager i Betragtning, at Hendes Naade Grevinden dog ikke kan tage Initiativet i denne Sag, selv om hun for Kongens og det Heles Vel nu vil finde sig i at undvære en gammel Vens Bistand og Omgang, saa er det jo dog klart, at naar Forandringen skal ske, uden at Kongen skal ærgres og fortrædiges, saa kan det kun ske paa en almindelig ikke Opsigt vækkende Maade, naar De selv – Maaden vil De selv langt bedre vide at finde – „erhverver Hans Majestæts naadige Tilladelse til at træde ud i Privatlivet til Deres og Deres Families Gavn.“

Naar hertil kommer, at Ministeriet – nu mere end nogensinde – klart tror at erkjende, at De absolut ikke bør udsætte længere at trække Dem tilbage, en Anskuelse jeg med saa mange Andre deler; naar Ministeriet kort førend Deres sidste Reise med Hans Majestæt til Sverrig, bragte mig mit Ord i Erindring, at jeg hverken kan eller vil staa længere i det tvetydige Lys, hvori min Virken i Deres Sag har sat mig, er jeg naturligvis nødt til at fordre mit, paa Deres Vegne givne Ord indløst.

De burde vist have søgt at opnaa Hans Majestæts Tilladelse til ikke at følge med til Sverrig; endnu ombord, da jeg hørte hvor Reisen gik hen, havde jeg gjerne bragt Dem til at undgaa Besøget i Stockholm, men da det ikke lod sig gjøre uden at forstyrre den Glæde, som vor allernaadigste Kongen følte ved Reisen, saa opgav jeg det Hele indtil nu.

Nu taler jeg imidlertid for sidste Gang om denne Sag saaledes – haabende, at et givet Tilsagn, det samlede Ministeriums Ønske og den Meddelelse, som jeg paa given Opfordring har maattet give Dem om den almindelige Mening, vil bringe Dem til at tage et Parti, der paa passende og en for Dem mest tilfredsstillende Maade kan ende Deres saa usædvanlige Embedsansvar og føre Dem ind i et ønskeligt Privatliv[?].

Jeg vil tilstaa, at jeg vilde anse det for et stærkt Stykke, dersom alle disse Bevæggrunde ikke skulde være istand til at bringe Dem til et saa lidet Offer, som det efter Deres egne Yttringer vil være for Dem at opgive Deres Hofstilling, naar De dermed kan vise en saa paaskjønnet Conduite og en saa frugtbringende Taknemmelighed mod en ædel Konge, der har anerkjendt den Nytte, De har gjort ham, bæret Dem med sin Naade og sit Venskab og overøst Dem med Velgjerninger.

Jeg kan ikke tvivle paa, at De strax vil bringe denne Sag paa en forønsket Maade tilende, men skulde dette ikke blive Tilfældet, saa maa De undskylde, at jeg derved anser mig befriet fra ethvert Hensyn til Dem, baade ligeoverfor Ministeriet, som ogsaa med Hensyn til det, der da bliver en personlig Sag imellem os.

Deres ærbødige

17/8 1859.

Cai Hegermann-Lindenchrone.

Forinden denne Meddelelse fra Hegermann til mig var Sagen alt i fuld Gang. Scheele havde strax set, at her var Hevn at naa, han opstillede en Theorie om Majestædens Høihed og Uforkrænkelighed, hans Ret at danne sine Omgivelser som han vilde, det Farlige i at lade Ministeriet blande sig heri, som godt passede for Hans Majestæts Opfattelse og convenerede særlig Hendes Naade. I Overensstemmelse hermed tilskrev han ogsaa Hegermann et Brev, som, skjønt i venlig Udtryk, indeholdt en skarp Dadel.

Under disse Stemninger modtog jeg de indlagte tvende Breve fra Kongen.²⁹ Det var blevet anset hensigtssvarende af Grevinden og Scheele at lade Kongen gaa til Frederiksborg for at have ham noget sikkrere under vedvarende Paavirkning, end Localiteterne tillod paa Skodsborg. Berling havde nu, efter at Rollerne vare fordelte, indgivet Andragende om Afsked og havde dermed opfyldt Aftalerne med Hegermann-Lindencrone.

Den 23de blev jeg kaldet til Frederiksborg, hvorhen Kongen som bemærket havde begivet sig med Grevinden og Scheele, og den 24de blev jeg kaldet ned og maatte efter Kongens Dictat skrive et Rescript til Berling, hvorved Hans Majestæt afslog Ansøgningen om Afsked. Rescriptet vedlægges i Afskrift til Bilagene.³⁰

Jeg blev derefter sendt til Kjøbenhavn, da jeg ikke ansaas for paalidelig af Grevinden og Scheele. Hegermann-Lindencrone blev det derfor overdraget, som hans vedlagte Brev til mig udviser, at communicere Conseilspræsidenten Kongens Resolution paa Berlings Andragende om Entledigelse. Man ser jo forøvrigt deraf, at Hall maa alt dengang have talt med Kongen om Nødvendigheden af at lade Berling gaa.

Som et interessant Autographie fra denne Tid, men som først nogle Aar efter kom mig tilhænde vedlægger jeg Kong Frederiks Brev til sin kjære, altid i Pengeforlegenhed værende Onkel Ferdinand. Det er den eneste Gang jeg har set eller hørt Hans Majestæt nævne sin Fader med Kjærlighedsudtryk. Et andet Brev fra Kongen til mig ogsaa 1859, men noget ældre vedlægges ogsaa for Æmnets Ligheds Skyld. Det forholder sig vistnok rigtigt, hvad deri er anført. Det var ikke usædvanligt dengang at se Vexler udstedte paa det prindselige Æresord dengang cirkulere. Brevene kunne optages i Bilagene.

Kongen var nu kommet tilbage til Skodsborg, Scheele var reist, efter at have lagt rigtig godt i Kakkellovnen for sine fordums Colleger, og Reise var bestemt for dette Aar til Glücksborg. Vi skulde denne Gang gaa med Jernbanen til Korsør og derfra videre med Dampskib. Den 30te var der Statsraad paa Skodsborg, ved hvilken Leilighed, dog formodentlig i et særlig Referat, Hall atter androg paa Berlings Fjernelse, da han i modsat Fald ikke troede at kunne holde Ministeriet samlet.³¹

Det Hele saa mig dengang ulykkesspaaende ud. Min Hustru nedkom d. 31te om Morgenen tidlig med en Søn (senere døbt Cordt Einar), nogle Timer efter maatte jeg reise. Næste Dag kom jeg til Glücksborg med Kongen. Den slesvigske Minister [F. H. Wolfhagen] var beordret til at møde der. Følget bestod foruden af Grevinden og hendes 2 Damer, af Levetzau, Irminger, Hegermann-Lindencrone, Berling, Berregaard, Fensmark, Lund, Moltke, de la Laing og mig.

Der var berammet et Toppemøde i Egnen omkring Flensborg og til dette vare indbudne Prins Christian til Danmark, der nu var Chef for det hele danske Rytteri (han ledsagedes af Stabschefen Oberstlieutenant Brock og Adjutant Castenschiold) samt flere svenske og norske Officerer, blandt hvilke jeg erindrer mig: Chef for den norske Generalstab Generalmajor Wergeland, Første Adjutant hos Kongen af Sverrig Generalmajor Leuhusen, norsk Oberstlieutenant Hoff, Capitain i den svenske Generalstab Grev Lewenhaupt, Ordonnantsofficer hos Kongen af Sverrig Baron Liljenkrantz, Ordonnantsofficer hos Kongen af Sverrig Baron Rammel, Ordonnantsofficer hos Kongen af Norge Carsten Anker.

Det var i det Hele taget vakkre Folk. Liljenkrantz, som var et Slags Yndling af Kong Carl, og som man sagde dennes Halvbroder, forekom os affecteret, bestandig tenderende til at skulle gjælde for noget mere, end han var (han naaede at spille en Rolle i Sverrig i politisk Henseende efter at være faldet i Unaade ved Hoffet, døde 1870),³² Rammel med et aabent og støt Væsen synes vi særlig godt om (han er senere bleven gift med Baron Blixens vakkre Datter af første Ægteskab, er Fideicommissbesidder i Skaane).³³

Disse Officerer boede alle paa Glücksborg Slot eller i nærmeste Huse i Flækken Glücksborg, men spiste daglig ved Taffelet.

Manoevrerne ved Flensborg vare ikke begunstigede af Veiret og bleve efter, hvad man gjentagende yttrede, heller ikke ledede paa en Maade, der kunde give dem Betydning for Soldaten. De sluttede med en stor Militairgudstjeneste under aaben Himmel, i hvilken Grevinde Danner til Alle Veltænkendes Ærgrelse deltog. Da det ogsaa under Gudstjenesten skylregnede, og Terrainet var meget opblødt, var hendes Situation forøvrigt ikke misundelsesværdig.

Berling øvede sig daglig i Pistolskydning, hvilket var os til megen Morskab; han synes aabenbart at have tænkt paa en Duel med Hegermann-Lindencrone. Grevinden vilde have, at Adjutanten Moltke skulde ride med hende til at se paa Maneuvrerne. [273] Min skikkelige Ven den tykke Krieger af Garden maatte bide i det sure Æble.

Det var under disse Maneuvrer, at Berling forløb sig mod Telegraphhemmeligheden og bragte derved ligesom en ny Skygge ind i det allerede mørke Maleri. Det var bleven ham sagt, at Kongens Cavalerer telegrapherede i private Anliggender paa Civilistens Regning, og dette vilde han jo naturligvis gjerne se oplyst ogsaa for den Skandale, der kunde falde paa den Vedkommende. Han gik altsaa og snusede oppe paa Telegraphcontoiret i Nærheden af Slottet, ved hvilket var ansat en Telegraphist [Poulsen] og en ganske ung Assistent [Johansen]. En Dag da denne sidste var alene paa Contoiret kom Berling derop og forlangte at vide, hvor mange Telegrapher, der var afgaaet til Kjøbenhavn paa Civillistens Regning. Det unge Menneske lagde ham Bunken for og spurgte, om han ikke selv vilde gennemse den. Dette lod Berling sig ikke sige to Gange. I Bunken fandtes ogsaa de svenske Officerers Telegrammer til Stockholm. Sagen kom snart ud, og det blev jo nu sagt, at Berlings Hensigt havde været at udspeide Svenskernes Yttring til Hjemmet. De mange Misfornøiede i Kongens Omgivelse gjorde jo saa meget ud af det som muligt. „Telegrafhemmeligheden er krænket“, lød det fra alle Kroge. Man talte om „Misgjerning“, vel ogsaa om „Forbedringshus“. Berling, der vel egentlig ikke fra først af havde havt Tanke om, at hans Snusen i Pakken, hans Misbrug af det unge Menneskes Mangel paa Conduite, havde noget Criminelt, mærkede snart, at der var noget iveien, hans trykkede Stemning blev ogsaa mere og mere fremtrædende: Kongens Yndling saa ud som en ynkelig Pjalt.³⁴

Nu indgav Hegermann-Linencrone den 21de September Ansøgning om Entledigelse. Han var bleven Storkors af St. Olafs Ordenen, Lund og jeg havde faaet Commandeurkors, Berling havde ikke modtaget nogen Orden, skjønt han jo ogsaa havde været med Kongen i Sverrig.

Den 26de September skulde Rigsraadet aabnes, og det var derfor

nødvendigt, at forskjellige Sager, som skulde forelægges, atter blev behandlede i Statsraadet. Hans Majestæt maatte da, saa nødvendig han end vilde, bestemme sig til at tage til Kjøbenhavn. Hendes Naade tog naturligvis med: i disse urolige Tider kunde hun ikke lade ham være alene. Reisen paabegyndtes d. 22de September Morgen og gik over Holnæs og Korsør. De svenske Officerer fulgte med. Om Aftenen vare vi i Kjøbenhavn. Den 23de og 24de September var der Statsraad paa Christiansborg.³⁵ Den 24de om Aftenen tiltraadte Kongen Tilbagereisen til Glücksborg, hvor nogle af Cavalererne vare blevne tilbage. Jeg forblev i Kjøbenhavn et Par Dages Tid for at overvære Rigsraadets Aabning og tog over Kiel tilbage til Residentsen. Jeg ser af mine Breve til min Hustru fra den Tid, hvilke jeg har vedlagt, at Hans Majestæt har talt om Politik med mig, da jeg kom tilbage til Glücksborg, og at jeg ikke har været enig med min høie Herre. Jeg tror det saa gjerne. Kongen interesserede sig aldeles ikke for Politik, og naar han talte derom, var det altid, naar Grevinden eller Scheele eller Berling havde tendentius sat ham op i en eller anden Retning, og jeg ved aldrig, at det har stemt med, hvad jeg tænkte. Jeg gjorde dog forøvrigt ikke mere Modstand mod Kongens Explicationer, der vare uden Consequents, end at jeg reserverede mig saa meget, som min Agtelse for Sandhed fordrede. Mine Breve ommelde ogsaa forskjellige Lystigheder saasom Skuespil i Flensborg, derefter Souper hos Overpræsident Rosen, Fugleskydning, Bal. Den 29de afslog Kongen Hegermanns Ansøgning om Afsked samt om Permission paa nogen Tid. Men saa bragte Scheele i Slutningen af Maaneden ved sin Ankomst Liv i Sagerne. Omtrent samtidig med ham kom den slesvigske Minister Wolfhagen. Jeg blev ved min Mening, at Berling maatte gaa sin Vei, og jeg udviklede den baade for ham og for Grevinden. Hans Majestæt kastede sig med Iver paa Fiskeriet. Resultatet den 4de October har jeg opskrevet det var: 11 Gedder, 57 Aborrer og 33 Skaller. Naar Hans Majestæt fortalte saadanne overraskende Resultater, saa han med en eienommelighed Mine over paa os alle, ligesom han ventede et eller andet Forbauselses- eller Beundringsudraab, men det udeblev altid. Jeg havde dog altid den Courtoisie at spise en af hans Fisk ved Bordet, hvilket Han satte megen Pris paa.

Scheele raadede til at bevilge Hegermanns Ansøgning om Afsked. Fensmark, der var bleven tilbage i Kjøbenhavn, blev kaldet til Glücksborg. Omtrent samtidig fik Kongen Brev fra Hall, hvori denne advarer mod at dimittere Hegermann, da han i saa Fald ikke var vis paa at kunne holde Ministeriet sammen. Den 5te afskjedigedes dog Hegermann, og nogle Dage efter paafulgte Fensmarks Udnævnelse til Generaladjutant samt Capitain af Garden Peter Mallings Udnævnelse til Adjutant i dennes Sted. Den 8de reiste Hegermann fra Glücksborg. Vi vare alle mødte om Morgenen tidlig ved Afreisen for at sige ham Farvel. Dette kaldtes af Menageriet en [De]monstration.

Den 6te October var der stor Audients og Taffel. Den 9de Bal. Dette var netop begyndt, Polonaisen var gaaet, og den slesvigske Minister dandsede netop ud i en Vals med Grevinde Danner, da Hall traadte ind fra den modsatte Ende af Salen. Jeg troede at bemærke en Misfornøielse i hans ellers saa venlige og rolige Ansigt, da han saa sin Collega i denne intime Forbindelse. Hall havde flere Samtaler med Kongen, han talte ogsaa med Grevinden i længere Tid. Hensigten med hans Reise synes dog fornemmelig at være at formaa Kongen til at komme til Kjøbenhavn. Han synes at have naaet sin Hensigt og reiste alt Dagen efter tilbage.

Nu begyndte dog Stillingen at blive alvorligere. Krigsministeren [Lundbye] tog Anledning af Kongens Rescripter om Fensmarks og Mallings Udnævnelser, over hvilke han ikke var hørt, medens den ledige Adjutantpost derhos var unormeret og ved denne Leilighed skulde have været inddraget, til at indgive sin Demission.

Den 17de October om Aftenen kom jeg med Kongen tilbage til Kjøbenhavn. Det var den samme Aften, da Fædrelandet havde sin velskrevne Artikel om Ministeriets Stilling. Den skildrer, hvorledes denne er truet fra to Sider, den ene af ren politisk den anden af mere personlig Natur.³⁶ Om denne sidste ytrer Bladet sig saaledes:

[274] „Den anden Fare hidrører fra en Conflict mellem Ministeriet og Hans Majestæt Kongens personlige Villie, eller nærmere bestemt Allerhøiøistsamme og sammes nærmeste Omgivelser“ (allernærmest bestemt Omgivelser alene, thi der var Intet, Kongen hellere saa, end at Berling blev jaget bort, men det turde han ikke lade sig

mærke med). „Man vil maaske undre sig over, at vi, som hidtil have iagttaget stor Tilbageholdenhed, selv der, hvor der ikke var liden Opfordring til at bryde den, af Frygt for at saare Hans Majestæt Kongens Følelse, nu finde det forsvarligt at berøre et saa kildent Punkt. Men dels forekommer det os dog at være en falsk Rolle, Pressen spiller, naar den slet ikke tør røre ved, hvad hele Byen og Landet taler høit om, dels maa det vel og indrømmes, at naar de private Forhold trænge sig saaledes frem i Forgrunden, at de komme til at øve Indflydelse paa de offentlige Anliggender, saa tabe de deres private Charakter. Det er altsaa en forlængst bekjendt Sag, at der er indtraadt en Spænding ikke blot mellem Hans Majestæt Kongen og Generaladjutanten for Landetaten, der har foranlediget denne til at begjære sin Afsked, men ogsaa mellem Kongen og Ministrene, fordi disse – enten det nu er frivillig eller ved Omstændighedernes Tvang – have vedkjendt sig den nysnævnte Embedsmands Ønske om at se en anden Hofembedsmand, der nyder Hans Majestæts særlige Fortrolighed“ (temmelig tiltvungen Fortrolighed) „fjernet fra Hoffet. Vi tro nu visselig det vilde være urigtigt, om Hans Majestæts Ministre vilde tiltage sig nogen almindelig Control med Allerhøistsammes Valg til sin Omgang, eller endog forsøge paa i saa Henseende at underkaste Kongens frie Villie nogen trykkende Tvang; men paa den anden Side kan det dog heller ikke siges at være ligegyldigt, hvem Hans Majestæt vælger til sine Fortrolige, hvem han laaner sit Øre og skjænker sine Naadesbevisninger; og naar Personer, der ikke have nogensomhelst anden Adkomst til at bemærkes, endsige udmærkes, end Hans Majestæt Kongens personlige Naade, ikke holde deres Attraer inden visse Grændser, men, det være nu ved deres Keitethed eller deres umættelige Forfængelighed, bringe Hans Majestæt i skjævt Forhold enten til hans constitutionelle Raadgivere eller endog til fremmede Magter, saa kan man ikke undre sig over, at der kan opstaa Frygt for, at et saadant Venskab kan blive uheldsvangert for Staten og Ønske om at se den ophøre eller dog træde i Baggrunden. Dette maa være tilstrækkeligt for at forstaa den opstaaende Conflict; vi ønske ligesaa lidt at bringe Sladder til Torvs, som, støttende os paa ufuldstændige Underretninger, at dømme Hans Majestæt og Hans Raadgivere imellem;

men vi ønske – og derfor have vi berørt hvad der er Factum – at alle Parter ville alvorlig overveie, om det vilde være forsvarligt i det nærværende Øieblik at fremkalde en Krise uden nogen paa-trængende Nødvendighed; om man ikke, selv med personlige Offre paa begge Sider, bør bidrage, hvad man kan, til en Udjevning, for ikke at sætte vor hele politiske Stilling paa Spil; og om man ikke ligeleds fra begge Sider i Fremtiden bør stræbe at undgaa den Slags Conflicter, der maa svække ikke blot dette enkelte, men alle Ministeriers Styrke, der maa nedsætte vort Fædreland i Udlandets Øine, og der ere skadelige for den Ærefrygt, hvormed Folket altid bør se op til Kronen. Ja, vi vove at henvende denne Bøn særlig til den ene Side, særlig til Hans Majestæt Kongen. Vi haabe aldrig at opleve den Dag, da den Kjærlighed, det danske Folk nærer til Frederik den Syvende og ved enhver Leilighed har lagt for Dagen, skulde svækkes eller ophøre; men netop fordi dette, hvis det nogensinde skulde indtræffe, vilde være en stor og oprigtig Sorg for os, derfor tillade vi os endnu engang at gjøre, hvad vi have gjort før, men uden Virkning, at advare Hans Majestæt mod en saa upaalidelig og uvederhæftig Raadgiver à part, som hans afskedigede, i Danmark og Holsten lige lidt agtede og afholdte Minister, Landdrost i Pinneberg, Geheimeraad L. N. v. Scheele. Saalænge denne Mand vedbliver at være Kongens politiske Orakel, saalænge Kongens Øre staar aabent for hans falske Fremstillinger og fordærvelige Indskydelser, saalænge Kongen ikke omhyggeligt undgaar ethvert Skin af at lade sig indsnære i hans Intriguer og Planer – saalænge vil Conflicter som den nærværende vanskelig undgaas; thi Geheimeraad L. N. v. Scheele har været medvirksom i denne, og dersom den ikke bringes til en god Ende, saa vil dette utvivlsomt være at anse for et Resultat af hans Virksomhed.“

Denne Artikel, som vistnok skyldes Monrads Pen, eller i hvert Fald hans Indskydelse, skildrer jo Forholdene med Sandhedens Farver; dog maa det bemærkes, at Scheele kun havde Indflydelse gennem Grevinde Danner. Dette omtaler Fædrelandet ikke, og det havde dertil sine gode Grunde; thi Bladet havde ikke tidligere nævnt hendes Indflydelse, dengang denne gik i en Retning, som stemmede med de Interesser, Bladet forfægtede. Nu havde Grev-

inden skiftet Elsker – nu saa man, at det var farligt, at Kongen var under en Paavirkning, der saa at sige daglig kunde skifte; men man nævnte ikke Barnet ved sit rette Navn.

Til Finantsministeren var nu kommet en Melding om Berlings Forhold paa Telegraphstationen i Glücksborg, og der blev indledt en Undersøgelse mod Telegraphisten og ham. Den store Mand maatte møde i Forhører paa Kjøbenhavns Raadhus. Dette rygtedes over hele Byen og blev naturligvis commenteret med Interesse.

Den 21de October var der Statsraad paa Christiansborg, hvori toges Beslutning om Meddelelse af Concession for Sir Morton Peto til Anlæg af en Jernbane fra Aarhus over Viborg til Struer med en Sidebane til Randers, og for Grosserer A. W. Andersen af Kjøbenhavn til Uddybning og Inddæmning af Kallebod Strand.³⁷ Jeg har udtrykkelig noteret i min Dagbog: „Intet om den meget omtalte Sag“. Dagbladet nævner ogsaa udtrykkelig, at „Den meget omtalte Sag, der i de sidste Uger har sysselsat Rygtet, kom ikke directe til Forhandling eller Afgjørelse.“ Bladet tilføier: „Derimod vil man vide, at den ad anden Vei er bragt paa Bane, og at der er Udsigt til et midlertidigt Arrangement, der skyder Vanskeligheden tilside uden at afgjøre den.“³⁸ Hall indlod sig virkelig paa Underhandlinger med Berling om, at han skulde reise bort paa nogen Tid; men Krieger „den mindst slebne og den mindst bøielige af Cabinetets Medlemmer“ satte nu atter en Sten i Brættet og indgav en af de første Dage af November sin Demission. Den 6te November forlagde Kongen sin Residents til Jægerspris. Hans Majestæt valgte mig til at kjøre med sig, hvilket altid betegnede en vis Velvillie. Han var virkelig enig med mig i, at Berling skulde gaa, og han forbandede vistnok i sit Inderste Scheele med hans storartede Taler om Souverainens ophøiede Stilling o. s. v., men Hans Majestæt turde knapt være sig disse Tanker bevidst. Jeg træffer netop paa Brevet til min Hustru, hvori jeg omtaler min Kjørsel med Kongen til Jægerspris denne Dag og vedlægger det.³⁹

[275] Spørgsmaalet Berling stod nu hen i nogle Dage. Pressen blandede sig mere og mere deri. Dagbladet mente, at Ministeriet maatte, saaledes som Sagen nu stillede sig, enten seire eller dø.⁴⁰

Fædrelandet af 18de November holdt med Monrad paa en Compromis (Monrad havde den 12te November været paa Jægerspris).⁴¹ Hall ønskede bestandig et Forlig paa Basis af Berlings midlertidige Fjernelse, som han dog mente maatte blive til en bestandig. Vor gamle elegante Levetzau, der som syg havde maattet forlade Glücksborg, var imidlertid død den 15de November, og et nyt Spørgsmaal var opstaaet om, hvorledes denne Post – i sin Tid Gjenstand for Berlings Ambition – vilde kunne besættes: Berling havde dog indset, at det Høieste han nu kunde naa var at forblive i sin Stilling. Baade denne Dag og Dagen efter søgte Conseilspræsidenten og Generalintendanten mig for at tale med mig om en Udvei. Hall havde Følelsen af, at det var altfor ønskeligt⁴² for Ministeriet, som en just ikke fin Hofmand dengang udtrykte sig, at vælte over en L . . . Berling var atter hos mig Dagen efter for at finde denne af begge Parter saa meget ønskede Overenskomst, da Efterretningen kom, at han Moder pludselig var død.⁴³ Nu var det Berling givet at trække sig tilbage paa en Maade, som ikke kunde krænke Kongen, thi denne kunde nu ikke nægte ham hans Afgang, da der laa en saa udstrakt og betydelig Virksomhed for ham efter Moderens Bortgang. Jeg vedlægger min hæderlige Ven Bibliothekar Gundorphs Brev, hvori den Anskuelse ogsaa udtales.⁴⁴ Nu antog jeg, at Ansvarret for hvad der skete hvilte paa Berling alene; og jeg trak mig tilbage fra al Under[handling].

Den 17de November tog jeg til Jægerspris efter nogle Dages Ophold i Kjøbenhavn. Jeg talte med Grevinden om Sagens Standpunkt efter Fru Berlings Død, og hun var enig med mig, forekom det mig; men netop som vi talte, meldte man, at Scheele var kommen – nu vidste jeg godt, hvorhen Kuglen løb: Scheele vilde have Hevn, han vilde, at den, der havde væltet hans Vogn, nu selv skulde have Skammen at vælte med sin over en L . . .

Monrad var atter paa Jægerspris 19de–20de November; men han tog tilbage med uforrettet Sag – uden Compromis. Da kom Hall den 22de og indgav tilligemed Meldingen om, at Rigsraadet nu vilde kunne sluttet, det samlede Ministeriums Demission, og det blev modtaget. Jeg erindrer godt den Dag, Hall spiste endnu med ved Taflet. Der var Ingen, der vilde tale. Alle med Undtagelse

af Scheele vare enten betænkelige eller bedrøvede over, hvad der var sket. Min „gamle Universitetsven“ den gemytlige Schlegel, der var i Besøg fra Odense – først senere blev han Lector – hævdede under denne Taushed sit Glas for at drikke med den afgaaede Conseilspræsident, hvilket denne med et Smil modtog. Da fortalte jeg Historien om de to Studenter, der gik sammen i Rom. Den Ene af dem tog ærbødigt Hatten af for en Statue af Jupiter. Den Anden spurgte ham, hvorfor han gjorde det, og fik Svaret: „Man kan aldrig vide, naar han kommer til Magten igjen.“ Der var dog nogle, der lo ganske sagte af denne min Fortælling, som Fremtiden gav Fyldest for at have været rigtig i sin Antydning. Dagen efter sluttedes Rigsraadet. Der gik nu (23de November) Skrivelse fra Kongen til Monrad om at overtage Dannelsen, men han undskyldte sig (24de). Da blev det overdraget (25de) Amtmanden i Frederiksborg Kammerherre Rottwitt at danne Ministeriet.

Medens denne veltænkende Mand, som efter den Taknemmelighed han forment at skyldte Kongen, ikke troede at burde absolut afslaa Kongens Begjæring, med Mistvivl om Muligheden beskjæftigede sig med at bringe nogle dertil egnede Personligheder sammen, læstes i Dagbladet en Betragtning over Ministeriets Afgang og Muligheden af at sammensætte et andet Ministerium af nye Kræfter.⁴⁵ Det hedder deri:

„Ministeriet aftræder, fordi det har troet, at maatte stille visse Fordringer med Hensyn til nogle af Hans Majestæts Omgivelser, Fordringer, som Hans Majestæt ikke har indrømmet. Om Ministeriet har havt tilstrækkelig Anledning til at stille disse Fordringer, derom er det vanskeligt at dømme, men under alle Omstændigheder stiller Sagen sig nu saaledes, at hverken det aftraadte Ministerium eller noget andet, der vil gjøre Krav paa offentlig Agtelse, nu, efterat Fordringen først engang er stillet, kan lade den falde. Tingen er nemlig den, at Ministeriet – lige meget om, med eller uden tilstrækkelig Anledning – er traadt i Kamp imod Forhold, der af alle oplyste og anstændige Statsborgere, de være af hvilket som helst Parti, betragtes som Danmarks Sorg og Ulykke, Forhold, der i høieste Grad skade vort Fædreland i Udlandets offentlige Mening. Heri ligger det Charakteristiske ved Situationen.

At man nu villigere end før anerkjender det fratrædende Ministeriums Fortjenester, at man indrømmer dets Dygtighed, at man beklager at skulle miste det, har ikke Stort at sige; thi det er Stemninger, som snart bortveires. Hovedsagen er, at ethvert agtværdigt Cabinet, som nu eller senere dannes, maa stille den samme For-
dring, som styrtede det forrige.“

Saaledes tænkte man ogsaa i Almindelighed – men der gaves dog dem, der vilde gaa imod den offentlige Mening. Balthazar Christensen, Berlings Fortrolige og Oppebærer af et Annum af Civillisten* var reist til Matstrup for at erindre Etatsraad Westenholz om, at han i et begeistret Øieblik havde gjort Kongen et Løfte om at indtræde i et Ministerium; man siger, at han paa Veien havde medtaget Borgermesteren i Horsens den flotte Kammerherre Jensen (bekjendt fra Talen i Svendborg til Grevinden). Med disse Tvende kom han tilbage. Blixen, der gik og ventede paa, at der skulde vise sig Noget i Retning af det Overordentlige, var sjæle-
glad ved at modtage Opfordring til at gaa med (han synes dog at have confereret tidligere med Rottwitt om Indtrædelse i Ministeriet Berling), og det overraskede vistnok Rottwitt saasart at have et helt Ministerium dannet saa at sige uden hans Vidende. Han vilde vistnok ogsaa have søgt bedre Folk. De to, der erhvervedes derefter, General Testrup og Skoledirecteur Borgen kunde ikke yde nogen Opreisning paa den slette Mening, man havde om Ministeriet, og selv om man havde faaet Amtmanden paa Travendal Conferentsraad Grothusen til holstensk Minister, hvilket et Øieblik skulde have været paatænkt, vilde Samlingen [276] ikke have været bedre.

Kongen var d. 27de November kommen til Frederiksborg fra Jægerspris, hvor han havde holdt Jagt. Han bragte Scheele med, som ogsaa skulde nyde Godt af Jagterne her. Den 1ste December mødte Rottwitt, Blixen og Westenholz og Dagen efter det samlede Ministerium, som allerede annonceredes i Morgenbladene af 3die December saaledes:

Kammerherre Rottwitt Conseilspræsident og Justitsminister samt

* Balthazar beholdt dette paa Monrads Forbøn ogsaa ind i Christian den Niendes Regjeringstid, dog ikke længe.

ad interim Minister for Holsten, Baron Blixen-Finecke, Udenrigsminister og ad interim Minister for Slesvig*, General Thestrup Krigsminister samt ad interim Marineminister, Etatsraad Westenholtz Finantsminister, Kammerherre Jessen Indenrigsminister, Professor, Skoledirecteur Borgen Cultusminister.

„De sex Navne, der udfyldte dette nye Cabinet, ere i disse Dage gaaede fra Mund til Mund og have fremkaldt saa stærke Udtryk af Uvillie, smertelig Overtaskelse og Harme, at vi end ikke kunde give et formildet Billede deraf, uden at komme udover de Grændser, som vi ønske at sætte for os selv“, siger Dagbladet. Det tilføier: „Der har endnu i Danmarks constitutionelle Historie ikke været noget Ministerium med et saadant Lavmaal af Dygtighed og Talent som det af Rottwitt dannede Cabinet“. „Grunden til dette sørgelige Phænomen ligger desværre klart for Dagen. Ved Dannelsen af Ministeriet Rottwitt har Ledestjernen ikke været politiske Principer, ikke Hensynet til indre eller ydre Anliggender; Ledestjernen har været Spørgsmaalet Berling: „Vil Du gaa ind paa status quo i Henseende til Principet Berling, saa tilbyder jeg Dig herved en Tabouret i det Ministerium, som jeg skal danne, om Resten blive vi nok enige bagefter.“⁴⁶

Jeg tror nu ikke, at man virkelig har udtalt det til Medlemmerne af det nye Cabinet, at de skulde finde dem i Berlings Forbliven i Stillingen hos Kongen, men det var jo dog underforstaaet. Men desuagtet var der al mulig Grund til at være misfornøiet med Ministeriet baade i Anledning af dets Opstaaen og i Anledning af dets sammensætning. Berling havde jo været den virksomste Mand for at faa det sat sammen, fornemlig ved Hjælp af Balthazar Christensen. Jeg har før gjort opmærksom paa denne Forbindelse, om hvilken jeg sidste Gang blev erindret, da Kong Christian fortalte mig, at Monrad som Conseilspræsident havde bedet om, at Balthazar Christensen maatte beholde en Del af den Under-

* Min Ven Statssecretair Liebe kom op til mig, da Depescherne skulde udfærdiges til de nye Ministre og sagde mig, at Blixen havde sagt ham, at han fandt det passende, at Kongen kaldte ham „min Frænde“. Den fornuftige Rottwitt var vistnok den, der forhindrede denne Smagløshed, som Kongen vistnok i hvert Fald kun nødig havde gaaet ind paa.

støttelse, den fortjente Folketribun havde havt i den høisalige Konges Tid.⁴⁷ Balthazar bragte Westenholz og Jessen fra Jylland. Westenholz, der havde modtaget sin første mercantile Uddannelse i en Kræmmerboutik i Aalborg, var en Mand af mercantil Talent, der efter meget kort Tid som Kjøbmand i Hamborg og senere i London havde besluttet sig til at vende tilbage til Danmark og at anbringe sin Formue der samt virke for sit Fødeland. Han købte Mattrup med et stort Areal, men kun slette Jorder. Han speculerede egentlig i, at denne Eiendom skulde faa en forøget Værdi ved Længdebanen. Han var mod Tværbanen og derved mod Krieger, og han stod politisk af samme Grund nærmest ved Bondevennerne. Han har aabenbart ogsaa havt visse Pengeforbindelser med Grevinden eller Berling og var altid af de mest feterede Personer ved Hoffet, naar han enkeltvis viste sig der. Han maa engang ved en Leilighed have sagt til Kongen, at Hans Majestæt blot behøvede at fløite, saa kom han og hans Venner, for det var Noget Kongen paa den Tid stedse kom tilbage paa og ogsaa antydede til Westenholz, at han havde fløitet, og han var da der. Den hele Sammensætning var heller ikke anderledes, end som om den kunde være blæst sammen. Blixen har jeg ofte talt om og vil vistnok ofte komme til at tale om igjen. Noget Luftigere som Statsmand kunde man ikke have, han var jo ogsaa blandt dem, der havde mødt ved den første Fløitning; af samme lette Beskaffenhed var Jessen, alt dengang bekjendt for en yderst slet Oeconom og en meget forfængelig Mand; men forøvrigt ret vel begavet og ikke uden administrativ Dygtighed. Rottwitt stammede fra Frederiksborg, hvor hans Fader havde været Embedsmand, men var bleven afsat for Kasseangel.⁴⁸ Jeg var Student med ham, og jeg har boet med ham paa Regentsen, vi vare samtidig oppe til Juridisk Examen (Foraaret 1833), men han fik kun h. ill. og maatte derefter tage Examen om og fik da Laud. Han var anset for et paalideligt og ret dygtigt Menneske i den Tid. Han blev kort efter (1836) Underretsprocurator i Thisted, men man mente egentlig der, at han var temmelig hengiven til jyske Thevandsknægte, og hvad andre Distractionsmidler det afsides Sted kunde byde. I 1842 traf jeg Rottwitt i Thisted, da jeg var der med Kongen. Han var bleven fra en bleg Yngling en fed og kindblussende Mand. Han havde dengang indgivet Ansøgning

om at blive Høiesteretsadvocat – hvilket jo næsten var en ukjendt Dristighed for en Underretsprocurator – han concurrerede med Orla Lehmann, og som det synes, var de dengang de to eneste Concurrenter. Det gjorde Rottwitts Lykke, thi for at undgaa Lehmann tog Kong Christian ham. Dagbladet vilde vide, at Rottwitt skulde have henledet Kongens Opmærksomhed paa sig ved en „servil“ Tale, han holdt under et Kongeligt Besøg i Thisted. Det erindrer jeg ikke noget om, men det er ikke usandsynligt, thi Ud nævnelser skriver sig fra den Tid. Paa Hippodrommøderne i 1848 begyndte Rottwitts politiske Bane, han blev Bondeven, holdt i 1852 sin berømte Tale paa Skydebanen, hvor han tog Bondevennerne i Forsvar mod Schacks vittige Angreb. (Gomard eller Ikke Gomard), og Erkjendtligheden for denne Ridderlighed satte ham senere efter Dagbladets Mening paa Folkethingets Formandsplads.⁴⁹ Der har vistnok været betydeligere Grunde dertil. Rottwitt maatte ganske vist henføres blandt de mest fremragende Mænd i dette Parti, og hans juridiske Dannelselse, hans Ro og sunde Dømmekraft gjorde ham ubetinget til den, Partiet bedst kunde føre frem til denne Post, der skulde constatere, at de havde de fleste Stemmer i Folkethinget. Ligesom Underretsprocurator Rottwitt var blevet Høiesteretsadvocat, da Kongen ikke vilde have Lehmann til denne Stilling, saaledes var Skolebestyrer Borgen bleven Skoledirecteur, da Kongen ikke vilde have Forfatteren af de politiske Flyveblade Borgerrepræsentant D. G. Monrad til denne Post.⁵⁰ ligesom en anden Concurrent Candidat Rørdam ikke convenerede Kongen, da han havde antichambret sig hos den fromme Dronning, og Hans Majestæt i høi Grad vogtede sig for at modtage Udseendet af, at der ad den Vei gjorde sig Indflydelse gjældende hos ham.⁵¹ Borgen blev som bekjendt senere Bondeven og Folkethingmand.⁵² Jeg vil ikke tale om Thestrup. Den Opløsningstilstand, hvori han bragte Armeen, blot for at komme Democratiet imøde, er noksom bekjendt;⁵³ men han var ikke alene en „behagelig“ for Folkethinget; jeg har senere hørt Berling sige om ham. „Han er saadan en behagelig Minister for Kongen“. Berling vidste ikke dengang, at Hans Majestæt, forinden han slap denne „behagelige“ Minister, maatte betale flere Tusinde Rigsdaler for at dække hans Gjæld.⁵⁴ Da Ministeriet Blixen-Rottwitt kom sam-

men, vare de alle „yderst behagelige for Kongen“. Hans Majestæt var lykkelig over at se sig omgivet af Folk, der kom, da han „fløitede“.

Da Ministeriet var dannet eller nær ved sin Afslutning – Morgen den 2den December se hoslagte Brev til min Hustru⁵⁵ – kom Blixen op paa mit Værelse paa Frederiksborg og fortalte mig med et Slags Pathos, at der var Intriguer imod mig, at Scheele havde skildret mig som farlig for det nye Ministerium, men at samtlige Medlemmer af det nu sammentraadte Ministerium havde en god Mening om mig. Han vilde naturligvis erhverve sig Fortjenester af mig som min Beskytter. Denne Egenskab vilde jeg nu ikke indrømme ham og kunde ikke indrømme ham. Jeg svarede ham derfor, at jeg vel ikke selv vilde vælge en saa urolig Tid til at søge min Afsked, men at jeg vilde være ham taknemlig, om han vilde skaffe mig den, da jeg nu var indrettet paa ved Siden af den Pension, der da vilde tilflyde mig, og som jeg uden Arbeide kunde oppebære, at kunne have en Beskjæftigelse, der medens den interesserede mig og gav mig en rolig Existents, tillige gav mig det Fornødne som Supplement til min og min Families Existents. Jeg antog forøvrigt, sagde jeg ham, at Ministeriet var saa opmærksom paa sin Stilling, at en Misrecommendation af Scheele maatte være mig en Anbefaling. Derom bleve vi nu let enige og forenedes i Tanken om, at Scheele slet ikke var hverken saa skarpsindig eller saa frygtelig, som han selv antog. Jeg citerede til Slutning af Samtalen Baggesens

Vær stolt af Ondes Had
Og Narres Spot.⁵⁶

Længere op paa Dagen kom de øvrige Ministre, men toge bort om Aftenen; thi d. 3die December aabnedes Rigsdagen. Det var vel ikke beregnet, at netop disse Dage skulde bringe saa store Omvexlinger, da Overceremonimesteren Grev Ahlefeldt-Laurvigens d. 26de November fra Jægerspris af udsendte Indbydelseslisten til Jagterne den 4de December paa Frederiksborg (Indbydelsesfortegnelsen vedlægges), men man havde dog taget i Betragtning, at de fulgte umiddelbart efter Jægerspris Jagterne, for at den store Scheele ogsaa kunde vinde Tid til at deltage ogsaa i Jagterne fra

Frederiksborg af, hvor han baade kunde fungere som politisk Raadgiver, være den duelige Jæger og var sat istand til paa en bekvem Maade ved Nattetid at færdes mellem Slottets 2den Stokværk, hvor han boede, og det undernedenliggende. Han var ikke mere jaloux, end at han tog tiltakke med den Berlingske Forbindelsestrappe – man ser af Listen, at Adgangen i hvert Fald kun var spærret af Berling een Nat.

Under denne Forsamling af Jagtherrer gik Politiken sin videre Gang. Det behagede Blixen at spille en Rolle à la Bismarck, at behandle store Begivenheder med en vis Lethed, omgivet af Bordets Glæder, af skjæmtende Tale, af rullende Billardkugler, Hazardspillets Vexlinger, Bøssernes Knalden. Nu kom den store Plan frem om Prinds Christians Sendelse til Holsten som Statholder eller Gouverneur. Det synes nemlig, at Prindsen paa Frederiksborg er gaaet ind derpaa. Man maa antage, at Blixen i hvert Fald antog dette, da han den 9de December skrev den i Afskrift vedlagte Depesche til de danske Gesandtskaber; men allerede den 10de skulde vi se, havde han forandret [?] sig.⁵⁷ I Forbindelse hermed stod en anden Plan, at jeg skulde være Ministerialreferent eller Statssecretair for de holstenske Sager. Da man ikke kunde faa nogen Holstener til at overtage Ministerportefeullen, troede man, at jeg efter min Nærhed hos Kongen vilde blive bedst taalt i en saadan Post. Det turde maaske ogsaa antages bekjendt i Holsten, at jeg ikke hørte til det ultradanske Parti, og at jeg oprindeligt stod paa Standpunctet af Slesvigs Deling efter Nationaliteterne eller Sproget, og da dette ikke blev naaet, og den deraf følgende Personalunion var opgivet, holdt paa en stringent Gjennemførelse af Tilsgagnene fra 6te December 1851. Men Scheele blev som rasende, da han hørte denne Plan. Kong Christian har fortalt mig det senere, at han formelig græd af Raseri. Hvor vidt man vilde have drevet Sagen, ved jeg ikke; Forholdene forandrede sig jo strax. (Se vedlagte Brev til min Hustru).⁵⁸

[277] Da Jagtselskabet var samlet, var jeg en Dag i Kjøbenhavn, men blev atter kaldt til Frederiksborg ved Telegram fra Kongen. Monrad, der nu som altid holdt af piquante Situationer, kom den 7de December ud til Frederiksborg for at tage Afsked forinden sin Afreise til Paris. Kongen var paa Jagt, da han kom, det havde

han vel ogsaa beregnet, og han maatte derfor vente, til Hans Majestæt kom hjem, hvorefter han blev tilsagt til Jagttafet. Ved de sædvanlige Jagtdeliberationer kom det paa Spørgsmaal, om hvem enten Kongen eller Prinds Christian der havde skudt en vis bestemt af de mange Mikkeler, der havde maattet lade Livet. Hertil knyttede Monrad i en Slags Afskedstale han holdt til Danmark det Ønske, som jo var givet saadanne Henvisninger, at man godt forstod, at det var Scheele, han sigtede til, at Hans Majestæt og Prindsen maatte være sammen om at skyde Ræve eller stedse maatte skyde de samme Ræve. Hans Høiærværdighed undgik forøvrigt ikke ved Taffelet at blive „løftet“ ud over sin sædvanlige sarkastiske Rolighed – hans Sarcasme har dog stedse forekommet mig at lide af nogen Keitethed – og det var vistnok under denne Løftning, eller maaske som en Øvelse til den franske Reise, at han talte Fransk efter Bordet. Scheele og han kom snart i en høirøstet Trætte, hvori jeg hørte Monrad med en forfærdelig slet Betoning sige til Scheele: *Vous êtes responsable pour tout, que est arrivé et que arrivera, car Vous êtes le seul homme d'état ici*“. Prinds Christian, der fandt, at de Stridende vare for høirøstede, gik hen til dem og sagde: „*Vous n'êtes pas en conseil Messieurs*“. Den brave Prinds vilde vistnok kun erindre om den store Kreds, der omgav de Stridende, men han kom ogsaa til at fremdrage en Erindring, han havde om, at Tonen ikke havde været den bedste til enhver Tid i Statsraadet.

Den 8de var der Statsraad paa Frederiksborg. Det blev der slaaget fast, at Prinds Christian skulde gaa som Statholder til Holsten. Prindsens Venner gjorde ham ængstelig for at overtage denne Post, da det, saafremt han vandt Holstenerne for sig, vilde blive lagt ud imod ham i Danmark. Han havde aabenbart heller ikke den fornødne Kundskab til Forholdene i Holsten til at overtage en saadan Post, som jo dengang almindelig blev skildret som en Urias Post, udfundet af Blixen enten af personligt Nag til Prindsen eller endog i rent skandinaviske Hensigter for, at det i en betydeligere Stilling kunde vise sig, at Prindsen manglede de Evner og Egenskaber, der vilde være nødvendige for ham som Konge, og derved lette Overgangen til et forenet nordisk Kongehus, Bernadotterne. Jeg deltog ikke i denne Anskuelse, at Blixen sig-

tede saa vidt, i hvert Fald dengang: jeg har senere hørt Blixen, da Kong Frederik i 1863 var i Skaane paa Vitsköfle, medens Nordens tvende Konger var i Naboværelset, i en Skaaltale ved den blussende Banko efter Bordet med stor Høitidelighed udtale, at hans Livs Maal var at bringe Nordens Kroner paa eet Hoved, dog uden Fornærmelse for de Tvende, der kunde høre hans Tale.⁵⁹

Den 9de meddelte Prinds Christian Kong Frederik i en Privataudients og derefter Conseilspræsident Rottwitt ved et Brev, at han ikke kunde gaa til Holsten, hvilket Kongen ret venlig dengang gik ind paa, medens han senere i de skarpeste Udtryk dadlede Prindsen for det i Statsraadet. (Kong Christian har Selv fremhævet for mig den mærkelige Modsætning mellem Kong Frederiks Yttringer). Da var det, at Udenrigsministeren tilskrev sin Svoger et Brev, der var forseglet med Udenrigsministeriets Segl og paaskrevet udenpaa fra Udenrigsministeren, hvori han omtaler den forestaaende Conference i Paris og udtaler den Formening, at ogsaa der kunde blive Tale om at forandre Londoner-Tractaten og derved han og hans Slægt miste Arvefølgen i Danmark (hvilket baade var usandt og usandsynligt, da Congressen jo var udelukkende sammenkaldt med Hensyn til de italienske Anliggender).⁶⁰ Forøvrigt skriver han: (denne Del af Brevet er aftrykt i Dagbladet og Fædrelandet, men det kom frem, at den Passus var udeladt, hvori Conferencen omtales).⁶¹

Det er Deres Kongelige Høihed bekjendt, at man fra flere vort haardt prøvede Fædreland fjendtlige Sider har reist Spørgsmaalet om en Revision af Londonertractaten angaaende Thronfølgeordenen i det danske Monarchi, navnlig har den franske „Presse“ og særlig Forfatteren af Prinds Napoleons Reisebeskrivelse i de nordlige Lande fremhævet Ønskeligheden af, at hin Statsact maatte blive væsentlig modificeret.

Jeg behøver ikke at forklare for Deres Kongelige Høihed, hvor vigtigt det vilde være for Statens, og hvad dermed staar i nøie Forbindelse, Deres Kongelige Høiheds dyrebareste Interesser, om man enten kunde forhindre, at den omhandlede Kvæstion kom for paa Congressen eller ialtfald kun for paa den for det danske Monarchi heldigste Maade.

Dette sidste vilde kun kunne ske, ifald Hans Majestæts Regje-

ring var istand til at lade møde ved Congressen med en grundet Forklaring om, at Fred og Orden vare tilveiebragte i Monarchiet, samt at enhver ydre Disposition over vore Forhold derved var bleven overflødig.

Dette har Hans Majestæts Regjering ment at kunne iværksætte, hvis saavel Hans Majestæt Kongen som Deres Kongelige Høihed vare at formaa til at bringe Monarchiets Sammenhold det personlige Offer, som ligger i Deres Kongelige Høiheds Modtagelse af Statholderposten i Holsten.

Jeg indrømmer, at Hans Majestæts Ministerium har tænkt sig Deres Kongelige Høihed som et Skjold mod indre Uroligheder og ydre Vold; men Deres Kongelige Høihed vilde kun komme til at værne om det, som i Tiden engang skal komme til at tilfalde Dem og Deres Slægt, og jeg tillader mig til Slutning det underdanige Spørgsmaal, hvo der viser Dem størst Tillid: Hans Majestæts ansvarlige Raadgivere, der i Deres Kongelige Høiheds Modtagelse af den Dem tilbudte Post se en Betyggelse for Monarchiets Sammenhold, fordi de stole paa Deres Kongelige Høiheds Loialitet og Upartiskhed, eller de uansvarlige private Mellemløbere, der af Deres Kongelige Høiheds Ansættelse befrygte Statens Adsplittelse, fordi de gaa ud fra den for Deres Kongelige Høiheds Hoved og Hjærte lige fornærmelige Forudsætning, at De vil blive et villigt Redskab i illoyale og oprørske Slesvigholstenenes Hænder.

I Tilfælde af Deres Kongelige Høiheds Vægning vil Ansvaret for de mulige Følger komme til at hvile paa Deres Kongelige Høihed, ligeoverfor hvem Hans Majestæts Regjering er sig bevidst at have opfyldt sin undersaatlige Pligt.

Kjøbenhavn d. 11te Decbr. 1859.

Underdanigst

Blixen-Finecke.

Man ser jo let, at Brevskriveren vilde true sin Svoger i dette Svogerbrev, som det almindelig kaldtes, og han vilde tillige tage en Hevn over denne gennem de Bitterheder, som deri indeholdtes; men det faldt tilbage paa ham selv: Alle Veltænkende harmedes over denne Fremgangsmaade mod den hæderlige Prinds. Baronens Colleger i Ministeriet, uden hvis Vidende Brevet var afsendt, have vistnok ogsaa yttret deres Misfornøielse med denne egenraadige

Fremgangsmaade. I den Kongelige Familie paa Amalienborg gav Brevet ogsaa stor Bevægelse (se vedlagte Brev fra Ritmester Kjær).⁶²

[278] Der blev nu gjort Forsøg paa at skaffe en holstensk Minister, og der blev skrevet til Baron Heintze. Han kom ogsaa virkelig til Frederiksborg, hvor jeg erindrer at have talt med ham et Par Dage før Branden.

Den 16de om Aftenen deltog jeg i et Spilleparti hos Kongen. Jeg kom paa mit Værelse, og jeg lagde i Kakkelovnen, forinden jeg gik tilsengs for, at der kunde være lunt om Morgen, da jeg stod tidligt op. Jeg sov ikke godt og troede at mærke Røg, som jeg antog kunde komme fra Kakkelovnen; jeg stod op for at se efter, om Ilden brændte endnu, men den var gaaet ud, og jeg kunde nu ikke mærke Spor af Røg.⁶³ Mit Soveværelse hørte til den Fløi, hvori Samlingen var (Kongefløien), hvorimod min Stue hørte til den saakaldte Prindsessefløi (Forbindelsesdøren mellem disse to Værelser var brudt gennem den gamle Brandmur fra Christian den Fjerdes Tid). Det er muligt, at der alt dengang, da Bjelken brændte mellem Gulvene, kan have udbredt sig nogen Røg ogsaa til den øvrige Kongefløis Mellemlag, og at det er den, jeg har mærket i mit Sovekammer, medens den ikke var at spore i Stuen, der hørte til en anden Fløi*. Den unge Schøller var kommen senere hjem vistnok Kl. 12 og havde ikke mærket Røg paa Gangen, der stødte op til Antiksamlingerne, og som førte til hans Værelse. Jeg faldt imidlertid atter i Søvn, men vækkedes henimod Kl. 4 eller lidt før af Adjutanten Kammerherre Schmidth. Han sagde mig, at der var Ild i [de] Værelser, hvor Kongens Samlinger var. Kongen havde nemlig ladet indrette et Værelse i Slottets øverste Etage

* Hendes Majestæt Dronningen meddelte mig d. 12te September 1874 paa Bernstorff, at Hans Majestæts Broder Landgreven havde fortalt, at han i Billardsalen nogle Dage før Branden havde set en sort Plet paa Loftet og havde vist Kongen den. Kongen havde derefter sagt, at der var lagt for meget i Kaminen i Samlingen ovenpaa og havde kaldt Livskytten Jørgensen og sagt til ham, at der ikke maatte lægges mere paa den Kamin; men det havde været Grevinden, der havde befalet, at der skulde atter lægges paa – formodentlig fordi hun frygtede, at Kongen skulde forkjøle sig, naar han, som han gjorde, i flere Timer gik og syslede med de nylig opstillede Oldsager.

yderst i Enden af Hovedfløien til Opbevaring af hans betydelige Samling af Oldsager. Der var tidligere een Camin i dette Værelse. Kongen lod sætte een til og lod sin Gemalindes Navnechiffer sætte over denne, medens hans anbragtes over den ældre. Jeg klædte mig strax paa og pakkede Kongens og mine vigtigste Papirer i Portefeuller samt befalede min Tjener, den samme Jensen, der havde sprunget over Djubafoss, at bringe dem i Sikkerhed samt forøvrigt at pakke mit Reisetøi sammen og derefter føre dette bort samt forøvrigt ikke at redde noget mig Tilhørende, hvis det øvrige Mobiliar i Værelserne ikke kunde reddes. Saa tog jeg Hans Christian Ørsteds Portrait malet af Jensen ned af Væggen og paa Gangen nedenunder Griffenfeldts Portrait malet af Denner under Armen og ilede over til Slotsforvalteren Gyllich for at se, om han var oppe. Det var han og var ilet over i Kirken. Da jeg kom tilbage, havde man faaet Nøglen til Oldsags Værelset nede hos Kongen, og det viste sig nu saavel der som i Værelser nedenunder, at der stod en Bjelke mellem Værelserne i Lue, og der styrtede en voldsom Røg ud over den lange Corridor. Jeg gjorde opmærksom paa, at der stod en Haandsprøjte paa Retiraden i Taarnværelset, jeg fik den ogsaa hentet, men Vandet var frossen i den, for det frøs denne Nat 9 Grader. Der blev nu hentet Vand, men inden det tøde, var Ilden tiltaget i høi Grad. Jeg løb ned til Kammertjener Løitved for at forsikkre mig om, at Kongens Papirer vare i Sikkerhed, hvilket han beroligede mig med. Jeg traf nu Kongen selv, som jeg spurgte, om der ikke var Noget han særlig ønskede at se reddet. Han svarede mig, at han vilde anbefale mig at redde det lille Billede af hans Moders Grav i Rom, der hængte over hans Skriverbord. Jeg sørgede selv for, at saavel dette som alt Andet, der stod paa Skriverbordet, blev reddet. Fra Kongen gik jeg ind til Grevinde Danner, som var vistnok kommet meget pludselig op af Sengen, thi paa Stolen foran laa endnu et Par Unævnelige. Hun laa forøvrigt fordybet i et Uhyre af en Kuffert. Hun bad mig redde Scheeles Portrait, malet af Gertner, i Statsraadværelset, hvilket jeg dog overdrog til Etatsraad Bentzen. Nu besluttede jeg mig til at gjøre mit Bedste for at bringe Portraitgalleriet saavidt ske kunde i Sikkerhed, og jeg blev deri understøttet af Overlærer Kønigsfeldt og flere af Skolens Disciple. De gamle Meubler i

Kongens og Grevindens Værelser havde jeg ogsaa Opmærksomhed for, og jeg erindrer, at jeg tog Grevindens udtrykkelige Billigelse paa, at det store Flygel i Valdemarssalen blev staaende for at kunne anvende Tiden paa interessantere Gjenstande. Nu hørtes pludselig et voldsomt Brag. Kaminen, der hvilede paa den Bjælke, som var antændt, styrtede ned (idet Bjælken formodentlig var gjennembrændt) gennem alle Stokværk og med den en Mængde Stensager, deriblandt meget Vægtfulde. Nu udbredte Ilden sig gennem alle Etager paa eengang, og Røgen, der var dræbende i den øverste Etage, opfyldte nu ogsaa de andre. Man kan spørge, hvad der da blev gjort for at standse Ilden. Jeg maa sige, at der hvilede et Ansvar paa Kammerherre Schmidth og Capitain C. H. Møller, der boede umiddelbart ved Siden af Antiksalen og først mærkede, at der var Ild, at de ikke strax sprængte Døren; men de troede, at det var farligt, at der kom Luft til, og vilde derfor ogsaa først have Kongens Samtykke. Der gik nogle Minutter, inden Nøglen til Værelset kom. I denne Tid kunde han have sørget for, at der kom Vand tilstede, men det forsømte han. Ingen tænkte jo ogsaa paa, at Faren var saa overhængende. Men jeg maa gjentage, at efterat Døren var bleven aabnet, var Røgen, der strømte ud fra det med gamle uldne Gobelins Tapeter betrukne Værelse, idet den derhos blev tiltrukken af den lange Corridor, ligesom af en Skorsten formelig dræbende. Flere besvimedede ogsaa og bleve bragte livløse bort. Det var paa denne Tid, at Berling, som Grevinden fortalte mig, var gledet paa Stentrappen og havde stødt sin Ryg, hvorved han fik den Skade, som han hele sit Liv derefter led af. Ingen Anden vidste noget af dette Berlings Fald. Det er derfor sandsynligt, at den Trappe, han er faldet paa, var den lille specielle og steile Vindeltrappe af Sten, som førte i de tykke Mure ned fra hans til Grevindens Værelse, da han vilde ile ned for at vække sin Elskede. Som et Exempel paa Styrken af Røgen skal jeg fortælle, at Schøller i sit Værelse havde glemt sin Hund, hans Tjener vilde trænge derind; men var nær omkommen. Da forenede 5 sig for at redde Hunden. Hans Værelse laa nemlig op til mit Soveværelse og ved at lukke Døren op fra dette til Gangen havde man kun et Par Skridt til Schøllers Dør. De 5 holdt da hinanden i Haanden, saaledes at de kunde danne en Kjæde ind i mit Værelse, og trække

den, der maatte besvime under Forsøget, tilbage i det mere røgfri Værelse. Det lykkedes at redde det stakkels Dyr, men der var vistnok anvendt her altfor mange paa dette Redningsforsøg, som jeg ganske i Forbigaaende blev Vidne til, og som optog de Vedkommende i høi Grad. Man maa forøvrigt erindre, at Stemningen blandt Mange af os Cavalerer, der opholdt sig dengang paa Frederiksborg, var en saadan, at de saa en Art Nemesis i denne Brand, at medens de vel elskede dette gamle Slot, saa var dog den Følelse af Hævn over dem, der herskede der og nu maatte flygte derfra, ligesom for en Straffedom, den fremherskende hos dem. Jeg var selv fra det første Øieblik af, at Ilden udbrød, paavirket ikke af Hevnfølelsen netop, men af denne eiendommelige dunkle Følelse af en høiere Magt, der rammer det Onde. Jeg tvivlede saa at sige intet Øieblik om, at Slottet vilde brænde, og jeg greb da ogsaa strax til at redde, hvad reddes kunne af historisk Værdi. Commando over Slukningsredskaberne var der ikke at finde paa Slottet, og disse Redskaber vare ikke blandt de Ting, som Kong Frederik, der ellers saa meget havde beskjæftiget sig med Ildebrandsvæsenet, havde tænkt paa at controllere. Fra Gangene af i 3die og 4de Etage, mellem hvilke Etager Ilden som sagt udbrød, var der næsten Intet at stille op, da Dørene var blevne aabnede, da Mennesker ikke kunde existere der, navnlig ikke i den øverste Etage. Der kunde derfor heller ikke reddes Malerier og andre Gjenstande fra disse Etager, og [279] Professor Høyens Dadel med Hensyn til, at mange fortinlige Malerier vare blevne ureddede, er ikke træffende.⁶⁴

Kl. 5,40 Minutter forlod jeg med Kongen Slottet. Kl. 6 slog Kirkeklokken sit sidste Slag, og Uhret standsede omtrent 10 Minutter efter. Klokken var vel omtrent $6\frac{3}{4}$, da Taarnet faldt. Omtrent ved Dag gry var hele Slottets øverste Del omgivet af Luer, og disse havde ogsaa omspændt den største Del af Værelserne.

Da jeg med Kongen var kommet ud fra Slottet, begav Hans Majestæt sig med høie Gemalinde og Følge til Slotsforvalteren Ritmester Gyllich. Vi stod nu nogen Tid i Gaarden, hvorfra der endnu bragtes de mærkeligste Ting fra Slottet. Forstraad Teisner senior, der hørte til Levetzaus Inddeling „Menageriet“, havde da ogsaa ved denne Leilighed [villet] gjøre sig fortjent og forsøgte

paa at redde Flygelet i Valdemars Salen; men det kom i Klemme paa dent steile Vindeltrappe i Prindsessefløien, den eneste der saa at sige var praktikabel under hele Branden formedelst Røgen i Hovedfløien. Fødderne til Flygelet laa derimod paa Pladsen. Flygelet maatte man føre tilbage efter i lang Tid at have standset al Passage. Kraaserne og Bergefisken til næste Dag var man saa heldig at faa reddet, ligeledes Kammerherre Berlings Byste. Grevinden reddede selv personlig 2 Krenoliner. Kongen vilde nu se Branden fra den anden Side af Søen af og paalagde mig at følge med sig. Det var en mærkelig Farvevirkning, der var i den hele Scene. Morgenen begyndte dengang at gry med sit blege Skjær, der kjæmpede med den aftagende Maanes Skin, Sneen spredte ogsaa i den strenge Kulde, vi havde, sit Lys ud; høie røde Flammer steg op paa flere Steder fra Slottet, medens smaa gulgrønne Luespidser viste sig rundt omkring paa de endnu bevarede Dele af Kobbretaget, formodentlig en Gasart, der udviklede sig af det ophedede, endnu ikke smeltede Kobber. Taarnet var som sagt faldet. Det var paa denne Gang, at Kongen talte med Slots[for]-valteren gamle Gyllich, der var yderst nedbøiet, og rettede til ham de Ord, der findes anført i den hosfølgende Artikel af Dagbladet, skrevet af en kyndig og sandhedskjærlig Mand: „Trøst Dem med, gode Gyllich! at De ingen Skyld har i Ulykken, De har udtrykkelig bedet mig om at lægge et solidere Grundlag under Kaminen i Antikvitetssalen, og jeg har svaret, det var for kostbart.“⁶⁵ (Saa vidt jeg erindrer, vilde Gyllich have lagt en Jernplade, hvilket var sket i Kaminen i et andet Værelse paa Slottet, hvor der havde vist sig Spor til, at Bjælkerne omkring Kaminen havde været angrebne). Dette var et smukt Træk af Kongen, at han henvendte disse Ord til den nedbøiede gamle Mand og ligesom vendte Skylden paa sig. Det var jo dog ikke Kongen, der havde beordret, at man skulde lægge Favnestykker paa den nye Kamin, der var opført efter Ordre af en kyndig Architect, og om hvis Grundlag det var Kongen berettiget, at der var lagt en Bue [?] over Bjelken, som dannede Underlaget. Paa eengang faldt det Kongen ind, efter at vi vare komne tilbage, at ville tage Commandoen over Sprøiterne, der udsendte deres Straaler paa den nedfaldne brændende Masse.

Jeg maatte atter ledsage Hans Majestæt, der tog sig sin Heltemine paa og gav nogle energiske Ordre om at sprøite. Hendes Naade vilde ogsaa spille sin Rolle. Med ængstelig Hast – det udslagne Haar manglede – ilede hun over til sin Gemahl og med fast hylende Stemme kaldte hun fra det Fjerne: Kjæreste Fritz, udsæt ikke Dit kostbare Liv for Fare, jeg beder Dig, jeg bønfaller Dig ved Alt hvad helligt er, skaan Dig! Hans Majestæt lod heller ikke Situationen falde til Jorden; men vendte sig med høi Mine og dybt Alvorsblik til Sin Gemaldinde og sagde: Jeg beder Dig Louise gaa bort, afhold mig ikke fra at opfylde min Pligt. Hendes Naade fjernede sig sønderknust og dybt bedrøvet.

Vi stod ellers ganske godt Hans Majestæt og jeg under Port-hvælvingen. Jeg for min Part havde i hvert Fald ikke nogen Følelse af Frygt, men nok den Følelse, at det var til ingen Nytte, at Kongen stod og befalede at sprøite, hvilket jo var det Eneste, man nu kunde gjøre paa det Sted. Som bekjendt blev der jo gjort Forsøg paa at redde en Del af Kirken, efterdi Riddersalsloftet jo syntes at ville holde og dermed beskytte Hvælvingerne. Fra Kirken havde Gyllich og Cantor Erslev forøvrigt bragt Sølvtoi et og endel Malerier bort, Bedekamret og Orglet var imidlertid brændt. Kongen tog nu over i Amtmandsleiligheden, og Hendes Naade gav der et Slags Cour som den Dybtnebdøiede Skjæbneramte. Nu kom der noget Boeufsteg frem og andre Næringsmidler, og Hans Majestæt recolligerede sig kjendeligen. Da kom Meldingen om Nedstyrtingen af en Del af Kirken, hvorved nogle Mennesker bleve ynkelig kvæstede eller dræbte. Kongen sendte mig over for at erkyndige mig om Sagens Stilling, hvorefter jeg aflagde Rapport. Klokken var vel dengang 11–12. Kjøbenhavns Sprøiter under Major Blom vare vel komne en Timestid tidligere, men kunde dengang desværre Intet udrette. Kl. 3 forlod jeg med Kongen Frederiksborg og kom Kl. 6 med ham til Kjøbenhavn . . .⁶⁶

I Kjøbenhavn gjorde Efterretningen om Frederiksborgs Brand det uhyggeligste Indtryk. Ogsaa her var man tilbøielig til at se en Gudsdom i denne Ulykke. Jessen, Indenrigsministeren, der boede tilligemed Rottwitt og Westenholz i Hotel Royal, skal være blevet aldeles betaget af Rædsel og Bævelse. Man fortalte dengang, at han var set i den dæmrende Morgen næsten uden Paaklædning

at ile fra sit Værelse i Hotel Royal hen til Tavlen med Listen over Gjæsterne og udslette sit Navn for, at den rasende Folkehob, som han snart ventede at se, ikke skulde styrte sig over ham og ynkeligen myrde ham. Fra ham skal ogsaa være sket Henvendelse til Krigsministeren om at have Husarer i Beredskab og saa videre.

20de December holdtes Statsraad. I dette maatte Bestemmelsen om Prinds Christians Statholderskab tages tilbage, men Kongen sagde Prindsen endel stærke Ord. Det Cirkulære, som nu udgik fra Udenrigsministeren til de danske Gesandter, vedlægger jeg. Som jeg tro, jeg har bemærket, var det første Cirkulære af 9de December ikke afgaaet, og de fulgtes nu ad. Begge meddeles i Afskrift til Optagelse i Bilagene.

Man tænkte sig ikke dengang, at Frederiksborg igjen kunde blive opført. [280] Der taltes om Millioner. Efter at have talt med Worsaae forelagde jeg et Rescript, hvorved Rosenborg betegnes som det kommende Nationalmuseum, og ved hvilken man tillige fik saa at sige en Bemyndigelse til at lade de for en stor Del ved min egen Virksomhed* reddede Kunstgjenstande henføre til dette

* I Artiklen Kunstskattene paa Frederiksborg Dagbladet for 21de December 1859 hedder det: Der er nu kommet sikker Efterretning om, hvilke af de paa Frederiksborg ophængte Malerier der er blevet frelst fra Branden. De reddede Maleriers Antal er omtrent 300, men en langt større Mængde er gaaet tabt og deriblandt alle de, der have den største kunstneriske Værd, hvorimod vi have de fleste i historisk Henseende vigtige Malerier tilbage. Det saakaldte Nationalgalleri eller den historiske Portraitsamling var ophængt i en lang Corridor i den Fløi, der er Riddersalens og Kirkens modsat, og desuden i en Del af de beboede Værelser. At denne uvurderlige Samling er blevet reddet, skyldes især Lærerne og Disciplene ved den lærde Skole i Frederiksborg, der under Ledelse af Cabinetssecretairen, Etatsraad Trap, arbeidede med Raskhed og Aandsnærværelse paa at rømme Væggene i denne Fløi af Slottet, kort Tid førend den blev ompændt af Luerne (Foran er i et Bilag oplyst, at Sadelmagersvend Larsen ogsaa bidrog Sit, og det navnlig efter at Kongen havde forladt Slottet; Vognmester Sørensen virkede sammen med ham). Malerierne kastedes ud af Vinduerne, dels ned i Gaarden, dels ud paa Søens Is og denne summariske Fremgangsmaade have vi nu at takke for, at saa Meget blev frelst“ (En Mængde Malerier bleve dog ogsaa baaren ned). Af de reddede Portraiter nævnes af Wuchter: Griffenfeldt, hans Moder og Søster, Nansen, Svane og Gabel; af Denner: Løvenørn, Rosenkrands m. fl.; af C. v. Mandern Olearius; af andre Malere: Hans Tausen, Ole Borch, Niels og Jens Juel, Prinds

Ulrich, Peder Skram, Rantzau, Ole Worm, flere Medlemmer af Familierne Slot og frelse dem fra Indvirkninger fra saadanne Sider, der kun havde vist altfor stor Begjærlighed efter Meubler.⁶⁶ Kongen bifaldt Rescriptet, og det blev underskrevet den 20de. Det lyder saaledes:

Da Vi med Vort kjære og tro Folk dybt beklage Tabet af Frederiksborg Slot og af de herlige Minder om Christian den Fjerde og fremfarne Konger og berømte Mænd, anse Vi det for Vor Kongelige Pligt mod Vort Folk og dets Historie, ligesom det er Os en Trøst i Vor Sorg at vaage over, at de ikke faa tilbageblevne Minder om Christian den Fjerde og hans Slægt saavidt muligt blive bevarede for kommende Tider paa en værdig og betryggende Maade.

Thi er det Vor Allerhøieste Villie, at de vigtigste dels fra Branden paa Frederiksborg reddede dels paa andre af Vore Slotte og i Vore Samlinger opbevarede Portraiter og Meubler m. m., der erindre om Christian den Fjerde og Vort Kongelige Hus, nu blive at opbevare i de danske Kongers chronologiske Samling paa Rosenborg, og har Du i den Anledning at paalægge Inspecteuren for denne Vor Samling, Professor Worsaae, at foretage de i saa Henseende fornødne Undersøgelser og at fremkomme med de til Opnaaelse af Vort Øiemed sigtende allerunderdanigste Forslag.

Ligesom Vi allerede tidligere under 17de Februar d. A. have rescriberet Vor Minister for Kirke- og Undervisningsvæsenet at drage Omsorg for, at Møntcabinettet, der hidtil har afbenyttet flere Værelser paa Rosenborg, det snarest ske kan, bortflyttes, baade for at erhverve den høist fornødne Plaads til Vor chronologiske Saml. gs Forøgelse og for tillige for aldeles at forhindre Brugen af Ljd og Lys paa Slottet, saaledes ville Vi, at Du for Slottets yderligere Sikkerheds Skyld, i Forening med Vor Krigsminister træffer Foranstaltninger, at det kan komme til at ligge saa frit som muligt, navnlig udad mod Gardens Kaserne, hvor flere mindre Bygninger og Plankeværker, tildels af Træ, i Tilfælde af Ilds-

Rosenkrands, Gyldenløve, Bjelke og Lerche, Lars Ulfeldt, Birgitte Gøye, Otto Krumpen, Bartholin, Ove Gjedde, Niels Kaas, Krabbe, Luxdorph, Gersdorff, Brochmand, N. L. Reiersen, Hersleb, Tode, Holberg, Oehlenschläger og - Scheele, malet af Gertner.⁶⁷

vaade kunde afstedkomme Fare for Slottet. Og ville Vi derhos, at Du, efter foregaaende Correspondance med Vor Krigsminister, fremkommer med nærmere allerunderdanigst Forestilling om, hvorledes den nuværende Excercerplads, som oprindeligt udgjorde Hovedpartiet af Rosenborg Have, atter til Rosenborgs og Vor Hovedstads Forskjønnelse kunde blive indtaget i samme.

Befalende Dig Gud!

Givet paa Christiansborg d. 20de December 1859.

Frederik R.

Om Aftenen d. 20de var jeg indbudt af Kongen tilligemed Thomsen og Worsaae samt Restaurator Petersen for at tale om de reddede Maleriers Opbevarelse. Kongen fortalte en hel Del om Branden, om det store omfattende Værk, om hele Verdens Antiquiteter, som han havde arbeidet paa i mange Aar, og som nu aldeles var brændt. Det kunde ikke nytte Noget, at vi Alle tilbød vor Hjælp til at se det gjengivet – det var for evig tabt for Efterverdenen.

Den 27de December findes bemærket i min Skrivecalender „Gjenoptager Ideen om Frederiksborgs Opførelse“. ⁶⁹ Jeg har alt anført, at jeg havde mistvivlet om Muligheden af Gjenopførelse. Det var Architekten Meldahl, der først gjorde en Calcule, der gik ud paa 600,000 Rdl., der gav mig Mod til at gaa ind paa Sagen og efter Evne at virke for den hos Kongen, der fra først af havde hørt til dem, der vilde restituere Slottet.

[281] Den første Efterretning, jeg modtog Nytaarsmorgen, var den, at der om Natten havde været Gadeoptøjer paa Christiansborg Slotsplads, Ridebanen og flere Steder. Der var bleven raabt „Kongen leve“, det var altsaa ikke rettet mod Kongen. Grevinden følte sig ikke sikker, thi hun flyttede sin Seng ind til Kongen og lagde en Pistol ved Siden af sig; Misfornøielse med Ministeriet var vel dog det, der nærmest skulde udtrykkes ved disse Uroligheder, der i Virkeligheden kun var Optøjer. Hos Kongen vakte de naturligvis en vis Uro, og det kan vel være, at han ogsaa ved denne Leilighed ligesom saa ofte tidligere talte om Abdication. Jeg ved til Exempel, at han til den Tid lod sin forrige Hofchef, den senere Overkammerherre Oxholm, kalde til sig og talte om denne yderligere Foranstaltning, hvilket forøvrigt ikke gjorde noget Indtryk paa ham, da han før havde hørt saadanne Kongelige Udtalelser. Til mig talte Kongen ikke derom, men han vidste jo ogsaa nok efter mine tidligere Besvarelser, om jeg vilde følge ham til Jægerspris, at jeg ikke var synderlig impressionabel. „Fædrelandet“ havde den 11te Januar en Artikel, hvori den med temmelig Bredde omtalte „Abdication“. Det slutter saaledes: „Men hvad rimelig Mening og hvad opnaaeligt Maal have de forskjellige Demonstrationer, naar det ikke er at vække et saadant Ønske hos Kongen? Man er begyndt paa Theatret (med Stykket „Grevinden og hendes Sødskendebørn“ det er det, som omtales i Kjærs Brev som givet i Casino) og nu stegen ned paa Gaden. Skulde Sjouere og Gadedrenge da gjælde for den offentlige Menings Herolder? Skulde berygtede Personer anerkjendes som Sandhedens og Sømmelighedens Apostle? Mon det nu ikke snarere skulde være paa høie Tid at holde op?“¹ Der blev, da Spektaklerne gjentog sig, etableret Politivagter paa Christiansborg, i Casino og vistnok flere Steder. Optøjerne culminerede d. 10de Januar og ophørte derefter meget hurtigt aldeles. Politidirecteur Bræstrup indgav følgende Rapport om Optøjerne denne Aften:

Allernaadigste Konge!

Igaar begyndte hen paa Aftenen igjen Folkehobe at samle sig, og en dog snart igjen slukket Ildebrand i Adelgaden formerede Sammenstimlingen. Paa Kongens Nytorv samledes flere Gange støiende og syngende Klynger, snart i Nærheden af Theatret, snart udenfor Hovedvagten, hvilke dog med Lethed adskiltes. En Hob af et Par Hundrede Mennesker drog derfra til Amaliegade, men adsplittedes øieblikkelig, saasart Politiet viste sig fra Casino, hvor en Vagt var etableret. Henad Natten lod jeg en Piquet Husarer rykke til Hotel d'Angleterre, hvorfra der udsendtes Patrouiller, som i Forening med Politiet rensede Gaderne, saa at Alt var roligt omkring Kl. 1. Foruden i Pilestræde udenfor Fogh (Redacteuken af „Sandhedsfaklen“) var forøvrigt endel Mennesker paa Østergade og endelig paa Høibroplads, hvor de nedbrød det der opførte Pissoir, hvorpaa man alt havde gjort Forsøg Løverdag Nat. Nogle og tyve Personer ere blevne anholdte. For Flere af disses Vedkommende ere Sagerne sendt til Undersøgelse til Retten; de Fleste ere allerede idag anset dels med Mulct, dels med simpelt Fængsel eller Fængsel paa Vand og Brød, dels endelig nogle Læredrenge med Rottingslag.

Allerunderdanigst

Kjøbenhavn d. 11te Januar 1860.

Bræstrup.

Conseilspræsidenten anbefalede Dannelsen af en Comité for Indsamling af frivillige Gaver til Frederiksborg, og det overdroges mig, der strax designeredes til Medlem, at conferere med ham om de øvrige Medlemmer, til hvilke jeg gjorde personlig Henvendelse. Jeg havde først tænkt, at Etatsraad Grosserer Andreas Hansen, og da han ikke vilde, hans Broder Bankdirecteur H. P. Hansen skulde indtræde, men Andreas Hansen var imod Sagen (derom handler det vedlagte Brev fra Finantsministeren Westenholz, A. Hansens Svigersøn),² og H. P. Hansen undskyldte sig med Alder og Forretninger; gamle Thomsen undskyldte sig ogsaa med sin høie Alder. Commissionen fik derfor den S sammensætning, som indeholdes i Commissoret af 9de Januar saalydende³:

Frederik den Syvende etc. Vor synderlige Gunst! Vi give hermed tilkjende, at det, efterat der til Os ere indkomne flere Tilbud fra

Vore kjære og tro Undersaatter om at yde Bidrag til Gjenopførelsen af det af Luerne ødelagte Frederiksborg Slot, og Vi derhos ere overbeviste om, at det er et almindeligt Folkeønske, at dette Fædrelandets skjønneste Mindesmærke atter kan reises, er Vor aller-naadigste Villie og Beslutning, at I Os Elskelige Geheimeconferentsraad, Overkammerherre, Ordenscantsler Grev A. W. Moltke til Grevskaftet Bregentved, R. af E., Stk. af Db., Dbmd., Conferentsraad Høiesteretsassessor, Generalauditeur for Søetaten H. J. Koefoed, Stk. af Db., Dbmd., Conferentsraad, Departementsdirecteur V. F. Johnsen, Stk. af Db., Dbmd., Vor Cabinetssecretair Geheime Etatsraad J. P. Trap, Cmd. af Db., Dbmd., Etatsraad Grosserer C. A. Broberg, R. af Db., Professor, Inspecteur ved de antiquariske Mindesmærker i Kongeriget J. J. A. Worsaae, R. af Db., Dbmd., samt Fabriikeier L. P. Holmblad, R. af Db. sammentræde i en Comité for at modtage og anbringe de Bidrag, som indkomme til ovennævnte Øiemeds Opfyldelse, og ville Vi tillige have Eder bemyndiget til i samme Øiemed at foranledige Dannelsen af Specialcomiteer i Provindserne og at udstede Opfordringer til Indsamling af Bidrag.

Herved sker Vor Villie! Befalende Eder Gud!

Den 15de saa Kongen Rigsdagen hos Sig til Taffel paa Christiansborg Slot.

Den 11te holdt vi det første Møde i Frederiksborg-Comiteen hos Grev Moltke-Bregentved. Jeg havde det behagelige Hverv at bringe den Efterretning, at Kongen vilde give 100,000 Rdl. Der havde været Tale om mindre Summer, men jeg havde holdt fast paa, at Sagen under den Stemning, som for Tiden var gjældende hos en stor Del af Folket og det navnlig hos den Del, af hvilke man turde vente større Bidrag, vilde være tabt, saafremt Kongen ikke fremtraadte med „noget Klækkeligt“. Det kostede naturligvis nogen Kamp at faa de 100,000 Rdl. paa et Bræt. Kammerherre Fensmark, der saa, hvad der var at kæmpe imod og ogsaa saa min Vedholdenhed i dette Punkt, sagde mig, da jeg fortalte ham, at nu var det naaet: „Ja saa vil Frederiksborg ogsaa komme op igjen og saa kan De godt lade sætte paa Trap fecit.“ Det blev overdraget Etatsraad Broberg at varetage Kassererforretningerne og mig at

være, hvad der kaldtes Forretningsfører, til hvem man i Anledning, der ikke angik Penges Modtagelse eller Udbetaling, kunde henvende sig. Cand. juris Hansen, senere Høiesteretsadvocat og Borgermester, en Søn af H. P. Hansen blev Secretair. Blixen var den, der tegnede sig næst Kongen, med 1000 Rdl. for sig og 100 for sin Gemalinde aarlig i 5 Aar. Enkedronningen tegnede sig for 2000 Rdl. aarlig i 5 Aar, Prinds Christian for 4000 Rdl. Den almindelige Subscription indbragte desforuden henved 200,000, hvoraf ca. 150,000 falder paa Kongeriget, Rigsdagen gav 50,000 Rdl. til Kirken, Rigsraadet bevilgede 45,000 Rdl., Værdien af Bygningsmaterialet paa Slottet tildels solgt, tildels anvendt har været 34,000 Rdl. (Jeg uddrager disse Opgivelser af A-n's (Overlærer Erslevs) fortjenstfulde Artikel i Dansk Maanedsskrift: „Indsamlingen til Frederiksborg, nogle Betragtninger“).⁴ Der blev saaledes disponibelt til Opførelsen ca. 450,000 Rdl.; men nogle af Landets betydeligste Mænd bidroge ikke, af Misfornøielse med de daværende Tilstande, saaledes gav Landets største Jordgodsbesidder Grev Frijs til Frijsenborg og Kjøbenhavns dengang rigeste Kjøbmand Etatsraad Andreas Hansen aldeles Intet. Det er saare begribeligt, at hans Svigersøn Westenholz i det hoslagte Brev fra raader at henvende sig til ham.⁵ Under 18de Januar 1860 udstedte Comiteen sin Indbydelse, af hvilken jeg herved vedlægger et Exemplar. Kort efter blev Architect Meldahl, der var bleven udnævnt til Professor, Bygmester for Frederiksborg. At der fra Kongens Side var nogen Misnøie med den forrige Bygmester Professor Friis ser man noksom af den hoslagte Billet fra Kongen.

Den 25de Januar var der Statsraad paa Christiansborg, efter hvilket Blixen foretog sin saa meget omtalte Reise til Slesvig, lagt an paa at gjøre en stor Effect, men med Rette critiseret for den overfladiske Maade, hvorpaa Alt blev behandlet.⁶

Det gik dog i det Hele taget noget bedre med det nye Ministerium, end man havde ventet, og det skyldtes fornemlig Rottwitt. Det blev med Rette sagt om ham, at der hos ham „var Soliditet og Grundighed gjemt bag det jevne Ydre“, „at han besad og udviklede større Dygtighed, end man af hans Optræden skulde formode“ og „at han muligt kunde have glimret mere, naar han bedre havde

forstaaet at gjøre sig gjeldende“.7 Det kom derfor som et Lyn fra klar Himmel over Ministeriets øvrige Medlemmer, da han Aftenen den 8de Februar, idet han gik op ad Trappen til sin Bolig paa første Sal i Hotel Royal, faldt død om. Man mente, at Dødsaaarsagen var en Blodprop (Emboli).

[282] Alt Dagen efter d. 9de Februar aabnede Indenrigsministeren Jessen Folkethingets Møde med følgende Ord: „Jeg har at meddele det høitærede Thing, at Conseilspræsidenten Kammerherre Rottwitt igaar Aftes er bortkaldt ved Døden, samt at de øvrige Ministre have indgivet deres Demission, som af Hans Majestæt er modtagen.“8

Samme Dag kaldte Kongen Madvig, som dog erklærede Dagen efter, at han ikke kunde danne noget Ministerium. Den 11te kaldte Kongen derefter P. G. Bang, som skal have givet det Raad at henvende sig til Carl Moltke. Den 12te kaldtes Sponneck for at faa hans Udtalelser om Situationen. Han mente, at hans Tid var endnu ikke kommen. Han indlod sig forøvrigt, efter hvad der dengang blev sagt, paa det Kongelige Emne om Abdicationen. Den 13de var Blixen hos Kongen, og han maa formodentlig have raadet til at telegraphere til Monrad i Paris. (Hall skal dog have været søgt af Blixen, men han havde henvist til Monrad). Til denne afgik der nemlig det indlagte Telegram. 13de Februar 12,20. Par ordre du Roi je Vous demande si Vous voulez accepter la tache du former un cabinet. Blixen-Finecke. Hvorpaa der endnu samme Aften kom det ligeledes hoslagte Svar: 13de Febr. 4,40. Je tacherai de satisfaire à l'ordre de Sa Majesté et vais me rendre a Copenhague. Monrad. Den 14de Februar begravedes Rottwitt fra Helliggeist Kirke, Kongen fulgte Selv, ligeledes Prinds Ferdinand og Prinds Christian. Gamle Grundtvig holdt en politisk Tale. Han mindede om, at der om intet Dødsfald, saa vidt han kunde mindes, havde været saa stor Strid mellem de politiske Partier, om det var et glædeligt eller et sørgeligt. Han, som nu stod fjernt fra den politiske Skueplads, havde glædet sig over, at den Afdøde var bleven kaldet af Hans Majestæt, i den Forvisning, at han i hvert Fald var i Besiddelse af en redelig Villie og en varm Følelse for Fædrelandets Vel, for Udbredelse af Sandhed og Ret. Naar For-

32. Indenrigsminister I. J. Unsgaard

33. Indenrigsminister A. F. Krieger

34. Konsejlspræsident C. C. Hall

Frederik VII. ved Slettinge. 2. Aug. 1866.

18.

35. Frederik VII på arkæologisk udgravning

36. Generalmajor
Cai Hegermann-Lindencrone

synet nu pludselig havde standset ham paa hans Bane, saa han vel en Forsynets Styrelse deri, dog ikke, som om det vilde afbryde den Bane, Rottwitt havde begyndt, men kun som om det vilde, at en Mand med større Evner, hvis en saadan kunde findes, skulde fortsætte den. Rottwitt havde været Gjenstand for Miskjendelse af dem, der troede sig selv store; de havde sagt, som der staar i den gamle Bog: „Se, om nogen af de Viseste, af Phariseerne sætte Lid til ham!“ Men Almuen, Menigmand (Bondevennerne), den havde faaet en Ven i ham, og det var et gammelt Ord, at Menigmand var Skjoldungens bedste Støtte. Idet han derfor sagde den Afdøde det sidste Farvel, vilde han udtale det Ønske, at det maatte lykkes Majestæten at faa en Mand i Spidsen for sit Statsraad med samme Hjertelag, samme ærlige Stræben som den Afdøde, en Mand til hvem Menigmand kunde se op med Tillid og Fortrøstning som til Rottwitt.⁹

Den 16de Februar kom Monrad tilbage fra Paris. Han gik strax til Kongen; men synes dog ogsaa samme Dag at have gjort en Visit hos Prinds Christian. Det syntes næsten, som om han ved denne Leilighed havde lovet Prindsesse Louise, at han ikke skulde træde ind i noget Ministerium med Blixen. Nu begyndte Dannelsen af Ministeriet.

Monrad havde jo tit slaaet paa den Streng, at Fællesforfatningen skulde underkastes en Revision. Den kom vel ogsaa frem igjen. Den 19de Februar ligesom Dannelsen af Ministeriet var begyndt – Casse, Thestrup og Bille havde strax været villige til at indtræde – kom Efterretningen pr. Telegram, at i Forbundsdagens Møde d. 18de blev der af de forenede Udvalg i det holstenske Anliggende andraget paa: Danmark opfordres til at opfylde sine i 1850 og 1852 givne Løfter; Forslaget om en Forsamling af Delegerede (det var alt gjort af Hall under 2den November) antages, dog med alt Forbehold af Landsrettighederne med Hensyn til baade fælles og særlige Anliggender. Den danske Regjering skal forpligte sig til ikke uden Stændernes Samtykke at udstede Love om fælles Anliggender. Disse Indstillinger, som jo vare komne frem under det Røre og den Uvillie, den Blixenske Ministerdannelse havde reist, kunde ikke opmuntre til Indtrædelse i det Ministerium, som

nu skulde dannes. Hall vilde derhos ikke gaa ind under Monrad som Conseilspræsident, han havde derimod ikke Synderligt imod at tage Blixen som en brugelig Jongleur og som et Slags Indrømmelse til Bondevennerne, med hvilke han stod paa god Fod; Monrad maatte jo stemme imod Blixen efter de uforsigtige Løfter, han strax havde givet i det gule Palais i Amaliegade. Grevinde Danner fortalte mig i disse Dage, at Monrad havde beklaget sig til hende over Hall og sagt, at det at tale med ham var som at trykke i en Pude, man syntes at have gjort et Indtryk, men Øieblikket efter var det forsvunden. Man forenedes nu om at anmode Unsgaard om at overtage Conseilspræsidiets, og Krieger paatog sig at reise over til ham. Den 22de om Aftenen paa Ballet hos den engelske Minister Buchanan fortalte Hall mig, at der nu var Efterretning om, at Unsgaard ikke var at formaa til at modtage Conseilspræsidiets, og at det derefter formentlig maatte blive ham, der overtog det.

Om Morgenen gik der Ild i det Indre af det Kongelige Dampskib Slesvig, som laa i Flaadens Leie. Dette hørte atter til det Uhyggelige. Kongens Skib! der havde ogsaa siden Frederiksborgs Brand været Ild i Kjælderens paa Christiansborg. Begge Dele vare Ubedydeligheder og bleve snart slukkede; men man var modtagelig i den Tid.¹⁰ Samme Dag reconstruerede det Hallske Ministerium sig efter en Pause af dog kun 12 Uger med Geheime-Etatsraad Licentiat *juris* Hall som Conseilspræsident og Udenrigsminister, Contreadmiral Bille som Marineminister, General Thestrup som Krigsminister, Kammerherre Amtmand i Flensborg Amt Wolfhagen som slesvigsk Minister, Biskop Monrad som Cultusminister og ad interim Indenrigsminister, Conferentsraad Raasløff som Minister ad interim for Holsten og Lauenborg, Etatsraad, Justitiarius i Hof- og Stadsretten Casse som Justitsminister, Directeur for Landbohøiskolen, Professor ved Kjøbenhavns Universitet Fenger som Finantsminister. At Krieger ikke gjenindtraadte i Ministeriet var jo vel en Indrømmelse til Kongen, da Krieger havde været den, der havde fremkaldt fra først af Katastrophen af 2den December. Hans Majestæt var endda ret tilfreds ved Ministeriets Gjenudnævnelse; han vidste, det gav mere Ro, hvilket for ham jo var saa betydeligt. Han yttrede ved Taffelet [283] formodentlig som en Replik til en Udtalelse om Monrad: „Ja Monrad er ikke at stole

paa, men naar han giver Haanden, og man siger: „Ærlig Monrad!“, saa kan man tro ham, det har han selv sagt mig*.“

Det blev paa den Tid vedtaget, at Kongen skulde have sin Vinterresidents paa Fredensborg, at formaa ham til at være denne Del af Aaret i Kjøbenhavn var jo ikke at tænke paa. Efter Optøierne ved Nytaarstid var Opholdet i Hovedstaden ham end mere forhadet. Da der nu ikke var noget Sted, han kunde tage hen, og Begivenhederne ikke mere virkede distraherende paa Kjedsomhedens frygtelige Dæmon, maatte der findes paa forskjellige Ting. Kammermusicus Hansen, Hendes Naades Slægtning, vel lidt af det høie Ægtepar og vel endog, som man mente mere end vel lidt (naar der ikke fandtes Bedre tilstede) af Grevinden, ellers et skikkelig Menneske, ret vel begavet, meget musikalsk, var ofte om Aftenen paa Christiansborg for at spille Fortepiano, medens Kongen fik sit Parti, i hvilket jeg denne Vinter sjeldnere deltog, da man vidste, jeg helst vilde være i mit Hjem. Til Adspredelse blev der ogsaa læst dramatiske Værker, saaledes at Kongen, Grevinden og de øvrige Tilstedeværende hver læste sin Rolle; der blev ogsaa givet smaa Tableauer i Costumer og dsl. I Marts Maaned begyndte Frimureriet paa Frederiksberg, og det skaffede Kongen stor Adspredelse. Efter Logen havde han gjerne en mindre Kreds hos sig til Souper, til denne hørte Sangerne Sahlertz og Skram samt den nævnte Kammermusicus, der alle vare Frimurere, og der gik det lystigt til, der blev sunget og fortalt Historier, der blev spist, og der blev drukket, baade Champagne, Kongens Yndlingsdrik ved Bordet, og Punsch efter dette.

Den 9de Marts udkom Statshaandbogen. De tvende Ministerkriser, der vare indtrufne, medens den var under Arbeide, havde naturligvis forsinket dens Udgivelse. Dagbladet begyndte sin Anmeldelse med de Ord:

„Det er sørgeligt, men det er sandt, at ingen Statscalender vil kunne vidne for Eftertiden om det Rottwitzske Ministeriums Be-

* Der verserede en Charade [ordgåde] paa denne Tid, som gjorde en vis Lykke „paa høie Steder“

Mit Første er en Tvivl, dog næppe om mit Andet

Naar begge Dele er den Mand, som nu regjerer Landet.¹¹

staaen, saa at muligvis en eller anden Kritiker efter endel Aarhundreders Forløb vil, idet han støtter sig til de officielle Opgivelser i Statscalenderen, behandle hele dets Tilværelse som en Mythe, der efterhaanden har udviklet sig i det umiddelbare Demokratis og den mythedannende Menigmandigheds Phantasi under Befrugtning af Principet Berling.¹²

Hans Excellence Cultusminister Monrad, hos hvem jeg havde den Ære at sidde ved Taflet den Dag, denne Artikel havde staaet i Dagbladet, behagede at spørge mig, om det virkelig var saa, at Ministeriet Blixen, som han kaldte det, ikke havde staaet i Statscalenderen. Jeg svarede Hans Excellence, at det forholdt sig virkelig saa. Der var 3 Ministerier, der ikke havde faaet Plads der nemlig: det Struenseeske Ministerium, Martsministeriet (i hvilket Monrad havde Sæde) og det Blixenske Ministerium. Det morede mig at kunne give ham dette Svar; thi den høie Herre havde altid et lille Horn i Siden paa mig, han troede altid, at jeg gik omkring med Planer. Det havde han fuldkommen Uret i. Jeg var bleven Cabinetssecretair, fordi jeg kjendte Forretningerne i Cabinetssecretariatet – C. Dirckinck-Holmfeld havde ganske rigtig sagt nogle Aar forud: De maa blive Cabinetssecretair engang (jeg ved ikke ret, om jeg har fortalt det før), for De er den Eneste, der under de nuværende Forhold kan blive det uden at besmitte Dem selv, fordi det falder i Deres Lod ad Forretningsveien –; da jeg blev det, var jeg fuldt optaget af Danmarksbeskrivelsen, og jeg blev ved at have dette Arbeide, som optog største Delen af min Tid og mine Tanker. Jeg holdt Forretningerne gaaende, søgte at sanere, hvor jeg kunde – dertil havde jeg et vist Talent – var stedse paa min Post ligeoverfor Menageriet, som Levetzau kaldte det, og havde forøvrigt en Grundanskuelse, som lidt stærkt var udtalt i min Ven Fensmarks Ord: „Møllen kan vi ikke standse, vi maa blot sørge for, at den ikke faar fat i vore Klæder“ (se et af de tidligere vedlagte Breve til min Hustru). I mit Forhold til Monrad maa det dog vel ogsaa komme i Betragtning, at der successive havde udviklet sig et Venskabs eller i hvert Fald et gjensidigt Velvillies Forhold mellem mig og Hall, hvilket Monrad, i Alt selv i det Mindste, skinsyg paa Hall, ikke kunde lide. Hall laa mig nærmere end Monrad; han var en Mand, om han end ikke altid

fandt den rette Vei, om han end ikke nok vurderede de Hindringer, der stillede sig imod de Planer, han forfulgte eller blev ført henimod, dog altid var med med hele sit Hjerte. Han var vistnok lige saa begavet som Monrad, men denne havde mere Energi, men ogsaa meget større Egoisme og Forfængelighed, han stod stadig for sit aandelige Speil for at se, hvorledes en Situation klædte ham, og han fandt, at de mest piquante, de dristigste Situationer klædte ham bedst – han fik desværre for Danmark og for ham sin Lyst tilfredsstillet . . . [284] . . .¹³

Den efter Levetzaus Død ledigblevne Post som Chef for Hofetaten havde staaet ledig nu i flere Maaneder. Hendes Naade Grevinden vilde jo helst have en yngre Mand til denne og tilbød Capitain Malling af Garden at blive Hofmarskal; men han afslog det; han proponerede dog i sit Sted sin Collega Capitain Løvenskjold. Denne antog Tilbudet og tiltraadte fra 1ste April af. Det var en legemlig noget storslaaet Mand, langt fra udstyret med aristokratiske Former, men ret paapassende og selv en Ynder af god Mad sørgede han ogsaa godt for os andre. Hans Kone var en Datter af den forrige svenske Minister i Kjøbenhavn, en kort Tid derefter Udenrigsminister i Sverrig Baron Lagerheim. Hun maatte lade sig forestille for Grevinden. Det var vel en stiltiende Forpligtelse i Engagementet.

Den 3die April sluttedes Rigsdagens Møder. Et Par Dage efter læstes i Fædrelandet en Tale af O. Lehmann holdt ved Udbringelsen af en Skaal for Rigsdagen i Veile Amts landoconomiske Selskabs Møde d. 29de Marts, hvori forekommer den Yttring: – lad os vedstaa, hvad vi saa ofte med Bekymring har tænkt, at den danske Rigsdag i sin Helhed for Øieblikket ikke er, hvad den burde være: en Samling af Danmarks bedste Mænd.¹⁴ Hans fromme Ønske ved Skaalen var jo, at den maatte blive det – han har i hvert Fald endnu ikke set sit Ønske opfyldt, og han vil vistnok desværre heller ikke opleve dets Opfyldelse – vi vide nu, at han ikke oplevede det, og vi vide ogsaa, at disse sidste Aar (1876–80) have udvist en Mangel paa Dygtighed og en Mangel paa Resultater, som kun lade skue tilbage med den høieste Grad af Bekymring, medens Rigsdagens Forhandlinger ere udstrakte til en hidtil ikke kjendt Længde.¹⁵

Den 12te April døde i Kjøbenhavn Generallieutenant Gerhard Christoph Krogh, den danske Hærs Overbefalingsmand i Slaget ved Isted og under Bivouaken ved Dannevirke. Han var en af Naturen meget vel begavet Mand, med et elegant Ydre og degagerede Former i Førelse af sin Person. „Egentlig Feltherredygtighed“, bemærker Fædrelandet, „vilde det være en Urimelighed at kræve af en af Frederik den Sjettes eleganteste og flotteste Hofmænd“. ¹⁶ Jeg forstaar egentlig ikke, hvorledes det ærede Blad falder paa at bringe den samme Kong Frederiks meget jevne Hof, for ikke at give det et andet Tillægsord*, i Forbindelse med den Egenskab af Elegance, som vistnok med Rette tillægges Krogh. Generalens Lig blev bisat i Holmens Kirkes Capel for senere at føres til Flensborg Kirkegaard.

Den 26de April modtog Kongen paa Christiansborg til et Festtaffel de til Stockholm til Kong Carls Kroning d. 3die Mai reisende Nordmænd blandt hvilke Schweigaard og Welhaven. Begge vare dengang endnu Mænd i deres bedste og kraftigste Aar af et Ydre, der røbede deres fine Begavelse. Man skulde ikke tro det om Welhaven efter hans Strid med Wergeland, men han havde dog Præget af norsk Nordmand. Hos Schweigaard synes denne Egenskab, der saa lidet behager os her i Danmark, ikke at være tilstede. Det var en Mand af den ædleste Fremtræden, ganske i Samklang med den store Dygtighed og den ubetingede Hæderlighed, der var hans Eie.

Den første Mai døde Danmarks største Jurist og en blandt de hæderligste Mænd, det nogensinde har besiddet, Anders Sandøe

* Jeg erindrer ikke, om jeg før har fortalt det, men jeg vil hellere nedskrive det igjen og udslette den tidligere Bemærkning, hvis saa er, end at lade den lille Anekdote gaa tabt. Det var i Anledning af en Yttring til Prindsesse Caroline om de behagelige Forhold af et særligt smukt Familieliv og rene Sæder ved Hoffet i Modsætning til den slette Fortid, at en Hofmand troede at maatte erindre om Frederik den Sjettes Hof. Den ærlige Prindsesse udbrød da med den hende egne skarpe Betoning – hun tænkte jo nærmest paa Hoffet i Betydning af Hofpersonalet; hun hører jo ikke heller Alt, hvad der siges: – det *liderlige* Hof lad os ikke tale om det. Den afdøde General hørte i hvert Fald ikke til dem, der gjorde Hoffet mindre fortjent til dette Tillægsord; den Elegance, han udviklede, var vistnok ogsaa henhørende til den Art, som kunde afgive et lønnende Studium for en Skuespiller, der skulde optræde i Don Juans Rolle.

Ørsted. Fra Frue Kirke af, hvor Biskop Martensen holdt Talen, fulgte jeg ham til Jorden 8de Dagen efter. Jeg erindrer, at jeg gik til Graven paa Frederiksberg Kirkegaard i Procession med den hæderlige gamle Sibbern, min Lærer fra 1829–29 i Logik og Psychologi.

Kongen tog i Foraaret til Skodsborg, men maatte dog begynde med at have sin Bopæl i Værelserne i Stueetagen i den nye Bygning, da det var for koldt at ligge i Teltet. Det blev nu meddelt her til Hoffet, at man kunne vente Kong Carl til et Besøg, til Gjengjæld for det Kong Frederik havde aflagt Sin yngre Broderkonge paa Ulriksdal, og Kronborg blev bestemt til at være det Sted, hvor Kongemødet skulde ske . . .¹⁷

[285] Jeg vender tilbage til det paatænkte Kongemøde paa Kronborg. Jeg ved ikke, om Grevinde Danner havde Ret, naar hun paastod, saaledes som det berettes i hoslagte Brev fra Adjutanten Moltke til mig,¹⁸ at den russiske Gesandt havde søgt gennem den svenske Gesandt at faa Besøget forpurret. Hendes Naade vilde absolut være af Partiet, og hun kunde vel ogsaa vente efter den Opmærksomhed, Prinds Carl havde vist hende, at den Kongelige Huld og Naade i ikke ringe Grad vilde blive hende tildelt. For ikke at genere Kong Carl i denne Henseende skulde de fremmede Ministre ikke tage Del i Festen, og denne derimod holdes i en mindre officiel Stil. Prinds Ferdinand og Prinds Christian samt de danske Ministre bleve derimod indbudte. Ligeledes var indbudt af Damer Overskjænkens, Grev Danneskjolds, Amtmand Grev Schulins, Hofmarskal Løvenskjolds og Generaladjutant Fensmarks Hustruer, men de to første undskyldte sig – formodentlig af Hensyn til Grevinde Danner. Jeg havde den Ære at kjøre med Kongen til Kronborg om Løverdagen og blev indquarteret paa Falken, der laa i Havnen tilligemed Generaladjutant Fensmark, Staldmester Haxthausen og den opvartende Kammerherre, gamle Berregaard. Kong Carl kom Søndag Formiddag Kl. 11¹/₂; han var ledsaget af sin Broder August og af Krigsministeren Bjørnstjerna samt flere Cavalerer. Efter Ankomsten var der en kort Cour, hvorpaa der kjørtes til Marienlyst, der havde et dækket Frokostbord i sin Sal. Nu skulde der kjøres vidt og bredt omkring i de skønne Skove og paa Kysten med de smukke Vuer, men Veiret havde for-

andret sig til en øsende Regn. Paa Kronborg var der stort Gallatffel. Kongerne gik sammen tilbords, den ulykkelige Ferdinand førte Grevinden (se hoslagte Brev til min Hustru).¹⁹ Kongerne var nu sammen efter Taffelet; men at der blev talt Politique, tvivler jeg meget paa, de høie Herrer vare vistnok begge kun meget ufuldstændigt inde deri. Kong Frederik havde mest Opmærksomhed for, at Kong Carl kom til at tale med Grevinden; men den kjære Nabo, Broder og Ven vilde nødig til det; Storfyrst Constantins Refus virkede paa ham. Om Aftenen tog Kongen bort efter af sin kongelige Ven at have modtaget Storcommandeurkorset i Diamanter, og Kong Frederik tog næste Dag til Skodsborg.

At Grevinde Danners Nærværelse blev skarpt dad[let] saavel i Danmark som i Sverrig og Udlandet, derom vedlægger jeg til Exempel en Artikel fra Avertissementstidenden.²⁰ Den var dog ikke af de værste, skjønt der forekommer deri følgende Passus om Grevinde Danners Deltagelse i Kongemødet: „Hun har ikke trods det daarlige Udfald af hendes Indblanding i Regjeringsforhold kunnet eller villet indse, at hun skal og maa holde sig udenfor alt Officielt, udenfor Alt, hvad der vedrører Kongen som Konge. Hun vil ikke indse, at en Konges morganatiske Hustru kun vedrører Kongen i hans Forhold som Menneske og aldrig i hans Forhold som Landets Behersker. Hun vil ikke indse, at Hans Majestæt Kong Frederik den Syvende factisk er to Personer, een privat og een officiel, een som Particulier og een som Regent, og hun vil ikke indse, at hun maa nøies med at være gift med og staa i Forhold til Privatmanden, Particulieren Frederik Christiansøn. Hun vil ikke indse dette og blander sig ogsaa denne Gang ind i officielle Forhold, hvor hun haaber at blive taalt af Høflighed mod hendes Mand; hun deltager i Kongemødet paa Kronborg Slot, hun kunde nok lide, at Historien i Tiden skulde sige, at Nordens Skjæbne afgjordes af to Monarcher og Grevinde Danner som medierende Størrelse paa Kronborg Slot d. 10de Juni anno domini 60, hun kunde nok lide at strække sine Vinger ud over Landene som Danmarks Genius, men hun maa finde sig i at høre af det ganske Folk, at hun kun kan naa til Prædicatet: Dæmon.“ Artiklen slutter saaledes: „Dette Møde mellem de skandinaviske Herskere, der kunde blive til uendelig Velsignelse for Norden, er altsaa gjort

til mindre end Intet, er gjort til en ny Prostitution foruden de mange andre, den nyeste Historie kan opvise, og dette er alene foranlediget af de Forhold, som ere Danmarks Sorg og Ulykke.“

Dagen efter, at Kongen var kommet fra Kronborg, vendte Berling tilbage til Kjøbenhavn, men som en stakkels elendig syg Mand. Jeg tror, det var i Schweitz, at Følgerne af hans Fald Brandnatten paa Frederiksborg yttrede sig ved en Slappelse i Benene. Det viste sig snart mere og mere, at Rygraden var læderet. Mange Aar derefter vedblev han at være bunden til Sygeleiet og gennemgik svære Kure. Ved Hoffet fik han ikke nogen Betydning mere, skjønt Kongen af og til besøgte ham, ja endogsaa spiste hos ham, endnu i 1863 har jeg været i Kongens Følge hos Berling til Middag. Saavidt jeg erindrer, blev han trillet i en Stol ind til Bordet. I Sommeren 1863 blev han endnu liggende baaret ud til sit Lyststed Ordruphøi, men senere gik han rask frem i Befindendet. Som bekjendt døde han i Foraaret 1871 i Ægypten, hvor han fra Italien var reist med Grevinde Danner.

Kong Frederik havde modtaget Kong Carls Indbydelse til at overvære Trosseøvelserne paa Bonarp Hede tæt ved Herregaarden Herrevads Kloster. Prinds Ferdinand, Prinds Christian og Prinds Friedrich af Hessen vare ogsaa indbudne. Kongen tog derhen med et temmelig stort militairt Følge. Conseilspræsidenten og jeg fulgte efter nogle Dage senere d. 22de Juni og gjorde en meget behagelig Reise sammen. Efterretningerne, der modtog os, da vi henimod Middag kom til Leiren, vare imidlertid forsaavidt ikke behagelige, som det fra flere Sider blev berettet, at Kongen havde udnævnt Sin Gesandt i Stockholm Grev Scheel-Plessen uden at oppebie Udenrigsministerens Komme til Ridder af Elefanten, og hvad værre var – Baron Blixen-Finecke til Storkors af Dannebrogen. Kong Carl havde vistnok bidraget Sit til denne sidste Udnævnelse – han skal have gjort Blixens Udnævnelse til Storkors af Nordstjernen afhængig af denne. Blixen spillede aabenbart Rollen af den fælles Kongeven, af Mægleren mellem Nordens Folk – kort sagt af noget iøjnefaldende Betydeligt, saaledes som denne elskværdige Eventyrer, denne Nordens Alcibiades saa gjerne fremtraadte. Det var ogsaa en stor Overraskelse for Hall, at det var arrangeret saaledes, at han skulde bo sammen med Blixen og

dennes Ven Turnerhjelms, ligeledes et Slags eventyrlig Politiker og Fyrstevæn. Min altfor godmodige Ven og Velynder tog sig imidlertid godt deri, og jeg har selv set paa et Morgenbesøg i deres Træbaraque, nær ved den smukke Strøm, der dannede Leirens Nordgrænse, ganske gemytlig gjøre deres Toilette sammen under venlig Passiar og Skjemt. Jeg var logeret ligeledes i en fast Baraque med Hofmarskal Løvenskjold. Det var i Sandhed interessant Dage, vi tilbragte ved Leiren. Den unge svenske Konge var i sit herligste Humeur, i sin Manddoms fulde Glands; men det var strax paafaldende, at der var en Uro over hele hans Person, over hele hans Færd, som maatte ængste; han for fra den tidlige Morgen [286] til den sildige Aften omkring med en eiendommelig Rastløshed, fra Sted til Sted, fra Person til Person, fra Høje til Lave. Banco-Bollen var jo jevnlig fremme, og vi hørte fra Teltets intime Kreds den lille rødbuxede Zuaveroberst Brincourts Leirsange lyde, afbrudte af en Kongelig Latter. Dronningen af Sverrig og Prindsesse Lovisa, der var voxet ikke lidet, siden jeg saa hende paa Ulriksdal, boede paa Herregaarden tilligemed Prinds Friedrich af Hessens Gemalinde. Kong Frederik og de 3 Prindsers laa ogsaa i Baraquer. Jeg tror, at Prinds Christian bivouaquerede en Nat med Kong Carl. Prinds Friedrich blev ogsaa opfordret dertil, men jeg erindrer det blev fortalt til stor Morroe, at han havde undskyldt sig med i fuld Alvor, at han ikke havde nogen Tandbørste. Den 24de Juni var der stor Militairhøitidelighed med Indvielse af Faner og Gudstjeneste under aaben Himmel paa samme Vis som i Tredivaarskrigens Tid. Trommehvirvel accentuerede Strophernes Begyndelse, og et Chor af blæsende Instrumenter udførte Psalme-melodier, Prædikestolen var omgivet af Trommer og militaire Attributioner. Kong Carl overleverede Fanerne med en kort Tale paa en smuk og værdig Maade. Om Aftenen forud var der paa gammel Vis i Anledning af St. Hans Aften Fest i Leirens forskjellige Afdelinger. Det var nemlig for en stor Del de saakaldte inddelte Regimenter, et Slags Nationalbevæbning der vare mødte, og Mandskabet tilhørte forskjellige Provindser eller Nationer, som det kaldes. Med Kongerne vandrede vi om til disse Leirafdelinger, og det er vist nok, at man godt kunde spore Provindsforskjelligheder hos disse Regimenter hidkomne fra lidet befolkede Egne af

Smaaland og de andre sydlige Provindser i Götherige. Baade Kong Frederik og Kong Carl søgte at overtræffe hinanden i venlig Omgang med Folkene. Det glædede mig at se, hvorledes vor Konges gemytlige, men dog kongelig-rolige Fremtræden ogsaa her virkede vindende paa Almuesmanden. Skjønt Kong Carl var en høi og anselig Skikkelse og i saa Henseende jo langt overtraf vor Tyksak af en Konge, var der dog noget medfødt hos Kong Frederik, noget Tilbehør af et gammelt Fyrstehus, noget Sikkert, som Bernadottes Sønesøn endnu ikke havde tilvundet sig og aldrig tilvinder sig, og som gav et Fortrin til den danske Konge. Kong Carl havde udnævnt Kong Frederik til Chef for de skaanske Husarer, og det var nu den danske Majestæts Kald at præsentere Regimentet ved Defileringen for Dronningen og Kongen af Sverrig efter Faneindvielsen. Det var Effectscenen, som nu kom. Alt var gjort ryddeligt paa Sletten. De to Konger holdt ved hinandens Side tæt ved Dronningens Vogn, i hvilken befandt sig foruden Hendes Majestæt og Prindsesse Lovisa, Prindsesse Anna af Hessen. Bag Kongerne holdt Prindserne og Suiterne. Hall og jeg havde som Civilister faaet en Vogn fra Hofetaten og saa Alt fra denne. Nu begyndte Defileringen med brede Linier, først det smaalandske Regiment, „Kronaborgerne“, saa Norra Skaaningerne, fremdeles Jönköpings Regiment med Prinds August i Spidsen, Infanteriet slutter med Södra Skaaningerne. Saa kommer Halvdelen af Artilleriet, de føre med sig 4 Kanoner mærkede N erobrede ved Leipzig. Derefter fulgte i en let Galop Cavailleriet, først de smaalandske Husarer, i hvis Spidse Gustav Adolph faldt ved Lützen; medens disse passerede Kong Carl rider Kong Frederik bort for at stille sig i Spidsen for sit Regiment de skaanske Husarer. Kongen havde endnu ikke faaet Regimentets Uniform, men var iført dansk Husaruniform blaa med Sølv og en rød Dolman kastet over Skulderen, paa Hovedet en Hue af Pelsværk med en Heirefjeders Strut. Han red smukt og dygtigt og hilste for Dronningen med megen Elegance. Jeg var glad ved at se ham, men jeg var dog ogsaa ængstelig, da hans Corpulence altid gjorde hans Ridt til en vis Grad usikkert. Toget sluttede med det vendske ridende Artilleri i fuld Carriere. Samme Dag forlod vi Leiren med Kongen berigede med svenske Ordener (jeg blev Commandeur af Nordstjernen). Havde Mødet paa Kron-

borg ikke medført politiske Forhandlinger, saa blev disse ikke ganske udelukkede fra dette senere Kongemøde. Hall blev kaldet til Kongerne og deltog i en Samtale, i hvilken Kong Carl paalagde ham at gjøre et Udkast til en Alliancetraktat. Et saadant har jeg set ham skrive paa under vort Ophold i Leiren, og han har formodentlig ogsaa afleveret det til Kongen, men videre kom vel Sagen heller ikke. Paa Hjemveien standsede Kongen i Lund og saa Domkirken, hvor han blev modtaget af Biskop Thomander, der udnævntes til Commandeur af Dannebrogen. Han fik min Decoration, hans Hals var dog saa tyk, at Baandet ikke kunde gaa om den. Jeg vedlægger hans Brev til mig i Anledning af Udnævnelsen som et Minde om denne ved sin høie Begavelse og sin anselige Personlighed mærkelige Mand.²¹

Det var kun een Dag, Kongen blev i Kjøbenhavn, efter Hjemkomsten fra Sverrig. Den 26de Juni afreiste han med Gemalinde og Følge over Korsør til Glücksborg. Han ledsagedes af den slesvigske Minister [Wolfhagen], der dog tog Bolig i Flensborg. Jeg fulgte først en Dag senere, da jeg ikke kunde faa mine Sager ordnede i den meget korte Tid, Kongen blev i Kjøbenhavn. Jeg gik over Kiel og kom til Hofleiren d. 27de om Aftenen.

Som det ses af mit hoslagte Brev til min Hustru havde det Blixenske Storkors reist Talen om Ministerskifte – naturligvis tom Snak.²²

[287] Det var et langt Ophold, Kongen dette Aar gjorde paa Glücksborg. Noget egentligt mærkeligt bragte det ikke. Den første Tid var jo navnlig viet de landlige Glæder og dette dolce far niente, som tiltale Kongen i saa høi Grad. En Afbrydelse skaffedes ved, at Conseilspræsidenten og Statssecretairen kom med nogle Sager, der vare foretagne i Ministerconference. Hall fortalte, at Blixen, der havde været i Paris og talt med Keiseren og troede at have apprehenderet dennes Politik og derefter paa Bonarp havde ført løs Tale med Kong Carl og Kong Frederik, hvorefter Nordens Politik skulde tillempes efter Frankrigs, naturligvis med nye Ministerier baade i Stockholm og Kjøbenhavn, formelig gik om og tilbød Portefeuller. Han havde spilt en stor Mængde Penge bort i Wiesbaden, og Alfred Hage hans homme d'affaires havde derfor brudt med ham, navnlig fordi han havde misbrugt det for ham af Hage

udstedte Creditiv. Hendes Naade var særdeles forekommende mod Hall, og han gik ganske flot ind paa den fortrolige Tone. Grev Platen-Hallermund fra Holsten saa dem en Dag gaa sammen i Haven i en tilsyneladende fortrolig Samtale; han sagde da til mig med en Slags Malice: „Da wird Dänemark gewiss regiirt.“ Den 18de tiltraadte vi en Reise til Før. Dagen forinden havde jeg en Scene med Hendes Naade. Der havde staaet en Artikel i Dagbladet, hvori hun sigtes for at influere paa Embedsbesættelser.²³ Dette var nu forsaavidt et umotiveret Angreb, da det var yderst sjælden, hun gjorde det, for hun kjender saa Faa, som der i den Retning kan gjøres noget for, men et Par af de nævnte Exempler vare dog sande. Hun vilde nu have et Svar til Dagbladet, men det kunde ikke gives uden at indrømme Noget, og det vilde jo være at gjøre Ondt værre. Hun blev ved at trænge ind paa mig og navnlig, da jeg fik Plads hos hende ved Taflet denne Dag. Blodet løb nu over, og jeg svarede hende sluttelig: Kort sagt Deres Naade jeg vil ikke. Nu var da Pokker løs; men Artiklen kom ikke, og jeg fik Fred. Dagen efter gik Touren til Før. Hendes Naade havde ventet at kunne danne sig en Kreds blandt Badegjæsterne, men det lykkedes ikke. Grevinde Rantzau, født Worsaae laa ved Badet med sine to Døttre (nu gifte med Grev Bille Brahe og Jægermester Treschow), og hun vilde ikke have dem forestillet for Grevinden, og det gav Spaltning. Fra Før gjorde vi Udflugt til Sild, som var meget interessant. Man har her en eiendommelig Befolkning af frisisk Oprindelse, men med plattysk Sprog, en vexlende Natur, store Sanddyner, Marsk, Agerland, Hede, de eiendommelig Klintdannelser Morsum Klif og Rothe Klif med Brunkul og Jernoxyd. Fra Klitterne i Vest storartet Udsigt over det umaadelige Vesterhav. En senere Udflugt gik til den interessante Klitø Amrum. Vi traf her næsten kun Fruentimmer, Mændene vare for største Delen tilsøs. Den gamle Præst Meklenburg, der havde været Sjælesørger paa Øen i 34 Aar (hans Fader og Bedstefader havde haft samme Stilling i 86 Aar, før ham altsaa, ialt 120 Aar) havde et i en vis Henseende interessant Museum, skjønt det bestod af de heterogeeneste Ting, men det var Alt bragt ham fra Verdens forskjellige Zoner af de kjække Gutter fra Amrum, som han havde undervist i deres Christendom, og som nu søgte deres Erhverv saavel i Polens

Nærhed som under Liniens brændende Solstraaler baade paa det stille Hav og paa Atlanterhavet. Han var ogsaa Antiquar, og da vi havde været oppe at se den 120 Fod høie Sadeldyne, viste han os paa et Sted, hvor Vinden nylig havde bortveiret Aarhundreder gamle Dynere, en Stensætning og en eiendommelig Gruppe af mindre Sten lagte i bestemte Figurer. Kongen gav en lille Middag i Præstegaarden og havde befalet, at Vinduerne skulle staa aabne for, at Indvaanerne kunde se ind ad dem. De var mødte vistnok saa at sige alle omkring Præstegaarden iførte deres maleriske frisiske Dragter noget lig vore Amageres. Pigerne sang deres eiendommelige nationale Viser i Mol. Paa andre Dage blev den inddigede Ø Nordstrand og Hallige Oland* besøgt. Der blev ogsaa skrabet Østers paa de Øen nærmest liggende Banker. Kort sagt gav det Selskabelige ikke den ventede Tilfredsstillelse, havde vi, der satte mere Pris paa Naturen og de eiendommelige Culturforhold, en aabenbar Avance. Imedens vi gjorde disse Udflugter, var der kommet en notabel Reisende til Øen. Det var Prinds Herman af Weimar, en meget musikalsk Herre, der ledsagedes af Capelmester Küchen fra Stuttgart (Prindsen var gift med en Würtembergsk Prindsesse). Han spiste ved Taflet og førte Hendes Naade tilbords, om Aftenen var der Soirée med Musik. Hendes Naade producerede sig i nogle større Sang Nummere, som lød frygtelig. Derefter spillede Hans Majestæt Sin Composition. (Det er den, der er omtalt i hoslagte tvende Breve fra Componisten Baron Løvenskjold).²⁴ Hans Majestæt spillede det meget langsomt. Prinds Hermann maatte sige noget til Tak for den Kongelige Naade. Han yttrede da: „Sehr hübsch aber sehr melancholisch“. Hvortil Hans Majestæt allernaadigst svarede: „Ich habe es auch componiert, als Frederiksborg gebrannt war“. (Løvenskjolds Breve tilligemed Compositionerne findes blandt mine Autographe).

Den 1ste forlod jeg med Kongen Før og gik umiddelbart til Kjøbenhavn, hvor jeg havde Adskilligt at ordne baade med Hensyn til Frederiksborg Commiteen og Inventarievæsenet. Jeg fandt min Familie ved god Sundhed og var lykkelig ved dette lille Møde,

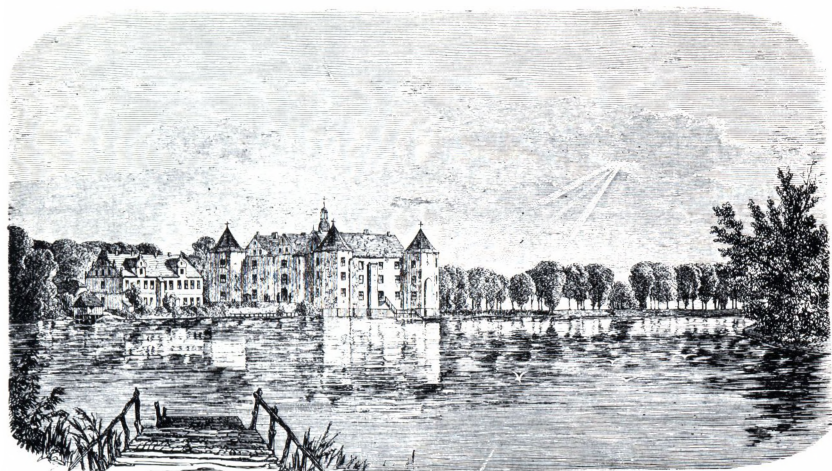
* Oland var en egen lille Menighed paa 52 Indvaanere, Præsten var ogsaa Skolelærer, af Skolens 6 Børn vare de 4 hans egne.

som atter blev afbrudt den 5te ved min pludselige Rapell til Glücksborg. Jeg havde dog den Behagelighed at gjøre Reisen med Conscilspræsidenten, Kongen havde tillige sat Falken til Disposition fra Korsør af og paalagt mig at sørge i Alt for Hans Excellence. Sagen var, at Kongen satte Pris paa, at Hall kom til den 7de August, hans og Grevindens 10 Aars Formælingsdag, til Glücksborg. Vi greb Leiligheden til at gjøre os en lille Kjøretour gennem Fyn i det smukke Sommergeir, som det netop var. Vi anløb nemlig Svendborg, tog Vogn der og kjørte saa over Brahetrolleborg og Holstenhus til Faaborg, hvorhen Skibet imidlertid var løbet, og saa seilede vi derfra directe til Holnæs. I god Tid var vi om Aftenen paa Glücksborg. Næste Dag gjennemgik vi alle en saadan Festdags Phaser med Cur, Taffel og Aften. Hall maatte holde Talen, men han blev ogsaa belønnet [288] med at blive udnævnt til Geheime-Conferentsraad med Rang som Geheime-Statsminister. Han var altsaa Excellence for bestandig. Jeg tror egentlig denne Udnævnelse var en Intrigue af den gamle Overskjæbne, som ogsaa havde givet Møde paa Festdagen. Det skulde ret illustreres, at Hall havde været denne Dag paa Glücksborg, at han ligesom havde godkjendt Kongens Forbindelse med Louise. Om han skulde have havt saa høi en Rang, tvivler jeg meget paa. Jeg tænkte: „Skal det være Gilde, saa lad det være Gilde“ og gav ham i Udfærdigelsen den bedste, hvilket ogsaa godkjendtes af Hans Majestæt, som man havde glemt særlig at instruere for dette Spørgsmaal. Hall lod i hvert Fald, som han ikke mærkede Tornen paa Rosen og reiste Dagen efter Festen. Scheele havde vistnok givet ham den samme mørke Skildring af vore politiske Forhold, som han havde givet mig, og deri ikke lagt Skjul paa den skadelige Virkning, Minister Intermezzoet Blixen havde havt: Hans Excellence lod altid, som han aldeles ikke havde med den Sag at gjøre, men det var dog ham, der havde bidraget til, at Sagen stillede sig saaledes, at Ministeriet Hall maatte gaa sin Vei, uden at tænke paa, hvad der kom i Stedet; da Monrad i Efteraaret 1859 var foreslaet til at danne et nyt Ministerium, forinden man henvendte sig til Rottwitt, og denne om ikke rent ud sagde, men dog lod forstaa, at Berlings Fjernelse var en Betingelse for, at han skulde forsøge en Combination, var det i hvert Fald ikke Scheele, der sluttede sig til ham, men han lod

Kuglen løbe, hvorhen den vilde. Monrads Forbittrelse ved Afskeden paa Frederiksborg giver Commentaren hertil.

I de rolige Dage efter Festen og efter Halls Reise, medens Scheele udviklede al sin Elskværdighed* efter den lange Skilsmisse, og medens Hans Majestæt den hele lange Dag laa paa Søen med Berregaard, Schlegel og de la Laing – een Dag viste alene om Formiddagen følgende Resultat 63 Aborrer, 61 Skaller, 3 Suder, 1 Aal, 11 Krebs – gjorde jeg mig en lille topographisk Udflugt i Mellemslesvig for at samle Materiale til min Beskrivelse, af hvilken de 5 første Dele, der omhandle Kongeriget, nu saa nær vare færdige og skulde efterfølges af Slesvigs topographiske Beskrivelse. Den 14de August tog jeg til Flensborg og derfra med Jernbanen til Tønning. Min Ven Amtmand Johannsen steg paa ved Husum og fulgte mig derefter. Vi besaa Havneforholdene i Tønning og den ret interessante paa en besynderlig Maade af Gammelt og Nyt sammenflikkede Kirke, med sit 224 Fod høie Spir og med sine mærkelige Malerier af Lucas Ovens. Vi gjorde derefter en Kjøretour ud i Marsken omkring Tønning og besøgte den ret mærkelige og anselige Kotzenbüll Kirke, opført 1395 i nyere Murskifter og i en udpræget Gothik. Vor Middag tog vi i Husum paa Slottet, hvor dengang Johannsen boede som Amtmand tilligemed sin fortræffelige gamle Moder og sin vakkre Søster, som Døden berøvede ham i Kjøbenhavn nogle faa Aar efter. Jeg blev hos Johannsen Natten over, besaa om Formiddagen med ham Husums Mærkværdigheder: De mange gamle Gavlhuse, det saakaldte Gasthaus, et Hospital for gamle Borgere og Borgeres Enker, den nye Kirke bygget af Conferentsraad Hansen, Kammerraad Groves Samling af gamle Træsniitsmeubler fra Marskegnen, nu i Kronprindsens Eie, m. m. m. Ved Middagstid kjørte jeg fra Husum, passerede først Marsken, dernæst det høie Gestland. Jeg standsede ved

* Jeg ser af et Brev til min Hustru, at det var under denne Elskværdighedsperiode, som altid irriterede Kongen og bragte ham til baade „mange Glas“ ved Taflet og „høie Beter“ ved Spillebordet, at Hans Majestæt havde en Aften (jeg tror ved anden Leilighed at have omtalt det), da Scheele, Fensmark og jeg spillede med ham, bragt en Bet op til 168000 Point= 168 Rdl. og fik paa denne igjen 2 Beter, af hvilke Scheele vandt 2 og jeg 1 igjen, flere Nolo Beter. saaledes som jeg tror, jeg engang før har fortalt.

37. Lyksborg slot

38. Gesandt W. Oxholm

39. Indenrigsminister
Orla Lehmann

40. Kultusminister
D. G. Monrad

41. Finansminister
Carl Emil Fenger

Ostenfeld, hvor der var Sørgehøitid i Kirken i Anledning af et Dødsfald. Kvinderne sad alle indhyllede i sorte Gevandter trukne op over Hovederne. Som bekjendt har dette Sogn bibeholdt mange Skikke fra ældre Tid. Jeg passerede Tredalen og kom nu til Levningerne af Dannevirke, som jeg gjorde en Vandring langs med. Jeg saa Valdemar den Førstes Murværk og bragte et Par hele Mursten med mig derfra – een af dem gjemmer jeg selv, et Par andre fik Kongen. I Slesvig tog jeg ind hos Doris Esselbach. Hun havde netop havt Besøg af Peter Hjorth. „Der Mann weiss ängstlich viel“, sagde hun mig. Ritmester Sommer var i Doris's Gjæstehus. Han kjørte med mig for at gjøre et Besøg paa den gamle Borgplads kaldet Thyrasborg. Vi traf paa Veien derhen Kammerherre M. H. Rosenørn og hans Kone, som kom fra Badet, hun var reist ham imøde. Rosenørn kjørte med til Thyrasborg. Vi aftalte næste Dag at gjøre en historisk-topographisk Tour sammen, i hvilken Fru Rosenørn vilde deltage. Sommer var atter Veiviseren (Sommer har gjort en Grundtegnning af Dannevirke). Vi toge først til den gamle Halvkredsvold „Oldenburg“ med sit Knudepunkt kaldet af Tydskerne „Markgrafenburg“ beliggende temmelig høit omgivet af Træer. Derfra gik vi til Haddeby gamle Kirke og lod os derfra sætte over Slien til Johannes Klosteret, hvor vi besaa den gamle Klostergang, Klosterkirken i sine oprindelige Partier opført af rhinsk Tuf i Rundbuestil, særlig det gamle Fruechor i denne med de gamle Egetræs Chorstole prydede med ældgammelt Snitværk; vi besøgte derefter Domkirken, Graakloster, St. Michaelis Kirke og Gottorp. Jeg havde mine Ledsagere til Gjæst hos Doris, hvorefter jeg kjørte over Vedelspang gjennem Angel tilbage til Glücksborg. Jeg modtog kort efter min Tilbagekomst Brev fra Finantsministeren Fenger, der omhandler en ikke ubetydelig finantsiel Sag, nemlig Opsigelsen af det 5 pCt's engelske Laan af 1850 og tillige meddelte mig, at han ville indstille mig til at indtræde som Præses i Commissionen for Statsinventariævæsenets Ordning. (Jeg vedlægger Brevet til Bilagene).²⁵ Jeg har vistnok før omtalt, at Tilegnelsen af Mobiliarerne paa Odense og Frederiksgave Slotte, som Kongen havde erklæret at være Sig skjænkede af den høisalige Kong Christian, havde vakt Ængstelighed hos Grevinden for, at hendes Besiddelsesstand i sin Tid skulde blive

angrebet, og hun derved komme ind paa store Vanskeligheder.²⁶ Det var vistnok Etatsraad Klemp, der havde henledet hendes Opmærksomhed herpaa. Det var derfor, at man havde ladet Kongen monere om Spørgsmaalets Ordning til den Ende, at der ved at Statsinventariets daværende Omfang blev constateret, indirecte gaves en yderligere Bekræftelse paa Besiddelsestagelsen af de Odense-Frederiksgaveske Meubler og fjerne den almindelige Tale, som dengang circulerede, at Grevinden røvede af Meublerne, hvilken jo forøvrigt var uden al Grund, forsaavidt den gik ud paa en directe Tilegnelse. Inventariespørgsmaalet stod jo forøvrigt i Forbindelse med Tilveiebringelsen af Penge til Meubleringen af Fredensborg. Jeg indledede en Correspondance derom med Kammerjunker Ramus dengang Chef for Finantsministeriets Secretariat. Hans Svar vedlægges til Bilag.²⁷ Ligeledes vedlægger jeg til Bilag for at have disse Ting samlede Kongens endelige Tilkjendegivelse til mig.²⁸ Som bekjendt blev min Ven Colonialdirecteur Geheime-Legationsraad Skrike min Collega i den saakaldte Statsinventarie-commission, hvilken det ogsaa senere blev overdraget at meublere Fredensborg for Statens Regning.

Den 22de August gik vi paa Seiltour med Falken – Scheele var med – vi gik iland ved Munkemølle paa den anden Side af Flensborg Fjord, Beliggenheden er bekjendt for sin Ynde; vi løb derefter til Sønderborg, og Kongen blev liggende med Falken i Havnen der. Det lod næsten til, at Hans Majestæt havde fundet Hendes Naades og Scheeles Intimitet altfor stor. Fra et godt og jevnt Humeur slog han nemlig pludselig om til den mest forbittede Stemning. Natten bragte dog ogsaa Ro i saa Henseende. Da vi næste Morgen skulde tilbage, var det Storm. For at faa Skibet vendt, idet vi gik ud af Havnen, var der fastgjort en Trosse iland. Den sprang. Jeg hørte nu Frederiksens kraftige Stemme afløse Møllers. Vi kom under Damp. Jeg kom senere op paa Dækket; vi vare komne ind i Flensborg Fjord. Møller førte nu igjen Commandoen. Jeg tog atter en Skraver. Da jeg kom paa Dækket for 3die Gang, var vi i Læ af Holnæs. Hans Majestæt førte Commandoen. Den 24de var det en endnu værre Storm end Dagen forinden. Træer blev rykkede op med Rode, Vestenvinden drev Vandet saaledes ud af Fjorden, at Badehuset laa næsten paa det Tørre udenfor Glücksborg. Paa

Vestkysten gjennembrødes Dæmningerne om den nye Kog nær ved Tønder. Dagen efter var Veiret atter roligt. Med Kongen og Grevinden samt Scheele gjorde jeg en Kjøretour til Steenbjerg Nordøst for Glücksborg ved Geltingbugten; vi vare ogsaa paa det 233 Fod høie Skjærbjerg, hvorfra en fortrinlig Udsigt over Angel med dets Skove, Bakker, Engdrag og levende Hegn. Skjærbjergs Top er et gammelt Gravsted, Stensager findes her i Mængde. Nogle bleve bragte Kongen, han gav Scheele et aflangt rundt Stenstykke som Udtryk for et Ønske. Grevinden smilte ved Gaven, som om hun vilde sige: man kan ogsaa nøies med Mindre, eller i hvert Fald maa nøies.

[289] Jeg ser af et Brev til min Hustru, at det var paa den Tid, at der førtes Strid om Grevindens Gave af et Orgel til Frederiksborg Slotskirke.²⁹ Hun havde gennem mig ladet spørge Frederiksborg Commiteen, hvad et Orgel til Kirken vilde koste, og der var svaret hende efter, at Meldahl var hørt, at det vilde koste 17000 Rdl. Nu erklærede hun at ville give et saadant Orgel, men Grev Moltke, Broberg, Worsaae og Holmblad stemte imod Modtagelsen og motiverede, at Ingen kunne give nogen enkelt Del af den Bygning, hvortil man havde indbudet i Almindelighed til Bidrag. Naar Dagbladet antydede, at hun havde stillet den Betingelse, at hendes Navn skulde anbringes paa Orglet, da ved jeg ikke, at hun havde betinget sig Saadant.³⁰ Jeg forsøgte en Mægling ved at gjøre Distinctionen mellem 17000 Rdl. til et Orgel og et Orgel til 17000 Rdl. Det Første kunde efter min Mening bedre modtages; men vore Uafhængige, Broberg og Holmblad, erklærede, at de i begge Tilfælde vilde udtræde af Commiteen. Sagen kom til en særlig Fremtræden derved, at hun lod præsentere den første Rate af den af hende tilbudte Indbetaling. Broberg nægtede at modtage den. Nu kastede hun sig over mig. Da jeg en Dag noget senere kom op til hende, sagde hun meget spids: „Det gjør mig virkelig ondt Hr. Geheime-Etatsraad, at De som Kongens Cabinetssecretair ikke har kunnet sætte den Sag igjennem om Bidraget til Orgelet, som De dog vidste interesserede Kongen.“ Jeg svarede hende: „Naar jeg havde vundet Pluralitet for denne Sag, saa vare Broberg og Holmblad traadte ud, og Indsamlingen vilde derved for største Delen være blevet standset. Jeg vil bede Deres Naade være overbevist

om, at dette vilde være blevet ført til Debet paa Deres Naades Conto, og den er virkelig betyngtet nok endda.“ Hendes Naade gjorde en kort Vending og gik ud af Døren.

Den 26de var jeg med Kongen til Bal i Flensborg. Dagen efter tiltraadte jeg fra Flensborg af en Reise med den slesvigske Minister og Bygningsinspecteur Winstrup. Hensigten var nærmest at se Slusebygningen ved den nye Kog nærmest Tønder og det Gjennembrud, som d. 24de var sket paa det foreløbige Dige som paa det nye Hoveddige. Vi toge ind hos Grev Schack, Amtmand i Tønder, og han ledsagede os til Gjennembrudsstedet. 2000 Menneskers møisommelige Arbeide gennem flere Uger med Digernes Opførelse var ved Havets voldsomme Indbrud forstyrret; Stenarbejdet paa den store Stensluse stod dog urokket. Den næste Dag tog vi over Løgumkloster, besaa Stedets interessante Klosterkirke og de ikke ubetydelige Levninger af Klosterbygningen. Over Aabenraa vendte vi tilbage endnu samme Dag. Kongen var nu paa tredie Maaned borte fra Kjøbenhavn, og der begyndte at ske Udtalelser i saa Henseende i de offentlige Blade. Ministrene talte ogsaa om, at Rigsdagen nærmede sig, og at der maatte nødvendigvis holdes Statsraad forinden. Blandt os, der laa med Kongen, opstod ogsaa nogen Uvillie over dette forlængede Ophold, hvor vi daglig maatte se Kongen ligge paa Søen i det sletteste Selskab, der var at finde, medens Scheele og Grevinden tilsidesatte alle Hensyn hjemme. Mærkeligt nok skulde Stemningen finde sit Udbrud i Anledning af Scheeles Søn Staldmesteren. Denne havde ved Bordet drukket et Glas med en ung Lieutenant, der havde gjort et Avancement. Hans Majestæt havde taget Anstød deraf og befalede Hofmarskallen at sige til Scheele, at han ikke maatte betragte Kongens Hus som en Krostue. Den unge Staldmester blev yderst afficeret af denne Tale, og vi, der ikke hørte til Menageriet, samlede os og aftalte, at En af os skulde gaa til Løvenskjold og erklære ham, at vi fandt det uværdigt af ham at bringe saadant Budskab til en Cavaler og bad ham derhos at bringe denne vor collective Udtalelse til Kongens Kundskab. Det blev ved Valg overdraget Irminger at udføre dette Hverv; han bragte Hofmarskallen vort Budskab i fuld Uniform og skilte sig vistnok med den ham eiendommelige Alvor fortræffeligt derfra. Hans Majestæt

var hel forknytt over Udtalelsen og drak Dagen efter Glas baade med Irminger og Scheele.

Den gamle Scheele reiste omsider den 10de September, og nu begyndte de høie Herskaber ogsaa at tænke paa Hjemreisen. Jeg fik Tilladelse til paa Grund af Inventariesagen at reise nogle Dage forinden og kom over Aabenraa, Haderslev, Odense, Korsør – de to første Steder i den slesvigske Topographies Interesse – den 12te September til Kjøbenhavn. Den 24de kom Kongen tilbage.

Forinden Hans Majestæt kom tilbage, fik jeg et Brev fra Kongen, hvori han beklager sig over, at Cultusminister Monrad vil lade opføre Hertz nye Stykke „Et Besøg i Kjøbenhavn“ for første Gang i Anledning af Hans Majestæts Fødselsdagsfest efter Hans lange Fraværelse.³¹ Jeg erindrede jo min Sendelse til den forrige Cultusminister Hall i Anledning af Hans Majestæts Feillæsning af „Kamp og Seir“ til „Kongen sover“.³² Her var det dog rigtigt, om der var lidt Malice fra Monrads Side tør jeg ikke sige, umuligt var det jo ikke. Fra Kongens Side var der jo en Følelse, som fremkaldte en Retorsion i de stærke Udtryk: „thi jeg vil ei, at Rygter og andre Uhumskheder skal komme i Omløb for min Fødselsdags Skyld.“

Det synes imidlertid, som om man ikke har haft Valg mellem nye Stykker, thi ved Kongens Nærværelse i Theatret efter Fødselsdagen blev givet „Soldaterløier“ og Baletten „Et Costumebal ombord“.

Den 5te October gav Hans Majestæt Fest paa Skodsborg i Anledning af sin Fødselsdag. Det var naturligvis, fordi Grevinden ikke kunde deltage i den officielle Fest Dagen efter. I mine Dagbogsnotitser findes anført der denne Dag: Hans Majestæt meddelte igjen, at hans Moder fik Fødselssmerter paa Veien til Kjøbenhavn og maatte i al Skynding, da hun kom iland, eftersom der Intet var forberedt, tage til Fødselsstiftelsen, hvor hun nedkom den 5te October 1808 Kl. 11 om Aftenen. Alt blev imidlertid arrangeret paa Palaiet, og hun førtes derhen, og Fødslen annonceredes derfra den 6te October. Jeg nedskriver dette her særligt, fordi jeg netop idag fik ihænde et Brev fra Conferentsraad Wegener. Det ses deraf, at jeg (i Anledning af Kongens idelige Fortællinger om sin Fødsel, snart at han var født paa Havet, og derfor egentlig var en Englænder, snart at han var født paa Fødselsstiftelsen en

Dag tidligere) har henvendt et Spørgsmaal til Wegener, som denne besvarer. Wegener viser, at Adresseavisen har havt den Unøiagtighed d. 6te October at sige igaar istedetfor idag om Prindsens Fødsel. Det er formodentlig herfra, at Kongens Fortællinger har sin Oprindelse – altid var der en Anledning til Kongens outrerede Fortællinger, som man ogsaa derfor kan, hvis man vil, benævne „Overdrivelser“.

Den 6te var Festligheden med Cour og Taffel paa Christiansborg. En talrig Deputation af det skaanske Husarregiments Officerskorps – man vil erindre, at Kongen var Chef for dette Corps – var mødt og deltog i Taffelet. Kongen saa dem atter Dagen efter til Taffel. Den 8de October var Kongen, Grevinden, Hofmarskal Løvenskjold, Staldmester Haxthausen paa Fredensborg. [290] Det høie Ægtepar vilde se, hvorledes det gik frem med Arrangementet af en Vinterbolig(!) for dem. Krigsministeren [Thestrup], under hvem Slottet hørte endnu, og Finantsministeren [Fenger] vare mødte, Geheimelegationsraad Skrike og jeg vare naturligvis ogsaa tilstede som Statsinventarie Commissærer.

Den 13de October viste det sig, at Caminilden i den store Spisesal paa Skodsborg havde angrebet den under Kaminen liggende Bjelke. Det var jo en Commentar til, hvorledes Ilden var opstaaet paa Frederiksborg.

Den 19de blev Prinds Frederik og Prindsesse Alexandra confirmerede i Slotskirken af Stiftsprovst Paulli, der havde været deres Religionslærer. Ceremoniellet vedlægges. Det ses af dette, at Kongen og Enkedronningen overværede Høitideligheden, som blev fulgt med stor Interesse af de Tilstedeværende. Man havde saa at sige ikke set disse unge nu danske Fyrstebørn. Stridighederne om Pladsen i Theatret havde for lang Tid ogsaa fjernet dem fra dette Sted, hvor der jo havde været Leilighed til at lade dem træde frem for en større Kreds. Den ædle Paulli havde gennem Aar ledet deres Religionsundervisning med varm Interesse; man vidste, de vare opdragne i omhyggelig Kjærlighed; man dvælede med Glæde ved, at der var noget Rent og Uplettet over det hele Forhold i Familien fra det lille gule Palais, som man kunde se hen til i Øieblikket og hæfte sit Haab til for Fremtiden. De unge Confirmander vare af en smuk Fremtræden, de svarede aabent og til-

fredsstillende paa Paullis Spørgsmaal og glædede ogsaa i denne Henseende alle Tilstedeværende. Hans Majestæt kunde jo ikke undlade at bringe i Erindring, at der ikke havde været Confirmation af Kongelige Høiheder i Slotskirken sides 1826, da han blev confirmeret sammesteds af Liebenberg; men han forment, at Examinationen da ogsaa havde været ganske anderledes gennemgaaende. Han havde faaet ikke mindre end ? Spørgsmaal; men saa fandt han jo ogsaa det var formeget, og saa vendte han sig mod Frederik den Sjette og sagde: Det kan Deres Majestæt være overbevist om, at jeg vil være Kongen og Folket tro (eller noget Lignende jeg erindrer det ikke saa nøie) – og dermed var det Hele forbi.

Fra 19de til 24de var jeg med Kongen paa Jægerspris. Det var nu berettet fra Meldahl, at Krandsen kunde reises paa Frederiksborg Kirkefløi, og han ønskede naturligvis, at Kongen maatte være tilstede ved denne Leilighed; men Hans Majestæt vilde ikke forlade Jægerspris, og han vilde heller ikke afholde Udgiften paa et saakaldet Reisegilde (Hendes Naade havde jo en ugunstig Stemning mod Frederiksborg Commiteen i Anledning af Orgelet). Jeg tog dog med Kongeligt Samtykke til Frederiksborg som Medlem af Frederiksborg-Commiteen og holdt efter gammel Skik Tale og udbragte Skaalerne for Kongen, for de øvrige Bidragydende af alle Stænder, for Meldahl og drak mine Glas med de Nedenforstaaende fra den øverste Bjelke. Senere kom Broberg og Holmblad, og vi arrangerede en Fest for alle Honoratiores paa Stedet. I Slutningen af Maanedens var jeg atter paa Jægerspris, hvor jeg traf gamle Scheele. Jeg har nævnt, at hans Søn var bleven Legationssecretair i Paris.³³ (Jeg tror, at der er en Urigtighed i mine tidligere Meddelelser om Samme, hvorefter han strax var bleven Ministerresident i Hamborg). Nu syntes han alt at ville se ham forfremmet til Ministerresident i Hamborg istedetfor Bülow, som Hans Majestæt mente trængte til at entlediges eller i hvert Fald at lettes i sine Forretninger³⁴. . .³⁵

Den 10de November 1860 høitideligholdtes Landgrevens og Landgrevindens Guldbryllupsfest med Cour, Diner hos Prinds Christian, Bal hos Prinds Ferdinand. En Beretning derom vedlægges.³⁶ Kongen var kommen ind i den Anledning, men tog Dagen

derefter til Jægerspris. Af vedlagte Brev fra Adjutanten Capitain Moltke og den ligeledes vedlagte Artikel i Dagbladet ser man, at Blixen intriguerede mod Ministeriet, og at han havde faaet Kongen til at udtale sig imod det.³⁷ Naturligvis var Sagen uden al Betydning. Kongen drev Politik paa egen Haand ligesom hans kjære Broder Kong Carl. Det blev aldrig til Noget med deres Politik, naar der ikke var særlige Forhold tilstede, hvor de høie Herrer kunde benyttes.

Jeg vedlægger tvende Breve fra den yngre Grev Ahlefeldt til mig og fra mig til min Hustru, hvoraf man kan gjøre sig et Begreb om de saa at sige daglige Stridigheder, der var om Grevinde Danners Stilling.³⁸ De udenlandske Ministre blev skarpere og skarpere instrueret paa ikke at deltage i officielle Dineer med hende. Af det sidstnævnte Brev ser man, at Instruxen dog ikke udstrakte sig til mindre Dineer paa Landslottene eller i en mindre Kreds.

Kongen vedblev at bo paa Jægerspris og holdt der dels virkelige Jagter, hvor han selv fungerede som Over-Klappefører dels pyrschede, det vil sige drog ud med en Vogn tildækket med Halm, hvorfra man skulde skyde Dyrene. Hendes Naade tog Del i Jagterne i en Art Amagerdragt. Hans Majestæt skrev til sin skandinaviske Broder og meddelte ham den naadige Frues Idrætter. Hans svensk-norske Majestæt behagede hertil under 15de Decbr. 1860 at svare:

„Ingen bättra än Eders Majestät kan framföra til Grefvinnan min vördnad. Det er ej nog att hos henne ere Hjertats och Forstandets egenskaper enade, men äfven at vara en Nordens Diana är et exempel för Nordens mör som ei många våga efterfölja.“

Den 10de December tog Kongen dog til Kjøbenhavn. Men han var strax yderst misfornøiet med Opholdet. Han paastod, at der i hans Værelser kun var 3 Graders Varme ved hans Fødder, medens der ved hans Haand var 15 Grader. Naturligvis maatte der rettes mange Henvendelser til ham efter den lange Fraværelse, men at der Dagen efter Ankomsten allerede inden Kl. 1 skulde være rettet til ham og af ham besvaret 465 Spørgsmaal, var han ikke saa heldig at faa Folk i Almindelighed til at tro. Capitelloge paa Frederiksberg og et Nattegilde derefter gav ham jo nogen Erstat-

ning for, hvad han havde maattet gennemgaa. Den 13de maatte jeg igen med Kongen til Jægerspris. Hans Majestæt var ikke til at holde i Byen. Mit meget korte Ophold i Byen havde jeg maattet for en Del anvende til at se Industri-Lotteriet til Fordel for Fondet til Frederiksborgs Gjenopførelse ordnet paa bedste Maade. Jeg havde selv, det tør jeg nok sige, været den, der havde bragt Kræfterne sammen, der skulde mødes i dette Øiemed. Jeg skal nævne de Mænd, af hvilke Foreningen bestod: Conferentsraad C. B. Dahl dengang Departementsdirecteur, Grosserer O. B. Suhr, Fabrikant Holmblad, Professor H. Hansen, Professor Meldahl, Professor Monnies, Architecten Professor Herholdt, Capitain og Brygger Borgerrepræsentant Bjerre, Billedhugger Peters, Fabrikant Schwartz jun. og jeg. Jeg var blevet udnævnt til Præsæs. En Forretningscommité var dannet af H. Hansen, Bjerre, Herholdt, Peters og Schwarz. Til Forretningsfører havde vi en forhenværende Kjøbmand og Handelsreisende Gold, en til dette Formaal særlig skikket Mand.

Den 17de December var jeg atter i Kjøbenhavn for fra Kongen at bringe gamle Bræstrup Storkorset af Dannebrogen i Anledning af hans 50-aarige Embedsjubilæum. Jeg deltog derefter i Festen i Dagens Anledning paa Skydebanen. Jeg ser af mine Dagbogsnotitser, at jeg under mit Ophold i Kjøbenhavn har havt Conference med Conseilspræsidenten om Statsraads Afholdelse. Det var jo nu langt ud paa Aaret, og Reisen til Jægerspris var ikke uden Besværligheder, navnlig af Hensyn til Færgen man skulde passere. Man kan derfor ikke undre sig over, at Ministrene nødigt gik ind paa disse Reiser til et Sted, der desuden var Privateiendom, og hvor det særlig blev fremhævet, at det var Grevinde Danners Privateiendom. Jeg kunde imidlertid ikke berette Conseilspræsidenten Andet end, at det vilde koste Meget at faa Kongen til Byen fra dette Eldorado af Pürschen om Dagen og Lhombre om Aftenen: det vilde i hvert Fald skabe en Bitterhed hos Kongen mod Ministeriet, hvis dette pludselig vilde fremtvinge hans Indreise, at jeg ikke turde tilraade at sætte Sagen saaledes paa Spidsen. Sagen, der skulde foredrages, og hvilken forøvrigt jo var betydelig nok, ja en af de betydeligste indre Sager, vi i lang Tid havde havt, var Spørgsmaalet om Jernbanen gennem Fyn og Jylland, den

saakaldte Længdebane – altsaa længere end Kriegers Bane, Tværbanen, en ikke liden Fortjeneste i dens Faders, Indenrigsministeren Monrads Øine. Imellem denne og Sir Morton Peto var der nemlig ført Underhandlinger i længere Tid om en saadan Banes Anlæg og derefter holdt Ministerconferencer. Ministrene bestemte sig virkelig til at tage til Jægerspris, hvor Sagen blev foredraget i Statsraadet d. 18de December. Allerede Dagen efter forelagde den utrættelige Monrad i Folkethinget „Udkast til Lov angaaende Anlæg og Drift af Jernbaner i Fyn og Jylland“. Nettet skulde indbefatte følgende Baner nemlig: fra Nyborg over Odense til Middelfart; fra Fredericia og Snoghøi over Kolding til Horskjær; fra den slesvigske Grændse ved Vamdrup over Horskjær, Randbøl, Jellinge, Horsens, Aarhus, Langaa, Randers og Hobro til Aalborg, samt fra Langaa over Viborg og Skive til Struer. Regjeringen skulde bemyndiges til for Anlægget af disse Baner at betale 15.300.000 Rdl., heri dog hverken indbefattet Expropriation eller Materiel.

Af de hoslagte Breve fra dette Efteraar til min Hustru vil det forøvrigt skønnes, hvor meget det har smertet mig at se Kongen saaledes drive sin Tid bort og derved gaa tilbage i en Grad, som man ikke kunde se paa uden at forbinde Ideer om Idiotisme.³⁹ Man vil ogsaa se, hvorledes de tvende Skjæbnsvangre Scheele og Blixen, som begge havde været Efteraarsgjæster, den første i formeligt Borgeleie, saa skjævt til hinanden, og hvorledes Blixen exploiterede Hans Majestæts Udtalelser i Folkethinget, dog uden Resultat, alene for at gjøre sig vigtig.⁴⁰

[291] Jeg havde været Juleaften i Kjøbenhavn for at festlig-holde Julen og havde ved denne Leilighed havt den Glæde at kunne overlevere min Hustru det første complet indbundne Exemplar af Danmarks Beskrivelsen.⁴¹ Da jeg kom tilbage til Jægerspris, vilde Kongen endnu ikke til Kjøbenhavn og altsaa blive Nytaarsdag paa Jægerspris og nøde mange Mennesker til at tage ud til ham samt fremkalde en haard Dom fra alle Sider. Jeg maatte da bestemme mig til Aftenen d. 28de December at fremstille Sagens Betydning for Hans Majestæt. Det var et ømt Punkt, jeg berørte. Hans Majestæt talte om „Død“ og „vilde hen til Roskilde“. Hendes Naade kom til og fik en hel Dosis af disse skrækelige Argumenter, som mer bleve i Crescendo, naar Allerhøistsamme mær-

kede, at de gjorde Indtryk. Hendes Naade, der ikke maa have befundet sig vel, fik nerveus Graad og flygtede; men jeg stod fast uden at frygte hverken Døden eller Gravhvælvingerne i Roskilde. Lægen havde jo desuden sagt mig, at Kongens Helbred var godt, og Veiret var ikke koldt i nogen høi Grad, skjønt der laa Sne. Kongen kom virkelig ogsaa ind til Nytaar, vi kjørte i Slæde til Roskilde og derfra paa Jernbane. Jeg maa i Anledning af dette sidste Slag i 1860 dog gjøre opmærksom paa, hvad jeg skrev til min Hustru under 29de December, Dagen før vi kom til Kjøbenhavn:

„Det er en mærkværdig Ting med Kongen, at han gaar afveien for en bestemt Villie, men kaster sig over den, der viser Svaghed. Grevinden blev som sagt nerveus iforgaars Aftes og græd, medens jeg holdt fast. Følgen deraf var, at Han i den silde Aften gik op til hende og gav stor Scene, hvori Han, som hun har sagt mig, yttrede megen Vrede mod mig; men da Han gik fra hende, kom Han ind til mig, som om Intet var passeret og inviterede mig ned paa en Cigar, og igaar forærede Han mig en ret interessant Frimurerring, som Han Selv havde baaret. Han sagde mig rigtignok i Løbet af Dagen engang: Ja nu har De faaet Deres Krig igjennem, men det vil jeg sige Dem, enten faar De mig til Roskilde eller Bidstrup.“

Og dermed endte –

Nytaarsdag gav Kongen da Cour og Taffel paa Christiansborg. Den 2den Januar døde Friedrich Vilhelm den Fjerde Konge af Preussen og efterfølges af Wilhelm den Første, den endnu regjerende Konge. Den 3die Januar holdt Kongen Loge paa Frederiksberg. Den 4de Januar afholdtes der Statsraad paa Christiansborg. Det var derefter som en Indrømmelse til den mæglende Magt Englands Forestillinger, at der d. 9de udkom Patent om den kirkelige Confirmation og Circulaire om Børnenes Hjemmeundervisning i Slesvig; men desuagtet kom den 11te Efterretningen om, at Tydskland vil skride til Execution, fordi baade Patentet af 25de September 1859, der fastsatte og nedsatte Holstens Tilskud til Fællesudgifterne og den derpaa givne Finantslov vare „ulovlige, da de vare udstedte uden de holstenske Stænders Samtykke“. Imidlertid havde 137 Medlemmer af den danske Rigsdag den 16de Januar udstedt en Adresse, der blev forsynet med 71.143 Underskrifter (indleveret til Conseilspræsidenten d. 17de Mai), hvori udtales, at det danske Folk ikke vil taale, at Holstens og Lauenborgs [Forhold] til Monarchiets øvrige Dele ordnes paa en Maade, der bringe disse i Afhængighed af det tydske Forbund, samt at det er rede til ethvert Offer for at hævde Kongerigets og Slesvigs constitutionelle Forening og den danske Nationalitets Ret i Slesvig. Connex hermed var 34 slesvigske Stænderdeputeredes og Suppleanters Forsamling i Flensborg d. 13de Februar, hvor besluttedes en offentlig Erklæring, der udtalte Nødvendigheden af Holstens Udskilning og Slesvigs Udløsning „fra ethvert Fællesskab med de under fremmed Høihed staaende Landsdele“. Ogsaa denne Erklæring modtog i Aarets Løb talrig Tilslutning paa Folkemøderne i Toftlund og Haderslev. Den 25de Januar havde jeg en Samtale med Conseilspræsidenten, hvori han meddeler mig, at det tenderer derhen, at Holsten udsøndres, forsaavidt at det faar sin egen Armé m. m., hvorimod Diplomati, Flaade, Toldgrændse bliver fælles. Den 1ste Februar gav Kongen Taffel for Rigsdagen i Riddersalen. Det var ved denne Leilighed, at Kongen i sin Tale

brugte det Udtryk om de udenlandske Forhold, hvilke vandt saa stormende Bifald: „Jeg vil ikke lade mig træde paa Tærne“.

Om den politiske Stilling paa den Tid og navnlig om Sverrigs Stilling til Danmark vedlægger jeg til Bilagene en Afskrift af en Beretning fra den danske Gesandt i Stockholm til Udenrigsministeren Hall af 30te Januar 1861 samt nogle Optegnelser af mig efter en Samtale med Ministeren.¹ Man ser jo, at Sverrig kun vil alliere sig med et Danmark til Eideren. Interessant er Kong Carls Udtalelse om Danmarks Deling. Den er vistnok rigtig, thi Kong Carl var altid au fond „en god Karl“, som han udsagde om sig selv.

Den 30te Januar var der atter Statsraad paa Christiansborg, som det af hoslagte ganske gemytlige Brev fra Kongen til mig ses (det maa gjerne gives i Bilag).²

Den 7de var der Afstemning i Frankfurt om Execution mod Danmark, som besluttedes med 14 Stemmer (Churhessens Gesandt var uden Instruction, Nederlandenes og Danmarks stemte imod). I min Noterebog findes anført, at der medio Februar var Ministercrise: „Monrad vil et Rigsraad med Curier, men staar ene.“ Jeg har forøvrigt ikke fundet Noget om denne Stilling af Sagen. Monrad gik jo heller ikke af. Aabenbart holdt han mere paa Helstaten end Hall og søgte en Frelse for denne i en Forandring af Rigsraadet. Den 19de var der Statsraad, og der havde Monrad den store Høst af Love fra Indenrigsministeriet, som ogsaa have beholdt denne Dato: Lov om Sø- og Handelsretters Oprettelse, Lov om Forandring i Fæstelovgivningen, Lov om en Jernvei fra Kjøbenhavn til Helsingør, Lov om communal Indkomstskat i Kjøbenhavn, Lov som ophæver Lønning med Sportler, Lov om Kirkesyn, Lov om Brugen af Stempelpapir, ny Værnepligtslov, Lov om Brandpolitiet og Bygningsvæsenet paa Landet. Dertil kom den 10de Marts Lov om Jernvei fra Nyborg til Strib og fra Vamdrup til Aalborg.

Den 2den Marts var der atter Statsraad paa Christiansborg, og der discuteredes den Besked, som skulde gives de til den 5te Marts som det sidste Middel mod Executionen sammenkaldte holstenske Stænder. Regjeringen besluttede vel ikke at forelægge de holstenske Stænder Udkast til en Fællesforfatning, fordi det daværende Tidspunkt kun syntes lidet skikket til at prøve et saadant Forslag

med den nødvendige Ro og Upartiskhed, men den vilde gjøre de forberedende Skridt i saa Henseende, idet den paalagde den Kongelige Commissarius, hvilken Post, efter at man forgjæves havde henvendt sig til Amtmand Grev Arthur Reventlow (jeg vedlægger Brev med Bilag fra denne til Optagelse i Bilag),³ overdroges selve Ministeren for Holsten Raasløff, at foranledige Forsamlingen til at yttre sig om Indførelse af en saadan Organisation, der vilde være at iværksætte paa den Maade, at det ved Forfatningsloven stiftede Rigsraad deles i to Kamre, saaledes at det første Kammer dannedes af idetmindste 30 af Kongen efter frit Skjøn paa Livstid valgte Medlemmer, det andet Kammer af 60 Medlemmer, hvoraf Halvdelen vælges middelbart, Halvdelen umiddelbart efter de hidtil gjældende Regler, dog kun paa 6 Aar, og at dernæst alle Love angaaende fælles Anliggender forelægges begge Kamre til Beslutning.

Foruden denne Plan til en ny Fællesforfatning blev det ogsaa bestemt at forelægge Stænderne et Provisorium og i et af disses §§ at give [292] Stænderne Leilighed til at yttre sig over Fællesbudgettet, hvilket var blevet forlangt i en fælles Henvendelse af Gesandterne fra de 4 venskabelige Magter. Raasløff synes ikke at have vist den ønskelige Conduite med Hensyn til bemeldte § 13, han har vel heller ikke været upaavirket af Slesvigholstenerne, tilstrækkelig bestemte Aftaler var maaske heller ikke trufne forinden hans Reise. Han gav i hvert Fald ikke de Erklæringer, man havde ventet, han skulde give med Hensyn til Betydningen af § 13 (i en Note kaldes hans Opførsel *tergiversation*“;⁴ jeg var hos Geheimeraad Hall, da han sendte et af sine ubetimelige Spørgsmaal, og jeg har selv været Vidne til Halls Forbauselse derover*.

* Jeg talte idag 3/5 70 med Geheimelegationsraad Vedel derom. Han var af den Mening, at Hall havde været bona fide, at det i hvert Fald ikke var saa vist, at han kjendte den skarpe Forskjel imellem *deliberatio* og *consultatio* som betegnende besluttende og raadgivende. Han mente, at Raasløff var paavirket af sin Broder, der var med ham i Itzehoe, og at han virkelig vilde efter dennes Raad bringe det derhen, at Hall maatte vige ham Pladsen og overlade ham at danne et Ministerium paa Basis af de holstenske Fordringers Indrømmelse med Hensyn til Forelæggelsen. For Hall var der efter Vedels Mening ikke Andet at gjøre end strax andrage paa hans Entledigelse.

Vist er det, der opstod en stor Forvirring [om] § 13, og hvorledes den skulde forstaaes, var Dagens store Emne: de udenlandske Diplomater og Blixen med Consorter hylede frygteligt over Hall. Raasløff gik af som Minister, Hall maatte selv midlertidig overtage Portefeullen og offentliggjøre en Beretning til Kongen af 3die April, meddelt de danske Gesandtskaber i Udlandet ved en confidential Circulairdepeche af samme Dato; hvorefter fulgte yderligere Forklaringer i Depeche af 6te April til Gesandtskaberne i Berlin, London, Paris, St. Petersborg, Stockholm og Wien og i Circulairdepeche af 11te April.⁵ Etatsraad Schultze blev Commissarius istedetfor Raasløff. Den holstenske Stænderforsamling nægtede imidlertid at gaa ind paa Regjeringens Forfatningsforslag (9de April) og sluttedes derefter d. 11te April. Imidlertid havde den svensk-norske Udenrigsminister Grev Manderström d. 14de Marts tilstillet de svensk-norske Gesandter i Berlin, London, Paris, St. Petersborg og Wien [Depecher], hvori Greven udtaler sin Glæde over, at Kongen af Danmark „s'est arrêté à accorder aux Etats du Holstein le droit de voter la part contributive de ce Duché dans les depenses communes de toute la Monarchie.“ Hans Excellence haaber, at Anledningen til Strid med Forbundet derved vil være hævet og slutter med at fremhæve den store Interesse, som Sverrig-Norges Stilling som Naboer og Allierede giver disse Lande i Danmarks Skjæbne. I Statsraadet den 27de April paa Skodsborg (hvorhen Kongen kort forinden havde begivet sig) blev det besluttet at sende en Circulaire til de tre ikke tyske Stormagter og til Sverrig, hvorved meddeles dem, at Danmark nu maa fremkalde en saadan Tilstand, at det ikke til enhver Tid staar i Tydsklands Magt at forstyrre Roligheden i de egentlige danske Lande (Depeche med tvende Bilag af 11te Mai 1861). England fortsatte imidlertid sine Mæglingsforsøg. Dets Forsøg af 12te Juni om at faa Striden afgjort paa en Conferentse af de 7 Magter, der havde undertegnet Londontractaten, blev dog kort afvist af Preussen, som „umulig kunde overgive en Sag, der af alle kjendes for en indre Forbundssag til en europæisk Conferences Afgjørelse“. Preussen yttrede sig dog tilbøielig til at henvirke til, at Executionen sisteredes og paapegede i Noten af 19de Juni fra Udenrigsminister Baron Schleinitz til den preussiske Gesandt i

London Grev Bernstorff de Skridt, som fra Danmarks Side maatte i saa Henseende foretages for, at disse kunde blive det danske Cabinet meddelte fra England af. Herefter skete nye Indrømmelser overensstemmende med Preussens Udtalelser til England. Under 29de Juli lovede man for det løbende Finantsaar at ville opgive alle Bidrag fra Holsten udover Normalbudgettet, hvorhos man erklærede, at der for Øieblikket aldeles ikke tænktes paa almindelige Love, der kunde komme til Anvendelse for Holsten. De „internationale Forhandlinger“ stode nu atter paa Dagsordenen.

Jeg forlader nu dette korte Referat om de diplomatiske Forhandlinger for at give en kort Skildring af Kongens interessante Reise i Sommeren 1861.

Det var egentlig overdraget mig at gjøre Forslag til en saadan Reise, og jeg havde sat mig til Formaal, at der kunde tilbyde sig for Kongen saadanne Interesser, som kunde fængsle ham, og som vilde hæve ham i Folkets Øine; jeg vilde naturligvis ogsaa tage Hensyn til, at Grevinden kunde finde sig tilfreds, da ellers den hele Glæde vilde være tabt for Kongen gennem hendes uafbrudte Misfornøjelse. Fyn og Lolland-Falster egnede sig i sidstnævnte Henseende ikke for en Reise med hende, da der paa disse Øer fandtes afsluttede aristokratiske Kredse, som vilde modsætte sig paa en eller anden Maade at optage hende blandt deres Damer – man havde jo alene et lille Exempel med Fru Rantzau paa Før, og man maatte ogsaa erindre sig den paafaldende Bortebliven af alle Damer paa Slottet i Plön. Paa Østjyllands mindre Halvø Djurs eller Djursland var der derimod anselige Herregaarde, dels beboede af gamle Familier, dels af anselige Eiendomsbesiddere, hvor man kunde antage, at hun vilde blive modtaget med Opmærksomhed, naar hun kom med Kongen – disse Gaardes Beboere dannede ingen saadan bestemt Kreds: hun vandt jo, naar hun tog Sagen rigtigt, altid noget i selskabelig Henseende ved at have været optaget i disse Huse. Det var saa heldigt, at dette Landskab tilbød forskjellige historiske og antiquariske Interesser, der kunde fængsle Kongen. I Reiseplanen kunde man endvidere inddrage Silkeborg, hvor Riddet i de store Skove paa islandske Heste og Fiskeriet paa de store Søer vilde tiltale Kongen, og hvor Naturskjønhederne, for hvilke Grevinden havde Sans, ventede

hende. Aabningen af Løgstør Canalen var et Moment, som kunde tages med. Fra den gamle Etatsraad Tang paa Nørre-Vosborg forelaa en Indbydelse til hans Gaard; han havde omtalt denne med sine gamle Volde, sine Bygninger fra fire Aarhundreder, sine Sagn om Ridder Bugge og Predbjørn Gyldenstjerne paa en saadan Maade, at Hans Majestæt havde faaet Lyst til at gjøre dette Besøg og derfra at se Ramme Dige, som var bragt i Forbindelse med Sagnet om Hamlet. Men fremfor Alt skulde nu det gamle Kongesæde Jellinge besøges, og Kong Gorms Høi undersøges. Det var allerede forberedt ved Artikler i Bladene, og det var fremhævet i mine Meddelelser i Danmarks Beskrivelse, hvor betydningsfuldt det vilde være, at der forelaa ogsaa en Undersøgelse af denne anden mærkelige Høi fra den Tid, da de første sikkre Monumenter havdes om Danmarks Historie i de tvende høist mærkelige Runestene, der havde fundet Plads mellem Høiene.

Forinden Planen blev vedtaget om Jyllandsreisen, var jeg paa Mosgaard for at tale med Stiftamtmand Dahl om de personlige Forhold i de Egne, som jeg havde tænkt mig skulde være Reisens Maal. Den 23de Mai kom jeg tilbage. Jeg finder noteret i min daglige Notitsebog, at jeg den 24de var paa Skodsborg og forelagde Reiseplanen, den 25de var jeg der atter med Conferentsraad Wegener, der ogsaa skulde med paa Reisen. Kongen overleverede ham, efter hvad jeg har noteret paa denne Dag, Kong Christians Brev, som han havde skrevet kort før sin Død til Sønnen. Jeg tror at erindre, at det var fremgaaet af en Samtale, at Grevinde Danner indtil da havde havt Brevet i Gjemme. Den 29de Mai var jeg paa Skodsborg. Der var Spørgsmaal, om at Prinds Frederik – nuværende Kronprinds – skulde udnævnes til Ridder af Elefanten. Hendes Naade sparede ikke paa Ord og var helt ivrig stemt mod, at Kongen viste den unge Prinds den Naade. Formodentlig havde han ikke gjort de fornødne Visitter, eller hvad der nu ellers kunde være iveien. Da tog Hans Majestæt Ordet og sagde ganske vredt: „Du maa ikke bringe saa meget Ondt i mit Sind, Du maa dog betænke, at det kan skade mit Helbred“. Det var nu Reminiscentser fra Scenen fra Nytaar. Prindsen fik ogsaa Udnævnelsen.

Den 8de Juni begyndte Reisen over Korsør til Aarhus. Foruden Kongen og Grevinden var Løvenskjold, Fensmark, Irminger, We-

gener, Lund, Moltke, Malling og jeg med. Med Grevinden var hendes Damer Dreier og Arnds. Modtagelsen i Aarhus var glimrende. Thetis laa udenfor Havnen og salutede. Havnens Skibe var prydede med Flag, alle Bredder vare fyldte med hurraraabende Mennesker. Damerne stod paa en Tribune. Denne gik itu, men der kom Ingen til Skade. Kongen og Gemalinde samt nogle af Følget reiste strax til Mosgaard, som eiedes af Stiftamtmand Dahl. Gaarden er smukt beliggende i Kanten af en Skov, der løber ud mod Havet, den er bygget omtrent som Bernstorff. Wegener og jeg var blandt de faa Lykkelige, der vare [293] fulgte med fra Aarhus derhen. Vi havde Dahls Bibliotheksværelse, som indesluttede ret gode Ting, som Dagligstue.

Søndagen d. 9de Juni var Kongen med Følge i Aarhus for at overvære Gudstjenesten i Domkirken. Biskop Brammer prædikede, Psalmesangen ledsaget af det stærke Orgel rungede herligt under disse høie Hvælvinger. Der var Taffel paa Mosgaard, i den skjønne Sommeraften var der samlet en stor Kreds i Haven. Kongen gik om og talte med Folk af forskellige Stænder og udviklede ret sit Talent for det Folkelige. Næste Dag begyndte Reisen. Jeg kjørte med min fortræffelige Ven, Adjutanten Peter Malling – min ærede Medpeter, som jeg undertiden til stor Moro for Grevinde Danner benævnte ham. Næsten ved hver Sognegrændse var der Æresport og Taler. Jeg sendte min Tjener Jensen hen for at høre paa Talerne og give mig Beretning hen til Vognen – for det Tilfælde, at en Redactionsafsending skulde spørge mig om Noget, eller for at jeg kunde være au fait, hvis der skulde passere noget sært Mærkeligt. Jensen, der hørte til Afdelingen Pligtmennesker, rapporterede efter bedste Evne. Jeg skaffede min ærede Medpeter en hjærtelig Latter, da jeg spurgte Jensen med stor Alvor, efter at han havde aflagt en vidtløftig Rapport: „Saa de Graad i Kongeøiet?“ Den brave Mand forsikkrede mig med største Oprigtighed, at han ikke havde set efter, men han skulde nok se til for Fremtiden; hvilket jeg dog fritog ham for. Vi standsede ved Kalø, besaa de interessante Ruiner af Gustav Vasas Fængslingssted, dejeunerede paa Hovedgaarden hos Senator Jenischs Godsforvalter Hr. Olsen – der blev Cancelliraad – og drog videre forbi Møllerup, Marsk Stigs Gaard, der som næsten alle denne Tids

Herregaarde ligger lavt, til Ebeltoft. Byen var om Aftenen illumineret. Blandt mærkelige Indskrifter var at læse:

Anno 1309

Gik Erik Menved her forbi

Hel mørk og trist i Sinde

Men 1861

Kom 7de Frederik og Hustru tilfreds

Og skrev i hvert Hjerte et Minde.

Her tracteredes med Mad og Drik

Og store Sobrianer⁶

Gud velsigne Kong Frederik

Og Grevinde Daner.

Den sidste Indskrift ses jo nok at være en Værtshusholders.

Kongen overnattede i Ebeltoft hos Byfogden Bonnez, hvis smukke Samling af udstoppede Fugle blev beset – jeg tror, han gav den til Herlufsholm, hvor han havde gaaet i Skole, ved denne Stiftelses trehundredeaars Fest –. Med Dampskib til Dragsmur, hvor der endnu findes tydelige Spor af et Gjærde med Stensætning, men saavidt jeg kunde se ikke af Murværk. Jeg havde min Bog med og blev spurgt om, hvad Længde jeg havde angivet der for Muren. Da jeg havde nævnt det, paalagde Hans Majestæt Livskytten Jørgensen – nuværende Kammerfourer, at afskridte den. Det skulde have glædet min høie Herre, hvis Angivelsen ikke stemmede; men det slog lige til. Vi seilede derefter til Hjelmén. Der blev gravet i et Par af Høiderne: i en fandtes Spor af en Murstensbygning, i en anden talrige Ben af tamme og vilde Dyr, formodentlig Kjøkkenets Plads i Marsk Stigs Tid – altsaa en mere moderne Kjøkkenmødding. Der var blandt Benene ogsaa Vildsvineben. Paa Kjørslén til Dragsmur havde jeg Vogn med Wegener. Vi talte jo meget om Hofforhold, som han nu fik Leilighed til at se paa nærmere Hold. Han fortalte mig til Gjengjæld for mine uforbeholdne Meddelelser, at han i Christian den Ottendes Dagbøger etsteds havde fundet den Yttring: „Skade at Blücher ikke kan bruges“.⁷ Den 12te Juni tog vi fra Ebeltoft over Rugaard,

paa hvilken Eieren Mourier Petersen havde en Frokost, hvorefter vi besaa den gamle interessante Gaard med den henrivende Beliggenhed – over Katholm, hvor der blev aflagt Besøg hos Kammerherre Dinesen, til Grenaa. Katholm er ogsaa en smuk gammel Gaard, arkitektonisk nok saa interessant som Rugaard. Der overnattedes i Grenaa, den næste Dag kom Kongen til Meilgaard, hvorfra Undersøgelsen af Kjøkkenmøddingen i den nærliggende Skov skulde ske. Worsaae og Steenstrup vare tilstede.⁸ Meilgaard er ogsaa en ret interessant gammel trefløiet Gaard. Familien Olsen havde tre Døttre, naturlige, vakkre Piger; den yngste vandt min Vens Hjerter. Vi kaldte ham derefter Hjerteknuseren, men det turde muligvis være en Forvexling af Activ og Passiv, i hvert Fald maatte Verbum reflexivum være at anvende. En tidlig Død lod Spørgsmaalet blive uafgjort.⁹ Den næste Morgen begyndte Arbeidet ved Kjøkkenmøddingen*. Her skulde ogsaa kæmpes en Kamp mellem vore to Lærde. Det skulde vise sig, om der i denne Landets største Samling af Flintsager kun fandtes uslebne Ting. Worsaae fik Resultaterne paa sin Side. Hans Majestæt vilde dog helst have Seiren paa Steenstrups Haand, thi han var selv et Stykke af en Antiquar, ligesom noget skinsyg paa Worsaaes stedse voxende Berømmelse. Da jeg den anden Morgen gik gennem Skovene, paa hvilken jeg traf mine unge Inclinerende, beskæftiget med at plukke Blomster – jeg kjender fra den Tid en Veronica – kom jeg ogsaa til det store Bord, hvorpaa Fundene fra Møddingen bleve fremlagte. Hans Majestæt [294] sad med spændt Mine og kastede et vredt Blik til mig, fordi jeg ikke var mødt fra først af ved Undersøgelsen. Der blev netop i dette Øieblik fremlagt nogle smukke slebne Sager, som vare tagne ud af Høien. Worsaae saa paa dem med et kritisk Blik, Steenstrup havde et Udtryk af glad Forventning. Det var mig strax paafaldende, at de ikke besloges med Dug paa samme Maade som de andre Gjenstande, der bragtes frem fra den kolde Jord i den fugtigvarme Sommermorgen. Jeg udbrød uvilkaarlig, „men de bedugges jo ikke som de andre“. Min Ven Worsaae caperede hurtigt Situationen og gjengav sin

* Worsaae angav ved den archæologiske Congres Meilgaard Kjøkkenmøddings Længde til 120 Fod, den Bredde til 100 Fod og dens Dybde indtil 10 Fod.

Opfattelse i den ham eiendommelige Latter. Min hurtige Tanke fandt naturligvis slet ikke Bifald hos min høie Herre, der havde – om for at gjøre Alvor eller Spas deraf, det ved jeg ikke, man kan tro i saa Henseende, hvad man vil – ladet de slebne Stykker stille ind i Høien, men havde ikke ladet dem ligge længe nok, til at de kunde blive ligesaa kolde som de Gjenstande, der havde havt Leilighed til at ligge i Aartusinder.

Den 15de tog Kongen efter Indbydelse en Middag paa Benzons, Dagen var meget behagelig, Gaarden, uagtet ikke fuldført, er en af de anseeligste Herregaardsbygninger i Danmark.¹⁰ Dens Eier viste ret smukke Oldsager, fra Taarnet, hvor de opbevares, er en meget skøn Udsigt til Havet og det nærliggende smukke, frugtbare Land, der hviler paa en Kalkbund – derfor ere ogsaa de omliggende Kirker for en stor Del opført af Kalksten. Efter Bordet skulde der afsynges Sange paa en Høi i Nærheden. Kongen var gaaet derop med Gemalinden. Vi ældre Hofmænd toge os vel ivare for Kongen efter Bordet, især naar han skulde gaa opad, hvilket overanstrengede ham og gjorde ham irritabel. Wegener kom netop til Høien kort efter Kongen, og efter at denne havde sagt til nogle hvidklædte Smaapiger, at de kunde staa foran ham og Grevinden. Wegener sagde til dem, at de generede vistnok Hans Majestæt. Nu gik Naturen over Optugtelsen hos den høie Herre, og han blev gram mod min lærde Ven, som jo naturligvis ikke havde noget Sympathetisk for Kongen, men som Gemalinden stedse protegerede. Han spurgte ham i en lidenskabelig Tone, om han (Wegener) vilde forbyde Børnene at staa der, hvor Kongen havde tilladt dem at staa o. s. v. Wegener er en meget sensibel Mand og blev som lynslagen af dette Vredesudbrud, der kom ham saa aldeles uforventet, og som det ses uden al Grund, for han havde jo ikke hørt, at Kongen havde tilladt Smaapigerne at staa der. Grevinde Danner vilde naturligvis søge at gjøre dette godt igjen. Paa denne Reise kjørte hun selv med Kongen for at nyde godt af de Hurraraab, der kunde falde af til hende. Nu vilde hun for den næste Dag afstaa denne Plads til Wegener – af Følget var paa den antiquariske Udflugt kun han, Løvenskjold, Lund, Malling og jeg med – formodentlig paa Grund af den ringe Plads paa Meilgaard. (De øvrige vare blevne i Aarhus). Jeg maa nu

gaa i en lille Detail for at fortælle en Scene, som morede Malling og mig overordentlig meget. Wegener havde til Reisen anskaffet en gul Nankins Støvkappe, som han kørte i, ogsaa denne Dag med Kongen; han havde en Lærds Mine og var af Udseende noget forskjellig i det Hele taget fra det frivolere Hoffolk. Det var meldt forud, at Grevinden vilde kjøre med Kongen, og Dherrer Geistlige, som altid vare de hurtigste til at gaa med paa Hyldingen af hende, havde derfor ogsaa for største Delen indrettet dem paa at sige nogle Ord til hende, der kunde behage det høie Ægtepar i Forening. Det hændte nu, da vi kom til en Kirkeby, hvor en Pastor Seidelin holdt Tale, at Malling og jeg hørte hen til vor Vogn, efter at Taleren havde apostroferet Hans Majestæt, fortsatte saaledes – „ogsaa over Dig hulde Kvinde, som sidder der ved Hans Majestæts Side, nedbede vi Himlens bedste Velsignelse“ o. s. v.¹¹ Jeg ved ikke, om det var formedelst denne Forvexling, eller fordi Wegeners lærde Tale generede, at jeg næste Dag – Kongen overnattede paa det gamle smukke Herresæde Rosenholm hos Baron Rosenkrantz – blev Kongens Sidesiddende til Aarhus. Derfra til Mosgaard kørte Grevinden atter med Hans Majestæt. Der overnattedes paa sidstnævnte Gaard. Næste Dag var Kongen fra Mosgaard paa det nærliggende Jelshøi, hvor der er en vid Udsigt over nogle af Jyllands største Høidedrag og det nærliggende Hav over mod Helgenæs og Mols; Byen Aarhus gav derefter en Diner. Den 19de gik Reisen til Skanderborg, hvor der overnattedes hos Baron Bille-Brahe, gift med Comtesse Moltke-Bregentved. Damerne af Fødsel generede altid Grevinde Danner og gjorde hende forlegen. Uagtet Baronesse Bille-Brahe var i alle Henseender en opmærksom Værtinde mod hende, var hun dog vistnok glad ved at komme bort. Dagen efter kom vi til Silkeborg. Der var hun mere i sit Es, hos den jevne Drewsen. Wegener gik ikke med til Silkeborg, men fik Ordre til at møde igjen ved Jellinge. Derimod traf vi Worsaae, der en af de første Aftener holdt et antiquarisk Foredrag. Den 23de bivaanede Kongen Gudstjenesten i Capellet paa Silkeborg, hvor Hostrup prædikede. Jeg ser af et Brev til min Kone, at jeg har dengang opfattet det saaledes: „han prædikede egentlig ikke, men anstillede en Reflexion over et christeligt Emne.“

Fra Silkeborg udgik følgende Allerhøieste Rescript:

„Ligesom Vi allerede tidligere for at fremme Kjendskaben til og Bevaringen af Vort Lands ærværdige Fortidsminder Selv have ledet forskjellige Undersøgelser og Restaurationer, navnlig af vore høilovlige Forfædres Gravsteder i Ringsted Kirke, saaledes er det Vor [295] Villie, at den saakaldte Kong Gorms Gravhøi i Jellinge, i Betragtning dels af flere dertil knyttede videnskabelige Spørgsmaal, dels af muligvis nødvendige Istandsættelser i det Indre, nu skal undersøges, og det med den Pietet og Omhu, som baade Kong Gorms Minde og Videnskaben har gyldig Krav paa.

Thi ville Vi, at Du beordrer Inspecturen over de antiquariske Mindesmærker Professor Worsaae til med Understøttelse af en Anatom, en Antiquar og en Tegner, som han dertil maatte tilkalde, at overtage Ledningen af denne Undersøgelse. I Forbindelse hermed have Vi under Dags Dato rescriberet Vor Krigsminister, at han afgiver det i denne Henseende fornødne Mandskab af Vort Ingenieurcorps, som vil have at møde i Jellinge d. 1ste Juli næstkommende og begynde Udgravningen under Veiledning af Prof. Worsaae, saaledes at der anlægges en Minegang til Høiens Midte, og at Arbeidet, naar det formentlig derværende Gravkammer maatte være naaet, standses, indtil Vi Selv kunne komme til Stedet og lede den egentlige Gravs Aabning.

Vor Historiograph, Conferentsraad Wegener, der har ledsaget Os paa en Del af denne Vor Reise, have Vi allernaadigst paalagt til den Tid at give Møde i Jellinge for at overvære denne endelige Undersøgelse.“

Conseilspræsidenten Hall og Krigsministeren Thestrup havde Kongen ved Telegram ladet tilsige til at komme til Silkeborg d. 30te Juni. Det skulde nu være saa krigerisk. Da de kom, var jo det tilsigtede opnaaet, og næste Dag red Kongen med sine to Raadgivere og mig paa islandske Heste ganske fredeligt ud i Skoven for der i et Dolce far niente med Piber i Munden og den tro Anders Petersen med Portvinsflasken at udføre et 6 Timers Ridt (vide mit Brev til min Hustru af 1/7 61). Den næste Dag gjorde Kongen en Tour til Himmelbjerg med Ministrene. Jeg var ikke med paa denne. Grunden anfører jeg i et Brev til min Hustru af 2den Juli. Jeg vil nedenunder afskrive dettes Indhold, da det i

flere Henseender giver Oplysning om min Stilling til Hans Majestæt*. Om Aftenen var der Seilads paa Gudenaen med Fakler, ogsaa heri deltog Ministrene. Hans Majestæt fortalte Conseilspræsidenten og mig „en høist mærkelig Historie“ kalder jeg den i et Brev til min Hustru af 3die Juli. „Forleden fortraadte jeg mit Ben, saa at det gik af Led,“ fortalte den høie Herre; „men da jeg netop saa, at en islandsk Hest vilde til at slaa ud, holdt jeg Foden til, og saa slog Hesten den atter i Led“. Jeg tillod mig dertil den Yttring, at det var en rigtig Hestecour.

* „Idag kan jeg dog skrive nogle flere Ord til Dig. Jeg er oprigtig talt trætt og har derfor meldt mig som forkjølet, fra en stor Tour med Dampskibet til Himmelbjerg, hvilken Kongen idag gjør for Ministrene. „Det er hver Dag Dyrehave her“ siger Fensmark, og det med Rette. Efter denne Tour er der Taffel og saa Seilads med Fakler nedad Gudena. Jeg vil dog betro Dig, hvad det er, der har trættet mig. Det er en Rencontre, jeg har havt med Kongen. Iforgaars gaar jeg i Haven med Fætter Feddersen, vi vare komne lige fra Taffelet, og Stemningen var den bedste. Hans Majestæt sidder i et Telt med Drewsen og Haxthausen og ryger sin Pibe. Løberen passerer forbi med en Telegraphdepesche til mig og vil søge mig i Haven. Kongen anraaber ham og lader sig levere Depeschen og aabner den. Den indeholdt en Forespørgsel fra Veile, om der kunde sendes en Deputation til Silkeborg for at invitere Kongen til Veile. Da jeg kom til Kongen, der strax lod mig kalde, men ikke sendte Drewsen og Haxthausen bort, var jeg høist ærgerlig og fornærmet over, at han havde aabnet min Depesche og sagde ham Noget, skjønt i al Respect i saa Henseende, dog saa meget, at dHerrer fjernede dem. Hans Majestæt, der havde villet vise en vis Raskhed, der kun altfor meget ville tiltale Drewsen, kom herved i en mindre gunstig Stilling. Da jeg nu derhos havde gjort Indvendinger imod at telegraphere til Veile, saaledes som Kongen vilde (han vilde nemlig, at Deputationen først skulde komme til Jellinge, hvilket jo for dem var unyttigt, da de skulde have nogle Dage til at forberede dem, hvis Kongen vilde tage en Diner hos dem) lod han mig atter kalde og sagde mig, at jeg ikke maatte sige ham saaledes imod i Andres Nærværelse. Jeg svarede Hans Majestæt, at jeg ikke ønskede, at Nogen skulde være tilstede, naar jeg havde noget at forhandle med Kongen, og at jeg ikke var Skyld deri; men naar jeg ikke maatte sige Kongen min Mening, saa var min Stilling aldeles manqueret, og jeg vidste da ikke bedre, end at Hans Majestæt disponerede paa en anden Maade over mig. Jeg trak mig derefter tilbage og holdt mig ganske rolig, men talte ikke til Kongen. Nu igaar kom Hans Majestæt paa en meget charmant Maade hen til mig i Manges Nærværelse og gav mig Haanden og gjorde mig en Undskyldning, fordi han havde brudt min Depesche og været opfarende imod mig.“

Disse skønne Dage fra Aranjuez gik ogsaa til Ende.¹² Den 5te Juli reiste Kongen med Følge fra Silkeborg over Herning til Nørre-Vosborg. Jeg har beskrevet denne Gaard fra fire forskellige Aarhundreder i Brevet til min Hustru af 6te Juli. De gamle Volde, der ligge klinede op ad Husene, gjøre disse fugtige og mørke. Hendes Naades Nerver kunde ikke taale dette, Hans Majestæt, der selv vilde fortælle, havde ikke Smag for gamle Tangs Fortællinger om Gaardens Fortid, om Podebusker og Gyldenstjerner – vi kom derfor alt næste Dag paa Kjøretour fra Morgenstunden af, vi besaa gamle Kirker – deriblandt Staby Kirke – Klitplantager, Bondehøiskoler, den gamle Vold fra fjerne Dage kaldet „Ramme Dige“; vi saa Havet, Redningsapparater, Raketvæsenet, Fiskedræt m. m. m., vi spiste vor Frokost under aaben Himmel og morede os kosteligt – immer Dyrehave. Om Middagen var der i de 3 Dage Kongen var paa Vosborg Taffel paa Gaarden, om Aftenen landlig Fest i denne Vestjyllands eneste store Have; Kongen og Tang talte fra „Volden“ ned til den forsamlede Mængde i Haven. Jeg skylder dog Sandheden at bemærke, at det Hele paa Vosborg var lidt smaat, lidt opstyltet, men yderst velment. Da vi med Kongen vare ved Stranden for at se Raketkastningen, stod jeg noget fra Hans Majestæt ved Siden af en gammel jydsk Kone. Kongen havde paa Hovedet en Klaphue af Hestgardens, uden Skygge. Da de nu kastede Raketten hen i Nærheden af den nedgaaende Sol, skinte denne Hans Majestæt, idet han saa op efter den, lige i Øinene. Den Gamle yttrede da til mig: De æ dæ osse saa møj sølle, at han it haar en bitte Hue, dæ ka skyv fo hans Yvn.

[296] Den 10de Juli tog Kongen fra Nørre-Vosborg til Holstebro og derfra næste Dag til Viborg. Den 13de Juli var Indvielsen af Løgstør Canalen.¹³ Indenrigsministeren Monrad var mødt i den Anledning i Viborg, men Hans Majestæt havde ikke vist sig naadig imod ham, havde ikke ladet ham kjøre med sig, havde flere Gange stiklet paa ham. Monrad synes dog at have haabet, at Aabningsdagen skulde bringe ham Storkorset.¹⁴ Reisen til Løgstør gik med Dampskib, paa hvilket ogsaa Canalen passeredes. Indenrigsministeren gav Dineren i Løgstør, efter at Canalen var passeret, der var ikke sparet paa Noget, selv ægte Skildpadde, dette

non plus ultra af culinarisk Nydelse, fandtes der. Monrad stødte Hans Majestæt ved sin Tale, hvori der indeholdtes Noget om, at Folkemagt og Kongemagt skulde gaa op i hinanden. Hans Majestæt lod sig i en af sine Taler forstaa med, at man havde ansvarlige Ministre, fordi de skulde gjøre, hvad Kongen vilde – havde Monrad gaaet vel vidt i sine Sammensmeltningsideer, saa var den Kongelige Incorporation af Ministre ikke mindre vidtgaende; men Monrad talte rigtignok tidlig ved Taflet, og Kongen post pocula multa.¹⁵

Paa Hjemveien foregik der en lille Begivenhed, der havde store Følger, ja saa store, at det – saa saa det idetmindste ud – fremkaldte en Ministercrise. Borgmesterembedet i Odense var ledigt. Byfogden i Faaborg Stricker var indstillet dertil; men Kongen havde i Viborg modtaget et mundtligt Andragende fra Udskrivningschefen i Randers Grev Holck og synes at have lovet ham det. Hans Majestæt havde sagt til mig, at jeg skulde underrette Monrad derom; men da der var god Tid ombord, bad jeg Hans Majestæt, om jeg ikke skulde kalde Monrad hen, for at Hans Majestæt Selv kunde tale med ham derom, hvilket Kongen billigede, og jeg kaldte paa Monrad – denne sagde senere til Grevinde Danner, at han var bleven „attraperet“ paa Dækket. Monrad, der bestandig ventede paa Storkorset – saa sagde man idetmindste – vilde ikke støde Hans Majestæt og svarede saaledes, at Kongen troede, at det var concederende. Til mig sagde Monrad: „Lad det nu blive, til Kongen kommer til Odense“, og noget Lignende maa han have sagt til Hans Majestæt. Jeg troede, at Meningen var, at Monrad vilde paalægge Stiftamtmand Unsgaard i Odense at holde paa den af ham i Forslag bragte Stricker. Sagen laa nu fredelig, til Kongen kom til Odense, og der foranledigede jeg, at Kongen kaldte Unsgaard; men da denne ikke havde noget at indvende mod Holck, tvertimod som sædvanlig lo ganske umaadeligt, da Kongen sagde ham, at han vilde have Holck, og Monrad havde ikke noget derimod, saa afgik der en Resolution dateret Odense d. 28de Juli saalydende: „I Henhold til, hvad Vi mundtligen have meddelt Dig under Dit Ophold hos Os i Viborg, saa vil Vi nu have Holck udnævnt til Borgmester i Odense.“ Monrad nedlagde nu Forestilling om at fritages for Contrasignatur eller om at maatte

afgive sin Portefeuille. Han afgav som bekjendt virkelig Portefeuillen, men han havde rigtignok alt dengang høstet alle mulige Laurbær af Indenrigsministeriet, og Lehmann var af Hensyn til Situationen bragt paa Bane til at blive hans Eftermand.¹⁶ Enden paa Sagen var jo for Holcks Vedkommende denne, at han ikke blev Borgmester. (Jeg maatte selv tilskrive ham om at tage sin Ansøgning [tilbage], hvilket han ogsaa gjorde). Monrads Candidat Stricker blev det heller ikke (Holck blev Dannebrogsmænd, Stricker Ridder), men derimod blev Borgmester Mourier i Fredericia, der havde tjent under Lehmann som Amtmand og føiet ham i alt, da denne var bleven Minister, forflyttet til Odense. Af indlagte Brev og Forestilling (der kunne gives i Bilag) ses, at hans Udnævnelse dog ikke gik Lehmann hurtigt nok, og at ogsaa han var betænkt paa at sætte Portefeuille paa Borgmesterembedet i Odense.¹⁷

– Tant bruit – Saavidt jeg erindrer, kunde jeg dog skaane Kongen for den Ærgrelse at modtage denne Gang den Lehmannske Henvendelse.

Jeg vender tilbage fra denne Episode og fortsætter min Skildring af Reisen. Den 16de forlod Kongen Viborg og gik over Graahede, hvor Stiftamtmand Baron Bretton gav en stærk coloreret Skildring af Valpladsen, Klodemølle, Palsgaard i Plantagen, i Nærheden af hvilken Margrethediget blev beset, til Jellinge, hvor vi bleve modtagne af Amtmanden over Veile Amt O. Lehmann, Conferentsraad Wegener, Worsaae, Kammerraad Herbst, Professor Ibsen, Landskabsmaler Kornerup m. fl. Kong Gorm var dog ikke funden endnu og blev som bekjendt heller ikke funden. Men man gik ogsaa paa Spor efter en anden Konge. Hofmarskallen Løvenskjold havde modtaget en Efterretning fra Stockholm, hvor hans Kone havde Slægtninge, at Kong Carl skulde have yttret, at han nok vilde se Dybbøl Stillingen, forinden han tog til Paris, ifølge Indbydelse af Keiser Napoleon. Det var vel sin Sympati for Danmark, Kong Carl vilde vise under de truende Forhold hernede; men Manderström har nok ikke delt Mening med sin høie Herre eller har vel dengang end ikke vidst noget om, hvad denne i saa Henseende kan have udtalt. Hendes Naade fik stor Fart ved Løvenskjolds Meddelelse; hun saa sig allerede ved Taffelet siddende mellem to Konger; men Hall skrev næsten hver Dag om Nødvendigheden

af at afholde Statsraad (se blandt andet indlagte Breve af 15de Juli og 19de Juli, Telegram af 19de Juli og 22de Juli, jeg skulde bestemme dem for Bilagene som smaa Tidsbilleder).¹⁸ Det blev besluttet i dette Geheimeraad af Grevinden og Løvenskjold at tage til Sønderborg for at vente Kong Carl. Jeg blev aldeles ikke sat ind deri før for silde, fordi Grevinden vidste, at jeg vilde raade til Hjemreise, saa snart som muligt, da der jo maatte holdes Statsraad om Svaret til Tydskland (se foran).

Under Jellingeopholdet boede jeg sammen med O. Lehmann paa en nærliggende lille Gaard Haughuse, der eiedes af en Læge, en vakker dannet Mand ved Navn Boie. Da vor Vært ved Afskeden sagde os nogle forbindtlige Ord, svarede Lehmann ham med den ham egne bonhomie:¹⁹ „Ja, men De fik ogsaa de to bedste“. Jeg havde forøvrigt under dette Contubernalskab Leilighed til at erfare, med hvilken Styrke Lehmann bar de mange legemlige Lidelser af Stensmerter, Hjærtebanken m. m., der var ham paalagt. Personlig elskværdig var han ogsaa i høi Grad, naar han vilde være det, men ganske sikker var man ikke paa, at man jo fik noget Ubehageligt at høre, naar man mindst ventede det. Om Kongen sagde han efter at have beset ham nærved: „Han er en Blanding af en Skjoldunge og en Meklenborger.“ Forøvrigt beflittede Lehmann sig aabenbart paa at vinde en god Stilling til Kongen og Gemalinden og det vistnok med Hensyn til en kommende Portefeuille. Den 19de gik vi over Veile, hvor Lehmann havde arrangeret en storartet Fest i en Teltbygning ved Skyttehuset, der ligger saa smukt ved Veile Fjord, til Fredericia, hvorhen Krigsministeren forinden havde begivet sig fra Kjøbenhavn. 3 hele Dage bleve vi her, og der kunde ikke komme Afgjørelse, om den Vei vi skulde tage. Jeg skrev til min Hustru den 21de Juli: „Her hos os, det vil jeg betro Dig, er der en forfærdelig Forvirring med Hensyn til den nærmeste Fremtid. Hall skriver herved, at Kongen [297] maa komme hjem. Kongen har tilskrevet Kong Carl om at komme herved for at se Dybbøl Stillingen. Fra Worsaae ventes hver Dag Efterretning om Gravenes Aabning. Odense staar nu som Midtpunct, fra hvilket vi drages mod 3 Sider. Hendes Naade har kun sin egen Forherligelse for Øie. At Kong Carl kunde være i Sønderborg d. 7de August, Bryllupsdagen, er egentlig

den store Opgave.“ – Den 23de toge vi da omsider til Odense, hvor et Hotel var leiet til Kongebolig, da man ikke kunde tage ind paa Slottet, hvis Meublement, som vistnok før er omtalt, var erhvervet (under Foregivende af at være givet af Kong Christian VIII) som Privateiendom og anbragt paa Grevindens Enkesæde Jægerspris. Hall maatte da bestemme sig til angaaende det tyske Spørgsmaal at holde Ministerconference og derefter med Statssecretairen begive sig til Odense for at forelægge Kongen det Vedtagne. Det var derefter der, som foranført, blev gjort et nyt Skridt paa Eftergivelsesernes Skraaplan ved det meget betænkelige Tilbud af 29de Juli, at ville opgive alle Bidrag fra Holsten udover Normalbudgettet, hvis derefter en Afgjørelse kunde opnaas ved „internationale Forhandlinger“. Dette nye Stadium blev bebudet den 2den August og betraadt, som vi senere skulde se, i October næstefter. Det var forinden vedtaget, at det skulde ske ved Notevexling. Grevinde Danner havde forregnet sig med Hensyn til den selskabelige Stilling, hun skulde indtage i Odense, hvor Stiftamtmand Unsgaard og Biskop Engelstoft formentlig vilde støtte hende. Alle Damer af Aristocratiet udeblev, og ikke en eneste Indbydelse til de talrige Herregaarde omkring Byen indløb. Hun maatte da for dog at komme paa en fynsk Herregaard lade Gemahlen melde sig hos Baron Holsten til Holstenhus, formodentlig dog i den Forventning, at hans Døttre, Fru Berner og Fru Estrup, vilde være der; men det slog ogsaa Feil. Der var slet ingen Damer paa det gamle Herresæde, hvor Dineren forøvrigt var fortræffelig. Den 29de kom vi omsider til Sønderborg for at vente paa Kong Carl. Den italienske Marquis Torrearsa, der var sendt af Italiens Konge til de nordiske Hoffer for at complimentere disse, maatte bestemme sig til at begive sig herhen efter længe at have ventet i Kjøbenhavn. Han kom med Kongens Dampskib, og Conseilspræsidenten fulgte med. Torrearsa var en smuk Mand med et fast nordisk Udseende. Man gjorde derfor ogsaa den Vitz i Kjøbenhavn, at det egentlig var en Islænder, der hed Thoraresen. De to høie Herrer toge bort den 1ste August, og nu begyndte vi for Alvor at vente paa Kong Carl. Efter et Telegram fra Conseilspræsidenten til mig af 4de havde den nye tiltrædende svenske Minister Grev Hamilton yttret til ham, at Kong Carl ikke kom.

Kong Gorm vilde heller ikke vise sig i Jellinge. Jeg havde ret i at skrive til min Hustru: „Det synes i denne Tid at være vanskeligt at faa fat paa Konger, enten de nu maatte være døde eller levende.“ Den 5te kom der bestemt Svar, at Kong Carl ikke kom; han var gaaet fra Gothenborg over Havre til Paris. Man var meget forbittet paa ham i den ægteskabelige Kreds, og det synes virkelig, at han havde givet Haab om at komme, medens han ikke havde underrettet om, at han havde forandret eller vel rettere maattet forandre sin Bestemmelse. For nu ikke at lade Skuffelsen træde for meget frem, blev man endnu nogle Dage og høitideligholdt den 7de August ved en landlig Udflugt paa det yndige Als. Hans Majestæt var imidlertid aldeles ikke i Humeur paa denne; Hendes Naade fik sin Del deraf, og hun havde jo ogsaa fortjent det ved at have foranlediget den flauue Situation. Holten fik Ubehageligheder paa Morgenstunden. „Hans Majestæt forsøgte en Indvæltning mod mig ved Bordet“, saa skrev jeg til min Hustru, „ved at forklare, at Statskalenderen havde en Masse af Feil. Jeg bad paa den urbaneste Maade af Verden, da jeg immer havde bestræbt mig for at gjøre Bogen saa god som mulig, at Hans Majestæt vilde lade mig give en Fortegnelse over disse Feil, for at de kunde blive rettede – men Exemplaret, hvori de vare optegnede, var uheldigvis brændt paa Frederiksborg. Hans Majestæt blev nu ved at tale om Folk, som immer sagde imod, og som skulde skydes, men det behøvede jeg ikke at tage uden i stor Almindelighed. Skuddene traf imidlertid Captain Møller, som blev dygtig skjældt ud efter Bordet. Hendes Naade beklagede meget den Mængde Vin, Hans Majestæt havde drukket.“ Endnu nogle Dage bleve vi i Sønderborg. Kongen vilde endnu engang derfra besøge Jellinge.

Kl. 3 efter Middag gik vi med Dampskibet Falken under Seil fra Sønderborg. Kongen var kun ledsaget af Wegener og mig samt af Livlægen Lund og Adjutanten Malling. Der blev kastet Anker ved Fænø, og næste Dag kom vi til Veile, hvor Kongen palagde mig at se op til Lehmann, der havde været meget syg. Jeg kom derfor lidt senere end de Andre til Jellinge, og Hans Majestæt havde alt, da jeg kom, beordret en fornyet Undersøgelse af Thyras Høi. At den saakaldte Gorms Høi Intet indeholder var nu antaget

for afgjort. Den havde altsaa kun været en Mindehøi, medens Gorm og Thyra havde hvilet i den anden. Kongen lovede Worsaae 1000 Rdl. af sin egen Haandkasse til Arbeidets Fremme. Vi kom samme Dag tilbage til Veile og lagde om Natten for Anker ved Tirsbæk, næste Dag tilbage til Sønderborg. Den 12te gjorde jeg med Kongen en Udflugt til Nordborg og d. 13de til Dybbøl Stillingen.²⁰ Den 14de var der stor Fakkeltog i Sønderborg. Det var ved denne Leilighed, at Kongen i sin Tale til den forsamlede Mængde brugte disse Ord om sin Gemalinde: „Da jeg var ved at kuldseile, da reddede hun mig.“ Den 15de seilede vi fra Sønderborg, laa om Natten ved Stubbekjøbing og kom den 16de til Skodsborg. Paa Rheden blev Kongen modtaget af Kjøbenhavns Magistrat og Borgerrepræsentanter paa høitidelig Maade dog uden Begeistring. Samtlige mine Breve til min Hustru fra denne i mange Henseender interessante Kongereise vedlægger jeg.²¹ De ville i hvert Fald være et Vidnesbyrd om, at jeg fortæller overensstemmende med det, jeg har tilskrevet den, jeg mindst af Alle vilde skuffe. Den 25de August overværede Kongen den høitidelige Indvielse af Johanneskirken ved Biskop Martensen. Derefter var der Folkeoptog paa Christiansborg paa vistnok 40000 Mennesker.²² Kongen modtog dem fra Altanen ud til selve Slotspladsen og talte saa kraftigt, at hans Ord kunde høres i Boldhusgaden. Den 29de deltog Kongen i Fugleskydningen paa Skydebanen, hvilken var bleven udsat til hans Hjemkomst. Den 2den September overværede jeg den hæderlige Oldings Geheimeraad Collins Begravelse. Samme Dag gav Hans Majestæt et Taffel paa Christiansborg for Borgerskabets Officerer, den 4de atter et Taffel denne Gang særlig for den italienske Gesandt Baron Solaroli. Jeg har udtrykkelig i min Dagbog bemærket, at jeg efter Tafflet havde en Samtale med Finantsministeren Fenger om Penge til Montering af Fredensborg Slot. Kongen havde nu været 2 Vintre paa Christiansborg og vilde ikke atter igjen tage et Vinterophold der. Jeg finder ogsaa, at jeg med min Collega Geheimelegationsraad Skrike har tilbragt et Par Dage i September paa Slottet for at arbeide paa Monteringen til Kongens og Grevindens Modtagelse. Det var ordnet saaledes, [298] at Kongen skulde have Værelserne i Stuen

ud mod Marmorhaven, Grevinden Værelserne ovenover, en Løntrappe* forenede disse Værelser. Vi havde samlet ret smukke Roccoco Meubler fra Frederiksberg og fra de ældre Beholdninger paa Fredensborg til Kongens Værelser. Grevinden skulde have et Meublement, som Kong Christian den Ottende havde ladet anskaffe til Kongen af Preussens Værelser paa Amalienborg; paa de Værelser, der vare bestemte til at modtage Prinds Ferdinand, havde vi anbragt en Meublement, der havde staaet paa Frederiksberg og var anskaffet af Kong Frederik VI i den dagjældende Stil med indlagt Arbeide af lyse Træsarter. Vi skulle se, at Hendes Naade ikke var tilfreds med dette Arrangement – det var hende ikke godt nok, Værelserne laa hende heller ikke bekvemt – naturligvis fordi hun ikke kunde faa Værelser nok, de laa hende navnlig ikke saa bekvemt som Værelserne paa Jægerspris – to Værelser ligge altid bekvemt for hinanden, og er der ved det ene en Vei, hvorved en Elsker kan komme uset (om end ikke uhørt), saa er det saa meget bekvemmere. Havesalen maatte have nye Meubler i en til dens Decoration svarende Stil, for en Del ogsaa de nærmeste to Værelser tilvenstre, hvoraf det ene bestemt til Statsraadsværelse; en Mængde Gjæsteværelser maatte meubleres fra Nyt af med Senge, Klædeskabe og dsl. – der skulde være 3

* Beatus Dodt omtaler den i en af sine Fortællinger, og Horace Marryat bringer den ogsaa paa Bane i sin Reisebeskrivelse I.320.²³ Fortællingen er denne, at en Grevinde Bevern, Hofdame hos Juliane Marie, var Gjenstand for en brændende Elskov; hun flygtede for Forfølgelsen med saadan Fart, at hun styrtede over Trappens Rækværk og fandtes død neden for Trappen. Det er jo en fuldstændig Opdigtelse. Der fandtes ingen Hofdame i Juliane Maries Tid eller til nogen Tid, der hed Bevern. Anledningen til Fortællingen er en gammel Husgeraadsbetjent ved Navn Popp, der i min Tid døde i en meget høi Alder paa Fredensborg, og som havde en Mængde løgnagtige og upaalidelige Historier. Jeg har ogsaa ladet mig af ham fortælle disse Krønikker deriblandt om Bevern. Han har vist mig, at Navnet Bevern staaer paa en Rude ud mod Haven. Der skal Grevinden have staaet, da Elskeren vilde omfavne hende, og hun flygtede hen mod Trappen – saa fortalte Popp! Navnet Bevern er vistnok skrevet under et Besøg paa Fredensborg, maaske hos Dronning Juliane Marie, af Anna Caroline Prindsesse af Nassau Saarbrück, der først var gift med den sidste Hertug af Glücksborg af den ældre Linie † 1779 og derefter med Hertug Frederik af Brunsvig-Bevern dansk General-Feltmarskal † 1809, død som Enke efter ham 1824.

Rækker af Værelser til Gjæster – Kongelige, for Ministrene, for Jagtgjæster, desuden skulde Kongens daglige Omgivelser have Værelser, for Scheele skulde der være et udmærket Rum ikke for langt fra Kongen og Gemalinden. Af Meublerne fra Odense Slot, fra Frederiksgave, fra Fredericia og fra Bernstorff maatte Intet benyttes, thi disse havde jo Kong Christian givet sin Søn til Privat- eiendom, og de vare jo nu engang paa Jægerspris og Skodsborg. Af de hoslagte tvende Breve fra Grevinde Danner efter Kongens Ordre og Geheimeraad Hall ses det, at Spørgsmaalet om Penge- midlerne, hvilket var begyndt af mig i Samtalen med Fenger, rykkede videre frem.²⁴ Det naaedes efterhaanden at faa, saavidt jeg erindrer, 35000 Rdl. af Statskassen, og mere blev der heller ikke anvendt paa det store Slots Meublering, rigtignok ved Siden af, at man havde endel ældre Meubler. Det har siden vist sig, at det var meget billigt, og det havde været at ønske for Kong Chri- stian, om han havde holdt fast paa, at Statsinventariecommissionen skulde forskaffe ham Amalienborg meubleret.

September Maaned bragte Lehmanns Udnævnelse til Indenrigs- minister. Indrømmelserne i den udenrigske Politik gjorde det nød- vendigt for Hall at sætte en Sten i Brædtet her hjemme. Han har dog vistnok mange Gange fortrudt sit Valg. Det blev dog Leh- mann, som pousserede ham frem til den Forfatningsforandring, der maa anses som nærmeste skjønt langtfra eneste Aarsag til Hertugdømmernes Tab.

Som jeg alt foran har omtalt, havde Kongen under sit andet Ophold i Jellinge bestemt sig til at lade Thyras Høi paany under- søge; man havde nu fundet det gamle Gravkammer, og det var bragt i Forslag at lade dette restaurere. Hans Majestæt vilde dog selv se Sagen fremmet og besluttede sig til den tredie Jellinge- reise. Denegang skulde jeg og Lund samt Adjutanten, jeg tror Holten alene, ledsage Hans Majestæt. Jeg blev derfor en quasi Reisemarskal og tog den Sag med den Stillingen krævende Alvor. Særlig lod jeg mig Provianteringen være magtpaaliggende: jeg vedlægger min Requisitionsliste, og jeg vil henstille til en skjøn som Fremtid, om vi ikke vare vel forsynede paa vort lille Tog, som om vi paa dette skulde gjøre Honeur for Kong Gorm og Dronning Thyra. Den 23de September om Aftenen gik vi fra Skodsborg.

Hendes Naade ledsagede os, men forlod os igjen i Korsør, i hvis Havn vi bleve liggende ombord i Falken til næste Morgen. Prinds Frederik til Danmark, som paa den Tid lærte Militairvæsen i Nyborg, var mødt for at complimentere Kongen. Næste Morgen Kl. 3 gik vi under Damp, passerede Svendborg Sund Kl. 9 og kom omtrent Kl. 4 til Fænø, hvor vi forbleve liggende om Natten. Den 25de Formiddag til Snoghøj, derfra over Viuf og Haraldskjær til Jellinge. Det var et meget slet Veir med Regn og Blæst. Jeg kjørte med Kongen og røg utallige Piber Tobak med ham. Da vi kom til Jellinge, tog Kongen sin Kappe af og gik ned i Gravhøien uden denne – Hans Majestæt opfattede det, som om han gjorde en officiel Visit hos Kong Gorm. Hans Majestæt forkjølede sig ved dette Besøg i det raakolde Gravkammer, hvor han gav sig god Tid til at bese de sørgelige Ødelæggelser, Tiden havde fremkaldt. Om Middagen blev der givet en stor og splendid Diner for de Lærde og Omegnens Honoratiores. Jeg marskallerede. Stemningen kunde ikke være bedre: ægte Skildpadde, gammel Madeira [?] fra 1851, Ispunsch og Champagne skulde nok holde den oppe. Den fortsattes om Aftenen ved Punschen, og jeg vil bede dem, som skulde have deltaget i Dineren af 26de September 1861 i Jellinge Præstegaards Storstue, og som naar disse Linier komme for Dagens Lys – saafremt de komme det – at give Vidnesbyrd om, at Hans Majestæt overladt sig selv og gode Venner kunde være en høist elskværdig Mand, og at Tonen hin Dag skjønt glad ikke var raa eller overstadig. De Lærde kunde ogsaa trænge til en glad Dag, thi Tiden havde været dem lang og fuld af Skuffelser. Kongen havde virkelig forkjølet sig paa Besøget hos Kong Gorm og Dronning Thyra i deres sidste Sovekammer. Jeg hørte om Natten: jeg laa nemlig i det lille Gjæsteværelse ved Siden af Kongens Sovekammer, at han havde sin Bronchitis Hoste, og jeg telegrapherede strax paa Morgenstunden uden at spørge derom til Capitain Møller, der laa med Falken ved Fredericia, at han skulde løbe om til Veile med Skibet. Vi kjørte da om Morgenens med Kongen derhen, fik ham strax tilkøis og løb derefter nord om Sjælland til Skodsborg, hvor vi kom den næste Eftermiddag. Naar Wegener har sagt, at Kongen paa den tredie Jellingetour kun hentede sig en Forkjølelse, da er det ikke sandt:²⁵ han havde sig en rigtig

glad, grevindefri Dag, og af dem havde han ikke saa saare mange i Hendes Naades Tid.

Et Par eiendommelige Breve om Fredensborg Sagen, det ene skrevet af Grevinde Danner efter Kongens Dictat eller Instruction fra Sengen af, det andet fra Geheimeraad Hall vedlægges til Bilagene.²⁶ Det første viser noksom, hvor meget Kongen frygtede for at skulle tilbringe den tredie Vinter i Kjøbenhavn. Det vil ogsaa vise, at Hendes Naade var ikke saa ringe i Pennen.

Kongen skrantede lidt i den nærmeste Tid efter Hjemkomsten, men blev dog efterhaanden saa vel, at han den 3die October kunde give en Diner [299] for den tunesiske Gesandt.²⁷ Sin Fødselsdag tilbragte han dog paa sine Værelser og blev liggende et Par Dage, hvilket dog vist havde sin Grund i, at Professor Bock, der fungerede paa denne Tid som Livlæge under en Lungebetændelse, der havde angrebet Lund, skulde vise eller troede at burde vise en aparte Forsigtighed. Den 16de var Hans Majestæt atter ved Taffelet, den 25de gav han stort Taffel i Riddersalen for Repræsentationen, den 29de var der Statsraad, i hvilket det endelig besluttedes at aabne de bebudede Underhandlinger . . .²⁸ Fredensborgs Meublering og øvrige Indretning havde imidlertid ikke kunnet blive fremmet saaledes, at Hans Majestæt, som udtalt i Grevinde Danners Brev til mig, kunde tage derhen i October; Majestæts Befindende var jo vel heller ikke saaledes, at det vilde have været raadeligt at lade ham flytte ind i en Leilighed, der jo næsten var at betragte som ny. Kongen tog derfor ogsaa først til Jægerpris, hvor han kom den 1ste Novbr., [og] hvor han forblev indtil d. 14de December, og i Løbet af denne Tid afholdt han Jagterne og modtog sin Medbeiler Scheele. Foruden ham vare Blixen og den norske Hofmarskal Løvenskjold Deltagere i Jagterne. Et Par Dage var den engelske Minister Paget ogsaa der. Prinds Christian og Hertugen, hans Broder [Carl], vare ogsaa paa et kort Besøg paa den Tid. Hendes Naade var Jagtherre, og Hans Majestæt førte Jagterne under Navn af Overklappefører. Til Jagt-herren gjorde han Indberetning med Underskrift

Underdanigst
Frederik
Overklappefører.

Der opstod snart Spørgsmaal om Statsraad, og Conseilspræsidenten vilde meget nødig til Afholdelsen af samme paa Jægerspris, hvorhen der jo var en lang besværlig Vei, hvilken endog paa den Tid ved et stærkt Snefald d. 16de November en Dags Tid eller to var ganske afspærret. Det vedlagte Brev af 27de November fra Hans Excellence til mig viser noksom, hvorledes han søgte at trække Tiden ud for Statsraadets Sammentræden,²⁹ medens han skynder paa Reisen til Fredensborg, der nu omsider var saa temmelig færdig til Kongens og Gemalindens Modtagelse, efter at Fenger havde maattet skaffe de 30000 Rdl. og lidt mere til. Ministrene maatte dog bestemme sig til at drage til Jægerspris, hvor Statsraadet blev afholdt den 9de December, hvorefter Ministrene bleve til Taffels og tog ind næste Dag. Som anført reiste Kongen først den 14de December til Fredensborg. Han lagde Veien over Frederiksborg, hvilket Hendes Naade ikke havde set siden Branden. Dette virkede stærkt paa hendes Nerver, og hun kom derfor syg eller foregiven syg til sit nye Hjem. Skrike og jeg vare komne derhen fra Kjøbenhavn, for i Egenskab af Statsinventariecommissairer at modtage de høie Herskaber og præsentere dem, hvad vi havde formaaet at udrette med Hensyn til deres respective Localers Meublering. Hendes Naade maatte strax efter Ankomsten gaa tilsengs, de pyntede Damer fra den lille By og nærmeste Omegn, der vare komne til hendes Modtagelse, bleve derfor ikke modtagne og kom selvfølgelig heller ikke til taffels, saaledes som først bestemt; Hans Majestæt ilede pligtskyldigst til den elskede Hustru og glemte alle dem, der vare komne til Modtagelsescouren. Kort sagt Forvirringen var almindelig. Hans Majestæt, der imidlertid følte sig meget beroliget ved, at hans hulde Skat nu var vel tilsengs, kom derefter til Selskabet og fandt nu Alt fortræffeligt; ved Bordet blev Allerhøistsamme endogsaa overordentlig glad. Kongen var dog bleven noget forstemt over Naadens Misfornøielse med Værelserne – i hvilke de dandsende Satyrer af Blunch, som Høyen maaske med nogen Malice havde ladet ophænge som eneste Maleri, fremfor Alt synes at have stødt hende – og fortalte mig et Par Dage efter, at Fredensborg altid havde bragt ham Ubehageligheder – ved Mødet med Faderen 1830, da der forhandlede om Moderens Formue – i Sommeren 1834, da han kom fra Jægers-

pris for at gaa til Island og traf Frederik den Sjette, der tiltalte ham med haarde Ord (jeg tror det var en feilagtig Erindring af Kongen, han saa vistnok Faderen dengang paa Fredensborg, men ikke Kong Frederik) – i 1846, da han til sin Fader havde klaget over Prinds Frederik af Hessens Uniformsforandringer „270 i 2 Aar“ – i 1847 om Efteraaret, da Kong Christian var bleven syg – og nu denne ulykkelige 14de December 1861, da den Elskede var bleven syg. Den 22de December saa Kongen Rigsdagen til Taffels paa Fredensborg, formodentlig nærmest i Anledning af Bevillingen til Meubleringsudgifterne. Hans Majestæt var egentlig ikke godt stemt mod sine Ministre paa denne Dag, rimeligvis efter Tilskyndelse fra Hendes Naade, der vedblivende var misfornøiet med sin Leilighed og sine Meubler. Kongen sagde saaledes til Marineministeren Bille: „Jeg ser ikke idag Deres Fætter“ (Redacturen som ikke var mødt til Taffelet); til Finantsministeren Fenger, der som bekjendt var Læge, før han blev Minister, sagde Hans Majestæt: „Har De ikke Mavedraaber med Fenger?“ Hs. Excellence maatte jo benægte det. „Jeg vilde ellers“, sagde Kongen saa, „have bedt Dem give ham (Major, senere Oberst Beck, bekjendt fra Lundbyaffairen, en meget talende Mand, der som Rigsdagsmand var med ved Taffelet og der førte en temmelig ordrig og høirøstet Tale) nogle for Munddiarhoe.“⁸⁰ Hans Majestæt gjorde det senere godt igjen ved at drikke et Glas med Beck og sige: „Det Barn man elsker, tugter man.“ Ogsaa Prinds Christian fik det onde Lune at føle. Kongen saa, at Prindsen drak et Glas med Conseilspræsidenten (som Hans Majestæt maae have antaget, at Hans Kongelige Høihed ikke yndede). Hans Majestæt rettede uopholdelig disse Ord til sin Frænde: „Jeg gratulerer Dig til, at Du nu ogsaa er kommen paa Brædderne.“ (Hans Majestæt sigtede derved til, hvad han saa ofte udtalte, at Han Selv idelig maatte spille Comoedie). Scheele var fulgt med til Fredensborg og reiste først den 17de derfra. Da Grevinden den 18de tog til Kjøbenhavn for at afgjøre sine Terminssager og blev der i 3 Dage, have de vel ogsaa i god Mag pleiet Deres scenile Kjærlighed fjernt fra Gemalen. Denne holdt tre rigtige Sviredage under Fraværelsen. Omgivelserne maatte holde for og være til Selskabelighed om Formiddagen, enten til Hest paa Islændere eller ved Billardet, Champagne om

Middagen, atter Billard om Eftermiddagen, om Aftenen L'hombre med Punsch. Vi saa da, hvilken stor Byrde Grevinde Danner dog bar paa: hendes Million var ikke let tjent . . .³¹

Efter det betydningsfulde Statsraad af 23de December fulgte en rolig Jul for Kongen.³² 2den Juledag gav han en stor Fête for Omegnen omtrent ligesom paa Frederiksborg. Mange af de gamle Gjæster, der havde deltaget i Juleglæderne paa det kjære gamle Slot, vare ogsaa indbudne til Julefesten paa det nye Slot, saaledes navnlig ogsaa jeg og de øvrige Cavalerer. Der blev dandset og souperet som sædvanligt. Dagen efter tog jeg atter til Kjøbenhavn og tilendebragte forinden Nytaar Statsinventariesagen. Erichsen glædede mig ogsaa med at kunne melde, at den danske Udgave af Statshaandbogen var færdig fra Trykkeriet, inden Aaret sluttedes.

[300] Kongen var Nytaarsdag paa Fredensborg, hvorhen jeg begav mig om Morgenen tidlig. Der var Cour og Taffel. Hendes Naade havde meldt sig syg. Jeg ved ikke, om hun virkelig var syg, men hun var i hvert Fald meget misfornøiet med sine Værelser og deres Udstyrelse. Hans Majestæt meddelte mig, at han havde isinde at bytte Værelser med hende – „for den kjære Husfreds Skyld“, som hans høie Forgjænger paa Thronen Kong Frederik den Tredie havde sagt. Hans Majestæt havde i denne Tid en stedse stigende Frygt for Spøgelse. Nogle Frimurere fra Kjøbenhavn, saavidt jeg erindrer var H. P. Holst og Rist derimellem, beholdt Kongen den næste Dag til Middag og fortalte dem ved Bordet, hvorledes han Natten forinden [havde] kjæmpet flere Timer med „Maren“, der red ham. Om Aftenen den 4de Januar spillede jeg L'hombre med Kongen, som ved Spillebordet opdagede noget Fordægtigt i Nabo-værelset; Hans Majestæt sendte mig ind for at undersøge, hvad det var, – men jeg fandt Intet, der med Rette kunde forurolige min høie Herre. Den gamle Pops Fortællinger om Juliane Marie og Grevinde Bevern havde vel givet Næring til disse Spøgelseshistorier fra Fredensborg, der ikke var af ny Dato.¹ Historien gik især om en Dame, efter nogles Mening Dronning Juliane Marie, der bevægede sig med raslende Silkeslæb gennem Slottet. Jeg tror, at den raslende Lyd kom fra Buxbommet i de smaa indelukkede Gaarde ved Slottet. For at modstaa Spøgelseerne havde Hans Majestæt en stor Hund, der lød Navnet Tyrk, liggende inde hos sig, og til yderligere Beroligelse maatte min gamle Universitetsven Carl Schlegel, da han var bleven ansat som Lector for Hans Majestæt, blive hos Ham hver Aften, indtil den værste Spøgelsestid var forbi. Vi kaldte derfor Schlegel og Tyrk under Eet Spøgelsesfordriverne.

Den 8de Januar samlede Kongen et Jagtselskab hos Sig paa Fredensborg. Det forblev samlet indtil den 16de. Jeg var en Del af denne Tid i Kjøbenhavn. Den 12te Januar var jeg dog derude

for at forelægge nogle Sager. Jeg har noteret, at jeg om Aftenen spillede Kort med Kongen, Blixen og Schlegel, og Grevinden spillede med Prinds Ferdinand, Prinds Frederik af Hessen og den norske Løvenskjold; vi se, at det immer og altid gik ud paa hendes egen Illustration. Kongen havde vistnok selv den Aften havt Lov til at vælge, hvem han vilde spille med. Schlegel var vistnok endnu ikke dengang ansat som Lector, men var formodentlig inviteret derud som Jæger og Pudsensmager.² Den franske Minister Dotezac var ogsaa blandt dem, der vare inviterede til at deltage i Jagterne.

Saasnart Jagterne vare ophørte, begyndte den i de senere Aar sædvanlige Deliberation om Tiden for Forlæggelsen af Residentsen til Kjøbenhavn.

Hans Majestæt strittede imod med Hænder og Fødder. „Man vil have mig til Roskilde“, har jeg noteret som et Udbrud af Hans Majestæt fra den Tid (den 18de Januar). Den 19de reiste jeg ind til Byen for at tale med Geheimeraad Hall i den Anledning, og den 20de skrev jeg til Kongen om at komme til Hovedstaden for at holde Statsraad og aabne Rigsraadet. Samme Dag fik jeg et Brev fra Kongen, hvori han meddeler mig, at han havde tillagt mig 600 Rdl. aarlig som Æquivalent for Embedsbolig. Der var lovet mig ved min Ansættelse som Cabinetssecretair den første Bolig, der blev ledig paa Christiansborg. Man glemte det, da Tilfældet indtraadte ved Berlings Flugt. Hofmarskal Løvenskjold fik Boligen, efter ham fik Roepstorff den, da han døde i 1870, fik jeg den omsider. Naar Hans Majestæt har skrevet i sit Brev, som jeg vedlægger til Bilag, da det ogsaa omhandler Statsraadsspørgsmaalet, at det skulde være „en ydermere Naade“, da skulde dette være en Bitterhed, fordi det var fremstillet ham som en Uforsømmethed af mig, at jeg forlangte dette Æquivalent.³ Wegener har sagt mig, at der findes en Notits i Kongens Dagbøger, som tyder derpaa. Jeg var saa heldig ikke at forstaa det og svarede paa det allervenligste, som den vedlagte Concept til mit Brev udviser. Den 21de fik jeg atter Brev fra Hans Majestæt (vedlægges til Bilag) som Svar paa mit Brev af 19de. Ministeriet maatte bide i det sure Æble og tage til Fredensborg for at holde Statsraad d. 23de Januar . . .⁴ Naar Kongen som det af Brevet til mig ses paa det Indstændigste

vægrede sig imod at holde Aabningstalen, da var dette en Paa-virkning fra Ministeriets Fjenders Side. Hans Majestæt forestillede sig, at han ved at overdrage Conseilspræsidenten at holde Talen fralagde sig al Del i Ansvarligheden.⁵

Den 26de tog Kongen da til Kjøbenhavn. „Han har inat skrevet sit Testament“, hedder det i et Brev til min Hustru af Dagen forud, „og taler nu, som om det gik til den visse Død; Grevinden er ganske opløst i Taarer. Jeg kan forøvrigt ikke selv paavirkes af saadanne Effectscener; uhyggelige ere de dog.“ Den samme Dag, Rigsraadet aabnedes, kom Kongen til Kjøbenhavn og gav Taffel for Rigsraaderne. Til Fredensborg kom Kongen ikke denne Vinter mere, og hverken han eller Grevinden længtes derefter. Hans Majestæt forblev i Kjøbenhavn indtil ind i Marts, han tog da til Skodsborg, indtil han i Forsommeren atter tog til Fredensborg. Frimureriet optog ham i Vinterens Løb megen Tid. Paa Frederiksberg Slot var indrettet en saakaldet Capitelloge for de høiere Grader af Frimureriet, og denne lededes af Kongen selv som Stormester. Blandt notable Deltagere skal jeg nævne Geheimeraad Bræstrup, Baron Blixen, Hofmarskal Løvenskjold, Kammerherre Simony, General Thestrup, Professor Otto, Consul Gad fra Helsingør, Adjutanterne Holten og Malling, den svenske Gesandt Grev Hamilton kom ogsaa undertiden. Jeg havde Stillingen som Cantsler, under hvilken Post Expeditionerne vare henlagte. Efter at Logen var sluttet, gav Kongen gjerne en Souper enten paa Frederiksberg eller inde paa Christiansborg, og der gik det meget lystigt til, lystigere i hvert Fald, end hvad der stemmede med de nylig afsluttede Capitelforhandlingers høitidelige Charakter.

Den 12te Februar afholdtes der Statsraad paa Christiansborg. Jeg tror ikke, at større politiske Spørgsmaal ved denne Leilighed var paa Bane. Om Aftenen fremtraadte Nyrop i „Den Stumme“ og tilfredsstillede ret godt de Forventninger, der var reiste om ham, som senere viste sig at have været altfor store.⁶ Den 2den Marts om Aftenen var jeg med Kongen og Grevinden paa det nye Observatorium paa Volden, hvor vi gjennem Telescopet saa Maanens Bjerger, Jupiter saa stor som en Maane og dens 5 Drabanter m. m. m.⁷ Det interesserede os alle i høi Grad.

Som et lille Tidsbillede vedlægger jeg Kaartet fra en Diner, som jeg overværede den 21de Marts hos Generalconsul Salmonsens.⁸ Tiden for Dineer har i min Tid forandret sig 1–2 Timer. Kl. 4 var ret fint i min Ungdom. Nu er 5¹/₂ den rigtig fine Tid. Fra denne Tid vedlægger jeg ogsaa Indbydelse til at stifte Foreningen for Blindes Selvvirksomhed, hvori jeg deltog samt et Afskrift af Resolutionen om Inventarievæsenet og min Udnævnelse til Medlem af Commissionen . . .

[301a] Den 22de Marts var Kongen paa Frederiksberg i Anledning af Frimurerordenens store Festdag.

Den 30te gav Kongen et stort Taffel i Christiansborgs Slots Riddersal. Det var under dette, at der kom Telegraphdepesche om Søtræfningen mellem Merimac og Monitor, hvilket opfyldte mig med de alvorligste Betragtninger.⁹ Resultatet af denne Kamp viste jo noksom, hvor lidet gammel Sømandskab herefter kunde udrette mod de nyere materielle Kræfter, og at „Danmarks Vei til Ros og Magt“ ikke mere var ad det „sortladne Hav“.

Den 31te Marts læste man nogle mærkelige Yttringer i Fædrelandet om, at der kunde tilstøde Kong Frederik en Ulykke lig den, der formørkede Kong Oscars sidste Dage – som bekjendt fik denne Konge en langvarig Hjerneblødhed.¹⁰ Fædrelandets Redaction har dog vistnok faaet Meddelelse om Kong Frederiks Puerilia paa Fredensborg under det lange Vinterophold og hans Spøgelseshistorier m.m. Den Artikel havde aabenbart dog forskrækket det ædle Par Louise-Berling, thi et Par Dage efter beklagede Kongen sig for mig over Berlings og Grevindens Correspondance, og jeg skulde have taget meget fejl, om Udgangspunktet for den Gardinprædiken min Høie Herre aabenbart havde faaet ikke var Berlings Commentar til Grevinden over den Fædrelandske Artikel. Det var forøvrigt ikke den eneste Gang, at Kongen med Beklagelse betroede mig, at den syge og sengeliggende Berling, til hvem der kom mange Mennesker og fortalte ham om, hvad der foregik i den ydre Verden, satte ondt for ham hos Grevinden, og at han deraf havde Ubehageligheder; naturligvis blev Stemningen hos Kongen ikke derved bedre mod Berling; hvor var han ikke glad, da han hørte, at Fru Berling ventede sig en Lille endnu, medens Gemalen laa

i en Maskine ubevægelig udstrakt paa Ryggen*. Hans Majestæt syntes i hvert Fald meget godt om, at nu var Berlings Tid ogsaa kommen.

[301b] Den 31te Marts 1862 approberede Kongen Civilliste-budgettet for Regnskabsaaet 1862/63.

Jeg skal her gjøre et lille Uddrag deraf efter mine Optegnelser fra den Tid og dertil føie nogle personelle Bemærkninger om de vedkommende Pensionsnydende.

(Kongens Civilliste var som bekendt dengang 800.000 Rdl.)

Chatolkasseudgifter	503.737 Rdl.
deriblandt til Understøttelser ca. 9000 Rdl.**, til Floradanica 1800 Rdl., Haandbibliotheket 2300 Rdl., Malerisamling 4400 Rdl.***, Sorgenfri Slot og Amalienborg 8500 Rdl.****, Statsinventariet 8000 Rdl., til Renter og Afdrag 30.550 Rdl. (hvoraf 28.800 til Jægerspris) Allerhøistegne Udgifter 150.000 Rdl. (deraf dog kun 70.000 Rdl. specificerede) Reiseudgifter 60.000 Rdl., Gager, Lønninger og Pensioner 157.925 Rdl.	
Hofholdningsudgifter	115.092 —
Stald Etaten	67.790 —
Uforudseelige Udgifter	113.411 —
	<hr/>
	800.000 Rdl.

* Berling maatte endnu i 1863 bæres i sin Seng ud til sit Landsted, men han kom sig efterhaanden saavidt, at han kunde gaa ud, rigtignok med en afstivende Maskine paa. Han foretog senere endogsaa Udenlandsreiser dog ledsaget af en Læge. Da han i Foraaret 1873 havde sat Grevinde Danner Stevne i Ægypten, døde han pludselig i Suez, hvor Grevinden med sin Selskabsdame Frøken Lützen til samme Tid opholdt sig.

** Blandt Understøttelserne fandtes Prindsesse Caroline 7700 Rdl., hvilke vare givne hende af Kong Christian den Ottende, da hun afgav sine Statspapirer for at dække Ferdinands Gjæld, Annette Fehmann 400 Rdl., hvilket hidrørte fra, at hun var en Datter-Datter af Kong Frederik V med Fru de Hansen (de 4 Døttre vare gifte Destinon, Lützwow, d'Origny og Justitsraad Fehmann, Annette Fehmann levede til 1865 dengang 93 Aar gammel). Fru Hännichen, født Weiner, tidligere Prinds Frederik Carl Christians Maitresse 400 Rdl., Fru Strauss, ligeledes tidligere Maitresse hos ham) 400 Rdl., Charlotte Harbou (efter hvad man

Det slog jo lige til, og det var ogsaa indrettet paa at lade Kongen tro, at der ikke var noget tilovers; men det blev der dog navnlig paa den Tid. Jeg vil antage, at af dette Aars Budget blev sparet den største Del af de uforudseelige Udgifter, en Del af de personlige Udgifter og en Del af Reiseudgifterne, vistnok henimod 200000 Rdl. Naar Grevinde Danners Formue efter Kongens Død dog ikke viste sig at være meget over en Million, da har dette havt sin Grund i, at Berling uden Tvivl har faaet store Summer, 100000 Rdl. gav Kongen jo til Frederiksborg, og de første Aar i det Hele taget medførte større Udgifter end de senere; de hemmelige Forbindelser med Pressen og Partierne kostede ogsaa mange Penge samt alle Slags Eventyrere til Ex. Jonas.

[302] Kongen vedblev dette Foraar at bo paa Skodsborg,¹¹ uagtet Aarstidens urolige Veirlig ofte holdt ham bunden hjemme hele Dagen; Grevinden beskæftigede ham da med at lade ham tegne efter Fortegninger; af og til componerede han ogsaa Smaategninger selv. Jeg opbevarer selv saadan en liden Tegning, han dengang har givet mig. De første Par Dage af April var Kongen

har antaget en Søster til Kongen) 1000 Rdl., Santo (Charlotte Frederiques Elsker under hendes Ophold i Rom) 1400 Rdl., Demoiselle Seyffert (Kong Frederik den Sjettes Maitresse i Wien) 5500 Rdl. Blandt Gagerne stod Berling endnu opført med 6895 Rdl., uagtet han var forlængst flygtet bort og efter Hjemkomsten formedelst Sygdom ikke havde kunnet indtræde i sit Embede igjen, hvilket han vel heller ikke turde.

*** Den private Malerisamling var dengang paa Christiansborg i Værelserne ovenover Grevindens Værelser i Beletagen. Den bestyredes af Capitain From-Møller og indeholdt ret interessante Familieportraiter. Af de nye Indkøb var Adskilligt kun tarveligt, da flere Kunstnere af anden Rang understøttedes ved Bestillinger.

**** Kong Christian VIII havde bestemt i sin sidste Villie, at han Søn den efterfølgende Konge skulde arve Amalienborg Palais (det han havde igjen arvet efter sin Fader Arveprins Frederik) og Sorgenfri (som han ligeledes havde arvet efter Faderen) med tilhørende Inventarier af Meubler og Malerier (over Samlinger havde han særlig disponeret), dog saaledes, at Enkedronning Caroline Amalie skulde benytte Palaierne og Inventarierne, saalænge hun levede, og til Vedligeholdelse af Bygningerne og Haven have 15.000 Rdl. aarlig. Senere blev der truffet den Overenskomst mellem Staten og Civillisten, at Staten skulde være Eier af Amalienborg og Sorgenfri, men Civillisten skulde da aarlig kun give 8500 Rdl. til Palaierne, Staten skulde udrede det Øvrige.

dog i Kjøbenhavn, saa Udstillingen og holdt Frimurerloge.¹² Jeg var den 5te April hos Etatsraad Hall for at underrette mig om Sagernes Stilling, forinden jeg tog ud til Kongen paa Skodsborg; han mente, at det tenderede til en Conference i London om de danske Sager – først to Aar efter blev der Conference i London.

Den 7de og 8de overværede jeg Forhandlingerne i Rigsraadet om Tilskud til Marinen. Jeg ser af Notitserne i min Dagbog, at jeg har med Bekymring lagt Mærke til, hvor lidet man tog Hensyn til, hvad der vilde komme – de lette Seire i 1848–50 havde ladet os lægge Hænderne i Skjødets. Den 15de var Kongen paa Udstillingen med Grevinden. Derefter var der Taffel for Professorerne og Academiets Mænd. Fru Vogt født Herbst havde undskyldt sig; hun vilde aabenbart ikke spise med Grevinden. Den 21de høitideligholdtes Grevindens Fødselsdag med Taffel paa Skodsborg. Det fortaltes paa den Tid, at Prinds Friedrich af Hessen havde sagt om sin Svoger Blixen: Han er ødelagt paa 4 Maader: moralsk, fysisk, politisk og oeconomisk. Den 29de var jeg med Kongen i Odense, hvor Hans Majestæt lagde Grundstenen til Frederik den Syvendes Stiftelse.¹³ Kongen tog derhen og tilbage samme Dag med Extratog.

Den 13de Mai præsiderede Kongen i Oldskriftsselskabet og fik der sat igjennem – imod hans Ven Wegener – at Selskabet skulde bekoste Udgivelsen af en illustreret Beretning om Jellinge Udgravningerne.¹⁴

Jeg har flere Gange i disse Mindeblade omtalt, at der existerede Forbindelse mellem Danner-Berling og Bondevennerne (Balthazar havde som anført 2000 Rdl. om Aaret). Det hoslagde Nummer af Morgenposten redigeret af J. A. Hansen af 28de Mai [1862] viser noksom, at jeg har havt Ret deri. Det hedder saaledes: „Inden Grundloven blev stadfæstet af Kongen – og der hengik en Tid af 10 Dage nemlig fra 15de Mai til 5te Juni – siges mægtige Indflydelser at have forsøgt at formaa Kongen til, nærmest med Hensyn til Slesvig, indtil videre at udsætte den Kongelige Stadfæstelse af den. Kongen viste sig imidlertid stærk ligeoverfor hine Indflydelser, indfriede sit Kongeord og stadfæstede med sin Underskrift „Danmarks Riges Grundlov“, hvorved han indfattede den skjønneste Ædelsten i Danmarks Kongekrone og indførte med uudslette-

lige Træk Navnet „Frederik den Syvende“ i Danmarks Aarbøger. Mænd, der stode Thronen nær, forsikkrede allerede dengang, at Kongen opmuntredes kraftig hertil af sin fremtidige Gemalinde(!) Lehnsgravinde Louise Christine Danner og den senere Kammerherre Berling, og man har villet mene, at det især er paa Grund heraf, at de nævnte Personer i Kongens nære Omgangskreds fik saamange mægtige Fjender.“

Den 30te Mai forlagde Kongen sin Residents til Fredensborg. Jeg reiste med derud. Kongen havde aabenbar tænkt sig ved at tage til Fredensborg at kunne undgaa Deltagelse i 5te Juni Festlighederne, men han havde forregnet sig; han maatte derind, og paa Fredensborg fik han til sin store Ærgrelse snart efter den gamle Elsker Scheele at se. Den 6te Juni blev Kongen i Kjøbenhavn efter Dagen forud at have fra Altanen paa Christiansborg modtaget gjentagne Hurraer fra Grundlovsfestlighedsholderne og takket dem med de sædvanlige Ord. Med Kongens Tilladelse var jeg i Pinsedagene [i Randers] med mine to Sønner Wilhelm og Fritz for at besøge min gamle Moder. Den 10de kom jeg tilbage til Kjøbenhavn og tog den 12te til Fredensborg. Mine Venner fortalte mig der, at Cultusministeren Monrad Dagen forinden havde været paa Slottet og havde i en Samtale som en *captatio benevolentiae*¹⁵ raadet Grevinde Danner at tage med til Kjøbenhavn for at overvære den Forestilling, som i det Kongelige Theater skulde gives for de den 11te komme svensk-norske Studenter.¹⁶ Jeg har i min Dagbog i den Anledning gjort den Bemærkning – som jeg mange Gange senere har sandet – „Monrad var i selskabelig Henseende en Klodrian“. Jeg har tilføiet derefter i Dagbogen: „Denne Mening stadfæstede hans Collega Hall fuldkommen Dagen efter.“ Kongen forelæste mig et Brev fra Kong Carl, hvilket Blixen, der havde været i Stockholm for at hente sin Datter*, havde medbragt. Kong Carl havde deri anbefalet Blixen som „brugbar“. Hvor brugbar forøvrigt Blixen ansaa sig selv, kan man forøvrigt se af den hoslagte

* Blixens Datter af første Ægteskab, opdraget hos hans første fraskilte Hustru, født Ankerkrona, boende i Stockholm, var en smuk Pige; hun blev senere gift med en vakker Mand Baron Rammel, som i Efteraaret 1862 var blandt de svenske Officerer ved Danevirke Leiren. Han eiede et stort Fideicommissgods i Skaane.¹⁷

Artikel af „La Presse“ af 24de April, hvis Fremstaaen vistnok ikke har været ham ubekjendt.¹⁸ Han skulde efter denne i sin Tid blive Nordens tre Rigers fælles Behersker. Det lader til, at Blixen i denne Tid paa alle Maader intriguerede for at styrte Ministeriet, for selv at danne Ministerium, der skulde gennemføre Holstens Udsondring, hvortil Sverrig jo raadede. Hans Majestæt, der havde noget [af] Christian den Syvendes Lyst til Afskjedigelser, men som jo saare sjelden kom til at udvise denne Lyst efter eget Tykke, fortalte mig, at han havde et Ministerium i Baghaanden, og dette var da Blixen, Jessen, Westenholz og Wulf Scheel-Plessen. Jeg blev meget beroliget paa det nærværende Ministeriums Vegne ved at høre denne Liste. Scheel-Plessen vilde i hvert Fald have betakket sig for Makkerskabet; Westenholz havde vel ogsaa faaet nok af Ministerstillingen. Blixen synes ogsaa, forinden han tog til Sverrig, at have været i London som politisk Probenreuter, men her synes han at have været kjendt. Det var paa den Tid en omtalt Sag i Kjøbenhavn, som ogsaa findes noteret hos mig, at John Russell istedetfor at indlede nogen politisk Conversation med ham, da han fremstillede sig for ham, havde strax henvendt Spørgsmaalet til ham, om han havde set de japanske Gesandter. Blixens Besøg i London har vel fundet Sted omtrent paa den Tid, da Noten af 6te Mai 1862 var kommet fra Sverrig som Svar til Russell.¹⁹ Det var deri sagt, at det nu var alle de ikke-tydske Tractatmagters Pligt at vaage over, at det danske Monarchi i sin Helhed ikke blev udsat for Tilintetgjørelse. Det var derfor rede til at deltage i ethvert Skridt, om hvilket England maatte enes med Frankrig og Rusland. Om han har været inde i en Proposition, som paa den Tid skal være kommet fra Berlin, dog vel blot i mundtlige Udtalelser fra Gesandterne, om at gjenoptage Spørgsmaalet om Slesvigs Deling, tør jeg ikke sige.²⁰ Lord Palmerston havde efter, hvad Geheimeraad Hall har sagt mig, nu erklæret sig derimod. Blixen gik forøvrigt kort efter atter til Stockholm og fik af Kong Frederik Brev med til Kong Carl, men dette indeholdt Intet. Han gik imidlertid, enten for at gjøre sig vigtig eller for at ærgre, op til Hall og meddelte ham, at han reiste med Brev fra Kongen til hans Nabo og Ven, og han spurgte nu som betroet Mand, om Hall ikke ogsaa vilde have Brev med. Som det af ved-

lagte Brev fra Hall til mig af 26de Juni, hvori han beder om at anmelde sig til Audients hos Kongen, [fremgaar], er han blevet foruroliget over Sagen.²¹ Det behøvede min ædle Ven ikke at have taget sig saa nær: Det Hele var luftigt og let, som Alt hvad dette Kløverblad Frederik, Carl og Blixen kunde have imellem hinanden. Jeg ser forøvrigt af Paategningen paa Halls Brev, at Kong Frederik nok har havt Lyst til at lægge nogle skjæbnesvangre Ord ind i Brevet, men at han har modtaget det Raad at lade det være, hvilket Han ogsaa synes at have fulgt. Hall maa formodentlig have faaet et beroligende Svar af Kongen, thi saa hørte jeg i nogen Tid igjen ikke noget om de Blixenske Eventyrligheder. Indlagte Brev fra min Ven Erichsen ommelder ogsaa Halls Forbittelse paa Blixen – parturiunt montes.²²

Imidlertid havde de nordiske Studenter den 15de Juni været paa Fredensborg. Kongen modtog dem paa Galleriet i Fredshallen, der omfattede 6–700, og de gave Hans Majestæt et Hurra samt afsang „Kong Christian stod ved høien Mast“, hvilket tog sig godt ud.²³ Hendes Naade stod ved Siden af Kongen, men fik ingen Hurra. Der var nu dækket stort Bord med en fortræffelig Frokost nede imellem Støtterne i Normandsdalen, og der vilde Kongen med høie Gemalinde begive sig hen, vistnok i Forventning om, at der ved denne Leilighed skulde falde lidt Hyldest af til Hendes Naade, men Menneskene spaar og Gud raader; thi medens de marscherede ned fra Slottet, var det begyndte at regne, og dette blev til den voldsomste Tordenbyge, saa stærk, at man sjelden oplever en saadan her hos os. Den glade Forsamling ilede ind under Bordene, og saavidt de ikke kunde finde Plads der, under Træerne. Hans Majestæt gik derefter ned til dem (Hendes Naade kunde jo nu ikke følge med i dette Søle) og „han var saa elskværdig og den indre Varme af Begeistring og Vin lod vore Venner aldeles glemme den ydre Fugtighed“. Til Middag var der 25, som Kongen havde modtaget som sine Gjæster, samt nogle af Formændene til Taffels (se de hoslagte tvende Breve til min Hustru).²⁴ Jeg ved ikke om Studenternes Modtagelse var Anledning dertil: jeg maatte i nogle Dage holde mig hjemme formedelst en Forkjølelse. Da jeg kom tilbage til Fredensborg den 24de Juni, var den store Scheele kommen, den 25de kom Blixen for at melde sin anden Reise til

Sverrig (se foran), han reiste strax og fik først næste Morgen Brevet til Kong Carl. Den 27de kom Geheimeraad Hall og blev et Par Dage, paa hvilke der blev holdt Raad om, hvad der skulde svares Kong Carl, og hvad der skulde ske i Anledning af Kongens bebudede Ankomst til Danmark. Den „Reisende“, den „Allestedsnærværende“ Turnerhjelms begyndte dengang sine Besøg paa Fredensborg, hvor man ligesom ogsaa senere paa Skodsborg og Bernstorff saa jevnlige har set ham; han var en Blixen i det Smaa, et Mellemlid mellem Nordens Konger, en temmelig uskadelig Snakbringer, men han havde det forud for Blixen, at han havde en smuk indrettet stor Herregaard paa Kongeveien, hvor han altid var rede til at illustrere sig ved Modtagelsen af Kongelige Gjæster.²⁵

Imidlertid var det blevet discuteret i Kjøbenhavns Magistrats og Borgerrepræsentanters Møde at give „Nordens Konger“ en „Banquet“ paa Børsen.²⁶ Indenrigsministeren Lehmann bragte Efterretningen derom til Fredensborg 3die Juli. Hans Excellence var naturligvis meget indtaget af denne Ide. Jeg var noget ængstelig derfor fra først af; det var jo ikke til at beregne, hvad de to høje Herrer kunde finde paa post pocula multa, begge var de Effects-mænd, og en Overbyden i denne Retning kunde give ubehagelige Resultater. Hans Majestæt den danske Konge syntes heller ikke derom, han frygtede aabenbart for at trække det kortere Straa i dette [303] Stevne. Scheele var endnu paa Fredensborg, og han paavirkede Grevinden imod Antagelse af Børsbanquetten, men han vilde ikke bære et endog kun tilsyneladende Ansvar for at raade fra og havde derfor bestemt sin Reise til Søndagen d. 5te Juli, hvilket dog blev opsat. Den 6te kom Deputationen bestaaende af Overpræsidenten og Borgerrepræsentanternes Formand, men de fik Afslag. Jeg vil optage til Belysning af daværende Stillinger Indholdet af et Brev fra mig af 7de Juli:

„Igaar kom Borgerrepræsentanternes Formand og Overpræsidenten for at invitere Kongen. Allerhøiøst samme svarede, at denne Diner ikke kunde bringes i Forbindelse med hans Tidsinddelinger, og han vilde se Diplomaterne paa Christiansborg til Diner, hvorom de tildels allerede vare underrettede. Han paaskjønnede den mod ham viste Opmærksomhed og vilde med Fornøielse til sin Geburtsdag eller ved en anden Leilighed modtage en Diner

af Byen. Her disputeredes meget, om Scheele har influeret paa denne Beslutning eller ikke. Han har i hvert Fald indirecte influeret derpaa, da Grevinden i de sidste Dage saaledes er beleiret af ham, og ingen Andre kan faa hende i Tale. Jeg kunde for Kongens Skyld ikke ønske, at de tvende Konger skulde overbyde hinanden paa Børsen; men det forekom mig, at Sagen nu dog var fremkommet med en saadan Publicitet, at det var et mindre Onde at modtage Indbydelsen. Det maa derfor nu tages i Betragtning, at Dineren paa Christiansborg, hvortil Borgerrepræsentanterne vistnok maa indbydes, vil blive af en Udstrækning med Hensyn til Anretning og Gjæsternes Antal, der vil noget nær frembyde de samme Inconvenientser som Børsgildet. Kong Carl vil formodentlig tage Afslaget ilde op, og det skandinaviske Parti vil føre Klage gennem Bladene. Sandsynligvis vil man søge en Regres ved en forceret Hylding af Kong Carl, hvilket ikke kan Andet end ærgre Hans Majestæt“.

„Min Stilling bliver aabenbart mere og mere vanskelig: Kongens Evner aftage med hver Dag, og Grevindens Indflydelse paa ham tiltager og bliver mere bevidst for Mængden. Det er tilvisse ikke vanskeligt at skaffe sig Indgang for Grunde i Momentet hos Grevinden; men hun frygter Tankens Magt hos den Enkelte og søger derfor til Flere, tildels af helt modsatte Anskuelser: den Ene af disse har gammel Tilbøielighed paa sin Side, den Anden den søde, men falske Tale om forfængelige Tankers Tilfredsstillelse; den ulykkelige Krøbling er heller ikke uden stor Paavirkning. Disse Forhold er det imidlertid ikke Hvermands Sag at gjøre sig klare, og jo mere det fremtræder, at jeg kan forebygge eller virke Noget, desto mere gjør man ogsaa Krav paa, at jeg skal virke Alt.“

Den 7de Juli kom Blixen fra Sverrig, og han tog strax til Kongen, der fra Morgenstunden var paa Fiskeri ved Frederiksborg. Jeg ved ikke, om det var de Hilsener, han bragte fra Kong Carl, eller det var den allerede forinden forandrede Mening hos Kongen vel endogsaa maaske Blixens egen Veltalenhed og smukke phraserige Ord, der gjorde Udslaget: Jeg fik Ordre til at meddele, at Kongen dog vilde komme til Børsbanquetten. Den 17de Juli kom endelig Kong Carl over Helsingør til Fredensborg. Kongen var redet ham imøde. Da Kongerne kom til Slotstrappen, viste Grev-

inden sig ved Indgangsdøren. Kong Carl, der havde hjemme maattet høre meget for sin al for store Imødekommen mod Vennens Venstrehaandsgemalinde, bød hende ikke strax Armen, men jeg skulde dog tro, at Hans Majestæt, da de vare komne lidt længere frem, hvor det ikke længere kunde ses af Mængden, der var forsamlet i Slotsgaarden, var Hendes Naade mere imødekommende. Hans svensk-norske Majestæt havde en hel vanskelig Stilling til „den høie Dame“, som nogle elegante Talere kaldte hende; Han søgte ved en særdeles Fortrolighed under fire eller sex Øine at erstatte, hvad han lod mangle for den større Kreds. Hendes Naade lod sig dog ikke skuffe – selv naar Høinordens mest nordlige Konge gjorde sit smukke Talent for Improvisation gjældende til hendes Forherligelse eller i hvert Fald til hendes Adspredelse og Anerkjendelse. Kl. 7 var der Taffel. Jeg erindrer ikke, om det var ved denne Leilighed eller ved Ankomsten, at den svenske Gesandt Grev Hamilton vægrede sig ved at præsentere de svenske Cavalerer officielt for Grevinde Danner. De to Konger gik med hinanden; den trofaste Onkel Ferdinand førte Hendes Naade, Hans Majestæt havde ved Taffelet sin røde Fez paa. Det overraskede os at se, at en Neger, Kong Carl havde ført med sig, ogsaa viste sig under Taffelet med Fez oppe paa Galleriet – Yderlighederne mødes. Den næste Dag blev Fodgarden, der havde leiret sig med Telte i Slotshaven, præsenteret for Kong Carl, der som Gardens Æresoberst var iført dens røde Uniform med Bjørnehue. En Frokost blev indtaget paa den saakaldte Phantasiens Ø i Præstevang ved Frederiksborg. Grevinde Danner havde forgjæves gjort sig Umage for at vinde nogle Damer af Circlen saaledes Grevinde Schulin, for denne landlige Fest, men hun havde maattet nøies med de meget lidet præsentable Grevinder Baudissin og Holck, begge født Lerche; Hans Majestæt Svenskekongen vilde paa dette meget overskuelige Sted ikke ret associere sig til hende – hun var meget misfornøiet. Til Phantasi-Frokosten kjørte jeg med Cabine-kammerherre Baron Wrede; vi talte om et Parti mellem Prinds Frederik og Prindsesse Lovisa som noget passende og ønskeligt for Fremtiden: i hvert Fald noget practisk-skandinavisk. Kongen gjorde efter Frokosten en Visit hos Enkedronningen paa Sorgenfri. Taffelet var Kl. 7, om Aftenen Fyrværkeri i Slotshaven. Wegener

har vistnok Ret i ikke at fremhæve, saaledes som andre Historikere have gjort, „Kongemødet“ som sær vigtigt i politisk Henseende,²⁷ nogle egentlige Conferencer fandt vistnok ikke Sted; det Høieste har vel været, at den Kongelige Fosterbroder traf Aftale om, medens de kjørte sammen, at naar Kong Frederik udskilte Holsten, skulde Kong Carl slutte en Alliance med ham for det øvrige Riges Vedkommende. Den 19de tog Kongerne til Frederiksberg Slot, hvor Capitellogens Locale blev forevist Kong Carl, derefter blev der taget til Christiansborg, hvor de svenske Herrer fik deres Ordener, atter derefter gik Kongerne ved Siden af hinanden til Banquetten paa Børsen og ligeledes derfra efter Banquetten. Dengang skal Holdningen have været noget mindre stiv, end da de gik derind. Ved Bordet havde jeg den Lykke, som det jo skulde være, at sidde hos den hoinordiske Skjald Grundtvig. Jeg fandt, det var en hovmodig Mand, der ikke havde noget symphatisk hos sig. Det gjorde mig ondt, at Billedet af Forfatteren af Digtet Villemoes og saa mange andre skjønne Digte skulde blive mig herefter mindre tiltalende. Fra Christiansborg modtog Kongerne et Fakkeltog med Sang.

Hvad der forøvrigt passerede ved Kongemødet findes i indlagte Ceremoniel med Bilage. Jeg skal dog kun tilføie, at Mine Schultz, noksom bekjendt paa den Tid, alt nu hengivet til Forglemmelse, viste sig paa Fredensborg for at forny Minderne fra Lejren 1860. Hendes Naade skal have faaet det at vide og skal have været meget forbittret – hun frygtede maaske, at hendes Rygte skulde lide. Da Kong Carl var kommen til Malmö, telegrapherede han til Kong Frederik og takkede. Kong Frederik takkede igjen paa egne og Louises Vegne, som om Kong Carls Tak havde været til dem begge. Kong Carl protesterede herimod til Grev Hamilton.

Jeg finder fra denne Tid Følgende noteret i min Dagbog. Da Blixen første Gang i dette Aar var i Stockholm, sagde Kong Carl til ham, at naar han kom til Danmark, skulde han betro Grevinde Danner, at han i Aarets Løb vilde besøge Dybbøl (hvilket hun jo havde ventet i 1861) men at han maatte forhindre, at Kong Frederik med hende skulde tage til Bækkaskog (hvilket vel ikke gik an for Dronningens Skyld). Dette udrettede Blixen, og da han senere kom med Kong Frederiks Brev til Stockholm, havde han

Løftet fra Grevinden med; men Kong Carl viste ham, da han havde gjort sin Beretning, en Depesche, hvori Grev Hamilton allerunderdanigst meddelte, at Kong Frederik havde talt til ham om at besøge Bekkaskog (formodentlig med Grevinden). Kong Carl sagde derpaa til Blixen: „Her kan Du se, hvor man fører Dig bag Lyset i Danmark, men Du skal se, at jeg er Din sande Ven“, og derpaa udfærdigede han en Ordre til Bildt om at fungere som Ordenscantsler ved Blixens Udnævnelse til Storkors af Nordstjernen. Jeg ved egentlig ikke, hvormeget heraf er Dichtung hvor meget Wahrheit. Jeg tror dog det i det Væsentlige er rigtigt. Grevinden har dog vistnok været ærlig mod Blixen, men Kongen har villet skaffe hende en Overraskelse ved Reisen til Bekkaskog, hvortil han vilde erhverve Kongens, hans Vens Samtykke. Han forstod ikke, at Grevinden dog sluttelig ikke vilde komme der, naar hun ikke blev forestillet for Dronningen. Men Kong Carl kom ikke til Dybbøl.

[304] Saasnart Kong Carl var reist, tog Kongen til det kjære Skodsborg, hvor han havde sit lille Dampskib Falken liggende, og hvor der var Fiskedam i Haven og andre Fiskedamme i Nærheden. Jeg skulde i denne Sommer som Statsinventariecommissair med min Ven og Collega Skrike se Inventariet paa Pløn og paa Glücksborg. Jeg troede at kunne vinde et Par Dage til engang at kaste et Blik ind i Schweiz og se nogle af de store Bygningsværker i Mellemeuropa. Jeg havde bragt dette sidste i Forbindelse med en Aftale med min kyndige Ven Adjunct Helms i Ribe, der var Medarbejder paa Beskrivelsen af Slesvig. Jeg havde kun været saare lidet i Udlandet; som jeg tror at have omtalt, var jeg i 1847, da jeg vilde contrahere i Leipzig om Typper til Statskalenderen, i Berlin, Dresden og det sachsiske Schweiz.

Den 25de om Aftenen tiltraadte jeg min Reise fra Kjøbenhavns Banegaard Kl. 7 og kom til Korsør med det ordinaire Tog Kl. 10¹/₂, Dampskibet afgik strax, og om Morgenens Kl. 4 saa jeg den smukke Indseiling til Kiel, hvor dengang, men desværre ikke længe efter, Danebrog endnu vaiede. Kl. 7 gik Toget til Hamborg, hvor man kom Kl. 10. Saa slet var det dengang ordnet, at man maatte blive Dagen over i Hamborg. Dengang havde Byen endnu ikke sin høist interessante zoologiske Have, hvor man kunde med Glæde tilbringe

nogle Timer.²⁸ Jeg benyttede da en Adresse, jeg havde fra min gamle Ven Etatsraad Nathanson, til en Mand paa Børsen for at være Vidne til denne Handelsbys Børssædvaner og det hele Røre der er, den Summen, den Trængsel og Hvirvel, og det uagtet de egentlige Børsmænd have deres bestemte Pladser. Fra min Adressants Contoir paa Børsen skrev jeg mit første Brev til min Hustru. Om Eftermiddagen tog jeg fra Altona til Harburg, og om Aftenen Kl. 7 gik jeg derfra med Jernbanen. Nu ser man kun lidet af den brune Hede, som Baggesen beskriver i Labyrinthen, og jeg kunde end ikke begribe, hvorledes jeg i 1840 fra Slotsbakken ved Lauenborg havde kunnet modtage Indtrykket af denne Flade som lyngbrun i sin Grundfarve, men fra 40 til 62 var Fremskridtet netop der med Jernbanens Anlæg paafaldende. Jeg erindrer ikke, at jeg nu saa Lyngen i større Drag. Agrene vare veldyrkede og inddelte omtrent som vore i Danmark. Det nærmer sig i Modsætning til, hvad jeg næste Morgen saa i Hessen og det øvrige Mellemtydskland, hvor Delingerne vare mindre, og hvor man saa de oeconomiske Planter træde frem paa enkelte Smaalodder spredte mellem hverandre. I den sildige Aften gjordes der Holdt i Hannover, og der maatte man atter blive flere Timer, forinden man kunde afgaa med Schnellzug til Frankfurt. Tidlig om Morgen kom man til den storartede Banegaard ved Cassel, passerede de anselige Universitetssteder Marburg og Giessen med de høitliggende Slots- og Kirkebygninger og kom Kl. 10 til Frankfurt. Fra Jernbanen saas netop et Blik paa det smukke Parti af Byen med Main Floden. Naar man kommer ned i Tydskland, faar man strax Indtrykket af de Tilstande, der paa disse Steder have hersket i Middelalderen, om alle Byer er der Mure, saasnart Klippen bryder gennem Jordskorpen, om endog kun ganske faa Fod, er den benyttet til en Borg. Disse bliver høiere og anseligere, jo længere man kommer mod Syd. Egnen fra Frankfurt til Heidelberg er smilende og frugtbar. Kl. 2 kom jeg til den berømte Universitetsstad, spiste ved Table d'hôte, skaffede mig en Vogn og en bekjendt Mand og skyndte mig at se den berømte Ruin, som skulde overgaa Frederiksborgs Ruin, hvis den var bleven Ruin. Veien derhen og den hele Omegn af Heidelberg udmærker sig ved sin skjønne Vegetation, sydligere Træsorter saasom Mandler frem-

træder her. Udsigten over Floden Neckar over mod Rhindalen og Vogesernes Høider er henrivende. Om Aftenen silde fortsatte jeg Reisen [til] Carlsruhe, hvor jeg hvilte nogle Timer, for om Morgen-
nen ad Jernbanen at ile gennem Baden – herlig Tour, til Venstre Schwarzwalds Udløbere med Stæder i smukke Dale, til Høire Rhindalen og Elsass blaanende Bjerge, længere mod Syd saa man Freiburgs skjønne Dom til Venstre; nu dreier Banen mod Sydvest, og man passerer gennem store Tunneler udskaarne i Klippen paa ganske nær Hold Rhinen, der hvor den gjør sin Bøining mod Nord. I Mellemmrummene mellem Tunnelerne har man det storartede Vue over Flodens forskjellige Arme og ned til det Fladland, der ligger mellem Alperne og Jura. Ved Basel har man alt Lysvirkningen af Sneen paa Alpetoppene; vi forlader Rhinen og gaar langs den rivende Aarflod (senere Limmat) med maleriske Bredder med gamle Stæder, Broer med Brotaarne, Ruiner paa Bjergspidser (deriblandt Habsburg). Jeg kom mod Aften til Zürich og fandt Plads i et af de store Hoteller ved Søen, men naturligvis som en Reisende med Vadsæk „høit oppe under Taget, hvor Svalen bor“. Det kom mig tilgode, at jeg var kommen saa høit; thi da jeg om Morgenens før Solopgang stod op, traf jeg nær ved mit Værelse en Altan vendt mod Søen og Bjergene, fra hvilken jeg havde den mest henrivende Udsigt over Alpernes Snetoppe, paa hvilke Solens første Straaler kastede deres rødmende Skjær. Jeg var henrykt og velsignede min Stilling som Statsinventaricommissair, der havde givet mig ved Siden af uendelig meget Vrøvl Anledning til at se saa meget Skjønt. Fra Kl. 4 til 8 kan man se sig meget om, naar man er rapfodet og videbegjærlig. Jeg var derfor vidt og bredt omkring i og ved Zürich, forinden jeg Kl. 8 forlod Byen. Jeg saa den rundbuede Domkirke, Promenaden nord for Byen med en skjøn Alle henimod et Monument, jeg var tilbaads paa den anden Side af Søen og gik op ad Skraaningen af Bjerget, hvor jeg traf en fortræffelig Schweitzer Bondekarl, der jodlede af fuldt Bryst, bedre end Tyrolerne ægte eller uægte, vi havde hørt i Kjøbenhavn. Med Dampskibet gik jeg ned af Søen, til begge Sider omgivet af Villaer og Pensioner paa de opadskraanende Bredder. Paa selve Skibet havde man ogsaa Indtrykket af, hvilket stort Gjæste- og Opdragelsesanstalt Schweitz nu er for den vide Verden.

Der var flere Skolers Elever ombord, tildels i ensfarvede Dragter. Zürich er vel næst Lausanne den By i Schweitz, som forener flest Skoler og Pensioner for unge Mennesker og Børn af alle Nationer. Da jeg havde forladt Dampskibet, gik jeg med en Omnibus over det Høidedrag, der ligger mellem Züricher Sø og Zuger Sø. I den lille By Zug, der har bevaret meget middelalderligt i Bygningsmaade, tog jeg Middag og seilede atter med Dampskib over den yndige Sø med himmelhøie Bredder og med Bjerget Pilatus i Udsigt, kjørte igjen[nem] Küsnacht ved Vierwaldstätter Sø forbi Tells Capel (der hvor han efter Sagnet skjød Gessler) og derfra med Dampskib til Luzern, denne Schweizerlandets skjønne Perle. Jeg boede øverst i Hotellet Zum Schwan med Udsigt til Alperne og deres Snedække. Jeg spiste ved Table d'hôte i Hotellet og bemærkede der, at en hel Skole havde Plads ved et af Bordene, en combineret Schweitzerindustri, men dog med en bestemt og fornuftig Regeren for, hvad Børnene nød. Det var endnu Tid, efter at jeg havde set Thorvaldsens Løvemønt, at gjøre en Seiltour med Dampskib til Alpnach og til om Aftenen at vandre omkring Byen for at se den middelalderlige Befæstning med Mure og Taarne fra forskjellige Tider; den silde Aften gav Tid til en Cigar paa Molen ved Søen. Ogsaa Natten skulde bringe mig et overraskende Skue, thi der udbrød et voldsomt Tordenveir med idelige Lyn; ved hvert af disse havde jeg [305] fra mine Vinduer Blik paa Snealperne og deres Omgivelser. Klokkerne ringede i den gamle Bys Taarne under dette Uveir, og jeg erindrede mig de gamle Klokkeindskrifter:

Vivos voco
Mortuas plango
Fulgura frango²⁹

Næste Morgen Kl. 4^{1/2} var jeg atter paa Søen, dennegang gjorde jeg Reisen til Flüelen, den smukkeste og største Tour paa Søen med Dampskibet, man passerer det andet Tells Capel, der hvor han fortælles at have sprunget fra Baaden, ved Flüelen ser man ret de høie steile Alper med Gletscherne ned ad Bjergsiderne. Paa hele Veien havdes de yndigste Pletter terrassevis op ad Bjergsiderne (Rütli er en saadan Terrasse), mængstedes ligger Boliger

og Pensioner, Landboernes Huse ere her byggede i den gamle Schweitzerstil med Svalegange og med Sten lagte paa Taget til at modstaa de voldsomme Vindstød fra Bjergene. Paa en Reise, jeg senere har gjort i Schweiz, har jeg været inde i et gammelt Schweitzerhus. Jeg fandt da der den samme Indretning, som jeg har set i det sydlige Slesvig, Stapelholm, med Arnestedet foran i Huset uden Skorsten, men kun med et Røghul i Taget. Hjemkommen fra Flüelen gjorde jeg endnu en Vandring i Luzern, saa den gamle Bro med dens Malerier, saa Reuszflodens rivende Strømning ud fra Vierwaldstättersøen m. m. m. Om Aftenen tog jeg med Jernbanen til Basel (forbi Sempacher Sø) og videre fra Basel gennem Elsass til Strassburg. Det var mærkeligt at høre de franske Jernbanebetjente udraabe de tyske Stednavne paa Stationerne. Nu vil vel snart Udraabene ske af tyske Munde og da tilvisse falde naturligere.³⁰ Om Morgenen ilede jeg naturligvis til Münsteren. Paa Veien saa jeg første Gang fransk Militair, der marscherede til en Revu. Det var smaa Folk, og de marscherede ikke i det faste Tempo, jeg var vant til at se, Officererne gik noget fra Folkene og passiarede og maatte undertiden tage Løb til for at naa hen til dem. Det forundrede mig dengang, uden at jeg forøvrigt gjorde mig videre Betragtning derover; nu har jeg igjen tænkt paa dette Indtryk, jeg da modtog, og derhos ogsaa erindret mig, hvad mine Venner Kaas og Kjær, der havde overværet Troppeamlinger i Compagniet, have sagt mig om den franske Disciplin i Almindelighed, hvilket jo tilvisse ingen [sinde] var gunstigt. Strassburger Münster havde nylig modtaget en Restauration i det Indre; det var første Gang, jeg var i en stor catholsk Kirke. Jeg var overvældet af Indtrykket, næsten mere end da jeg to Dage forud saa Solopgangen over Alpetoppene. Solen kastede sine Straaler ned gennem Choret's høie spidsbuede Vinduer med de skønne Glasmalerier, en Sang af dybe Mandsstemmer lød fra et Sidealter; Stolene vare tagne bort fra Kirkens midterste Rum, og kun enkelte Andægtige knælede for de forskjellige Altere i den tidlige Morgentime. Brevet til min Hustru betegner nærmere min Betagelse ved dette Syn, ved denne rige Gothik, høi, opadstræbende. Hovedalteret var smykket med utallige brændende Lys og med Masser af Blomster. Jeg ved ikke, om det var en catholsk

Festdag (Det var den 31te Juli i vor Almanak betegnet med Germanus), men festligt var i hvert Fald Indtrykket paa mig. „Forzinger ere saa talrige“ skrev jeg til min Hustru, „at jeg aldeles ikke har gjort mig noget ret Begreb tidligere om den gothiske Stils Rigdom, før jeg saa denne mangелøs deilige Kirke, fra hvilken det var mig tungt saa hurtigt at skulle rive mig løs; men Jernbanens mægtige Dæmon kaldte og førte mig bort fra Catholicismens Helligdom, ligesom den i Forening med den øvrige store Skare af Materialismens Aander om føie Tid vil bortrive hele Catholicismen og alle dens gribende Former“. Vi se, at Materialismen alt, hvad Ingen dengang disse Linier blev skrevne, tænkte sig Muligheden af, har forgrebet sig paa selve Strassburger Münster, preussiske Kugler have gennemfuret dens Spidser, men endnu staar den høie Hal urokket; bliver Preussens Konge snart Tydslands Keiser og Strassburgs Behersker, er det jo vel et Spørgsmaal, om Protestantismen ikke vil faa Sæde i Münsteren, især da Elsasses Beboere jo for største Delen ere Protestanter.

Ved Strassburger Münster saa jeg ogsaa die Bauhütte fra Erwins Tid med mange Frimurersymboler. Som bekjendt var Strassburg Hovedsædet for Middelalderens Bygmesterforeninger, fra hvilke Frimurerordenen har sin Oprindelse.³¹

Fra Strassburg gik jeg om Morgenen Kl. 8 ad den franske Bane gennem Rhinbaiern og kom Kl. 2 til Mainz, fik netop et Blik kastet ind i Domkirken og gik Kl. 3 videre ned ad Rhinen. „Med et Rhinkort og Beskrivelse foran mig“, skriver jeg til min Kone, „gjorde jeg Rhintouren ned med Strømmen, og jeg forsikrer Dig, jeg erindrer ikke at have havt noget mere anstrengende Arbeide end at følge med denne skønne Virkelighed, Beskrivelsen og Kortet. Jeg var aldeles udmattet, da jeg i Koblenz kom i Dampvognen for at gaa til Cölln, hvorhen jeg kom i den sildige Aften. Min Ven Helms var der, og vi begyndte den næste Morgen vore Studier (vel egentlig nærmest Foredrag af Helms, der havde studeret Alt forinden) om denne gamle romerske Bys mange og store Mindesmærker, blandt hvilke Domkirken jo staar øverst, skjønt den ikke er fuldendt.“ Dagen efter tog jeg over Hannover (hvor jeg saa den ny i Rundbuestil opførte Guelphenburg) til Hamburg. Næste Dag kom jeg til Plön, hvor jeg traf min Collega Skrike. Vi inspi-

cerede Inventaret og toge atter næste Dag til Glücksborg i samme Hverv. Over Kiel vendte jeg tilbage til Skodsborg, hvor jeg kom den 8de August. Under min Fraværelse havde Hall modtaget Underretning om Circulairdepeschen af 27de Juni fra Grev Bernstorff til de preussiske Gesandter i Udlandet, hvori hans Circulaire af 8de Mai var saa skarpt critiseret, og hvori det blandt Andet fastholdes, at skjønt Slesvig ikke er nogen Forbundsstat, saa er den heller ikke nogen dansk Landsdel. Der havde ogsaa derefter været Underhandling med Grev Carl Moltke, som paa Formælingsdagen den 7de August havde været paa Skodsborg, om at overtage den holstenske Portefeuille; men Hans Excellence havde været altfor helstatlig konservativ til, at Ministeriet troede at kunne gaa videre i Underhandlingerne paa den af ham foreslaaede eller antydede Vei: at tilbageføre Absolutismen for gjennem denne at uddanne en ny Helstatsforfatning. August Maaned tilbød forøvrigt ikke noget særlig Interessant ved det Skodsborgske Hof, hvor jeg tilbragte min meste Tid. Jeg ser af min Dagbog, at Scheele paa den Tid atter var i Besøg, at jeg har haft megen Besværighed med Hensyn til, at Kongen og Grevinden vilde besætte Embeder efter eget Skjøn, og at jeg en Dag havde sagt Hendes Naade, at de, der henvendte sig personlig til Kongen om Embeder, sædvanligvis ikke hørte til de Bedste, om endog til de „bedste Borgere“ efter Christian den Ottendes Inddeling (hvilket Hendes Naade tog mig meget ilde op), at Turnerhjelm har indbudet (formodentlig dog paa given Anledning) det høie Ægtepar til Kulla Gunnarstorp, men at han har gjort Undskyldning for, at hans Hustru ikke var hjemme, hvorfor Indbydelsen ikke er bleven modtaget. Hans Majestæt var idelig paa Fiskeri, hvilket var et Agreement, der fulgte med de Scheeleske Besøg.

Paa denne Tid var den første Del af den jydsk Jernbane, mellem Aarhus og Randers over Langaa-Broen bleven færdig, og det blev besluttet, at den skulde aabnes af Kongen selv, derfra vilde Hans Majestæt med Gemalinde besøge Odense i nogle Dage og bo paa Palaiet hos Stiftamtmand Unsgaard, herefter skulde følge Troppesamlingen ved Dannevirke og sluttelig Glücksborg med Scheele som Gjæst og Fiskeri paa Søen, Kreds i Flensborg o. s. v. For den første Del af Reisen var der forelagt et Program

af Hofmarskal Løvenskjold, som fortjener at opbevares ikke alene for den umiskjendelige Flid, hvormed det er udarbejdet, men ogsaa som et Vidnesbyrd om, hvorledes det var successive blevet ordnet for Hendes Naade Lehmsgrevinden; man kunde endog bringe hende i System ved en Troppe-samling. Dette Aktstykke vedlægges til Bilag, det bør ikke forholdes Fremtiden.³² Det blev ogsaa i det Væsentlige overholdt, og jeg kan i mine korte Beretninger om Reisen referere mig til samme.

Den 2den September afgik vi fra Kjøbenhavn og kom samme Dag over Korsør til Aarhus, hvor Hans Majestæt gav Diner ombord i Slesvig. Som Deltagere i denne har jeg noteret Indenrigsministeren Lehmann, de forrige Ministre Westenholz og v. Jessen, Banens Anlægger Sir Morton Peto. Næste Dag d. 3die September aabnedes det ommeldte Stykke Jernbane. Sir Morton gav en Frokost i et Teltmonstrum, han havde ladet oprette ved Langaa, hvor den store Bro over Guden-Aa, som [306] Preusserne 2 Aar efter sprængte, skulde beses – ikke meget senere var det anselige Petoske Hus, som havde Jernbaneentrepriser i 4 Verdensdele, ogsaa sprængt – Veiret var forfærdeligt, Blæsten og Regnen pressede sig ind gennem Teltet overalt; jeg ser endnu Fru Petos lange engelske Krøller, der vare berøvede deres Krusning af Regnen, viftes langt ud af Vinden. Paa Randers Banegaard holdt Lehmann Modtagelsestalen, som havde hele hans Veltalenheds henrivende Egenskaber og gjorde et stort og almindeligt Indtryk. Den handlede nærmest om det Opsving, den frie Forfatning havde medført. Conseilspræsidenten Geheimeraad Hall var ogsaa mødt i Randers. Byen Randers gav en „Banquett“. Min Ven fra Ungdoms Dage, Medlem af Selskabet for Mundens rette Brug, Baron Schaffalitzky, nu Amtsforvalter i Randers havde tilligemed Kjøbmand Westermann forestaaet Arrangementet og havde stor Ære deraf: „Vinen var fra Kjøbenhavn, Frugterne fra Hamborg; Belysningen og Musiken vare gode“ beretter jeg til min Hustru. I et vedlagt Brev fra Geheimraad Hall til mig alluderer han ogsaa til den glade Dag i Randers, jeg antager deraf at turde slutte, at ogsaa Dineren havde tilfredsstillet ham.³³ Jeg boede i Randers hos min gamle Skolekammerat Dr. Møller; ethvert Øieblik, jeg kunde være borte, var jeg hos min gamle Moder. Den næste Dag

besaa Kongen den nye Latinskolebygning og det nye Thing- og Arresthus, der som et Capitolium hæver sig over Byen paa St. Laus Bakke. Om Middagen vare vi paa det smukke gamle Herresæde Gammel-Estrup, til Middag. Her var meget godt at være. Den store Sal med vævede Tapeter med Afbildninger af de 11 store Herregaarde, der i sin Tid tilhørte den Scheelske Æt og med Portraiter af de „rige Scheeler“, er værd at se; Dineren var, som Bilag udviser, „tilstrækkelig“.

Den 5te September gik Reisen med Jernbanen til Aarhus, derfra med Dampskib til Nyborg og derfra med Vogn til Odense. Hans Majestæt med høje Gemalinde boede, som alt anført, denne Gang paa Palaiet. Om Aftenen var Fakkeltog med Sang, Tale og Hurra. Hendes Naade fik ogsaa Hurra, og den henrykte Gemal takkede for hende og sagde, at „en saadan Kone som hun, havde Ingen havt“, man kunde jo have bemærket, at det jo ogsaa først [var] ved tredie Forsøg, at det var lykkedes saa godt. Den 6te September var der landlig Fest i Næsbyhoved Skov, ved hvilken jeg havde Leilighed til at tage den anselige Borgplads, der havde omsluttet saa mange Konger og Dronninger inden sine Volde, i nærmere Øiesyn.³⁴ Om Aftenen Fakkeltog af Omegnens Bønder. Søndagen den 7de gjorde jeg med Kongen, Stiftamtmand Unsgaard og Havnecapitain Leth en net lille Seiletour paa Falken ned ad Odense Canal og ud i Fjorden, hvor en lille Ø blev døbt Unsgaards Ø (Daaben skete i Champagne naturligvis). Jeg udbad mig af Hans Majestæt at maatte udeblive fra Middagen paa Palaiet, og jeg leiede mig en Vogn og kørte ganske alene gennem de skjønne frugtbare Egne til Munkebo Bakke, hvorfra der er en herlig Udsigt over det nordøstlige Fyn og Hindsholm. Ballet paa Raadhuset om Aftenen undgik jeg dog ikke. Heller ikke denne Gang mødte Aristocratiets Damer. Den 8de var der Fugleskydning med tilhørende Festlighed. Den 9de var der, hvad Kongen kaldte Rastedag. Den 10de vare vi i Frimurerlogen, hvor Kongen Selv optog Stiftamtmand Unsgaard og Kammerjunker Schøller. Den 8de kom der et Brev fra Prinds Christian, hvori han efter Anmodning fra Dronningen af England bad Kongen om at give sit Samtykke til hendes Søns Forlovelse med Prindsesse Alexandra. Kongen svarede Ja med en lille Bebreidelse, fordi Prindsen ikke havde vist ham

Fortrolighed i denne Sag; men inden dette Ja kunde være kommen til Prinds Christian, kom der den 9de Telegram, at „les fiançailles vare høitideligholdte i Brüssel“ – det var nu ikke i Form og stødte med Rette Kongen.³⁵ Den 10de kom General Oxholm for at gjøre en officiel Melding om Forlovelsen, rimeligvis ogsaa for at „reparere den Skade, som kunde være sket“. Der opstod jo ved denne Forbindelse en Jalousi fra Kongens Side mod det nu saaledes hævede prindselige Hus, og denne Stemning nærredes jo af Gemalinden, der stedse følte sig krænket ved, at Prindsen havde nægtet at forestille Prindsessen for „Kongens forhenværende Maitresse“ (disse Ord synes i en Samtale at have været ipsissima).³⁶

Den 11te forlod vi Odense og gik over Svendborg til Flensborg og derfra til Falkenberg en lille Herregaard, 2 Mile nord for Slesvig. I Svendborg var der forskjellige Kjendetegn paa, at Stemningen ikke var udelt, navnlig da vi gik ombord og den til Bilag indlagte Beretning fra flere Borgere om Festligholdelsen af Kongens Fødselsdag den 6te October 1862 viser noksom, hvor delt den var, og at det var den bedre Del af Selskabet, der var imod denne Feteren af Venstrehaandsgemalinden.³⁷ Fra Falkenberg, hvor jeg boede paa Hovedgaarden (Hans Majestæt laa, som det af Programmet ses, i Leir tæt ved tilligemed sin Garde) gjorde jeg under Troppeøvelserne flere interessante Udflugter. Jeg var paa Louisenlund og derfra over Mysunde tilbage, saa Hüttener Bjerge, en mærkelig Række af Sandbakker og mellemliggende Daldrag, tildels skovbevoxede, med fortrinlige Udsigter mod Slien, mod Sorgflodens Omgivelser og mod det yndige Dänische-wohld besaaet med Skove, gjennemdraget med levende Hegn, bølgeformigt, prydet med prægtige Adelsgaarde. Jeg gjorde ogsaa en Tour gennem Stapelholm til Frederichsstadt. Med Worsaae, der kom i Besøg, besaa jeg paa min Fødselsdag d. 19de September Dannevirke og Idsted Passene. Jeg ser af et af Brevene til min Hustru, dateret Falkenberg d. 20de September, at Fødselsdagen ogsaa forøvrigt er gaaet godt af for mig: en Bouquet fra mit Hjem havde røbet Hemmeligheden, „jeg modtog derfor utallige Gratulationer, og Hans Majestæt udbragte min Skaal ved Frokosten; Allerhøistsamme drak atter et Glas Champagne med mig til Middag, idet han med det gemytligge Smil, som han i en saa sjelden

Grad kan disponere over, sagde til mig: „Jeg vil dog endnu engang drikke et Glas med Dit Afskum“. Hvorpaa vi gjorde Frimureriets Allerhøieste Tegn! Den 20de var der stor Revue og derefter staaende Middag for 4–500 Officerer i det Taffeltelt, der var opreist ved Kongens Leirbolig. Det var ved denne Leilighed, at den slesvigske Minister Wolfhagen afslog Kongen at udbringe Hendes Naades Skaal, da han mente, at den ikke var vel placeret ved dette Taffel. Kongen maatte selv udbringe den og udøste sin Harme for mig i den Anledning Dage efter. Hans Majestæt var forøvrigt meget tilfreds med Opholdet i Leiren ved Falkenberg. „Han har ogsaa al Grund dertil“, skrev jeg paa den Tid; „thi Soldaterne have gjort deres Ting meget godt, og Befolkningen har vist sig over Forventning velvillig.“ Mit sidste Brev fra Falkenberg er af 21de September, den 22de gik Kongen til Glücksborg over Mysunde. De fremmede Officerer, som efter Indbydelse havde overværet Leirøvelserne (franske, russiske, engelske og svensk-norske) besøgte d. 21de og 22de Dannevirkestillingen og Frederichsstadt og Dybbøl Stillingen. Den 23de gav Kongen dem en Diner paa Glücksborg, efter at de havde modtaget Ordener af hans egen Haand – Englænderne fik ikke Ordener, da det var imod den engelske Coutume – Den franske Oberst Doutrelaine udbragte i en meget elegant Tale en Skaal for Kongen: Han ønskede Folket til Lykke, at det havde en saadan Konge, og Kongen til Lykke, at han havde et saadant Folk; hendes Naade fik i den samme Skaal nogle artige Ord, men kun en passant. Den 24de September er mærkelig derved, at det var paa denne Dag, at Bismarck-Schönhausen tiltraadte Udenrigsministeriet i Preussen, og det var paa denne Dag, at Lord John Russell afsendte sin berygtede Note til det danske Hof. Bismarck, der jo alt som ung Mand i Lehmanns Paahør havde udtalt sig mod Preusserkongens Understøttelse af de slesvig-holstenske Oprørere*, syntes at ville vise nogen

* Dette fortælles af Hother Hage i den Tale, han den 26de November 1870 holdt i Folkeforenings Sørgefest for Orla Lehmann.³⁸ Denne blev nemlig i Foraaret 1848 sendt til Berlin og London for at tale Danmarks Sag. „Han kom til Berlin,“ saa fortæller Hother Hage, „men kunde, trods al Anstrengelse, ikke finde alvorlig Bistand hos Nogen undtagen hos den engelske Gesandt, der lovede at skrive til Lord Palmerston. Han skulde lige til at forlade Berlin, da han i den hvide

mere Retfærdighed end hans Formand i Udenrigsministeriet, der skjønt Andreas Peter Bernstorffs Ætling³⁹ ikke havde taget i Betænkning i en Note af 22de August (en lignende af 26de August fra den østerrigske Udenrigsminister) at foreslaa Danmark at afgjøre Striden ved at ophæve Fællesforfatningen af 1855, at forelægge de lovlige Særrepræsentationer et nyt Forfatningsforslag til Raadslagning og Vedtagelse, hvori Principet om Repræsentation efter Folketal er opgivet. Dette indeholdt jo Spiren til Monarchiets Firdeling og var saaledes en Gjentagelse af de holstenske Stænders gamle Plan. Bismarck udtalte sig i hvert Fald mundtlig som begunstigende Udsondringen af Holsten. Men nu kom Russells Note, der var skrevet under Coburgernes Paavirkning, efter længe forud at have været Udlandet meddelt, den 14de October „i den haanligste Form“ (siger Wegener) til Kjøbenhavn⁴⁰ . . .⁴¹

[307] De sidste Dage af September gik temmelig roligt af paa Glücksborg. Den 27de var Hertug Carl af Glücksborg der; han fortalte mig, at Kongen havde sagt ham, at Han ikke syntes om Partiet mellem Alexandra og Prindsen af Wales. Det var vistnok ganske sandt, da det gav Spektakler med Gemalinden; men det var vistnok ikke klogt at meddele det til Hertugen. Fra den 2den til den 7de October var Conseilspræsidenten Hall og Statssecre-

Sal (paa Slottet) hørte en ung Mand med tyndt Haar og energiske Træk udtale de navnlig med senere Begivenheder for Øie mærkværdige Ord: „Jeg haaber, at den preussiske Hær aldrig vil blive misbrugt til at understøtte Oprørerne“. Det var intet Under, at Lehmann omtalte ham som en charmant ung Mand, og denne unge Mand var Bismarck-Schönhausen.“ Som bekjendt var Bismarck, der tidligere havde været preussisk Gesandt ved det tyske Forbund, umiddelbart før han blev Udenrigsminister, Gesandt i Petersborg. Det var, da han designeredes til denne Post, at han med den Selvtillid, der alt tidlig var ham egen, udtalte: „Jeg kan begribe, man vil sætte Champagnen i Is, før den skal bruges.“ Det var ogsaa med et Fremtidsblik paa sin tilkommende Stilling, at han paa en Jagt i Sverrig, hvortil han var indbudet af Prinds Friedrich af Hessen (der med Flere havde leiet et Jagtdistrikt der) yttrede til Grev Emil Frijs, som spurgte ham, hvad han først vilde gjøre, naar han kom til Magten: „Ich will mich erst einen tüchtigen König machen.“ Han var fra Ungdommen af bekjendt med Blixen-Finecke, og denne tiltroede sig at have stor Indflydelse hos sin Ungdomsven. Han har vistnok feilet heri og har snarere været et Legetoi i dennes Haand. Blixen benyttede i hvert Fald Bekjendtskabet til at give sig Relief.

42. Karl XV og Frederik VII

43. Generaladjutant
Carl Irminger

44. Audienssalen på Lyksborg slot

45. Frederik VII og
lensgrevinde Louise Danner

46. Arveprins Ferdinand
og prinsesse Caroline

tairen Liebe her paa Glücksborg for at forelægge Kongen de i Ministerconferencen vedtagne Sager. Jeg havde alt fra Leiren skrevet ham til om at komme til Glücksborg og havde modtaget et i en humoristisk Tone holdt Brev tilbage, hvilket vedlægges til Bilag. Senere meddelte Hans Excellence mig sit Komme i et ligeledes til Bilag vedlagt Brev.⁴² Holstens Udsondring blev især forhandlet, en særlig Regjering skulde indsættes paa Pløns Slot. Der forhandlede om at faa Otto Blome til Minister for Holsten, Bernhard Bülow vilde man ogsaa overføre fra Frankfurt, men han vilde helt gaa ud af dansk Tjeneste. Kongen holdt meget paa ham. Men der var Intet at opnaa hverken med Blome eller Bülow. Hall maatte blive i Stillingen. Scheele modarbejdede vistnok derhos hos Kongen og Grevinden baade Blome og Bülow; mod Blome havde han et gammelt Nag; Bülow rev han stedse ned paa; han forsikkrede, at han ikke vilde have beholdt ham i Frankfurt, hvor han mente, at de danske Interesser med stor Lunkenhed bleve varetagne af ham. Han citerede en anden Diplomats (Bismarcks?) Ytringer om Bülow: „Il flatte son ventre et dresse des phrases“. Mod Dannelsen af en Localregjering i Holsten var Scheele ogsaa stemt i høi Grad; han paastod, at en holstensk Regjering vilde ende med at blive en slesvig-holstensk Regjering; mod de paa-tænkte Personligheder, der alt dengang nævntes paa Glücksborg, havde han ogsaa Indvendinger; han kunde naturligvis ikke lide at staa under disse yngre Mænd, der tilvisse heller ikke [vare] betydelige – men der var ikke bedre at faa. Hall var forøvrigt under dette Besøg paa Glücksborg i et meget slet Humeur, hvilket han kun blev under Begivenhedernes altfor store Tryk . . .⁴³ Kongens Fødselsdag gik forøvrigt meget godt af. Der blev foretaget endel Udnævnelser, og Taffelet var talrigt. 2 Dage efter var der Bal. Scheele, der havde havt den Sorg at miste sin ældste Søn,⁴⁴ var desuagtet kommen til Glücksborg, men tilbragte Aftenen paa sit Værelse, og Kongen troede det at være nødvendigt at gjøre ham jevnlige Besøg under Ballet. Den 17de October modtog Kongen Brev af 14de October fra Geheimeraad Hall, der fra Glücksborg var taget over Holsten og havde været paa Pløn dels for at bese Anlægget af en ny Chaussee dels for at gjøre sig bekjendt med Localiteterne sammesteds „med Hensyn til den mulige Over-

førelse af en Regeringscommission for Holsten.“ Han tog derefter til Glückstadt for at skaffe sig personlig Kjendskab til Havneforholdene der, især med Hensyn til et for Glückstadt By overordentlig vigtigt Inddigningsarbeide; derfra gik han over Kiel til Kjøbenhavn. Hans Excellence gjorde i Brevet, efter at have givet Beretning om Reisens Fremgang og Slutning, følgende almindelige Betragtninger: „Jeg har saaledes havt Leilighed til at tale med en stor Mængde Mennesker, ikke blot Embedsmænd, men ogsaa Borgere og Bønder, og jeg kan kun sige, at jeg deraf maatte faa det Indtryk, at Stemningen der er langt bedre og loyalere, end man i Almindelighed antager; men det er jo desværre vistnok, at et lille virksomt Parti udøver en utilbørlig Indflydelse. Vist er det imidlertid, at Ønsket om at se Deres Majestæt er almindeligt og levende. Ved min Hjemkomst forefandt jeg vel et meget stort Antal Sager, som under mine 10 Dages Fraværelse havde ophobet sig, men dog ingen af særdeles Interesse med Undtagelse af een. Det fremgik nemlig af flere Indberetninger, at Lord Russell, der sandsynligvis er bleven stærkt paavirket under sit Ophold i Tydskland, er fremkommet med nogle høist uantagelige Forslag til Løsningen af den dansk-tydske Strid. Hr. Paget, som først kom hertil igaar, har endnu ikke gjort Meddelelse herom; men skulde det virkelig være Tilfældet, at disse i en væsentlig Grad nærmer sig de preussiske Fordringer, saa tør jeg anse det for overensstemmende med Deres Majestæts Allerhøieste Villie, at de bestemt tilbagevises.“ Denne Tilbagevisning af Depeschen af 24de September, som først blev overleveret samme Dag, som Hall har skrevet sit Brev, skete ved Depeschen af 15de October 1862 fra Udenrigsministeren til den danske Gesandt i London Kammerherre Bille. (5. Saml. S. 87)⁴⁵ Hans Majestæt har, efter hvad der ses, ikke kjendt hverken Depeschen eller Svaret, før alt dette var afsendt. Jeg ser af et Brev fra Geheimeraad Hall til mig af 29de October, hvilket vedlægges, at Kongen herover har besværet sig gennem mig.⁴⁶ Halls Svar er jo lidt undvigende, det kan ikke nægtes, og Kongen har jo næppe været sat ind i denne vigtige Sag, saaledes som han burde; men man maa erindre sig, at Kongen besværliggjorde al Forhandling med Udlandet ved sin haardnakkede Forbliven paa Glücksborg, og at det var Geheimraad Hall en høist empfindtlig Sag at sende

Actstykker til Glücksborg, hvor han med Rette kunde vide, at Alt blev forelagt hans personlige Fjende, Geheimeraad Scheele.

Imellem Halls Afreise og dette Brev havde Kongen lidt af en stærk Forkjølelse og havde endogsaa den 11te og 12te October maattet holde Sengen. Borgerforeningens Bal i Flensborg, i hvilket han og Gemalinde pleiede at deltage, havde derfor ogsaa maattet opsættes fra den 12te til den 15de. Hans Majestæt skulde jo imidlertid absolut til Bal, og det blev derfor „for at vænne ham til Luften“ tilladt ham i en rygende Storm, men „paa et lunt Sted“ at fiske paa Glücksborg Sø. Han blev derfor ogsaa af Bock behandlet med en Mængde Medicin, og Hans Majestæt betroede sig saaledes om Morgenen den 15de til Justitsraad Bloch med Beklagelse over, at han havde maattet tage Dagen forinden 5 Slags Medicin, foruden China, nemlig: 1) Salmiak, 2) slimfordelende Pulver, 3) Lacrispiller, 4) 3 raa Æg, 5) Punsch. Den sidste Medicin har i hvert Fald ikke været Hans Majestæt besværlig. Den 15de havde han rigtignok efter den Kur ondt i Maven, men gik dog med sin Gemalinde til Bal i Flensborg, og han undgik ikke, at Hans Forkjølelse derefter forværrede sig. Han maatte ogsaa atter holde Sengen flere Dage; imidlertid gav Grevinden Hof. Ved Taflet den 18de sagde saaledes Frøken Arnds, som jeg førte tilbords, at hun skulde sidde nærmest Grevinden, og General Fensmark maatte sidde ligeoverfor hende og formelig marschallere. Paa denne Dag kom General Oxholm, der skulde tilligemed hans Kone ledsage Prindsesse Alexandra paa et Besøg hos Dronning Victoria. Oxholm vilde ved samme Leilighed tilbyde sig til at overtage en Post som Husminister, i hvilken han efter sine Stillinger til Kongen og det prindselige Hof troede at kunne optræde mæglende ved de mange Spørgsmaal, som Fremtiden vilde bringe. Prindsessens Reise til England blev ikke optaget gunstigt hverken af Kongen, Ministeriet eller det danske Folk og det navnlig under den forbittede Stemning, som var opstaaet paa Grund af den Russellske Note. Conseilspræsidenten ønskede derfor ogsaa, at Kongen skulde forbyde den eller i hvert Fald befale, at den blev udsat, indtil den officielle Declaration var kommen, hvilket først kunde ske, naar Prindsen af Wales d. 9de November havde fyldt sit 22de Aar og dermed var bleven myndig. Dette staar sidst i det Brev fra Geheimeraad

Hall til Hans Majestæt Kongen, dateret 25de October, af hvilket jeg her vil give en Afskrift. Jeg skulde dog tro, at det var det, som har givet Anledningen til Brevet:

„Allernaadigste Konge! Jeg skulde ikke tillade mig idag at tilskrive Deres Majestæt, dersom jeg ikke turde antage, at Deres Majestæt kunde ønske at høre fra mig, selv om Intet af Mærkelighed er forfaldet; thi i de sidst forløbne Dage er i Virkeligheden Intet Saadant passeret. Jeg havde ventet idetmindste at være sat istand til allerunderdanigst at indberette til Deres Majestæt angaaende den Modtagelse, som Regjeringens Svar paa de sidste engelske Forslag (Depesche fra Udenrigsministeren til Gesandten i London Kammerherre Bille af 15de October 1862, aftrykt i 5te Samling S. 87 flg.) havde fundet hos Lord Russell; men jeg har her endnu ikke modtaget nogensomhelst Meddelelse fra Kammerherre Bille, hvad der formodentlig har sin Grund deri, at Lord Russell endnu opholder sig paa Landet. Kammerherre Quaade og General Bülow have ikke heller hidtil havt nogen Leilighed til at tale med de vedkommende Udenrigsministre, og de have derfor kun været istand til at gjengive de almindelige Betragtninger, som ere fremkomne fra de andre Magters Repræsentanter, eller som allerede have fundet deres Plads i de tyske Blade. Disse indeholde imidlertid ikke noget Nyt. Jeg har selv havt rig Leilighed til at tale med de herværende fremmede Ministre og har derved tilstrækkeligt kunnet erfare, at Lord Russells sidste Forslag er kommet dem ligesaa uventet og endnu er dem ligesaa ubegribeligt som os. Den engelske Minister her er fuldkommen i samme Tilfælde og synes virkelig at haabe, at Lord Russell nu skulde findes tilbøielig til at forlade sit Forslag med samme Lethed, som han er kommet til det. Baron Nicolay holder sig mest reserveret og gjentager kun, at efter hans Regjeringens Mening maatte dog et Forslag fra den engelske Regjering have en ikke ringe Værd for os, fordi England dog stedse har været os saa velvilligt. Dotezac ytrer kun, at hans Regjering selvfølgelig maa anbefale Forslaget til vor Overveielse, men at den paa ingen Maade ønsker at understøtte det, idet han temmelig tydeligt lader os forståa, at den finder dette aldeles uantageligt. Endelig har Grev Hamilton gjort mig bekjendt med den svenske Regjeringens Udtalelser desangaaende til Grev

Wachtmeister, og det fremgaar deraf, at Greve Manderström selv tilmed har maattet føle sig noget krænket ved slet ikke at have erholdt nogen Meddelelse af dette Forslag fra Lord Russell, i meget [308] stærke og klare Udtryk har godtgjort det Forkastelige og Farlige i dette Forslag. Det fremgaar saaledes heraf, hvor langt det er fra at forholde sig saaledes, som i flere tyske Blade findes anført, at en collectiv Optræden skulde have fundet Sted, men ikke desto mindre bliver det dog vist, at dette Skridt fra den engelske Regjering har været et meget slet Venskabsstykke.

Angaaende Udstyret for Prindsesse Alexandra havde jeg tilladt mig at tilskrive Geheime Etatsraad Trap efter Opfordring. Der vil sikkert frembyde sig flere Vanskeligheder ved Bestemmelsen heraf; men det forekommer mig ganske klart, at Intet kan ske, førend et officielt Skridt i den hele Sag har fundet Sted overfor Deres Majestæt. Meget er i denne Tid ufatteligt fra Englands Side. Dertil hører ogsaa Prindsesse Alexandras Reise til England nu, der saagodtsom af Alle misbilliges. Dersom Deres Majestæt vilde tilkjendegive, at denne Reise ikke kunde finde Sted, før i alt Fald efter at den officielle Henvendelse til Deres Majestæt havde fundet Sted, vilde dette finde almindeligt Bifald.

Allerunderdanigst
Hall.

At Prindsessen var indbudt til at komme til England havde jo egentlig nærmest sin Grund i, at Dronningen ikke vilde, at Prindsen af Wales ved at besøge sin Brud i Kjøbenhavn skulde komme i Berøring med de derværende Hofforhold. Det var i en vis Henseende Skade, at han ikke kom; thi de høie Herrer Kong Frederik og han vilde have synes mageløs godt om hinanden.

Kongen leverede mig Halls Brev til Besvarelse og instruerede mig udtrykkelig paa, at det ikke skulde kunne paasiges Ham, at Han havde standset Prindsessens Reise . . .⁴⁷

Vi vare imidlertid blevne paa Glücksborg, fordi Grevinden ikke vilde have, at Kongen skulde hilse paa Prindsesse Alexandra, forinden hendes Reise til England. Han slap da ogsaa fra Visitterne til Fødselsdagene hos Prindsesse Caroline og Landgrevinden (d. 30te October). Et Motiv var det jo ogsaa, at Scheele, der var reist

bort kort efter Fødselsdagen, atter var vendt tilbage. Da han kom, traf han Fensmark, der stedse var betrængt for at faa sine Bitterheder sagt, der hvor de kunde gjøre bedst Effect. Hans Excellence spurgte nu, „hvorledes gaar det her?“ Fensmark svarede „Det gaar, som det gaar med en Beridertroupe, der har været længe paa [eet] Sted og nu ikke ved, til hvilken By den skal tage.“ . . .⁴⁸

Omsider reiste vi da den 1ste November Morgen Kl. 9 fra Glücksborg til Holnæs, kom der ombord i „Slesvig“ og gik Kl. 11^{1/2} under Damp. Kl. 4^{1/2} kom vi til Thurø, hvor der blev kastet Anker, og hvor vi forblev Natten over. Næste Morgen gik vi til Korsør og kom samme Dag Kl. 2 med Jernbanen til Kjøbenhavn. Den 5te var der Statsraad paa Christiansborg. I dette besluttedes det afvisende Svar til Preussen og Østerrig (i Anledning af deres Propositioner sigtende til Fællesforfatningens Afskaffelse og Monarchiets Firdeling), som indeholdes i Depescherne af 6te November 1862 til Gesandterne Kammerherre Quaade i Berlin og Generalmajor Bülow i Wien (5te Samling, S. 91 flg.). Det var i dette Statsraad, at Hans Majestæt havde et af sine mest glimrende Momenter. Det behagede Allershøistsamme, idet han henvendte sig til Conseils-præsidenten at give en formelig Exposé af Situationen. Han tilføiede, der nu var 3 Veie at gaa – at følge Tydskland Nei! indføre Souverainiteten Nei! Den tredie Vei er Friheden. Friheden det er en god Bund at staa paa; ved denne ville Vi blive; vi ville videre udvikle det Nærværende, give Slesvig en friere Forfatning for deres særlige Anliggender, spørge de holstenske Stænder, om hvad de ønske for dem i Retning af Frihed, ligeledes de lauenborgske Stænder, men dog saaledes, at de ikke træde hæmmende i Veien for de andre Landsdeles frie Udvikling.

I denne Retning talte Kongen, med en vis Pathos og med en god Betoning og en kraftig Stemme. Han har selv fortalt mig derom, og Ministrene sagde mig ogsaa, hvor godt og smukt han havde talt – overensstemmende med hvad de ønskede.

Efter Statsraadet var der Taffel. Lehmann sagde ved Bordet til Etatsraad Liebe, der som Statssecretair havde ført Statsraadsprotocollen: Det Blad De idag har indført i Statsraadsprotocollen vil blive et vigtigt Blad i Danmarks Historie. Hans Majestæts Tale blev bekjendt i en videre Kreds, og allerede den 12te November

skrev den svenske Udenrigsminister Grev Manderström til Grev Hamilton

— — — — Par la même depeche Vous m'avez fait part de ce que S. M. le Roi de Danemarc avait dit à Mr. le President du Conseil à l'égard de Ses intentions par rapport aux diverses parties de la Monarchie. Ces nobles paroles font honneur également au coeur et au caractère de ce Souverain, elles mériteraient bien d'être portées à la connaissance non seulement de son peuple mais aussi de l'Europe entière. Au peuple Danois elles ne pourraient inspirer que de l'amour et de la reconnaissance; à l'étranger que de la confiance et du respect. Il est consolant de voir de nos jours un souverain aussi pénétré de Sa glorieuse vocation aussi fidèle à Sa parole et aussi ferme dans Ses volontés. Avec de pareils principes Il pourra braver les vicissitudes auxquels Son pays est exposé et Il peut Se flatter d'avoir fondé Son pouvoir sur la seul base dont la stabilité est incontestable: Celle de la justice, de la liberté et de l'amour de ses sujets. Veuillez Vous exprimer en ce sens, Monsieur le Comte! dans les conversations que Vous avez avec Son Excellence Mr. Hall.

(Signé) Manderström.

Den 12te November var der atter Statsraad paa Christiansborg, hvorved blev taget endelig Bestemmelse om Indsættelsen af en særlig Localregjering for Hertugdømmet Holsten. Derom udkom et Patent af samme Dato. Regjeringen skulde herefter føre, under Tilsyn af Ministeriet for Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, i Almindelighed og forsaavidt Forholdene tilstede det, samtlige hidtil af Ministeriet varetagne Forretninger, forsaavidt angaar Hertugdømmet Holsten. Regjeringens Forretninger fordeltes mellem et Secretariat og 5 Sectioner. Regjeringen selv bestod af 1 Præsident (Grev A. F. A. Moltke, hidtil Amtmand i Segeberg, Halvbroder til Grev Carl Moltke, Nütschau) og 4 Raader (Etatsraad T. Schultze, Kammerjunker A. v. Rosen, W. P. E. v. Rumohr og F. v. Warnstedt). De 4 af Regjeringsmedlemmerne henhørte til Ridderskabet; man havde vist ventet derved at vinde denne mægtige Corporation for den nye Ordning. Regjeringens Sæde blev fra 1ste Mai 1863 Ploener Slot. Den 14de November modtog

Kongen ligeledes paa Christiansborg den engelske Minister Sir Augustus Paget, der gjorde officiel Anmeldelse af Prindsesse Alexandras Forbindelse med Prindsen af Wales.

[309] Nu var Kongen træt af Christiansborg, og det var med sand Glæde, at han den 15de November reiste til det kjære Jægerspris. Der udgik strax Indbydelse til Jægtgæster, og den 19de kom de første, saaledes Prinds Frederik af Hessen, den engelske Minister Paget, Blixen-Finecke, Blücher, Kammerherre Lerche, Kammerherre Lasson af Garden m. fl. Da Jagttummelen var begyndt, reiste jeg til København den 20de November. Jeg skulde dog ikke blive uden Efterretning om Selskabet paa Jægerspris, thi under 24de November modtog jeg Brev fra Hendes Naade Grevinde Danner (det vedlægges in originali)⁴⁹ hvori hun klager over, at Berlingske Tidende ikke har nogen Meddelelse om Jagtgæsterne, til hvis Tal hun anfører at være føiet Geheimeraad Scheele, den italienske Gesandt Marquis Migliorati, den danske Gesandt i Petersborg Baron Otto Plessen. Hendes Naade havde ikke omtalt Blixen, som ogsaa var kommet til Jægerspris; dette var egentlig Grunden, hvorfor man ikke havde gjort nogen Meddelelse om Jagterne til Berlingske Tidende.⁵⁰ Jeg svarede derfor Hendes Naade, som den ligeledes vedlagte Concept udviser. Disse Breve kunne dog maaske have sin Interesse og kunne derfor gjerne finde Plads i Bilagene. Den 29de reiste jeg atter til Jægerspris. Jagten var nu til Ende, og Hans Majestæt havde derefter givet sig til sin gamle Beskjæftigelse fra 1833 at grave Høie ud og havde som naturligt derved forkjølet sig. Uagtet Hans Majestæt nu havde 2 Læger, var der Ingen tilstede, og der blev telegrapheret efter Bock, der snarest muligt kom og anordnede nogle Midler. Grevinden var dog Dagen efter taget til Byen. Men nu tiltog Kongens Onde. Jeg vil her henvise til mine Breve til min Hustru af 3die, 4de, 5te December, der noksom ville udvise, hvor ængstelig jeg har været. Der var et Øieblik om Natten mellem den 2den og den 3die December, medens jeg sad hos Kongen, og Bock fik sig en lille Slummer, at jeg troede, han var kvalt af Slimen; men Kvalmemixturen og Omslaget paa Brystet bragte Lettelse, og da Lund kom Kl. 3 om Morgenen var der ingen Fare mere. Lund var kommet efter et Telegram fra mig, og der blev nu en stor Spek-

take i den Anledning. Hans Majestæt lod General Fensmark kalde og befalede ham at udfærdige en Afsked for mig. Lutter Comedie; Hans Majestæt frygtede, at Grevinden, der protegerede Bock, men hadede Lund, skulde tro, at hendes Gemal havde Andel i Lunds Kaldelse og derfor spilte han den forbitrede. Han havde langt større Tillid til Lund end til Bock. Havde Kongens Sygdom endt med Døden under Grevindens Læges Behandling uden, at Kongens egen Læge var kaldet, havde det været værst for Grevinden. Det forstod Grevinden nok, og da Hans Majestæt mærkede, at hun ved sin Ankomst tog sig den Sag meget let, faldt ogsaa denne frygtelige Vrede strax complet til Jorden.

Den 6te December tog jeg med Kongens Tilladelse til Kjøbenhavn. Hans Majestæt var dengang meget bedre, men havde dog nogen Feber af og til saa, at jeg ikke var uden Urolighed for ham. Mit korte Ophold i Kjøbenhavn bragte mig den sørgelige Efterretning om min Ven Kongens Adjutant Peter Mallings Død – han var en sjelden ædel Charakter og en meget smuk og anselig Mand. Et Par Dage efter skulde jeg modtage den glædelige Efterretning om, at min Hustrus Søster Elisa var bleven forlovet med den hollandske Consul Grosserer de Coninck, en brav og velanset Mand. Jeg fulgte Malling til Jorden paa Kongens Vegne den 13de December. Derefter var jeg atter paa Jægerspris, hvor Kongen havde paatænkt at se Ministrene til Statsraad, men de vilde jo naturligvis lige saa nødig derud iaar som ifjor. Vedlagte Breve til mig fra Geheimeraad Hall af 15de December viser det noksom.⁵¹ Hans Excellence skriver forøvrigt: Angaaende vort Hovedspørgsmaal, er der endnu tilsyneladende Stilhed overalt, og jeg har ikke modtaget Indberetning af nogensomhelst Betydning, dog skriver Quaade idag, at det sagdes for bestemt, at Østerrig og Preussen vare blevne enige om at bringe Sagen for Forbundsdagen, men dermed er endnu ikke sagt meget, saalænge det ikke vides, hvorpaa deres Andragende skulde gaa ud. Det synes imidlertid dog klart, at man ikke er saa meget hidsig paa den energiske Fremskriden imod os.“ Hans Excellence tilføier: „De glemmer vel ikke, hvor Leilighed gives, at virke for Plön. Det vilde jo være meget ønskeligt, om der inden Nytaar kunde ventes naaet en Allerhøieste Resolution i denne Retning; men jeg gjør naturligvis ikke noget

afgjørende Skridt i denne Retning, forinden jeg har talt nærmere med Dem.“ Hans Excellence sigter her til Overladelsen af Pløn Slot til Regjeringssæde, hvilket Hans Majestæt tildels efter Paa-virkning fra Scheeles Side modsatte sig. Jeg har foran antydnet, hvor meget Scheele var imod en Etablering af en holstensk Særregjering. Den 21de December forlagde Kongen Sin Residents fra Jægerspris til Fredensborg, hvor han den 29de holdt Statsraad. Prinds Christian, der havde været med Sin Datter i England, deltog i dette . . . Der blev taget Beslutning om et Svar paa en lidt mere moderat (men dog væsentlig i samme Retning som den tidligere) fra Lord Russell fremsendt Note dateret 20de November 1862 . . .⁵²

[310] Ved denne Notevexel, der nærmest henhører til Aaret 1862, endte dette Afsnit af Danmarks diplomatiske Kampe i Anledning af Hertugdømmernes Forfatningsforhold. Sagen gik nu, som alt antydnet i Geheimeraad Halls Brev for Holstens og Lauenborgs Vedkommende ind til Forbundet, og Preussen blev noget trængt bort fra Spørgsmaalet ved Striden med Kamrene, ved det østerrigske Delegeret-Project, ved Toldforeningssagen og ved den polske Opstand, medens i England baade Regjering og Parlament misbilligede de Russellske i Tydskland udkomne skjønt fra England udfærdigede Forslag.

Henimod Aarets Slutning (den 23de December) døde i Kjøbenhavn Fru Oberstinde Dannemand, født Rafsted. Hun levede i sine sidste Aar et stille Liv i hendes Gaard paa Toldbodveien, gjorde meget godt, men havde ogsaa meget daarlige Finantser.

Nytaarsdag tilbragte Kongen dengang paa Fredensborg. Jeg tog derud om Morgenen. Der var Cour og Taffel for Ministrene og høiere Embedsmænd. Den 19de holdt Han Statsraad paa Fredensborg. De holstenske Stænder skulde nu træde sammen, og der var derfor meget at forhandle i den Anledning. Commissarius, Regjeringsraad Warnstedt var ogsaa tilsagt til Audients og deltog tiligemed Ministrene i Taffelet efter Statsraadet. Jeg nød den særdeles Ære om Aftenen at spille Whist med Kongen, Prinds Christian og Grevinden. Da Prindsen var vant til at spille høit, var Pointen 1 Mk [?] Jeg vandt 73 Point ser jeg af Brevet til min Hustru. Kongen tilskrev mig den vedlagte lille Billet* ved Taffelet; han opfordrer mig deri til at lykønske Conseilspræsidenten til hans Broders Udnævnelse til Sognepræst for Frederiksberg og Hvidovre Menigheder.¹ Som det ses af Brevet til min Hustru, har denne Billet glædet mig, fordi den bærer Præget af en smuk og velvillig Følelse hos Kongen. Han vidste, at jeg var Hall meget hengiven og vilde finde en Glæde i at sige ham noget kjært. Hall udbragte ved Bordet en meget smuk Skaal i Anledning af, at der nu var forløbet 15 Aar siden Kongens Thronbestigelse. Prinds Christian talte ogsaa smukt til Kongen, og Kongen svarede ham høist elskværdigt. Naturligvis kunde Hans Majestæt under al den Tale ikke afholde sig fra at henvende sig til „min høitelskede kjære Gemalinde“ og varierede jo Themaet, „da jeg var ved at kuldseile, reddede hun mig“. Jeg har, som det ses af vedlagte Breve, skrevet til min Hustru: „Naar Kongens Tale til Grevinden kommer i den Form, hvori du vil se den i B. T., da er det Din Mands Fortjeneste; thi den er sagt meget anderledes, men jeg har overbevist Grevinden om, at det er skadeligt baade for Kongen og for hende, at hendes Stilling for meget fremhæves“.² Naar det forøvrigt af mig er omtalt i et af disse Breve, at der paa den Tid gik Rygter om, at Grevinden skulde være Hertuginde, og at Blixen-Finecke skulde

* Den omtalte Billet er skrevet med Blyant og er saalydende: „Ex Hall modtager Gratulation for sin nye Sjælesørger NB Broderen.“

være Premierminister, da er det for, at der ikke var Grund til, at disse Rygter sagde Sandt, at jeg i Brevet omtaler dem. Blixen-Finecke var vel netop paa den Tid kommen hjem fra sin Reise i Tydskland og kan vel ogsaa have holdt Grevinden i forblommede Udtryk for Øie, at hans Gjenophøielsestid ikke skulde være uden Følge for hende henimod Hertugkronen, men jeg havde fuld Ret til at skrive: Blixen-Finecke bliver næppe nogensinde Premierminister, og bliver han det, vil det være i Tider, hvor man vil have Andet at tænke paa end at lave Hertuginder. Til Bevis for, at Rytet forøvrigt paa den Tid existerede om, at Blixen vilde være Premierminister, tjener en Henvendelse fra Grev Bernstorff til Gyldensten til Hans Majestæt Kongen, hvori denne i alle Henseender hæderlige danske Lehnsbesidder fra Hannover af paaviser Blixen-Fineckes Umtriebe med J. Russell, Grev Platen-Hallermund, Bismarck og saagar med Bennigsen, Fører af et demokratisk Parti, og fraraader paa det mest Indtrængende Kongen fra at indlade sig med Blixen-Finecke.³ At Bismarck forøvrigt har ført løs Tale med Blixen-Finecke, derom kan der jo vel ikke være Tvivl, og de synes endogsaa, efter hvad Blixen-Finecke fortalte, i det høitidelige Øieblik af Aarsskiftet at have draget et Fremtidsbillede frem, hvori Bismarck hjalp sin Ungdomsven til, ved Indrømmelser med Hensyn til Holstens Stilling, at blive Leder af Danmarks Politik; men vi have jo senere lært at kjende, hvad den Bismarckske Tale betyder, og hvor svævende den er holdt, og det er vel ogsaa senere fremgaaet af flere Omstændigheder – jeg har selv oplevet Noget, som bestyrker denne Mening hos mig – at Bismarck tog sine Samtaler med Vennen endnu mindre en serieux, end dem han holdt med Statsmænd, som han virkelig regnede til Faget. Blixens Referat om Samtalerne med Bennigsen vare forøvrigt ret interessante, saaledes som han fortalte dem. Denne Demokrat lagde ikke mindste Dølgemaal paa, at Tydskland maatte have Krig med Danmark, saafremt det ikke kunde faa den med Frankrig, for under denne Krig at bringe Enheden frem i Tydskland i demokratisk Retning.

I den tredie Uge af Januar var Jagtselskabet samlet paa Fredensborg, Blixen deltog deri. Den 20de Januar havde Landstinget næsten enstemmigt vedtaget en Adresse til Kongen, hvori androges

paa, „at den for Kongeriget og Slesvig lovlig bestaaende og i Virksomhed værende Forfatning maa usvækket opretholdes og fyldigere udvikles som lige nødvendige Bindemidler mellem de sammenhørende Dele af Danmarks Rige og som Værn for Kongerigets constitutionelle Frihed.“⁴ En Deputation var den 28de paa Fredensborg for at overlevere Adressen. Kongen svarede dem huld- rigst, at han altid satte høi Pris paa, at Folkets Udvalgte med Tillid henvendte sig til ham, og at Landstinget kunde forvente hans nærmere Svar paa Adressen. Deputationen blev til Taffels; jeg var i Mellemtiden attachedet dem.

Den 3die Februar kom Confrentsraad Forchhammer til Fredensborg og holdt denne Aften og den næste Aften meget interessante geognostiske Foredrag. Prinds Christian og hans Broder Prinds Hans, der vare komne i Besøg, var blandt Tilhørerne den første Aften. De holstenske Stænder vare imidlertid traadte sammen. Et Kongeligt Budskab gjentog Afslaget paa deres Forfatningsforslag om Firdelingen. Paa den anden Side affattede de en Adresse, som Warnstedt som Commissarius jo naturligvis nægtede at modtage, hvori rettedes Angreb mod „den ulyksalige Politik, hvis Maal gaar ud paa til Trods for Tractaterne at skabe et Rige Danmark-Slesvig“, idet de holdt fast ved den Paastand, at „alene i Gjenforeningen af Hertugdømmerne Slesvig og Holsten findes der en tilfredsstillende Løsning af de nærværende Forviklinger“. Den 7de Marts vedtog de endog at henvende dem til Forbunds- dagen med Opfordring til denne, at den vilde varetage Holstens Rettigheder.

Fra den 5te [til] den 16de Februar havde jeg været med Kongen i Kjøbenhavn og havde den 13de overværet et Bal hos Prinds Christian. Prindsesse Alexandra ungdomsfrisk og yndig dandsede for sidste Gang i det lille gule Palais, hvor hendes Vugge stod. Prindsen af Wales havde skrevet hende til, at hun skulde skynde sig at dandse, thi naar hun kom til England, fik hun efter den derværende Etiquette ikke Andre at dandse med end sin Gemal og „gamle Oncle Cambridge“.

[311] Den 23de var Prinds Christian paa Fredensborg for at tage Afsked, forinden han reiste med Sin Datter til Formælingen i London. Kongen havde Dagen forinden modtaget det Smykke,

han havde bestemt for Prindsessen. Det var et saakaldet Dagmarkors af emailleret Arbeide i Efterligning af det Kors af byzantinsk Arbeide, som findes i oldnordisk Museum, og som var i sin Tid fundet i Dronning Dagsmars Grav i Ringsted. Det var indrettet til at bæres i et Perlehalsbaand af stor Kostbarhed; imellem 30 og 40000 stod det Kongen i. Prindsessen havde netop ønsket saadan et Dagmarkors.⁵ Jeg vidste dette fra General Oxholm, og jeg greb Leiligheden til ligesom tilfældig til den fungerende Generalkasserer Etatsraad Klemp at nævne denne Gave som Noget, man kunde tænke paa. Det slog ned paa rette Sted; det blev kaldet en mageløs god Idé, som Klemp særlig paatog sig at være Fadder eller Fader til – og det blev lettet Hans Majestæt paa denne Maade at gjøre en i Sandhed kongelig Gave, hvortil hans egen Disposition i saa høi Grad var. Den 24de tog Kongen til Byen og overleverede Selv paa det lille Palais i Amaliegade Gaven til sin unge og smukke Slægtning og forøgede dens Værd ved den elskværdige Maade, hvorpaa Overleveringen skete. Det var sidste Gang, at han saa den yndige unge Prindsesse. Den 26de reiste Prindsessen med sine Forældre og Sødskende. Om den høitidelige Afsked paa Banegaarden og om Brudegaverne samt om Modtagelsen i London ville hosfølgende Blade af Ill. Tidende indeholde Materiale. Af det indlagte Brev ses det forøvrigt,⁶ efter hvad en Tilstedeværende havde meddelt mig, at Overreisen og Spændingen havde angrebet den unge Brud, at hun derfor ved Ankomsten til Osborne saa noget angrebet ud; men at hun paa Indtogsdagen var skjønnere end nogensinde og blev modtaget med ustandselig Jubel, samt at hun ved Couren i St. James Palais bar Kongens Brudegave, der fandtes meget smuk og interessant.

Den 9de Marts forlod Kongen Fredensborg og gav Dagen efter en stor Diner paa Christiansborg i Anledning af Prindsesse Alexandras Formæling, som fandt Sted denne Dag i Windsor. Herpaa begyndte Statsraadsforhandlingerne angaaende de holstenske Stænders Optræden, og hvad der i Anledning heraf var at foretage. Den 21de Marts sluttedes deres Forhandlinger, i hvilke de havde „drevet deres Optøier saa vidt“, som Wegener siger, at de nægtede Bidragene til Alexandras Medgift.⁷ Denne var efter flere Underhandlinger, i hvilke Initiativet udgik fra Kongen, bestemt

til 100,000 Rdl. Kongen stillede sig i det Hele taget smukt og velvilligt til Formælingsspørgsmaalet, efter at han var kommen ud over de første Misforstaaelser og Vanskeligheder, hvilke jo for en Del maa tilskrives dels Grevinde Danners Indskydelser dels vel ogsaa nogen Mangel paa Attention fra Prinds Christians Side.

Der var en temmelig udbredt Stemning paa den Tid i Kjøbenhavn for energiske Skridt ligeoverfor Holsten, og der var nogen Frygt for, at Ministeriet ikke skulde vise Energi nok. Det var der for, at der den 28de Marts blev holdt et Casinomøde nærmest sammenkaldt af det national-skandinaviske Parti, paa hvilket følgende Beslutninger blev enstemmig vedtagne efter at være motiverede af Gleerup, Brix, Hammerich, Rimestad, Larsen, Bille og Ploug:

1) Forbundsdagens Fordring paa den høieste Afgjørelse i alle Tilfælde, hvor Forbundslandet Holsteins Repræsentanter ere uenige med Regjeringen eller med de danske Landsdeles Repræsentanter, og dens Forsøg paa at udøve en forbundsmæssig Indflydelse paa det danske Kronland Slesvig, gjør enhver Helstatsforfatning uforenelig med den danske Krones Uafhængighed og Danmarks Riges Selvstændighed;

2) den usvækkede Opretholdelse af det constitutionelle Fællesskab mellem „Kongeriget“ og „Slesvig“ er de uafhængige Landsdeles Ret. Deres Fællesskabs Befæstelse paa et bredere Grundlag og Udvikling til større Fylde er en Betingelse for Kronens Sikkerhed og Folkets Velfærd, hvorimod en Udvidelse af det provindsielle Omraade vilde føre til Rigets Adsplittelse. Ordningen af Slesvigs og Kongerigets indre Forhold er en Sag mellem Kongen og hans Undersaatter i de tvende Landsdele, men vedkommer ikke fremmede Magter;

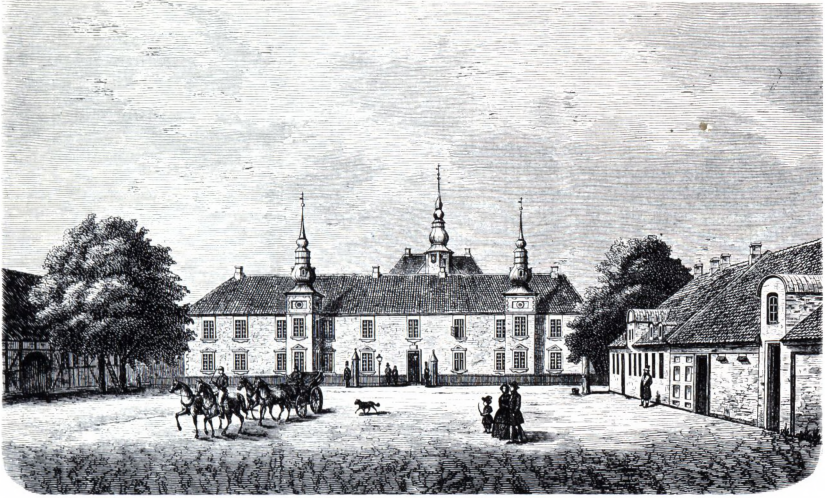
3) Bevarelsen af Danmarks Riges Selvstændighed og constitutionelle Frihed gjør det nødvendigt, uanset de dermed forbundne Offre, at gennemføre den i en Række Regjeringsudtalelser fremsatte Grundsætning, at det bestaaende Fællesskab i Anliggender og Forvaltning mellem de danske Landsdele og Forbundslandet Holsten maa ophøre ved Forfatningsfællesskabets Ophævelse. Efterat de holstenske Stænder have vægret sig ved at fatte Beslutning om de forelagte Fælleslove, kræver Statslivets Fortsæt-

telse, at der i den forestaaende Samling af Rigsraadet foretages bestemte og afgjørende Skridt til denne Grundsætnings Gjennemførelse.“⁸

Denne patriotiske Opfordring, der gjentoges over hele Landet, var vel egentlig ikke nødvendig; thi det var fuldkommen gaaet op for Kongen og hans Ministre, at efter den Udvikling, Sagerne havde taget – om de fra først af havde kunnet været ledet anderledes, var nu forsilde at overveie – var en constitutionel Forbindelse mellem Danmark og Holsten en Umulighed; Forbundsbeslutningen af 8de Marts 1860 ledede jo ogsaa derhen,⁹ thi det var klart, at dersom Holsten skulde være uafhængigt af Rigsraadet, saa maatte ogsaa Danmark med Slesvig være uafhængigt af Holsten.

Det viste sig nu ogsaa snart, at Handlingens Tid var kommen. Et Extranummer af Departementstidende af 31te Marts 1863 indeholdt nemlig 4 høist vigtige Aktstykker underskrevne paa Fredensborg d. 30te Marts i et der afholdt Geheime-Statsraadsmøde. Disse Aktstykker vare: en Kundgørelse for Holsten, der bebuder en fuldstændig Udsondring med Hensyn til Lovgivningen, den holstenske-lauenborgske Hærafdelings Udskillelse som Forbundscontingent, Udgifternes Henlæggelse til de særskilte holstenske Finantser og en Overførelse af de locale holstenske Udgifter ved Fællesinstitutionerne til Stændernes Bevilling, forsaavidt de gaa udenfor Normalbudgettet. Tre Rescripter til Finantsministeren, Krigsministeren og Ministeren for Holsten og Lauenborg befalede disse at udføre de nødvendige Forarbejder til Gjennemførelse af ovennævnte Beslutninger. Dog skulde visse Anliggender vedblive at være fælles, indtil Uoverensstemmelser i derom vedtagne Love medførte Fællesskabets Ophævelse.

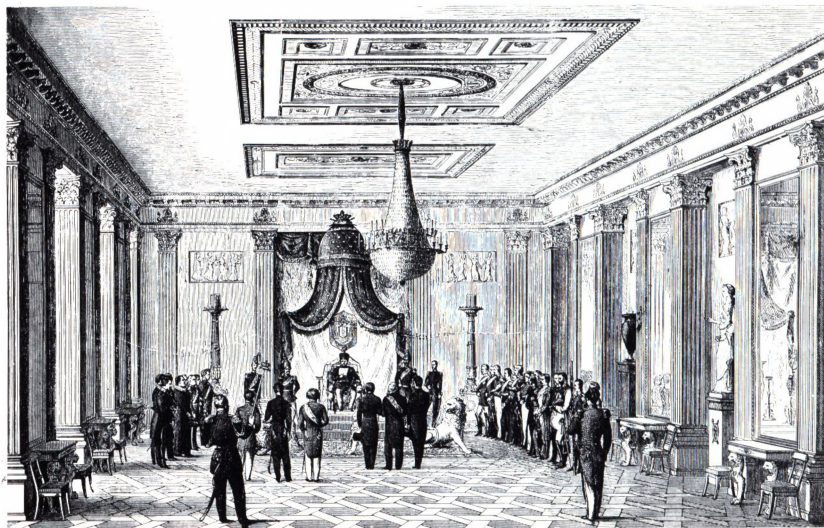
Stor Bevægelse voldte disse Lovbud; i Danmark var Stemningen i det Hele taget gunstig, men der var dog baade dem, og det blandt Landets dygtigste Mænd, som dadlede disse Skridt, og dem der fandt, at man ikke var gaaet vidt nok. I Tydskland var der en almindelig Forbittrelse, Sverrig-Norge og flere ikke tyske Magter billigede Danmarks Optræden. I Holsten erklærede man sig nu paa offentlige Møder mod Londonertractaten, men erklærede ikke alene Slesvig og Holsten for „inderlig forbundne, selvstændige og sou-

47. Jægerspris slot

48. Frederik VII

49. Den græske deputation modtages på Christiansborg slot

50. Prins Vilhelm som søkadet
(Georg I af Grækenland)

veraine Hertugdømmer, der have en aldrig opgivet Ret til fælles constitutionel Forbindelse og Forfatning, til en fra Danmark afvigende selvstændig Arvefølge under det nedarvede Fyrstehus og den deraf følgende fuldstændige Adskillelse fra Danmark.“ Hele Tydskland tiljublede Holstenernes Optræden. Østerrig og Preussen nedlagde Indsigelser mod Kundgjørelsen af 30te Marts (Østerrig ved Depesche af 13de April, Preussen ved Depesche af 15de April) . . .¹⁰ I Forbundsforsamlingen blev det derefter vedtaget d. 9de Juli efter Hannover og Oldenborgs Initiativ at forlange Tilbagekaldelse af Kundgjørelsen af 30te Marts, og i modsat Fald overdroges det Executionscommissionen at foreslaa de Forholdsregler, som skulde tages.

Den 22de April sammentraadte Rigsraadet for Danmark-Slesvig til et overordentligt Møde. Det Kongelige Budskab omtalte de Paastande fra Tydsklands Side, som alt dengang vare fremkomme i Anledning af Kundgjørelsen af 30te Marts. „Dette skal dog ikke rokke vor faste Beslutning at hævde vore til det tydske Forbund ikke hørende Landsdeles Uafhængighed og frie Udvikling.“¹¹ Ved Siden heraf erklærede dog Conseilspræsidenten i Rigsraadet, at „Regjeringen ønsker ikke at skjære noget Baand over, som kan bevares ved en fredelig Overenskomst mellem Landsdelene.“¹²

Paa dette Standpunkt vil jeg her forlade det politiske Gebet og gaa over til at give nogle Meddelelser om „det græske Kongevalg“ og vor Søcadets, vor gemytlige lystige Prinds Vilhelms pludselige Ophøielse til Hellenernes Konge, efter at Kong Otto ligesaa pludselig var fjernet. Man kommer uvilkaarlig til at tænke paa Horats Udbrud i hans Ode „Ad se ipsum“ hvori han siger om Jupiter Diespiter

— — „Valet ima summis
Mutare, et insignem attenuat deus,
Obscura promens: hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit, hic posuisse gaudet.“¹³

En anden begavet Forfatter C. St. A. Bille har eksempelvis omtalt denne Lykkens Omskiftelighed, denne Kronernes Bevægelighed,

som den end senere Tid har givet saa mange yderligere Beviser paa i Dagbladet No. 48 [for] 1865 . . . [312] . . .¹⁴

Scenen er Hellas beboet af Hellenerne eller „den græske Nation“. En begavet dansk Mand, Kammerherre Capitain af Søetaten Falbe havde, som bekjendt, opholdt sig der i flere Aar som dansk Generalconsul og har efter den hoslagte Penne-tegning, hvilken jeg fremlægger som Bilag 1, at dømme ikke modtaget noget godt Indtryk af „Nationen“.¹⁵ Den samme Dom fremgaar nu ikke fuldt saa streng af de mangfoldige Beretninger, som senere ere komne mig for Øre.

Det næste Bilag, jeg har at fremlægge, er heller ikke anbefalende for Folket. Dette havde ifølge Telegrammet af 26de October fra Berlingske Tidendes Redacteur til mig (under mit Ophold paa Glücksborg med Kongen) ved en almindelig Opstand forjaget deres Konge Otto I af Wittelsbachernes gamle Hus. Dengang havde jeg ikke den fjerneste Anelse om, at dette kunde blive af Consequents for Danmark eller det danske Kongehus. Jeg meldte Telegrammets Indhold for Hans Majestæt, og Allerhøistsamme lod sig heller ikke i ringeste Maade afficere af den Kongelige Broders sørgelige Skjæbne. Vi hørte nu efterhaanden om de forskjellige forgjæves Forsøg, der gjordes paa at skaffe Grækenland en Konge istedetfor den bortjagede. Efter nogle forgjæves Forsøg paa, imod Tractaternes Bydende, at faa den med det franske og det russiske Keiserhus beslægtede Hertug af Leuchtenberg,¹⁶ vare de tre Beskyttelsesmagter blevne enige om at udelukke enhver engelsk, fransk eller russisk Prinds fra Kongevalget. Inden denne Afgjørelse havde imidlertid den mest interesserede Part i Sagen, nemlig Grækerne, selv udtalt sig ved d. 5te December 1862 at vælge Prinds Alfred af England med en uhyre Majoritet;¹⁷ dette Valg maatte England jo vægre sig ved at gaa ind paa, og nu forsøgte England paa at skaffe en Candidat i hans Sted – den portugisiske Prinds Fernando, Hertug Ernst af Coburg, Fyrsten af Leiningen; men et Nei lød fra dem Alle. Et Vestigia terrent¹⁸ var blandt Motiverne overalt til Afslaget. Ved Prinds Alfreds Valg faldt 6 Stemmer paa Prinds Vilhelm af Danmark. Dette fandt man meget morsomt, og Familien gjorde Løier med den unge Søcadet, som han da var. Man fortæller, at det var Baron Hambro, der for-

anledigede disse Stemmers Afgivelse, og at han virkelig skal have havt en Idé om at ville paa denne Maade give et Vink for næste Gang. Om han har virket videre for sin Idé, eller om Vinket har været nok vides ikke; men Mandagen den 16de Marts oplæste Mr. B. Cochrane i Underhuset en Erklæring fra Besidderne af græske Statspapirer, hvori det hedder:

Prinds Vilhelm, den yngre Broder til Prindsessen af Wales, har mange Fortrin som Candidat til Grækenlands Throne. Hans protestantiske Religion er en gunstig Omstændighed, han er Sømand, hvilket er af Vigtighed for et søfarende Folk. Han er ikke ved Nedstamning knyttet til nogen af de 3 garanterende Stormagter. Danmark har en constitutionel Regjering og desuden nyder han Fordelen af at have et meget gunstigt Navn i finansielle Anliggender, og man har Ret til at formode, at Prindsen vil medbringe en Afglands af det gode Navn, hans Fædreland har, og gjenoprette Grækenlands Credit.

Den 24de Marts bragtes Efterretningen hertil, at Lord Russell virkelig havde bragt Prindsen i Forslag til Valg til den græske Throne, og at dette havde vundet Ruslands og Frankrigs Billigelse. Prinds Christian forlod paa den Tid Windsor med sin Familie. Forinden var den græske Candidatur bragt paa Bane paa forskellige Maader i den prindselige Familie. Den unge Prinds havde naturligvis fundet det høist tiltalende, men skal dog have udbrudt, da det første Gang for Alvor blev nævnt for ham: „Men hvad vil Suenson sige.“ (Suenson nu Admiral og Overlods var Forstander for Søcadetacademiet.) Prindsesse Louise var vistnok særlig tiltalt af den nære Storhed for Sønnen; i England hørte man jo naturligvis heller ikke de store Vanskeligheder fremhæve, som Nationens urolige Charakter, Stillingen til Skytsmagterne og de yderst slette Finantser frembød. Lord Russell var ved sine mislykkede Forsøg „bound of honour“ til at skaffe en Konge. Paa Prinds Christian blev jo vistnok anvendt nogen Pression, men han viste i hvert Fald nogen Tilbageholdenhed, og man har vel ikke kunnet komme videre med ham end at anvende Sætningen: „Qvi tacet, si non consentit, certum tamen est non negare.“¹⁹ Prindsen har dog vistnok ogsaa henvist til Kongens Samtykke og har vel alt ønsket dengang at tale derom med Kong Leopold i Belgien, hvilket sidste vistnok ogsaa

har havt Dronning Victorias særdeles Bifald. Prinds Frederik, den ældre Broder, har vel alt dengang ikke været fri for den Jalousi, som i lang Tid (nu dog ikke længere) lod ham udtale „Kong Gregorios“ med en særegen Betonning. Men Villy, „det var Prindsens Navn i Familien“ havde Ret i, at han dog hellere vilde være Konge end „Prinds Ferdinand“, og det havde tilvisse blevet hans Lod under Frederik VIII. Villy havde forøvrigt i sin Barndom været angrebet af en Sygdom og saa derfor mindre sund ud end de andre Børn, men han tegnede til at blive en slank Yngling. Paa Søcadetacademiet havde han [313] optaget vore Søcadetters noget forceret raske Manerer og havde lært de stærke Udtryk, som han ikke havde været fri for at anvende [i] den indbyrdes Undervisning ved at meddele sine Søstre Alix (Alexandra) og Dagmar*.

En Telegramdespeche i Dagbladet d. 26de Marts meddeler: Prinds Christian til Danmark afholdt igaar paa Slottet Laeken en Familieconference for at forhandle om Prinds Vilhelms Candidatur til den græske Throne.²⁰ Familien bifaldt Planen, og Meddelelse derom telegrapheredes til England. En Indsender havde fuldkommen Ret i at dadle Udtrykket Familieconference;²¹ og tilvisse kunde det jo nok være stødende for Kong Frederik, at Prindsen raadførte sig med en fremmed Fyrste før end med ham. Men sikkert er det, at Kongen af Belgien tilraadede Modtagelsen af den græske Throne under visse Betingelser (deriblandt Grændseudvidelse af Grækenland med Hensyn til Provindserne Epirus og Thessalien). At der efter denne Samtale med Kong Leopold er gaaet et Telegram til England er vel mere end sandsynligt.

Samme Dag havde Times en Artikel, hvori Bladet omtrent med de samme Motiver som Cochrane skildrer Prinds Vilhelm som særlig skikket til den græske Throne. Bladet nærer det faste Haab, at det Uheld, som har forfulgt England under dets comiske Jagt efter en Konge til Grækenland, ikke denne Gang vil indtræde. „Na-

* I Sommeren 1870 var jeg en Dag paa Fredensborg, medens begge Prindsesserne vare der. Dr. Plum fortalte mig, at medens han var hos Storfyrstinde Dagmar om Formiddagen for at tale om den lille Storfyrste, støiede de smaa engelske Børn forfærdelig i Naboværelset. Storfyrstinden raabte da ind til dem, ikke vredt, men med en eiendommelig Mimik, der betegnede, at der kom en Erindring frem for hende: „Hold Kjæft“.

turligvis“, siger Bladet, „maa mere end Een adspørges. Saavidt vi have kunnet erfare, have Prindsens Familie og den engelske Regjering givet deres Samtykke, og vi kunne næppe forudsætte, at Kongen af Danmark vil gjøre nogen Indvendning.“²² I samme Nummer bekræfter forøvrigt Times Rygtet om, at Prindsesse Dagmar skulde formæles med den russiske Thronfølger og knytter dertil en Bemærkning om det lunefulde Indfald af Fru Fortuna, at en Fyrsteslægt, der for kort [Tid] siden var saa lidet bekjendt, snart vil komme til at beklæde 4 Throner.

Kølner Zeitung meddeler, at de græske Papirer pludselig ere stegne.

Den 30te Marts hedder det i Berlinske Tidende, som det synes af officiel Kilde:

Saavidt vi have erfaret, forholder det sig rigtigt, at Tanken om i Hans Kongelige Høihed Prinds Vilhelm til Danmark at finde den saalænge søgte Konge til Grækenland først er opstaaet hos den engelske Regjering, samt at den franske Keiser strax har billiget denne eventuelle Candidatur, der heller ikke fra russisk Side har mødt nogen Modstand. Det engelske Cabinet har derefter dels henvendt sig directe til Hans Kongelige Høihed Prinds Christian, som netop da befandt sig i London, og som henviste Sagen til Hans Majestæt, dels har Grev Russell givet den herværende engelske Gesandt Ordre til officielt at udbede sig Kongen af Danmarks Samtykke. Sir Augustus Paget har i den Anledning sat sig i Forbindelse med Hans Excellence Conseilspræsidenten, der i Fredags desangaaende har søgt en Audients hos Hans Majestæt Kongen paa Fredensborg, og efter Forlydende vil Hans Majestæt modtage den engelske Gesandt her i Byen, hvor Hans Majestæt ankommer imorgen. Det hedder, at Kongen ikke er utilbøielig til at give sit Samtykke, naar forøvrigt det hele Forhold kan ordnes paa passende Maade. Men selvfølgelig vil Hans Majestæt opsætte at tage endelig Bestemmelse, indtil Allerhøistsamme nærmere erfarer Hans Kongelige Høihed Prinds Christians Anskuelser og den unge Prindses egne Ønsker, hvorhos naturligvis yderligere Overenskomst om de nærmere Betingelser maa forbeholdes, derimellem ogsaa med Hensyn til Hans Kongelige Høihed Prinds Vilhelms Arveret til den danske Krone.

Kongen havde, som det af det Ark 311 vedlagt Brev ses, den 28de Marts paa Fredensborg modtaget Geheimeraad Halls Referat om Prinds Vilhelms Candidatur.²³ Hall tilbragte Aftenen forinden hos mig paa Slottet og var henrykt over „det græske Spørgsmaal“, som han mente kunde give en Diversion i det evige slesvig-holstenske Spørgsmaal og maaske, da det var Danmark, der skulde vise en Tjeneste, kunde ogsaa ligefremt være nyttigt for Danmark. Han havde endnu ikke dengang nogen Anelse om, at der vilde komme saa vanskelige Stillinger frem i dette nye Spørgsmaal. Dagen efter var han hos Kongen, der, skjønt personlig noget berørt ved, at man ikke strax havde henvendt sig til ham, dog var af den behageligste Stemning. Hall blev den næste Dag endnu og bivaanede den smukke Concert d. 29de Marts, hvor Søstrene Neruda, Madam Gerlach Nyrop og Skram deltog som executerende.²⁴ Mandagen den 30te var „det skjæbnesvangre Statsraad“, saaledes kalder jeg det i Brevet, om Holstens Udskilning. Den 31te tog Kongen til Kjøbenhavn, hvor han overværede Høitideligheden i Kunstacademiet og Selv uddelte Medailler. Om Onsdagen tog Hans Majestæt til Skodsborg for der at tilbringe Paasken og indtil videre at forblive. Her modtog Kongen (jeg tror det var Dagen efter hans Ankomst) telegraphisk Efterretning om den græske Nationalforsamling af 30te Marts, hvorved Prinds Vilhelm udvælges til Grækernes constitutionelle Konge, under Navn af Gregorios den Første, Grækernes Konge (Dette blev som bekjendt efter, at de joniske Øer vare indlemmede i Kongeriget Grækenland, forandret til „Hellenernes Konge“).

Fra Laeken havde Prinds Christian og hans Familie taget til Ballenstedt, hvor Prindsens Søster Hertuginde af Anhalt-Bernburg, der førte Regjeringen for hendes sindssyge Mand, residerede. Prindsen troede dog strax at burde gjøre Kongen sin Opvartning og ilede til Kjøbenhavn, medens Familien blev der indtil videre. Den 4de kom Prindsen til Kjøbenhavn og tog strax til Skodsborg. Hans Høihed havde, forinden han gik til Kongen, opskrevet Betingelserne, under hvilke han vilde gaa ind paa Sønnens Candidatur. Han leverede mig dem for, at de kunde constateres under alle Omstændigheder, og de findes hoslagt opskrevne fra 1-6, saaledes som de bleve mig en autographo dengang leverede:

1. Ingen Religionsforandring.
2. Fuldstændig Abdication fra Kong Ottos Side.
3. Vedligeholdelse af min Søns dynastiske Rettigheder til Danmark.
4. Grændseudvidelse af Grækenland med Hensyn til Provindserne af Epirus og Thessalien.
5. Fuldstændig Garanti af Stormagterne af dette græske Rige.
6. Stormagternes Garanti af en aarlig Appanage af 40–50000 £ under alle Eventualiteter.

Den 11te April kom Prinds Christian tilbage med sin Familie fra Ballenstedt, og den 14de var der Statsraad om det græske Kongevalg. Her kom det frem, at Prinds Christian havde forandret Mening og nu modsatte sig Sønnens Candidatur. Det var under Opholdet i Ballenstedt og navnlig efter Samtaler med Landgreve Vilhelm af Hessen og dennes Slægtninge, at denne Meningsforandring var opstaaet. Det var fornemlig gjort gældende, at man, saalænge Bayern ikke renoncerede, forgreb sig paa Legitimiteten ved at antage. Grækenlands ulykkelige finantsielle Stilling og Grækernes halvvilde Character var ogsaa blevet fremhævet og havde gjort særlig Indtryk paa Prindsens Moder, Prindsesse Louise. I dette første Statsraad synes Prindsen dog til en vis Grad at have givet efter og skudt sig bag Betingelserne, som han havde opstillet. En Notevexel var derefter ogsaa begyndt med England paa Basis af Betingelserne.

Den 17de Marts havde Kongen staaet Fadder i Palaiet i Bredgaden til Prinds Frederik af Hessens anden Søn Alexander Frederik Vilhelm Albrecht George født 25de Januar 1863. Hans Majestæt var elskværdig, som altid, naar han var i sin Familiekreds; han havde Følelsen af at være bragt ud af den slette Paavirkning: Barnets Moder Prindsesse Anna af Preussen var ogsaa en Dame af Aand og Gemyt og forstod fortræffelig at tale med den høie Herre.

Fra Athen var imidlertid afgaaet en Deputation for at bringe Meddelelsen om Valget. Man havde søgt at standse den under den Stilling, Sagen havde taget, men den vilde ikke gaa ind paa nogen Forestilling om Ubetimeligheden af dens Ankomst til Kjøbenhavn.

[314] Den 25de April kom da den græske Deputation over Kor-

sør hertil. „Den gav i det Smaa et Billede af“, som Dagbladet siger i fornævnte Artikel, „Forholdene i det Land, den repræsenterede“. ²⁵ Den var sammensat paa en yderst sindrig Maade og med omhyggelig Hensyn til Ligevægtens Bevarelse, idet hvert af dens Medlemmer hørte til et forskjelligt politisk Parti og i Grunden havde den Opgave at passe paa de Øvrige. Baade det russiske, det engelske og det franske Parti havde sin Repræsentant, og Deputationen, der i Frastand saa ud som en Helhed, bestod egentlig ligesom selve det græske Folk af Brøkdeler, ja naar man vil regne Secretairerne og Attacheerne med, vare disse Brøker endogsaa meget fint udregnede. Min Ven Kammerherre Kjær, nu Gesandt i Italien, der var attacheret den græske Deputation, medens den var her, har givet mig følgende Personelnotitser, der i det Hele bekræfter Dagbladets Skildring, som jo vel væsentlig havde sin Oprindelse fra Conseilspræsidenten i mundtlige Samtaler med Redacturen C. St. A. Bille.

Canaris af det russiske Parti oprindelig Skipper eller Sørøver fra Ipsara, siden Fører af Branderne mod Tyrkerne og derefter Admiral, gammel, svag, forfængelig, men skjønt hans Fortid honet, *Zaimis*, fra Pelopones, af det engelske Parti, opdraget i Paris, instrueret, begavet, ænstelig, meget intrigant.

Grivas, Høvding fra Akarnnien, vel nærmest tilhørende det franske Parti, ikke dannet, meget turbulent, grand Seigneur, havde kun een Arm, den havde han dog ikke mistet ved en Duel, som det fortæltes, men ved en Byld, der var bleven forsømt, hvorfor Armen havde maattet afsættes.

Disse vare de tre Afsendinge.

Med *Canaris* fulgte Major *Mollas* en meget honet Mand, ansat i det græske Krigsministerium, der holdt sig aldeles uden for Politiken, og *Bransanos*, der fungerede som Secretair; han var Dr. philosophiæ, af et godt Ydre, intrigant, en ivrig Modstander af *Philemon*, som senere nævnes som ledsagende *Grivas*.

Med *Zaimis* fulgte *Maurocordatos*, en Søn af den tidligere Ministerresident, Diplomat, opdraget i Paris, den bedst instruerede af hele Gesandtskabet, affecteret, meget intrigant (*Zaimas* og han besørgede *Depescherne*); *Capitain Reineck*, *Maurocardatos* Søskendebarn paa mødrene Side, paa fædrene Side af bayersk Herkomst

og Capitain i Artilleriet, Skouze, Lærer ved Militairskolen i Piræus.

Med Grivas fulgte Philemon, en Søn af den bekjendte Professor Philemon, intriguant, meget vel instrueret, og Dr. Stauros, uvidende og paatrængende.

Gesandterne og deres Følge bleve behandlede med yderste Opmærksomhed fra Kongens Side; han bad dem til Taffel, og han gav dem Vogne og attachederede dem Kammerjunker Kjær som bekjendt Mand; paa de Reiser, de foretog i Kjøbenhavns Omegn, blev der overalt arrangeret for dem med Dineer og Forevisninger; Justitsraad [Sally] Hofinspecteuren var der[es] Faiseur. Naar de færdedes paa Gaden, gjorde de især Opsigt ved deres Tjenere i albanesisk Dragt med guldbroderede Trøier, Fustaneller (hvide rynkede Skjorter) og Fez.

Kongen havde havt Grækerne til Taffel den 4de Mai; Dagen efter besøgte han den nye Studenterforeningsbygning, ledsaget af Grevinde Danner.²⁶ Hans Majestæt var meget meddelsom og af godt Lune, han lovede at give Lysekronerne til Bygningen og sagde paa det venligste, at da de nu boede i hinandens Nabolag, vidste de jo, hvor han var at træffe, hvis de havde noget paa deres Hjærte at bede ham om. Hendes Naade udbad sig af Hans Majestæt, at hun maatte give Hans Buste i Marmor for, at den kunde finde Plads i Studenternes Forsamlingssal, hvilket Hans Majestæt allernaadigst bevilgede.

I den efterfølgende Uge sammentraadte i Anledning af det græske Kongevalg en Conference i London af Frankrigs, Storbritanniens og Ruslands Befuldmægtige (Gros, Russell og Brunnow). De optog d. 16de Mai en Protocol . . .²⁷

Saaledes havde Skytsmagterne anerkendt Kong Georgs Valg, og der kunde fra dansk Side ikke være noget til Hinder for ogsaa at anerkjende dette.

Medens dette passerede, vedblev Prinds Christian og Gemalinde at nægte deres Samtykke, og Sagen avancerede ikke. Det er derfor ikke at undres over, at den græske Deputation blev utaalmodig, og at den unge Konge ogsaa blev utaalmodig. I Berlingske Tidende af 23de Mai læstes: „Ifølge Telegram til Times fra Kjøbenhavn havde den herværende græske Deputation anmodet Hans Excellence Conseilspræsidenten om at bestemme en Tid, inden hvilken

der kunde gives en bestemt Udtalelse angaaende, hvorvidt Prinds Vilhelm vilde modtage den græske Throne, da Deputationen var ude af Stand til i ubestemt Tid at vente paa Svar.“ Senere har Deputationen dog „af Agtelse for den danske Regjering og for Beskyttelsesmagternes Ministre“ udsat sin Afreise. I det paagjældende Telegram til Times tilføies: „Sagen betragtes for afgjort, det er nu kun et Tidsspørgsmaal“. Saaledes betragtede Forældrene det dog ikke. Efter at Resultaterne i Conferencens andet Møde vare blevne meddelte hertil, blev der berammet Statsraad til den 30te Mai. Man turde nu antage, at det vilde været let at naa Samtykket, men tvertimod. Jeg har selv havt Leilighed til at overtyde mig derom. Kongen sendte mig nemlig Aftenen før Statsraadet fra Skodsborg til Bernstorff for, at jeg skulde tale med Prindsen, og Han medgav mig de ham af Conseilspræsidenten leverede Extracter, som udviste, at Prindsen under Betingelser havde indrømmet, Betingelser, som nu for største Delen vare opfyldte; Han paalagde mig at henlede Opmærksomheden paa, at der var givet Besked til England i Henhold til Prindsens egne Udtalelser i Statsraadet. Prindsen modtog mig meget venligt og bød mig en Cigar; han tændte sig selv en; men vi kom ikke mere end til de første Drag. Da jeg havde fremført mit Ærinde, brød Han pludselig af. Jeg efterlod imidlertid Extracterne og bad Prindsen endnu engang læse dem igjennem. Med Rette kunde jeg i hoslagede Brev til min Hustru skrive, at Prindsen var „forfærdelig haardnakket“.

[315] Dagen efter blev Statsraadet afholdt, først om Formiddagen og senere atter igjen om Eftermiddagen; i hvilken Mellemtid Prindsen tog til Bernstorff for at tale med sin Gemalinde. Det var i dette Statsraad, saavidt jeg ved (muligvis dog i det nærmest foregaaende, den 26de Mai havde der ogsaa været Statsraad), at de Scener forefaldt, som man saa ofte senere hørte omtale: det var der, at O. Lehmann til visse paa en høist upassende Maade critiserede Prindsens Ophold paa Reisen i „Balle- Balle- Ballenstedt eller jeg ved ikke hvor“;²⁸ det var der, at Krigsministeren Thestrup brugte saa fornærmelige Udtryk om Prindsens Paastand paa Garantier for den kommende Tid i pecuniair Henseende, at Hans Kongelige Høihed skal have udfordret ham. Et andet Møde om

Eftermiddagen bragte dog omsider Enighed. Forsaavidt gik Faderens Paastande igjennem, at den unge Konge beholdt sin Religion, beholdt sin Ret til Succession i Danmark, men cederede Prinds Valdemar; han blev her, indtil han var bleven confirmeret; de joniske Øer bleve forenede med det øvrige Grækenland; de tre garanterende Stormagter eftergav hver 4000 £ af det af dem garanterede græske Statslaans Renter, hvilke 12000 £ blev et Tillæg til den Million Drachmer aarlig, som Grækenland gav den nye Konge som Civilliste. Den 3de Juni udnævnte Kong Frederik Søcadetten Villy til dansk Orlogscapitain. Grundlovsdagen den 5te Juni modtog Kongen et Folkeoptog paa Ridebanen ved Christiansborg. Han tiltalte fra Balconen over Colonaden den forsamlede Mængde saaledes:

„Modtag min Tak for den Tiltro og Kjærlighed, I vise mig, og for det nye Bevis paa, hvorledes denne Dag glæder Eder, som den glæder mig. Modtag herfor min hjertelige Tak.“

Næste Dag modtog Kongen den græske Deputation paa Christiansborg Slot, saaledes som hosfølgende Ceremoniel udviser. En vedlagt Tegning taget efter Photographen viser nærmere Opstillingen.²⁹ Vi se Prindsen i sin nye Capitainsuniform staaende paa Thronens 3die Trin. Kongen oplæser Svaret til Deputationen. Det var derefter, at Kongen indbød Vilhelm til at træde op paa Thronens 2det Trin, og det var da, at Kongen udtalte de bekjendte Ord:

„Inden Du forlader dette Sted, vil jeg endnu give Dig et hjærteligt og velment Raad med: lad det stedse være Din Stræben at vinde og bevare Dit Folks Kjærlighed! Jeg vil ikke rose mig dermed, men det er af Erfaring, jeg taler, naar jeg siger, at deri bestaar en Konges sande Lykke. Hold fast paa dit Lands Forfatning, stræb stedse at skaffe den Godkjendelse, og sørg for, at den bliver overholdt! Naar Du gjør Dig dette til Regel, vil det gaa Dig og Dit Land vel.“

En samtidig Forfatter har Ret, naar han siger: „En bedre Indvielse fik sjælden nogen anden Konge, og, hvad der var det allerbedste, der var næppe nogen tilstede, som jo følte, at ethvert af Kong Frederiks Ord var fuldstændig Sandhed.“³⁰ De kom umiddelbart fra et dybt bevæget Hjerte, uden nogen Forudtale med

Statsraadet, og de gik derfor med uimodstaaelig Livskraft til Hjerterne; de gik, ville vi haabe, ogsaa til det Hjerte, til hvilket de nærmest vare talte.

Det er efter de vedlagte paa Stedet nedskrevne Ord og min Hukommelse, at Referatet til Berlingske Tidende blev affattet, hvilket noksom viser, at Kongen ikke havde skrevet sin Tale forinden. Han havde vidtløftig om Morgenens talt med mig om, hvorledes og paa hvilket Trin af Thronen han skulde give den unge Konge Elefantordenen, men om Talen havde han kun yttret Sig ganske i Almindelighed, og jeg er af samme Mening som Geheimeraad Hall og de øvrige Tilstedeværende, der kjendte Kongen, at Hans Tale var et lykkeligt Øiebliks Indskydelse.

Kongen lod sig derefter ved Ordensmarskallen Viceadmiral Mourier overlevere Elefantordenens Decorationer, hvorpaa Hans Majestæt reiste Sig og traadte et Skridt nærmere hen mod Prindsen samt tiltalte ham saaledes:

„Forinden jeg hæver Dig til det høie Trin, Du nu skal indtage, vil jeg, medens Du endnu er Prinds af Danmark, ved Thronens Fod give Dig et synligt Tegn paa Din Konges Naade, idet jeg udnævner Dig til Ridder af Elefanten.“

Derpaa decorerede Kongen Prinds Vilhelm med Elefantordenens Baand og drog ham derefter op til Sig paa Thronens høieste Trin, hvor Hans Majestæt omfavnede og køssede Prindsen 3 Gange, og med en Stemme fuld af dyb Bevægelse og inderlig Velvillie sluttelig henvendte disse Ord til den unge Konge: „Modtag Din gamle Konges Velsignelse, Gud være med Dig paa Din Fremtids Vei!“

Efter denne Høitidelighed, og efter at Deputationen havde havt Audients hos den unge Konge paa det gule Palais, var der Taffel i Riddersalen. Kongen havde Kong Georg paa høire Side og Prinds Ferdinand paa venstre. Taffelet forløb uden særlige Mærkeligheder, den unge Konges Tale var kort, men hjærtelig og passende. Kong Frederik gjorde sig en særlig Spas af at behandle Sin Kongelige Broder paa en hel anden Maade end Prindsen. Da Han hævde Taffelet gjorde han en Forbøining for Kongen og en almindelig Hilsen til alle andre Tilstedeværende, idet Han sagde:

Jeg ønsker Deres Majestæt og det øvrige Selskab Velbekomme!

Den 8de Juni var Kong Georg ombord i Cadetcorvetten Valkyrien for at tage Afsked med sine Kammerater ombord. Han blev en hel Time i deres Kreds og drak mangt et Glas med dem. Samme Dag var Deputationen til Diner med deres unge Konge hos Prinds Christian . . .³¹

Denne Dags Middag [9de Juni 1863] spiste de græske Gesandter og deres Ledsagere hos „Baron Blixen-Finecke og Hendes Høihed Prindsesse Augusta“. Blixen havde ønsket at se sin Neveu Kong Georg ved denne Leilighed. Hans Majestæt vilde ogsaa, og Kong Frederik havde ikke noget derimod, men Papa vilde ikke, hvilket Blixen Alt forklarede i Talen til Deputationen ved Taflet. En Afskrift af denne vedlægger jeg til Bilag;³² man ser, at det lykkedes ret godt Taleren at kildre den nationale Forfængelighed. Dagen efter reiste Deputationen tilbage til Grækenland.

[316] Grev Sponneck lod sig overtale til imod en klækkelig Godtgjørelse at ledsage den unge Konge og forblive hos ham i 5 Aar. Vi vide, at han kom hjem forinden, og at det ikke lykkedes ham at vise den Resignation, der var en Betingelse for, at han kunde blive sin Myndling nyttig uden som Udlænding at vække Grækernes Skinsyge;³³ vel betænkt var det vel heller ikke, at han lod sig ved sin Afreise give en forhøiet Rang, hvilken forøvrigt ikke tilfredsstillede ham, da han ønskede dermed at forene Titlen af „Statsminister“. Kong Georg var imidlertid nu traadt tilbage i Privatlivet og tilbragte Tiden hos sine Forældre paa Bernstorff, hvor han modtog Forberedelsen til Sin Confirmation.³⁴

Den 25de Juni havde Kong Frederik været paa Skydebanen til den aarlige Skydefest.³⁵ Arveprindsen, Prinds Christian og Prinds Frederik vare ogsaa mødte (men ikke Kong Georg). Hans Majestæt deltog i Selskabets Frokost og i Fugleskydningen, der fortsattes til Kl. 7. Der nedskjødtes kun Ringen ved Kongens Skud for Malermester Riise. Derefter gav Kongen en Diner i Selskabets Sal, hvor det gik meget lystigt til – Taler og Toaster fulgte Slag paa Slag. Hans Majestæt havde ladet Festpokalen fylde og drak derefter af denne med Ordene „Gud bevare Danmark“, hvorefter ethvert Medlem maatte ligeledes drikke af Pokalen med Gjentagelse af de samme Ord. Derefter udtalte en af Brødrene en Tak til Kongen for det Bevis paa Kongelig Naade og Velvillie, Han havde

givet, ved at blive hos dem hele Dagen. Taleren fremhævede derefter det Betegnende, at Kongen saa nødvendig vilde skilles fra denne Kreds af Mænd af de forskjellige Klasser i Folket: Folket var her repræsenteret og samlet med Kongen. „Gid da de To, som nødigt vilde skilles fra hinanden, længe maatte blive sammen!“ Ved dette Ønske opfordrede Taleren Brødrene til at istemme et „Gud vel-signe Kongen“. Derefter udbragtes der en Skaal for Conseilspræsident Hall, som „Kongens prøvede Ven“ (et Udtryk Kongen havde brugt om Hall i en Tale om Formiddagen).

Hans Majestæt sluttede sig til disse Ord og tilføiede „Jeg kan gaa i Borgen for, at de ere berettigede“.

Herpaa svarede Conseilspræsidenten i følgende Tale, som her helt gjengives ikke alene, fordi den er særlig mærkelig ved sit Indhold, men ogsaa fordi den har modtaget sit Correctiv gennem de Begivenheder, der saa snart efter skulde paafølge:

„Jeg henvender min Tak for den udbragte Skaal væsentlig til Deres Majestæt. For enhver Mand vilde de Ord, som Deres Majestæt for nylig udtalte, være en Hæder, men disse Ord faa en endnu større Betydning, naar de henvendes til den, der i en Række af Aar har staaet Deres Majestæt nær og under Deres Majestæt taget Del i Styrelsen af Landets vigtigste Anliggender. Det er da et Bevis paa, at om mine Evner end ikke altid have været tilstrækkelige, saa har min gode Villie, min Stræben mod det Rette intet Øieblik været miskjendt af Deres Majestæt. Jeg kan ogsaa med Glæde takke for denne Skaal, fordi jeg har et godt Haab om vort Fædrelands Fremtid. Vel er Luften lummer, Uveiret trækker op i Horizonten, og Ingen ved, hvor eller naar det vil bryde løs. Men var Danmark stærkt, da det forrige Gang gik mod Fjenden, vil det nu være meget stærkere. Danmark har nemlig to gode Støtter, hvorved det vil holde sig opret. Den første er dets gode Ret, et Ord, der ofte er bleven misbrugt; men saaledes som [jeg] forstaar Danmarks gode Ret, er det den Ret, det har til at leve under en fri Forfatning og en frihedselskende Konge, der ikke blot har givet Friheden, men vist, at han vil bevare den, en Konge, for hvem Friheden ikke som andetsteds er en Skillemur, der er reist imellem ham og hans Undersaatter, men et Baand, der forbinder ham med dem, og som under hans Bestræbelser for at be-

vare Friheden bestandig strammes og bliver stærkere. De Ord, Deres Majestæt for nylig udtalte ved en i Danmarks Aarbøger mindeværdig Begivenhed, vidne derom. Disse Ord ere fløiede omkring i Europa og have overalt gjort et dybt Indtryk, fordi man – jeg har Beviser ihænde derpaa – overalt har følt, at disse Ord ikke blot vare sjældne smukke, men fordi de i Deres Majestæts Mund var fuldkommen sande, og fordi der ikke er nogen Monarch i Europa, som med større Ret kunde udtale disse Ord. Men foruden denne Støtte har Danmark endnu en anden, og det er Folkets Opoffrelse og Kraft. Da Krigen brød ud i 1848, fornegtede disse Egenskaber sig intet Øieblik; men tretten lykkelige Fredsaar ville godtgjøre – hvis det igjen skal komme til Krig, at denne Kraft siden den Tid mange Gange er voxet, og at Folket nu mere end nogensinde vil være rede til ethvert Offer. Jeg slutter derfor min Tak med de Ord, som allerede eengang have klinget her i denne Sal, og som endnu mange Gange ville give Gjenlyd, hvor danske Mænd ere forsamlede, „Gud velsigne Kongen“ . . .³⁶

Kongen tog bort ud paa Aftenen, men Dagen efter skjød man ham til Fuglekonge, og nu kom Han ind igjen og blev hos Brødrene til Kl. 12, da han tog bort i en temmelig medtaget Tilstand. Det var en stor Uret, Skydebanens Medlemmer gjorde mod Kongen, at de ikke nu lod det bero ved det gode Indtryk af den ene Dag. De maatte vide, at naar Saadant fortsættes for længe med Kongen, vilde han overbyde sig selv og saa – blev det til Sludder, som han Selv har sagt.

Arveprindsen havde været med ved Skydebanefesten, han havde været glad og pudsig som altid. Jeg ved ikke, om det var denne Gang eller ved en af de foregaaende Aarsfester, at Kongen slog til Lyd, da Kvindens Skaal efter god gammel Skik skulde udbringes, og sagde: „Prinds Ferdinand har Ordet“. Hans Kongelige Høihed reiste sig da freidigen og udbragte „Fruentimmernes Skaal“. Det var i hvert Fald sidste Gang, han bivaanede en stor Fest. Den 28de Juni var han hos Enkedronningen paa Sorgenfri. Der var Musik udenfor i Anledning af Fødselsdagen, og nogle gode Venner af Hoffolket gjorde Prindsen opmærksom [paa], at der var smukke Piger blandt den forsamlede Mængde. Hans Kongelige Høihed betroede da Vennerne, at han vilde gaa ned og „tabe sig i Mæng-

den“. Han kom silde hjem og har formodentlig faaet Ubehagelighed paa Hjemveien af Caroline for denne „Fortabelse“. Hendes Kongelige Høihed brugte ikke hverken de skaansomste eller de mest udsøgte Udtryk ved saadanne Leiligheder. Men det gjorde nu ikke noget Indtryk paa den høie Herre. Dagen efter Mandagen d. 29de Juni vilde Hans Kongelige Høihed Selv som commanderende General uddele Parolen. Vi vide, at Han fik ondt, medens han var i Begreb dermed, og faldt død om. Hans Majestæt havde i sin Dagbog nedskrevet under denne Dato:

„Den 29de Juni 1863 afgik til det evige Østen“ (et Frimurerudtryk) „Hans Kongelige Høihed Arveprinds Frederik Ferdinand, 72 Aar. Idet han stod og uddelte Parolen som sædvanlig, faldt han om og var mausthodt.“

[317] Naar vi nu læse denne underlige Dagbogsanførelse, skulde man let komme til at tro, at det ikke var stemmende med Sandhed, hvad Wegener har anført, at Arveprindsens Død bevægede Kongen dybt.³⁷ Men man maa i saa Henseende og i det Hele være forsigtig med at dømme efter de senere Aar af Kongens Dagbøger. Hans Majestæt læste ofte disse for sin Gemalinde, og et Bifald eller et Smil af Herskerinden var ofte Maalet for disse Indførelser.

Jeg var ikke hos Kongen i disse Dage. Med Geheimeraad Bræstrup og nogle andre Frimurere var jeg reist til Flensborg for at instituere Frimurerlogen Frederik, i hvilken begge Sprog skulde være fuldkommen ligeberettigede, medens Foreningspunctet skulde være Troskab mod Kongen. Institutionen skete den 24de Juni St. Johannesdagen. Jeg greb Leiligheden til i Forening hermed at gjøre en lille topographisk Udflugt til Fordel for min Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig, med hvilken jeg dengang meget ivrigt beskjæftigede mig. Jeg forlod mine Venner i Sønderborg og gik derfra til Broager for at se den mærkelige Kirke med de to Taarne. Jeg var hos Provst Carstensen Natten over, og om Morgen havde jeg en Conference med flere Mænd fra Egnen, som Carstensen havde havt den Godhed at indbyde; derefter tog jeg til flere af Teglblænderierne ved Flensborg Fjord og lod mig derfra sætte over til Holnæs. Over det kjære Glücksborg kom jeg til Flensborg tidnok til at deltage i Logeaabningen. Bræstrup og

jeg spiste Dagen efter hos den commanderende General Meza, og vi havde Leilighed til at se flere af denne mærkværdige Mands Underligheder. Han modtog os ikke, men lod Selskabet samle sig, forinden han viste sig. Han havde indbudet os til en Kjøretour efter Bordet i den smukke Egn; men han gjorde os ikke den Ære at følge med, men overdrog sin Husbestyrerinde (en dannet ældre Dame) at være med os. Fra Flensborg³⁸ fulgte jeg efter Indbydelse af Bræstrup med ham til Slesvig, hvilken By for ham omsluttede mange Ungdomserindringer (han havde som Auditeur lagt i Garnison der). Jeg kom d. 28de tilbage, høitideligholdt en Familiefest paa Søllerødgaard, hvor jeg denne og næste Sommer boede, og erfarede, da jeg den 29de Juni kom til Kjøbenhavn den gode Arveprindses Død. Det var tilvisse en Begivenhed, som maatte vække alvorlige Betragtninger. „Nu var Kong Frederik den Syvende den sidste mandlige Ætling af Kong Frederik den Tredie, og hans Død vilde derfor bringe en Situation frem, der maatte blive af særlig Betydning for Danmarks Fremtid, hvis det ikke kunde lykkes at bringe Forfatningsspørgsmaalet til endelig Afgjørelse i hans levende Live og igjennem denne Afgjørelse tillige vinde den ikke erhvervede Stadfæstelse af Londonertractaten fra det tyske Forbunds Side“. Jeg har til denne Sætning i Kong Frederik den Syvendes Levnetsbeskrivelse i „Billeder af berømte Danske Mænd og Kvinder“ føiet „– men meget langt maatte Kong Frederiks Livstraad været udspunden for at naa dette Punct; mange og vægtige Stemmer paastaa, at det aldrig vilde være blevet naaet.“³⁹ Blandt disse skal jeg her nævne, hvad som nogle Aar senere vil findes noteret i min Calender, at den preussiske Minister Heydebrand, da Kong Christian den Niende i en Samtale med denne nævnte nogle Eventualiteter, under hvilke det vilde have stillet sig bedre for Danmark, benægtede han dette og paastod, at det vilde ikke have nyttet. Det var en Maxime hos Bismarck og i det Hele taget hos de styrende i Preussen og Tydskland, at Kong Frederiks Død skulde benyttes til en Opgjørelse med Danmark paa dettes Bekostning. Kong Christian IX har Selvgjentagende fortalt mig disse Yttringer af den preussiske Diplomat. Naar Bismarck har ladet sig forstaa med – jeg vil ikke tale om hans Nytaarssnak med Blixen, som han aabenbart havde til

Bedste – for alvorlige Statsmænd, at han vilde gaa ind paa Udskilningen af Holsten og altsaa ogsaa paa et Danmark-Slesvig, da har han vistnok havt for Øie, at naar Saadant kom frem, vilde Stemningen hos hans høie Herre og hos det tydske Folk med dets Regjeringer i Spidsen saameget snarere komme frem, og han vilde da, som han sædvanligt gjorde, trække sig bagved disse Umuligheder for Gjennemførelsen. Det var ikke for Intet, at Bismarck vilde sig „einen tüchtigen König machen“. Imidlertid, for at fortsætte disse Betragtninger, skulde i Afgjørelsens Øieblik Danmarks Stilling ved Udlandets Hjælp maaske have blevet en anden, og Verdenshistorien maaske saaledes have faaet en hel anden Retning, end vi nu i dette sørgelige Aar 1870 have set den tage, saafremt England havde støttet Frankrig, som dette havde ventet i det polske Spørgsmaal, hvilket netop i 1863 stod paa Dagsordenen;⁴⁰ men England svigtede, og da England vilde have Frankrig med i 1864 for at frelse Danmark, saa vilde Frankrig til Gjengjæld ikke være med – denne Betragtning, som forøvrigt jo ikke er ny – blev ogsaa gjort for min allernaadigste Konge Christian den Niende af den franske Diplomat Dotezac, før han i 1863 forlod den Post, han i en lang Række af Aar havde beklædt ved det danske Hof.⁴¹

For at komme tilbage fra disse vidtgaende Betragtninger skal jeg meddele, at jeg blev beordret til tilligemed den Afdødes Cabinetssecretair Etatsraad Clementsen at gennemgaa den Afdødes Papirer. Dette skete den 1ste og 2den Juli. De vare ikke indholdsrige. De indeholdtes væsentlig i en Pult med Klap. I denne havde den Afdøde nedstoppet sine betalte eller fornyede Vexler og hver Gang indlagt den Pennepose, med hvilket han havde skrevet: smaa Billetter fra de mange Smaapiger, han stod i Forbindelse med, gjorde Afbrydelse i denne Ensformighed, nogle Smaapenge givne tilbage paa Vexelbetalinger; nogle smaa Nipssager og Smykker, tjenlige til Gaver til Pigebørnene, hørte ogsaa til Indholdet af Pulten. Den 6te Juli bisattes det prindselige Lig [i] Roskilde Domkirke. Den Afdøde var iført den Generalsuniform, i hvilken Døden overraskede ham. Processionen udgik fra Banegaarden. Kongerne af Danmark og Grækenland gik umiddelbart efter Liget, derefter Prinds Christian og hans Søn Prinds Frederik, Prinds

Frederik af Hessen, Hertugen af Glücksborg og Prindserne Hans og Frederik af Glücksborg. [318] Biskop Martensen holdt Taler i Domkirken. Den var som alle denne høit begavede Mands Taler vel afpasset og overskred ingenlunde, hvad der med Sandhed kunde siges . . .⁴²

Det var ikke store Egenskaber, der bleve fremhævede hos den Afdøde, det Negative var det langt overveiende over det Positive, men det var sandt, hvad der blev sagt. Prindsen var ingen Betydelighed, han var letsindig, og hans Letsindighed kunde jo vel og have sin Del i, at Danmark stod uden en Tronfølger, da Frederik den Syvende døde, men han var god og skikkelig og hel pudserlig i sin Person og Tale, der ikke var uden et lille Vittighedsanstrøg.

Efter Bisættelsen var der en Frokost paa Banegaarden, hvor den sarrigfulde Tone kun slet blev bevaret. Hans Majestæt var blandt de Lystigste og lo hjærtelig, baade da Krigsministeren [Thestrup] tilhviskede ham, om det ikke nu kunde være paatide at synge Psalmen „Med Sorgen og Klagen hold Maade“, og da Sodavandet tog Magten fra Overskjænken Grev Dannekjold og sprudlede til alle Sider: „Det er første Gang, jeg har set Dig i Din Function som Overskjænk, Dannekjold!“ sagde Kongen til ham.

Om Eftermiddagen tog Kongen ind med Jernbanen og kjørte umiddelbart hen til Prindsesse Caroline. Vi fandt ikke, det var noget udsøgt Udtryk, da vi hørte Prindsessen modtage Kongen med de Ord: „Det var nok en varm Tour“. Det var forøvrigt meget sandt, thi det var en varm Dag, og den blev end varmere ved Frokosten. Var hun ikke smagfuld i sine Udtryk den brave Prindsesse, var hun saameget mere trofast. Det er engang tidligere omtalt, at hun bortgav sin Mødrenearv for at betale sin Mands Gjæld, og nu pantsatte hun og solgte af sine Diamanter og sine øvrige Eiendele samt indskrænkede sine Udgifter for at betale den nye Gjæld, den Afdøde havde contraheret . . .⁴³

Den 22de Juli besøgte Kong Carl med Sine to Brødre Oscar og August Kong Frederik paa Skodsborg. Naturligvis blev der talt om nordisk Alliance, men vistnok kun temmelig flygtigt. Geheimeraad Hall var naturligvis tilsagt til Taffelet, men at han, som Dagbladet fortæller, skulde have talt 1½ Time med Kong Carl, drager jeg meget i Tvivl (Conferentsraad David har engang sagt

mig, og jeg er noget nær ved at være af samme Mening: „Det er umuligt at føre en Samtale med Kong Carl“), Fædrelandet kommer Sandheden nærmere, naar det i Modsætning til Dagbladet fortæller, at „begge Konger saa godt som hele Dagen spadserede Arm i Arm i Dyrehaven“. ⁴⁴ Om Aftenen tog Kong Carl tilbage til Helsingør, hvorhen Kong Frederik fulgte ham og kom først hjem næste Morgen. Et Møde i den nærmeste Fremtid paa Bekkaskog blev aftalt. Hendes Naade var ikke tilfreds med Kong Carl under dette Besøg. Han udbragte nemlig ikke hendes Skaal, men alene en Skaal for det, der var Kongen kjærest. Hun kaldte derfor ogsaa Kong Carl Dagen efter for „feig“. Kong Carl havde forøvrigt [319] fortalt, at han havde havt et Brev fra Keiser Napoleon, hvori denne havde yttret „Il ne faut delivrer le Nord à la philosophie Allemande“. Det var Ord i den store Napoleons Smag, men de efterfulgtes ikke af Handling. Nutiden har desværre vist, at den endnu i 1863 saa høit skattede Keiser har havt alt for meget af Floskler, alt for meget af Stillen til Skue, men altfor lidt af virkelig Gjennemgriben, altfor lidt af virkelig Dygtighed.

Om dette Besøg paa Skodsborg har Kongen skrevet i sin Dagbog:

Den 22de Juli gjorde Kong Carl XV mig ledsaget af sine Brødre Oscar og August en Visit paa Skodsborg og forblev hele Dagen hos mig og min Hustru. Han tog over Helsingør tilbage til Helsingborg om Natten Kl. 12, og jeg fulgte efter ham til Helsingør, hvorfra jeg retournerede næste Morgen Kl. 7.

Dette tyder jo heller ikke paa, at der blev truffet store Aftaler den Dag. Kongen fortsætter i sin Dagbog, og det er det sidste, han i denne har indført: „Den 26de Juli tog jeg med mit Skib Slesvig over til Malmø, hvor jeg mødte Kong Carl XV og forblev hos ham paa Bekkaskog til den 29de Juli, hvorpaa jeg afgik directe fra Malmø til Aarhus og derfra med den nye Jernbane til Viborg.“ Jeg ledsagede ogsaa Kongen paa denne meget bevægede Reise.

I Malmø modtoges Kongen af Kong Carl, og derfra fortsatte de Reisen sammen. Paa Ovesholm dinede de hos Grev Hamilton. Denne Gaard havde i sin Tid tilhørt den Ulfeldske Familie, og her boede Christian den Fjerde, hvis Datter Hedvig som bekjendt var gift med Ebbe Ulfeld til Ovesholm, medens han anlagde Christiansstad. Denne Konges Portrait findes derfor ogsaa endnu paa

Gaarden. Ved Dineren bragte Kong Frederik hin Tid i Erindring og sammenlignede den med Nutiden, hvor han i samdrægtigt Venskabskab var forenet med sin Kongelige Ven paa Ovesholm. Hans Majestæt forbeholdt sig at sende Sit Portrait for, at det kunde finde Plads ved Siden af hans store Forgjængers. Jeg tror ogsaa, at det efter Kongens Død af Grevinde Danner er sendt derover. Først henad Aftenen fortsattes Reisen over Christiansstad, hvor der var festlig Modtagelse til Bekkaskog, en gammel Klostergaard, nu Sommerbolig for Kong Carl, beliggende i den østlige Del af Skaane saa rig paa Indsøer. Det var først sent paa Aftenen, vi kom der, men desuagtet var der stor Souper. Næste Dag blev den gamle Klostergaard nærmere beset, ligeledes den store Park med Klippepartier og med vide Udsigter over Søerne, med den gamle Klostermølle, med Drivhuse, Stutteriet blev ogsaa forevist. Uagtet den sene Ro og den anstrengende Gaarsdag og den travle Formiddag, maatte vi dog endnu gjøre en længere Udflugt til Ritmester Stjernsværds Gaard Karsholm, der netop da under Architect Zwingmann (ogsaa bekjendt fra Frederiksborgs Bygning) blev opført i Christian den Fjerdes Stil.⁴⁵ Om Middagen var der stor splendid Diner i Havesalonen. Vi gjorde Visiter med Glas og modtog Contravisiter paa svensk Vis. Prinds Oscar deltog i Dineren og forblev ogsaa i Kongernes Selskab den øvrige Del af Reisen. Den utrættelige Kong Carl havde endnu efter Bordet sit Kegleparti i Haven i Skjorteærmer. Derefter var der Souper til langt ud paa Natten, og endnu derefter inviterede Prinds Oscar mig til en Spadseretour for at drøfte Dagens politiske Emner og navnlig Spørgsmaalet om den skandinaviske Alliance; men jeg modtog dog Indtrykket af, at det med denne ikke var ret Alvor.⁴⁶ Justitsministeren de Geer var tilstede ved Dineren, men man saa ikke Udenrigsministeren Manderström. Kongerne talte vistnok paa deres lange Kjøretour sammen om Krig og Heltebedrifter, men det vidste vi nok var uden Consequents. Den næste Dag, Tirsdag, gjorde vi en 4–5 Miles Udflugt i det østlige frugtbare Skaane og dinede hos Stiernsvärd paa hans anden Herregaard Vitsköfle, en stor og mægtig firfløiet Bygning fra Midten af det 16de Aarhundrede, større end nogen Herregaard i det nuværende Danmark. Blixen var ogsaa her. Efter Bordet, hvor Visiterne og Contra-

visiterne ogsaa flittigt iagttoges, var der Punsch i Havepavillon. Stemningen var yderst løftet. Nordens Konger sad i en fortrolig Samtale ved Cigaren og Punscheglasset i det mindre Værelse; i det større var en staaende større Kreds. Det var her, at Blixen udtalte i et begejstret Foredrag, at han havde sat sig til Livsopgave at bringe Nordens tre Kroner paa eet Hoved – dog uden Fornærmelse for nogen af de nuværende Konger, hvilket var meget hensigtsmæssigt at tilføie for, at de tvende høie Herrer i Naboværelset med den aabne Dør ind til ikke skulde blive inquieterede ved Punscheglasset og Tobakspiben. Hvorledes han vilde klare det mellem hans Svoger i Danmark og den tilstedeværende Prinds Oscar, det vidste han vel dengang ikke. Om Onsdagen tog vi hjemad igjen. Kong Carl fulgte med til Malmø, hvor de sidste Glas for denne Gang mellem Nordens Konger bleve vexlede hos Landshøvdingen Troil i Malmø. Min høie Herre var yderst medtaget af disse stormende Dage, og det var et heldigt Indfald af Prinds Oscar at lade en Flaske Champagne falde til Jorden ved Bordet hos Troil for at motivere Stemningerne paa Gulvet. Prinds Oscar, der skulde afhente sin Gemalinde ved et Bad i Tydskland, fulgte med til Kjøbenhavn.⁴⁷ Forinden vi forlod Malmø, havde Hans Majestæt befalet at proviantere for et Par Dage, uden at vi vidste, hvorhen det gik. Vi kom til Kjøbenhavns Rhed Løverdags Eftermiddag. Den svenske Gesandt Grev Hamilton kom ombord for at complimentere Prinds Oscar, og han sagde mig, at Conseilspræsidenten havde overdraget ham at underrette mig om, at den slesvigske Minister [Wolfhagen] nødvendigvis maatte tale med Kongen, da det var absolut nødvendigt, at den slesvigske Stænderforsamling (sammentraadt d. 17de Juli), hvis tydske Majoritet havde gjort Optøier for at sprænge Forsamlingen, forinden den blev sat og derved at forhindre Valget af nye Rigsraader til Nytaar, (Valgtiden var udløben for de nuværende, kunde ingen nye blive valgt, var Rigsraadet, det eneste Foreningspunct mellem Danmark og Slesvig, ucomplet) blev opløst af Regjeringen, forinden den af sig selv gik fra hinanden. Men inden jeg kunde komme til at tale med Kongen, vare vi atter under Damp mod Nord, og Kongen, der var i den kjækkeste Stemning og havde faaet et Bord dækket i Kahytten, sagde os nu, at han vilde gaa til

Viborg for at undersøge Erik Glippings Grav i Domkirken. Jeg var i den største Forlegenhed, men, uagtet jeg saa, at Terrainet var ugunstigt, maatte jeg dog rykke i Marken med mit Andragende om, at Hans Majestæt vilde sætte sig i Forbindelse med Land. Min Ængstelse var fuldkommen berettiget [320], thi da min høie Herre havde faaet Plads ved Bordet, og jeg havde forebragt mit Andragende, udbrød der en Strøm af forbittrede Ord over mig Stakkel og over Ministrene og over alle dem, der vilde foreskrive Hans Majestæt noget; men – jeg indtog den passive Stilling og vedblev kun i al Ærbødighed at gjentage, hvad der var mig overbragt af Grev Hamilton – tilvisse en noget flot Maade af Geheimeraad Hall at lade en fremmed Magts Gesandt være Mellembud –; Hans Majestæt fortrød jo som sædvanlig strax sin Overilelse: Vi lagde an ved Skodsborg, Hans Majestæt gik iland for at complimentere sin Gemalinde, der forlængst var iseng – Bacchus var i Culmination, Amor stod kun lavt paa Himlen – blev ikke videre godt modtaget, men blev dog dimitteret saa temmelig naadigt med Løfte om fra Hans Majestæts Side at komme snart hjem, jeg fik Brev skrevet til den slesvigske Minister, der boede $\frac{1}{2}$ Mil fra Skodsborg om, at vi gik til Aarhus, og at derhen kunde telegraphisk Forestilling sendes samt Resolution ventes paa samme Maade tilbage, hvilket forøvrigt var oprørende for mit traditionelle Forretningsbegreb; jeg anede ikke, at 4 Maaneder efter skulde en Konge blive udraabt paa telegraphisk Melding.

Om Morgen den 30te Juli løb vi ind til Aarhus; den telegraphiske Forestilling var der, Resolutionen gik strax tilbage. Kl. 12 var Forsamlingen i Flensborg opløst. Men ved denne Begivenhed i Flensborg var ogsaa Nødvendigheden af en ny Forfatning for Danmark-Slesvig rykket nærmere, thi nu kunde man ikke faa nye Valg til Rigsraadet foretaget i den flensborgske Stænderforsamling, og de nuværende Valg gjaldt kun til Nytaar – efter den Tid var ingen Forsamling altsaa mulig. Med Jernbanen kom vi til Viborg, vi spiste hos Stiftamtmanden Baron Bretton, der satte stor Pris paa denne Kongelige Naade. Kongen [kom] om Aftenen tilbage til Aarhus og derfra næste Dag til Skodsborg. Da vi kom til Langaa Station, hvor Jernveien gaar af til Randers, og hvor der var mødt nogle Notabiliteter fra denne By, som vare pr. Tele-

gram underrettede om Kongens pludselige Besøg i Jylland, henvendte Kongen sig til mig i den talrige Forsamling og gjorde mig en meget net Undskyldning, fordi han havde været opfarende imod mig Aftenen forinden og spurgte mig, om jeg nu ikke havde Lyst til at benytte Leiligheden til at gaa til Randers for at besøge min Moder og blive der nogle Dage. Jeg havde netop paa Stationen modtaget Efterretningen om, at min Moders eneste endnu levende Søster, Enke efter Etatsraad Overtoldinspecteur Feddersen, var død, og jeg modtog med saa megen større Taknemmelighed Kongens Tilbud, da jeg nu kunde overvære min Tantes Begravelse og være min gamle Moder til nogen Trøst i det for hende store Tab. Det var et af de mange smukke Træk hos Kongen, at han saaledes havde udtænkt sig denne Glæde for mig at se min Moder saa uventet; hans aabne Tilstaaelse, at han havde havt Uret mod mig, var mig jo ogsaa et kjært Vidnesbyrd om, at det var kun øieblikkelig Stemning eller Paavirkning, maaske ogsaa undertiden mine noget kjække Svar, der voldte mig disse smaalige Ubehageligheder med min høie Herre. Den 31te Juli overværede jeg nu min Tantes Begravelse i Randers og tog Dagen efter med min Moder til min eneste Søster Præstekonen i Thorsager, hvor jeg tilbragte 4 behagelige rolige Dage. Den 6te var jeg igjen paa Skodsborg, hvor jeg traf et nyt brændende Spørgsmaal, nemlig det om Betingelserne under hvilke Krigsministeren General Thestrup skulde gaa af. Det var nemlig forlængst sagt Conseilspræsidenten, at Thestrup ikke var en alvorlig Mand nok til at imødegaa, hvad den nærmeste Tid kunde bringe; Thestrup havde ogsaa indtaget en saadan personlig Stilling til Kongen og navnlig til Grevinden at – „det er saadan en behagelig Minister for Kongen“, havde Berling alt for nogle Aar siden sagt og derved noksom betegnet Thestrups Stilling – at man ogsaa af den Grund kunde ønske ham bort. Det var endvidere blevet vedtaget, at han ikke skulde blive i Kjøbenhavn, da han saaledes altid kunde gjøre sin personlige Indflydelse gjældende gennem sin „Behagelighed“, men at Meza skulde have Commandoen her, der var bleven ledig ved Prinds Ferdinands Død, og Thestrup igjen skulde have Mezas Commando paa Halvøen og i Fyn. Thestrup frygtede meget Flytningen for dens Udgifts Skyld, da han havde slette Finantser, og

Kongen holdt med ham, ligeledes Grevinden, da han jo var end mere „behagelig“ mod hende. Det endte sig jo dog med, at han fik Commandoen over det fjernere District med Ophold i Odense. Kongen maatte betale hans Flytning med flere Tusinde Rigsdaler, som han gav ham i Haanden af sin egen Beholdning – dermed var denne Behagelighed forbi. Det var Skade, at det Bytte, der blev gjort, var saa uheldigt. Oberst Lundbye, der tidligere havde været Minister og havde været „behagelig“ for sine Colleger i Ministeriet, om end ikke i samme Grad for Kongen, blev nu Thestrups Efterfølger. Hans Mangel paa Energi, der maaske noget havde sin Grund i en begyndende Hjerneblødhed, var af de frygteligste Følger under Krigen 1864.

Jeg vender tilbage fra denne Digression. Den 7de August høitideligholdt Kongen for sidste Gang Dagen for hans tredie Formæling. Der var stort Taffel paa Skodsborg, i hvilket deltog: Hans Majestæt Kong Georg, Deres Kongelige Høiheder Prindserne Christian og Frederik, Hans Durchlaughtighed Prinds Hans [321] af Glücksborg. Desuden vare tilsagte Conseilspræsidenten og samtlige øvrige Ministre, Geheimeraad Scheele, der Dagen forinden var kommen til Skodsborg, Hoffets Cavalerer, Embedsmænd, Stiftamtmand Kammerherre Simony, Amtmand Grev Schulin, Chefen for Kong Frederik den Syvendes skaanske Husarregiment Oberst Baron Fock m. fl. Om Aftenen var der Concert. Dagen forløb uden Ubhageligheder, uagtet Gjæstens Ankomst fra Pinneberg jo havde været Hans Majestæt i høi Grad til Besvær.

Den 11te August modtog Kongen paa Skodsborg til Audients Ritmester Tornérhjelm til Vram-Gunnarstorp, der overbragte Ordenskjæden som Commandeur med Storkorset af Vasaordenen. Ordenen selv havde Kongen modtaget under Besøget paa Bekkasog.

For Kongens Vedkommende var han aldeles gjennemtrængt paa denne Tid af de krigerske Udsigter, og Samtalerne med Kong Carl havde givet ham en fuld Fortrøstning til den svenske Hjælp. Det var under denne Stemning, at Hans Majestæt d. 13de August gik ombord paa Falken og seilede til den nye Søbefæstning ved Kjøbenhavn, som han tog i Øiesyn. Han modtog Kongesalut baade fra Sixtus og fra den i Renden liggende russiske Skruefregat „Ge-

neraladmiral“. Den 14de August afgik der et af Kongen Selv underskrevet Brev til Keiseren af Østerrig, hvori Hans Majestæt meget beklager, at han ikke kan deltage i det sammenkaldte Fyrstemøde i Frankfurt, til hvilken han havde modtaget den Keiserlige Indbydelse.⁴⁸ Det faldt jo forøvrigt i dette Øieblik i Danmarks Interesse, om Fyrstemødet kunde gjøre en nærmere Tilknnytning af de tyske Stater mulig. Nødvendigheden af Slesvigs Adskillelse fra Holsten vilde jo derved end mere fremtræde, og Kongens Brev ønskede derfor ogsaa Lykke over Keiserens Bestræbelser for at tilveiebringe den tilsigtede Udvikling i de tyske Forfatningsforhold. Kongen havde egentlig Intet imod at reise til Frankfurt, og Tanken om Hans Majestæts Fremtræden i sin eienommelige tykke Personlighed med den kongelige selvbevidste Holdning, der parredes saa særligt med det kreuzfidele Væsen, og det mellem de stive og stramme tyske Fyrster, tiltalte min gemtlig-jovialske Ven og Velynder Geheimeraad Hall i den høieste Grad, og han dvælede ofte for mig i de Dage, Bestemmelsen blev taget, ved disse Billeder. Med Hensyn til „vor mægtige Nabo“, der jo var i Opposition mod Fyrstecongressen, Usikkerheden af den Stilling, Kong Frederik dog vilde komme til at indtage i Frankfurt, Vanskeligheden af at finde en passende Ledsagelse for Ham og vel endelig ogsaa Hendes Naades Frygt for saaledes at lade den høie Herre gaa paa egen Haand, blev bestemmende for Reisen.

[322] Den 18de August fulgte jeg med Kongen til Fredensborg, hvor Hans Majestæt Dagen efter gav en Diner for den unge Prinds Amadeus af Italien (senere Konge af Spanien), der med en Flaadefdeling var kommen til Kjøbenhavn.⁴⁹ Den 20de var Kongen paa det kjære Frederiksborg for at fiske i den lille Sø i Præstevang, hvorefter han spiste i Pavillonon paa „Fantasiens Ø“. Det var vistnok sidste Gang, at Kong Frederik saa det kjære Sted, som Han Selv havde ventet saa sikkert igjen at komme til at bebo. Jeg tror at have omtalt, at Kongen til at fremme dette vilde have givet 50,000 Rdl. og derhos vilde lade aabne en ny Subscription . . .⁵⁰

Den 3die September har jeg noteret i min Calender, at jeg fulgte Kongen til Indvielsen af Haandværkerforeningens nye Bygning

Alderstrøst og til det nye Communehospital, der nu var aabnet til Afbenyttelse, hvorefter jeg deltog med Kongen i en Seiltour paa Falken forbi Kronborg.⁵¹ Det morede Kongen at modtage Salut fra Sin Fæstning; han tænkte ikke paa, at det var sidste Gang, at Han hædredes paa denne Maade. Falken førtes nu ikke længere af vor utrættelige Fortæller den skikkelige C. H. Møller. Han var bleven uenig med sin Svoger Kammerherre Berling om Arven efter gamle Fru Berling, og hans Stilling blev derved utaalelig for ham ved Hoffet. Han var alt afskjediget i Begyndelsen af Aaret. Herom se vedlagte Brev.⁵²

Da der ved Peter Mallings Død nogen Tid forinden ogsaa var en Adjutantplads bleven ledig, vare nu to Pladser at besætte: den ene fik Cetti, Ritmester ved Gensdarmeriet i Holsten og den anden Bardenfleth, Ritmester ved Hestgarden; begge vare brave Folk; Cetti var til en vis Grad latterlig ved den Tilbedelse, han etablerede à la de la Laing (havde gamle Levetzau levet, vilde han have henført ham til „Menageriet“). Commandoen paa Falken tilfaldt Capitainlieutenant Hedemann, en net og vakker Mand, noget flegmatisk . . .⁵³

Kong Georg og hans Forældre vare imidlertid kommen tilbage fra Louisenlund med Formiddagstoget d. 9de September. Paa denne Dag var der Statsraad paa Skodsborg for at foretage Sagen angaaende Indkaldelse af Rigsdagen samt flere Sager, som skulde forelægges denne; thi Kongen vilde nu gjøre Sin sædvanlige Efteraarsreise til Glücksborg for, at hans Gemalinde kunde paa en bekvem Maade se sin Ven v. Scheele. Efter Statsraadet var der Taffel, i hvilket foruden Ministrene ogsaa Kong Georg (der samme Dag blev baade Admiral og Dannebrogsmænd) og hans Fader deltog. Den unge Konge kom dog endnu engang for at hilse paa sin ældre Broder. Det var Dagen efter d. 10de September. Hans Majestæt Kong Frederik var beskjæftiget med at udgrave en Høi i Skoven tæt bag Skodsborg. Kong Georg blev meldt, men Skjæbningen vilde, at netop i samme Øieblik en Guldbelægning paa et Skjold eller dsl. glimrede i Stensætningen (Høien var fra Broncealderen). Hans Majestæt var aldeles optaget af denne Erscheinung og befalede mig helt uvillig at gaa ned til Skodsborg og ledsage den unge Konge op til Høien. I denne Høi saa de tvende Konger

hinanden for sidste Gang paa Danmarks Grund. Dagen efter reiste Kong Frederik med sin Gemalinde fra Skodsborg paa Dampskibet Slesvig. Følget bestod ifølge Bekendtgjørelsen i Berlingske Tidende (jfr. hosfølgende Optegnelse af Kong Frederik Selv, som jo ogsaa er mærkværdig derved, at det hedder der: Tilsiges at følge Os og Vor høitelskede Gemalinde) af: Frøken Arntz, Frøken Lützen (udtrykkelig nævnte først), Hofmarskal Løvenskjold, Generaladjutant for Søetaten Kammerherre Irminger, Generaladjutant for Landetaten Generalmajor Fensmark, Adjutant Kammerherre Blücher, Første Staldmester Kammerherre Haxthausen, Cabinetssecretair Geheime Etatsraad Trap, Opvartende Kammerherre Berregaard, Adjutant Kammerherre Oxholm, Anden Staldmester v. Scheele, Etatsraad Lector Schlegel, Etatsraad Reiselivlæge Bock, Adjutant Ritmester Cetti, Adjutant Capitain Moltke, Adjutant Major Holten, Adjutant Ritmester Bardenfleth, Reisekasserer Justitsraad Block. Det store Antal Adjutanter viste noksom, at der var noget krigersk paafærde. En Troppesamling var sammenkaldt ved Dannevirke; man vilde vise Tydskland, at man var rede her i Danmark til selv at optage Kampen, medens man paa alle Maader [323] lod antage, at Alliancen med Sverrig var afsluttet. Samme Dag, som Kong Frederik afseilede fra Skodsborg til Holnæs i Flensborg Fjord, og paa Veien salutedes af Skruefregatten Tordenskjold samt af Batteriet Sixtus, læstes i „Morgenbladet“ af et Brev fra Stockholm: „Det forholder sig fuldkomment overensstemmende med Sandheden, saaledes som meddelt af „Aftonbladet“ og flere Blade, at der i Virkeligheden er afsluttet et Forbund mellem Sverrig-Norge og Danmark.“ Men dette var i Virkeligheden ikke saa. Et Allianceforslag, der fra dansk Side i Slutningen af August var sendt til Stockholm, syntes ikke at have vundet Bifald i Statsraadet, og Grev Hamilton var vel netop kaldet til Stockholm for at modtage yderligere Instructioner.⁵⁴

Reisen til Holnæs var forøvrigt ubehagelig, det blæste stærkt, og vi kom derfor heller ikke længere end til Masnedø ved Vordingborg, hvor der ankredes. Vi gik vel at mærke udenom Møn og ned gennem Grønsund, da Slesvig stak for dybt til at gaa gennem Ulfsund. Næste Dag kom vi efter Bestemmelsen til Holnæs og derfra til Glücksborg. I nogle Dage efter hinanden var

Kongen nu beskjæftiget med Troppeøvelserne ved Dannevirke. Der var forøvrigt kun ca. 10000 Mand samlede, og de fyldte kun lidt i den vidtløftige Stilling. Men det havde Hans Majestæt ikke Øie for; han saa hver Dag, naar han kom hjem fra Øvelserne (han tog disse med Extratog fra Flensborg) ud som en Helt, der har vundet et Slag. Den 18de September førte Hans Majestæt Selv Commandoen over Tropperne. Generalmajor Steinmann commanderede under ham som Anfører af en Division. Den 20de var der Generalrevue. Hendes Naade deltog deri tilhest, ledsaget af Oberst Marcher. Dermed vare disse Maneuvrer sluttede. Fædrelandet meddelte en Correspondance fra Slesvig, dateret d. 11te September, hvori det udtrykkelig fremhæves, at Stillingen ved Dannevirke krævede 50000 Mand.⁵⁵ Der tilføies: „Halveringsbataillonerne, de saakaldte Doubleringsbatailloner, paradere vist ved denne Øvelse for sidste Gang i deres nuværende Skikkelse. Man ser ret, hvilket stort Spring, der er fra at undfange en god Idé og bringe den til Udførelse. I Spidsen for en saakaldt Doubleringsbataillon rider der en mere eller mindre heldig Capitain paa en ynkelig Ganger, paa hvilken man kan se, at den ved i en Række af Aar at blive jaget af som Adjutanthest har tabt Lysten til at gjøre Løier, saa man med Tryghed kan betro sin Tilværelse til den. Compagnicommandeurerne ved disse Batailloner ere tildels ganske unge Lieutenanter. Officersbesætningen ved hvert Compagni bestaar af 2 Officerer istedetfor 4, og Underofficersbesætningen af 6 à 8 Corporaler og Undercorporaler istedetfor 26. Men med saadanne Batailloner kan der næppe rykkes i Felten. Mangelen paa Befalingsmænd er saa stor, at hvis vor Oberst var bleven syg, var hans Næstcommanderende og Efterfølger en Lieutenant“ . . . „Hvad der nedtrykker Synet af denne Troppesamling er det stille, spagfærdige Præg, som overalt gjør sig gjældende“ . . . „Alt gaar sin maskinmæssige Gang, og Alle glæde sig ved snart atter at være i Hjemmet“.

Disse Bemærkninger vare tilvisse ganske rigtige. Armeen havde tabt sin Holdning under Thestrup. Denne „behagelige“ Minister for Kongen og Rigsraadet kunde ikke være „behagelig“ for Soldaterne. Medens Preusserne havde skaffet sig bedre Vaaben og ved længere Tjenestetid bedre øvede Soldater, vare vi forblevne

staaende med Hensyn til Vaaben og havde kortere Tjenestetid end tidligere samt forholdsvis færre og slettere Førere. Vel havde vi et større Antal, men paa den anden Side havde man taget sig for stort paa ved at ville forsvare den mange Mile lange Stilling fra Sliens Munding til Eideren eller Husum.

Torsdagen den 17de September var Kong Georg afreist fra Kjøbenhavn ledsaget af Grev Sponneck og hans tvende danske Adjutanter Lieutenanterne Gyldenchrone og Funch, han gik først til Petersborg og derefter over Rumpenheim til London, Paris før end ad Toulon til sit Kongerige. „Farvel! Glem mig ikke“, var hans sidste Hilsen paa Toldboden, rettet til hans Venner Søcadetterne. Kong Georg havde forinden sin Afreise tilligemed hans Fader Prinds Christian d. 12te September underskrevet et Actstykke, hvorved Arvefølgen i det Glücksborgske Hus ordnes saaledes, at Kongens yngre Broder Prinds Valdemar og hans Linie kommer til at gaa forud i Successionen i Danmark for Kong Georg og dennes Linie. Denne Renunciation er forøvrigt ikke af stor Betydning, da Kong Georgs Sønner, som forfatningsmæssigt opdragne i den græske Religion, dog ikke kunde succedere i Danmark (men de kunde jo forandre Religion).

Den 22de September vare Forbundsgeneralerne Schlichting og Wiederhold, der kom fra Kjøbenhavn, hvor de havde inspiceret det holstenske Forbundscontingent, i Audients hos Kongen paa Glücksborg og spiste derefter i en stor Kreds af Militaire og Civile ved Taflet. De vare aabenbart forbausede over at se Kong Frederiks Fremtræden og hele Maade at være paa. I Tydskland fik man ikke dengang Meddelelser om Kongen, der kunde give gode Forventninger. Alt paa den Tid havde Kongen begyndt at tage under Overveielse, hvor han skulde tage sit Ophold under Krigen, hvis en saadan skulde indtræffe. Han havde spurgt General Fensmark, og denne havde med sin sædvanlige Ironi raadet Hans Majestæt at tage Kvarter i Blokhuset i Skandsen No. 1; der vilde Han altid være tilstede og have et Overblik over det Hele. Det behagede jo nu ikke Hans Majestæt. Han henvendte sig nu til mig og talte om Als eller Fyn. Under Eventualiteten Als skulde han have en Bolig for Gemalinden – tillige Retraite for Hendes høie Gemal – og jeg anbefalede da den gamle Bispegaard i Ketting nord for

Sønderborg. Det indlagte Brev fra Pastor Knudsen giver Oplysninger om denne.⁵⁶

Den 23de September gjorde jeg en behagelig Kjøretour igjennem Angel med Generaladjutanten for Søetaten [Irminger] ned til de interessante Skipperbyer ved Slien Kappel og Arnæs. Kjørselen igjennem Angel er ret eiendommelig ved de høie Gjærder med Buskværk beplantede, der omgive alle Marker, kun enkeltvis faar man et Indblik til disse og ser da det udmærkede røde angelske Kvæg græssende eller drøvtyggende. Større Udsyn ere sjeldne og kun fra Høiderne. [324] Kappel ligger paa en Skraaning ned mod Slien, det frugtbare Svansø ligger ligeoverfor. Indvaanerne leve fornemlig af Skibsfart og Handel med Victualier saasom Smør, Ost, Pølser, røgede Sild; den har 3000 Indbyggere og en ret anseelig Kirke. Arnæs ligger, som Navnet viser, paa et Næs, hvilket gaar ud i Slien; Byen er næsten alene beboet af Skippere, ofte findes bag deres Boliger Skibsbyggerier. Byen har kun een bred Gade med som oftest eenetages Huse, paa begge Sider af Gaden er Alleer; det Hele gjør et hyggeligt Indtryk. Velstand og Stræbsomhed, Renlighed og Orden viser overalt sine Kjendetegn. Hvad jeg saa paa denne lille Reise, havde jeg den Behagelighed strax at kunne føre tilbogs, thi det gik nu rask frem med Udgivelsen af Slesvig, Udsigterne til Krigen bød mig jo ogsaa at paaskynde mit Arbeide. Jeg naaede da ogsaa at faa det sluttet før den ulykkelige Fred, hvorved Hertugdømmet blev afstaaet.

Den 26de September var Conseilspræsidenten paa Glücksborg for at forelægge Kongen Udkastet til Fællesforfatningen, som nu skulde forelægges Rigsraadet. Der var ikke Noget, der tydede paa, at Hans Majestæt tog Sig denne Sag videre nær, og det var heller ikke almindeligt antaget, at den vilde have de farlige Følger, som siden viste sig.

Jeg fik den 29de September Efterretning fra Advocat Liebe, at en Proces, han havde ført for mig, mod Mægler Gedalia, den senere Baron, var optaget til Doms, og at der var al Udsigt til at faa Dom over denne Calomniant. Liebe havde Ret; nogle Uger efter blev han dømt til en Bøde af 200 Rdl. noget meget Stort i Injuriesager. Sagen havde voldt mig megen Ærgrelse, navnlig fordi mine saakaldte Venner ved Hoffet, som jeg næsten alle

havde vist større eller mindre Tjenester, snarere viste Skadefryd end Deltagelse over, at jeg skulde have dette Bryderi med først en vidtløftig Vidneførsel mod Personen for at bevise hans Fornærmelser, hvilke han strax i Begyndelsen af Proceduren søgte at echapere fra, dernæst ved at høre paa en vidtløftig Vidneførsel fra ham om Folk, der skulde have sagt Noget om mig – Dommens Indledning viste nu, „at der i Sagen ikke var oplyst Nogetsomhelst, der kunde kaste den fjerneste Skygge paa Klagerens Forhold i nogen Retning“. Injuriants Grund til disse opdigtede Fornærmelser var, at han troede, og det med Rette – at jeg for Kongen havde modsat mig, at han blev „Justitsraad eller Ridder“, hvortil han af Prinds Ferdinand, hvem han havde laant Penge, var indstillet. (Gedalia havde selv skrevet Concepten til Prindsens Brev til Kongen: jeg saa den med egne Øine, da jeg gennemgik Prindsens Papirer. Med Rette har jeg dog paa Sagen noteret

„Hoc scio pro certo quod si cum stercore certo
Vincio aut Vincor, certe ego manebo.“⁵⁷... [325] ...⁵⁸

Den 1ste October 1863 havde Forbundsagen i Frankfurt taget Beslutning om at indlede Execution imod Danmark formedelst Ikkeopfyldelse af dets forbundsmæssige Forpligtelser med Hensyn til Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs Forfatningsforhold og i Særdeleshed Forbundsbeslutningen af 9de Juli 1863. Sachsen og Hannover overdroges det at udføre Executionen med et Corps af 6000 Mand samt derhos at udnævne Civilcommissairer, Preussen og Østerrig skulde holde en Reserve i Beredskab; 3 Ugers Betænkningstid blev dog givet Danmark.

Den 2den October havde Kongen ved Telegram Underretning herom paa Glücksborg, og han følte sig i høi Grad trykket af den sig nærmende Fare. Hans Blod var alt meget irriteret, og det blev det endnu mere ved den Omstemning, som nu paafulgte. Dannevirkes Trommer havde ladet den høie Herre røre Parolens Tromme, og nu begyndte han alt at fortryde det. Den Diæt, Kongen efter Bocks Raad førte alt paa den Tid, var ham heller ikke god. Bock mente at burde modarbeide en Sukkerdannelse ved at anordne 1/2 Flaske Burgunder til Frokost, Portvin om Middagen og dsl. Det irriterede ogsaa Blodet. For at adspredde Kongen blev

der foretaget en Reise til Haderslev, hvor Hans Majestæt havde lovet at se et nyt Havneanlæg.

Den 2den October tog Kongen „med Gemalinde og Følge“ fra Glücksborg gennem Flensborg og Aabenraa, hvor en Dejeuner indtoges hos Amtmand Heltzen paa det lille Brøndlund Slot til Haderslev, hvor han kom Kl. 5 og tog Bolig hos Amtmand Stockfleth. Der dineredes der, og om Aftenen var der Bal givet af Byen i Harmoniens Locale, i hvilket de tydsksindede Borgere dog ikke deltog. Den næste Dag tog Kongen til Tyrstrup og besaa der den ved Bygmester Professor Winstrup nyopførte skønne Kirke (i Overgangsstil med Taarne og Apsis), til hvilken Maleren Dorph havde udført Alterbilledet. Derfra tog Kongen „med Gemalinde og Følge“ til Christiansfeld, hvor de nordslesvigske Landboere havde i Brødrehuset arrangeret en Diner, ved hvilken Gaardbesidder Juel holdt Talen. Han yttrede blandt Andet om Nordslesvigs Bønder: „Dengang da Danskheden var traadt i Støvet herovre, forinden Deres Majestæt reiste den nationale Sags Banner, alt dengang vare vi vor Danskhed bekjendte, og vi bede Deres Majestæt være forvisset om, at denne vor danske Følelse skal staa sin Prøve, naar det næste Gang gjælder“. – Det har den gjort!

Kongen svarede ved at takke for de varme Følelser af Hengivenhed, der her og overalt i Slesvig vare komne ham imøde. Han glædede Sig ved at kunne udtale, at det fædrelandske Sind, der gik igjennem den til Ham holdte Tale, fandt fuld Gjenklang hos Ham. Han vidste, hvad han skyldte den slesvigske Bonde og den danske Bondestand i det Hele, og den kunde og trygt stole paa Ham. Han skulde aldrig svigte Landets Sag. Det var, saa vidt jeg ved, den sidste Tale Kongen holdt.

Aftenen derefter tilbragte Kongen hos Borgmester i Haderslev Etatsraad Hammerich. Næste Dag tog Kongen tilbage til Glücksborg. Da han kjørte ud af Haderslev, besaa han Havnen. Den var nær aldeles bleven glemt. Vi kom tidsnok til Glücksborg til at dinere der. Kongen var i slet Humeur ved Bordet, og det kom til at gaa ud over mig. Da Hans Majestæt nemlig havde begyndt at spise, kom der et Telegram fra Politidirecteuren i Kjøbenhavn Etatsraad Krone, hvori meddeltes, at Hertugen af Coburgs Cabinetssecretair Bollmann, en eventyrlig Person, der efter Uenighed

med sin Herre var kommen som Flygtning til Kjøbenhavn, havde aflivet sig selv. Jeg gjorde den ganske uskyldige Bemærkning, at jeg syntes ikke Sagen var af den Vigtighed, at Krone behøvede at telegraphere Kongen den. Dette tog Hans Majestæt forfærdelig ilde op, idet han gik ud fra den Forudsætning, at jeg vilde, det skulde have været telegrapheret til mig, hvilket jo var en aldeles urigtig Supposition. Jeg mente blot, at det maatte være en ganske særegen Sag, naar en Mellemautoritet skulde telegraphere til Kongen med Forbigaaelse af sine Foresatte, og Sagen var jo heller ikke af nogen Consequents i og for sig, Tiden var virkelig ikke til at gjøre Væsen af smaa Ting. [326] Men denne Irritabilitet kom mere og mere frem hos Kongen, og Reisen til Haderslev, paa hvilken der synes at have været Scener med Hendes Naade, havde ikke gjort det bedre. Denne Stemning havde forøvrigt ogsaa den slette Følge – idetmindste i dette Øieblik, til et andet Tidspunkt kunde det vistnok have været anderledes at bedømme – at Hendes Naade paa en Maade gav tabt ligeoverfor Kongen – hendes Nerver slog ikke til mere. Da Scheele kom til Fødselsdagen, beklagede hun sig for ham, og jeg har derfor ogsaa noteret, at Scheele sagde, da han kort efter forlod Glücksborg, at denne irritable Stemning vistnok var en Forløber for en Sygdom. Grevinden opgav nu ogsaa kort efter at være med Kongen om Aftenen, og det havde igjen tilfølgende, at Lhombren blev opgivet. Kongen tog Motiv af sine noget tykke Ben til at gaa tidlig tilsengs, og her var det, at han med sin Læges Samtykke holdt de eiendommelige Maaltider med Speilæg og Punsch, hvori Lecteuren Schlegel, Bock og den fuldtro Cetti deltog.

For mig havde den Stilling, der opstod mellem Kongen og Grevinden, den Følge, der ikke kundet Andet end ængste mig, at de begge tyede til mig i disse Stridigheder, naar de, uagtet den mindre hyppige Samværen, dog atter og atter fremstod.

Geburtsdagen den 6te October gik imidlertid godt. Prinds Oscar var kommen Dagen forinden, og det blev mig overdraget at ledsage ham, medens Gratulationen gik for sig, paa en Udflugt til Flensborg. Han forlangte udtrykkelig at kjøre alene med mig for at kunne i Fortrolighed tale om Tidsforholdene. Mine Breve til min Hustru udvise, at jeg fandt Prindsen høist elskværdig. I Flens-

borg anmodede jeg Overpræsident Rosen om at kjøre med til Kobbermøllen, hvis betydelige Fabrikker, det interesserede Hans Kongelige Høihed i høi Grad at se; i Flensborg vakte Oldsags-samlingen hans største Opmærksomhed. Efter 5 Timers Fraværelse kom vi tilbage til Glücksborg. Om Sverrigs Stilling til Alliance-spørgsmaalet udtalte Hans Kongelige Høihed sig ikke for mig; men Grevinde Danner sagde mig efter hans Afreise, at Hans Reises egentlige Hensigt egentlig var at forberede Kongen paa, at Alliancen ikke vilde komme istand.⁵⁹ Dette bestyrkes i høi Grad ved Depeschen fra Grev Manderström til Grev Hamilton af 5te October 1863, hvori det hedder: „Jag kan icke förtiga, att jag blifvit ganska förundrad då jag erfor att Kongl. Danska Regeringen underställt Rigsrådet et förslag till en ny grundlag för Danmarks och Slesvigs gemensamma angelägenheter . . . Heraf bevisas ytterligare svårigheten att fastställa en solidaritet i grundsatser och interessen med en Makt, som från ena stunden till den andra kan förrycka ställningen och sålunda frambringa en helt annan än den som med vår kännedom och vort bifall var bestående“. Senere hen siger Grev Manderström i Brevet, efter en længere Motivering: „Se der, Hr. Grefve, de grunder hvilka hos os väckt den önskan att uppskjuta med afslutandet af den allians-tractat, som varit i fråga“. (Se förøvrigt herom Halls Erklæring i Hist Tidsskrift III R 3 S. 770 Anm.).⁶⁰ Directeuren i Udenrigsministeriet Geheime Legationsraad Vedel har nu (20/12 72) for mig bekræftet, at Prinds Oscar havde saadant Budskab til Kong Frederik. Før og efter Taffelet var jeg beskjæftiget med at svare paa de mange Telegrammer, der vare komne med Lykønskninger. I Brevet til min Hustru hedder det: „Kongen havde paalagt mig at besvare paa egen Haand alle de Telegrammer, der med Lykønskninger kom til ham, og jeg morede mig ret ved at give dem Tonen af en vis Cordialitet, der er Kongen egen og at lade min høie Herre fremtræde saa elskværdig som mulig. Han var meget tilfreds med dem, da han senere læste dem. Blandt dem var der et til Alexandra og hendes Mand samt Kong Vilhelm⁶¹ (som dengang paa sin Rundreise var i London), der i Forening havde sendt Telegram. Du kan vide, at denne travle Dag har faldet i min Smag.“

Foruden Prinds Oscar vare tilstede paa denne Dag paa Glücks-

borg Deres Kongelige Høiheder Prindserne Christian og Frederik af Danmark, Hertug Carl af Glücksborg, Prindserne Frederik, Julius og Hans af Glücksborg, Conseilspræsidenten og de øvrige Ministre, der vare komne med Dampskonnerten Absalon og toge igjen tilbage med den, Grev Scheel Plessen fra Stockholm, Geheimeraad Scheele m. m. fl. Ved Taffelet udbragte Prinds Christian et Leve for Hans Majestæt, idet han tolkede de Tilstedeværendes Glæde over at se Allerhøistsamme i Sin fulde Manddomskraft og udtalte Ønsket om, at denne i mange Aar maatte bevares til Held og Lykke for Landet. Hans Kongelige Høihed erindrede om den alvorsfulde politiske Stilling, hvori Landet befandt sig, og udtalte den faste Overbevisning, at, ligesom Han, saaledes vilde enhver Mand offre Liv og Blod for Danmarks Ære, Selvstændighed og Ret.

Hans Majestæt udtalte derefter, at ligesom disse Prindsens Ord kom fra Hjertet, saaledes vilde de ogsaa finde Gjenklang overalt, hvorhen de naaede. Hans Majestæt tilføiede, at Han ønskede Freden, men Han stode paa, at naar den ikke kunde bevares, da vilde hans trofaste Folk være hans Støtte. Kongen sluttede med at udbringe et Leve for det elskede Fædreland.

Hans Majestæt foretog ikke nogen Udnævnelse paa Sin Fødselsdag, men tildelte Prinds Oscar, førend Han næste Dag skiltes fra denne, Dannebrogsmændenes Hæderstegn. Geheimeraad Scheele fortalte mig, at han havde havt en Samtale med Prinds Oscar under dennes Ophold paa Glücksborg, og at Prindsen havde sagt ham, at Circulairet i 1857 – som Svar paa Alliancetilbudet fra Kong Oscar – havde lagt Faderen i Graven. Den 9de havde vi baade Diner og Bal paa Glücksborg. Den 12te var jeg med Kongen, Grevinden og Scheele paa en Seiltour i Flensborg Fjord.

[327] Dagen efter modtog jeg det indlagte Brev fra Conseilspræsidenten, hvori han meddeler mig, at han har andraget for Kongen paa, at Hans Majestæt snarest kom til Kjøbenhavn.⁶² Det var naturligvis Svaret til Tydskland, der skulde forhandles i et Statsraadsmøde. Nu blev der stor Uro i Leiren – Ballet i Flensborg stod endnu i Udsigt. Omsider blev det bestemt, at Kongen skulde reise til Kjøbenhavn alene ledsaget af mig, Dr. Bock og Adjutant du jour. Det skete den 15de. Den 16de var der Statsraad

angaaende den nævnte vigtige Sag, en engelsk Note, der tilbød Mægling, var ogsaa Gjenstand for Forhandlinger, d. 17de modtog Kongen den svensk-norske Gesandt Grev Hamilton, der nu var vendt tilbage fra Stockholm, den preussiske Legationssecretair v. Schlosser, der fungerede som Chargé d'affaires havde ogsaa Audients denne Dag. Den 19de gav Kongen om Formiddagen Audients*, om Aftenen holdt han atter Statsraad, hvorefter vi reiste tilbage til Glücksborg. Aftenen før vi reiste til Kjøbenhavn meget silde, kom der Bud fra Grevinden, for at bede mig at komme op til hende. Hun vilde da ret lægge mig paa Hjertet at drage Omsorg for, at Kongen blev i Kjøbenhavn og snarest muligt sende Dampskib efter hende. Jeg troede virkelig, det var hendes Alvor. Jeg var jo selv ogsaa af den Overbevisning, at det var bedst, at Kongen under de truende Forhold med det Samme blev i Kjøbenhavn. Kongen hørte ogsaa paa mig, da jeg opfordrede ham til at blive, men da jeg noget senere vilde have en endelig Bestemmelse, viste han mig et Telegram fra Grevinden, hvori hun beder ham komme til Glücksborg. Jeg har altsaa sandsynligvis været hendes dupe, men det kunde jo forøvrigt ogsaa have været Tilfældet, at hun var i min Fraværelse bleven paavirket i en modsat Retning; men derom burde hun dog have underrettet mig. Min Paaskrift paa Halls Brev er vistnok rigtig. Aftenen forinden Kongens Afreise om Natten var der som anført Statsraad. Jeg gik, medens dette afholdtes hen i Theatret, hvor min Hustru var; men jeg fik Bud fra Hans Majestæt strax at komme til Christiansborg. Jeg traf Hans Majestæt og hans Ministre samt Statssecretairen i den herligste Stemning ved Punscheglassene. Der blev drukket paa lykkelig Reise og Held for Fremtiden – det var sidste Gang Kongen var paa Christiansborg og saa sine Raadgivere. Vi gik i den sene Aften med Extratog, tog paa Ringsted Stationen en Hjertestyrkning og fandt ombord paa Slesvig et rigeligt besat Bord, navnlig med bugnende Østersfade.

Vi spiste og drak til Kl. 3¹/₂. Den 23de var Ballet i Flensborg,

* Ved denne Leilighed saa Kongen flere Rigsraadsmedlemmer t. Ex. Tscherning og Grev Holstein-Holsteinborg og opfordrede dem til at stemme paa Fællesforfatningen.

for hvis Skyld Kongen egentlig skulde tilbage til Glücksborg; thi dette Bal var altid illustrerende for Hendes Naade. Hun havde her en stor Kreds af dem, for hvilke der blev givet Dineer og Soupeer paa Glücksborg og det virkelig af meget anselige og hæderlige Folk, t. Ex. Præsident Stemann og Kone, Amtmand Baron Vedel og Kone, Apellationsraad Knudsen og Kone, Oberst Nielsen og Kone, Rector Siemsen og Kone, Udskrivningschef Ager-skov og Kone. General Meza viste ogsaa Hendes Naade megen Attention og musicerede med hende. Hendes Naade forsømte heller ikke at have den hæderlige Mand lidt til Bedste for hans affecterede Manerers Skyld. Overpræsident Rosen var en af Hendes Naades ivrigste Cavalerer i de Dandsendes Række, Ministeren for Slesvig Wolfhagen og Amtmand Baron Vedel vare ogsaa blandt hendes Meddandsende. Alt under det korte Ophold paa Christiansborg havde Kongen begyndt at tænke paa at ville tage Vinterophold paa Odense Slot for derfra „at lede Operationerne“. Det var jo i alle Henseender forkasteligt. Jeg havde demonstreret derimod, det bedste jeg kunde. Da jeg kom til Glücksborg, fandt jeg Hendes Naade ogsaa stemt derimod; men det gav jo store Scener imellem Kongen og hende. Disse Scener havde, som jeg alt har sagt tidligere, taget mere og mere til i Hyppighed, og Hans Majestæt vandt nu undertiden i dem, hvilket ikke før havde været Tilfældet; men Grunden laa ikke i, at Hans Majestæt var bleven vældigere, men som anført i, at Hendes Naades Nerver vare blevne svagere. Paa Baldagen skrev jeg til min Hustru – – „Dette Bal i Flensborg, hvortil vi skulle iaften, er mig inderlig imod. Hendes Naade er saa nerveus, at hun græder over alle Ting, hun kunde endogsaa ikke komme til Taffels igaar, men desuagtet skal hun ind til Bal; men hjem komme vi ret snart, naar der blot ikke træder Sygdom imellem.“ Det var dette Bal, paa hvilket efter et Folkesagn i Slesvig, som er kommen paa Tryk i det medfølgende Blad udgivet af Klopfægteren Lucianus Kofod, Kongen skal være bleven forgivet ved en Bouquet.⁶³ Det eneste Sande i den hele Historie er dette, at Bouquetterne, som Kongen og Grevinden modtog ved deres Indtrædelse paa Ballet i dette Aar, ikke som i de tidligere Aar blev præsenteret paa en pletteret Bakke, men paa en lakeret (afdøde Frøken Arntz havde lagt Mærke til dette Factum

og fortalt mig det og lagt Betydning deri; hun var af en Apothekerfamilie). Dette skete, fordi at Giften vilde have angrebet Sølvvet! Af denne Gift skal baade Hans Majestæt og Hendes Naade [have] faaet den Rosen, som først angreb Kongen 14 Dage og Grevinden 3 Uger efter. Jeg behøver jo ikke at tilføie, at det Hele er det forfærdeligste Væv af tendentiøs Løgn og løs Tale. Paa Bladet har jeg føiet nogle yderligere Noter til, strax jeg havde faaet denne Uhumskhed at se. Bladartiklen og mine Bemærkninger kunne gjerne gives i Bilag, hvis man synes det værd. Forinden Ballet havde jeg atter havt et lille Sammenstød med Hans Majestæt angaaende Spørgsmaalet Odense, hvilket jeg maa nævne, for at forklare denne Scene, som paafulgte for mig senere hen paa Aftenen, og som vakte en stor Opmærksomhed. Man kunde slet ikke i den gode Stad Flensborg begribe, at jeg, om hvem det blev sagt, at jeg stod mig godt med Kongen og havde nogen Indflydelse paa ham, kunde blive Gjenstand for et saadant Angreb og for en saadan Ubetydelighed. Man havde i hvert Fald ikke lagt Mærke til, at Hans Majestæt altid drev de mindste Ting med den største Alvor, og derimod slog af paa Alvoren i store Ting. Naar han førte en Dands op, var det ingen Spas. Medens jeg efter Bordet søgte en Dame, var jeg kommen langt ned i Rækken og hørte ikke de vigtige Dispositioner, Hans Majestæt tog om Borddansen (le Tempete). Disse gik, efter hvad jeg senere erfarede, ud paa, at de Par, der skulde balancere forbi hinanden, skulde staa langt adskilte. Hans Majestæt ventede Sig vel deraf større Bevægelse og derved mere Tour de fatigue, hvilket han satte stor Pris paa at vise, at han kunde udholde. Men Følgen heraf var, at da Dandsen udviklede sig, skete der Forvexling mellem Parrene, der skulde balancere med hinanden. Jeg havde derfor netop sagt til min Dame til Venstre, forinden vi skulde til at begynde, om vi ikke skulde tage hinanden i Haanden, for at vi kunde være samlede, naar Touren kom til os. Kongen, som netop passerede forbi, maa have hørt dette og troede at se en Ulydighed imod hans Ordre, eller hvad det nu var; men kort og godt, da han atter kom lige foran mig, bød han med en voldsom og irriteret Stemme Musikken paa Galleriet at standse og henvendte sig med truende Gebærder til mig, idet han sagde, at han nok skulde vise mig, om det var hans Cabinets-

secretairs Mening eller hans, der skulde gjælde. Jeg tog mig forøvrigt den Sag ganske rolig og kunde [328] jo kun føle mig smigret ved, at der kunde være Tale om, at jeg var kommen saa vidt i Verden, at slige Spørgsmaal kunde gøres, hvor min Villie stilledes ligeoverfor Kongens som et Enten-Eller. Kongen havde ogsaa Uret, naar han senere tilskrev mig, at jeg havde svaret „ikke ganske artigt“. Jeg svarede slet ikke, men saa vel sagtens noget forbauset og forundret ud, og jeg maa kun have raisoneret i Miner, hvorefter jeg ganske rolig fortsatte Dandsen og balancerede med Hans Majestæt, hvortil jeg jo stod for Tour. Hendes Naade lod imidlertid ikke Kongen dø i Synden og gav ham det glatte Lag for hans Uartighed imod mig; thi hun havde en Sympathi for mig paa den Tid, naar Saadant skete, da hun selv jo led saa meget under Kongens Heftighed. Hans Majestæt tog sin sædvanlige Tilflugt til Fader Bacchus og naaede en saadan Tyngde af dennes Gaver, at Ballet varede længere end sædvanlig, fordi Hans Majestæt gjorde forgjæves Forsøg paa at reise sig fra Stolen. Omsider lykkedes det, men da han var kommen op paa sin Vogn, blev han atter yderst forbittret paa den skikkelige Jæger Hering og truede med at hugge ham ned; men da han virkelig vilde udføre det og derfor vilde reise sig for at trække Sablen, faldt han tilbage i Sædet og naaede ikke at komme op igjen, hvorfor den drabelige Gjerning maatte opgives. Det vilde jo naturligvis jo heller ikke være kommet til Udførelse.

Jeg havde egentlig, som alt sagt, ikke lagt videre Vægt paa denne Scene, men mine Colleger mente, at jeg skulde tage den serieus, og det gjorde jeg da ogsaa. Det blev besluttet i det „Collective“, som vi kaldte vor Forening ved slige Leiligheder, aldeles ikke at tale ved Bordet, hvilket var et strengt Correctiv for vor høie Herre. Hans Majestæt drak Glas med mig og Andre, men Gjengjældet skete med den høitideligste Alvor. Hans Majestæt tog mig efter Bordet under Armen og gik med mig op og ned ad Gulvet og bad mig tilgive hans Adfærd, da jeg nok saa, han havde været besværet. Jeg svarede kun, at jeg meget maatte beklage, at Han vilde udsætte Sig Selv ved at behandle Nogen, man vidste han skjænkede sin Tillid, paa en saadan Maade. Jeg kunde egentlig ikke selv udholde denne Rolle af den Fornærmede, hvorfor jeg

meldte mig syg. Kongen tog til Nydam d. 27de for at gjøre Udgravninger, men forinden tilskrev han mig følgende Brev, det sidste jeg modtog fra hans Haand. Jeg behøver ikke at sige, at Freden dermed var sluttet og varede den høie Herres Dage ud. Det lyder saaledes (Originalen vedlægges):

Gode Trap! Med megen Beklagelse hører jeg, at vor Rencontre paa Ballet sidst har været af den Art, at det har forvoldt Dem en Ærgrelse, De ei har kunnet bære, skjøndt De burde kjende mig saa nøie, at De ei i denne ubetydelige Sag skulde kunne se nogen Uvillie fra min Side med Dem. At jeg har meget alvorlige Ting at tænke paa, maa De indrømme mig, og at den Forstillelse, som jeg ved slig en Leilighed maa holde og paatage mig, er meget trættende og angribende, kan Enhver, som kjender mig som De, nok begribe; saa at Sindet, skjøndt ikke synligt, dog er stærkt afficeret deraf. Dette havde da ogsaa den ubehagelige Følge, at da jeg tiltalte Dem, og De just ikke meget høfligt svarede mig, brød Naturen over Optugtelsen hos mig, idet mit saa længe dulgte hid-sige Blod kom i Kog og derved kom til at sige Dem de Ubehageligheder, jeg bitterlig har fortrudt; men Trap jeg er Konge! og en Konge kan tilgive, men ikke bede tilgive. Derfor tror jeg, det er bedst at søge gjensidig at glemme det Passerede og er De af den Mening, saa siger jeg nu sans rancune! og dermed ville Vi lade Sagen falde.

God Bedring ønskes Dem af Deres Ven og Dr. . . . Br. . .

Frederik

Glücksborg d. 26de October 1863.

Efter Hjemkomsten fra Nydam var jeg hos Kongen, og Freden blev ratificeret. Den 30te var jeg med Hans Majestæt i Flensborg til en Fest i Frimurerlogen. Jeg led af en let Rosen i Ansigtet, som jeg i længere Tid havde hvert Efteraar. Det var et forrygende Veir med Østenstorm og Snefog, da jeg kjørte med Kongen paa aaben Vogn tilbage til Glücksborg. Jeg dækkede mig derfor for at undgaa Ubehageligheden at faa Sne og Stormen ind paa den noget sensible Ansigtshud. Kongen gjorde gjentagende Spas deraf. Odense Spørgsmaalet var nu opgivet. Af til Bilagene indlagte Brev

fra Medlem af den nye Regjering i Plön (Commissarius i Itzehoe) Warnstedt ses, at det havde været paatænkt at føre Plöns Slots Inventarium til Odense.⁶⁴ Den 3die November skrev jeg til min Hustru: „Kongen er i et ængsteligt Humeur“, men da var Scheele ogsaa kommen igjen, og det forstemte ham yderligere. Den 4de skrev jeg atter: „Kongens Sind er ængstelig uroligt og opfarende; disse underlige krigerske Ideer, der hvert Øieblik slaar over til det, som synes dermed uforeneligt, paavirke os alle paa en sørgelig Maade.“ Paa Kongens ulykkelige Tour til Kappel fra den 6te til den 9de November blev jeg, da den skulde have en helt militair Charakter („for at sikkre den venstre Flankestilling“ hed det) ikke medtaget. Grevinden var ogsaa blevet hjemme, men tog Mandagen den 9de ned for at hente Kongen og vel ogsaa for at afslutte Touren, om hvilken hun vel havde Efterretninger fra Bock, at det gik noget stormende til baade indvendig og udvendig. Det var paa denne Tour, at der viste sig en Blegn i Kongens Næse, som han irriterede ved bestandig at pille ved den. Da han kom hjem, lagde jeg forøvrigt ikke Mærke til den. Indbydelsen fra Keiser Napoleon til den store Congres var under Kongens Fraværelse i Kappel kommen til Glücksborg, og jeg meldte ham det, da han kom hjem.⁶⁵ Jeg tror det var den sidste Sag, jeg foredrog Hans Majestæt – havde denne Congres kommet istand, vilde Executionen vel have været til at undgaa; men maaske var den kommen istand, hvis Kongen ikke var død, og der ikke havde vist sig denne gunstige Leilighed for Bismarck „mit dem schon tüchtigen Könige“ til at gribe ind i Begivenhederne. Prinds Christian, der med sin Familie havde været i England, hvor han endnu engang havde set Kong [329] Georg, var derfra kommen tilbage og havde været paa Veien til Glücksborg for at complimentere Kongen, men havde truffet Hofmarskal Løvenskjold, der havde sagt ham, at Kongen var i Kappel, hvorfor Prindsen reiste hjem uden at søge Kongen videre, hvilket Hans Kongelige Høihed troede saa meget mindre nødvendigt, som Hans Majestæt nu snart efter, hvad Løvenskjold havde sagt, agtede Sig til Kjøbenhavn. Da vi kom tiltaffels efter Hjemkomsten, berettede Løvenskjold Kongen, tilvisse paa en temmelig klodset Maade, om Prindsens Besøg, og Hans Majestæts Irritabilitet oplussede nu atter til en saa høi Grad, at det ængstede

og mishagede os Alle, der vare tilstede. Kongen omtalte ogsaa i Sine Vredesudbrud mod Prindsen, hvem vi nys havde hørt ham tiltale saa venlig, at nu vilde vel snart ogsaa den Tid være kommen, da Prinds Christian Selv vilde faa at vide, hvad det var at være Konge. Men ogsaa andre Omstændigheder kom til, der irriterede Kongen – jeg erindrer det saa godt, jeg sad lige ved Hjørnet af Bordet (i det mindre Værelse i tredje Stokværk ved Siden af Taarnværelset, Vinterens Kulde havde alt ladet opgive at have Taffelet i den store Sal) og havde Syn paa den Linie af Bordet, hvor Kongen sad for Midten med Grevinden paa høire Side og Frøken Arnds paa Venstre. Kongen havde foretaget et Par Udnævnelser i Kappel, som han vidste ikke vilde behage Hendes Naade, fordi de Vedkommendes Koner ikke havde villet lade sig indlemme i hendes Kreds. Først sagde Hans Majestæt, idet han havde drukket et Glas med Overlandeveiinspecteuren Kammerherre Krag, Du ved søde Louise! at Krag saa længe har ønsket at blive Kammerherre; jeg har derfor nu udnævnt ham dertil. Hendes Naade saa lidt moquant ud derved; men resignerede sig og drak ogsaa med Krag. Da dette nu var gaaet saa godt, rykkede Hans Majestæt frem med den næste Udnævnelse og drak med Capitain af Generalstaben den høie Skou (han faldt 1864), der var gift med en Frøken von Krogh, som aldeles ikke havde gjort Visit. Efter at have drukket sagde Kongen til Grevinden: „Jeg har udnævnt Skou, der flere Gange har været Adjutant hos mig og nu ogsaa var med i Kappel, og som er en meget flink Officer, til Dannebrogsmænd.“ Hendes Naade hørte meget alvorlig paa Sin høie Gemal, men vendte sig derefter pludselig fra ham, saa meget hun kunde, saa at hun næsten vendte ham Ryggen. Nu for det Hans Majestæt til Hovedet, og han begyndte at drikke en Masse Vin, hvilket han vidste ærgrede Hendes Naade. Efter Bordet var han meget echaufferet, gik tidlig tilsengs og – reiste sig aldrig mere. I Brevet til min Hustru af 10de skriver jeg: „Hans Majestæt var atter igaar i sit forfærdeligste Humeur ved Bordet og udtalte sig om Prinds Christian paa en Maade, der vakte Uvillie og Forbauselse. Gud give, at Hans Majestæt atter maatte vinde nogen Ro; denne irritable Stemning gjør Samværen med ham ængstelig og uhyggelig.“ Da jeg skrev dette Brev om Morgenen den

10de, maa jeg endnu ikke have vidst, at Kongen var syg. Dette fik vi jo ogsaa først at vide op ad Dagen. Endnu den 9de om Aftenen havde Kongen overstreget Dagen i sin Kalender (den vedlægges) og havde skrevet ved den 12te „Kjøbenhavn“, paa hvilken Dag han agtede at reise hjem. Dagen efter den 11te, da jeg imidlertid ikke havde den mindste Frygt for Kongens Sygdom, skrev jeg til min Hustru:

„Nu tænkte vi paa at pakke ind for at gaa til Kjøbenhavn, men Menneskene spaa, og Gud raader. Kongen har faaet Rosen i Ansigtet, og vi kunne nu i hvert Fald ikke komme hjem for det Første. Den latterlige Tour til Kappel har dog formodentlig fremkaldt denne Disposition, hvis nærmeste Anledning imidlertid er en Filipens i Næsen, som Kongen har irriteret. Jeg ligger her med en hel Bunke Sager til Underskrift og kan nu formodentlig ikke faa nogen Afgjørelse saa snart. Det er et stort Ansvar, der ligger paa Ministeriet, at det ikke, da vi dog nu have saa mange Forfatninger, i en af dem er bleven taget en Bestemmelse om Regjeringens Førelse under Kongens Sygdom og Fraværelse.“ „Scheele havde dog Ret, da han under sit sidste Ophold her udtalte den Mening, at Kongens forfærdelige Irritabilitet var Forløber for en Sygdom.“

Jeg skrev d. 12te til min Hustru:

„Kongens Rosen har nu udbredt sig over hele Ansigtet, men der viser sig ingen Feber af Betydenhed, saa der vel ingen Fare er, men desværre er det en lang og kjedelig Historie.“

Imidlertid var der alt dengang af Bock skrevet efter den egentlige Livlæge Lund, saa at Bock og med ham Grevinden vistnok dog havde begyndt at ængste sig.

Den 13de skrev jeg til min Hustru:

„Kongens Befindende er idag snarere slettere end bedre. Rosen er vel noget mindre, men han er meget mat, har ikke sovet og har Feber, hans Mave er derhos i Uorden. Du skal imidlertid være meget forsigtig med at yttre Dig herom.

Naar jeg telegraferer Dig

Vil Du finde mig Martensens nye Bog, da er det slettere med Kongen

telegraferer jeg

Jeg har opgivet min Reise til Slesvig
da er det meget slet, ja endog farligt.

I begge Tilfælde vil jeg bede Dig at kalde Cancelliraad Kjeldsen og bede ham gaa til Conseilspræsidenten, forevise denne nærværende Brev og Telegrammet.“

Op paa Dagen blev det imidlertid slettere med Kongen, Grevinden, der hidindtil havde givet den uforsagte ogsaa lige over for mig, bad mig komme op til sig, og da jeg kom, at gaa ind at se Kongen. Jeg fandt Kongen meget slet, han kjendte mig vistnok [330] ikke. Da Grevinden ikke havde talt til mig om sin Ængstelse, vilde jeg jo heller ikke udtale mig for hende om min; men jeg sagde hende blot, hvorledes jeg havde fundet Kongen. Endnu længere op paa Dagen var det bekjendt ovre mellem os, at Kongen phantaserede. Om Aftenen silde bragtes mig følgende Telegrammer.

Kjøbenhavn d. 13de November Kl. 8.54 M. Eftm.

Til Kongen

Aften Kl. 8³/₄ har Rigsraadet ved 40 Stemmer mod 16 vedtaget Udkastet til Grundlov for Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Fællesanliggender med Tilhørernes jublende Bifald.
allerunderdanigst

V. Crone.

Kjøbenhavn 13de Novb. Kl. 9.34 M Eftm.

Geheimeetatsraad Trap.

Grundlovsudkastet antaget ved 3die Behandling med 40 Stemmer mod 16. Stor Deltagelse og Uro med Hensyn til Kongens Befindende. Dersom Kongen skulde ønske min personlige Nærværelse, er jeg nu rede til at begive mig derover. Gid jeg snart maa modtage beroligende Efterretninger fra Dem.

C. Hall.

Ingen af disse Telegrammer bleve meddelte Hans Majestæt, thi han var om Aftenen ganske uden Samling.

Næste Morgen skriver Hall til mig, efter at han har modtaget denne Dags Bulletin:

Kære Trap! Jeg forstod fuldkommen Deres Spydighed i det næstsidste Brev, sigtende til min Efterladenhed i at lade Dem høre fra mig, og jeg kunde ikke andet end finde den ganske vel begrundet. Dog har jeg jo haft nogen Undskyldning i en ganske usædvanlig Overlæsselse af Forretninger og Tidsspilde af forskjellig Art: dog var jeg saa meget mere opfordret til at lade Dem høre fra mig, som Deres Breve havde været mig baade af Interesse og til Opmuntring, og giver mig nogen Erstatning for Savnet af mundtlige Samtaler med Dem, hvortil Stof, som jo iøvrigt aldrig fattes os, i denne Tid har tilbudt sig i rigelig Mængde. Men en ganske ny og bedrøvelig Vending i Situationen er jo fremkommen ved Kongens Sygdom. De idag ankomne Beretninger gjennem Dr. Lund kunne jo ikke andet end fremkalde nogen Ængstelse*; i hvert Fald er det jo klart, at det vil vare Uger, inden Kongen kan komme herover. Og paa hvilket ulykkeligt Tidspunkt falder ikke denne Sygdom. Det vilde netop være i høieste Grad ønskeligt, om Grundlovens Stadfæstelse kunde ske saa hurtigt som muligt; enhver Udsættelse vil bidrage til at nære en vis Spænding, som kan skade meget saavel indadtil som udadtil. Men Stadfæstelsen skulde jo ske i et Statsraad, altsaa med Prinds Christian (som navnlig ved denne Leilighed paa ingen Maade maatte savnes), og det vilde jo allerede være en meget mislig Udvei – men dog den eneste, hvis Kongen ikke vilde have hele Statsraadet med Prinds Christian over til sig paa Glücksborg – at en høitidelig Ministerconference blev holdt her med Prinds Christian, og derpaa

* Berlingske Tidende havde haft følgende Meddelelser om Kongens Befindende (de bleve ogsaa meddelte Repræsentationen).

D. 11te Novbr. Hans Majestæt Kongen har, som vi erfare, ved Forkjølelse faaet et let Tilfælde af Ansigtrosen, hvorved Allerhøistsammes Tilbagereise har maattet udsættes.

D. 12te Novbr. I Hans Majestæt Kongens Befindende er der idag ifølge Telegram fra Glücksborg indtraadt god Bedring.

D. 13te November. Bulletin. Kongen lider af en temmelig udbredt Ansigtrosen med let Feber. J. Lund. A. Bock.

D. 14de November. Bulletin. Hans Majestæt Kongens Rosen har i Løbet af Gaarsdagen snart udbredt sig over hele Ansigtet med forøget Feber og vedholdende lette Vildelser. Inat har Rosen ikke udbredt sig, og efter nogen Søvn er Hans Majestæt idag noget bedre.

jeg og Liebe og Hansen* gjentog en af vore vante Reiser. Men sev dette kan jo maaske ikke lade sig gjøre under Kongens nuværende Tilstand. Paa den anden Side vil en Reise af mig alene til Glücksborg, uden at de vigtige paatrængende Anliggender kunne faa deres Løsning, ikke være synderlig tiltrækkende. Imidlertid er jeg naturligvis parat, hvis Kongen skulde ønske det. Svaret til Keiseren har jo under disse Omstændigheder ingen Hast. Det vil vel ikke heller gaa saa hurtigt med Conferencen. Fra Tydskland er der i den sidste Tid Intet hørt. Udsigten til den store Congres vil i hvert Fald gjøre Executionen mindre sandsynlig. Hamilton er ogsaa sengeliggende og lidende af et nerveust Tilfælde i Ryggen. I Kjøbenhavn stor Glæde over Grundlovens Vedtagelse. Lad mig snart høre fra Dem.

Deres
C. Hall.

Da Geheimeraad Hall næste Gang hørte fra mig, var det, da Cancelliraad Kjeldsen om Søndagen d. 15de November bragte ham mit Telegram til min Hustru skrevet denne Dags Formiddag „Jeg har opgivet min Reise til Slesvig“ samt mit tidligere anførte Brev.

Den 14de skrev jeg til min Hustru: „Det gaar egentlig slet ikke godt med Kongen, skjønt Natten dog har været lidt bedre, men der er bestandig Feber og Phantasier. Man antager her Udgangen for meget tvivlsom“. – „Jeg er meget gjennemtrængt af den høist mærkværdige Situation, at netop Tvivlen om Kongens Liv skal falde i dette Øieblik!!! Kongen er naturligvis ikke sygere, end at han meget godt kan komme sig, men man [maa] altid frygte for Virkningen af onde Safter, som jo absolut i høi Grad maa være forenede i dette Legeme; hvortil kommer det høist agiterede Sind.“ Jeg havde tilføiet:

„Inden jeg afsender Brevet, maa jeg endnu tilføie, at jeg dog op paa Formiddagen har modtaget Indtrykket af, at der virkelig er nogen Bedring og noget Haab.“

Men dette formindskede sig atter op ad Dagen. Næste Dags

* Budet i Statssecretariatet.

Morgen kom Physicus for Hertugdømmet Slesvig Justitsraad Schleisner, en anerkjendt dygtig Mand, og han troede endnu den gang, der kunde være Haab, men dette maatte ogsaa han opgive, og Klokkeren 2.35 Minutter døde Kong Frederik den Syvende. Vi vare alle meget bevægede; thi med alle sine Svagheder havde han dog altid været en god og velvillig Herre, der næsten altid var paa den Fraværendes Parti, naar denne blev angreben, og altid fortrød, naar han havde fornærmet den Nærværende og gjerne rakte Haanden til Forsoning. Disse Blade ville frembære flere Vidnesbyrd herom. Naturligvis var der Mange, der ved Siden af denne Følelse, havde en Glæde over, at nu var Grevinde Danners Tid forbi, og Nogle havde vel endogsaa gjerne set, at der kom en Hevn over hende. Men det var jo tilvisse alt en stor Hevn, at hun nu stod magtesløs. Det blev min Lod at lade hende vide, en kort Tid før Kongens sidste Pulsslag slog, at hendes Magt snart var forbi. Om Morgenen, da jeg ingen Tvivl mere nærede om, at Kongen vilde gaa bort, havde jeg formaaet Irminger til at telegraphere til Flensborg, at Dampskibet Slesvig skulde lægge ud til Holnæs, for at det kunde være rede til strax at gaa til Kjøbenhavn. Grevinden sagde mig, at hun havde isinde at sende Slesvig efter Lægen Etatsraad Trier (dette var jo [331] forøvrigt ilde betænkt, thi han kunde jo meget bedre komme med et Skib, der laa i Korsør). Jeg sagde hende da med en fast Betoning: „Deres Naade kan ikke sende Slesvig“. Hun saa alvorlig paa mig og sagde: „Jeg forstaa Dem.“

Det blev iblandt Kongens ledsagende Cavalerer (der var jo ingen Tronfølger, og ingen Minister tilstede) aftalt, at Irminger og jeg skulde afgaa med Slesvig for at melde Kongens Død. Det var en vedtagen Ting imellem Hofmarskallen Løvenskjold, Generaladjutanten for Landetaten Fensmark og mig, at Dødsanmeldelsen skulde ske ved de Afsendte og [ikke] ved Telegram, som blev anset for en mindre officiel Meddelelse, navnlig da den nye Konge jo skulde udraabes efter denne. Irminger og jeg afreiste da omtrent 2 Timer efter Kongens Død fra Glücksborg til Holnæs, hvor vi strax gik ombord, men kun seilede et kort Stykke, da Irminger erklærede, at Taagen var for stærk. Jeg raadede til at forsøge at lade lægge Baade med Lanterner ud i Løbet, indtil vi naaede

rum Sø, men det vilde Irminger, der satte sit Ansvar over alle Ting i Verden, paa ingen Maade gaa ind paa – vi bleve altsaa liggende for det Første.

Jeg meldte strax pr. Expres Hofmarskal Løvenskjold, at vi laa for Anker og kunde ikke komme videre. Jeg modtog om Aftenen følgende Brev fra Løvenskjold:

Hr. Geheime Etatsraad

Allerede forinden Modtagelsen af Deres venlige Skrivelse dateret Dampskibet Slesvig havde jeg afsendt følgende Telegram til Prinds Christian og Geheimeraad Hall:

„Efter forgjæves at have søgt at standse Telegraphering ad Hovedlinien til Kjøbenhavn, for at en herfra med Generaladjutanten for Søetaten afsendt Skrivelse kunde have naaet Hovedstaden før Telegrammet, nødsages jeg nu til ad denne Vei med dybt nedbøiet Sind at bringe Efterretningen om, at Kong Frederik den Syvende er smertefrit hensovet Dags Eftermiddag Kl. 2,35 M. her paa Glücksborg. Generaladjutanten for Søetaten er afgaaet i Eftermiddag med Dampskibet Slesvig for at bringe officiel Melding. Cabinetssecretairen er afgaaet med samme Dampskib til Kjøbenhavn.

Til samme Tid afsendte jeg et Telegram til Korsør til Kammerherre Irminger med Underretning om dette Skridt.

Idet jeg haaber, at saavel De, Hr. Geheime Etatsraad som Kammerherre Irminger ville billige, hvad der under disse Omstændigheder er sket, selv om Slesvigs Afgang fra Holnæs ikke var bleven forsinket, glæder det mig nu, at disse Betæneligheder ved Skjæbnens Magt maa falde bort af sig selv.

Glücksborg 15–11–63.

... Den 16de om Eftermiddagen kom Irminger og jeg over Korsør og derfra med Extratog til Kjøbenhavn. Kong Christian havde modtaget den første Underretning om, at Kong Frederik var farligt syg af Adjutanten Holten, der et Par Dage forinden havde i Privatanliggender forladt Glücksborg og forinden modtaget det Telegram, som efter Aftale med Lægen Bock skulde betegne, at der var Fare. Det kom Søndag Morgen meget tidlig, men kort

efter kom der et Telegram, som forkyndte en Bedring. Og Prindsen tog deraf godt Haab igjen. Kl. 5^{1/2} bragte Telegraphisten Glase et Telegram, der var fra Flensborg gaaet til Hamborg og derfra til Kjøbenhavn, hvorefter Kongen var død. (Dette fortalte Kong Christian mig Selv d. 11te Marts 1876, da Hans Majestæt fortalte mig om sine Indtryk fra denne skjæbnsvangre Tid). Jeg meldte mig strax med mine fulde Portefeuller for den nye Konge paa det gule Palais. Familien sad ved Bordet i den lille beskedne Spisestue, hvor jeg blev indbudet til at tage Plads, hvorefter jeg fik Referat for Kongen. Jeg maa i hvert Fald have behaget Hans Majestæt ved min Fremstillingsmaade, thi General Oxholm sagde mig Dagen efter: „Hverken mere eller mindre for Fremtiden“.

Under dette mit første Referat (det var i Stuen tilhøre, naar man kommer ind ad Porten) bølgede den støiende Menneskemasse udenfor paa Gaden. Utaalmodigheden i Forlangendet om, at Kongen skulde underskrive Forfatningen var stedse stigende. Jeg er af den Overbevisning, at der ikke var Andet at gjøre, og jeg skjulte ikke for Kongen, at naar det skulde ske, maatte det helst ske hurtigst muligt.

Den 18de November udnævntes jeg tilligemed Oxholm og Wegener til at gjennemgaa den afdøde Konges Papirer. Den 21de udnævntes jeg tilligemed Oxholm og Generalkrigscommissair Lange til at gjøre Forslag til Civilistens fremtidige Ordning . . .⁶⁶

NOTER

Tronskiftet 1848

1. Se bind I, s. 230.
2. Poul Chr. Stemanns søster Margrethe Wilhelmine S. (1780–1865) var gift med generalløjtnant, rigsgreve G. W. C. Schmettau (1752–1823). I dette ægteskab fødtes de to søstre Eleonora Dorothea (1802–74) og Sophie Amalie (1810–93). Af disse var den første gift med kabinetssekretær F. Tillisch og den anden med gehejmestatsminister C. E. Bardenfleth.
Tillisch var desuden, som Trap oplyser, nevø af Stemann, idet Tillisch' moder Augusta Elisabeth Tillisch (1770–1835) var en søster til Stemann.
3. Bardenfleth var i sin barndom blevet opdraget en tid sammen med daværende prins Frederik, idet Bardenfleths fader, admiral J. F. Bardenfleth (1772–1833) var blevet ansat som prinsens opdrager. Også i ungdomsårene stod Bardenfleth i et fortroligt forhold til prinsen.
4. Cajolere = smigre, kærtegne.
5. C. F. Wegener, der i 22 år havde været lærer ved Sorø akademi, stod i stor yndest hos kancellipræsident Poul Chr. Stemann, og det skyldtes denne, at Wegener i 1848 udnævntes til gehejmarkivar.
6. Der er ikke bevaret nogen officiel protokol over de første gehejmestatsrådsmøder under Fred. VII.s præsidium. Først fra mødet d. 24/1 1848 er der bevaret en protokol, ført af Tillisch. Se Statsrådets Forhandlinger 1848–63 (i det flg. citeret: Statsrådet), I. 1954, s. 3ff.
7. I Historisk Tidsskrift 3. rk. VI. bd. 1867–69, s. 105–13 er offentliggjort to breve fra P. G. Bang til svogeren, provst H. K. With på Bornholm. Det 1. brev er dateret 29/1 1848 og skildrer begivenhederne omkring tronskiftet. Brev nr. 2 er dateret 9/6 1848 og skildrer, hvad der passerede fra januar til marts 1848. Om Bangs forfatningsudkast se bind I, s. 227f.
8. Det har ikke kunnet fastslås, hvornår Fædrelandet har anbefalet Bang at sætte e bag navnet. Den omtalte Scheel er den senere minister L. N. Scheele.
9. Trap tænker formodentlig på højesteretsadvokat W. F. Treschow (1786–1869). Se s. 199.
10. Trap bygger sin fremstilling på Bangs brev til provst With. Jfr. note 7.
11. ampelt = omfattende, rummeligt.
12. Ordlyden af det åbne brev af 20/1 1848 er her udeladt. Det findes aftrykt i Berlingske Tidende for 21/1 sammen med en skildring af proklamationen af kongen fra Christiansborg slots altan.
13. Den omtalte adresse, som ikke blev afleveret, aftryktes i Fædrelandet nr. 21 for 24/1 1848. Sammesteds finder man også kabinetssekretærens svar.
14. Det omtalte reskript oplæstes i gehejmestatsrådets møde 24/1 1848 og sattes derefter i cirkulation blandt statsrådets medlemmer. Se Statsrådet I. 1954, s. 5.

15. I gehejmestatsrådsmødet 26/1 1848 meddelte kongen, at han havde anmodet kabinetssekretær Lunding om at komme til stede for at referere forhandlingen. Se Statsrådet I. 1954, s. 12.
16. Første gang auditør Liebe nævnes som assisterende sekretær i statsrådet er 25/3 1848. Se Statsrådet I. 1954, s. 151.
17. Forhandlingerne om forfatningsreskriptet af 28/1 1848 strakte sig over dagene 24., 26., 27. og 28. jan. 1848. Se Statsrådet I. 1954, s. 3–25.
18. Tillisch refererede kun gehejmestatsrådsmødet d. 24/1. Referenthvervet overtoges derefter af statssekretær Lunding. Se Statsrådet I. 1954, s. 3–25.
19. Dette citat har ikke kunnet verificeres.
20. Ordlyden af forfatningsreskriptet af 28/1 1848 er her udeladt. Det findes trykt i Schous Forordninger 1848, s. 2–7.
21. Se Historisk Tidsskrift 3. rk. 6. bd., s. 114.
22. Her er udeladt nogle navne på brevskrivere i Chr. VIII's brevarkiv.
23. J. G. Adler (1784–1852) var i 1812 blevet skoleleder i Frederikshald og stod sorenskriver Chr. Magnus Falsen nær. Sammen med denne udarbejdede han et forfatningsudkast for Norge i 1814. Adler kom herigennem i forbindelse med prins Christian Frederik og udnævntes 28/7 1814 til den nyvalgte norske konges sekretær. Han forlod Norge sammen med kongen og var fra da af knyttet til hans person.
24. Om Chr. VIII's vasekabinet se: Niels Breitensteins afhandling i Nationalmuseets festskrift: Antik-Cabinetet 1851. 1951, s. 57ff.
25. Om Sorø-planen se bind I, s. 227f.
26. Trap tænker på Frederik V's almægtige overhofmarskal A. G. Moltke (1710–92).

Christian VIII.s begravelse

1. Den refererede erklæring er aftrykt på forsiden af Fædrelandet for 28/8 1848. fader) flyttede med sin familie ind på et af Amalienborg-palæerne. Chr. VIII arvede dette palæ efter sin fader og boede her som konge. Enkedronning Caroline Amalie blev boende i palæet indtil sin død 1881. Palæet stod derefter tomt, indtil prins Christian, den senere Chr. X, flyttede ind sammen med prinsesse Alexandrine 1898.
2. H. P. Holsts sørgedigt på katafalken havde 3 vers. Det i teksten gengivne er vers nr. 2. Digtet er i sin helhed offentliggjort i Berlingske Tidende for 15/2 1848.
3. I Berlingske Tidende for 27/2 1848 findes et udførligt referat af kongebegravelsen. Her findes ligeledes de citerede sørgedigte aftrykt.
4. Det var fredag aften d. 3/3 1848, at det kgl. teater påny åbnedes. Et referat af aftenens forløb findes i Berlingske Tidende for 4/3 1848. Her er Heibergs sørgedigt også aftrykt.
5. Pierider = muserne, afledt af Pieria ved Olympos, hvor de tidlig dyrkedes.

Martsdagene

1. Den refererede erklæring er aftrykt på forsiden af Fædrelandet for 28/2 1848.
2. Ordlyden af indbydelsen til Casinomødet, underskrevet af H. N. Clausen, Flor, L. N. Hvidt, A. F. Krieger, O. Lehmann, Meinert, P. Pedersen, C. Ploug og A. F. Tscherning er her udeladt.
3. Københavns Hippodrom (ridehus) lå på Nørregade.
4. Casino, der lå i Amaliegade, var i 1847 grundlagt som Vintertivoli af Georg Carstensen, og det åbnedes 26/12 1848 som hovedstadens første privatteater.
5. Der afholdtes statsråd 10/3 1848, men spørgsmålet om Slesvigs stilling til kongeriget var ikke til debat. Se Statsrådet I. 1954, s. 84–87.
6. Om Rendsborgmødet, se Sønderjyllands Historie IV, s. 344. Den citerede udtalelse af Lehmann stammer fra en tale ved en fest på Skydebanen 28. maj 1842. Se bind I, s. 146f.
7. Både Hans Krüger og købmand H. P. Schmidt fra Flensborg overværede Rendsborgmødet, men kun den første synes at have haft ordet. Se Sønderjyllands Historie. IV, s. 344.
8. Det har ikke kunnet fastslås, hvem der har udtalt de citerede udtalelser.
9. En marginaltilførsel på dette sted i manuskriptet indeholdende et længere citat fra O. Müllers redegørelse i Hist. Tidsskrift 3. rk. VI. bd. 1867–69, s. 145–46 er udeladt. Den skildrer et møde på Fædrelandets kontor, hvor Lehmann oplæste udkastet til borgerrepræsentationens adresse. Schouw, der var nærværende, standsede ved adressens slutningsord, men gjorde ingen indvending imod dens bibeholdelse.
10. En gengivelse af Kasinomødets resolution i 5 punkter er her udeladt. Resolutionen findes bl. a. trykt i Danmarks Riges Historie VI, s. 401. Ligeledes er udeladt nogle afsnit af Lehmanns tale ved Casinomødet, som Trap har hentet i skriftet P. Hjort. Kritiske Bidrag til nyere dansk Tænkemaades og Dannelses Historie. Politisk Afdeling. 1852, s. 381.
11. Såvidt vides, havde Lehmann kun en enkelte samtale med Fred. VII før Martsdagene. Denne samtale fandt sted 4/3 1848, og Lehmann har selv givet et udførligt referat af samtalen, som er trykt i Jul. Clausen: Af Orla Lehmanns Papirer. 1903, s. 102–09. På opfordring af den danske historiske forenings sekretær Edv. Holm gav Lehmann i brev, dat. 15/3 1868 en redegørelse for begivenhederne omkring martsministeriets dannelse i 1848. Brevet er trykt i Historisk Tidsskrift 3. rk. VI. bd. 1867–69, s. 198–211.
12. Om mødet i gehejmestatsrådet 21/3 1848, der fandt sted kl. 11 og ikke kl. 9, se Statsrådet I. 1954, s. 110–13.
13. Det er i P. Hjorts skildring af martsdagens forløb (Kritiske Bidrag til nyere dansk Tænkemaades og Dannelses Historie. Politiske Afdeling. 1852, s. 385), at oplysningen om overpræsidentens besøg hos A. S. Ørsted findes.
14. Traps skildring af martsministeriets dannelse bygger i væsentlig grad på det

- i note 7 til s. 4 citerede brev fra P. G. Bang, dat. 9/6 1848. Han har endvidere benyttet den i note 9 omtalte redegørelse af O. Müller samt P. Hjorts dagbogsoptegnelser, trykt i skriftet: Kritiske Bidrag til nyere dansk Tænkemaades og Dannelses Historie. Politisk Afdeling, 1828–50. 1852, s. 375ff. Også det i note 11 citerede brev af Lehmann, dat. 15/3 1868 har været ham bekendt, se videre fremme s. 34.
15. Fædrelandet bragte i slutningen af året 1867 en længere omtale af de i Historisk Tidsskrift trykte breve af P. G. Bang. Dette gav anledning til, at bladet modtog en længere redegørelse fra kammerherre C. Berling, dat. Ordruphøj 29/12 1867, hvis hovedhensigt var at fastslå, at Fred. VII længe før tronskiftet havde været konstitutionelt indstillet. Berling giver endvidere i artiklen sit bidrag til martsdagens historie.
  16. Jfr. fx. s. 89 og 331.
  17. Syro-kaldæisk er navnet på et sprog inden for den vestaramæiske sproggruppe. Det kaldes nu i alm. for bibelsk-aramæisk.
  18. Jfr. Traps meddelelser om kongens holdning i martsdagens s. 91.
  19. Lensgreve Moltke havde været gift to gange og begge gange med døtre af lensgreve Frederik Knuth. F. M. Knuth blev opdraget i Moltkes hus, da hans fader amtmand Eggert Knuth (1786–1813) var død samme år, som sønnen blev født, og hans moder Karen Rosenkrantz (1792–1837) to år senere giftede sig med den norske generalmajor Carl Kaltenborn (1785–1832).
  20. I statsrådsmødet 23/3 1848 vedtoges det på forslag af Lehmann, Hvidt og Tscherning, at ministerposten som sådan ingen rang skulle medføre. Baron Plessen var ikke til stede i statsrådet, da dette blev besluttet. Da han i løbet af mødet indfandt sig, fik han meddelelse herom, og protokollen indeholder følgende om hans stillingtagen til fornævnte beslutning: Baron Plessen bemærkede, „at han ikke forlangte nogen Rang som Minister, men at han eventualiter, naar han blev i Ministeriet, maatte gjøre Pretention paa Rang som Præsident i Cancelliet, da en Forandring heri vilde findes stødende i Hertugdømmerne. Statsrådet. I. 1954, s. 137.
  21. Som fodnote anfører Trap på dette sted i manuskriptet et her udeladt citat fra J. G. Droysen og K. Samwer s. 315f ang. baron Plessens indtrædelse i martsministeriet.
  22. En gengivelse af det slesvig-holstenske andragende er udeladt.
  23. 23/3 1848 afholdtes statsråd kl. 11 formiddag og 8 aften. I begge møder diskuteredes den politiske situation og svaret til den slesvig-holstenske deputation. Grev Knuth deltog i begge møder. Dagen efter afholdtes nyt statsrådsmøde kl. 11 formiddag, i hvilket der blev givet meddelelse om, at Plessen havde trukket sig tilbage som minister. I dette møde forelagdes et af Lehmann udarbejdet udkast til svar til den slesvig-holstenske deputation. Se Statsrådet I. 1954, s. 124–43.
  24. Den officielle meddelelse om udnævnelsen af martsministeriet og fordelingen af de forskellige porteføljer er udeladt.

De første Krigsmåneder

1. Citatet fra L. Skaus pjece: Hvorvidt ere vi komne, s. 9–10 er ikke gengivet helt ordret. Meningen er dog rigtig.
2. Her udelades nogle meddeleser om dannelsen af den provisoriske regering i Kiel og om Rendsborg fæstnings overgivelse til oprørerne, som Trap har taget fra Berlingske Tidende for 27. og 28. marts 1848.
3. I gehejmestatsrådets møde 20/3 1848 foreslog dav. oberst Schøller, at samtlige tropper skulle kaldes under fanerne. Statsrådet I. 1954, s. 102f.
4. Der hentydes til et brev, som L. Skau tilskrev Fred. VII, efter at Beseler m. fl. havde besøgt Haderslev. Under dette besøg røbede Beseler de slesvigholstenske planer om et kup mod fæstningen Rendsborg, og Skau tilrådede, at der blev lagt en dansk besætning i fæstningen.
5. Det omtalte brev fra Tscherning til Harbou er trykt i A. F. Tschernings efterladte Papirer. III. 1878, s. 286–89.
6. Her er udeladt en henvisning til den skrivelse, dat. 25/3 1848, som tilsendtes kongen fra den provisoriske regering i Kiel. Skrivelsen er trykt i Börsenhalle for 3/4. Det havde været Traps hensigt at bringe en afskrift af skrivelsen som bilag, men afskriften eksisterer ikke mere. Berlingske Tidende for 7/4 1848 gengiver skrivelsen efter Börsenhalle.
7. I Historisk Tidsskrift 3. rk. VI. bd. 1867–69, s. 409–26 har Bille under titlen: Endnu et lille Bidrag til Martsdagens Historie givet en skildring af ekspeditionen til Kiel for om muligt at hjemføre prinsesse Vilhelmine og hendes gemal.
8. Her er udeladt et længere citat af den preussiske konges skrivelse til hertugen af Augustenborg, dat. 24/3 1848. Citatet er taget fra Berlingske Tidende for 28/3 1848.
9. Anf. skrift s. 377–79. Citatet er af Trap givet med mindre forkortelser. Den i parentes anførte bemærkning om Lehmann er P. Hjorts.
10. I den foran s. 16 gengivne sang af Kaalund (vers 6) findes ordene: Naar Løven først reiser sin Manke.
11. Det 3. Casinomøde afholdtes i København 27/3 1848, og det er udførligt refereret i Fædrelandet for 28/3 1848. Her findes ogsaa optrykt det nedenfor af Trap gengivne svar fra kongen på den jyske adresse. Om det store folkemøde i Viborg se desuden Viborg Stiftstidende for 23/3 1848 med tillæg. Mødet i Viborg fandt sted 22/3. Om folkemødet i Viborg har A. Heise skrevet en afhandling i Samlinger t. jydsk Historie. 3. rk. V. 1908, s. 369–462.
12. H. P. Holst sendte korrespondanceartikler fra Als til Fædrelandet. Disse er formet som breve og forsynet med 3 stjerner. Det første brev offentliggjordes i Fædrelandet for 8/4.
13. Her er udeladt en gengivelse af den kgl. kundgørelse af 4/4 1848 om ophævelsen af forfatningsreskriptet af 28/1 1848, en meddelelse om oprettelsen

- af en regeringskommission for hertugdømmet Slesvig og kommandørkaptajn Zahrtmanns udnævnelse til marineminister.
14. Der tænkes på den kgl. proklamation til hæren, dat. Sønderborg 8/2 1864. Trykt i Schous Forordninger 1864, s. 38–39.
  15. Skildringen af forhandlingerne mellem grev Knuth og major v. Wildenbruch bygger på publikationen: Actstykker vedkommende det slesvigske Spørgsmaal. 1849, s. 12–14. Her er optrykt major Wildenbruchs note til grev Knuth, dat. Sønderborg 8/4 1848 og grev Knuths svar til Wildenbruch af samme dato.
  16. En note med henvisning til det i note 15 omtalte skrift er udeladt.
  17. Trap bringer på dette sted i manuskriptet med Berlingske Tidende for 11/4 1848 som kilde nogle navne på tilfangetagne officerer i den slesvig-holstenske hær.
  18. Om brevet til kong Oscar se videre s. 64.
  19. Det omtalte statsråd fandt sted søndag eftermiddag kl. 6. I statsrådet forsynede kongen en hilsen til Københavns indvånere med sin underskrift. Se Statsrådet I. 1954, s. 268.

Hoffet på Frederiksborg

1. Om indretningen af Bernstorff slot for prins Frederik af Hessen og den russiske storfyrstinde Alexandra se bind I, s. 153.
2. Der hentydes formodentlig til lystgården Christiansro i Tårnbæk, der 1844 blev købt af red. A. P. Liunge og lagt ind under Klampenborg Vandkuranstalt. Se Nystrøm. Fra Nordsjællands Øresundskyst. 1938, s. 404.
3. Fremstillingen af forholdene ved hoffet og omtalen af Berlings udnævnelse til generalkasserer fortsættes på s. 77f.
4. Den omtalte afskrift af reskriptet af 22/7 1848 findes ikke mere. Reskriptet forelagdes statsrådet i dets møde 26/7. Se Statsrådet I. 1954, s. 396f.

Det norsk-svenske Hjælpekorps. Forhandlingerne i Malmö

1. Sit venia verbo = hvis det er tilladt at sige.
2. Her er udeladt en længere redegørelse for den svenske reaktion på Fred. VII.s brev til kong Oscar (se s. 56f.). Trap bygger bl. a. på Orla Lehmanns skrift. Den svensk-norske Hjælp i 1848. 1848. På kong Oscars befaling blev tropper trukket sammen i Skåne, og der udrustedes skibe såvel i Göteborg som i Karlskrona. Trap skildrer videre i det udeladte manuskript den engelske mægling under lord Palmerstons ledelse i forsommeren 1848 og bringer udførlige uddrag af en række diplomatiske aktstykker.
3. Ikke trykt.
4. Kongen red tropperne i møde på vejen fra Fredensborg og red derefter i spidsen til Frederiksborg slot, hvor tropperne tog opstilling i slotsgården. Senere drog man med kongen i spidsen til Frederiksborg slotshave, hvor

- den omtalte „Collation“ fandt sted. Se Ekstratillæg til Berlingske Tidende søndag d. 25/6 1848.
5. Orla Lehmanns redegørelse for den svensk-norske hjælp i 1848 og de diplomatiske forhandlinger forud for afslutningen af våbenhvilen i Malmø udkom som artikel i Nordisk Universitets-Tidsskrifts 7. årgang (1861). Det udsendtes desuden som selvstændigt skrift. Traps sidehenvisninger gælder det selvstændige skrift.
  6. Dette bilag synes ikke mere at eksistere.
  7. Der fandt ikke statsråd sted 30/6, men nævnte dag forelagde A. W. Moltke på udenrigsministerens vegne kongen en forestilling ang. våbenstilstanden. På denne forestilling afgav kongen den af Trap i det flg. refererede resolution. Næste dag – 1. juli – kom forestillingens indhold under forhandling i statsrådet. Kongen deltog i dette statsrådsmøde, og han ønskede nu at få en nærmere redegørelse for sit syn på våbenstilstanden og navnlig på dens bestemmelser om administrationen af Slesvig under våbenstilstanden tilført protokollen. Da Monrad under trusel om demission modsatte sig dette, lod kongen sit ønske falde. Ved forhandlingernes afslutning afgav kongen flg. resolution på den forelagte forestilling: Vi ville herved have den sidste Passus i ovenstaaende Vor Resolution af 30te f.M. betræffende Conventionsens 5. Artikel gjenkaldt, og ville Vi iøvrigt approbere Indstillingen. Statsrådet I. 1954, s. 358. Om de forhandlinger, der førte frem til våbenstilstanden i Malmø 26/8 1848 se desuden grev Knuths fremstilling for den grundlovgivende rigsdagsforsamling 1848, trykt i Historisk Tidsskrift 4. rk. V. bd. 1875–77, s. 460–509.
  8. Den følgende sætning i manuskriptet er rettet, således at den ikke giver mening. Den er udeladt her.
  9. 8/7 1848 gæstede kong Oscar ledsaget af den svenske kronprins og prins Gustaf Frederik VII på Frederiksborg slot. Se Berlingske Tidende for 11/7 1848.
  10. I en tilførsel i marginen refererer Trap nogle artikler, som Monrad i sommeren 1851 offentliggjorde i Lolland-Falsters Stiftstidende, og hvori han bl. a. skildrede tilblivelsen af Malmø-konventionen. Disse referater er udeladt her.
  11. Udeladt er våbenstilstandstraktatens tillægsartikel om sammensætningen af de midlertidige regeringer i Holsten og Slesvig.

Kongens rejse til Hæren

1. Trap har utvivlsomt ret i sin formodning. 10/9 udnævntes amtmand Johannsen og biskop Jørgen Hansen til danske medlemmer af den regering, som under våbenstilstanden midlertidigt skulle bestyre hertugdømmerne. Se Hjelhold. Sønderjylland under Treårskrigen (i det flg. citeret: Hjelholt) I. 1959, s. 148.
2. Der hentydes til digt nr. 19 „Revue“ i H. P. Holsts digtsamling Den lille

Hornblæser. Det pågældende digt begynder således: Paa Leerbæk Mark, en lille Miil fra Vejle, staaer Armeen. Se H. P. Holst. Den lille Hornblæser, 2. udgave 1850, s. 176ff.

3. C. F. Wegeners mindeskrift om Frederik VII (i det flg. citeret: Wegener) er trykt i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. 1866, s. 3–106. Wegeners kommentar til kongens udtalelse under revuen på Lerbæk mark findes anf. sted s. 61.
4. Syndikus Edv. Banks fra Hamborg var af den tyske centralregering i Frankfurt udset som dennes diplomatiske repræsentant i København. Banks forhandlede i København i efteråret 1848 om visse ændringer i Malmøkonventionen. Se Hjelholt I. 1959, s. 166. Den østrigske ærkehertug Johan (1782–1859) var i juni 1848 valgt til tysk rigsforstander. Han havde konstitutionelle sympatier og havde en årrække været en bestemt modstander af Metternichs politik. Allerede 1849 måtte han dog nedlægge sin stilling i Frankfurt.

Efteråret 1848.

1. En skildring af vanskelighederne ved at få udnævnt den i Malmøkonventionen skitserede midlertidige regering i hertugdømmerne Slesvig og Holsten er udeladt.
2. Efter at våbenstilstanden i Malmø var blevet afsluttet, forhandlede der i de følgende måneder om en endelig fred, og Palmerston tilbød sig som mægler. Ejderprogrammet var længe ministeriets politik, men da det i løbet af efteråret blev klart, at det ikke kunne gennemføres, foreslog ministeriet kongen, at man som subsidær løsning skulle modtage en deling af Slesvig. Den danske gesandt i London, grev Reventlow, opholdt sig i oktober-november i København for at deltage i drøftelserne om den instruks, der skulle danne basis for de videre forhandlinger i London. Ministeriets nye politik, der navnlig forfægtedes af udenrigsministeren grev Knuth, blev forelagt kongen 10/11 1848 i form af en forestilling indeholdende den fornødne instruks for gesandten, og ministeriet besluttede at ville træde tilbage, hvis kongen ikke fuldtud tiltrådte indstillingen. Da dette ikke skete, trådte martsministeriet tilbage 11/11 1848.

Om de enkelte ministres stilling til det slesvigske spørgsmål se Statsrådets Forhandlinger I. 1954, s. 534–37 og 543–53. Bluhme synes ikke at have haft ordet 6/3 1852, og det har ikke på anden måde kunnet fastslås, hvad Trap hentyder til.

3. Citatet om Tscherning har ikke kunnet identificeres.
4. I rigforsamlingens møde 16/11 1848 stillede det kongevalgte medlem Treschow en forespørgsel til ministeriet om årsagen til den rådende ministerkrise. Efter at først grev Knuth og justitsminister Bardenfleth havde haft ordet, talte Lehmann. De citerede udtalelser findes i Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen I, 1848–49, sp. 340.
5. En redegørelse for Novemberministeriets sammensætning er udeladt.

6. Det har ikke kunnet fastslås, hvad det er for et landsted i Smidstrup (Hørsholm sogn?). som Trap taler om. Endnu i 1849 ejede P. G. Bang lyststedet Stokkerupgård på Springforbis jorder. Se Nystrøm. Fra Nordsjællands Øresundskyst. 1938, s. 410.
7. Berlingske Tidende redigeredes på denne tid af den dengang 68-årige M. L. Nathanson.
8. Den omtalte afskrift er ikke påtruffet. Under 30/5 1849 offentliggjordes en kgl. kundgørelse ang. civillisten, se Schous Forordninger 1849, s. 251–53.

1849

1. Hændelsen uden for Amagerport er omtalt i Berlingske Tidende for 9/2 1849, dog med stærkere fremhævelse af kongens personlige indsats i redningsarbejdet, end Trap giver.
2. Udeladt er en kort redegørelse for de diplomatiske forhandlinger i London i vinteren 1848–49 om Slesvigs deling samt en meddelelse i Berlingske Tidende for 24/4 1849 fra regeringen, om at våbenstilstanden var opsagt fra dansk side.
3. I statsrådsmødet 2/4 1849 godkendte kongen, at fjendtlighederne ufortøvet måtte begynde, og en blokade mod den tyske kyst sættes i værk. Se Statsrådet II. 1956, s. 106f.
4. Et referat af mødet i den grundlovgivende rigsforsamling om aftenen 2/4 1849 er udeladt ligesom marineministeriets blokadereglement af 4/5.
5. Under en træfning i Eckernførde-fjord 1849 sprang linieskibet Christian VIII i luften, medens fregatten Gefion måtte stryge flaget.
6. Kongens ægteskabsønske behandlede af statsrådet i dets møde 17/3 1849. Grev Moltke forelagde i dette møde koncept til en forestilling i anledning af kongens reskript af 13/3. Såvel reskriptet som forestillingen toges ad acta uden debat. Se Statsrådet II. 1956, s. 91. Forestillingen er ikke trykt.
7. Se s. 58.
8. Muligvis skal teksten her læses: ved Nattetide.
9. Om prof. Adolph Ludvig Køppen se Robert Neiiendam. Bogen om Grevinde Danner. 1956, s. 13f (I det flg. citeret: Neiiendam).
10. Grevinde Danners moder – den ugifte tjenestepige Caroline Juliane Rasmussen (1794–1869) – blev senere gift med snedkermester, teaterkontrollør og derefter toldassistent i Hølbæk Johannes Jensen (1791–1858).
11. Om Louise Rasmussens forhold til kronprins Frederik i årene forud for tronbestigelsen i januar 1848 se Neiiendam, s. 27ff.
12. Den unge søofficer Carl Irminger var i juli 1832 blevet ansat som adjutant hos prins Frederik.
13. Efter skilsmissen med prinsesse Vilhelmine blev den daværende prins Frederik anvist ophold i Fredericia, hvor den myndige fæstningskommandant, generalmajor Frederik Castonier (1761–1838) fik befaling til at føre tilsyn med prinsen og indberette til kongen.

14. Det omtalte brev er tidligere nævnt, se s. 61**.
15. I Berlingske Tidende for 22/11 1844 annoncerede Louise Rasmussen det „Magazin for Pariser Modevarer“, som hun just havde åbnet i Vimmelskafte nr. 20 under firmanavnet „Emmy Lecarpentier et Comp.“. Jfr. Neiiendam, s. 51.
16. 23/1 1846 udbrød om eftermiddagen en brand i baghuset til den ejendom i Vimmelskafte nr. 20, hvor Louise Rasmussen havde sin modehandel. Efter branden flyttede hun midlertidig hen i Vingårdsstræde (Hotel Monopol). Se desuden Neiiendam, s. 55.
17. Jfr. s. 61***, hvor der tales om Louise Rasmussens ophold på Christiansro.
18. Jfr. bind I, s. 169.
19. Den omtalte notits synes ikke mere at eksistere.
20. Se Neiiendam, s. 33ff.
21. Om de mange cirkulerende rygter og om grevinde Danners sædeligeandel se Neiiendam, s. 35ff.
22. Den officielle meddelelse i Berlingske Tidende om slaget ved Fredericia er udeladt.
23. I statsrådsmødet 11. sept. 1849 oplæstes en meddelelse fra P. G. Bang, at han ønskede at udtræde af ministeriet. Statsrådet II. 1956, s. 250.
24. Den af Bang nedsatte landbokommission havde stiftamtmand I. J. Unsgaard som formand. På basis af kommissionens forhandlinger udarbejdedes og gennemførtes i de følgende år en række love, fx. om udligning af forholdet mellem privilegeret og uprivilegeret hartkorn, ophævelse af gods-ejernes øvrighedsforretninger, afløsning af gårdmands- og husmandshoveriet og afløsning af jagtretten.
25. J. F. Schouw havde i Dansk Tidsskrift 3. bind. 1849 skrevet et par artikler „Om Fredspræliminarierne“. Disse artikler udkom som selvstændigt skrift i 1850 med et forord dat. 10/1. Det anførte citat findes s. 9–10.
26. Den omtalte artikel af D-d fandtes i Fædrelandet for 24/7 1849 under titlen: Slesvigs Selvstændighed.
27. Om udgravningerne i Asserbo se C. F. Wegener. Om Udgravningen af Asserbos og Søborgs Ruiner. 1852. Jfr. desuden s. 122.
28. Wegener s. 62.
29. Jfr. s. 89f.
30. Jægermester, sen. klitinspektør Thyge de Thygesen (1806–1905), der havde arvet Matstrup og Våbenholm godser i Skanderborg amt, var gift med Regine Feddersen, en datter af kabinetssekretær Josias Feddersen.
31. Trap kommer ofte senere tilbage til striden med kongen om optagelsen af grevinde Danner i Hof- og Statskalenderen, se navnlig s. 224f.
I en her udeladt marginalnote omtales grev Carl Moltkes sendelse til St. Petersborg i okt. 1849 og senere til Wien og baron Pechlins sendelse til Berlin.
32. Valgene fandt sted 4. dec. 1849.

1850

1. Har ikke kunnet verificeres. Det må i denne forbindelse nævnes, at Trap s. 32f. har fortalt, at kongen bestemt erklærede sig imod at anvende militær mod folket.
2. H. C. Andersens digt om Oehlenschläger er optaget i Berlingske Tidende for 26/1 1850. I samme nummer findes et udførligt referat af jordefærden.
3. Samtlige taler og sange fra Oehlenschlägers 70-årsfest 14/11 1849 er trykt i Mindeskrift om Festen den 14. November 1849. 1950. Oehlenschlägers takkedigt er trykt s. 8–11 og Grundtvigs tale s. 29–30.
4. Kongen åbnede selv rigsdagens møder 30/1 1850 med en tale fra tronstolen. Trap gengiver kun en enkelt passus af denne tale, der er trykt i Folketings-tidenden 1850. 1. Session, sp. 7–8.
5. 31. jan. 1850 bemyndigede statsrådet konseilspræsidenten at henvende sig til kongen for at få dennes tilslutning til optagelse af forhandlinger om tronfølgespørgsmålet. 5/2 kunne konseilspræsidenten meddele sine kolleger, at sagen var blevet forelagt kongen, der mundtlig havde resolveret i sagen. Resolutionen toges ad acta. Se Statsrådet II. 1956, s. 380 og 384–85.
6. Jfr. bind I, s. 65.
7. Prinsesse Marie af Dessau, der var gift med hertug Friedrich August af Anhalt Dessau, var datter af landgreve Wilhelm af Hessen-Cassel og Charlotte, prinsesse af Danmark.
8. Den udsete tronfølger var den dengang 23 år gamle hertug Peter af Oldenburg, søn af storhertug August af Oldenburg.
9. Prins, sen. landgreve Frederik af Hessen-Cassel (1820–84) var broder til den i note 7 omtalte prinsesse Marie af Dessau.
10. Gothapartiet var navnet på en gruppe tyske politikere, der arbejdede for et samlet tysk rige under Preussens ledelse. Østrig skulle udelukkes, og rigsforfatningen skulle gives et konstitutionelt indhold.
11. Her udelades et længere referat af baron Pechlins forhandlinger i Berlin i tiden efter nytår 1850 med gengivelse af visse diplomatiske aktstykker.
12. Den citerede latinske indskrift skal have stået over porten i den yderste vold. Den eksisterede dog ikke i slutningen af 1500-tallet. Se C. F. Wegener. Om Udgravningen af Asserbo og Søborgs Ruiner. 1852, s. 65 og note 1. Se videre s. 122. I oversættelse lyder indskriften: Aristoteles levede, og Alexander hersker, medens borgen Søborg opføres af hedningerne.
13. Det omtalte statsrådsmøde, hvori kongen deltog, og hvori man besluttede at tilstille Preussen et ultimatum, fandt sted 19. juni 1850. Se Statsrådet II. 1956, s. 515ff. Udtalelsen af Fred. VII har ikke kunnet verificeres.
14. I skildringen af rigsdagens hemmelige møde bygger Trap på J. A. Hansen. Vor Forfatnings-Historie fra 1848 til 66. II. 1868, s. 52ff. De forskellige ordskifter er dog ikke gengivet helt præcist.
15. Her er udeladt nogle yderligere meddelelser om de diplomatiske forhandlinger, der førte frem til fredsafslutningen med Preussen.

16. Spørgsmålet om H. L. Martensens udnævnelse til biskop over Sjællands stift behandlede af gehejmestatsrådet i dets møde 15/4 1854. Den officielle protokol indeholder intet om kongens abdikationsønske. Trap vender senere i sit erindringsværk tilbage til denne episode, se s. 183.
17. Der er tale om slaget ved Isted.
18. Trap tænker formodentlig på grundplanerne over Frederiksborg slot trykt som Tab. 6–7 i Den danske Vitruvius. II. 1749.
19. Ikke trykt.
20. Om L. N. Scheeles „Fragmente“ se videre s. 108 og 131.
21. Proprio motu = af egen drift.
22. Se videre s. 224.
23. Ordlyden af Londonerprotokollen af 2/8 1850 er udeladt. Den findes trykt i Love og Anordninger 1850, s. 252–53. Protokollen fastslog bl. a., at opretholdelsen af det danske monarkis integritet var af betydning for Europas fred. Man udtrykte sin glæde over den danske regerings tilslutning til Holstens vedvarende forbindelse med det tyske forbund og med freden med Preussen. Man erklærede sig endelig rede til at fortsætte forhandlingerne i London om tronfølgespørgsmålet med det formål at opnå monarkiets integritet. Preussen og Østrig skulle opfordres til at tiltræde protokollen.
24. Kongen havde allerede 10/9 meddelt statsrådet, at han ikke personlig ville åbne rigsdagen. Derimod ønskede han at se rigsdagsmedlemmerne hos sig 6/10. Se Statsrådet III. 1958, s. 8.
25. Efter slaget ved Isted forsøgte den slesvig-holstenske hær under general Willisen først at tiltvinge sig en overgang over Slien ved Mysunde for at falde den danske hær i ryggen. I begyndelsen af oktober 1850 rettede man angrebet mod Frederikstad, der forsvarede af oberst Hans Helgesen.
26. Om gæstgiverske Doris Esselbach i Slesvig se s. 401.
27. Herefter følger en her udeladt redegørelse for bestræbelserne for at få Forbundsdagen i Frankfurt til at tiltræde freden med Danmark og få fredstraktatens bestemmelser udført i praksis, herunder få likvideret det slesvig-holstenske styre i hertugdømmerne.
28. Afskriften synes ikke mere at eksistere. Se videre efterfølgende note.
29. I Fædrelandets artikel om den kgl. jagtret for 6/12 1850 er det kgl. reskript af 1/12 1850 ligeledes optrykt.
30. Landstingstidende for 1850. 2. session sp. 492.
31. 25/3 1851 udkom lov indeholdende bestemmelser om jagten og afløsning af jagtretten. Loven indeholdt også bestemmelser om afløsning af den kgl. jagtret m. m.
32. Se bind I, s. 153 note 20.
33. I sit 1. ægteskab havde Trap datteren Josefa Trap, der senere indgik ægteskab med godsejer Alexander Bech til Kruesminde, og sønnen løjtnant Vilhelm Trap der blev ansat ved de jyske jernbaner.

1851

1. Den omtalte kgl. bekendtgørelse af 14/7 1850 er aftrykt i *Love og Anordninger 1850*, s. 246–47. Det var regeringens hensigt, at de udpegede ansete mænd fra alle monarkiets dele (de såkaldte notabler) skulle træde sammen i Flensborg for at udtale sig om den fremtidige ordning af monarkiets politiske organisation. Til brug for forhandlingerne udarbejdede regeringen det såkaldte notabelprojekt, der opretholdt den intime forbindelse mellem Slesvig og kongeriget, men dog betød en vis tilnærmelse til helstatsordningen. Finansminister, grev Sponneck var den egentlige fader til dette projekt, og han sendtes i begyndelsen af året 1851 på en rejse til de tyske stormagthoffer for at søge deres tilslutning til forslaget. Notabelforsamlingen begyndte sine forhandlinger 14. maj 1851 i Flensborg.
2. J. A. Hansen. *Vor Forfatnings Historie fra 1848 til 66. II. 1868*, s. 74.
3. Wegener s. 67.
4. Wegener s. 67.
5. L. N. Scheele udgav i årene 1850–51 „*Fragmente in zwanglosen Heften*“, hvori han bl. a. angreb regeringens sprogpolitik i Slesvig og krævede indførelse af en konstitutionel helstat. Om Scheeles korrespondentvirksomhed se også s. 132f.
6. Ved sin tilbagevenden fra Slesvig til København i marts 1851 overtog Tillysch sin gamle stilling som kabinetssekretær, samtidig med at han udnævntes til minister for Slesvig. Se videre s. 117f.
7. Wegener s. 68.
8. Se bind III.
9. Den efterfølgende fremstilling bygger på J. A. Hansen. *Vor Forfatnings Historie fra 1848 til 66. II. 1868*, s. 76ff.
10. Folketingstidende. 2. session 1851, sp. 7067. Denne og de nedenfor citerede udtalelser af Monrad og Sponneck faldt under folketingets debat om eneste behandling af forslag til lov om tillægsbevilling for finansåret 1850/51. Forhandlingen fandt sted 24/3 1851.
11. Folketingstidende. 2. session 1851, sp. 7068.
12. Folketingstidende. 2. session 1851, sp. 7068.
13. Fædrelandets udtalelse har ikke kunnet verificeres.
14. Trap tænker formodentlig på den preussiske diplomat, grev Karl G. L. G. v. Usedom.
15. Notabelprojektet, der indeholdt regeringens forslag til ordning af monarkiets fremtidige forfatningsforhold, er trykt i *Departementstidende 1851*, s. 465–70.
16. Wegener s. 63.
17. Spørgsmålet om at sende en dansk repræsentant til Warschau for at forhandle med den russiske zar behandledes på statsrådsmøder 14/5, 19/5,

- 20/5 og 21/5. Statsrådet havde først tænkt sig at sende grev Moltke-Nütschau, med da denne vægrede sig, enedes man om at sende udenrigsminister Reedtz. Kongen godkendte dette forslag i statsrådsmødet d. 21/5. Se Statsrådet III. 1958, s. 299.
18. Det omtalte skrift „Actstykker betræffende Arvefølge-Sagen, trykt som Manuskript for Rigsdagen. Marts 1853“ indeholder ialt 9 diplomatiske aktstykker og heriblandt Warschau-protokollen af 24/5 1851, aftrykt s. 5–9. Nogle måneder senere (juni 1853) offentliggjordes en ny samling aktstykker under samme titel og indeholdende 11 diplomatiske aktstykker fra tiden 19/4–7/6 1853, altså efter at rigsdagen havde forkastet regeringens forslag om den nye tronfølge.
19. Kommentaren til Dumreichers udnævnelse findes i Fædrelandet for 20/3 1851. C. A. Dumreicher havde 1849–50 virket som departementschef i Flensborg under den bestyrelseskommission, hvis danske medlem var F. F. Tillisch. Hans virksomhed vakte megen kritik i dansk-nationale kredse, se H.Hjelholt. Sønderjylland under Treårskrigen II. 1961. (Se navne- og registeret). Dumreichers virksomhed i Flensborg ophørte i juli 1850, da Tillisch efter slaget ved Isted som kgl. kommissær med enevældig myndighed havde overtaget administrationen af Slesvig.
20. Wegener s. 65.
21. Om Frederik VII.s arkæologiske interesser se Wegener s. 65.
22. Trykt som selvstændigt skrift i 1852 under titlen: C. F. Wegener. Om Udgravningen af Asserbo og Søborgs Ruiner.
23. Om voldstedet i Grønholt Vang se Trap. Danmark. 5. udg. III. 1953, s. 126.
24. I det af dr. M. Steenstrup redigerede Dansk Maanedsskrift 1865, I, s. 206 ff. offentliggjordes en afhandling af V. S. indeholdende anmeldelser af en række pjecer om ulykkesåret 1864, bl. a. J. N. Madvigs pjece: Den nationale Politik og det danske Monarchie. De hos Trap i citationstegn anførte udtalelser om Frederik VII er taget herfra, men ikke et ordret referat. se anfskrift s. 222f.
- Om signaturen V. S. skriver Fædrelandet i en artikel 5/4 1865: „Bogstaver, der neppe giver nogen Oplysning om Forfatteren, med mindre det skal betyde: Virkelig Skandinav“.
25. Struensée et la Cour de Copenhague 1760–1772. Mémoires de Reverdil. 1858, s. 27.
26. Se videre s. 246.
27. Dannerhøj i Allerup Bakker i Hellevad sogn (Hjørring amt) nævnes dog stadig i Trap. Danmark. 5. udg. VI. 1960, s. 288. Trap omtaler kongebesøget i Allerup Bakker på s. 160. Desuden kan nævnes, at en lille lystskov i Øster Marie sogn på Bornholm, der rummer en betydelig samling af Bautasten, blev købt af Fred. VII. Den hedder endnu i dag Louisenlund. Se Trap. Danmark. 5. udg. VI. 1955, s. 546.
28. Om Christian IV.s sten i Indelukket ved Frederiksborg slot, der bærer kon-

- gens navnetræk, og hvori der er udhugget et sæde, se Aug. F. Schmidt. Danmarks Kæmpesten. 1933, s. 118–19. Efter Chr. IV.s egen beretning anbragte han stenen til „en evig Gedechniis“ om Kristine Munks afvisende holdning overfor ham omkring Mortensaften 1628. Kirsten Munk indledte 1628 et forhold til Rhingrev Otto Ludvig af Salm. Hvad det er for en sten, som Frederik VII skal have anbragt på øen i Skovdammen, har ikke kunnet oplyses.
29. Også det følgende er i det væsentlige en gengivelse af teksten i „Meddelelser til Rigsdagen om Rigets politiske Stilling 28. Okt. 1851. Trykt som Manuskript. 1851“.
  30. Selve amnestipatentet, der i manuskriptet er anbragt som note, udelades her. Det er trykt i Departementstidende 1851, s. 1153–54.
  31. Meddelelser til Rigsdagen om Rigets politiske Stilling. 1851, s. 12–13.
  32. Udenrigsminister Reedtz vendte tilbage til København onsdag d. 25/6 1851. Artiklen i Fædrelandet, hvorfra de gengivne citater stammer, stod i bladet for 24/6 1851.
  33. Her er udeladt citater fra nogle artikler i Fædrelandet 25/6, 26/6 og 28/6 omhandlende den politiske krise efter Reedtz' tilbagevenden.
  34. Udeladt er en liste over de ministre, der havde indgivet deres demissionsbegæring.
  35. I Fædrelandet for 12/7 1851, hvor den omtalte artikel af Scheele er aftrykt i dansk oversættelse, og hvorfra efterfølgende citat stammer, kaldes forfatteren af artiklen for „den berygtede kjøbenhavnske Storkorscorrespondent“.
  36. Navnene på Juliministeriets medlemmer er udeladt.
  37. Den citerede artikel var trykt i Fædrelandet for 10/7 1851.
  38. Citatet har ikke kunnet verificeres.
  39. Fædrelandets kommentar til ministerskiftet 18/10 er udeladt.
  40. Udeladt er nogle bemærkninger om den rapport om landets politiske stilling, som den nyudnævnte udenrigsminister Bluhme 28/10 1851 oversendte til rigsdagen, og en henvisning til I. A. Hansens redegørelse for de hemmelige drøftelser 3–5/11 1851 i rigsdagen i værket: Vor Forfatningshistorie 11 hæfte. Om Bluhmes rapport se s. 325 f.
  41. Citaterne om H. C. Ørsted er taget fra Fædrelandets nekrolog 10/3 1851.
  42. Trap bygger i det væsentlige sin skildring af Ørsteds begravelse på referatet i Fædrelandet for 18/3 1851.
  43. Trap gengiver kun en del af Hauchs digt. Se Berlingske Tidende 19/3 1851.
  44. Laurids Engelstoft (1774–1851) blev gift 8/11 1805 i Randers med Magdalene Estrup (1786–1878), en datter af sognepræst Peder Estrup (1756–1818).
  45. Som afslutning på skildringen af året 1851 findes i manuskriptet følgende notits: Jeg vedlægger her en lille Notitsbog fra Aarene 1851–54 indeholdende formentlig Regnskabsnoteringer, men som ogsaa bærer Spor af mange huslige Begivenheder, medens man ogsaa deraf ser, hvor mange Fornøden-

heder senere Aar har bragt – til Tivoli, Sporvogn og Fotografier findes her ikke Spor.

1852

1. De hemmelige møder i rigsdagen er kort refereret i Almuevennen for 7. og 10. nov. 1851. Se iøvrigt J. A. Hansen. Vor Forfatnings Historie fra 1848 til 66. II. 1868, s. 119ff.
2. Nogle yderligere bemærkninger om kejser Nikolajs holdning overfor Danmark, som tidligere har været omtalt, er her udeladt.
3. En redegørelse fra notabelprojektets indhold er her udeladt.
4. En gentagelse af juliministeriets sammensætning er udeladt.
5. En fornyet omtalte af ministerskiftet i okt. 1851 er udeladt.
6. Wegener s. 68.
7. Et længere citat af D. G. Monrad og Sponnecks svar herpå i folketingets offentlige drøftelse af regeringens program, der afsluttedes 25/11 1851, er udeladt.
8. Et referat af forhandlingen i landstinget mellem højesteretsadvokat Blechingberg og udenrigsminister Bluhme er udeladt.
9. Det fremgår af en her udeladt bemærkning i manuskriptet, at Trap havde tænkt sig, at noteudvekslingen mellem den danske regering og de tyske stormagter muligvis kunne optrykkes som bilag til hans tekst.
10. Wegener s. 68.
11. Bluhmes forelæggelse af den kgl. kundgørelse af 28/1 1852 er udeladt. Forelæggelsestalen findes i folketingstidende 1851–52, sp. 3640–45. Den officielle folketingstidende har ingen bemærkninger om hørår eller hyssen.
12. Referatet af landstingsmødet findes i landstingstidende. 1851–52, sp. 1689–96. Også landstingets møde hævdedes umiddelbart efter forelæggelsen af kundgørelsen.
13. I ingen af de langstrakte debatter om januarkundgørelsen, der fandt sted i februar måned, synes Barfod at have haft ordet. Derimod stillede Barfod en forespørgsel til regeringen 13/3, men den citerede bemærkning af Barfod synes heller ikke at være faldet ved den lejlighed. Se folketingstidenden. 1851–52, sp. 5435–77.
14. Bluhmes bemærkning „Nødvendigheden er uafviselig“ faldt 3/2 1852 i folketinget under en debat, som var rejst af A. F. Krieger og derefter af D. G. Monrad. Se folketingstidenden 1851–52 sp. 3794.
15. Trap har anvendt Fædrelandets udførlige referat af professor Schouws jordefærd, se Fædrelandet for 3/5 1852. Den citerede sang var skrevet af Ploug. Den blev afsunget af Studentersangforeningen. Hartmann havde skrevet melodien.
16. 8/5 1852 underskrev de 5 stormagter sammen med Sverige-Norge og Danmark den såkaldte Londonertraktat, hvorved man i tilfælde af mandsstammen uddøen med Frederik VII og arveprins Ferdinand anerkendte prins Christian og hans mandlige efterkommere i ægteskabet med prinsesse Louise

- som arvinger til den danske trone. Traps gengivelse af Londonertraktatens ordlyd er her udeladt.
17. Ved kongens besøg hos studenterne på hofteatret 17/5 1852 spillede de to vaudevillier: Declarationen af Chr. Richardt og Et Besøg eller en Studenterkomedie i det Grønne af Carl Ploug. Den afsungne sang var ligeledes forfattet af Ploug. Se H. C. A. Lund. Studenterforeningens Historie 1820–70. II. 1898, s. 312–14.
  18. Skodsborgs historie er i nyere tid skildret af E. Nystrøm i værket: Fra Nordsjællands Øresundskyst. 1938, s. 363 ff.
  19. I J. v. Ræders bog Danmarks Krigs- og Politiske Historie I. 1845, s. 111ff findes en skildring af englændernes landgang 16/8 1807 i terrainet syd for Vedbæk.
  20. Der tænkes på enkegrevinde Henriette Catharine v. S., f. van Lexmond, der havde været gift med generalguvernør på de dansk-vestindiske øer Heinrich Ludv. Ernst v. S. Grevinden solgte Skodsborg i 1808 til gehejmekonferensråd S. V. Raben Levetzau. Etatsråd Nathansen har ikke ejet Skodsborg. Se Trap. Danmark 5. udg. II. 1960, s. 980.
  21. Den omtalte major, murermester J. H. Lütthans var svigerfader til D. G. Monrad.
  22. Det er vanskeligt at afgøre, hvad Trap tænker på med bemærkningen „Den forrige Drewsenske Ejendom“. Det kan være den del af den gamle ejendom Skodsborg, som i mange år kaldtes Re traite, og som lå nord for det egentlige Skodsborg. Joh. Chr. Drewsen fra Strandmøllen havde 1822 erhvervet denne ejendom og drev her en oliemølle. Hans søn Chr. Drewsen fik skøde på ejendommen 1846 og videresolgte en del af den til fabrikant J. P. Johnsen, der indrettede en moderne klædefabrik i den gamle oliemølle (Se E. Nystrøm. Fra Nordsjællands Øresundskyst. 1938, s. 370). Drewsen beholdt resten af ejendommen, og i et af de huse, som var forblevet i hans besiddelse, boede, som Trap nedenfor beretter, familien Heiberg. Om Heibergs sommerophold i Skodsborg se J. L. Heiberg. Et Liv gjenoplevet i Erindringen. 4. udg. II. 1944, s. 248f.
  23. Maleren Young var søn af den ungarske operasanger Benno Young. Hans broder var hofoperasanger Friedrich Young, München, gift med danserinden Lucile Grahn (1819–1907).
  24. Billedhuggeren A. Kolberg var omkring 1850 blevet engageret til at give kongen tegneundervisning. Han udnævntes til professor og konservator ved kongens private malerisamling. Han blev siden bortvist fra hoffet på grund af snakkesalighed om grevinde Danner. Se Neiiendam s. 67.
  25. Prinsesse Alexandra blev 9/9 1862 forlovet med prinsen af Wales, den senere kong Edward VII. Formælingen fandt sted 10/3 1863 i Windsor.
  26. Prinsesse Dagmar forlovedes 28/9 1864 med den russiske storfyrsttrønfølger Nikolaj Alexandrovitsch (1843–65), og da han døde, forlovedes hun 23/6 1866 med broderen, den senere zar Alexander III (1845–94).

27. Den tysk-fødte digter E. M. Oettinger engageredes af Berling til at påvirke stemningen i monarkiets tysktalende provinser til fordel for grevinde Danner. Se Neiiendam s. 94.
28. Berlingske Tidende bragte meget udførlige beretninger om kongens og grevindens rejse. I bladets referat af besøget i Ålborg (for 15/6 1852) omtales det, at biskop Bindsbøll sluttede sin prædiken med „nogle smukke og hjertelige Ord til Kongen og Gemalinde“.
29. Wegener s. 70–71. Et længere citat af Wegeners rejsebeskrivelse er udeladt.
30. Med højesteretsadvokat P. Salicaths anonyme skrift: Et Par Ord til Jyderne i Anledning af H. M. Kongens Rejse åbnedes for en strøm af pjecer, der rettede de mest nærgående angreb på grevinde Danner. Carl Berling engagerede herefter en række skribenter, de såkaldte „Dannerskjalde“, hvis opgave det var litterært at tage til genmæle mod angrebene. Se Neiiendam, s. 92ff.
31. Anf. skrift s. 4.
32. Anf. skrift s. 4–5.
33. Hinc illæ lacrymæ = Derfor disse tårer (citat af Terents).
34. Anf. skrift s. 7–8.
35. Anf. skrift s. 9.
36. Anf. skrift s. 12.
37. Commissarius magni magistri = stedfortræder for stormesteren. Legatus a latere er hentet fra det pavelige diplomati og betyder egentlig apostolisk eller kardinallegat, men kan vel i denne sammenhæng oversættes som: overordentlig udsending.
38. Der er tale om den meget kendte fængselspræst C. H. Visby (1801–71), der indtog en fremtrædende plads i det offentlige liv (bl.a. medlem af den grundlovgivende rigsforsamling) og i dansk kirkeliv.
39. 6/10 1868 indviedes frimurerlogen i Klerkegade i København.
40. G. L. Lahde. Mindesmærker ved Kiøbenhavn. Georg Niensens gravmonument var udført af Wiedewelt. Abrahamsons mindeartikel fylder 12 sider.
41. Efter aftale mellem Rusland og Danmark anvistes der 4 søskende af den styrtede russiske tronfølger Ivan i 1780 ophold i Horsens. Det såkaldte palæ på torvet indrettedes af Harsdorff for de russiske prinser og prinsesser, hvoraf den sidste døde 1807. Hele installationen bekostedes af Katharina II. Se H. E. Friis. Det russiske Fyrstehof i Horsens. 1895. Fra 1810–29 beboedes palæet i Horsens af Frederik VII.s moder, prinsesse Charlotte Frederikke.
42. Den daværende handelscommis K. Gad udsendte 1833 et skrift med den anførte titel. Spørgsmålet var rettet til universitetsdirektionen og indeholdt en lægmands tanker om nødvendigheden og følgerne af en skolereform.
43. Udstillingen åbnedes af kongen 5/8 1852. Se Berlingske Tidende for 5/8 1852.
44. Talen er optrykt i Berlingske Tidende for 18/9 1852.

45. Ordlyden af trontalen, der findes optrykt i Forhandlinger paa den forenede Rigsdag. 1. Samling 1852, sp. 7–8 er udeladt.
46. C. F. Wegener var en bestemt modstander af, at man opgav kongelovens arveregler, idet han mente, at disse var det bedste middel til at binde kongeriget og hertugdømmet Slesvig sammen. Han udgav derfor i 1852 et skrift: Forsvar for Danmarks Kongers og Kongehuses fulde Arveret efter Lex Regia. Skriftet gav anledning til en livlig debat. Regeringen lod Wegener tiltale, men han frifandtes ved højesteret. Ministeriet Ørsted forlangte ham derefter afskediget, men på kongens udtrykkelige ønske afstod man fra dette krav, og Wegener nøjedes med at få en offentlig mishags-tilkendegivelse. Se Statsrådet V. 1962, s. 447.

1853

1. Udvalgsbetænkningen om tronfølgeoven er optrykt i Anhang til Forhandlingerne paa den forenede Rigsdag. 1. Samling 1852–53, sp. 1–54.
2. Dagbladet var grundlagt 24/11 1851 og blev under den unge C. St. A. Billes dynamiske ledelse meget snart hovedstadens førende nyhedsorgan og det mest indflydelsesrige talerør for den national-liberale politik.
3. Flyveposten var grundlagt 1845 af Edv. Meyer. Det støttede de konservative kredse, men kom i 1850erne ind i en nedgangsperiode.
4. Forhandlingerne paa den forenede Rigsdag. 1. Samling 1852–53, sp. 301.
5. Afstemningen 18/4 1853 gav følgende resultat: 97 ja, 45 nej, 8 stemmer ikke. Se Forhandlingerne paa den forenede Rigsdag. 1. Samling. 1852–53, 921–24.
6. Som svar på en forespørgsel, stillet af Monrad, svarede finansminister Sponneck på Bluhmes vegne (denne var til stede i salen, men meget forkølet: Det af H. M. Kongen, ved af fri kgl. Magtfuldkommenhed at give Grundloven, tage Forbehold hjemler efter Statsraadets Formening ikke Regeringen Ret til paa anden Maade end i Overensstemmelse med Grundlovens § 100, at bevirke Forandring af samme og altsaa heller ikke saadanne Forandringer, der blive nødvendige til Fuldbyrdelse af den i den allerh. Kundgørelse af 28/1 d.A. tilkendegivne Hensigt. Se folketingstidenden 3. session 1851, sp. 4153–54.
7. Ørstedes forslag er optaget i folketingstidenden for 4. session 1853, sp. 1549–67.
8. M. H. Rosenørns fader generalkrigskommissær Peder Otto Rosenørn (1778–1847) var 2. gang gift med Catharina Elisabeth Stemann (1789–1870). Respectus parantelæ = respekt for slægtskabet. Iflg. Danske lov 3–16–9–1 måtte man ikke gifte sig med dem eller den, der var i forældres sted, hvortil regnedes alle ens forfædres søskende.
9. Imposteur = bedrager.

10. En sådan scene er ikke optaget i statsrådsprotokollen. Sagen synes overhoved ikke behandlet.
11. Ikke trykt.
12. Kabinettssekretærens sendelse til prins Christian gav anledning til megen kritik fra statsrådsmedlemmernes side. Se Statsrådet V. 1962, s. 142ff.
Den Classenske gård i Amaliegade, hvor Tillisch boede som direktør for det Classenske fideicommiss, lå umiddelbart op til Almindeligt Hospital. Denne stiftelse hørte under Københavns fattigvæsen, og den havde 3 afdelinger, nemlig en sygeafdeling, en lemmeafdeling og en venerisk afdeling. Stiftelsen var overbelagt, og de sanitære forhold meget ringe. Koleraen hærgede derfor uhyggeligt blandt beboerne.
13. Under skilsmisseforhandlingerne mellem daværende prins Frederik og prinsesse Vilhelmine havde Frederik VI forvist prinsen til Jægerspris..
14. Der er tale om Krimkrigen. Forhandlingerne med Sverige om en fælles neutralitetspolitik under den truende krigssituation var allerede påbegyndt i sommeren 1853. Se Statsrådet V. 1962, s. 177ff.
15. Se videre s. 229 note 16.
16. Der er på dette sted en lakune i manuskriptet.

1854

1. Efter at ministeriet Ørsted havde gennemført tronfølgeoven, gik man i gang med forberedelserne til udarbejdelsen af en fællesforfatning for hele monarkiet. Denne forfatning burde efter ministeriets opfattelse gives af kongen, og man ønskede, at rigsdagen, inden den kendte forfatningens indhold, skulle tiltræde, at junigrundloven indskrænkedes til kun at gælde kongerigets særlige anliggender. Dette krav kunne måske være gennemført med støtte af Bondevennerne, men da ministeriet desuden tilkendegav, at det var hensigten at ændre junigrundloven i konservativ retning, rejste der sig stærk modstand i rigsdagen, navnlig fra Bondevennernes side, og ministeriet Ørsteds forfatningspolitik kunne ikke gennemføres.
2. Se Dagbladet for 25/2 1854.
3. Se s. 174 note 6.
4. I indledningen til junigrundloven af 5/6 1849 stod der om Slesvig: dog med Forbehold af, at Ordningen af Alt, hvad der vedkommer Hertugdømmet Slesvigs Stilling, beror indtil Freden er afsluttet.
5. Jfr. s. 169 note 46.
6. Wegener var allerede i 1847 blevet udnævnt til kgl. historiograf. Trap tænker formodentlig på, at Wegener i 1851 havde efterfulgt professor Lauritz Engelstoft som kgl. ordenshistoriograf.
7. Wegener s. 74. De flg. linjer fra „Maaskee sigter han“ og indtil „som meget comisk“ er en senere tilføjelse i marginen, dog således, at de første linjer indtil „Abdikation“ synes at være een tilførsel, og resten en senere tilførsel.

8. Martensens udnævnelse til biskop behandlede af statsrådet i dets møde 15/5 1854. Den officielle protokol indeholder intet om kongens tronfrasingelse. Se Statsrådet V. 1962, s. 561.
9. Wegener s. 74.
10. Da det under en forhandling i gehejmestatsrådet 23/3 1854 viste sig, at C. F. Hansen ikke kunne få en række af ham foreslåede militærbevillinger godkendt af de øvrige medlemmer af ministeriet, meddelte han, at han ønskede at trække sig tilbage som krigsminister. Under den fortsatte debat gik han dog ind på at afstå fra at søge sin afsked. Se Statsrådet V. 1962, s. 554 og 560f. Der er ikke senere i statsrådsprotokollen hentydninger til, at krigsministeren enten har søgt eller fået sin afsked.
11. Krigsministerens forslag om afskedigelsen af Hall og Andræ forelagdes gehejmestatsrådsmødet 15/4 1854 og godkendtes af kongen.
12. Om Martensens udnævnelse til biskop se ovenfor note 10.
13. Ved lov af 8. februar 1854 bemyndigedes finansministeren til underhånden (d.v.s. til Frederik VII) at afhænde Jægerspris gamle hovedgård m. v. for en købesum af 600.000 Rdl.
14. Tillisch udnævntes til indenrigsminister 29/4 1854. Samtidig beordredes han til at tage sæde i gehejmestatsrådet.
15. Landshøvdingene Skjöldebrand (Kalmar len) og Faxe (Blekinge len) var blevet udnævnt til kommandører af Dannebrog 14/8 1854.
16. Krimkrigen var brudt ud i marts 1854, og de vestlige stormagter sendte deres flåder ind i Østersøen og bombarderede bl. a. russiske fæstningsværker på Åland og Sveaborg ved Helsingfors. Hovedkampene fandt dog sted på halvøen Krim omkring fæstningen Sevastopol.
17. Fællesforfatningen af 28/7 1854 gav rigsrådet besluttende myndighed med hensyn til fællesskatterne og optagelse af fælles statslån. I alle øvrige fællesanliggender havde rigsrådet kun rådgivende myndighed. En fortegnelse over rigsrådets kongevalgte medlemmer er udeladt.
18. Trap bygger på Dagbladets referat af 31/8 1854.
19. Det lille rigsråd enedes om at anmode om, at rigsrådet måtte få beslutende myndighed med hensyn til budget og statsregnskabets godkendelse.
20. Den jyske deputation havde pastor C. Nyrod til ordfører. Festen for deputationen fandt sted i Casino 28/9 1854. Se Dagbladet for 30/9 1854.
21. Ordlyden af trontalen er udeladt. Der henvises til folketingstidenden 1854–55 sp. 7–8.
22. De 2 åbne breve vedr. folketingets opløsning og udskrivning af valg er udeladt. Der henvises til Departementstidende 1854, s. 825–29.
23. Om den tysk-fødte litterat dr. Emil Jonas og hans forbindelse med Carl Berling, se Neiiendam s. 110f og 138.
24. Denne del af noten er en senere tilføjelse.
25. Regnar Westenholz havde i sin ungdom stået i købmandslære i Løgstør og Ålborg.

26. Den politiske skribent C. Dirckinck Holmfeld skrev i forbindelse med ministeriet Ørsteds fald i dec. 1854 en pjece med titlen: Grevinde Louise Danner f. Rasmussen, Danmarks Genius, i hvilken han direkte sigtede grevinden for meddelagtighed i Ørsteds fald. Se Neiiendam s. 121.
27. Det omtalte brev er ikke påtruffet.
28. Se s. 5.
29. Fakkeltoget er omtalt i Fædrelandet for 19/12 1854. Her findes også H. P. Holsts sang, der begynder på følgende måde:

Saa kan da Ordet strømme frit
Og atter til Dig runge.
Saa skal ei mer, som før saa tit
Det lænkes paa vor Tunge.
30. I Albert Fabritius' udgave af Fred. Barfod. Et Livs Erindringer. 1938 gives den citerede udtalelse af Fred.VII til Barfod 19/12 1854 således: „Ja! man talte om Folkets ubetingede Tillid til mig, og jeg mente, at med den havde det nær faaet Ende“.
31. Wegener s. 76.

1855

1. I manuskriptet stod til at begynde med 6/3 70. Denne dato blev senere ændret til 25/8 79 og til sidst rettet til 17/2 81. De omtalte noteringsbøger findes nu i rigsarkivet. En enkelt er dog endnu i privateje.
2. Wegener s. 80.
3. Om arveprins Ferdinands vægring ved at underskrive fællesforfatningen af 2/10 1855 se også Statsrådet VI. 1964, s. 355ff.
4. Arveprinsen afgav 10/4 1856 sin endelige erklæring om at ville holde fællesforfatningen. Se Statsrådet VI. 1964, s. 543.
5. Dirckinck-Holmfelds pjece s. 15.
6. Om samme forfatters pjece: Danmarks genius se s. 192 note 26.
7. Ikke trykt.
8. Krimkrigen afsluttedes i foråret 1856 ved freden i Paris.
9. Nogle uddrag af debatten i folketinget om rigsretsanklagen er udeladt. Se Folketingstidende 1855–56 sp. 3190–3236. Monrads indlæg er trykt sp. 3204–12.
10. Om tilblivelsen af Traps topografiske værk om Danmark se Nordisk Tidsskrift 1960, s. 337ff.
11. *currente calamo* = der løb mig i pennen.
12. Korrespondancen i Times for 30/4 har Trap utvivlsomt taget fra Dagbladet for 11/5 1855. Teksten er rettet ind efter bladets gengivelse, da Traps gengivelse indeholder flere unøjagtigheder.
13. Richard S. Dundas (1802–61) overtog i april 1855 efter lord Napier betalingen over den engelske flåde i Østersøen. Under hans kommando bombar-

- deredes fæstningen Sveaborg i aug. 1855. Lord Dundas opholdt sig i København 25–27/4 1855. Se Dagbladet for 27/4 og 30/4 1855.
14. Lord Charles Napier (1786–1860) var øverstkommanderende over den engelske østersøflåde i Krimkrigens første tid. Han deltog i bombardementet af fæstningsanlæg på Åland. Han var i audiens hos kongen 7/4 1855. Se Dagbladet for 8/4 1855.
  15. Den senere svenske konge Karl XV var 1850 blevet formælet med prinsesse Lovisa af Nederlandene.
  16. Jfr. s. 156.
  17. Om undersøgelsen af kongegravene i Ringsted se J. J. A. Worsaae og C. F. Herbst. Kongegravene i Ringsted Kirke, aabnede, istandsatte og dækkede med nye Mindestene ved H. M. Fred. VII. 1858. Heri findes beretning (s. 51–72) om selve gravåbningen. Bemærkningen om Scheele har ikke kunnet forklares.
  18. Er ikke påtruffet.
  19. Worsaaes skrift. Minder fra Valdemar den Stores Tid (52 sider. 1856) er egentlig et optryk af Det kgl. danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger 1855 nr. 7 og 8.
  20. Wegener s. 77–78.
  21. Amor senilis turpis = skændig er gammel mands kærlighed (Ovid, Amores I 9. elegi vers 4).
  22. Den franske marskal Fr. C. Canrobert (1809–95) var trådt tilbage som øverstkommanderende for de franske tropper i Krimkrigen efter stridigheder med de engelske hærchefer. I nov. 1855 blev han sendt i særlig mission til Sverige for at afslutte den såkaldte Novembertraktat, der betød Sveriges brud med den proklamerede neutralitetspolitik. Om Canroberts sendelse se også Fred. Bajer i Dansk Tidsskrift 1900, s. 680–91.
  23. Stykket: Canrobert gjorde ... kunne skjules er optaget på et særligt manuskriptblad, betegnet 228.
  24. Der er tale om fhv. kancellipræsident Poul Chr. Stemann, der døde 25/11 1855.
  25. Carl Berling var allerede 18/10 1854 blevet gift med Polly Haderup (1825–95), datter af toldinspektør Carl Erhardt Haderup (død 1834) og Juliane Christine Holck (død 1850).

1856

1. Det omtalte reskript findes i Konseilspræsidiets arkiv. Allerh. Reskripter og Resolutioner 1855–61 nr. 15. Reskriptet kommuniseredes Trap 4/1 1856, og skrivelsen slutter: Som Følge heraf vil fremdeles den i Statshaandbogen for forrige Aar Anhang p. 11 indførte Notits om Lehngrevinde Danners Rang saalydende „med Rang i 2^{den} Classe No 2 efter Rangforordningen“ udgaa.
2. En sådan forespørgsel fra Stemann synes ikke tidligere omtalt.

3. Grevinde Danner blev i forbindelse med sit ægteskab med Fred. VII udnævnt til grevinde med rang i 2. klasse nr. 2. Et greveligt patent med våben blev dog først udstedt 1/2 1855. Danske Kancelli. Grevelige patenter efter 1808 nr. 44.
4. Dorothea Krag, der var enke efter greve Chr. Gyldenløve, ægtede 1715 gehejmeråd H. A. Ahlefeldt. I den anledning skal Fred. IV have udtalt sin forundring over, at hun kunne glemme sin høje stand og forrige gemal og gifte sig med en simpel adelsmand. Hertil skal D. K. have svaret som citeret, idet hun hermed hentydede til Ahlefeldternes hjelmtegn en hund og Gyldenløvernes gyldne løve. Se O. F. C. Rasmussen. Optegnelser om Gissel-feld. 1868, s. 196.
5. Et brev fra Bang af 22/12 1855 er ikke påtruffet. Der findes derimod i Konseilspræsidiets arkiv Journalsager 1856 nr. 36 et udateret koncept til et brev til Trap, der muligvis er identisk med brevet af 22/12. Det lyder således: At den af Hr. Etatsråden i Skrivelse til Geheimekonferensraad Scheel af 18 d.M. gjorde Forespørgsel betræffende Hendes Naade Lehnsgrevinde Danners Anførelse i Statshaandbogen for 1856, der af Geheimeraad Scheel er forelagt det samlede Ministerium ikke kom under Forhandling i den igaar afholdte Ministerconference, men vil blive forelagt i den først afholdende Samling, der er berammet til Løverdagen den 29. d.M., samt at som Følge heraf Statshaandbogens Udgivelse maa stilles i Bero derefter, det har jeg ikke villet undlade tj. at tilmelde Dem.
Epines = vanskeligheder.
6. Det omtalte brev fra udenrigsminister Reedtz findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
7. Jfr. s. 241.
8. George Clarendon (1800–70) var engelsk udenrigsminister fra 1853–58. Trap omtaler herefter et brev fra Wegener omhandlende grevindens optagelse i statshåndbogen. Brevet findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
9. Lexicon over Adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmerne, II, s. 144.
10. Pedetentim = Skridt for skridt.
11. Citatet har ikke kunnet verificeres.
12. Bang trådte tilbage som indenrigsminister 18/2 1856. Tilbagetrædelsen motiveredes officielt med henvisning til ministerens helbredstilstand, se Statsrådets Forhandlinger VI. 1964, s. 494. Fædrelandet kommenterede 18/2 1856: Dette ser livagtig ud som en Flugt for Fæstesagen. Under ledelse af P. B. Scavenius havde 27 sjællandske og lolland-falsterske godsejere over for landstingets formand protesteret mod en tvangsafløsning af fæstevæsenet, se Dagbladet for 21/2 1856. En yderligere protest afleveredes senere på året direkte til kongen, se Danmarks Riges Historie VI, 2 s. 179 og Kjøbenhavns-posten for 22/6 1856.
13. Klagen over L. N. Scheele findes optrykt i Zeitung für die Verhandlungen

- der achten Holsteinischen Provinzialstän­deversam­lung. 2. Beilagen-Heft, sp. 282–85.
14. Kongens svar findes optrykt i den i note 12 citerede Zeitung sp. 654–55. Svaret blev meddelt stænderforsamlingen i dens slutningsmøde 20/2 1856. Om forhandlingerne i statsrådet se Statsrådets Forhandlinger VI. 1964, s. 480–89.
  15. Scheel-Plessen blev afskediget ved kgl. resolution 15/6 1856, se Gesetz- und Ministerialblatt für das Herzogthum Holstein 18/6 1856.
  16. Trap hentyder til rigsretsdommen over A. S. Ørsted og hans ministerkolleger. Dommen lød på frifindelse, og omkostningerne pålagdes det offentlige. Se Troels G. Jørgensen. A. S. Ørsted. Hans Liv og Arbejde. 1933, s. 297f. Udeladt er selve domskonklusionen og en opregning af dommernes navne.
  17. Kongens tale er optrykt i Rigsrådstidende 1856, sp. 5–6.
  18. Den omtalte debat om valgbrevene er refereret i Rigsrådstidende 1856, sp. 6–7. Det fremgår ikke af den trykte Tidende, at advokat Bargum havde ordet under debatten.
  19. Navnene på de 11 medlemmer er udeladt.
  20. Rigsrådet vedtog 31/3 efter en kort forhandling, at det af de 11 medlemmer under Scheel-Plessens ledelse stillede forslag skulle nyde fremme (sp. 798–805). Forslaget kom til 1. behandling 9/4, og forhandlingen blev meget langvarig.
  21. Et længere citat af Halls tale er her udeladt. Hall havde ordet 12/4, og hans tale er refereret i Rigsrådstidende for 1856, sp. 1333ff.
  22. Bluhmes tale findes i Rigsrådstidende 1856, sp. 1379–93.
  23. Reventlow-Jersbecks tale findes i Rigsrådstidende 1856, sp. 1394–1405.
  24. Præsidentens intervention og Reventlow-Jersbecks sidste bemærkning findes i Rigsrådstidende 1856, sp. 1405.
  25. Lehmanns tale findes i Rigsrådstidende 1856, sp. 1405–08.
  26. 1. behandlingen af Scheel-Plessens andragende afsluttedes 12/4, og sagen gik direkte til 2. behandling, der fandt sted 23/4 og i 2 møder d. 25/4. Det var under mødet den 23/4, at Blome-Heiligenstedten havde ordet, se Rigsrådstidende 1856, sp. 1722–27.
  27. Monrads tale findes i Rigsrådstidende 1856, sp. 1771–74.
  28. Scheel-Plessens slutningstale findes i Rigsrådstidende 1856, sp. 1875–80.
  29. Monrads forslag findes i Rigsrådstidende 1856, sp. 2274–2300. Det forkastedes med 37 stemmer mod 26.
  30. En notits om Ruslands og Sverrige-Norges tilslutning til protokollen om Øresundstoldens afløsning er her udeladt.
  31. Baron Blixen-Finecke udnævntes til kammerherre i 1848. Selv om han, som det fremgår af det følgende, udsønedede sig med Fred. VII, fik han ikke kammerherrenøglen tilbage. Se videre s. 263ff. og 305.
  32. Om prins Christians og prinsesse Louises planlagte rejse til Paris se nedenfor.

33. Det har ikke været muligt at verificere citatet fra Dagbladet.
34. Prins Christians brev er her udeladt.
35. Per intercedentia = gennem det, der indtraf i mellemtiden.
36. Der er en fejlskrift i manuskriptet, idet det ikke drejede sig om en ned-sættelse på 17 mand, men 1776 mand. Se bilag til Rigsrådstidende 1856 nr. 173 sp. 2723 s. 2. Krigsministeren havde gjort bevillingen til de 1776 mand til et kabinetsspørgsmål. 2. behandlingen af lovudkast om tillæg til det foreslåede normalbudget for krigsministeriet fandt sted 20. maj 1856, se Rigsrådstidende 1856 sp. 2722ff.
37. Aktstykker ang. Hertugdømmernes . . . Forfatningsforhold. I. Samling, pag. XI–XII.
38. Et uddrag af grev Buols depeche af 26/10 er her udeladt.
39. Om det nordiske studentermøde i Uppsala i sommeren 1856 se Jul. Clausen. Skandinavismen. 1900, s. 126ff og den her citerede litteratur. Se også Erik Møller. Skandinavisk Stræben og svensk Politik. 1948, s. 5ff.
40. Noget egentligt alliancetilbud fra Oscar I til Fred. VII blev først fremsendt i et privatbrev til kongen, dat. 25/2 1857, men inden da havde Oscar I gennem sine politiske fortrolige virket for en skandinavisk politik. For at modarbejde denne politik, som Scheele frygtede kunne fremkalde en ubehagelig reaktion fra Ruslands side, tilsendtes der 20/2 1857 de danske gesandter en cirkulærdepeche, hvori udenrigsministeren – uden på forhånd at have indhentet sine kollegers tilslutning – tog afstand fra den politiske skandinavisme. Da Scheeles cirkulærdepeche blev kendt i begyndelsen af marts, reagerede Oscar I og den svenske regering meget kraftigt. Se Erik Møller. Skandinavisk Stræben og svensk Politik. 1948, s. 45ff. Trap vender tilbage til dette spørgsmål under behandlingen af begivenhederne i 1857 se s. 266ff.
41. Se Oscar II. Mina Memoarer III. 1962, s. 24.
42. Der er tale om 1. udgave af Traps store Danmarksbeskrivelse, der udkom 1856–60 under titlen: Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark.
43. Valdbygård ejedes på det tidspunkt af hofjægermester Aug. W. Bech (død 1877), som i 1846 havde købt gården af gehejmestatsminister Poul Chr. Stemann.
44. Ifølge et gammelt sagn skal ingen konge turde køre over Skelskør bro „formedelst Kong Tolv, Klintekongen, der bor i Klinten uden for Byen.“ Se Trap. Danmark 4. udg. III. 1921, s. 95.
45. 14/3 1857 afsluttede Danmark en traktat med en række søfartsnationer om ophævelse af den fra middelalderen stammende Øresundstold.
46. Wegener havde i 1855 udgivet Historiske Efterretninger om Abrahamstrup Gaard (Jægerspris) i ældre og nyere Tid. I. Året efter offentliggjordes fortsættelsen i Annaler for nordisk Oldkyndighed 1856.
47. Yankee doodle er navnet på en ældre amerikansk melodi, der senere er blevet fortrængt af The Star Spangled Banner. Sangen, der første gang blev

- trykt i 1775, anvendtes oprindeligt af de engelske tropper i den amerikanske uafhængighedskrig.
48. *Amor nocturnus* = natlig kærlighed.
  49. Se videre s. 260.
  50. Det er ikke rigtigt, når Trap skriver, at Christen Skeel var gift med Lisbeth Rosenkrantz. Han var gift med søsteren Birgitte Rosenkrantz. Hvorledes Krenkerup kom i Skeelernes besiddelse se Trap. Danmark. 5. udg. IV. 1955, s. 884.
  51. Jørgen Skeel døde 1695, knap 39 år gammel.
  52. Se herom bind III.
  53. Gaardskona kaldes en mindre isoleret bygning midt i bondegården. Den rummer brænderum, rullestue samt værelse for tjenestefolk.
  54. J. L. Heibergs vaudeville i 2 akter *De danske i Paris* foregår under de danske troppers ophold i Frankrig 1816. Juliette er i stykket datter af modehandlerinden Madame Therese Jean-Brun, og det er i 1. akts 14. scene, at den citerede sang synges.
  55. Trap bygger øjensynlig sin skildring af studenterfesten på Eremitagen 20/6 1856 på Dagbladets referat af 23/6 1856.
  56. Wegener s. 82–83.
  57. Der er tale om den senere kong Oscar II.
  58. Trap bygger øjensynlig sin skildring af fakkeltøget på Dagbladets referat 18/9 1856.
  59. Den citerede artikel var optrykt i *Berlingske Tidende* (Aftenavisen) mandag 15/9 1856. Fædrelandet lod sin utilfredshed komme til orde 17/9, og også Dagbladet tog afstand, se numrene for 17/9 og 23/9.
  60. Der havde fundet en ombygning af tilskuerrummet sted i det gamle kongelige teaters bygning, se Dagbladet for 18/1 1856. Ved festforestillingen i det kgl. theater 17/9 1856 blev givet Carsten Hauchs skuespil i 3 akter *Æren tabt og vunden* samt til særlig ære for hædersgæsten Bournonvilles ballet i 2 akter *Brudfærden i Hardanger*.
  61. Ved festforestillingen i det kgl. theater 24/9 1856 for prins Napoleon blev givet Molières lystspiel i 3 akter Scapins *Skalkestykker* og Bournonvilles ballet i 3 akter *Et Folkesagn*.
  62. Traps skildring af grev Moltkes afskedigelse, og hvad heraf fulgte, synes ikke helt korrekt. Det er rigtigt, at grev Moltke efterfulgtes af baron Dirckinck-Holmfeld, men denne havde senest beklædt stillingen som gesandt i Bremen. Kammerjunker Scheele udnævntes 28/9 1856 til legationssekretær i Paris og efterfulgte således ikke baron Dirckinck-Holmfeld. Det var Scheeles første udenlandske tjeneste. Se også s. 268, hvor Trap angiver en anden grund for grev Moltkes fjernelse fra ministerposten i Paris.
  63. Der blev ikke på statsrådsmødet på Eremitagen 30/8 1856 forelagt noget forslag fra Scheele om forhøjelsen af civillisten. Se Statsrådets forhandlinger VI. 1964, s. 621–26.

64. Under en forhandling i statsrådet om afløsningssummen for Øresundstolden 28/1 1856 havde Andræ indtaget en fra udenrigsministeren afvigende holdning. Se Statsrådet VI. 1964, s. 471ff. Også under sagens videre behandling indtog Andræ særstandpunkt.
65. Se foran s. 220f.
66. Efter statsrådsprotokollen at dømme kom spørgsmålet om ministeriets rekonstruktion slet ikke til behandling i statsrådet 2. okt. 1856. Derimod rejste Scheele spørgsmålet om en ministers stilling, efter at han havde indgivet sin demissionsbegæring. Dette problem gav anledning til en længere debat. Se Statsrådet VII. 1966, s. 29ff.
67. Ved festforestillingen i det kgl. theater i anledning af kongens fødselsdag 8/10 1856 var der premiere på et fra engelsk oversat skuespil Fabrikpigen. Bagefter gav man Bournonvilles ballet divertissement La Ventana. I Berlingske Tidende for 9/10 1856 er optrykt H. C. Andersens sang til lejligheden, af hvilken Trap kun citerer en del af et enkelt vers.
68. Der er tale om forfatteren og politikerens Hans Egede Schack (1820–59).
69. Hall udnævntes 4/12 1856 til forstander for Herlufsholm skole og gods.
70. Konseilspræsident Bang havde 21/6 1856 indstillet og fået kgl. resolution på, at baron Rosenkrantz' påståede slægtsskabsforhold til Birgitte Gjøe ikke kunne komme i betragtning. Se Statsrådets forhandlinger VI. 1964, s. 584.
71. Baron Blixen-Fineckes skandinaviske pjeces udkom i januar 1857, og den praktiske løsning, han foreslog, gik ud på, at det længstlevende af de skandinaviske kongehuse skulle arve det andet gennem gensidig adoption. Fædrelandet ofrede to store forsideartikler på pjecen 13/2 og 14/2 1857, medens Dagbladet var mere tilbageholdende. Se desuden Erik Møller. Skandinavisk Stræben og svensk Politik omkring 1860. 1948, s. 51ff.
72. Der hentydes til ægteskabet mellem den senere kong Frederik VIII og Karl XV.s eneste datter prinsesse Louise. Ægteskabet blev indgået 1869.
73. Grundejerforeningen stiftedes i dec. 1850 i København efter indbydelse af en række godsejere. Blixen-Finecke var medstifter og foreningens første formand. Foreningen ønskede at modarbejde en lovgivning om tvangsfæste og iøvrigt at virke for en helstatsordning.
74. Blixen-Finecke valgtes 1/10 1852 ved et suppleringsvalg i Københavns 2. kreds til folketinget. Han slog grosserer A. Hage med 41 stemmer. Allerede året efter mistede han kredsen til grosserer Hage.
75. Trap tænker sikkert på forhandlingen i folketinget 17/10 1851 om det af Monrad forelagte lovforslag om fæstes overgang til selveje. Det kom her til et ordskifte mellem Blixen-Finecke og Monrad, der fremkaldte forsamlingens latter. Folketings-tidende 1851–52, sp. 249ff.
76. Blixen-Fineckes ægteskab med Gustafva Charlotta Ankarcrona opløstes i 1852, og han ægtede prinsesse Augusta 1/6 1854.
77. Blixen-Finecke blev storkorsridder i 1860. Augustus eller Augusta (den

- ophøjede eller hellige) anvendtes som æresnavn for henholdsvis kejseren og kejserinden i Rom.
78. 14/6 1858 valgtes Blixen-Finecke påny til folketinget i Københavns 6. valgkreds.
79. Se foregående side note 73.
80. Se s. 234.
81. Se s. 262f.
82. Blixen-Finecke døde 6/1 1873 i Baden-Baden. Herefter er udeladt en liste over kendte personer, der var døde i 1856.

1857

1. Se Wegener s. 83. Kongens afhandling om oldtidens jættestuer publiceredes under titlen: Sur la construction des salles des géants i Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord 1850–60, s. 3–19.
2. Nogle citater fra depecherne er her udeladt. Depecherne er trykt i Aktstykker ang. Hertugdømmerne Holsten og Lauenborgs Forfatningsforhold. Trykt som Manuskript for Rigsraadets Medlemmer s. L–LX.
3. Traktat ang. Afløsningen af Sund- og Beltolden bærer datoen 14. marts 1857 og er trykt i Schous Forordninger 1857, s. 126–35.
4. Om Scheeles cirkulærdepeche af 20/2 1857 og den svenske reaktion herpå se Erik Møller. Skandinavisk Stræben og svensk Politik. 1948, s. 54ff.
5. Se foran s. 239.
6. Herefter følger i manuskriptet en her udeladt gengivelse af hovedpunkterne i traktaten af 14/3 1857 om Øresundstoldens ophævelse. I forlængelse heraf udtaler Trap, at det var Bluhme, der havde ført forhandlingerne, og han opremser alle de store ordensdekorationer, han i den anledning modtog.
7. Trap hentyder formodentlig til den ledende artikel i Fædrelandet for 25/3 1857.
8. Et længere citat af Dagbladets artikel er her udeladt.
9. Se foran s. 254.
10. Quam maxime = som i højeste grad.
11. Prins Christians fødselsdag indtraf onsdag d. 8/4, som var onsdag før påske. Ifølge Fædrelandet for påskelørdag d. 11/4 udbrød ministerkrisen onsdag eftermiddag før påske, da en ministerkonference kl. 4 om eftermiddagen endte med, at samtlige ministre ville anmode om afsked, da de ikke ville tjene sammen med Scheele. Ifølge Fædrelandet overbragte konsejlspræsidenten straks kongen underretning herom, og torsdag formiddag overrakte samtlige ministre deres afskedsansøgning.
12. Det citerede brev (dat. 11/4 1857) findes som bilag til erindringsværket.
13. Se Konsejlspræsidiets arkiv. Journalsager 1857 nr. 23.
14. Se note 13.

15. Et længere citat af Dagbladets artikel om Scheele er her udeladt.
16. Scheeles tale i rigsrådet 15/4 1857 om traktaten om Øresundstolden findes i Rigsrådstidende 1857, sp. 145–47.
17. De omtalte ordensdekorationer godkendtes ved kgl. res. af 17/4 1857.
18. Citatet „disse Karle“ findes i samme artikel, nemlig en kort leder på forsiden af Dagbladet for 28/4 1857.
19. Gertners portræt af L. N. Scheele findes nu på Jægerspris i grevinde Danners mindeværelse (medd. fra museumsdir. Jørgen Paulsen).
20. I. J. Unsgård virkede som minister for Holsten ad interim fra 13/5 1857–2/12 1859.
21. De omtalte depecher med svarene fra de tyske stormagter er trykt i Aktstykker ang. Hertugdømmerne Holsten og Lauenborgs Forfatningsforhold. Trykt som Manuskript, s. XCI–XCVII.
22. Hall var 1837 blevet gift med Augusta Brøndsted (1816–91), en datter af professor P. O. Brøndsted. N. Neergaard har karakteriseret hende som idealistisk og varmhjertet, om end lidt ekscentrisk.
23. Finanslov af 29/12 1857 for finansåret 1858/59 § 14 stk. 14.
24. Se Wegener s. 85. Jfr. foran s. 266.
25. Se foran s. 124f.
26. Det omtalte brev (dat. 15/6 1857) findes som bilag til erindringsværket.
27. Halls tale på Skydebanen er refereret i Dagbladet for 4/7 1857.
28. Det omtalte brev (dat. 7/7 1857) findes som bilag til erindringsværket.
29. Meddelelsen om Traps udnævnelse til kabinetssekretær offentliggjordes i Dagbladet for 22/7 1857.
30. Om udgravningerne i Sorø og festlighederne sammesteds se Dagbladet for 7/8 1857.
31. Wegener s. 85.
32. Det omtalte brev (dat. 30/7 1857) findes som bilag til erindringsværket.
33. En omtale af indholdet af det lauenborgske ridder- og landskabs klage til forbundsdagen i Frankfurt om fællesforfatningen er her udeladt.
34. 3/9 1857 meddelte Dagbladet med Slagelse Avis som kilde, at der var konstateret kolera i Korsør, og i de følgende dage viste det sig, at man stod over for en epidemi. 7/9 dementeredes cirkulerende rygter om kolera i hovedstaden. Først 15/9 kunne bladet meddele, at der var konstateret enkelte koleratilfælde i København.
35. Udkastet findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
36. Det originale Reskript af 17/9 1857 til Andræ er ikke fundet.
37. Se Wegener s. 85.
38. Jfr. foran s. 83.
39. Om kongens senere besøg i Jelling se s. 428 og 433f.
40. Fra 23/9 1857 og fremefter bragte Berlingske Tidende så godt som daglig udførlige beretninger om kongens rejse. Pastor Svendsens tale til kongen i Jelling er dog først optrykt i Berlingske Tidende for 5/10 1857.

41. Ordlyden af runeindskriften på Jellingstenene er her udeladt.
42. Horsens tugthus var blevet taget i brug 20/5 1853.
43. Se foran s. 160.
44. I november 1845 afholdtes på Skydebanen i København et festmåltid til ære for en bondedeputation, der var kommet til hovedstaden for at overrække Chr. VIII en adresse. Ved denne lejlighed holdt skolelærer Asmund Gleerup en tale, hvori han bl. a. udtalte: Nu kommer Bonden. Se Hans Jensen. De danske Stænderforsamlings Historie II. 1934, s. 526. Skaus tale for kongen i Ribe er trykt i Berl. Tid. for 5/10 1857.
45. Der tænkes formodentlig på Jacob Helms bog: Ribe Domkirke, der udkom i 1870.
46. Halls tale ved kongens fødselsdagsfest 8/10 på Glyksborg slot findes trykt i Fædrelandet for 9/10. Dagbladet bragte 13/10 et længere referat af fødselsdagens forløb.
47. En omtale af forbundsdagens behandling af klagen fra det lauenborgske ridder- og landskab (se note 33) er her udeladt.
48. De omtalte breve (dat. 24/11 og 28/11 1857) findes som bilag til erindringsværket.
49. Dagbladet oplyser 2/12, at deputationen bestod af 5 personer, men man meddeler ikke navnene, og bladet udtrykker sin forundring over, at deputationen ikke gav nogen meddelelse om sin rejse til Frederiksborg slot. Kongens svar til deputationen er offentliggjort i Fædrelandet for 3/12 1857.
50. Skildringen af børskrisens forløb synes bygget på meddelelserne i Dagbladet. Der kan konstateres en ikke ringe verbal overensstemmelse.
51. Et citat fra Traps Danmarksbeskrivelse om den københavnske handelsstand er her udeladt.
52. Ifølge Dagbladet for 5/12 1857 tændtes de første gaslygter i Københavns gader om eftermiddagen d. 4/12.
53. Reskriptet til Hall om pengekrisen af 7/12 1857 findes i Konsejlspræsidiets arkiv. Kgl. Reskripter og Resolutioner 1855–61 nr. 69. Reskriptet er skrevet med Traps hånd. Det originale andragende er vedlagt reskriptet. I Andræs privatarkiv findes under D. Sager vedr. Andræ som minister, Nr. 8. Akter vedr. pengekrisen i Nov.–Dec. 1857.
54. Se Statsrådet VII. 1966, s. 261–71.
55. Det omtalte brev fra mægler F. Hoskjær findes som bilag til erindringsværket.
56. Lov om bemyndigelse til af kongerigets finantser at anvende et beløb af indtil 450.000 rdl. til deltagelse i foranstaltninger i anledning af de forhåndenværende omsætningsforhold har datoen 12/12 og ikke 13/12 1857.
57. Komiteen bad om, at der interimistisk måtte blive oprettet en diskontokasse for statens regning, og at der måtte blive overdraget denne kasse en kapital på 4 mill. rdl. Se Dagbladet for 12/12 1857. I anledning af grosserersocietetets henvendelse udgik 11/12 1857 et kgl. reskript, dat. 11/12 til finans-

- minister Andræ. Reskriptet er skrevet med Traps hånd. Finansmin. Kgl. Reskripter og Resolutioner 1857 Nr. 109.
58. Se Statsrådet VII. 1966. s. 271–77.
59. Loven om næringsfrihed (lov om håndværks- og fabriksdrift samt handel og beværtning m. m.) blev underskrevet af kongen 29/12 1857.
60. En fortegnelse over kendte døde i 1857 er her udeladt.
61. Kultusministeriets 3. ekspeditionskontor. Forestillinger 1857 nr. 14 og 19. Wegeners erklæring af 25/5 er vedlagt kultusministerens forestilling af 26/5 (kgl. res. 4/6).
62. Junigrundlovens § 6 lød: Kongen skal høre til den evangelisk-lutherske Kirke.

1858

1. Wegener, s. 85–86.
2. En gengivelse af kongens åbningstale er udeladt.
3. Felice Orsini (1819–58) var en italiensk revolutionær, der kæmpede for Italiens enhed. I årevis havde han siddet i fængsel, og i 1857 kom han til England. Da han mente, at Napoleon III stod i vejen for Italiens samling, planlagde han et attentat i jan. 1858, der medførte 141 døde og sårede, men Napoleon III forblev uskadt. Orsini blev herefter henrettet.
4. En omtale af et holstensk forslag i rigsrådet om, at rigsrådet kun skulle beskæftige sig med spørgsmål vedr. stathusholdningens opretholdelse er udeladt. Forslaget forkastedes med 41 mod 6 stemmer.
5. Der er tale om den senere tyske kejser Frederik III, der kom på tronen i 1888, men kun regerede i 99 dage.
6. Se Statsrådet VII. 1966, s. 305–06.
7. Det pågældende brev (dat. 18/2 1858) findes som bilag til erindringsværket. På dette sted i manuskriptet er i marginen optaget følgende tilskrift: Disse forskellige Breve, som findes flere Gange vedlagte, er der vel ikke noget imod i Noter. De skulle derimod ikke i Bilagene, der mere ere for Aktstykker. 10/10 80. Trap.
8. En længere redegørelse for forbundsdagens behandling af det slesvig-holstenske forfatningsspørgsmål i foråret 1858 er her udeladt.
9. Captatio = trang.
10. Le mieux est l'ennemi du bien = Det bedste er det godes fjende er et gammelt italiensk ordsprog.
11. Det fremgår af Halls forslag om takkebøn (kultusmin. 1. ekspeditionskontors forestillingsprotokol 1858 nr. 29), at initiativet var udgået fra beboere i København og omegn. I en større artikel mindede Dagbladet 22/3 1858 om, at dagen for takkebønnen netop var 10-årsdagen for det store folketog til Christiansborg. Dagen efter bragte Dagbladet et referat af gudstjenestens forløb i forskellige københavnske kirker. Bladet skrev herunder bl. a.: Vi

skulle kun anføre, at blandt de Geistlige, der gjorde det Mindst Mulige for at efterkomme Befalingen var Hr. Stiftsprovst Dr. Paulli, der i Frue Kirke prædikede for Kongehusets Medlemmer, Hoffet, Biskop Martensen og en talrig Tilhørerkreds.

12. Grundtvigs tale er refereret i Dagbladet for 24/3 1858.
13. Ved festforestillingen i anordning af kongens helbredelse blev spillet den romantiske opera i 3 akter Hans Heiling. Endvidere blev der afsunget en sang skrevet af H. C. Andersen til denne anledning. Sangen findes optrykt i Berlingske Tidende for 25/3 1858 sammen med et referat af festaftenen.
14. Trap husker her fejl. Dr. Paulli var allerede blevet udnævnt til stiftsprovst 17/10 1857. Paulli havde beklædt embedet som præst ved Slotskirken fra 1837 til 57. Den omtalte notits af Frederik VII findes som bilag til erindringsværket.
15. Stephan D. E. Schrader udnævntes til slotspræst 1/6 1858.
16. 11/2 1858 havde forbundsdagen vedtaget, at man ikke kunne godkende Oktoberforfatningens gyldighed for de tyske hertugdømmer, og man truede med eksekution. Hall og flertallet af ministeriet ønskede herefter at sætte forfatningen ud af kraft for Holsten og Lauenborg. Dette modsatte Andræ sig, da han forudså, at dette med tiden ville medføre en opgivelse af helstatspolitikken. Andræ ønskede herefter at udtræde af ministeriet og indgav sin demission. Se Statsrådet VII. 1966, s. 344ff.
17. Det omtalte brev (dat. 3/8 1858) findes som bilag til erindringsværket.
18. Den efterfølgende fremstilling af de tyske hertugdømmers forhold til det danske monarki synes i det væsentlige at bygge på de aktstykker, der i manuskript forelagdes rigsrådet.
19. Det omtalte brev findes ikke længere som bilag til erindringsværket.
20. Restituerede in integrum = genindsatte i den tidligere retstilstand. Formuleringen spiller på det romerretslige udtryk restitutio in integrum, som betegner et ekstraordinært retsmiddel, der kunne skaffe genoprettelse af et tab, som skønnedes ubilligt, selv om det var en følge af retten.
21. Da Kong Frederik Wilhelm IV 1858 blev syg, overtog hans yngre broder Wilhelm (den senere kejser Wilhelm I) hvervet som prinsregent.
22. Se Statsrådet VII. 1966, s. 391.
23. Se foran s. 313.
24. Den omtalte afskrift findes som bilag til erindringsværket. Den efterfølgende sladderhistorie er omtalt i Erik Møller. Skandinavisk Stræben og svensk Politik. 1948, s. 97f.
25. Der er tale om den senere svenske konge Gustav V(1858–1950).
26. Se videre s. 327 og 335f.
27. Arbejdet med den nye dok havde været i gang siden 1854. Kongen overværede indvielsen fra en særlig rejst tribune. Da dokken var blevet fyldt med vand, varpedes skrueregatten Sjælland ind i dokken, der derefter pumpedes læns. Se Dagbladet for 18/8 1858.

28. Se J. P. Trap. Statistisk-topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig. II. 1864, s. 530f.
29. Se Statsrådet VII. 1966, s. 560ff.
30. Det omtalte brev (dat. 16/10 1858) findes som bilag til erindringsværket.
31. Se Statsrådet VII. 1966, s. 386ff.
32. Ved kongens nærværelse i teatret 24/10 1858 spillede en komedie i 1 akt af Dubois Davesne Den Ældste. Endvidere opførtes Bournonvilles ballet I Karpatherne. C. Hauch havde til anledningen skrevet en sang. Se Berlingske Tidende for 25/10 1858.
33. Se foran s. 316.
34. De omtalte breve findes som bilag til erindringsværket.
35. Wegener s. 89.
36. Originalen findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
37. Det omtalte brev findes som bilag til erindringsværket. Dekorationerne pr. 1/1 1859 (incl. Berlings udnævnelse til storkors) fylder ikke mindre end 3 spalter i Dagbladet for 4/1 1859.
38. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket. De to omtalte „Klienter“ synes at være kammerjunker, ritmester C. P. Rothe til Aggersvold og kammerjunker v. Deurs til Frydendal. De udnævntes begge til kammerherre pr. 1/1 1859.
39. En fortegnelse over dødsfald i 1858 er her udeladt.
40. Citaterne fra Neue Preussische Zeitung har Trap fundet i Dagbladet for 3/1 1859.
41. En yderligere omtale af kendte dødsfald i 1858 er her udeladt.

1859

1. Se foran s. 277.
2. I en artikel i Dagbladet for 3/1 1859 siges om Springer, at han er en mand, hvis holdning i rigsrådet viser, at han står ganske på samme standpunkt som førerne af den slesvig-holstenske opposition.
3. Det omtalte brev (dat. 18/1 1859) findes som bilag til erindringsværket.
4. Den omtalte indbydelse og telegram synes ikke mere at eksistere. Festen i anledning af 200-årsdagen for stormen på København er udførligt refereret i Dagbladet for 11 og 12/2 1859. Arveprins Ferdinand repræsenterede kongen ved den store procession af livjægerkorpset og de borgerlige korps til Charlottenborg. Der afholdtes desuden en banket for 1200 personer i Ridehuset, og der var om aftenen festmøde i Casino med mange talere.
5. For at bidrage til festlighederne arrangerede det kgl. theater gratis forestillinger både 10/2 og 11/2 1859. Festforestillingen d. 10/2 indledtes med Kuhlaus Elverhøj-ouverture, og derefter spillede et lystspil i 3 akter af E. Legouvé med titlen Kamp og Sejr. Handlingen foregik i 1840 på slottet Rochegune i Languedoc. Dagen efter spillede Elverhøj-ouverturen, Hol-

- bergs Maskeraden og J. L. Heibergs Et eventyr i Rosenborg have. Kongen drømmer er titlen på et romantisk drama om Chr. II skrevet af H. C. Andersen. Skuespillet, der foregår på Sønderborg slot, opførtes 1. gang i sæsonen 1843/44.
6. Det omtalte brev (dat. 9/2 1859) findes som bilag til erindringsværket.
  7. Udvalgsbetænkningen er trykt i 2. Beilagen-Heft zur Holsteinischen Stände-Zeitung 1859, s. 153–94. 1. behandling af forfatningssagen fandt sted 7/3 og sidste behandling 9/3 1859. Forhandlingerne er aftrykt i Zeitung für die Verhandlungen der 10. Holsteinischen Provinzialständeversammlung 1859 sp. 603–25 og 671–94.
  8. Herefter er udeladt referater af statsrådsmøderne 25/3 og 13/4 (Se Statsrådet VII. 1966, s. 441–55), et kort referat af grev Sponnecks skrift: Den holstenske Ständerforsamling og Forfatningssagen samt en omtale af et jernbanemøde i Århus, arrangeret af bl. a. Michael Drewsen.
  9. Det omtalte springvand bærer Fred. VII's navnechiffer, og der er intet, der tyder på, at det er blevet ændret. Med „en anden Louise“ tænker Trap på den senere dronning Louise, men hun fik aldrig noget rigtigt med slottet at gøre. (Meddelelser fra museumsdir. Jørgen Paulsen).
  10. Det omtalte brev findes blandt bilagene til erindringsværket.
  11. Kongen ønskede at udnævne premierløjtnant J. G. C. A. Nybølle til postmester i Lyngby, og denne blev også udnævnt, men først 19/10 1859, efter at embedet havde stået ledigt i 9 måneder. Kriegers kandidat var en gammel postmester. Se Kriegers dagbøger II. 1921, s. 30.
  12. Det omtalte brev (dat. 2/5 1859) findes som bilag til erindringsværket.
  13. I foråret 1858 havde regeringen på St. Domingo opbragt nogle under dansk flag sejlene skibe, og man sendte dampkorvetten Hejmdal til Vestindien for at skaffe flaget respekteret. For at forhandle om denne sag ankom 30/4 1859 en befuldmægtiget fra San Domingo ved navn Don Felipe Davila Fernandez de Castro. Se Dagbladet for 4/2 og 30/4 1859 samt Departements-tidende for 16/7 1859.
  14. Der er tale om en banestrækning fra Langå over Viborg og Skive til Struer. Det var for at protestere mod dette forslag, at det i note 8 arrangerede jernbanemøde fandt sted.
  15. Krieger boede sammen med sin moder og en ældre søster. Moderen – Anne Elise Finne – døde 1863. Søsteren Margrethe Vilhelmine døde 1862.
  16. Krieger overtog indenrigsministeriet 6/5 1859. Samme dag efterfulgtes han af C. E. Fenger som finansminister. Den fuldstændige ministerliste er her udeladt.
  17. Prins Mehemed Ali ankom til København 13/5 og tog ind på hotel Royal. Modtagelsen hos kongen fandt sted lørdag eftermiddag d. 14/5. Se Dagbladet for 14/5 1859.
  18. Episoden er udførlig omtalt i Kriegers dagbøger II, 1921, s. 33f.
  19. Prinsen fik overdraget Elefantordenen under et besøg på Rosenborg.

- Dagbladet kommenterer denne begivenhed 18/5 således: Det synes at være en temmelig høi Orden for Sønnen af en tyrkisk Vasal.
20. Kirkeltevang kaldes idag Kirkelte Hegn (Karlebo sogn, Frederiksborg amt). Der findes i denne lille skov 2 smukke langdysser med dyssekamre og jættestuer. Se Trap. Danmark 5. udg. III, s. 129.
  21. Der er tale om indvielsen af Kjøbenhavns Sygehjem, opført på den gamle ejendom Roligheds grund.
  22. 13/4 1859 var der statsrådsmøde, hvor bl. a. koncession på anlæggelse af tværbanen blev givet Sir Samuel Morton. Se Krigers Dagbøger II, 1921, s. 30. Jfr. note 14.
  23. Citat fra J. L. Heibergs vaudeville Aprilsnarrene.
  24. Hovedgården Elleholm, hvis hovedbygning er opført 1730, ligger i Blekinge mellem Sölvesborg og Karlshamn ved Mörrumsåens udløb. I middelalderen lå der her et slot Sjöborg, af hvilket nu kun voldgravene er tilbage.
  25. Klintebjerg ligger i Højby sogn (Holbæk amt). Om kaptajn Recke se foran s. 317.
  26. Ulriksdal ligger ved Edsviken nord for Stockholm.
  27. Karl XV's dronning var prinsesse Louise af Nederlandene (1828–71).
  28. Ud for dette afsnit har Trap i marginen skrevet følgende: Jeg tog dette Ark frem og læste det Løverdags Formiddag d. 30. August 1879, da her kom Efterretning om, at Storfyrst Thronfølgeren af Rusland var bleven liggende i en finsk Havn paa Grund af stærk Blæst. Det blæste dog ikke stærkere, end at min Hustru og jeg om Aftenen spadserede paa Langelinie for Fornøielses Skyld og hen paa Natten forekom det mig, at det blev ganske stille her.
  29. De pågældende breve findes som bilag til erindringsværket.
  30. Den pågældende afskrift findes som bilag til erindringsværket. Det samme er tilfældet med det i de følgende omtalte breve fra Hegermann-Lindencrone til Trap og fra kongen til arveprins Ferdinand og til Trap.
  31. I statsrådsmødet 30/8 1859 kom problemet Berling ikke for, men Krieger oplyser i sin dagbog, at Hall før statsrådsmødet havde en samtale med kongen om sagen. Se Krigers dagbøger II, 1921, s. 49f.
  32. Friherre Johan Linjencrantz (1835–70) stod i nært forhold til Karl XV og blev 1864 kammerherre hos dronning Louise. 1866 kom det til et brud med kongefamilien, og Liljencrantz tog sin afsked. Han var 1867–70 medlem af Andetkammeret og drev en bitter og personlig opposition mod ministeriet de Geer og navnlig mod sin frænde, udenrigsmin. Manderström.
  33. Fideicommissbesidder O. A. P. Ramel (1833–1900), Øvedskloster i Skåne var en årrække ordonnansofficer hos Karl XV. Han blev i 1863 gift med friherreinde Charlotte Antoinette Lovisa Ulrika v. Blixen-Finecke (1845–1928).
  34. I Krigers dagbøger II, 1921, s. 84f. er aftrykt telegrafbestyrer Poulsens og assistent Johansens officielle redegørelse for telegrafepisoden. Dagbladet havde en notits om sagen 26/10 1859.

35. Se Statsrådet VII. 1966, s. 517–37.
36. Artiklen i Fædrelandet for 17/10 1859 bragtes over hele forsiden. De i parentes anbragte bemærkninger er Traps personlige kommentarer.
37. Se Statsrådet VII. 1966, s. 540–41.
38. Den citerede artikel stod i Dagbladet for 22/10 1859.
39. Det omtalte brev findes som bilag til erindringsværket.
40. Der hentydes til en artikel i Dagbladet for 18/11 1859.
41. Kongen ønskede at tale med Monrad om den opståede ministerkrise. Se Kriegers dagbøger. II. 1921, s. 72 og 74.
42. Manuskriptet har: ønskeligt, men dette er sandsynligvis en fejlskrift. Der burde stå: ynkeligt. En fremmed hånd har rettet manuskriptet til ynkeligt.
43. Kammerherre Berlings moder Sophie Hedevig Glasing døde 16/11 1859.
44. Det omtalte brev (dat. 26/11 1859) findes som bilag til erindringsværket.
45. Den citerede artikel stod i Dagbladet 28/11 1859.
46. Den citerede artikel stod i Dagbladet for 5/12 1859.
47. Jfr. s. 362, noten.
48. Rotwitts fader var toldkasserer Johan Otto Rotwitt. Han døde i 1836.
49. Det har ikke kunnet fastslås, hvad Trap her tænker på. J. N. Gomard (1815–1900) var bogbinder i Nyborg og repræsenterede Nyborg-kredsen i folketinget 1852–61. Der var stort offentligt røre forud for hans valg 1852. Se Almuevennen for 21/5 og 24/9 1852 og Fædrelandet for 19/8 og 20/8 1852.
50. Det var i 1844, at Chr. VIII foretrak bestyreren for det v. Westenske institut V. A. Borgen til det nyoprettede embede som adm. direktør for borger- og almueskolevæsenet i København, skønt skoledirektionen enstemmigt havde indstillet D. G. Monrad.
51. Der hentydes til den senere kendte præst i Lyngby Peter Rørdam, der siden 1830ernes begyndelse havde virket ved forskellige skoler i hovedstaden, bl. a. ved de af dronning Caroline Amalie understøttede asyler.
52. Det er ikke rigtigt, når Trap meddeler, at Borgen blev folketingsmand. Han var landstingsmand for 2. kreds 1849–66.
53. Traps dom over Thestrups militærreformer afviger meget fra den vurdering, som kaptajn K. C. Rockstroh har givet i sidste udgave af Dansk Biografisk Leksikon.
54. Det var almindelig kendt i datiden, at general Thestrups privatøkonomi stod på meget svage fødder.
55. Det omtalte brev findes som bilag til erindringsværket.
56. Har ikke kunnet verificeres.
57. Jfr. s. 369 og 377.
58. Det omtalte brev er vanskeligt at identificere, men der findes som bilag til erindringsværket en lang række breve fra Trap til hans hustru i december 1859.
59. Jfr. s. 502.
60. Om baron Blixens planer om udnævnelse af prins Christian til statholder

- i Holsten se Erik Møller. Helstatens Fald, I. 1958, s. 336f. (i det følgende citeret: Helstaten).
61. Det såkaldte „svogerbrev“ beskæftigede i høj grad den københavnske presse. Medens Fædrelandet støttede forslaget om, at prins Christian skulle overtage statholderhvervet i Holsten, var Dagbladet imod, og der udviklede sig en kraftig polemik mellem de to blade. se f. eks. Dagbladet for 10/12, 17/12, 29/12 og 30/12 1859 samt 5/1 og 7/1 1860. Se også Fædrelandet for 13/12 1859.
  62. Det omtalte brev (dat. 13/12 1859) findes som bilag til erindringsværket.
  63. Om Frederiksborg slots brand se H. D. Schepelern, Jørgen Paulsen og Povl Eller. Omkring Frederiksborg Slots Brand. 1964, s. 64ff.
  64. Jfr. s. 377f.
  65. Den omtalte artikel offentliggjordes i Dagbladet for 22/12 1859.
  66. En henvisning til en række bilag vedr. branden er udeladt.
  67. Artiklen i Dagbladet for 21/12 1859 om Kunstkattene paa Frederiksborg er af Trap kun gengivet i uddrag. De i parentes anbragte bemærkninger er Traps tilføjelser. Artiklen fik en fortsættelse i en ny artikel i bladets nr. for 23/12 1859.
  68. Reskriptet af 20/12 1859 til finansministeren er trykt i Departementstidende 1859, s. 873f.
  69. I Dagbladet for 23/12 1859 findes en kort meddelelse om, at en komité var blevet nedsat i Odense med det formål at indsamle frivillige bidrag til en genopførelse af Frederiksborg slot. Dagbladet fandt dette initiativ forhastet og tilføjede: Vi for vort Vedkommende fastholder den Anskuelse, at det er en misforstaaet Begeistring, der tænker paa atter at rejse Frederiksborg Slot, og denne Overbevisning er ikke bleven forandret ved Prof. Clausens med saa megen Varme skrevne Artikel i Berlingske Tidende for igaar Aftes. Om slottets genopbygning se iøvrigt det i note 63 omtalte værk, s. 96ff.

1860

1. Fædrelandet for 11/1 1860. Den indskudte parantes skyldes Trap. Der hentydes iøvrigt til det af Erik Bøgh fra fransk bearbejdede skuespil „Grevinden og hendes Søskendebarn“, der kom op i 1859 på Casino, hvor Bøgh var artistisk direktør. Skuespillet blev en stor publikumssukces, idet det gav hovedstadens befolkning en ønsket lejlighed til at demonstrere mod grevinde Danner på grund af hendes formodede politiske indflydelse.
2. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
3. Reskript af 9/1 1860 om nedsættelse af den såkaldte Frederiksborgkomité er trykt i Departementstidende 1860, s. 48f.
4. Dansk Maanedsskrift 1863 I, s. 397–433.
5. Se foran s. 381.
6. Udenrigsminister Blixen-Finecke, der også var minister for Slesvig, og som

- ganske havde sluttet sig til departementschef Regenburgs danske politik i Mellemslesvig, foretog i slutningen af januar 1860 en rejse til Sønderjylland. Over for den slesvigske stænderforsamling, der just holdt møde, hævdede han, at det var i Slesvigs interesse at gå frem i forståelse med den danske regering og ikke at støtte sig til Holsten og Tyskland. Hans øptræden gjorde et vist indtryk på de tyske stænderdeputerede, og en mand som Laurids Skau var yderst tilfreds. Se Helstaten I. 1958, s. 338–40.
7. Citaterne stammer fra Dagbladets nekrolog 10/2 1860.
  8. Folketingstidende. 11. session 1859/60, sp. 2175f.
  9. Grundtvigs tale ved bisættelsen synes gengivet efter referatet i Dagbladet for 15/2 1860.
  10. Branden i kongeskibet Slesvig, der ødelagde forstavnens, er omtalt i Dagbladet for 25/2 1860. Der havde i løbet af dec. 1859 to gange været mindre brande i Christiansborgs kældre. Den ene gang måtte brandvæsenet rykke ud for at slukke en mindre brand i et kulforråd. Se Dagbladet for 21/12 1859.
  11. Der kendes også en anden version af smædeverset om Monrad, nemlig:
 Tvivl er hans første, som en hver er nødt at dele,
 men ingen tvivler om hans andet er hans hele.
 Se P. Lauridsen. D. G. Monrad. I. 1950, s. 303.
  12. Den citerede anmeldelse stod i Dagbladet for 15/3 1860.
  13. En gengivelse af indholdet af noteudvekslingen mellem udenrigsminister Hall og de tyske stormagter i foråret og sommeren 1860 er her udeladt.
  14. Lehmanns tale er refereret i Fædrelandet for 7/4 1860.
  15. Bemærkningen: vi vide nu og stykket ud er en senere tilføjelse af Trap, delvis anbragt i marginen.
  16. Nekrologen over general Krogh stod i Fædrelandet for 14/4 1860.
  17. Et referat af indholdet af en note fra den svensk-norske udenrigsminister Manderström til den svensk-norske gesandt i London, grev Platen om den dansk-tyske strid er her udeladt.
  18. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
  19. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
  20. Avertissementstidenden for 14/6 1860 (ledende artikel: Det nordiske Kongemøde). Bladet blev udgivet af et aktieselskab og redigeret af I. Glørfelt.
  21. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
  22. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
  23. Den omtalte artikel stod i Dagbladet for 10/7 1860 og handlede om udnævnelsen af en oppebørskontrollør Dolberg i Skodberg. Bladet skrev, at denne udnævnelse var sket „imod denne formaaende Dames Ønske“.
  24. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
  25. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
  26. Jfr. bind I, s. 154.
  27. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.

28. Det omtalte bilag findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
29. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
30. Dagbladet for 23/8 1860 indeholdt en notits om orgelgaven, hvori det sagdes, at der var knyttet sådanne betingelser til gaven, at komiteen ikke havde troet at burde modtage den.
31. På kongens fødselsdag opførte teatret først et lystspil af Hertz: Indkvarteringen og derefter Pas de trois af Bournonville og Hjertet paa Prøve af Overskou. Hertz' lystspil i 4 akter Besøget i København havde premiere 14/10 1860.
32. Se foran s. 330.
33. Jfr. s. 254.
34. Ministerresident C. E. J. Bülow fik 17/7 1859 et års orlov på grund af svagelighed, og 24/9 konstitueredes legationssekretær Scheele i stillingen som chargé d'affaires i Hamborg. 1/11 1860 fik han ordre til at vende tilbage til Paris.
35. Uddrag af et brev fra ministerresident Bülow til Hall af 31/10 1860 er her udeladt.
36. Den omtalte beretning findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
37. Der hentydes formodentlig til en ledende artikel i Dagbladet for 19/11 1860. Det omtalte brev fra kaptajn Moltke findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
38. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
39. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
40. Det har ikke kunnet fastslås, hvad Trap her hentyder til.
41. Det omtalte eksemplar findes endnu i familiens eje. Traps dedikation til hustruen havde følgende ordlyd:

Min elskede Hustru, som ved sin Deltagelse var min Trøst under de Krænkelser, der lod mig beslutte dette Skrifts Udgivelse, og som har delt min Glæde over at se dette skride frem i Omfang og Anerkjendelse, vies dette første fuldstændige Exemplar af samme.

Juleaften 1860.

J. P. Trap.

Derefter følger ligeledes med Traps hånd på samme side:

Lad En og Anden have Ret,
 Lad det kun Daarskab hedde
 At sværme for en enkelt Plet
 Som Fuglen om sin Rede;
 Jeg tilstaar frit og ligefrem
 Jeg takker Gud jeg har et Hjem,
 Jeg holder mig til Danmark.

Faber (B. T. 12/1 52)

1861

1. De omtalte bilag findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
2. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
3. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
4. Tergiversation = undvigen, udflugt.
5. Traps skildring her og i det flg. af notevekslingen om det holstenske forfatningsspørgsmål bygger på 4. og 5. Samling af Actstykker ang. Hertugdømmernes . . . Forfatningsspørgsmaal. Trykt som Manuskript for Rigsraadet henholdsvis Jan. 1862 og April 1863.
6. Sobrianer = dramme, slurke.
7. Den omtalte meddelelse har ikke kunnet verificeres. Meddelelsen skal formentlig forstås således, at prinsesse Marianne – Frederik VII's anden gemalinde – havde afvist Christian VIII's antydning af, at man muligvis kunne anvende andre end den daværende kronprins Frederik til at skaffe landet og kongen den så stærkt eftertragtede tronarving. Trap har bind I, s. 170 antydet, at Chr. VIII havde været inde på denne tankegang.
8. J. J. A. Worsaaes teori om, at stenalderen burde opdeles i en ældre og en yngre stenalder, havde givet anledning til en heftig videnskabelig strid mellem Worsaae og Japetus Steenstrup, og i denne debat inddroges også spørgsmålet om køkkenmøddingerne. Opdagelsen af køkkenmøddingerne skyldtes Worsaae, der så tidligt som i 1850 havde foretaget udgravninger i køkkenmøddingen ved Mejlgård. Det var derimod Steenstrup, der havde givet disse affaldsdynger navnet køkkenmøddinger.
9. Kongens adjutant kaptajn Peter Josva Malling døde 39 år gammel 7/12 1862. Se videre s. 473.
10. Hovedgården Benzon (Sostrup) i Gjerrild sogn ejedes på det tidspunkt af kammerherre Ernst Aug. Benzon.
11. Der må være tale om sognepræst Ivar Seidelin til Ørum og Ginnerup.
12. Aranjuez er navnet på en spansk by, bekendt for sit smukke slot og sine prægtige parkanlæg. Citat fra Schiller.
13. Løgstør kanal eller Frederik VII.s kanal blev gravet i årene 1856–61 og indviedes 13/7 1861. Formålet med kanalen var at lette trafikken mellem den østlige og vestlige del af Limfjorden.
14. Monrad udnævntes først til storkorsridder i 1864.
15. Post pocula multa = efter mange bægre.
16. Orla Lehmann afløste Monrad som indenrigsminister 15/9 1861. Monrad fortsatte i ministeriet som minister for kirke- og undervisningsvæsenet.
17. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
18. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
19. Bonhomie = ligefremhed.
20. Manuskriptet har: Dannevirkestillingen.
21. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.

22. Efter den højtidelige indvielse af St. Johanneskirken udgik et stort fanetog bestående af flere foreninger og håndværkerlav fra Rosenborg Ekcerserplads til Christiansborg for at hylde kongen. Referatet af fanetoget og af kongens tale fra altanen på Christiansborg slot findes i Dagbladet for 26/8 1861.
23. Forfatteren Beatus Dodt (1817–1901) havde henlevet sin barndom på Fredensborg, hvor hans moder havde fribolig. Han udgav en række folkelige bøger med emner fra Nordslesvig. I Dodts bog: Fredensborg eller Carl Hagens Ungdoms-Erindringer. 1858, s. 24 omtales løntrappen. Den engelske rejseboogsforfatter Horace Marryat udgav 1860 bogen A residence in Jutland I–II.
24. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
25. Wegener s. 98.
26. Der er formodentlig tale om de samme breve, som er nævnt i note 24.
27. Bejen af Tunis gesandt general Kheréredine ankom 27/9 1861 fra Stockholm for at overrække Fred. VII en høj tunesisk orden (Dagbladet for 28/9 1861). Samme blad meddeler 2/10, at generalen vil blive modtaget i audiens om eftermiddag kl. 4^{1/2}.
28. En henvisning til 5. Samling af Actstykker ang. Hertugdømmerne Holstens og Lauenborgs Forfatningsforhold s. 1ff. er her udeladt.
29. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
30. Oberstløjtnant Beck førte den danske afdeling ved den ulykkelige fægtning ved Lundby krat 3/7 1864 syd for Ålborg. Han repræsenterede Fredensborg-kredsen i folketinget 1858–64 som repræsentant for Højre.
31. Et notat om statsrådsmødet 23/12 er her udeladt.
32. I statsrådsmødet 23/12 1861 behandlede et svar til Preussen i anledning af klager over regeringens adfærd i Slesvig. Der afgik depecher til Quaade og Bille-Brahe om dette spørgsmål 26/12 1861.

1862

1. Jfr. foran s. 432.
2. Om Schlegel se bind I, s. 31.
3. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket. Det samme er tilføjet med den herefter nævnte koncept og brevet fra kongen af 21/1 1862.
4. Udeladt er Traps formodninger om, hvilke sager statsrådet behandlede.
5. Ved rigsrådets åbning 25/1 1862 oplæste Hall et kgl. budskab. Rigsrådstidende 1862, sp. 5–8.
6. Operasangeren J. L. Nyrop debuterede 12/2 1862 som Massiniello i Den Stumme i Portici.
7. Grundstenen til universitetets observatorium i Østervoldgade var blevet nedlagt 15/11 1859, og observatoriet blev taget i brug i sept. 1861.

8. Det omtalte kort findes ikke mere som bilag til erindringsværket. Det samme gælder de efterfølgende aktstykker.
9. Merimac og Monitor var navnene på to panserskibe fra den amerikanske borgerkrig. Monitor var konstrueret 1862 af den svenskfødte opfinder John Ericson og tilhørte nordstaterne. Det fik banebrydende betydning for fremtidens panserskibe.
10. Den citerede artikel i Fædrelandet omhandlede det af Kryger i rigsrådet forelagte forfatningsudkast for Kongeriget og Slesvig. Trap lægger en betydning i citatet, som slet ikke er bladets. Citatet lyder: Hvad vilde der f. Ex. ske, dersom der tilstødte Kongen – hvem Gud bevare – en Ulykke som den, der formørkede Kong Oscars sidste Leveaar?
11. Manuskriptet har fejlagtigt: Bernstorff.
12. Kongen deltog 31/3 1862 i akademiets årsfest og tog samtidig kunstudstillingen i øjesyn. Dagbladet for 1/4 1862.
13. Der er tale om håndværkerforeningens stiftelse i Albanigade i Odense, der opførtes i 1862.
14. Først 1875 udkom Jacob Kornerups skrift: Kongehøjene i Jelling. Kornerup havde sammen med Worsaae og Herbst deltaget i undersøgelserne i 1861. Jfr. s. 427.
15. Captatio benivolentia = Griben efter velvilje.
16. Det nordiske studentermøde begyndte 11/6 i København. Ved festforestillingen i det kgl. theater fremsagde Wiehe en prolog af Paludan-Müller, hvorefter man spillede Jeppe på Bjerget med hr. og fru Phister i hovedrollerne. Derefter fulgte et balletdivertissement af Bournonville, og man sluttede af med Heibergs vaudeville Nej med fru Heiberg som Sophie. Forestillingen blev ikke overværet af kongen og hans gemalinde. Om studentermødet i 1862 se iøvrigt Jul. Clausen. Skandinavismen. 1900, s. 160ff.
17. Jfr. s. 353 note 32.
18. Der er formodentlig tale om et nummer af det franske blad La Presse, grundlagt 1835 i Paris af Émile de Girardin. Det var til at begynde med et blad af udpræget liberal farve, men det havde under Napoleon III store vanskeligheder at kæmpe med. Det omtalte nummer findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
19. 16/6 1862 spurgte Russell i en cirkulærdepeche de forskellige magter om, hvad det var for forpligtelser, Danmark havde krænket i Slesvig, og om man ikke, ved at kræve disse gennemført, krænkede monarkiets integritet. 6/5 instruerede grev Manderström den svensk-norske gesandt i London til at give tilslutning til Russells forslag om, at man skulle foretage en henvendelse i Wien, Berlin og Frankfurt. Russell trak dog 28/5 sit forslag tilbage. Se Helstaten I, s. 470f.
20. Om de fra Berlin stammende sonderinger om en deling af Slesvig se Helstatens Fald I. s. 458ff.
21. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket. Det sam-

- me gælder det følgende omtalte brev fra Erichsen. Om Halls samtaler med kongen om Blixens rejser til Sverige jfr. Kriegers Dagbøger II. 1921, s. 252f. med tilhørende noter.
22. Parturiunt montes = Bjergene barsler. Horats har formen: Parturiunt montes, nascatur ridiculus mus = Bjergene barsler, og der fødes en latterlig mus. Horats. De arte poetica v. 139.
  23. Der er formodentlig tale om den berømte Kuppelsal på Fredensborg slot. Opførelsen af slottet påbegyndtes umiddelbart efter fredsslutningen efter den store nordiske krig.
  24. De citerede breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
  25. Der er tale om den svenske hofstaldmester Rud. Victor Tornérhjelm (1814–85). Tornérhjem ejede godset Vrams Gunnarstorp beliggende ca. 20 km øst for Hälsingborg.
  26. I anledning af et bebudet besøg af Karl XV hos Fred. VII besluttede Københavns magistrat at indbyde de to nordiske konger til en banket i Børssalen. Frederik VII afslog i første omgang at deltage, men forandrede siden mening. Banketten fandt sted 19/7 1862.
  27. I sin omtale af kongemødet (Wegener s. 99) kommer Wegener ikke ind på mødets politiske forhandlinger.
  28. Trap tænker formodentlig på den af Karl Hagenbeck efter 1866 i Stellingen ved Hamborg indrettede Zoologiske Have.
  29. Vivos voco – mortuas plango – Fulgura frango = Jeg kalder de levende – begræder de døde – bryder lynene.
  30. Trap tænker på, at Strasbourg med Elsass efter krigen 1870–71 blev indlemmet i det tyske kejserrige.
  31. Ved de store middelalderlige kirkebyggerier samledes murer- og stenhuggermestre ofte i særlige organisationer, der holdtes sammen ved specielle ceremonier. Der holdtes møder i hytter eller loger, der oftest indrettedes på selve byggepladsen. En sådan hytte og organisation kendes fra Strasbourg, og der er bevaret et reglement fra 25/4 1459. I disse organisationer har man oprindelsen til den senere frimurerbevægelse.
  32. Det pågældende aktstykke findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
  33. Det omtalte brev synes ikke mere at eksistere.
  34. Trap tænker på den middelalderlige kongsgård Næsbyhoved 2 km nord for Odense. Den ødelagdes i 1534 under Grevefejden. Kong Hans og dronning Christine opholdt sig ofte her. Idag er kun den tætbevoksede slotsbanke tilbage.
  35. Allerede 23/8 1862 kunne Dagbladet meddele, at prins Christian med familie havde planlagt en udflugt til London, og 28/8 oplyste bladet med Times som kilde, at prinsesse Alexandras bryllup med dronning Victorias søn Edvard skulle finde sted i foråret 1863.
  36. Ipsissima = de selv samme, som blev sagt.
  37. Den omtalte beretning findes ikke mere som bilag til erindringsværket.

38. Hages mindetale er trykt med titlen: Tale ved Den danske Folkeforenings Sørgefest (26/11 1870) for Orla Lehmann. 1870. Det efterfølgende citat, der er gengivet ret frit efter talen, findes s. 25f.
39. Trap tænker på grev Albrecht Bernstorff (1809–73), der var preussisk udenrigsminister 1861–62. Han var en nevø af Chr. Bernstorff (1769–1835), der atter var en søn af A. P. Bernstorff.
40. Den engelske udenrigsminister lord Russells depeche af 24/9, der i almindelighed går under navnet Gothadepechen, var blevet til under udenrigsministerens rejse med dronning Victoria, bl. a. til Gotha. I modsætning til, hvad der hidtil var blevet hævdet af den engelske regering, udtalte Russell nu, at fællesforfatningen af 1855 også var ugyldig for kongeriget og Slesvig, og han foreslog den danske regering at udarbejde en ny fællesforfatning, baseret på de holstenske stænders firedelingssystem. Forslaget blev skarpt afvist af den danske regering. Se Wegener s. 101.
41. Udeladt er bl. a. et optryk af grev Manderströms depeche til den svensk-norske gesandt i London, dat. 12/10 1862.
42. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
43. Udeladt er et fuldstændigt optryk af Halls note til den danske minister i London, dat. 5/10 1862.
44. Legationssekretær i Paris Fr. C. L. Scheele døde 19/9 1862 i Pinneberg 31 år gammel.
45. Der henvises her og i det flg. til 5. Samling af Actstykker ang. Hertugdømmerne ... Forfatningsforhold. Trykt som Manuskript for Rigsraadets Medlemmer. April 1863.
46. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
47. Prinsesse Alexandra afrejste sammen med sin fader lørdag aften 1/11 fra København for at besøge dronning Victoria på Osborne House. Dagen efter kom kongen – som det vil fremgå af det følgende – over Korsør til København.
48. Udeladt er en hentydning til et brev fra Hall, dat. 29/10 omhandlende prinsessens rejse. Det pågældende brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
49. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket. Det samme gælder den nedenfor omtalte koncept.
50. 19/11 1862 meddeleer Berlingske Tidende: H. M. Kongens Jægter paa Jægerspris begynder imorgen. 25/11 1862 meddeles jagtdeltagernes navne, men ikke Blixen-Finecke.
51. De omtalte breve findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
52. I manuskriptet følger herefter optryk af en række diplomatiske aktstykker, bl. a. en note fra den russiske udenrigsminister til gesanden i København, dat. 30/11, og en note fra Hall til kammerherre Bille i London, dat. 5/1 1863.

1863

1. Peter Elias Hall udnævntes 20/1 1863 til sognepræst i Frederiksberg og Hvidovre sogne.
2. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket. I Berlingske Tidende for 20/1 1863 findes et referat af taflet og af Halls og kongens taler. I referatet af kongens tale er grevinden slet ikke nævnt.
3. Grev Adolf Platen-Hallermund var udenrigsminister i kongeriget Hannover. Sammesteds begyndte R. v. Benningsen sin politiske karriere. Han var oprindelig en politisk modstander af Bismarck, men slog siden om og samarbejdede intimt med denne, bl. a. som grundlægger og leder af det senere national-liberale tyske parti.
4. Landstingets adresse er aftrykt i Rigsdagstidende 1862/63 Anhang B, sp. 547–50. Adressen blev vedtaget 20/1 1863 med 39 stemmer for og 2 imod (Madvig og Andræ). Adressen overrakte af landstingets formand M. P. Bruun, professor H. N. Clausen og red. Carl Ploug.
5. I Illustreret Tidende for 8/3 1863 findes en afbildning af kongens gave. Sammesteds findes ligeledes billeder af prinsessens afrejse fra København og Korsør 26/2 1863.
6. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
7. Wegener s. 101.
8. Casinomødet lørdag aften 28/3 1863 er udførligt refereret i Dagbladet for 30/3 1863. Mødet lededes af prof. Steen.
9. Ved beslutningen af 18/3 1860 havde forbundsagen i overensstemmelse med de holstenske stænder krævet, at en indkaldt delegeretforsamling, som skulle udarbejde en ny fællesforfatning, måtte være sammensat af lige mange delegerede fra de fire landsdele. Endvidere skulle den holstenske og den slesvigske stænderforsamling have besluttende myndighed i alle fælles lovgivningsager, sålænge den midlertidige ordning herskede.
10. Et længere uddrag af den preussiske note er her udeladt.
11. Ved åbningen af rigsrådet 22/4 1864 oplæste Hall et kgl. budskab, hvori de citerede udtalelser fandtes. Se Rigsrådets overordentlige samling 1863, sp. 6.
12. Den citerede udtalelse har ikke kunnet verificeres.
13. Citatet, der stammer fra Horats oder I, 34, lyder i oversættelse: Gud kan ombytte det laveste med det højeste / Gud kan ydmyge den betydelige, fremdrage det skjulte. / Den uimodståelige lykke har med hvinende susen fjernet det højeste værdighedstegn herfra, glæder sig over at have anbragt det her.
14. Et optryk af Billes artikel i Dagbladet nr. 48/1865 er her udeladt. Den handler om begivenhederne omkring prins Vilhelms udnævnelse til Hellenernes konge.

15. Kaptajn Chr. Falbe (1791–1849) havde 1833–35 virket som generalkonsul i Grækenland. Han var iøvrigt en kendt arkæolog og numismatiker og virkede nogle år som direktør for Chr. VIII.s arkæologiske samling på Amalienborg. Den omtalte pennetegning findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
16. Der er tale om Nikolaj af Leuchtenberg (1843–91), en søn af Maximilian af Leuchtenberg (1817–52) og zar Nikolajs datter Maria. Hertug Maximilian var søn af den franske feltherre Eugène de Beauharnais (1781–1824), der stod kejser Napoleon meget nær. Eugène de Beauharnais' moder – Josefine – ægtede senere kejser Napoleon.
17. Prins Alfred – hertugen af Edinburgh – var søn af dronning Victoria og blev 1874 regerende hertug af Sachsen-Coburg-Gotha.
18. Vestigia terrent = sporene skræmmer.
19. Qui tacet, si non consentit, certum tamen est non negare = den som tier, omend han ikke samtykker, er det dog sikkert, at han ikke nægter. (Citat fra den romerretslærde Paulus' kommentar lib. 56 ad edictum. I formen „den, som tier, samtykker“ indgået i kanonisk ret.
20. Laeken er navnet på den belgiske konges residens ved Bruxelles. Leopold I af Belgien (1790–1865), der 1832 var blevet gift med den franske prinsesse Louise Marie (datter af Ludvig Filip), havde været medvirkende ved etableringen af ægteskabet mellem dronning Victoria (hans søsterdatter) og Albert af Coburg (hans brodersøn). Kongens almeneuropæiske indflydelse var betydelig som følge af hans intime slægtsforbindelser med de forskellige fyrstehuse, og han havde navnlig stor indflydelse hos dronning Victoria.
21. Dagbladet for 28/3 1863.
22. Dagbladet for 27/3 1863.
23. Se note 6.
24. Søstrene Amalie Neruda (1834–89) og Wilhelmina N. (1838–1911) af bøhmisk herkomst, henholdsvis pianistinde og violinvirtuos, var flere gange på koncerttourneer i Danmark.
25. En karakteristik af den græske deputation er optaget i Dagbladet for 23/4 og 27/4 1863. Citaterne stammer dog fra en artikel i Dagbladet for 25/2 1865.
26. 17/4 1863 var studenterforeningen flyttet ind i sin nye bygning ved Holmens kanal, der var opført af arkitekten Herholdt og udsmykket af Constantin Hansen.
27. Fyldige uddrag af denne protokol er her udeladt.
28. De officielle statsrådsreferater fra 26/5 og 30/5 giver nok indtryk af uenighed mellem prins Christian og ministrene Lehmann og Thestrup, men ikke om sammenstød.
29. De omtalte dokumenter findes ikke mere som bilag til erindringsværket. Ceremoniellet er trykt i bl. a. Dagbladet for 6/6 1863.

30. Frederik Barfod: Fortællinger af Fædrelandets Historie. II. 1869, s. 743.
31. Her er udeladt et optryk af kong Georgs hilsen til den græske nationalforsamling, dat. Copenhague 9. Juin 1863.
32. Den pågældende afskrift findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
33. Grev Wilhelm Sponneck – den tidligere finansminister – opholdt sig i Grækenland til udgangen af 1865. Som udlænding var han temmelig ildeset i Grækenland.
34. Kong Georg blev konfirmeret 17/7 1863 af stiftsprovst Paulli.
35. Et referat af Skydebanefesten findes i Berlingske Tidende for 25/6 og 26/6 1863.
36. Fædrelandets kommentar til Halls Skydebanetale 30/6 1863 er her udeladt.
37. Wegener s. 103.
38. Manuskriptet har fejlagtig: Slesvig.
39. Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder III. 1869, s. 425.
40. I januar 1863 brød et oprør ud i Polen, rettet mod Rusland. Kejser Napoleon forsøgte at få et forbund istand med England og Østrig til fordel for Polen, men England ønskede ikke at deltage.
41. André-Vincent-Adolphe Dotézac var fransk gesandt i København fra 1848–59 og fra 1860–69.
42. Et længere udtog af biskop Martensens tale er her udeladt.
43. En kort omtale af statsrådsmøderne 4/7 og 13/7 er her udeladt.
44. Fædrelandet for 23/7 1863 fortæller, at de to konger tilbragte „næsten hele Dagen paa Spadseretoure i det Frie“. I Dagbladets iøvrigt ret kortfattede artikel om kongebesøget for 23/7 1863 findes ingen bemærkning om, at Hall havde 1½ times samtale med den svenske konge. Se iøvrigt Kriegers dagbøger II, s. 312.
45. Arkitekt Chr. Zwingmann (1827–91) var i sin ungdom indvandret som tømrersvend fra Riga. Han virkede en tid som konduktør hos arkitekt Meldahl ved Frederiksborg slots genopførelse.
46. Om prins Oscars synspunkter med hensyn til den skandinaviske alliance og om kongemøderne i 1863 på Skodsborg og Beckaskog se Oscar II. Mina Memoarer. III, 1962, s. 31f.
47. Prins Oscar var gift med prinsesse Sofia af Nassau.
48. Den på kejser Franz Josefs initiativ sammenkaldte fyrstekongres trådte sammen i Frankfurt 16/8 1863. Alle tyske fyrster med undtagelse af kongen af Preussen havde modtaget indbydelsen. Man vedtog det af kejseren forelagte udkast til en reform af forbundsdagen, der gav magten inden for forbundet til Østrig og de med det forbundne medlemsstater.
49. Prins Amadeo var yngre søn af kong Viktor Emanuel af Italien. Han valgtes 1870 til spansk konge, da den hohenzollerske kandidatur blev opgivet.
50. Et notat om statsrådsmødet 22/8 1863 og om indkaldelsen af rigsrådet til 28/9 er her udeladt.

51. Håndværkerforeningen i København havde i 1862 grundlagt stiftelsen Alderstrøst, der skulle skaffe frit husly og understøttelse til gamle håndværkere og deres enker. Man begyndte i 1862 opførelsen af en række ejendomme på Nørrebrogade, Baggensengade og Blågårdsgade. Kommunehospitalet i Øster Farimagsgade var blevet opført i årene 1859–63. Det toges i brug 19/9 1863.
52. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
53. Udeladt er en kommentar i Fædrelandet om grev Hamiltons rejse til Stockholm og afskrift af et brev fra Hall til Hamilton af 31/8, trykt i Hist. Tidsskrift 3. rk. III, s. 763.
54. Siden sommerens kongemøder havde den danske og svensk-norske regering, repræsenteret af gesandten i København Hamilton og udenrigsminister Manderström forhandlet om indgåelse af en forsvarsalliance, der skulle sikre Frederik VII.s ikke-tyske lande militær hjælp i tilfælde af et tysk angreb. Karl XV støttede stærkt dette forslag. 4/9 rejste Hamilton til Stockholm for at deltage i et statsrådsmøde på Ulriksdal, hvor forslaget kom til behandling. Indflydelsesrige medlemmer af den svensk-norske regering, bl. a. førsteminister de Geer frarådede stærkt indgåelsen af den foreslåede alliance, og i realiteten var alliancetraktaten hermed strandet. Klar besked herom blev dog ikke givet den danske regering.
55. Fædrelandet for 18/9 1863.
56. Det pågældende brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
57. Det latinske citat lyder i dansk oversættelse således: Dette ved jeg for vist, at hvis jeg sejrer eller besejres med det visse møg, vil jeg til visse forblive . . . Citatet har ikke kunnet verificeres. Muligvis skal der læses manebor og ikke manebo.
58. Udeladt er her en beskrivelse af åbningen af rigsrådet og udkast til en ny fællesforfatning for kongeriget og Slesvig. I tilknytning hertil bringes et længere citat af Emil Elberlings biografi af Bismarck i Fremtidens Nytaarsgave for 1872, s. 129 og en artikel i Fædrelandet for 1/10 1863.
59. Jfr. prinsens egen version af sine samtaler med Fred. VII under besøget på Glücksborg slot i okt. 1863. Se Oscar II. Mina Memoaren III, 1962 s. 38f.
60. Der hentydes til Halls erklæring af 16/9 1863, optaget i Dagbladet for 17/9 1863. Halls erklæring findes som note til Manderströms skrivelse af 5/10 1863, optrykt i den samling af svenske aktstykker vedr. det dansk-tyske spørgsmål, der findes i Hist. Tidsskrift 3. rk. III, 1862–64, s. 677–92.
61. Fejlskrift for kong Georg.
62. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
63. Det omtalte blad findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
64. Det omtalte brev findes ikke mere som bilag til erindringsværket.
65. Under den trykkede internationale stemning, som dels det slesvig-holstenske stridsspørgsmål dels opstanden i Polen havde frembragt i efteråret 1863, foreslog kejser Napoleon III, at en international konference skulle træde

sammen i Paris til en almindelig drøftelse af problemerne. Konferencen blev ikke til noget, først og fremmest fordi England stillede sig afvisende. Se Helstaten I, s. 603.

66. Nogle diplomatiske aktstykker vedr. den dansk-svenske forsvarsalliance er her udeladt.